

**IN OMNES
PSALMOS
COMMENTARIUS
LITERALIS ET
HISTORICUS, IN...**

Siméon Marotte : de Muis,
Giovanni Battista Coccini

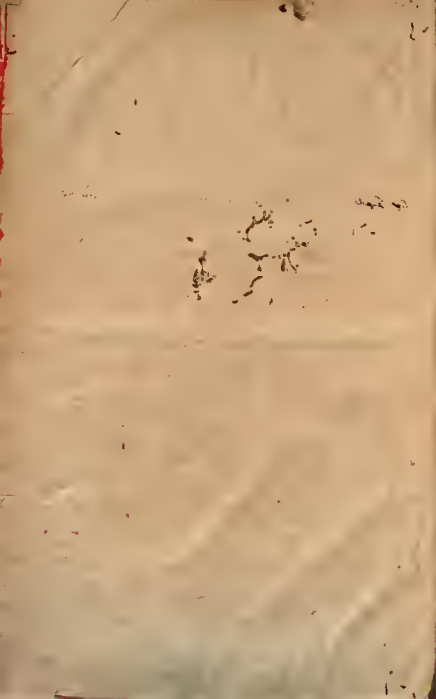

Bibliotheca
magn. Coll. R.
Societ. Jesu
13.92

11 - 17

19.
15.

IN OMNES
PSALMOS
 COMMENTARIUS
 LITERALIS ET HISTORICVS.

In quo Psalmorum argumenta accuratè tractantur, ac probantur,
 perpetuūque singulorum versuum contextus

ex lege

dilucidè ostenditur:

Ysaie Cuius

CVM VERSIONE DVPLICI.

*Vetere, & Nouâ ex Hebræo Fonte expressâ, & ad Veneremus,
 quæd licuit, redactâ:*

Autore SIMEONE DE MVIS, Aulicæ, Sacrarum Hebræarumque
 literarum apud Parisios Præfessore Regio.

TOMVS SECVNDVS

Psalmorum posteriores librè tres complectens.

PARISIIS,
 Apud IOANNEM PETIT-PAS, viâ Iacobââ,
 sub scuto Venetiarum.

M. DC. XXX.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

مدر

سید

ز

ا

ILLVSTRISSIMO

ET REVERENDISSIMO PATRI AC DOMINO

GABRIELI ALBASPINAE.

REGI A SANCTIORIBVS CONSILIIS.

Aurelianensium Præfuli, ordinis San-

cti Spiritus sodali, &c. *SIMEON*

DE MVIS, Regius Hebræa-

rum literarum Professor salutem

precatur.

AVLO qui est prudentior,
Præsul Illustrissime, se aut
vllum ingenii sui monumentum
publicæ luci non antè audet committere,
quàm patronum sibi adsciuerit: ac præfer-
tim si quod edit, vulgus imperitum fortè
commouere possit, tum aliquem rare do-
ctrinæ ac singularis deligit, cuius vel solo

nomine à calumniis tutus sit. Quærenti mihi cuius in clientelam & fidem meos in tertium Psalmorum librum commentarios traderem, tu ex tot luminibus, quæ Galliam nostram, imo Europam exornant, occurristi, quem admirabiles animi dotes uniuerso orbi faciunt spectabilem? Quid enim à memoriâ hominum tam remotum, quod tanquam præsens non cernas? Omnia antiquitatis monumenta quasi digitos tenes. Nihil in sacris utriusq; Instrumenti voluminibus tam abstrusum, quò subtili mentis acie non penetres. Diuina illa opera dudum à te orbis bono in lucem emissâ testantur & palàm loquuntur qui sis: quæ dum legimus, non putamus interdum te uiuere, sed iam olim uixisse, qui tam planè noris quæ olim sunt gesta: téque cum sanctis illis prisci aui patribus familiariter versatum, qui tam planè ac probè singula eorum dicta & facta no-

bis refers ac depingis, quasi tute audieris, tu-
te videris, tute coram interfueris de rebus
diuinis differentibus; sacrasque ritus, & ve-
neranda Religionis mysteria solenni more
obeuntibus. Ita nos, Præful illustrissime,
qui te, ut possumus, quando, ut volumus,
non licet, colimus atque admiramur, grato
ac iucundo errore decipimur, quoties tua le-
gimus. Sed Hæretici viuum te ac spiran-
tem (atque utinam diu) magno suo malo
sentiunt, quos tuis scriptis verberas usque
ad necem: imo mortuum viuum adhuc
sentient, quoties legent tua scripta. Cum
tantus sis, Præful illustrissime, eccui ego
potius quàm tibi hoc opusculum, quod ver-
sionis & interpretationis nouitate vereor ut
in vulgus inuidiâ laboret, tutandum com-
mendem? Cuius patrociniū si suscipias,
quis audeat allatrare? Accedit, Præful
amplissime, quod in Aurelianensi solo

natus tibi Antiſtiti meo hanc ſaltem labo-
rum meorum partem obſervantia ergo con-
ſecrare debui: imo omnes debuiffem, niſi
nouum exponendorum Pſalmiorum conſi-
lium, quod forſan non omnes probabunt,
plures ambire patronos coegiffet. Tuum
eſt, Præſul illuſtriſſime, clientem tuum,
qui omni te obſequio colit, atque æternum
colet, defenderet. Vale, Præſul illuſtriſ-
ſime, & vive diu Eccleſiæ & Regno. Lute-
tiæ, 4. Idus Auguſti, anno Chriſti ſex-
centefimo vicesimo nono ſupra milleſimum.

PSALMORVM

LIBER TERTIVS

CVM COMMENTARIO.

PSALMVVS

LXXII.

Heb. LXXIII.

VERSIO

VETVS.

NOVA.

PSALMVVS Afaph. Quam bonus Israel Deus, his qui re-
uerentia sunt cordis.

2 Mei autem pene moti sunt pedes: pro-
neffusi sunt gressus mei.

3 Quia zelavi super iniquos, pacem
peccatorum videns.

4 Quia non est respectus mortis eorum:
& firmamentum in plaga torum.

5 In labore hominum non sunt, &
cum hominibus non flagellantur.

6 Ideo tenuit eos superbia: aperti sunt
iniquitate & impietati sua.

7 Prodit quasi ex adipe iniquitas eo-
rum: transfuerunt in affectum cordis.

8 Cogitauerunt, & locuti sunt nequi-
tiam: iniquitatem in excelsis locuti sunt.

9 Posuerunt in celum os suum: & lin-
gua eorum transfuit in terra.

10 Ideo reuertetur populus meus hic: &
dies pleni inuenientur in eis.

11 Et dixerunt: Quomodo scit Deus, &
si est scientia in excelsis?

12 Ecce ipsi peccatores, & abundantes
in saeculo, obdormierunt diuitias.

13 Et dicit, Ergo sine causa iustificauit
Tom. II.

PSALMVVS Afaph. ^a Vc-ard Per
runnam bonus Israel Deus,
his qui mundo sunt corde.

2 At ego, pene declinauerunt pedes
mei: pene effusi sunt gressus mei.

3 Quia zelavi ^b super iniquos, pa-
cem peccatorum ^c videns.

4 Quia non (sunt) ligamenta mortis
eorum, & firma (est) fortitudo eorum.

5 In labore hominum non sunt, &
cum hominibus non flagellantur.

6 Ideo ut torques cingit eos super-
bia: operit ornamentis violentiae illos.

7 Exit pro adipe oculus eorum: tran-
sierunt cogitationes cordis.

8 Dissoluitur, & loquuntur malitio-
se rapinam: de Excelsis loquuntur.

9 Posuerunt in celum os suum, & lin-
gua eorum ambulat in terra.

10 Ideo reuertitur populus eius huc,
& aequi (calicis) pleni ex pimusur eis.

11 Et dicunt, Quomodo scit Deus, &
est scientia in Excelsis?

12 Ecce isti peccatores, & pacifici se-
culi multiplicati ^d diuitias.

13 Profecto ^e sine causa mundaui cor

A.

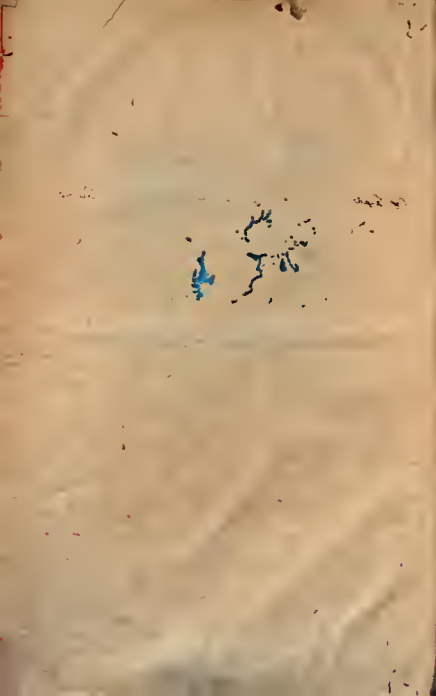
Bibliotheca
maga. Coll. Ro
pet. Jesu
13.9

19.
5.2.

S
F
4

IN OMNES
PSALMOS
COMMENTARIUS
LITERALIS ET HISTORICVS.

In quo Psalmorum argumenta accuratè tractantur, ac probantur,
perpetuùsque singulorum versuum contextus
dilucidè ostenditur: *Wm. Couin*

est leges
CVM VERSIONE DVPLICI,

*Vetre, & Nouâ ex Hebræo Fonte expressâ, & ad Veterem,
quod licuit, redactâ:*

Autore SIMEONE DE MVIS, Auphannensi, Sacrarum Hebræarumque
literarum apud Parisios Professore Regio.

TOMVS SECVNDVS

Psalmorum posteriores libròs tres complectens.

PARISIIS,
Apud IOANNEM PETIT-PAS, viâ Iacobâ,
sub scuto Venetiarum.

M. DC. XXX.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

يلز

4

2

ILLVSTRISSIMO

ET REVERENDISSIMO PATRI AC DOMINO

GABRIELI ALBASPINAEO.

REGI A SANCTIORIBVS CONSILIIIS.

Aurelianensium Præfuli, ordinis San-

cti Spiritus sodali, &c. *SIMEON*

DE MVIS, Regius Hebræa-

rum literarum Professor salutem

precatur.

P *A V L O* qui est prudentior,
Præsul Illustrissime, se aut
vllum ingenii sui monumentum
publicæ luci non antè audet committere,
quàm patronum sibi adsciuerit: ac præfer-
tim si quod edit, vulgus imperitum fortè
commouere possit, tum aliquem raræ do-
ctrinæ ac singularis deligit, cuius vel solo

nomine à calumniis tutus sit. Quærenti mihi cuius in clientelam & fidem meos in tertium Psalmorum librum commentarios traderem, tu ex tot luminibus, quæ Galliam nostram, imo Europam exornant, occurristi, quem admirabiles animi dotes uniuerso orbi faciunt spectabilem? Quid enim à memoriâ hominum tam remotum, quod tantquam præsens non cernas? Omnia antiquitatis monumenta quasi digitos tenes. Nihil in sacris utriusq; Instrumenti voluminibus tam abstrusum, quò subtili mentis acie non penetres. Diuina illa opera dudum à te orbis bono in lucem emissâ testantur & palàm loquuntur qui sis: quæ dum legimus, non putamus interdum te viuere, sed iam olim vixisse, qui tam planè noris quæ olim sunt gesta: téque cum sanctis illis prisci æui patribus familiariter versatum, qui tam planè ac probè singula eorum dicta & facta no-

bis refers ac depingis, quasi tute audieris, tute
te videris, tute coram interfueris de rebus
diuinis differentibus; sacrosque ritus, & vā-
neranda Religionis mysteria, solenni more
obeuntibus. Ita nos, Præsul illustrissime,
qui te, ut possumus, quando, ut volumus,
non licet, colimus atque admiramur, grato
ac iucundo errore decipimur, quoties tua le-
gimus. Sed Hæretici viuū te ac spiran-
tem (atque utinam diu) magno suo malo
sentiunt, quos tuis scriptis verberas usque
ad necem: imo mortuum viuū adhuc
sentient, quoties legent tua scripta. Cum
tantus sis, Præsul illustrissime, eccui ego
potius quàm tibi hoc opusculum, quod ver-
sionis & interpretationis nouitate vereor ut
in vulgus inuidiâ laboret, tutandum com-
mendem? Cuius patrociniū si suscipias,
quis audeat allatrare? Accedit, Præsul
amplissime, quod in Aurelianensi solo

natus tibi Antiſtiti meo hanc ſaltem labo-
rum meorum partem obſervantiæ ergo con-
ſecrare debui: imo omnes debuiffem, niſi
nouum exponendorum Pſalmiorum conſi-
lium, quod forſan non omnes probabunt,
plures ambire patronos coegiffet. Tuum
eſt, Præſul illuſtriſſime, clientem tuum,
qui omni te obſequio colit, atque æternum
colet, defendere. Vale, Præſul illuſtriſ-
ſime, & viue diu Eccleſiæ & Regno. Lute-
tiæ, 4. Idus Auguſti, anno Chriſti ſex-
centefimo vicesimo nono ſupra milleſimum.

PSALMORVM

LIBER TERTIVS

CVM COMMENTARIO.

PSALMVVS

LXXII.

Heb. LXXIII

VERSIO

VETVS.

NOVA.

P SALMVVS Afaph. Quam bonus Israel Deus, his qui re-
sistunt ei sunt cordes

2 Adversus autem pena mortis sunt pedes: pe-
ne effusi sunt gressus mei.

3 Quia zelavi super iniquos, pacem
peccatorum vident.

4 Quia non est respectus morti eorum:
et firmamentum in plagis eorum.

5 In labore hominum non sunt, et
cum hominibus non flagellantur.

6 Ideo tenuis est superbia: aperti sunt
iniquitate et impietate sua.

7 Prodeat quasi ex adipe iniquitas eo-
rum: transferunt in affectum cordis.

8 Cogitaverunt, et levis sum nequi-
tiam: iniquitatem in excelsis levis sum.

9 Perfecerunt in calum os suum: et lin-
gua eorum transiit in terra.

10 Ideo conuertetur populus meus hic. Et
dies pleni inveniuntur in eis.

11 Et dixerunt: Quomodo scit Deus, et
si est scientia in excelsis?

12 Ecce ipsi peccatores, et abundantes
in saeculo, obiderunt divitias.

13 Et dicit, Ergo sine causa iustificavi
Tom. II.

P SALMVVS Afaph. * Vo-
cavit me bonus Israel Deus,
his qui resistunt ei sunt cordes

2 Et ego, pene declinaverunt pedes
mei: pene effusi sunt gressus mei.

3 Quia zelavi super inanos, pa-
cem peccatorum vident.

4 Quia non (sum) ligamenta morti
eorum, et firma (est) fortitudo eorum.

5 In labore hominum non sunt, et
cum hominibus non flagellantur.

6 Ideo ut torques cingit eos super-
bia: operit ornamentis violentiae illos.

7 Exit pax adipe oculus eorum: tran-
sierunt cogitationes cordis.

8 Dissolvunt, et loquuntur malicio-
se rapinam: de Excelsis loquuntur.

9 Poniunt in calum os suum, et lin-
gua eorum ambulat in terra.

10 Ideo conuertitur populus eius hoc,
et aequae (calicis) pleni expiuntur eis.

11 Et dicunt, Quomodo scit Deus, et
est scientia in Excelsis?

12 Ecce isti peccatores, et pacifici se-
culi multiplicati divitias.

13 Professio sine causa mundavit cor
A.

meum, & laui in innocentia manus meas.

Et non 14 Et fui flagellatus omni die, & castigatio mea in manibus.

15 Si dixi, narrabo sic: ecce (in) generationem filiorum tuorum praedicatus sum.

Et habet in nomine meo.

16 Itaque cogito ut cognoscam hoc (sed) labor est ante me.

17 Donec intrem in Sanctuaria Dei: intelligam in nouissimo eorum.

18 Verè in lubricis ponis eis: deiecis eos in desolationes.

19 Quomodo sum in desolationem subito: deficiunt, consumuntur & terroribus.

20 Velut somnium surgentium, Domine, in ciuitate imaginem illorum spernis.

21 Professò exacerbat ut cor meum, & (in) tenebris meis pungor.

22 Et ego brutus, & nescio iumentorum factor sum apud te.

23 Et ego semper tecum: tenuisti manum dexteram meam.

24 In consilio tuo deduces me; & postea (ad) gloriam suscipies me.

25 Quis mihi (est) in caelo? & tecum nihil volo in terra.

Et videtur

26 Defecit caro mea & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.

Et habet omni finem versum

27 Quia ecce, qui elongant se à te, peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te.

Et appropinquat

28 Mihi autem adhætere Deo bonum (est): posui in Domino Deo spem meam: ut coarctem omnia opera tua.

cor meum, & laui in te innocentes manus meas.

14 Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in manibus.

15 Si dicebam, Narrabo sic: ecce nationem filiorum tuorum repobui.

16 Existimabam ut cognoscerem hoc: labor est ante me.

17 Donec intrem in Sanctuaria Dei: & intelligam in nouissimo eorum.

18 Verumtamen propter dolos posuisti eis: deiecasti eos dum alienarentur.

19 Quomodo facti sunt in desolationem subito: deficiunt: perierunt propter iniquitatem suam.

20 Velut somnium surgentium Domine, in ciuitate imaginem ipsorum ad nihilum ediges.

21 Quia inflammata est cor meum, & tenebre mei commutati sunt: & ego ad nihilum redactus sum, & nesciai.

22 Ut iumentum factus sum apud te: & ego semper tecum.

23 Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me: & cum gloria suscepisti me.

24 Quis enim mihi ist in caelo? & à te quid volui super terram?

25 Discite carissima, & cor meum Deus coedit me, & pars mea Deus in æternum.

26 Quia ecce, qui elongant se à te, peribunt: perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.

27 Mihi autem adhærire Deo bonum est: pancee in Domino Deo spem meam.

28 Ut annuntiem omnis predicationes tuas, in portis filie Sion.

COMMENTARIUS.

Argum.

ASAPES hanc Psalmi antec, ut postea ostendit, sceleratum hominum felicitatem, contra potius miseriam considerans, quousque uic offer facina sapientia ingratius, interdum non parum animo tenebatur est. Et rei occasionem dedit huiusmodi, in quo, postquam scilicet antea dubitationem de Dei providentia, quam illa cogitatio, & coram infirmis suadebat, excussisset, sic ex abrupto ait, Verumtamen, quatenus eandem in conuictam partem adferri possum, teneat est & indubitatum Deum bonis amare. Equidem, inque postea, quod ad me ipsum attinet, sciree parum abfuisse, qui vacillatum, nisi proceps tunc in ereceto. Prebat me siquidem, & uehementer ostendebat ista, qua unig

cernitur, fecunditatem hominum perpetua felicitas, Illi namque vel in ipso mortis articulo ad hoc vocantur, ut quia sunt iusti, ut ut absque merito & dolo gloriari se possint: tunc autem vita temporaria quasi mortalitatem legibus soluti tantummodo hominum sortem non expectant. Quod fit, ut prosperis se habere statim alios iustos pro se iusti putent, ideoque statim fieri eorum bene abstant. Quid mirum autem quid se superbiat & se fecerint, qui in emendatione de huius & sapientia vivunt, sapia & laeta vita sapientia? Quamobrem videat alios ceteros hominibus infra se, ut ipse quidem patiant, longi postea marum & terrarum incurre, nihil aliud quam sapientiam & violentiam superbia crepantes ac mutantes. Unde & de Exo ipso blasphemus est pronuntiatus, nique superus nique inferis male dicenda parentis: & ipse omnia impert. Mirum ergo fit, ut per sepi quidem rati fuerint, & dicant, Qui fieri potest, ut nomen sit aliquod, cui res ipse corae sunt? Neminus unquam illi omnibus bonis fidei curantibus, sola tranquillam & beatam vitam agunt. Certe ego etiam, fateor, quoniam videtur perfectus hominis, omnibusque vitiis contumaces adeo liberaliter & clementer a Deo tractari, ita cunctis mihi sint interdum, ut prima fronte mihi videatur frustra innocentie & merum integritatis fuisse, quandoquidem precipue videri miseria, nullaque eximiat: dicit, qui non aliquid mihi impertis malum. Verum ego rem diligenter exponam se statim: Si peregrini ita sentire ac loqui, magis per se illi miris, & dicant, per hominem affligit, quoniam non fuerit iustissimus filius aliquid. Itaque mihi sanctorum potius ut huius ut iustissimus iustissimorum, si d. frustra, dicit Saluatore. Du ingressus es Iherosolam: ois dicit non ad hoc nasci hominem, ut cadere huius mortalis vita bonis tantum finatur, sed ut assidue illudque quoniam miserrime seculis improbus, qui in sua impietate mortuus sit eternam precantur. Nam igitur Deo vobis iustis ad impietatem in hac vita finis sit pronuntiatus. Verum tu, & Dicit, dum impius ad sanctum & per & hominem sapientiam iustus, in iustis, si d. laetis hoc mihi videri illos collocare, in quo dicit iustis non videri, quoniam tuus in eternam vitam: tu illos blanditur vultu adire, ut tandem iustis in principia diffugas. Et quoniam multi paulo momento in illo iustitia & magnitudine felicitatis suspensa distrahant, & subito horribilis percussio, instat manus ferens: praeter eamque in ista saecula saecula tunc, quoniam aliquando admirabundis magnitudinis potentiae tantum, quod illi erantant. Proinde si iustitiam hominum felicitatem quoniam aspicio, sentis tantummodo me interdum vehementer, atque quoniam pauci, nec magis, quam beatissimorum, iustissimorum. Nihilominus tamen non quoniam a te deprecatur mihi, aliquid de illis iustis iustis potest. Tu me igitur deprecari tu iustis tege, fuit seculi huius, tandemque post mortem tuam gloriae fac participem. Quoniam cum in ista, tam in caelo iustissimorum iustis. Quoniam sospitem nifi si, Dicit miris Tu desideris totis animis & iustis iustissimorum in Deo quoniam, ac vobis iustis mihi: tu parvum atque hereditatem tua eterna, Deus meus. Per me funditus necesse est quoniam, te iustis, falsa adorsus nomina, aliquid si conferat. Itaque si statim nihil mihi isti malis, quoniam tibi non adhibere, in si filo meae animi collocare: quoniam saltem vultum saltem compas admirabilia bonitatis & providentiae tuae futurorum celestium eternam possim.

1. *Psalmus Asaph.* Huius de decem sequentium Psalmorum ex Hebraeorum, & D. Hic non. Iustitiam autem est Asaph, Sans qui illos David tribuit, qui tamen Asaph decantandos tradidit. Genus profecto dicendi obscurum & sublimis arguit auctorem, quoniam Davidem, cuius oratio planior iste solus, Asaph qui suus, doctus historia. Ps. xl. 6. 9. ubi inter eos, quos David musice praefecit, recensuit. Genitricem eius spiritum hoc habuisse peculiaris, ut deus Eccl. 1. 1. ubi inter eos, unde latus iustis liber, in qui, continet seipsum perperam quoniam.

Verumtamen hoc est Deus, &c. Sic ex Asaph exordium. Postquam vidit ei multi a se cum agnasset, quoniam Dei providentiam videretur habere, excusat tandem eum dubitatione, *Verumtamen, 215, hoc est Deus, &c.* quoniam dicit, Et

Tom. II.

A piis hominibus tot res eductae, res male interdum aieidum, ut a Deo negligi videri possint, nec magis Deo esse curae, immoderatus fortasse quoniam impiis, quibus plerumque nihil ad salutem in deum, nihilominus hoc statuendum pro seculo, opus est ad id esse erga piis hominibus Deum, qui boni operum premium in ista vitam vnam differt: quoniam, si quoniam mala piis iustis, totum vultus in solis, per quoniam ad aeternam & supernam bonitatem perducere. Idem quod in presentia est tantummodo & huius iustitiam iustis, supra modum in sublimitate eternam gloriae pandae operatur in nobis, non in templis, quoniam vultus, quoniam vultus, si quoniam non videntur. Quoniam vultus, temporaria sunt, quoniam non videntur, eternae sunt, ut iustis Apostolus ad Cor. 1. 4. Hoc sensu ac ceptum Rab & Kimchi. Ad hoc hoc praeter. Et vultus sancti familiaris

A ij

rom scilicet animos, saevi & superbi suis
dicitur. *Et loquuntur malignis rapinam*, id
est, ex Rasi, & alius, palam loquuntur do
opprimendis reuoluntibus, quæ summa est
malitia. Ex Kimbi & alii sic hoc expo
nendum, eò malitiaz atque impudentiz de
monetunt, ut non vereantur amplius suas i
apinas iactitare: tamum abest ut occultare
Bodeant: imò etiam de *Excelsis loquuntur*,
negantes aliquem se esse superiorem, qui
posset punire, & in scelera animaduertire.
Rasi, Ezra & alij postestis membrum eo
dem modo accipiunt, quo Kimbi. Ac Rasi
quidem exempli gratia nominat Pharaonem,
Sennacherib & Nabuchodonosor:
Pharaonem, cuius atrogant illud dictura
legitur Exod. 5. 2. *Quia (v) Dominus ut
audiam vocem eius*, &c. Sennacherib, cuius
illud 2. Reg. 18. 35. *Quoniam illi sunt in uni
um sps dñs iuraram*, &c. Nabuchodonos
or, cuius illud Esa. 44. 14. *Ascendam super
altitudinem nobiliem, similis ei Ahasura*. Po
steriori membrum Latini aliter distinxit,
de versu, *atque an in (Heb. d) excelsis lo
quuntur* sunt, non in eodem modo sensu, in subli
mi & alto dignitatum fastigio collocati ni
hil aliud quam apertius loquuntur: vel,
quod eodem recidit, & sublimi reliquos in
fra se despicientes rapinam loquuntur.
Chaldaeus ab hac sententia non longè ab
it, qui insuperbus est totum hunc versum
ad istum modum. *Dissoluantur per pro
grediam, & loquuntur ut male faciant, &
ad opprobrium in excelsis verba sui loquan
tur*. Graecus vertit *dicunt in rebus*, id
est, in altum, & superbi, in aduersum.

9. *Posuerunt in caelum et furas*, &c. Simp
pliciter sententia huius versus est hæc, Ne
que superis, neque inferis maledicendo
parcunt, & id quidem impune. Sed expli
cemus latius. Illi impune aduersus Deum
blatant, negantes eius providentiam, ad
versum Angelos quoque, dum vel nulli
esse dicunt, vel nihil ad eos attinet, quæ
in terra geruntur: vno verbo, castes om
nes irident. Quod sit ratum in caelum au
denti, quid non in homines, pios præfec
tim? Hoc significat, & lingua iurum scribu
lat in terra, hoc est, nemini mortalium ma
ledicendo parcunt, omnes eorum iniuriæ
sunt, cuiusque venenata lingua per vai
teriam tetram, quasi diu pestit, grassatur.
Ambulat euphuicè, quasi dicitur, nan
quam quiescat, sed in perpetuo est motus.
Verbum dactylicum apertum, qui perpe
tuo hæc & illuc obambulant, eum expio
randi, tum defecandi gratia. De vi huius vo
cabuli vide ad vers. 1. pl. 1. & 2. pl. 15. Non
desunt ex Hebræis, qui postestis mem
brum huius versus sic explicant, os autem

illud & lingua, quam in caelum ponunt, est
de terra & versatur in terra.

10. *Ideo reuertitur populus tuus huc*. Sen
sus, Propterea quod populus tuus, Dei scilicet,
(hoc est, homines pii), qui peccati sunt
Dei sunt) ei non illud illud omne scire im
pune, qui nihil non illi succedere, *id est re
uertitur*, hoc est, iterum atque iterum ac sepe
redii, huius, id est, in hanc confessionem, quæ
necessaria ex prosperitate impiorum: vel,
quod eodem redii, *revertitur huius*, ut dicat,
scilicet id quod incipit in si quem versu, &
quæritur cur mali bene, boni vero male sit
in hac vita. *Revertitur huius*. Gallicè *il re
vient toujours là*. Et *aque pleni super excelsis*,
hiceni in aduersum includi ipsum substil
tuum, vtilitatem, puti. *Ca. 4. 2. greges con
suetum sub ovium*. Omnia alia exempla. Et
aque amaræ (Heb. d) pleni, hoc est, pleno ca
lice, *exprimuntur eis*, id est, iuxta illorum
os. Figurata loquutio, quæ vult significare
ex ea re, quod impij nimium sic florant,
& peccati impune, grauiet offendi pio
rum animos, istudque valde amarum illis
videtur, non sicut ac si cuiquam aquam succi
amari inuia os exprimeret. Gallo dicitur,
ula sent est un breuierage bien amer. Ita ex
Kimbi sci hunc versum exponimus. Rasi
priorum panem sic sci & incipit eam, Pro
pterea quod cum populus videt impij om
nia opus coningere, conuertunt ad hæc
illorum studia & moti. Hoc modo succi
piat, aliter exponenda est pars posterior
hunc in modum, & (pro qua, vtilitatem) *aque
(calice) pleni*, id est, caliditates & melle
omnis generis, *exprimuntur eis*, id est, quo
tidie illis obueniunt. Graecus & Lat. paulò
aliter leguntur Hebræi, quomodo nos lega
mus, nimirum *et amara, populus tuus, pro
pter amara*, necnon *et huius, & dñs, pro
pter omnia, & aque, & vicij gemitus*, inui
nientur, pro *ut*, immo su exprimentur.

11. *Et dicunt, Quomodo sit Deus*, &c. Hæc
sunt plerumque hominum verba, qui impio
fæli itatem quotidie contemplantes secum
ad istum modum disputant, ac veluti ludæi,
Qui dei potest Deum cognoscere ea, quæ
ab hominibus inuentis geruntur, & esse Deum
bonus, verax & fidelis, si boni malè, malis
verò bene est? Si cum Rasi priorum peccan
tibus versus patens vis accipere, tunc hæc
esse verba eorum, quibus etiam esset propo
situm Deum idè colere, qui quæcumque ini
tia pietatis habent, ceperunt paulatim
dehinc, offensis impiorum prosperitate, &
impunitate, suscitantes ipsi misericordiam
perituri. Et (capite quomodo) *si sciatis
in excelsis*, hoc est, apud Excelsum seu Al
tissimum: Idem scilicet repetitur. Potest
et *in excelsis* interpretari in caelo, eodem sensu.

monit inueniet, & eorum si dixeris sapienter se velle cognoscere, non potera reperire. Si cui Ecclesiastes an cap. 8. versu vltimo. Hoc illud est, quod sola fides, & Dei verbum docere possit: quod spoliis sequens versu.

17. *Donec intreat in Sanctuarium Dei, ubi sunt Sacerdotes, & Doctores, qui a seculum hoc mihi reuerent, & doceant hominem in mundo non esse collocatum, ut in eo delictis scruetur, impetio, & diuitis potiar, sed tantum in Deum cois, ac bene vitam, id estque beatus esse studiis audis, qui pie vixerunt, & vitam bono sine clauiculis, contra misericordiam, quorum in terra vna sunt scelesti in exitu eorum acta: quod pernici possit in mem bruta. intelligam in nonis. me carum, id est, discam ibi, in Sanctuarium tuum, quis sit tandem impietum, qui in sua impietate moriuntur, exitus. Cum autem ibi Sanctuarium, in numero multitudinis, mihi videtur velle notare & templum, & scholam, ubi facit conuocari de verbo Dei habemus: vel dixi in plurali Sanctuarium, ad maiorem loci sanctitatem aspiendum, ut & veru 36. Ps. 68. vel ob id scripsit, ex quibus consiliis Sanctuarium, videlicet 27. vltim, id est, pariter, & 27. deus, id est, polatum, seu templum, & 27. denarij est, era colum. Kambi per Sanctuarium Dei sanctitatis vult enim hunc Angelorum & spirituum, hoc est, aliter mundum, ubi vltima est merces & certum primum, si quidem omnia huius mundi bona iuxta sunt & fluxa, & in alio mundo iuxta tandem ab impijs sint distinguendi. Hic ergo huc versum sic se habet in ei pretium, Perferat carissimum animo meo, ut hoc cognoscat, & quidem magno cum labore: verum non potius exiret e me, & illa difficultate potius, quem ingressus sum cognitione in Sanctuarium Dei, & do, & intellexi nos esse conditos magis ad celestem, quam ad hanc terrenam vitam. Nouissime. Nouissimum hoc loco promercede recipiendum, vel alia. Lysanias per Sanctuarium Dei, intellectum facit: Scriptura diuinitus reuelare vult intelligi, quod vocatus Sanctuarium, eo quod Deus in illa loquitur, sicut in Sanctuario diuinitus responsa dabantur.*

18. *Verbo labris patris eius, quicquid boni scilicet illis accidit, liquidum labi o rursus fuit. Alii veru patris eius, eodē sensu. Explicat quis & quomodo subit in impietum, qui in hac vita florent, exitus. Tu, inquit, o Deus, dum impijs ad summum opus & honorum fastigium euehis, illos profecto in sublimi, sed lubrico aliquo loco videris collocare, unde ex hoc precipiti iuam ac deieceris: vel quod eadem tu redis, dum*

A impijs opes, honores, cetera que eiusmodi la gnis, illos profecto in lubris aliqua via videris constituit, in qua diu insistere non possis, quin ruas ac probaberis: nam in hoc longa est, et si longa, diuina una possessio, & cuius probum letas ad perniciem cadens, in quidem dicebat. Huc & perniciem duo sequentes versus. Addam, & quidem ex Kambi se habet, Sicut qui lubrica via, quæ pluriusque oculis fallit, incedit, non potest diu insistere, quin cadat: sic impij, qui per huius mundi bonas, quæ falsa boni specie mortalium mentes capiunt, progrediuntur, facillime & cito labuntur, nec stare possunt diu, quin ruant atque euehantur profus. Rati & Kabue-nati ad hunc & preecedentem versum sic se habet, Donce ingressus sum in Sanctuarium Dei, quæ sunt Hierosolymis, & vidi quid accidit Sennacheribo, tuncque intellexi quid sit impietum exitus, ipsorum perniciem, & dixi, Profecto quicquid boni impijs accidit, illas est lubrica & fallax via: quum Deus illis sterneret: quæ casus est eum nunquam de perniciem cogitem, sed perierant. *Profectu in lubris patris eius omnino bonum, quod illis accidit, quoniam ecce tandem deiecit eos in desolationem.* Extra ad hunc versum su fecerit habet, Impiis in hac via veluti blandius pulchre, ut tandem eos in exitu in perniciem. Sic erit versendum, *Profectu in lubris patris eius, voluerit patris eius &c.* Hunc scilicet sequitur videtur Lysanias, quum veru, *propter dolos posuisti eis: et si Græcos habet, &c.* Sicut dicitur, *ut non mori possent.* Addit Ezra esse, qui vocem *profectu in lubris patris eius, quum veru desolationem, & verbo Kambi in se habet, quod est de cepit, seduxit, deriuens.* & in expectantur deceptions. Ac sic, inquit, illis bas diuers in vitæque membro. Græci & Lat. Ceterum animaduertendum est Alii phum alloqui Deum in hoc versu, ac Deo dicere *patris eius*, ut ostendat non casu, sed diuinitus impijs ex-rolis, ac mox rursus dantes ac deprimi.

C *Profectu in lubris patris eius omnino bonum, quod illis accidit, quoniam ecce tandem deiecit eos in desolationem.* Extra ad hunc versum su fecerit habet, Impiis in hac via veluti blandius pulchre, ut tandem eos in exitu in perniciem. Sic erit versendum, *Profectu in lubris patris eius, voluerit patris eius &c.* Hunc scilicet sequitur videtur Lysanias, quum veru, *propter dolos posuisti eis: et si Græcos habet, &c.* Sicut dicitur, *ut non mori possent.* Addit Ezra esse, qui vocem *profectu in lubris patris eius, quum veru desolationem, & verbo Kambi in se habet, quod est de cepit, seduxit, deriuens.* & in expectantur deceptions. Ac sic, inquit, illis bas diuers in vitæque membro. Græci & Lat. Ceterum animaduertendum est Alii phum alloqui Deum in hoc versu, ac Deo dicere *patris eius*, ut ostendat non casu, sed diuinitus impijs ex-rolis, ac mox rursus dantes ac deprimi.

E 19. *Quomodo sum in desolationem subiecit dec.* Hoc & sequenti versu notat aliquos vult fortasse, qui, cum in magna fortuna, amplissimisque honoribus similes, subit de effusi euerit. Ac sic verba perperam, tempus potius erui expiranda. *Consumuntur & verrentur, subitis scilicet vox cum Hebraica 27. 27. in lubris, subitum & ceterum seu hanc eorum proprie significat. Repentinos per os dei diuinitus immanes in eligi. Pro & ceteris, Rati & Democritus in per-*

1111. Vchegionies plati versio D. Hæcō-
nyoni, *conscripti sunt quædam* sicut. desum-
pti minime p̄p̄d̄iq̄ vocis significatio-
nem ex p̄p̄d̄iq̄ 22 h̄ad, id est, non, & for-
s̄p̄p̄d̄iq̄ h̄ad, id est, fuit. Sic Est. 17. 14. vbi
legitur, *In tempore vestre. & ecce* 17. 22
v̄d̄iq̄, id est, herbarie seu arborie, Chald
interpretatur est, & *ecce quasi non fuisse*
quam quidem interpretationem probat id,
quod mox sequitur, *antequam p̄p̄d̄iq̄ non*
fuisse. Sic Ezech. 26. 21. vbi d̄iq̄ h̄ad.
Labebis, id est, *Tertius pariter & non erat*
& regis non iudicium videri seu p̄p̄d̄iq̄
non, idem Chald., interpretatur est, Quasi
non fuisse, pariter & Græci Am̄h̄ad in
22. Lat. Inutilitatem redigunt.

20. *Vides somnium surgentium, Denique*
in caritate d̄c. Scilicet, Totum impiorum
felicitatem, quæ profectio nihil aliud est
nisi umbra quædam & imago vanæ, in con-
temptum illi in cibus, quando visum est, vi
nihil plus in quam somnium, ne quod-
cunque, somnium eorum, cum d̄iq̄ 21, ali-
quid esse videtur, sed hominis expectatio.
Optimè consensu impiorum felicitas cum
somnia. Nam vi somnium ratione dele-
bitur dormitorem, sic vanilla felicitas eorum
solum aliqua voluptate sufficere potest, quo-
rum mentes delictis, velut somno, soporiz-
sunt. *Sicut somnus effugit, & ecce*
ecce. quæ autem sunt exp̄p̄d̄iq̄, v̄d̄iq̄
(22) autem d̄c. & sicut somnus fin-
is, & ecce h̄ad, & p̄p̄d̄iq̄ fuerit ex-
pergissit, & ecce fuit, & autem ap-
p̄p̄d̄iq̄ in impiorum felicitas nihil habet so-
lidi, sed velut somnium astat, & non in-
ueonit, & in anthebut visio nocturna. Huius
versus h̄ec sententia esse fortasse potest,
Facti vel vi illius otis, quod rationis em̄i cau-
renia ab oculis aures aspicit cibus, am̄a-
go & recordatio v̄d̄iq̄, nec alio loco ha-
beat, quàm in nō somnium. Surgentem,
ad verb. id exp̄p̄d̄iq̄, hoc est, quum ex-
pergissit quæ somno. In caritate ea,
in qua aures opibus & dignitate floruerunt:
inspectantibus cibus. Inuicem d̄iq̄, hoc est,
in gloriâ eorum felicitatem: vel
otis illorum & gloriæ & figuram. P̄p̄d̄iq̄
modo vocabulam inuicem accipit exp̄p̄d̄iq̄ 39.
V̄d̄iq̄ in concupiscentia h̄ad. Sper-
ma, id est, contemptibilem reddis. Hic in
Vulg. ad nihilum redigis. Vide ad vers. 4.
p̄p̄d̄iq̄ & p̄p̄d̄iq̄. 11. f̄p̄d̄iq̄ Kimbi vocem 22
h̄ad, quam cum R. est, 22. & alia Heli ca-
rum, notio Græco & Lat. accipimus, vi
*sonis, pro in caritate, potius esse ge-
neratam, pro 22 h̄ad, id est, in f̄p̄d̄iq̄.*
ecce, hoc sensu, in f̄p̄d̄iq̄ mortuus, a mi-
seriam impiorum, & figuram eorum sper-
ma, illud Dan. 12. 2. Et multa de p̄p̄d̄iq̄ d̄c.

Amens (10) terre p̄p̄d̄iq̄, (h̄ad. terra p̄p̄d̄iq̄,
exp̄p̄d̄iq̄, alij in caritate accipimus, &
alij in caritate, & in contemptum f̄p̄d̄iq̄.
terram. In hoc autem sensu accipimus, vt
monet Kimbi, inuicem vel pro eorum vel
prosp̄d̄iq̄, vi Geo. 1. 26 quum dicitur, Et
ait Deus, Faciamus hominem ad imaginem
secundam similitudinem nostram: vel pro v-
troque similit.

21. *Profectio exultabat cor meum, &c.*
Repelsi superiores officiositatem & animi
indignationem. Faciunt, inquit, p̄p̄d̄iq̄
exultant & me in caritate, atque in caritate
p̄p̄d̄iq̄ quum felicitatem impiorum aspiciendo
agnosco singula in uo beneficio factum, vt
nihilominus à te nunquam desecet iniqui-
tatem speculatus 23. *Profectio. 20, hoc quo-*
que loco videtur dubio proci esse parti-
cula aduertendi. Exultabat, sicut exp̄p̄d̄iq̄.
ecce. Verum h̄ad accipimus p̄p̄d̄iq̄, quum
proci, propriè est feruore in caritate, sicut
seu in caritate, vel etiam quod accipimus
perferendi, à nomine p̄p̄d̄iq̄, quod accipimus
tem significat. Huc pertinet illud Plauti
in firmitate esse seu tacere, necnoo habere
actum in p̄p̄d̄iq̄. Pungit, & quali acui o-
gladio autem in caritate me scilicet. Græci
& Lat. habent commentati sunt: Iudici-
ruo quippe 22 h̄ad exp̄p̄d̄iq̄, id est, ad,
22 h̄ad, quum in caritate d̄c.

22. *Et ego brui, id est, homo expectati-*
onis, qualia sunt brui à nimiam: quod
p̄p̄d̄iq̄ & sequitur membrum, & em̄i fa-
ctus sunt apud te. siquidem, vi brui a no-
mal, Ignorare videtur primum si putat,
occe

23. *Et ego semper tecum. id est, Nihilomi-*
nus tamen nunquam à te desitio, idque ioc-
ope, qui lapsus mihi dextram portantis,
quod significat posterius membrum, & em̄i
in caritate meam.

24. *In consilio meo desideras, &c. Scilicet,*
Sicuti hactenus impedisti ne aberrarem,
sic deinceps in tuo consilio ege, rationem
que post mortem a te meam gloriam sus-
cipe.

25. *Quis mihi (18) in celo: &c. Ratio-*
nem præcedimus versus hic visus con-
net. Cui, inquit, alio, quum in caritate
regi consilio: & videtur gloriæ ac felicitatis,
nihil eius, quum est, & in caritate possidens,
explato me fieri partem p̄p̄d̄iq̄. Quemam
multiplaceat in celo præter tei Colan alij
scilicet, via aliam quamquam à stellis: mihi
ecce nihil est in celis, quod ad eam, p̄p̄d̄iq̄
re. nullam rem cum in alij, in caritate
re: et ueniam agnosco, & ueniam. Colan alij
aguar, alij a eam, & em̄i alij: in solus vius
est mihi Deus. Cui accus & Lat. paulo alius,
sed eadem sentia, hunc versum exp̄p̄d̄iq̄.

1111.

1111.

1. uno, addidit quodque pater Fontem: 2. 110. A eam solum amari, & suspiciat. *Qui elongant se à te.* Bene Hugo Catb. Non dicit, *Qui elongantur à se*, id est semper ipse propellitur per gratiam vel per iustitiam. *Omni qui fornicatur ab eis.* Idem est aique *qui elongant se à te.* Nam fornicari à Deo, est, colligere Deo, cui soli tanquam marito amor & fides debeatur, aliud amare, ad aliud se conferre. Passim obvia est hæc loquendi formula: & solent Scriptura passim defectores & apostatas conficere mulierem adulteram.

26. *Defecit cor meum,* hoc est, cor pos, & cor meum, hoc est, anima, peritui desiderio. *וְהָיָה עֵלַי,* hic significat deficere & consumi desiderio, seu expellendo deficere. Sic pl. 84.

3. *Concupiscit,* & eam defecit anima mea in (ad) oculis Domini. Pl. 139. *Defecit in (ad) solitare tam amantem me.* *Desu cordis mei.*

28. *Isur, petram* proprie significat, & hinc Deum, in quo se hinc aduersus omnes iururiam tui confidimus. Parit & significare robur in genere. Vnde eisd., *si vis, robur cordis mei.* Exra in eo pietatis robur cordis mei, id est, desiderium, ex Num. 13-39.

Non aspicit post eum vestrum, & passim in vestras, post quem vos fuerunt. Atque, inquit, *robur cordis mei,* nihil aliud est, quam adhesio si mea & fixa, que perpetuo maneat, nec dissoluetur: quo loquitur mox loquens vestrum.

Sunt qui accipiant, *Defecit,* visum, ac sic bene versem interpretentur. Si corpus & cor meum interdum deficiunt, id est, quatenusque me angustia corporis aut animæ iras, eo meo meo est obui, dūte æternam vultu hanc dūtem fore speto.

Vei umptum expostio melius, meo iudicio, quod in cum is, quæ paretur dūte.

27. *Quia ei,* qui elongant se à te, &c. En 2. 110. cui iustitiam Dei dolorem Regici,

28. *Mibi autem adherere seu appropinquare Deo bonum est* (est) vel verbo populus. *Es ego,* hoc est, Quod ad me attinet, miseris ad Deum mihi bonum, hoc est, res bona. (est) &c. Sensus, igitur sic sentio, nihil melius esse mihi quam ubi adherere, nequam acce dūte, spes omnes meas in ei collocare: quod scilicet iud., qui nunquam in eo spei annum vota frustrari, benignitate seruatus, bonis que ausus, admirabili boni.

29. *Et prouidentur tui facinora celebrata possim.* In Græco & Lat. Legitur in portis filie Sion, id quod in Fone non repetitur, sed mirum sumptum videtur ex v. 15. pl. 9. ubi sic est, *Et annuntiam seu enarram omnes laudes tuas in portis filie Sion*

28. *Mibi autem adherere seu appropinquare Deo bonum est* (est) vel verbo populus. *Es ego,* hoc est, Quod ad me attinet, miseris ad Deum mihi bonum, hoc est, res bona. (est) &c. Sensus, igitur sic sentio, nihil melius esse mihi quam ubi adherere, nequam acce dūte, spes omnes meas in ei collocare: quod scilicet iud., qui nunquam in eo spei annum vota frustrari, benignitate seruatus, bonis que ausus, admirabili boni.

29. *Et prouidentur tui facinora celebrata possim.* In Græco & Lat. Legitur in portis filie Sion, id quod in Fone non repetitur, sed mirum sumptum videtur ex v. 15. pl. 9. ubi sic est, *Et annuntiam seu enarram omnes laudes tuas in portis filie Sion*

28. *Mibi autem adherere seu appropinquare Deo bonum est* (est) vel verbo populus. *Es ego,* hoc est, Quod ad me attinet, miseris ad Deum mihi bonum, hoc est, res bona. (est) &c. Sensus, igitur sic sentio, nihil melius esse mihi quam ubi adherere, nequam acce dūte, spes omnes meas in ei collocare: quod scilicet iud., qui nunquam in eo spei annum vota frustrari, benignitate seruatus, bonis que ausus, admirabili boni.

29. *Et prouidentur tui facinora celebrata possim.* In Græco & Lat. Legitur in portis filie Sion, id quod in Fone non repetitur, sed mirum sumptum videtur ex v. 15. pl. 9. ubi sic est, *Et annuntiam seu enarram omnes laudes tuas in portis filie Sion*

28. *Mibi autem adherere seu appropinquare Deo bonum est* (est) vel verbo populus. *Es ego,* hoc est, Quod ad me attinet, miseris ad Deum mihi bonum, hoc est, res bona. (est) &c. Sensus, igitur sic sentio, nihil melius esse mihi quam ubi adherere, nequam acce dūte, spes omnes meas in ei collocare: quod scilicet iud., qui nunquam in eo spei annum vota frustrari, benignitate seruatus, bonis que ausus, admirabili boni.

29. *Et prouidentur tui facinora celebrata possim.* In Græco & Lat. Legitur in portis filie Sion, id quod in Fone non repetitur, sed mirum sumptum videtur ex v. 15. pl. 9. ubi sic est, *Et annuntiam seu enarram omnes laudes tuas in portis filie Sion*

P S A L M V S

LXXIV.

Heb. LXXIII.

V E R S I O

N O V A.

V E T V S.

IDACTICON Asaph.

1. Vi quid Deus repulisti in æternum: iratus est furor tuus contra oves pascuæ tuæ?

2. Memor esto congregationis tuæ: acquisuisti ab antiquo, redemisti virgam hereditatis tuæ: mōus Sion, in quo habitasti in eo.

3. Leua pedes tuos ad desolationes perperuas: omnia malignatus est inimicus in Sancto.

4. Rugietur qui oderunt te in medio templi tui: posuerunt signa sua signa.

5. Notum est, sicut adducit quis su-

INTELLECTVS Asaph.

1. Vi quid Deus repulisti in æternum: iratus est furor tuus contra oves pascuæ tuæ?

2. Memor esto congregationis tuæ: quam possidisti ab initio.

3. Redemisti virgam hereditatis tuæ: mōus Sion in quo habitasti in eo.

4. Leua manus tuas in superbas eorum in finem: quoniam malignatus est inimicus in sancto.

5. Et gloriati sunt qui oderunt te: in medio solennitatis tuæ.

6. Posuerunt signa sua, signa: & non

o Temp.
fuerit
h. d. 14
su

c. v. 110.
in eo
est, in
quo

4. vel 110.
in eo
est, in
quo

cognoverunt fides in xpm super sum-
ptum.

7 Quis in syria lignorum secueitibus ex-
cidit eam iannas eius in idipsum: in secer-
et aspera deiecerunt eam.

8 Incenderunt ignis sanctuarium tuum:
in terra polluerunt tabernaculum nomi-
natum.

9 Dixerunt in coede suo cognatio co-
rum simul. quiescere facimus omnes dies
festos Dei aeterna.

10 Signa nostra non vidimus, iam non
est propheta: & nos non cognoscit am-
plius.

11 Usquequo Deus improperabit in-
imicus: irritum aduersurus nomen tuum
in finem?

12 Ut quid iurasti manum tuam, &
dexteram tuam. de medio sinu tuo in fi-
nem?

13 Deus autem rex meus hanc se-
cula: operans salutes in medio ter-
rae.

14 Tu confirmasti in ruinas in amara-
re: contribulasti capita draconum in a-
quas.

15 Tu confregisti capita draconis: de-
glutierunt escam populi Aethiopum.

16 Tu dirupisti fontes & torrentes: tu
ficasti fluuios Eihon.

17 Tu uersisti dies, & tua est nox: tu fa-
bricatus es uiciorum & solem.

18 Tu fecisti omnes terminos terre: a-
statera & uer tu plasmastica.

19 Memores esto huius, inimicus im-
properauit Domino: & populus insipiens in-
cidit nomen tuum.

20 Ne tradas bestiis animas confiten-
tes tibi: & animas pauperum tuorum ne
obliuiscaris in finem.

21 Respice testamentum tuum: quia
repleti sunt, qui obsecrui sunt terra, do-
minibus iniquitatum.

22 Ne auertras humilium factus con-
fusus: pauper & inopi laudabunt nomen
tuum.

23 Exurge Deus, iudica causam tuam:
memor esto improprietatum tuorum,
eorum, quia ubi insipiens sum tota
die.

petere in perplexitatem arboris secu-
tes:

6 * Ita nunc celarum eius simul se-
cui & malleis deiecerunt.

7 Incenderunt ignis Sanctuarium
tuum: in terram polluerunt Taberna-
culum nominis tui.

8 Dixerunt in corde suo, Depopu-
lemur eos simul: incenderunt omnia
tabernacula Dei in terra.

9 Signa nostra non uidimus: iam
non (est) Propheta: & non (est) no-
biscum qui cognoscat usquequo.

10 Usquequo, Deus, probis affi-
ciet inimicus, blasphemabit aduersa-
tus nomen tuum in seculum.

11 Ut quid acertis manum tuam, &
dexteram tuam? de medio sinu tuo
exere.

12 Deus autem rex meus hanc se-
cula: operans salutes in medio ter-
rae.

13 Tu dirupisti in uirtute tua mauer
construxisti capita draconum in aquis.

14 Tu confregisti capita draconis: dedi-
sti eum escam populis Aethiopum.

15 Tu dirupisti fontes & torrentes: tu
ficasti fluuios fontes.

16 Tuus est dies, etiam tua est nox:
tu fabricatus es lumen, & solem.

17 Tu statisti omnes terminos ter-
rae: astatera & hyemem plasmastica.

18 Memor esto huius, inimicus im-
properauit Domino, & populus insi-
piens blasphemauit nomen tuum.

19 Ne tradas bestiis animas reuer-
tes: * animas pauperum tuorum ne
obliuiscaris in finem.

20 Respice testamentum tuum: quia
repleta sunt loca tenebrosa terrae do-
minibus iniquitatis.

21 Ne reuertaris afflictus factus con-
fusus: miser, & inops laudant nomen
tuum.

22 Exurge Deus, iudica causam tuam:
memor esto improprietatum tuo-
rum, eorumque ab insipiente sunt
tota die.

c Heb. 13
u Heb. 13
f. 13
a. 13

23 Ne obliuiscaris¹ voces inimicorum tuorum: strepitus² eorum, qui te oderunt, ascendit semper.

24 Ne obliuiscaris¹ voces inimicorum tuorum: superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.

COMMENTARIUS.

Argu:
causam.

ARGUITOR hunc Psalmum in captiuitate Babylonica esse compositum, fortasse & qui precedit. Ergo Asaphus hunc Psalmum anthemionidam istum fuit tempore David, sed alii quissim ex illius posteris, qui eodem spectare fuerint suus & crudelitate Babylemorum: ita clarè & manifeste de eo loquitur. Existimant tamen nonnulli, à quorum sententia non emmo absom, Asaphum, qui fuit tempore David, Templi interitum, & irus Ierusalem inuersionem per Nebuchodonosorem diuino insulsa praesidentem, captiui apud Chaldaeos satius ante spatio hunc precationem distulisse. Inuit hanc opinionem, quid Psalmum 79. qui est eiusdem praefatus argumentum cum hoc, à Chaldaeo tribuitur Asaph, qui illam prophetica afflatu spiritu scripserit. Vide ad arg. istius Psalmi. Prui reit habet, auctor Psalmi pectus loco querere, & quasi familiariter cum Deo expofitas de moa anaxi, & magnitudine calamitatum. Quicquid subiit precationem, quae ista propositio Psalmi, ut max Deo opem fiat. Quod ut obtineat, Deo obijit peccatum vetus istud in maioribus ex Aegypto eductus beneficium, & peculiare in monte Sion domicilium: dandi arborem & impieratiem hostiam, qui Temple nudi perirent, sed horrendo cum regni illius ingressu, cessat pietatis insignium, sua signa ibi fuerint, flammigae si tanquam linguarum in hylis arboris amputant, aureas calatueas, & laqueas certatim contemunt, Surtitiamem ipsam ad Templum pactum concremacunt, partim quicquid inuadit supi reserit, semina impietate deuoluit, & Templi iurisdia hanc totum, siquidem vastate omnia decesserunt, vinctes etiam Synagogas incendunt. Inde ad alteram partem transiit, in qua opus Deum acquiritur defilii obacula, & nullam esse Prophetam, qui finem malorum peccamentum, adoligne soletur. Deia, ut inutile, cum Deo expofit, quid suum nomen nonis dux patitur ab hostis profanitate, duntaxat dicens, suos non posse sciri. Alex, Tine, in, qui, nullum em i nam deitatem à nobis perperam subtrahere? Quam illam tunc tuo ipsum praefate, qui tuum Rex nostri, utique ne in omnium vultu famula. Tu aliam, qui possit viciate, maior nobis tunc casu habent mare pernam sitigi in Pharaonem Regem Aegypti, alioqui reum proceri modus in aqua obtinuit in illerum caducae ad litorema uellu uulsi iha & ferit illorum desertorum incolis diuina obicepti bus in i drepit dacti filio ibus lartez aquarum sciet ac torrentis eduxi: econtrà, reuoluit, secundum, qui non nullus aqua fuit, aduoc repert exarum sicum itge piabit. Quid enim cernitae passu, qui dicit ad nostrum, Iomam & selum, tot diuisi plagas, afflavit ac bycum vici digressi? Tu tgitur, qui istorum omnium aut cet, vincti a hunc tuum nomen à reuisti in sano genti. Ah, ne miserè anoma lam genecunda tui iustia tui uolentis istu bellu predite: ab aqua, ne nostu ferat atq; afflitu perperam deserto, tanquid nostri praesum oblitus. Quam uero e fideri cum malocibus nostris imi exhibe te nobis Deum ferque opem: tota haec siquidem terra in qua iustu degimus, nihil aliud habet quam latronum & gressu tuum lagia. Ne, quae, miser iste pa-pulus, qui ad implorandum opem tuam uenit, repulsum fecit: imo fas tuo fauore, at benignitate iustitiae tantum nomen exi ollerit & peccata non quem defina. Surge Deu, & confata tuam age, neque falsi sperem mortaliu quetida aduersum te totum in obliuiscere: ni obliuiscere, quoniam falsi sperem aduersa eorum in eam uocet: si obliuiscere feruam & superbia: amio pte, quae quotidi magis et magis impunita: inuallit.

2. Didelition Vide ad versum 1. Pl. 33. *Pr quid Deu cepulisti noi:* &c. Vide quàm familiariter patitur Deu israeliticum populum, qui hic loquens indocuit, secum agci & Nec existimandum est talibus illum ostendi uolere: est enim vis, sicut ait alibi Tertullianus, quae Deo grata est, & quam uult ubi in pietibus adhiberi. *Fame te fere vel nos tam* Hoc dictum Luciano more, Nam qui inuicunt yche,

A memore quodam quasi igne intue exat desceui, idèque ipsum emant à mari bus.

2. Memore ego congregacionis tuae. Propositio totius Psalmi. *Memore esse*, id est, Ostende opere te memorem esse. Congregacionis tuae, id est, tuae Ecclesiae, quae nunc misera iniquitate uacet. *Argui* fuit ab antiquo iuxta illam congregacionem: nisi uelie construere cum uirgam haec dicitur

do, frondes & ramos arboris perplexos. Po-
tuit verit. hic versus, *Contritum est, sicut ad-*
duci quæ superat in perplexitatem ar-
boris secures, hoc sensu, Exilius templum
est, laud secus quàm à lignatore sylvarum
arboris secum disijciuntur. Chald. inter-
pretaus est, *Centumduo mallei, sicut vir qui*
arbor sit mactum suum in perplexitatem arbo-
rum, ut incutiat securibus.

6. *Ita*, ad verb. *Et*, quod hie, vt sape in
Proverbiis, particula est similitudinis. Si
tamen postiore modo verit. proceden-
tem verum, *Era* capiendum, vt sonat, pro
coniunctione copulativa. *Nunt*. Non quòd
res nunc gereretur, ex contextu enim appa-
ret fuisse eo tempore iudeos in captivitate,
& quòd tam idcirco, sed quòd tam recent es-
set dolor, vt etiam res adhuc gari videretur.
Caelum, vel *scripturas*. Græci & Lat.
veretur *lanae*, legere ore eorum *lana* per-
plexum, pro *lana putrum*. Per tele-
stas intelligit synecdochis eorum milti-
ficum eleganter atque arte cælum & ex-
calpsu. *Era* Tēpli. *Scilicet*. Refer ad ce-
lestia, q. d. omne ad vnum, nulla exce-
pta. Vide simile ad vers. 15. pl. 33. & mox
versu 8. Refer, si vis, ad hostes, quò om-
nes simul & certati in vastando Templo in-
cumberent. Insigne in hoc versu formati &
crudelitatis exemplū. Chaldæi enim Tem-
plo, si non merito sacrantur, certe propter
artem & elegantem structuram, nisi pro-
fur fuisset ab eis, parcere debebant. Si
mitem omni superiorem seculo in aliquot ve-
ribus Gallicæ hærenicorum in vastandis Tē-
plis habet videtur. Atque saltem si popetis-
sent, tot ornamentis, quæ vt res decorabāt,
tot turribus, quæ aduenerant sua altitudi-
ne terrebant, Gallia nunc non careret. Au-
relia theatralis patria, cui sensu doloris di-
co, sua decora, quibus nunc misere spolia-
ta est, adueniso decoraret.

7. *Intenderunt egri Sathnathum tuum*. In
Footemagis est enphasice, *Miserunt in*
ignem Sathnathum tuum, quo genere lo-
quendi significatur Templum ita exaruisse,
eorumque in cineres abiisse, quasi tem-
edium ignem intectum fuisset, non verò ran-
tium ipsi emittit ignem. Similis est loquu-
tio Iud. 1. 8. *Et civitatem miserunt in ignem*.
Balaac, Kimbr, & alij censent hic esse rati-
onem, pro, *Miserunt in ignem in Sath-*
nathum tuum. Verum Ezra priore modo
ait debere arcepi. *Interram poluerunt*, id
est, interram decierunt, quæ maxima est
loet sacri profanato, id quod ignis absume-
re non potuit.

8. *Depopulatus vel Opprimatus*, aut ex
Kimbr, *Occidimus*, eos. Heb. est *q. d. nunt*,
quod est fur. Kal, à verbo *q. d. nunt*, pro

A *q. d. nunt* nunt orbem, simile *q. d. nunt* nunt
nunt, id est, *Et sagittis confectum eos*,
Num. 21. 30. Sic parat Martius, Ezra,
Kimbr. Probat Ezra *q. d. nunt*, esse visitatum
in Kal, ex Ier. 46. 16. Chald. tamen predi-
cā voce interpretatur est *q. d. nunt*. Hieron.
posteri coram: Græci *q. d. nunt* nunt
Lat. *posteri coram*. Rati expoluit *domina-*
tes coram. *Eos simul*, id est, coramner ad
vnum, omnes omnino, vt supra. *Intende-*
rent. In Græco *q. d. nunt* nunt in
Vulg. *q. d. nunt* nunt. B. Hieron. qui
B ipse ex Hebræo veritatem dicit, affirmat,
vt ex epistola ad Suniam & Fretilam vi-
dere est, rectum non habere *q. d. nunt* nunt
vt quidam putant, sed *q. d. nunt* nunt, id est,
intenderunt. Ac sic Septuaginta iuxta hexa-
plotum veritatem transulisse ait esse per-
spicuum. Aquila & Sym. obferuat ver-
tisse *intenderunt*. Ipse ex Græco dicit
transulisse, *hinc q. d. nunt* nunt *q. d. nunt* nunt
intenderunt. *Dei d. d. nunt* nunt *q. d. nunt* nunt
Et tam eo, inquit, sciendum, quid hebreæ
veritatem habet. Hoc enim, quod Septua-
ginta interpretet transulserunt, propter ve-
ritatem in Ecclesia decantandum est; & il-
lud ab erudit. sciendum propter notitia
Scripturarum. *Omnia hebreæcula* (ad
verb. *omnes conuenient*) *Dei*, id est, omnes
scholas & synagogas, quæ passim in vrb.
buerrant construxit. Aquila veritatem
monstravit. *Interram*. Hodie in Græco *q. d. nunt* nunt
q. d. nunt nunt *q. d. nunt* nunt, vt putat
Angellus Episcopus Accensis in commen-
tario in hunc psalmum: quo modo Aquila
& Sym. veritatem. Adde Theod. veritatem
E *q. d. nunt* nunt. De eversione Temp. per Nabu-
chodonosorem legere porat 2. Reg. 15. &
2. Paral. 36.

9. *Signa nostra non reddimus*. Hoc dicitur
magis in posterum signa sua, signa. Arque
horum verborum sensus est, iam diu nulla
vobis sunt reddita oracula, nullæ audite
Prophecie, quæ res futuræ significent: quò
perit tot id quod sequitur *nam non est* Prop-
pheta &c. *Signa nostra*, id est, signa apud
nos olim videra. Potest esse sensus, *Signa*
nostra, hoc est, Propheciarum oracula, quæ
salutem & liberationem ex hac captivitate
pollicebantur, non reddimus, hoc est, non
dum expecti sumus, aut vera esse compro-
bavit: necque nunc Prophecia vltis ad-
est, qui vt in publicis calamiatibus fieri so-
lebat, futuram salutem præmunit, nobisquæ
adco soletur: *q. d. nunt* nunt *q. d. nunt* nunt
quæ usquequæ, ac dicere queat, quo-
uque in hic erimur malis. Possit for-
tasse usquequæ cum sequente versu sic con-
iungere, usquequæ: *Propheta inquam, Deus*
impropheta &c. Secrepetitio dicitur parti-

cule hic debet emphasim. Quærit aliquis cui quærant ista hæc vitio nullus emphasit esse in prophetis, cum Ezechiel, David, tandemque Aggeus, & Zacharias in captivitate Babilonica fuerint, & vocatus sit. Respondetur potest tunc fortassis quæritur dicitur Alaphbum Plalorum, ad id nupur iussit Prophetæ sileat, quod se factum et pud Amor cap. 3. it. inter timor et superat Deus, his verbis, Ecce dies veniunt, & emat famem in terram: non sumem panem, neq. solum aquæ, sed audiendo verba Domini. Et mox sequente vitio, Evangelizantur ad Mariam usque ad Idre, & ab Aquilone usque ad Orientem: natiobus quærentis verbum Domini, & non inveniunt.

10. Probris afficit sup. ex postulatione membro numentum. Blessatibus, dicitur videlicet non posse se nos letare, ac eripere ex hoc septimite. Nomen tam. Vide Vasis pietatem et zelum, quem ooo mitem, quod potius, sed magis diuin omment ininitia sitit. Impi, quoties videt pios in calamitatibus negligi, tantum melior vocat ut Deum letum, quia illenon possit fuit letare. Iosigne exemplum est Roblet. 2. Reg. 18. 31. & nullo audire Ezechiam, quia nos desipit, dicitur, Domineus liberabit nos. Et sequentibus vitio. Nam quid liberando liberantur diu Gostum vno sine qua certum sum de manu Regis Assyriorum? Vbi et Dei Enath & Arphad ecc. Quia in illa sine in volens diu terparum, qui erant regnum facti de manu mea, ut possit erare Domineus Ierosalem de manu mea.

11. Ut qui dicitur in tuam, & dente, em tuam id est, Quæ subditis, et tenuis ad nobis tuum auxilium? Simile est loquendi modus Thren. 2. 3. Confregisti vas furens ante carum Israel, auertit reversum danti amicum a facie iustorum, hoc est, ut gale auxilium, quem ventum esse in hostes. Da medus sine tuo antea fecit prebui, manum de danti te scilicet, id est, danti came d nos liberador, hostesque vi istendos. Hoc emohum ooo dictum: homines siquidem desides et otiosi manne in sinu solent et tula. ro: quo sensu Prov. 19. 24. sitibitor, Abschdet puer maxum suum in sinu: etiam ad id forte non apphant rum. Similem leuocotam vide Prov. 15. 19. Rati non thall, exponit profer, id est, Bene, vi videte est, ad seculum. Kimba inceptatui confa. me: necnoo erat in prebui, quod verbi ex illo heni habet sensum, ne idue possibe vnaq. m me oom io sinu, dum perot iumprem de hostibus.

12. Dixi autem rex meus &c. Sic conat et, et uobis nunc nos desit, aliorumque

Tom. II.

A abierit et pendit permissis, cum tot antd seculari rex nos, totidque nos pollam spectatibus omnibus seruauit. Rex meus. Gexent & Lat. legeront ad seculum, nasser. Salutes plures, emphatice, Jam die terro, hoc est, in me dio omnium, emphatice po. lio iospetantibus. Theodorotus et expler, & pley mi jui, dnti tu mltum apam.

13. Tu destruxisti in uetere tua mare robam, ut per ipsum sit i o pede possimus iter face. re. Vidi Exo. 14. vbi sic sitit ibuntur & que maris, dnti io latere coit eritit, ut vitiuque liscidit muti spediem prubion. Contrarij capite deservam seu vitiu, &c. Phat oem emphatice pnti per i truculentis & lacum, quem excoerunt io liscidit. 12, dnti oem seu erit nominat. Phat o (hor fuit Agyptiorum Regem communem nomen) Rex Agypti, dnti seu i o m m d. gant, toham in mltum flumem si erit a p. peltatui Ezech. 19. 3. Quidm dnti i A. gypios dnti conat appellati, quod io vexillit in bunt dnti conat. Communis capite &c. 1000, quatio mediomati rubio respitit Domineus super capite Agyptiorum per celum m mltum & nnti conat io eritum Agyptiorum, & sicut vitiu rnti curramur, & d dnti illam granter, vi scribitur Exo. 14. 11. 24. & 25.

14. Dicitur, io Fonte leuithan. Per leuithan, quæ vox ingentem bellum significat, Rati, Kimba, & alij plura Phat oem mlti negligent. Verum Gesser ite, cor dnti eret in num. multitudine capite, non capite Respoodebit Kimba per capite intelligendos dnti & pnti pnti, ite vi capite leuithan. D dnti idem sit quod pnti pnti Phat oem. Ego existimo potius, aut cam R. Mose le. ottridit omnes natiobes maris pnti bunt nomen esse commune, ut cum Ezra, nomen esse magni cuiusdam pnti, dnti sc. que hor loc o emphatice, quati dnti eret, caput oem leuithan. Inelligi autem per leuithan & Phat oem m, & oem i o pnti pnti: atque i dnti capite dnti io nomen. Idemigitur pnti mlti hnti vitiu significat quod postulatione pnti edent.

Cheld dnti pnti pnti est capite fortum Phat oem. D dnti rum dnti oem leuithan m mltum scilicet, Scilicet, Phat oem emphatice pnti pnti populi desertorum ad lnti m mlti tnti corole in pnti dnti dnti, postquam scilicet schmitis corum et dnti dnti mlti in tnti expollet, sicut narrat Exo. 14. 30. Populi thitipom. Ad vitiu, populi, thitipom, vi l pnti dnti, seu dnti mlti mlti, & est oem vitiu. D dnti thitipom, significat io dnti hnti, sicut mlti mlti est ad vitiu 9 pnti, 7. & hoc est, populo, scilicet dnti mlti. R.

B 9

Moser hoc docet esse simile ad Gen 31. 18. *וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב אֶת־בָּנָיו לְבִדְּאֵם לְבָנָאֵן*, id est, *servatus, numerus Jacob*, & prædicta voce nautas vult intelligi. Ex Kimhi vertendum & exponendum esset, *populo ad desertum superfluo* scilicet, hoc est, Israelitis, qui relicta Aegypto semper in desertis seu solitudinibus fuerunt. Porro Israelitis in eam datur Aegyptio quoniam air, intelligit Israelitas oppulsi ad litus Aegyptiorum corpora spoliasti. Theodoretus propter Aethiops accipit: Finitimi, inquit, erant Aegyptius Aethiopes: itaque bellum erat inter illos asiduum. Sed cum Aegyptio cum toto extrecto meti essent, expugnavit facies in posterum Aegypti Aethiopes facti sunt. Circumloquendo igitur dicit, expugna biles eos Aethiopes reddidisti. Sunt, non ex Hebraeo temen, quod sciam, qui *populo, deserti incolae*, interpretentur, sem vel auctus deserti, & signati can pueri posteriora hoc membro, corpora Aegyptiorum ad tipam uicta prædam & passum fuisse bestiarum, & animam. Nihil obstat huius expositioni vox *populus*. Nam Pro 30. 25. formice dixerunt *populus infirmus*, & rursus vers. seq. cumcole plebs *taraxaca*. Job 1. 6. du locustis legitur, *Gen enim affudit super terram multum foris*, &c. 35 *Tu dirupisti fontes & torrentes*, heb. *fontem & torrentem*, ex preterito, primum in Hebr. Exo. 17. secundum Cader, *Nam 20.* quod aquae penuria vigeret. Observat Kimhi *dirupisti fontes & torrentes*, nihil aliud velle, quam dirupisti purgamenta ut ex ea fonte torrentes eruperent, metonymicis. Non eorum, inquit, dirumpitur fons, sed petra. Simile aut esset illud El. 4. 4. 19. *tu super carum vices petram*. Necnon 47. 2. *multa farina*. Nam neque, inquit, coquitur panis, nequamolitur farina, sed farina subacta coquitur, & sic panis, & triturum molitur, & sic farina. Sic desumpitur petra, & fit fons: ac sic dicitur ps. 78. 15. *Rupit petram in torrentes*. Ceterum interpretatur est, *Tu sedidisti fontem à petra, & facti in torrentes*. Tu sedidisti fluvium &c. Anitileis, Tu petram & siliocum in fontem vertisti: tu idem Iordanis fluvius validissimorum, quia transitum prohibebat, incidisti, & exiccaisti, sic ut aquae fons perenne defluenter restaret, & in cumulum assurgerent, instatque monerit intemuliscerent longissime, ab eis autem divulsis solutiones in mari terrorem dilabetentur, dum corpora irarierent, sicut ferretur Job 3. *Fluvius fontes, ad verbum, fertur*: exultant enim cum Kimhi 12. 4. *et habet*, hoc loco nomen esse substantivum, non adiectivum, id quod coincidenter probat tota regiminis in præcedente nominis. Sicut exemplum, eo Exo. 14. 27. *Reversaque est mare primum*

A delatate &c. *lethano*, ad fertunditatem suam. Porro per fluvium fertus hoc loco intelligitur Rasi, Kimhi, Kabuenaki Iordanis amnem, qui tum quom exsiccatur est, pleno alveo extra ripas ferebatur, atque idcirco fontis nominetur. Kimhi potat *fluvius* dici in numero multitudinis, propterea quoddam multum fluvium Iordanem insinuat.

16 *Tu sedidisti, etiam tu es in x.* Sic connektu, *Quid mirum autem te siccum in humidum, humidum in siccum vertere*, quod prima mundi creationis diem & noctem, lunam & solem, omnia mundi elementa, æstatis & hyemis vices, res adeo inter se contrarias, pro tua providentia digesserit: Quid mirum, quom volueris, totum naturas ac species, si motum vilitas postuler, facile possit vertere ac commutare? *Tu es dicit, &c.* id est, Tu dicit, & nobis auctor es. *Etiam* emphatice: quasi dicitur, tu idem plures usus vocat auctor ut.

Fabricator es. In Fonti præparasti, seu firmasti, quod verbi lora & soli optime convenit, ut quorum firmior & stabilior sit ordo ac motus. In Græco *æternus*. *Lumen* huius, scilicet nobis, non est, lunam. Extra per lumen hoc loco lunam vult intelligi, ex quo primo loco nominatur, quod non sit postremum facta sit mentio, pro motu Scripturæ, quæ ea, quæ imminet & proximè necessestione, soli primo loco resumere. Quia in exemplum locum Job 4. 4. *et dicitur eum de dicitur & fiamus* id quibus *Esau* dicitur *monem* *Esau* ad posiden.

dem *Jacob* verò & filij eius descenderant in Aegyptum. Chald. quoque locum interpretatus est. *Sexta edit. alybia*. Professio antitheatrum in hoc & sequente versu instituta facit, ut credam per lumen hic intelligendam lunam. Sunt tamen qui lumen, ut sonat, simpliciter accipiant, ac dicam lucem prænam solt, habita rationu creationis: Equidem lux prior sole existeret, qui quarto dūtaxat die conditus est, rura lux primo suavit creata, ut videri vult Gen. 1.

17 *Tu statuisti omnes terminos terre*, hoc est, ex Extra & Kimhi, septem mundi climata, quorum vnum quodque æquæ, ad æquæ temperie, differt ab alio. *Statuisti* dicitur quoddam, inquit, Extra, septem illa climata sic semper futura sunt, ut nunc sunt, non mundi sicut variandus vnumque. *Alybiem* & hyemem &c. *Alybiem* & hyemis mentionem, inquit idem Extra, climatum terminum relict sublongie, quod terra habitabilis ad proportionalem & meridianalem plagam præcipue existit, ac dum una in parte est alybiem, in altera sit hyemem. Sic scilicet Alybiem & hyemem tantum meminit, quoddam olim æonum in ætatem solum & hyemem

17 *Tu statuisti omnes terminos terre*, hoc est, ex Extra & Kimhi, septem mundi climata, quorum vnum quodque æquæ, ad æquæ temperie, differt ab alio. *Statuisti* dicitur quoddam, inquit, Extra, septem illa climata sic semper futura sunt, ut nunc sunt, non mundi sicut variandus vnumque. *Alybiem* & hyemem &c. *Alybiem* & hyemis mentionem, inquit idem Extra, climatum terminum relict sublongie, quod terra habitabilis ad proportionalem & meridianalem plagam præcipue existit, ac dum una in parte est alybiem, in altera sit hyemem. Sic scilicet Alybiem & hyemem tantum meminit, quoddam olim æonum in ætatem solum & hyemem

per hoc est, et celsit atq; augebit in dies. Potest vertere, *strepitus eorum in te infusus est, ascendunt semper*, repetendo ex priore membro *Ne obliviscaris*, ad istum mo-

dum, *Ne obliviscaris strepitum &c.* Potest exponere *ascendit*, vel *ascendunt semper* coram te, ita ut nulla istorum hominum vox ieluceat.

P S A L M V S

LXXV.

Heb. LXXIV.

VERSIO

NOVA.

VETUS.

DECENTORI, Al-taf-
cheth, Psalmus Asaph can-
tici.

^a Confitebimur tibi, Deus, ^b con-
fitebimur, etenim propinquum (est)
nomen tuum: narrauerunt mirabilia
tua.

^c Quum accepero tempus, ego ^d iu-
sticias iudicabo.

^e Liquefiant terra, & omnes habi-
tatores eius: ego ^f confirmabo co-
lumnas eius.

^g Dixi insanis, Nolite insanire: &
impiis, Nolite exaltare cornu.

^h Nolite exollere in alium cornu
vestrum: (nolite) loqui collo ⁱ da-
rum.

^j Quia neque ab Oriente, neque ab
Occidente, neque à deserto exalta-
tio.

^k Quoniam Deus iudex (est): hunc
humiliat, & ^l hunc exaltat.

^m Quia calix in manu Domini ⁿ vi-
ni meti, plenus misto, & effundit ex
hoc: fœces eius sugent, bibent omnes
peccatores retræ.

^o Ego annuntiabo in seculum:
^p annuntiabo Deo Iacob.

^q Et omnia cornua peccatorum con-
fringam: exaltabuntur cornua iusti.

N finem, ne corrumpas, Psal-
mus cantici Asaph.

¹ Confitebimur tibi Deus,
confitebimur: & ² inuocabimus nomen
tuum.

³ Narrauerunt mirabilia tua: cum ac-
cipere tempus, ego iusticias iudicabo.

⁴ Liquefacta est terra, & omnes qui
habitant in ea: ego confirmavi columnas
eius.

⁵ Dixi iniquis, Nolite iniquè agere: &
delinquentibus, Nolite exaltare cornu.

⁶ Nolite exollere in alium cornu vi-
strum: nolite loqui aduersus Deum ini-
quitate.

⁷ Quia neque ab Oriente, neque ab Ori-
cidente, neque à deserto exaltatio: quo-
niam Deus iudex est.

⁸ Hunc humiliat, & hunc exaltat: quia
calix in manu Domini vini meri, plenus
misto.

⁹ Et inclinavit ex hoc in hoc: verumta-
men fœx eius non est exinanita, bibent om-
nes peccatores terre.

¹⁰ Ego autem annuntiabo in seculum:
annuntiabo Deo Iacob.

¹¹ Et omnia cornua peccatorum con-
fringam: & exaltabuntur cornua iu-
sti.

COMMENTARIUS.

Argo
solus

Psalms hic etiam scriptus videtur in capitulis Babylonica, & quidem in dialogi
formam, etsi nulla sit expressio personarum: in quo di clago imitatur prius ppi sferat-
luc promittentes celebrata si Deum, quem mox opera laudantur scunt, atque i laqueis;

deri debet quod dixi, tunc terram eiusque
mrolar piz metur oosterruam tri, cum is
ego fin, qui terram ipsam habebat ac co-
lumnas iulicriam, atque adeo eam, cuius
que nrolar, quoniam lebiom crb, nullo nego-
rio commovere possum. Ezra per terram co-
lumnas intellige vult moore, quibus quali
fulcrit & colummaretur moles sustinetur.
Vide quæ expositio tibemagis ardeat.

§ *Duxit Israel, Nolite insurre, vel Ne in-
surrexerit.* Sic eonec, ut Israelitarum qui-
libet, postquam Dei sententiam audiuit, dū-
cat, Eia vero an non illud est, quod ego
semper ad hostium insurrexerunt moen furem-
tium tabiem compendit dicit: Vt ne vi-
delicet insinuerent, occurrentem arguerent in-
solentem, ac superbe responderent: si qui-
dem non humanarum virtutum suarum, sed virtutem
Dei, quoniam ipsi videretur, abiecerit, & quoniam ipsi
liber, excolere: sique improborum tandem
severissimè punit. Hoc significante sequē-
ter versor, qui sigillatim suo quodque loco
explicabuntur. *Nolite exaltare, vel, Ne
exaltetis eorum*, id est, Nolite auiro effe-
ri, aut insolentem fiduciam vultuorum virtutum.
In hac loquutione, quæ Latine quoque tri-
tissima est, metaphora est à conuulso an-
imanibus desumpta.

6 *Nolite exaltare in altum, hoc est, in ex-
lum, aut Deum, iuxta vestrum, sicut facite.*
Quod dicitur *marem*, absolute positum. Desi-
gnificet ut excedat, inditatur verius ipsi. yf.
quod cælum, magis irruere est, quam ut
probari debeat. Poterit accipere simpliciter,
et, *Nolite exaltare in altum iuxta vestrum*,
proinde vos ipsos effere superbe. *Nolite lo-
qui, colle scilicet extremo & erecto, ut super-
bi soleat, dicitur* (sicut et verbi). Vide loqui dū-
rū p. 19. & p. 94. 4. Simile habet i. Sam.
23. *Nolite multiplicare loqui sublimia*,
brb. *sublimia, sublimia* (neque iugraduat dū-
rū de ore vestro). Potes vertete, *colle duro*, id
est, relināre & reoitete, metaphora à ani-
ma orthor refractantia de qua collo iugura
excursio, perit. Graecus & Lat. posterius
tamdeum vertetur, *malte loqui aduersus
Deum iniquitatem*, vel sensum sequenti dū-
taxat, vel quia pro *loqui* *israel*, quod *col-
lum* significat, legentur *israel* quod Dei
nomen est, vel potius epistolum. Graecus
& Lat. hī, & p. 94. 4. *israel* *orthor*, quod
duram et dūdidum, verteretur iniquitatem,
sensum tantum respicientes.

7. *Quia neq. ab Oriente, &c.* Sensus, Nihil
indignitatis aut potestatis hominū ab Oriente,
Occidente, aut Meridie accedit, id est, non
adit eo aliquē sit magnas aut potentes, quod
in hanc aut illam mundi partem se flectat,
hunc aut illum locum adeat, vel Deo volen-
ter. quod ipse sequens versor, *Quoniam*

Deus radex (i. p.) *hanc hemisphaerum, &c.* *hanc
exaltat.* Sic ferē ex Kinde, qui dicitur *hanc
exaltationem significare*, (et enim in omni
humini finit. me de pto nomine, id quod in-
terdom vsu venit) probat ex eo quod dicitur
monum dūbar, id est, à deserto, affectum suū,
ideoque non sit constructum, (vi vetri ni-
merum possit à deserto martium) Adfert &
illud ex Midras, Quod est, neq. dicitur *israel*
monum dūbar *israel* Rabbi Abba ait, Omnia
dicitur *hanc*, quod occurrit in Scriptura, *israel*
ter significat, prater hoc, quod est *exalta-
tie*. Halteus ex Midras. Quod affirmat
Kimbi *israel* *dūbar*, scribitur *israel*, id verō
refellor pleraque exemplaria, quæ habent
parach. Adde non paucos ex Hebrais ex-
ponere à deserto mentiam, id est, à deserto
isotolo, quod errat meridie terræ Is-
rael. Ezra obseruat esse qui existiment id-
circo dicere, *Quia neq. ab Oriente, neq. ab
Occidente exaltatur*: quod Astrologi sen-
tiant bonam aut malam fortunam a sita po-
tissimum esse adscribendam. Ioseph Kimbi
israel *monum*, non pro Occidente hoc loco

accepit, sed pro negetianem, quam signifi-
cationē hoc vocabuli non semel obtrinet E-
zech. 27. neque *israel* *massa*, pro Oriente, sed
pro *israel* *redet*; neque *israel* *malbar*,
pro deserto, sed pro *israel*, quo modo ac-
cepitur Cant. 4. 3. quæ tria præsertim ad hoc
nores & opes hominū euehit, si omniū tri-
bonis, vcl galibis porioris cogēdit sit præse-
ctis mercatoris faciat, si eloquētiā polleat.
¶ *Quoniam Deus radex* (est) &c. Sensus,
Noo est hominū sollicitudinis & diligen-
tiam almore indignitatem gradum euehi. Dei
quippe solus est, quem ipsi visum est, depri-
mere & extollere, vi quos hunc modū
administrat ac moderatur, & vni pro arbi-
trio, iuste tamen, ademit, quod addat alte-
ri. Nota, quāquā est penes Dei cūma im-
peny potellar, rudētem tamen appellari,
quod deus intelligi ipsam summa aequale
res humanas moderari.

9 *Quia calix in manu Domini &c.* Hic
versor continet rationem præcedentis. Hic
enim pingitur Deus vna ex parte amplum
calicem plenum vino meto ac rubente, sed
aqua tamen temperato, manu tenens, ex
eoque calicelliquidus ac dilectiois viuum
suis propinquas: ex altera verō parte impios
ad exugodas calicis fœces adigens. Qua
imagoe significatur. Deum copiam bono-
rum, sed aduersitatem temperatorum, ne
videlicet nimia prosperitate eorum dilata-
bantur in luxuriam, sur. quæ opor
abundē largiri: contra verō omnia mala,
quando visum est, impis imminere. Ignot
Deus impiorum illos superbos, quando vult
potest depriimere, contra bonos extollere.

¹ De caelo ⁶ auditum fecisti iudicium: terra tremuit & quieuit:
¹⁰ Quum exurgeret ⁶ in iudicium Deus, ut saluos faceret omnes man-
 fuetos terræ.
¹¹ Quoniam ira hominis confitebi-
 tur tibi: residua irarum cingis,
¹² Vouere & reddere Domino Deo
 vestro: omnes, qui in circuitu eius,
 afferant ⁴ munera terribili:
¹³ (Qui) aufert spiritum principum:
 terribilis (est) apud ⁶ Reges terræ.

⁹ De caelo auditum fecisti iudicium: ter-
 ratremuit & quieuit.
¹⁰ Cum exurgeret in iudicium Deus: ut
 saluos faceret omnes mansuetos terræ.
¹¹ Quoniam cogitatio hominis confite-
 bitur tibi: & reliquæ cogitationis dicunt
 festum agent tibi.
¹² Vouere & reddite Domino Deo ve-
 stro: omnes qui in circuitu eius afferis ma-
 nera.
¹³ Terribilis & ei qui aufert spiritum
 principum: terribilis apud reges terræ.

COMMENTARIUS.

Argu-
 natum.

KIMRI & KAHUCNAKI, Græci laudat quoque, putant hunc psalmum de bello Gog & Magog, prophetæ scilicet, esse conscriptum. Ex nostris multi propter authenticitatem Græci & Lat. excepierunt, qui hebreo titulo addiderunt, ille *שִׁיר הַיְּהוּדִים*, hic ad Assyrios, abstrahunt agere hunc psalmum de ea liberatione, quæ vultu Hierosolyma & ma-
 xime Semuathel Assyriorum regi erepta & liberata est, centum & octoginta quinque mil-
 libus una nocte per Angelum delecte, 2 Reg. 19. sub finem. Rasi in hac est sententia, ut ob-
 servabimus postea ad vers. 4 Kimri etiam in Serabim, ad yud. N chaghat. Verum hoc
 nescimus sententiam in Commentariis. Alij existimant eundem esse argumenti hunc psal-
 mum, ac ⁶ referendūque esse ad illas victorias, quæ describuntur 2. Sam. 8. & 1. Par-
 ral 18. Alij ad alias victorias pertinere iudicant. Perfecti, ut incertum sit ad quam vi-
 ctoriam pertineat, certum est ex orationis contritu conscriptum post ducentam aliquam obli-
 dimentis ab urbe Hierosolyma diuinitus depulsum, & profligatum hostium exercitum. Pri-
 mo enim sic fertur ait, In Iudæa domum Dei potentia innoteuit, in Iherosolyma factum est
 nomen eius. Però tuus Deus ostendit se Hierosolyma habitare, postquam scilicet obli-
 dimentis hostem eam admodum profrauit, sagittæ, arcubus, feno, gladiis, laterisque bel-
 licis ingentem confecit. Et verò, ð Deus, totus nunc splendet atque emicet, veluti
 leo è montibus rediens pectus satiet. Pectus fuerint hostes isti quantumvis strenui ac ferro-
 cientes, & itate dormitandum oppressi nullo magis adacturi Angelum peccissimam arma ex
 pedito petierant, quàm si ademptis illis manus fuissent. Nonque solo tuo autu tam qd
 qui curru vehébantur, quàm equitibus adeo graui mectus fuit super, ut mouere se haud
 posuerit. Tu enim verò terribilis es, nemòque est mortalis, qui inuicem trahi conspectum ferre
 possit. Tu certe palam ostendisti te tam stragem dare: idcirco gentes celiq; tam horrenda
 spectando terræ quieuerunt, & aduersus nos arma mouere desisterunt, Deò iudicium ac
 manum agnoscentes, qui ad ferandos suos, pectendisque eorum hostes tandem excurrerit.
 Quis autē desuissent, cùm uenio mortalium sit, qui ferocem, quando un, pectus non
 cogatur deprenere: aut si quid interdum furoris est reliquam, te cohibente, non possit tram-
 paret. In fine psalmi est Epilogus, quo admoventur Israelitæ, ut vota nuncupent & gra-
 tias agant pro adeptæ victoriæ Deo terribili, qui principibus homines spiritus adueni,
 quem sapienti Reges memint.

1 Neghemoth. Vide ad Tii. pf. 4.

2 Notus in Iudæa Deus: &c. In Iudæa
 domum Dei potentia clarè innoteuit, in
 Iherosolyma gloriosum & illustre est nomen eius
 ob ingens illud miraculum & prodigium in
 depellenda ab Hierosolyma obsidione ou-
 per uicem, ioto serè Assyriorum exercitu
 una nocte absque ulla labore nostris, quum
 maxime opus esset, diuinitus delecto. Iudæa
 spectantem meminit, quod Iherosolyma esset in
 tribu Iudæ, ideoque beneficium, quod co-

A Iebatur hoc casmine, ad eam tribum po-
 tissimum spectet.

3 Erepta Salem, hoc est, Iherosolyma, ne-
 bersus assyrios, &c. Sensus, Verò ostendit
 tam admirabili liberatione se peculiarem
 euntam græce urbis Hierosolymæ, ut in
 quò scilicet peculiare domicilium exiit, hoc
 est, Templum esse uoluit. Salem. Sic ante
 Abrahami tempora vocabatur, quæ à Da-
 uide nominata Iherosolyma, voce composita
 ex *יהוה* & *שלום*, uidebit, vel *יהוה* & *שלום*, uidebit.

betar, quod nomen est verbe indicum ab A. brahamo, vt videtur est Gen. 22. 14. & dicitur *filium Salem*, per antiquo eius loci nomine, vt constat ex Gen. 14. 18. vbi dicitur, *At verò Melchisedec Rex Salem*, Melchisedec putari Nimin & alij Hebræorum fuisse Sem Noe filium alio nomine dictum Salem, id est, *perfectum*. Sum patet sunt verbis montosa, in qua Regia.

4. *Idcirco fregit sagittas &c.* R. Moses ex hoc versu colligit hoc carmen de profugato hoste, qui Hierosolymam obsideri, esse intelligendum. Per *resphab*, sagittas colligitur in illarum (*resphab*, *resphab* significat) volantes accipiunt. Rasi prædictam vocem oggar idem significare hic, quod Cam. 8. 6. *præparat nimirum seu festulas*, quæ significatio in arcum non possit cadere, siquidem hic su *lene*, illic forte, & dagestium. Vult igitur significare hic auct, vel porat sagittas autem instat volantes: quo sensu dicitur, *de sagittis volantes in die*, pl. gr. 5. Probatur hanc significationem tribus ex locis. Primus est Deut. 32. 4. Secundus Job 5. 7. Tertius ps. 78. 48. vbi *resphab*, vult aces significare. Colligit porro ex hoc versu totum hunc psalmum loqui de clade Sennacherib, quod nullus alius hostis cladem accepisse legatur apud Hierosolymam præter istum. *Bethlem*, id est, omnia bellica instrumenta.

5. *Splendens tu* (*Ch*) *magnificens*, *h* *Dene*, &c. Hic versiculus obscurus mihi videtur Ego accipere hoc sensu, suppleto nonnulla, quod minime mirum videri debet in poëta, quæ hæud rari præcessionibus abundat, ita, loquam, accipere, vt dicat, Tuorum nunc emicas, & fulget, sicuti quom loco prædæ satur. *de montibus* redit iubar hinc inde superbe quasi. Deum hostium vtriusque portum locos comparat *de prædæ deum*, atque exultat. (*Psalm*) *de montibus prædæ*, id est, veluti exires de montibus prædæ, quasi leo. *Montes prædæ* vocat montes, in quibus leones & vrsi habitant, & prædæ agunt. Fortasse *montes prædæ* per contemptum nominat hostium castra, quæ tota videlicet ex prædis & latronibus constaret, vel quæ prædaturam acervos aut potius mores haberent, quasi diceret, Quam illustre & gloriofum ex prædatorum illis exercitiis redditis! Priori modo accipit Kimchi. Rasi per *montes prædæ* homines Gigantum intelligit & modum instat aliorum prædæque assuetor, quorum potentia omnibus ad Deo lo huius sententiæ veritatem, *Splendens tu* (*Ch*) *magnificens præ montibus prædæ* Sic vertendo, dicit potest per *montes prædæ*, etiam res redit, intelligendos Reges ac principes legatum in morem ex repro vi-

entier. Non semel in sacris sicut Reges aut principes reperier mores appellari. Habet duo insignia exempla Mich. 5. vers. 1. & 2. Nota in hoc & sequentibus versibus suam apostrophem.

6. *Spoliata sunt robora cordis &c.* Pergit in ista narratione de delicto exercituum. *Spoliata sunt & prædæ fuerunt* Israelitis. Hoc respondet *de montibus prædæ*. *Robora cordis*, & fortis animus, qui autem fuerunt oblidere Hierosolymam. Græc. & Lat. Syntur quoque, veteroni *insipientes corde*. Nimirum legisse videntur *non audere*, id est *perirent*, pro *non audere*, 7 pro 7. Sensus ergo erit, *insipientes corde*, id est, homines reme re se in periculis obsecrantes, quos fortis stultitia ducit, eum tamen non sinit, sed potius remanet. Græc. Est. 46. et vbi eadem vocat argue hie, vertit *ad hoc*, *non audere*, Lat. *daro corde*, hoc est, periculis animo. Tu vide quid melius huic loco conueniat. *Dormiant somnum suum*. Noctu accidit clades Assyriorum exercitus, 2 Reg. 19. 35. Quidam *somnum* hic mortem interpretantur, quasi dicat, mortis somno iter dormitendum corripit. Hoc sensu Jer. 51. 39. minatur sic Deus Babylonis, *suaviter erant penam condita eorum, & mibratio eas, ut exultent, & dormiant somnum sempiternum, & non erigantur*. Assyriorum autem mortem fortasse hic appellat somnum, quia de nocte est infecta, vt somnum noctis somnus mortis exceptit. Atque hic Thorod. habet, Secutus est se dormituros putarent, ipsi illos sceleris, quom somnum neper exceptit.

D modo accipias, vertendum *dormirent* per præ. perf. *Et non inveniant omnes viri fortis manus suas ad pugnandum*, id est, nihil magis, percutere Anglo, arma expedit potuerit, quidam si manib. caruissent. 7. *Abstergeatque tu*, id est, te volente, tuo oiu. Interceptiones diuinæ sunt efficaes. Significat hæc phrasia Deum solo iuro, & verbo posse quicquid vult. *Sopitus erat* sopore diuinus immisso. Sed hoc de sopore moris placet accipere, verè præ præ. perfectum *sopitus* fuit. *Et equus, & equus*, hoc est, lyneodoctus, & asenforer eunt, & equorum. Prius & notat Rasi esse superfluum, vi Gen 36. 24 vbi legatur, *Et hi filij Sehim, & Ana, & Aua*.

8. *Tu terribilis es* &c. Confici hic verbus rationem istorum verborum ab interpretantur, quasi dicat, Tu enim verè terribilis es. *Examine*, id est, ex quo, ira sua exatit.

9. *De celo audient* (*audire*) fecisti iudicium, quo Assyriorum exercitus delendum statuit. Senus, Tam mira & insolita est ista

clades, ut tunc sententia & voluntate factum omnino intelligant. Quod à Deo peculiariter est, illud è exlo proficisci dicitur. *Terra tremavit &c.* id est, reliquæ gentes ante clades terræ spe à caelo quiesceverunt, & Dei iudicium agnoverunt, sic vi aduersum Israël librar arma mouere desisterunt.

10 *Quam exurgens in (ad) iudicium &c.* Cohæret cum præcedente versu sic, Tunc terra tremavit & quiescit, quam Deus tandem exurexit, ut potius ab hostibus iudicio persequeretur, contra verò Israelitis salutem afficeret. *Exurgeret.* Hoc verbum collisionem aliquam & moram importat: surgit enim qui aliquandiu sedet & quiescit. Alij ad viuendum subitam personæ mutationem per secundam personam vertunt: *exurgens autem & saluus fuerit.* Omnes manifestos terre. Rati vult intelligi Ezechiæ, & quod ab illo stabant.

11 *Quoniam ira hominis conficitur, seu conficitur eius.* Ratio est istorum verborum vultus 9. *terra tremavit & quiescit*, ac si dicas, reliqui mortales tunc tremuere & quiescere, quoniam necesse est, ut vi, omnes homines, quantumvis feroces & furentes, ubi cedere, nam potentiam agnoscere & celebrare. *Ira hominis*, id est, homo iratus & furens, absitrum pro eo recto. *Reliquum* *omnium gentium* seu *gentes*, hoc est, ira eos coëctos, quum placeat, ut si quid furoris restet adhuc, non tamen possit erumpere. *וַיִּסַּח יַחְגֹּר*, quod non ex vñ Bibliorum per verbum *ingens* vertitur, Rati explicat *impediet, detinebit*, quam significationem ex Misna probat. Symm. verum *וַיִּסַּח* *אֶתְּרֹסֶן* *יְהוֹמָלֶיךָ* *עַתָּה*, *אֲבִי־אֵימָן* *יְהוֹמָלֶיךָ*. D. Hirt. *Quia ira hominis conficitur tibi: reliquum tuum accingens.*

12 *Ponere & reddere voia vestra.* Omnes qui in circulo nati, hoc est, ex Chalda: omnes qui habitant seu habitant in circulo Sa-

harum esse, ad quos scilicet tanquam vel sacra pertinet. Kumbi intelligit vicinas gentes retinere Israël: oam eum, requirit, Deus habitet in terra Israël, vicinaria Israël vicinaria & Dei. Quidam propter Athnach pertinere hoc voluit ad illud, *Ponere & reddere Domini Dei vestra.* Alij, neglecto Athnach, ad hoc adferunt *numera &c.* Si ad illud pertinere, adferant impersonaliter visurpabitur. *Terræ, seu summe.* Sic verendum ex R. Mose, & Kimhi. Ex Ezra propter adiutorem. 1. *Afferant numerum terrarum.* Hoc Ezechiel temporibus factum legimus, 2. Paralip 32. 22. & 23. (post solaram videlicet Hierosolymæ vidis obsidionem) ubi, *Saluauitque Dominus Ezechiæ, & habetantes Ierusalem de manu Sennacherib Regis Assyriorum, & de manu omnium, & præstitit eis quietem per circuitum.* Multe etiam *deserebant hostes & sacrificia Domino in Ierusalem, & numerum Ezechia &c.*

13 *Qui auferet sed verbum vindicatus spiritum principum.* Cohæret cum præcedente ad istum modum, *afferant numerum terrarum*, quem ex manu, ubi visum est, principum factum ac superbiam vinctis instar impunitate, & certorem omnibus terris Regibus inueniet. Per *spiritum Rati & Kumbi* factum & superbiam intelligi voluit. Et Chaldeus torer peritiam. *Munus superbiam spiritus &c.* Potest tamen per *spiritum* vita intelligi, quasi diceretur Suorum causis, ubi est opus, principibus ipsi vitam adiunt. Quoquo modo accipiat, apud dicitur ad argumentum. Namque 2. Paral. 32. 21. legimus Sennacherib, delecto per Angelum exeret, ad suum rediisse pudet et subitum, ac non multo post à filio interfectum. Quam potè atrogant & superbi eum in Deum, si in homines fueris, docet historia 2. Reg 18 & 19. & 2. Paral. 32.

P S A L M V S

LXXVI.

LXXVII.

V E R S I O

VETUS.

NOVA.

IN finem pro Iddithun, Psal-
mus Asaph.

2 **V**ox mea ad Dominum
clamavi: vocem meam ad Deum, & inten-
dit mihi.

3 **I**n die tribulationis meae Deum exqui-
siui, manibus meis non habi contemcum: &
non sum deceptus.

4 **R**enuit consolari animam meam, me-
mor fui Dei, & delectatus sum: &
exercitatus sum, & defecit spiritus meus.

5 **A**nticipaverunt vigilas oculi mei:
turbatus sum, & non sum locutus.

6 **C**ogitavi dies antiquos: & annos ex-
tremos in memorem habui.

7 **E**t meditatus sum nocte cum corde
meo: & exercitabar, & suscepiam spiri-
tum meum.

8 **N**unquid in aeternum projiciet Deus:
aut non apponet tui complacitor sui ad-
huc?

9 **A**uc in finem misericordiam suam
abscondet: a generatione in generationem?

10 **A**ut obdormietne misereri Deus: aut
extinguetur in ira sua misericordias suas?

11 **E**t dixi, Nunc cepit mutatio dex-
tere Excelsi.

12 **M**emor fui operum Domini: quia
memore tre ab initio mirabilium tue-
rum.

13 **E**t meditabor in omnibus operibus
tuis: & in adiuvationibus tuis exerce-
bor.

14 **D**eum in sanctis via tua, quis Deus
magnus sicut Deus noster? tu es Deus qui
facis mirabilia.

15 **N**otam fecisti in populo virtutem
tuam: redemisti in brachio tuo populum
Tom. II.

RECENTIOR: super Iddi-
thun, Asaph psalmus.

1 **V**ox mea ad Deum, &
clamo: vox mea ad Deum,
& attendet mihi.

3 **I**n die tribulationis meae Domi-
num quæro: manus meae nocte ef-
fundui, & non cessat: tenuit con-
solari anima mea.

4 **M**emor sum Dei, & iunctior:
meditor, & deficiit spiritus meus.

5 **T**enes custodias oculorum meo-
rum: turbatus sum, & non loquar.

6 **C**ogito dies antiquos, annos se-
culorum.

7 **R**ecordor canticum meum: nocte cum
corde meo meditor, & suscitavi spi-
ritus meus.

8 **N**unquid in aeternum projiciet
Deus, & non apponet ut compla-
citor sui adhuc?

9 **N**unquid cessavit in aeternum mi-
sericordia eius? defecit verbum in ge-
nerationem & generationem?

10 **N**unquid oblitus est misereri
Deus? an contumax in ira misericor-
dias suas?

11 **E**t dixi, Aegritudo mea hæc,
mutatio dextere Excelsi.

12 **M**enor sum operum Domini:
quia memor sum ab initio mirabi-
lium tuorum.

13 **E**t meditabor in omnibus operibus
tuis, & in factis tuis commemor.

14 **D**eus, in sancto via tua: quis
Deus magnus, sicut Deus?

15 **T**u es Deus qui facis mirabi-
lia: notam fecisti in populo virtu-
tem tuam.

16 **R**edemisti in brachio populum

ad recte
ex facili
apparet
Deum
h. ad h. v. s.
non vider
amplius?

h. mutatio

e. vel vult
non vult
h. v.

1 vel aut

g. vel aut

h. iustitia

16

h. virtus
i. fortitudo
non

tuum, filios Iacob & Ioseph,

17 Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, timuerunt: etiam turbæ sunt abyssi.

18 Inundare fecerunt aquas nubes: vocem dederunt æthera: etiam ⁱⁿ sagittæ tuæ discurrerunt.

19 Vox tonitru tui in rota; illuxerunt toruationes orbi terræ: commota est & contremuit terra.

20 In mari via tua, & ⁱⁿ semitæ tuæ in aquis multis: & vestigia tua non sunt cognita.

21 Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu Moysis & Aaron.

tuum, filios Iacob & Ioseph.

16 Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & contremuerunt: & turbæ sunt abyssi.

17 Multitudo sonitus aquarum: vocem dederunt nubes.

18 Etiam sagittæ tuæ transiunt: vox tonitru tui in rota.

19 Illuxerunt toruationes tuæ orbi terræ: commota est & contremuit terra.

20 In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis: & vestigia tua non cognoscuntur.

21 Deduxisti sicut oves populum tuum: in manu Moysæ & Aaron.

COMMENTARIUS.

Argomētum.

A PRÆTERTER hunc Psalmum in grave alogia Israëlitis populi calamitate ac morte fuisse conscriptum. Quasi nec illa calamitas non consisteret, nisi fuisset illa est, quæ nunc patitur Israelita apud Babylonicos. Neque obstat quod Asaph hunc Psalmum author, non fuerit occupare eisdem Babylonicis, sed longè antea, dumda ætate: forte enim alius Asaph, quàm quæsec temporis Davidis, et tamen ex eius posteris, author huius hanc carmenis. Vel potius Asaph antea etiam aspexit istam, quædam aliquando futuram domino assistens nomine præfectoris, aut quæ ex Prophetarum oraculis nata esset eventus, spectare, & quasi adesse præsentem, describere. Vnde res habet, inducitur hoc salmo aliquo in maximis malis non parum importunum, & vehementer fatum de Deo & cum Deo expulsus. Non parum implexus est hic Psalmus. Itaque brevis hæc paraphrasis explicabitur. Non cessamus ad Deum vociferari, quæ tu, spero, exaudieris est. Tempore hoc calamitoso ad Deum confugimus, ac nosse etiam te, et absque ulla intermissione supplicare ad eum manus viliter effundere: nosse, inquam, quæ nos neque si abstractumve vehementer sub anime dolo. Equidem ego revocare soles in memoriam, quædam iniquum se olim erga gentem nostram Deus posuerat. Quæ cogitaco vehementer animam affligit, si ut summum capere nequeam, & lingua præfusa sentiat hæc. Solus, inquam, memora te petere ac illas insignia de Deo superiorem fecit te gestare: ac mihi tum videntem mentem carmen istud de rebus à me scriptis: ut si, reversionibus carni, cum enim meo loquor, & anxia sollicitudine apud me disposita ad ipsum motum, Anne Deus gentem suam attitudinem deseruit? est, nec unquam cum illa ei dicitur in gratiam? Nulla sit amplius misericordia locum relictus est? Nulla sit Dei promissa, quæ nos fecit opem, respicere debemus vultum pollicetur? Non quod oblitus est nos fecit propter nos? Non quid pro ira nostram? sed quæ contempsit? Sed quomodo ego iterum super omnia tempora amplius vociferor, enimvero cum agere istud animo meo, qui viderem quædam alius nunc fieri erga nos, Deus, ab eo qui olim fugierat amicos nostros. Veniam in mentem posita illa & magnificè tua situla. Neque enim oblitus possumus: quoniam ascendi ea meditor, sic menti ei alloquens: Immensa est, o Deus, & ad oculum usque pertingens tua potentia: atque agenda ratio. Et quis ceterorum Deorum magnitudine par tibi est? Tu præfectoris, Deus sitentis misericordiam stupendam Ægypti, aliusque populi potentiam iam olim ostendit: quam gentem eam, Iacob videlicet & Ioseph posteror, incredibili viuitate ex Ægypto liberaisti: quam videram in vultu præfectoris quodam velut sensu penetrare subitum in Litera consistere, cuiusque sensus aperire, decessu in vultu habuit ceteram Ægyptiorum impetu somno: impetu sese effundentibus, acerbere horreola horum inermance, egrediens hinc eade in ussu mediam per aqua discurrere nobis, tuarum saluum vultu Ægyptiorum curruum roci subierit, orbe toto curru in vultu subiectione emicant, ipse denique terra nobis crebro ac vehementer tentis vultu curru in contremiscente Tunc tu, quasi dux, tui, cuiusque populo per medium mare iter aperisti, quod ei antea non habuit, inopi miseris Ægyptiis respicientibus ita clausum facti, vultu illam postea vultu vestigium: et cepit iter Tunc populum denique mare egressus, quasi grecem fidem postiorum Ioseph & Aaron commissum, per desertum curru anno in vultu denique deduxisti, & hoc est quod multa tum vehementer dolo: quod nihil nunc te est curru hoc populus.

1 *Super Idichus.* Propter particulam *super*, puto cum *Ezaa Idichus* iu-
venum fuisse canentem, ad cuius numeros de-
cantandus esset hic Psalmus. Kimhi censet
Idichus pro *Idi*, dandi casus nom. Itaque
in eius sententia huius canendi Psalmi ipsi
Idichus mandata sunt provincia. Vide ad
Tholom. Pl. 39.

2 *Prophetia ad Deum, &c.* Censet, inquit,
non cessit ad Deum vociferari: ac, spero, il-
le me exaudiet.

3 *In distributionis meae huius sup. &c.*
Sensus, Non cessit nunc opem Deum implo-
care, nocte etiam sine intermissione pro-
tendens ad Deum sine intermissione: tam-
en est dolosus, nullam vi autem consolationem ad-
mittit, atque ad me non sinat unquam
quiescere. *Manum meam nocte effunditur,*
&c. hoc est, nocte, expansis manibus, pro-
cor absque ulla intermissione. Hunc sen-
sum videtur sequitur Symon, qui vocat,
in vultu meo nocte effunditur lacrimae. *Effun-
ditur,* emphatice, per, expanditur. *Gireui*
& Lat. vocitantur *contra eum, sicut eum eo.*
Qui dubio peneul legerunt *in vultu meo*,
pro, *in vultu meo*. Ad mensuram *Rah* & *Kim-
hi* vertendum, *plaga mea nocte deflavit,* &
non quiescit, hoc sensus, vulnera & dolores
antimo noctu, ut si in eadem deflavit *Ezaa* ver-
bi *plaga* (propter) *plaga mea nocte effun-
ditur,* sup. clamor meus, ex verbo *clamo*
procedens vocat. *Ezaa* affert exemplum
sua diu Eliphegi ex Num. 23. 10. *Ezce ut
beneficentiam accipit: & benedixit, & non re-
vocabo eum.* Subaudi benedictionem, ex ver-
bo benedicendi. *Manum* appellat pro
plaga alibi ostensum est.

4 *Memoriam Dei, &c.* Sensus, Quam
memoria cepit omnia beneficia in multis
gentem ultimam a Deo collata: enimvero
cum totius memore obnoxi, ac delinquentium
animi patior, considerans presentis tem-
poris miseriam.

5 *Tenei custodiar* (vel ex R. Mose, & Ezra,
custodes oculorum meorum, id est, Palpebris
ipsarum oculorum custodes cetines, ac co-
hibet, ne claudantur. *Tenei* aut, quasi dicas,
Tui, o Deus, et tuorum piscorum benefi-
cium totum cecidit: tu tunc videtur oculo-
rum meorum palpebras, nec sinit me duc-
tere. Nihil enim quod ex cruciatu, qui in di-
vini longi statum excident, quam pri-
us felicitatis recordatio: & infelicitissi-
moni infortunio genus est meruisse se sus-
se felicitatem. Kimhi sic seime interpretatur,
Tenei vigilas oculorum meorum, hoc est,
Tenei in vigiliis oculos meos, ut semper
vigilent, ne quaeris propter vim meorum
fortunas capere. Sive hoc sine illo modo
accipias, semper eadem felicitatis: quam
Tom. II.

A *Gireui* & Lat. videmus sequi, quam ver-
tunt, *Antiphanes* vigilas oculi mei.
Hoc enim nihil aliud esse videtur, quam,
Prævenire solent oculi mei in omni vi-
gilias omnes noctis, ne postquam somnum
capere. *Tenei* sem variis cogitatio-
nibus, et omni nocte infomniis: ita, in-
quam, iocubatur sum, ut semper loqui ne-
queam: ita sunt ingenies tunc, ut ille per
mens mea, neque adeo lingua lais sumo
officium facere possit. *Ezce non loquar*, id
est, vix est ut loqui possim. Fui propter po-
tentiam. *Prævenit* in hoc versu sunt quo-
que pro presentibus, ut si, quando prae-
sentia sunt permixta sunt, quemadmodum
in hiis allegorici versibus.

6 *Cogito dies antiquos, &c.* Repetit, & la-
tius explicat id quod dixit in quarto versu
Reuoco, inquit, in memoriam posco illa
tempora, ex emp. gr. quomodo Israelitas Deus
ex misericordia & pyramum servavit et duxit
in eam fluviem laetis & mellis. *Annos se-
culorum*, id est, annos multos ante seculum ca-
lapsus. *In mente habui deeli* in fronte, bu-
que ut dicitur ex initio mox sequenti versu
iuli.

7 *Recordor carnis meae.* Intellegere vide-
tur carnem aliquam, quod ipse de inceden-
tibus *Dei* benigne erga Hebraeos gen-
tem conscripserit: vel vultum omnium
carnis, quæ ea de se scripta solutus est in
carnem, quasi diceret, In memorem tuam ve-
niam, quæ de tua benignitate solus carnis es.
Nocte, cum solitudine redeunt, aut augen-
tior curæ, cum cordis meo meditor. & scribitur
spiritui meo ea quæ sequuntur. *Num.
quidam eternum &c.* *Scribitur &c.* Lat.
sepe bene spiritum meum. *Gireui* *Israel*
in vultu meo in Val. cod. tamen, teste
Agellio, *Israel*.

8 *Non quid in eternum* (ad verb. in secula)
perpetuo seu regere Deus me, aut populum
meum: aut non apponet, seu & non addet, ut
complacitur (in aliis exemplaribus *comple-
citur*) sit adhuc, seu ut bene velut adhuc, seu
emphatice, mihi seu populo sunt. Quasi diceret,
Ad ita vobis est iterum Deus, ut nunquam
recombandi sit, nunquam nobiscum re-
diturus sit in gratiam? In hoc & aliquos se-
quentibus versibus vehementer est, quam
antes, cum Deo ex postulatione. Enimvero mi-
tem ex postulatione haud ita quæ sunt in pie-
tibus sapientum, nec Deo displicens: imò
ut hoc, ut inquit Tett. *Dei gratia est* mo-
dum de ex seculo fidei, sed ex tunc in lu-
dum cum spiritu tam uti optavit, tandemque
spiritui vincente cedat.

9 *Desunt verbum &c.* hoc est, verba tua
mitia & consolatoria defecerunt ac defic-
tunt, sic ut nulla amplius futura sint? Sic
C 13

Kimbi. Ego per verbum simplicitatis et eligo Dei promissa, quibus respiciuntur veniam, misericordiam salutem pollicens est. Ad mentem Rasi & Ezra verendum, *perficit* *seculum* *perverbum* &c. hoc sensu, ut absolute actum de decem et annis, se nunciatum non quoniam reconciliandum, nobisque per peccatum defectum: Deest hoc in Lat. *defectum verbum*: id est hodie est, *quod est* et *quod*, pro hoc Sym. *hodie*

to *Nuncquid oblitus es misereri Domine potes?* Nuncquid tanta est Dei potentia ita, ut ei rei, quae suae naturae maxime potest est, misericordiae nimirum, ille sit oblitus? *Ad continens* (prop. conclusio) *intra sua misericordiae suae*, ut nunquam nobis referendae atque aperiendae sibi? *Mira*, hoc est, propter iram, ex Rasi. Accipe, si vit, ut sonat, quasi dicat, Dei misericordiae naturalis conclusus, ut exili nequeam.

Et *Et dixi*, *Agitando mea hoc*, &c. Spiritus sunt in hoc loco tenebrae, maxime propter vocem *filium*, ambiguitatem: & variis, etiam apud Hebraeos, accipiuntur hic verisimiles. Neque vero libet omnes sententias referre paratiam retentibus. Mihi sententia satis simpliciter videtur haec: Deinde apud me duxi, illud certe mihi aegre est, & dolet, quod Deo externa in illam dextera, qua olim adversatis hostes sui gentis adeo potenter depugnasti, nunc quasi mutata natus, ac voluntarius ad beneficiendum propensum, videatur rediisse, sique quodammodo mutare, ut canon sit amplius quoque fuit. Hoc sensu seise quidam Hebraeorum accipiunt, qui *filium* h. infinitivum Kal esse putant, ac significatione mutari. Hoepadio infinitivum erit pro nomine, id quod interdum fit, ut in priore membro, sicut timor annotabitur. Atque hic profectus sensus optime convenire potest tum sequentibus versibus, in quibus recensent, & breviter quidem, quo modo seolum Deus erga Israelitae gessit. Ex Rasi venendum, & exponendum. *Et dixi*, *Ad dolorem afflicti* *meum hoc*, id est. Apud me dico hoc non aliam ob causam fieri, quam ad afflicti meo dolore ac metu: quo ipse ad Deum conuertitur. *Quid hoc mutatio* scilicet dextera Excelsi, quae cum olim, ut est Exo. 15. magnificata sit fortitudine, ac insit genti militum, omne videtur veluti rediisse, ac retrosum conuersa. Sic seise ille, qui *filium* *chabibi*, vole tunc pro *filium* *chabibi*, gerundio. Etia *filium* *chabibi*, tanquam nomen, & pro *an* accipit, ut versu 6. hoc seise modo, *Et dixi*, *Agitando mea hoc*, *an*, id est, cogitatio meorum, dextera Excelsi, pro hoc, *seculum*, versu illo 6. *An* dextera Excelsi vocat in quibus dextera Do-

mini magnificata est fortitudine, & percussit ac confregit inimicum, ut est Exo. loco mox est. Prima & postrema sententia mihi magis placeat, quia magis obstat cum sequentibus versibus. In priore parte huius versus Graecus & Lat. qui veterum, *Nuncquid*, legimus *filium* *chabibi*, ut i, sine coniugationis charactere illico, aliter tantum ponit, *filium* *chabibi*, id est, *an*, pro *filium* *chabibi*, quod est inf. modi Pres. cum affixo d. *an* *chabibi*, vel Kal à *an* *chabibi*: qua de re videnda sunt Lexica. Virtus h. in nomine hic usus parvi. Si a posteriori radice esse vis, veteri *vulgaris* *an* *chabibi*, hoc eodem sensu. Symm. legi, quo modo Hebraei hodie. Nam verus *an* *chabibi*, *an* *chabibi*: Theodotio quoque, qui, *an* *chabibi*, *an* *chabibi*: *Minor sum operum Domini*: &c. Sensus, Veniunt in mentem opera Dei: oam quomodo non recorderis pietas tuae virtutis, & magnifica facta inquit servandis Dei. Incept ad finem vsque psalmi perpetua fuit ad Deum Apostrophe, in qua mutationem dexterae Excelsi probat, praeter quendam Dei opera longe ab hodiernis & recentibus diuersa enarrant: Si enim cum Ezra in superiore versiculo vertit se plateae *an* *dextera* &c. praeter coniecturam, *Minor sum* *an* *chabibi*, hoc est, septio abiectione. Etia tamen & Kimbi *an* *chabibi* referunt ad *an* *chabibi* *tuorum*, id est, inquit Kimbi, quae olim fecisti in Aegypto) non ad *an* *chabibi* *sum*.

14. *Dens*, in *sancto* (*sanctuarii*) *vita tua*. Sequitur ad hanc vsque psalmi mediatio, & commentatio illa, de qua in mox praecedente versiculo. Etia & Kimbi per *sanctum* seu *sanctuarium* calum hoc loco intelligunt, sicut Exo. 15. *Quis similis tui in Dies Domine?* *quis similis tui, magnificus in sanctis*. Et, &c. Adde illud Esa. 37. 15. *in templo* & *in sancto habitis*, id est, in caelo. Ignis Deus, in *sancto*, hoc est, in caelo, *vita tua*, id est, ad calum vsque pertingit tua agendi ratio, ita ut sicut exaltatione caeli à terra, sic exaltatione tua à vita nostris, & cogitationibus nostris.

In *sancto*, id est, vsque ad sanctum. Sicut 36. 6. *Domine in caelo misericordiae tuae*. In *celo* id est, vsque ad calum, ut patet ex sequente membro, *versus tua usque ad nos*. Kimbi annotat per *sanctum* in illi, posse montem Sion) Sunt qui simpliciter exponant, in *sancto* *vita tua*, id est, omnes actiones tuae sanctae suae: tamen si videris in eodem seise ut nobis comagere. Verum prima illa expostio omnino quadam potestur mendicis, *Quis Deus magnus*, &c. & magis est & coniectura, & ad tem. *Quis Deus magnus*, sicut Deus, etiam si tales essent facti isti dii, quae

Beisiorum membris. Fieri potest ut non sunt
cogniti, ad ea, quæ sunt in pallore membro.
eius pertinet, quasi hoc vult dicere, iter
illud tuum, tua illa vestigia in mari statim
recurso aquarum illa delicta sunt, ut postea
ceros non potuerint. Siue hoc, siue illo mo-
do accipitur, maiori eadem sententia. Quam
potest constare aquas maris rubil, quæ ante
diuise fuerat, et, non dubium est quin si-
mul significet Aegyptios in diebus fluctibus
cum reuolutos. Quæ historia descendit

A Exodi decimo quarto.

21 Deduxisti &c. per desertum scilicet,
postquam mari exisset. Aque agritudine
mca hec (videtur enim hoc ex 11. versu
commode repeti posse) id est, & hoc est
quod mihi tam vehementer dolet, quod pi-
bil nunc tibi curæ est hic populus, aliusque
nunc prorsus sis erga hanc gentem, quam
olim fuisi. In manu seu per manum id est,
operâ.

P S A L M V S

LXXVIII

LXXVII.

V E R S I O

NOVA.

V E R S V S.

a. h. d. de
p. d. d.

DI PACTI CON Aſaph. * At-
tendite popule mi legem
meam: inclinate autem ve-
ſtram in verba oris mei.

b. h. d. p.
c. p. p.
d. p. p.
e. p. p.

2. Aperiam in ^b parabolis os meum:
c loquat propositiones ab initio.

3. Quæ audiuiſimus & cognouiſimus
ea, & patres noſtri narrauerunt no-
bis,

4. Non occultabimus à filiis eorum,
generationi poſteræ narrantes laudes
Domini, & viſutes eius, & mirabilia
eius, quæ fecit.

5. Et ſtatuit teſtimonium in Iacob,
& legem poſuit in Iſraël, quæ manda-
uit patribus noſtris nota facere ea fi-
liis ſuis.

6. Ut cognoscat generatio poſterâ:
filij (qui) naſcentur, exurgant & nar-
rent filijs ſuis.

7. Et ponant in Deo ſpem ſuam, &
non obliſcantur operum Dei, &
mandata eius cuſtodiant.

d. h. d.
e. h. d.
f. h. d.

8. Nec ſiant ſicut patres ^d eorum, ge-
neratio ^e praua, & exaſperans: ge-
neratio (quæ) non diſcexit cor ſuum, &
non fuit fidelis cum Deo ſpiritus
eius.

g. h. d.
h. h. d.

9. Filij Ephraim armati ^f mitentes
arcum, conuerſi ſunt in die belli.

10. Non cuſtodierunt pactum Dei,
& in Lege eius noluerunt ambulare.

DI

Necleſtus Aſaph. Atten-
dite popule meum legem meam:
inclinate autem veſtram in
verba oris mei.

2. Aperiam in parabolis os meum: la-
quear propositiones ab initio.

3. Quanta audiuiſimus & cognouiſimus
ea: & patres noſtri narrauerunt no-
bis,

4. Non ſunt occultata à filiis eorum: in
generatione altera.

5. Narrantes laudes Domini, & virtu-
ta eius: & mirabilia eius, quæ fecit.

6. Et ſuſcepit teſtimonium in Iacob:
& legem poſuit in Iſraël.

7. Quanta mandauit patribus noſtris
nota facere ea filiis ſuis: ut cognoscat ge-
neratio altera,

8. Filij qui naſcentur & exurgant: &
narrabant filijs ſuis,

9. Ut ponant in Deo ſpem ſuam, &
non obliſcantur operum Dei: & man-
data eius exquirant.

10. Ne ſiant ſicut patres eorum: gene-
ratio praua & exaſperans.

11. Generatio, quæ non diſcexit cor
ſuum: & non eſt eruditus cum Deo ſpi-
ritus eius.

12. Filij Ephraim intendentes & mi-
tentes arcum: conuerſi ſunt in die belli.

13. Non cuſtodierunt teſtamentum Dei:
& in lege eius noluerunt ambulare.

14 Et obliti sunt benefactorum eius: & mirabundum eius, quæ ostendit eis.

15 Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti: in campo Tabeos.

16 Interrupit mare, & perduxit eos: & statuit aquas, quasi in vere.

17 Et deduxit eos in nube diei: & tota nocte in illuminatione ignis.

18 Interrupit petram in eremo: & adaquavit eos: & eluxit in abyssum melle.

19 Et eduxit aquam de petra: & deduxit eumquam fluminem aquas.

20 Et apposuerunt adhuc peccata ei: in ieam excrucierunt Excelsum in iniquis.

21 Et tentaverunt Deum in cordibus suis: & peccata eis fecerunt unum ab eis suis.

22 Et male locuti sunt de Deo: dixerunt, Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto?

23 Quoniam peccavisti peccata, & fluxerunt aquæ: & corruentes inundaverunt.

24 Nunquid & panem poteris ducere: & parare mensam populo tuo?

25 Ideo undavit Dominus, & distulit: & ignis accensus est in Jacob, & ascendit in Israel.

26 Quia non crediderunt in Deo: nec speraverunt in salutari eius.

27 Et mandavit nubibus desuper: & ianuas cæli aperuit.

28 Et pluit illis manna ad manducandum: & panem calæ dedit eis.

29 Panem angelorum manducavit homo: & cibaria misit eis in abundantiam.

30 Transiit Austrum de celo: & induxit in viam suam Asotem.

31 Et pluit super eos sicut pulverem carni: & sicut arenam maris volatili pennata.

32 Et ceciderunt in medio castrorum eorum, & erant tabernacula eorum.

11 Et obliti sunt factorum eius, & mirabundum eius quæ ostendit eis.

12 Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Tabeos.

13 Interrupit mare, & perduxit eos, & statuit aquas quasi æternum.

14 Et deduxit eos in nube per diem, & tota nocte in illuminatione ignis.

15 Rupit petras in eremo, & adaquavit in abyssis magnis.

16 Et eduxit fluentia de petra, & descendere fecit tanquam flumina aquas.

17 Et apposuerunt adhuc peccata ei, in iram excitare Excelsum in iniquis.

18 Et tentaverunt Deum in cordibus suis, perendo & elcasantibus suis.

19 Et loquuti sunt de Deo, dixerunt, Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto?

20 Ecce percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundaverunt: nunquid etiam panem poterit ducere? num apparabit carnem populo suo?

21 Ideo undavit Dominus, & excaudit, & ignis accensus est in Jacob, & etiam ita ascendit in Israel.

22 Quia non crediderunt in Deo, nec speraverunt in salutari eius.

23 Et mandavit nubibus desuper, & ianuas cæli aperuerat.

24 Et pluerat illis manna ad manducandum, & frumentum cæli dederat eis.

25 Panem angelorum manducavit homo: & cibaria miserat eis in abundantiam.

26 Excaudit Eorum in celo, & induxit in viam suam Austrum.

27 Et pluit super eos sicut pulverem carni, & sicut arenam maris volatili pennata.

28 Et ceciderunt in medium castrorum eorum, circa tabernacula eorum.

29 Et manducauerunt, & saturati sunt: ^{et ualde} et desiderium eorum attulit eis.

30 Non erant alienati à desiderio suo: adhuc ^{et habetis} est eorum in ore ipsorum.

31 Erat Descendit ^{et habetis} super eos, & occidit pingues eorum, & electos Israël incurauit.

32 In ^{et habetis} omnibus his peccauerunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius.

33 Et ^{et habetis} defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione.

34 Quum occideret eos, querebant eum: & reuertebantur, & diluculo veniebant ad Deum.

35 Et recordabantur quod Deus ropes eorum, & Deus excelsus redemptor eorum.

36 Et ^{et habetis} illerunt eum in ore suo, & in lingua sua ^{et habetis} mentis sunt ei.

37 Cor autem eorum non erat ^{et habetis} rectum cum eo, nec fideles fuerunt in testimonio eius.

38 Ipse autem misericors ^{et habetis} propitius factus est peccatis, & non desperdidit, & multiplicauit ut auerteret iram suam: & non ^{et habetis} accendit omnem iram suam.

39 Et recordatus est quod caro ipsi spiritus uadens, & non rediens.

40 Quoties exacerbauerunt eum in deserto? In iram coetauerunt eum in solitudine?

41 Et reuersi sunt, & tentauerunt Deum, & Sanctum Israël limitaue-
runt.

42 Non sunt recordati manus eius, ^{et habetis} die qua redemit eos de tribulatione.

43 Quam posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in ^{et habetis} campo Tanais.

44 Et conuersis in sanguinem flumina eorum, & fluera eorum, ne biberent.

45 Misit in eos cecynomyiam, & comedit eos: & ranam, & disperdidit eos.

33 Et manducauerunt & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis. non sunt fraudati à desiderio suo.

34 Adhuc est eorum trauis in ore ipsorum: Ira Dei descendit super eos.

35 Et occidit pingues eorum: & electos Israël impediuit.

36 In omnibus his peccauerunt adhuc: & non crediderunt in mirabilibus eius.

37 Et defecerunt in vanitate dies eorum: & anni eorum cum festinatione.

38 Cum occideret eos, querebant eum: & reuertebantur, & diluculo reuertebant ad eum.

39 Et commemorati sunt, quia Deus adiutor est eorum: & Deus excelsus, redemptor eorum est.

40 Et dilexerunt eum in ore suo: & lingua sua intenti sunt ei.

41 Cor autem eorum non erat rectum cum eo: nec fideles habiti sunt in testimonio eius.

42 Ipse autem est misericors, & propitius factus peccatis eorum: & non disperdes eos.

43 Et abundauit, ut auerteret iram suam: & non accendit omnem iram suam.

44 Et recordatus est, quia caro sunt spiritus uadens & non rediens.

45 Quoties exacerbauerunt eum in deserto: in iram contineuerunt eum in iniquitate?

46 Et conuersi sunt, & tentauerunt Deum: & sanctum Israël exacerbauerunt.

47 Non sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis.

48 Sicut posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Tanais.

49 Et conuersis in sanguinem flumina eorum: & imbres eorum, ne biberent.

50 Misit in eos cecynomyiam, & comedie eos: & ranam, & disperdidit eos.

- 31 Et dedit arugini fructus eorum : *¶* labores eorum locustæ.
- 32 Et occidit in grandine vineas eorum : *¶* muros eorum in pruina.
- 33 Et tradidit grandini iumenta eorum : *¶* possessionem eorum igni.
- 34 Misit in eos iram indignationis sue, indignationem, iram, *¶* tribulationem : immisiones per angelos malos.
- 35 Viam fecit semita ira sue, non pepercit à morte animabus eorum : *¶* incrementum in morte conclusit.
- 36 Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti : primitias ovis laboris eorum in tabernaculo Cham.
- 37 Et abstulit sicut oves populum suum : *¶* perduxit eos, tanquam gregem in deserto.
- 38 Et eduxit eos in spe, *¶* non timuerunt : inimicos eorum operuit mare.
- 39 Et induxit eos in montem sanctificationis sue : montem quem acquisivit dextera eius.
- 40 Et iecit à facie eorum Gentes : *¶* sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.
- 41 Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israël.
- 42 Et tentauerunt, *¶* exacerbauerunt Deum excelsum : *¶* testimonia eius non custodierunt.
- 43 Et auerterunt se, *¶* non seruauerunt pactum : quemadmodum patres eorum, conuersi sunt in arcum prauum.
- 44 In iram concitauerunt eum in celibus suis : *¶* in sculpilibus suis ad emulationem eum prouocauerunt.
- 45 Auduit Deus, *¶* et spernit : *¶* ad nihilum redegit valde Israël.
- 46 Et repulit tabernaculum Silo : tabernaculum suum rubi habebat in hominibus.
- 47 Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum : *¶* pulchritudinem eorum in manus inimici.
- 48 Et coneluse in gladio populum

- 46 Et dedit bruchis * fructus eorum, & * labores eorum locustæ.
- 47 Occidit in grandine vineas eorum, & sycomoros eorum in pruina.
- 48 Et tradidit grandini iumenta eorum, & possessiones eorum igni.
- 49 Misit in eos furorē indignationis sue : excandescētiā, & iram, & tribulationem : immisionem angelorum malorum.
- 50 Libauit semitam iræ suæ : non pepercit à morte animabus eorum : & iumenta eorum in * mortem conclusit.
- 51 Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti : primitias fortitudinum in tabernaculis Cham.
- 52 Et transtulit sicut oves populum suum : & deduxit eos tanquam gregem in deserto.
- 53 Et deduxit eos in spe, & non timuerunt : & inimicos eorum operuit mare.
- 54 Et induxit eos ad terminum sanctitatis suæ, montem istum (quem) acquisit dextera eius.
- 55 Et iecit à facie eorum Gentes, & cadere fecit eos in funiculum hereditatis : & habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israël.
- 56 Et tentauerunt, & exacerbauerunt Deum excelsum : & testimonia eius non custodierunt.
- 57 Et auerterunt se, prouocauerunt, quemadmodum patres eorum : conuersi sunt sicut arcus dolosus.
- 58 Et in iram concitauerunt eum in excelsis suis : & in sculpilibus suis ad emulationem eum prouocauerunt.
- 59 Audiuit Deus, & excanduit : & auersus est valde Israël.
- 60 Et * repulit tabernaculum Silo : tabernaculum (vbi) habitauit in hominibus.
- 61 Et tradidit in captiuitatem * virtutem suam, & * pulchritudinem suam in manus inimici.
- 62 Et coneluse in gladium popu-

in heb. fructus
in heb. labores
in heb. locustæ

per ad verb.
in heb. prauum
in heb. mortem
in heb. conclusionem
in heb. conclusionem

in heb. fortitudinem
in heb. fortitudinem

in heb. habitauit
in heb. habitauit

in heb. virtutem
in heb. virtutem

lum suum, & in hereditatem suam suum: & hereditatem suam speravi.

63 Iuvenes ⁷ eorum comedit ignis, & virgines ⁷ eorum non sunt laudatæ.

64 Sacerdotes ⁷ eorum in gladio ceciderunt, & viduæ ⁷ eorum non plorauerunt.

65 Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens vociferans à vino.

66 Et percussit inimicos suos ⁷ in posteriora: opprobrium sempiternum dedit illis.

67 Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit.

68 Sed elegit tribum Iuda, mortem Sion quem dilexit.

69 Et ædificauit sicut excelsa ⁷ Sanctificium suum, sicut terram quam fundauit in ⁷ secula.

70 Et elegit David seruum suum, & sustulit eum de ⁷ gregibus ouium.

71 De post fœcis ⁷ accepit eum, ut pasceret Iacob populum suum, & Israël hereditatem suam.

72 Et pauit eos ⁷ in innocentia cordis sui, & in ⁷ intellectibus manuum suarum deduxit eos.

69 Iuvenes eorum comedunt ignem: & virgines eorum non sunt lamentatæ.

70 Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt: & viduæ eorum non plorabuntur.

71 Et excitatus est tanquam dormiens, Dominus: tanquam potens irapulus à vino.

72 Et percussit inimicos suos in posteriora: opprobrium sempiternum dedit illis.

73 Et repulit tabernaculum Ioseph: & tribum Ephraim non elegit.

74 Sed elegit tribum Iuda: mortem Sion quem dilexit.

75 Et ædificauit sicut excelsa: & sanctificium suum: in terra, quam fundauit in secula.

76 Et elegit David seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium: de post fœces accepit eum.

77 Pascit Iacob seruum suum: & Israël hereditatem suam.

78 Et pauit eos in innocentia cordis sui: & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

COMMENTARIUS.

Argumentum.

HISTORIAM continet hic Psalmus praeparationem beneficiorum, quibus populum Israelicum Deus à primis adopcionibus atque electione ad Davidem usque affecit: nec non generum, quæ ingratis populis oris Dei extiterunt. Per vices autem natus Dei beneficia, natus per vices populi, & pene sicut comminatur, ut homines isti exemplis adiuuarentur semper timere Deum, nec unquam eius beneficia abire. Patetentis & aduersitatis est hic Psalmus.

¹ Attendat (hebr. Attende) popule mei, &c. Exordium usque ad versum 11. per quod auctoris aures constituitur ad audiendum. Primum ab officio personarum hoc versum. Secundum à genere eorum, quæ tractanda sunt, quod sublimia sunt, vers. 2. quod à rationibus acceptis, vers. 3. quod ad Dei gloriam pertinet, vers. 4. Tercio à Dei mandatis, de quo suo loco. Est hoc exordium auctoris psalmi, non Dei, quemadmodum nouit illi existimans, nimis est perspicuum, præsertim ex versu 3. in quo maiores suos nominat is qui loquitur. *Popule mei, hoc*

est, o vos populares mei. Sic Ieremias cap. 9.2. populum suum suos populares & ciues vocat. *Legem meam*, hoc est, doctrinam, quam in hoc carmine propositurus sum. Neque enim hic per legem intelligenda lex illa, quæ Moysi Deo tradita est, sed doctrina in genere. *Verba enim mea*, idem quod legem meam.

² *Apertum os meum*, id est, *Loquar in parabulis*. Parabole huius carminis sunt, Nuncquid parat Deus parare nunciam in deserto? ver. 19. Virgines accensus est in flammis. ver. 21. *Lamini isti aperuerunt*. ver. 27.

& inueniuntur ad dandū res ver. 24. Inueniuntur
 autem innotescuntque ver. 63. Propositionis loci
 anagranis lūmi hie, *Panem fortum mē-*
dicant homo. ver. 25. Id quod de Manna
 intelligendum obicitur inque est non aliter
 atque innotum. *Ita tradit in captiuitatem*
terram (fortitudinem) fortis, ver. 61. id est,
 Atque: id quod obicitur atque ad diffinien-
 dum, nisi in h. Sam. Et ecce expositus
 est explicatus. Adde illud ver. 9. *Fily* *ti-*
phiam aram mīserunt innotum. Obicitur
 quippe est quod bello sermo sit: ter autem
 obicitur vocatur anigma. Sic fere ex Exa
 & Kimb. *Legas ad veth fisteriam,* quod
 magnum habet emphasin. *Propositiū,*
 proprie *anigma* a p. mine, bocē, ab an-
 tiq. viquei temporibus & p. motibus no-
 ti & gentes cepit.

A 8 Nec facti sumus pariter carissimi, qui
non posuerunt sperem suam in Deo, sicut
que geruntur prout, & transierunt, in tellu-
res pariter defecit, qui Deo semper fuerunt
adhesi, non recti amantes, non fideles
Deo. *Præterea* In Fovee contemner, seu re-
frutillar. *Transierunt* In Fovee reclusi.
Chald. *interierunt* in foveas, propter quod
fideles seu firmi non erant.

9 *Fily Ephraim* &c. Probat Hebræorum
 cooptationem exemplo tribus Ephraim-
 itæ, elâquea celsioris nationis ingre-
 diunt. Porro illud, quod dicitur in hoc ve-
 so, coniungit parâ Kimhi, eum Hebræi
 efflari in deserto. Et quoniam, inquit,
 Kimhi aliter hæc de se in verbum te Pen-
 tateucho, huius in ratione hæc deficiunt
 Paral. 7.1. & seq. non verbum, quod dicitur
 autem, (sekeet filii Ephraim,) cum Gre-
 cæ dixerint, quæ deficiunt de illis non
 possidentem eum. Locus igitur Ephraim
 parâ eorum modis dicitur. Ad quem locum
 si se habet Kimhi; illud coniungit opor-
 tet quomodo istarum adhibe potestatem

Cum ito deserto, nequid essent in terra Chanaan, propterea quod dicit Ephraim patres eorum Iherosolimitos dicit: ac Ephraim nou ingreditur est terram: nam praeterea Caleb et Iosue, nequam quicquid annos actus, dum populus *Egypti* exalaret, terram Chanaan ingreditur est: igitur oportet illud accipere, quom ad huc Israel essent in deserto. Subiungit illa, praeterea in terra, quae de industria onerata, hoc verò probat ineam sequebantur, quod filii Ephraim, quom *Egypti* exierunt, quin

D'genti & quadraginta milia numerati sunt
in quodam videlicet Sinat, anno secundum
quem verò terram suam ingressi, non plures
numerati sunt quàm quingenti & triginta
duo milia, in campis videlicet Mesopotamiae
anno 40, decem milium milibus, quæ
Gethart fuerat iuxta scribit, desiderari. Ve
rùm eam tandem contemnit ac achel
lus accusantem hic Ephraim, atque adeo
malè incolati dicentem. Quod, inquit Kim
liti, infelix Dei, immo contra eius voluntate
tem, et Hebræorum velati per defensionem

¶ gati quod dicitur quod, vixit Numi 14. 31.
comitatur, ad hoc tunc Genhox profecti sunt, v.
ex loco Paral. notatio apparet. Venerit He-
breorum Doctores, quos sequitur Rasi, et
hoc, tam illud Paral. de Ephraim inter-
pretatur, quod in tempore Regis po-
nunt, et fidem suam verum, et peritiam
militum in bellum Genhox. et dicitur au-
tem bello potest fieri. Cuiusmodi deditur, et
sic non pugna, vixit in Paral. reliquit au-
tem in fugam ad se, quem admodum ble-
ditur. Non melius videtur aliter habere senten-

A 8 Nec fuit ficut pateris carum, ficut qui
non polleat ipem fuam in Deo, ficut
que geruntur pater, & miferis, in telli-
git pater defert, qui Deo imper ficut
adeciles, non recti amantes, non fideles
Deo. *Præterea* In Fone contemner, ficut
fructuaria. *Præterea* In Fone rectis.
Chilid. interperat, ficut ad pateris carum,
Fideles ficut ficut. *con. 171*

9 *Fily Ephraim* &c. Probat Hebræorum
 cooptationem exemplo tribus Ephraim-
 itæ, elâqueque eisdem nationibus ingre-
 dietur. Porro illud, quod dicitur in hoc ve-
 so, coniungit perat Kimhi, eum Hebræi
 efflari in deserto. Et quoniam, inquit, illi
 Kimhi aliter hæc de re se verbum te Pen-
 tateucho, huius in ratione hæc dicitur (Mat.
 Paral. 7.1. & seq.) verbum, quod dicitur
 autem, (sekeet filii Ephraim,) cum Gre-
 cæ dixerint, quæ dixerint de illis, non
 possident eam. Locus igitur Ephraim
 per eorum modum dicitur. Ad quem locum
 se ferre habet Kimhi; illud coniungit opor-
 tet quoniam istarum adhibe potestatem

Cur ito deserto, nequid essent in terra Chanaan, propterea quod dicitur Ephraim patre eorum Iherosolimitus dicit: ac Ephraim nou ingreditur est terram: nam praetert Caleb & Iosue, nequaquam vicissim annos acturus, dum populus *Egypti* exalaret, terram Chanaan ingreditur est: igitur oportet illud accipere, quom adhue Iherosolimitus in deserto. Subiugit illi, praetert in tellectis, quod de industria onerato, Hoc vero probat ineam sequebantur, quod filii Ephraim, quom *Egypti* exierunt, quin

tiat: et si Kimbi camis efelli ex sequentibus
verbis patet, qui tantum peruenire pos-
sunt ad impus, quod egressum ex Aegypto
sequuntur est. Verum ego existimo sequen-
ter verba cum hoc non coherere, sed ad
comque mox percellit, cuius sunt proba-
tio, refertur debere, vii mox dicitur. Eja
censer hunc versum de elade, quam Siloni-
ca (Silo enim Ephraimitarum erat) acceper-
unt, solliciti Eli Sacerdote, velli. Sam. 4.
Verum alicorum esse hanc sententiam pa-
tet Kimbi, quod de sita elade suo loco ser-
mo futurus sit. Præterea quod soli Ephrai-
mitæ hinc nominantur, eubm in illo bello de
ela de ex omnibus Israelitibus fuerit, ut con-
stat ex cap. cit. Sam. vii. 1. Et fuit sermo
Samaritanis uniuerso Israel, & egressus est Is-
rael obuiam Philistinim ex prachum, &c. No-
ta quoniam dicit, *Fili Ephraim armati*, diffi-
denam Ephraimitarum velle nominare, qui
in armis magis, quam in Deo sperauerunt.
Canarij (vers) sunt in fugam solides. Sic
Ind. 10. 39. *Versus est (Versu se) vir Is-
raelis praelio*, hoc est, Dederunt se Israeliti-
bus in fugam venterunt ceteros, sicut ali-
bi dicitur. Alij ex Hebræis sciunt in hoc
versu per *fili Ephraim* intelligendos esse
omnes Israelitas, sicut de Ierem. 31. 10. *Nā
quid filium honorabilis (patris) mibi E-
phraim?* Sed quod hic dicitur, speciatim de
vni Tribu dicitur.

10. *Non cessauerunt passum &c.* Existimo
hos versus non ad Ephraimitas solos, sed
ad omnes Israelitas pertinere, & expli-
catum versum obuiam, quod nomen dictum
est de generatione praua & rebeli, deserit
solliciti. Nam quod ait postea, *Ceterum pa-
tribus eorum &c.* nonne ad omni omnino
spectat? *Passum Dei*, id est, ex Ezra &
Kimbi, passum à Deo in monte Sion cum
Israelitibus.

11. *Et obliui sunt scelerum meorum, &c.* Ratio
est præcedenti versui. Fecisti cum Deo
inimici non obseruauerunt, & dedignant sunt
quod ab eo præcipi mereretur: quod d, io-
quere, insignim & inuictis eorum eius ope-
rum, quæ iam in deserto, quoniam in Aegypto
viderant, prorsus essent obliui. Hoc autem
quoniam ait, propositio suo seruit, quod est in-
signiora Dei opera posteris exponere, ne
horum immemorati à Deo deficiant. Ad de-
fectu eorum enim viam aperit Dei operum
obliui. Hinc etiam lud. 2. 10. *Omnisque
illa generatio conuergens ad patrem suum
& fuit ceteris alijs, qui nonauerunt Domi-
num, & aliam opera que fecerat cum Is-
rael.* Et duobus versibus qui sequuntur,
*Forauerunt filij Israel malum in conspe-
ctu Domini, & seruauerunt Baalam.* At
dum seruat Dominum patrem suum, qui

A *aduerstus erat de terra Aegypti & fecerat sunt
deus aliter &c.* Quo ex loco intelligere
est non aliam ob causam Israelitas vero
Deo ad alienos deos defecisse, cuiusque Dei
opera ignorabant. Quod magis solliciti pa-
tres esse debent Dei opera filij prædere, si
eos volumus illius mandata esse obsequen-
tes.

12. *Ceterum patribus eorum &c.* Item qui
10. desensu nati inuenti, nec admittunt Dei
opera, quæ Dens ediderat in Aegypto, ipsi
viderant, sed à maioribus tantum accepe-
rant. Kimbi, Radicem est hinc Rafi, qui
B (ex seu post alios, nescio) occasione ho-
rum verborum, *Ceterum patribus eorum*,
solomaz Abraham, Isaac & Iacob uois-
se ad marci, sique ostendit Deum, quoni-
dò eorum posteris redimeret. *Maschi-
lus.* In Fonte *maschile*, quod obsecrat Kim-
bi collectu esse accipiendum, siquidem
non vniu tantum fuerit mirabile, sed iusta.
In campo sen agros id est, in regione.
Aquam pro terra, seu regione summe
haud raro, Gen. 32. 3. Gen. 14. 7. vobro-

C seruandum obiret, cum in Fonte legamr,
& *patribus eorum aquam Amalecia-
rum*, Græcum Interpretem vertisse, & *gen-
telem terræ*, tui *apostoli Amalei*. nimi-
rum ex *17. fuit*, quod princeps significat,
pro *17. fuit*. *Tartar*. Tantis inu vrb
Aegypti regis ex Kimbi. Miraculo potè,
quæ tanta inu in Aegypto, desensu buntur
Exo. 7. 8. 9. 10. 11. Inuelligi autem detem
plagi, quibus Pharaonem & Aegyptios
coegit Dens, ut Hebræos dimitterent.
Harum plagatum aliquæ postea speciatim
D recensebuntur.

13. *Interripit (Scem) mare*, (addit Chald.
per virgam *Mase* inuigere aliorum) vertit-
que illud in siccom. Et per dicitur per
medium sicci maris. *Et fluxit aqua quasi
arri ueni*, ita ut Israelitis essent quasi inu-
it dextis eorum & leuati. *Quasi acerrum.*
Hinc refert illud Cant. Moysi, Exo. 15. 8. *Et
in spem saluati tui*, vel in spem inuictis tui,
id est, vento quem excitasti, ac velum è o-
ribus flauisti, *conuergens (conuergens) sunt
aque, fluxerunt sunt arri* (Chald. *ma-
ris*) fluxerunt, *conuergens (conuergens) sunt
abscissa mediocum.* *Quasi acerrum.* Græ-
ci vertit *in uento*. Latini *quasi in uento*
quasi diceret, fluxidam aquarum in arenam sic
conuergit, ac si uic inuictis & consistit re-
uerterit. Vterque autem, Græcus & Lar.

E pro *12. nescio*, quod *acerrum* significat, legit
indubio procul *12. nescio*, quod *uicem*. Vide
simile aliquid ps. 33. 7. Chald. eodem modo
legit, qui interpretati est, *quæ fluxerunt sicut a-
que uoligatas quasi uicem*. Syriac quoque,
qui uerit, *quæ uoligatas*. Est qui uerit,
quæ

quasi in vitrem. Quasi in. Fortasse ex *et in* pro *in*.

14 *Et deduxerunt* &c. Stofus, Postquam vtrò mare traieccissent, deduxit eos Deus interdū beneficio columnæ nubis, quæ scilicet viam præterit & monstraret, atque adversus Solis æstus defenderet: nocte vtrò tota, dum lux grata diæ affulgeret, beneficio columnæ ignis, quæ fleret facientibus, siue caltram aris, & in aliquo loco herentibus sacrum & caudelarum vires suppleret, necnō retroceret tenebrarum discinet. Antecursam etiam, postquam reliquissent So roth, hoc Israeliti beneficium contigit. Vide Ex. 13. in hoc, Ex 14. ver. 19. & 20. Huc pertinet illud pl. 107. 39. *Expanding nubes in tentorium, & cognem ad illud frandum noctem*. Sap. 10. 17. *& fruo illu in volamentum diu, & in lucem stellarum per noctem*. Per diem. Lat. græcam phrasim pressius imitatus venit, sed obsecutus, den: quod scilicet in Græco legeretur *de tempore huius*, id est, græca loquendi consuetudine, *in nocte per diem seu interdiu*.

15 *Rupit petras* (addit Chald. *per viam* *Mofis magistri illarum*) in deserto, bis, primò in Raphidim, Exo. 17. secundo in Cadese, Num. 20. Idcirco *petras* dixit. *Rupit*. In Fonte verbum est, temp. pto ptez, ut sæpe aliis, ex Kimhi. Nota non servari id hoc psalmo ordinem historiarum, qui est in Pentateucho. Nam priusquam verum esset in Raphidim, Manna & coturnices concessa fuerant, nimirum in deserto Sin. *Et adaquavit in abyssu magnu*, hoc est, in magna aquarum copia: quod pertinet & seq. versus *Adaquavit*. Heb. *קָרַח* *rabba*, id est, magna, multa, sing. videlicet pro plur. ex Ezra & Kimhi. Kimhi autem explicat hunc in modum, adaquavit eos & petris, non secus atque ex univèrsis abyssis. Quem sensum Græcus & Lat. satis expresse sunt vententes, & *adaquavit eos velut in abyssu multa*. Eodem modo interpretatus est Chald. *& adaquavit velut in abyssu magnis*. Rsi aliter posterius hoc membrum accipit, huc in modum serb, citam quoniam interderet per medium mare, cuius salte sunt aquæ, id est, quæ haud potabiles, in ipsa mediâ abyssu dulcibus aquarum fontes aperuit. Verùm hæc expolitiō nullo Sacre Scripturæ textu nititur, id obque iure meo iosapecta.

16 *Et eduxit fluentia de petra*, arida scilicet, &c. Propter vocem *וַיִּצְלַח* *sala*, quæ perennem significat, & Num. 20. legitur, ubi posterioris aquæ & petra eductionis historia recitatur, nonnulli existimant hunc versum ad posteriorem illam eductionem pertinere. Ego verò propter vocem *וַיִּצְלַח* *isorem*, superius versum, quæ *petras* significat, eli-

A quentumeti plur. censo & illum & huc verum ad vitamque eductionem esse referendum: simul autem coniungi duas illas historias, quanquam longo tempore disunctas, quod similes sint.

17 *Et appassuerunt* (addiderunt) &c. Hoc, quod aggregitur narrare, post primam aquarum eductionem contigit. Nunc igitur ad ordinem rerum gestatum redit. *Addiderunt*, an, quoniam grauitet iam percerant in Raphidim, aquæ copiam à Mose cum iurgio flagitantes, vtridire est Exo.

17. *In iram excitare* *Excellsum*, Deum scilicet, cuius potentiam totissimè experti fuerant. *In ira igne*, hoc est, in deserto sicco & arido, ubi, iuxta Ezra, Dei ope, si viquam aliis, ijs erat opus: vtrò in deserto omnino arido, & exueto, ubi nulla erat, aut vilius gentis arborum copia *וְיִשְׂרָאֵל* propriè significat securitatem, ariditatem, nemoa terram aridam adeoque incolant.

18 *Et tentauerunt Deum* &c. Vbi in loco, qui ab euentu dictus est *Sapalebra* *concupiscentia*, quod illic quorquor, falsidiro manna, carnes apperierat, statim atque primoribus labris coturnices superdè immittas attingebat, interierant. Historiam vide Num. 21. *Tentauerunt Deum ut cordibus suis*, id est, cogitauerunt tentare Deum, atque experimentum eius potentie facere, colligendo carnes, non contenti scilicet manna, cibo alioquin optimo & suavissimo. Quid sit propriè *Deum tentare*, facile intelligi potest ex Exo. 17. 7. ubi hoc habetur, *& quia tentauerunt Domum, dicentes, Eripe Domum in medio nostrum, nonne?* Verùm ibi tentata est Dei voluntas, hie potentia, ut ex illis verbis sequentis versum constet, *Namquid poterit Deus* &c. Ezra dicit herum tentatū fuisse, quoniam hie petra, quod sibi inuolūmē est necessarium, *Animabus suis*, heu, animæ sue, hoc est, sibi, vel iuxta Kimhi, concupiscentiæ sue, cuius sedes est in anima.

19 *Et loquuntur* non nulliō pōt atq; quod corde conceperant. *Namquid poterit Deus* &c. Refereat hoc debet ad illud citat caput Num. ver. 4. *Palagus quippe prorsum in quod ascendit et cōtinui, concupiscentiam* *& autem* *benetiam* *etiam filij Israel*, dicentes, *Quis dabit nobis ad vestendum carni?* Et sequentibus versibus, *Recordamur p'saim quos tenebamus in Egypto gratis, cōtomerem*, &c. *Ac nunc, anima vestra arida est: in huiusmodi respiciunt oculi nostri nish Mach*. Deus, qui fortis & potenti nomine appellatur: in Heb. enim *וַיִּצְלַח* *Parare mensam*, id est, instruere lautum carolum coquium: in

struere mensam vanis ac delictis cibis, & A
caribus. *In deserto*, ubi scilicet rahu-
ritatem, quæ ad struendam mensam requi-
runtur, humma semper est proeria.

20. *Ecce percussit Deus venter operæ Mo-
sis, petram, &c.* Sensus, Vidimus profectò
è percussà à Deo prædiligentem vim aqua-
rum exupisse. Sed hoc non adeo mirum vi-
den debet, cum è rupibus aqua sponte pro-
fluat. Verùm uum ille eriam panem, & c. i.
nem uobis hic poterit dare? Quod ait, *Ec-
ce percussit petram, &c.* ad solam aquæ edu-
ctionem, quæ facta est in Raphidina, refer-
ri debet, non etiam ad eam, quæ in Kades.
Nam hæc multo tempore sequuta est histo-
riam, cuius hic fit mentio. Idcirco dicitur
hic in num. sing. *petram*, cum suprà di-
ctum sit *petras*, quemadmodum annotat
Kimhi. *Ecce*. Hæc particula subiicit rem
oculit, & ceteris factem notat. *Leuam em-
phaticè. Panem*. Acripiò, resonat: pane
enim tunc catabant congerio. Ezra & Kim-
hi *panem* hoc loco pro carne accipiendum
censent, sicut Num. 18. 2. & alius locis. Sūt,
in quibus R. Moses, qui vocat *panem* intel-
ligant manna, ac dicitur horem verborum
hunc esse sensum, non quid poterit dare
semper manna, nec vquam cessabit

21. *Ideo audiuit Dominus, & iratus est,*
hoc est, *Quod audiuit Dominus iratus est.*

*Et ignis, ita: eius scilicet: idem enim si-
gnificat hoc, & ignis accessus est in Jacob,*
atque illud quod sequitur, *& etiam ira as-
cendit in Israel.* Hoc sensu dicitur Ezech.

38. 18. *Et in celo ire, in igne ira mea lo-
quatur sem.* Pl. 89. 47. *enardescit sicut ignis
ira tua* Thren. 2. 3. *& accessus est Domi-
nus in Jacob quasi ignis flammae deorante
in gyro, seu circuitu. Ascendit.* De vi hu-
ius verbum dicitur ad vers. 31. *Etiam.*
Hæc particula redundat, videturque ex-
plendi carminis gratia duntaxat adhibita.

Verfus hic porro respondet ad versum 33.
ritat cap. Num. nimirum 18. *Adhuc carnes
enitas in denebis eorum, antequam concissa
essent.* & (ecce) *furor Domini exarsit in po-
pulum, percussitque Dominus populum pla-
gâ magnanimum.* Kimhi autem videt sibi præ-
terea completi hunc versum duas histo-
rias, vocat, quæ tribus primis versibus cap.
eis. Num. describuntur: alteram, quæ reliquo
capite illud videlicet, *Ideo audiuit Domi-
nus, & iratus est, & ignis accessus est in Ja-
cob,* ad priorē historiam esse referendum,
murmuris scilicet populi ob causam ali-
quam, quæ non exprimitur: ad priorē,
inquam, illam historiam esse priorē hu-
ius versus partem referendam, quod in illa
historia legatur huic patii proflus simile,
quod quum audisset Dominus, iratus est, &

accessus est eis ignis. Dominus (id est, ignis di-
vinitus immixtus) deorsum extremam ca-
pitalem partem. *Percutitque nomen laetitiam
Incensit, eo quod successus fuisset cetera eis
ignis Dominus.* Alteram verò huius versus
partem ad historiam, quæ loco nomen se-
dit. *Septalebra contempsitque:* quem locum
eundem esse, qui iam à primo illo euentu
Incensit vocatur fuerat, censet idem
Kimhi. Verum quoniam in superioribus
versibus posterioris historię tantum fir-
mitas, non dubium mihi est, quin etiam
hic versus ad posteriorē historiam tantum
pertineat. Suum tamen cuique liberum est
linguo iudicium.

22. *Quia non crediderunt &c.* Adferunt caus-
sam peccatorum: quod Deo fidem non habue-
runt, ut totor se ei committerent, quafille
non possent earum copiam, quæ diside-
tabatur, dari, ipsosque servare, tandem
que in possessionē terræ promissæ asserere.

23. *Et mandaverat iam &c.* Amplificat
secus & impetierunt Israelitarum ex eo
quod spero de fastidio manna, quod ou-
niam lauriciorum vices vnum supplere po-
terat, & absque labore colligebatur, alios
cibos experiri. In hoc & duobus sequen-
tibus versibus exposuimus verba per præ-
pluquæon perfectum è sententia Ezræ &
Kimhi. Exempla profert Ezra, *Et firmave-
rat Dominus Deus hominem &c.* Gen. 2. 7.
Profecti autem erant de Raphidina, &c. Exo.
19. 2. & alia. *Mandaverat nabihas,* ut illis
scilicet darent manna, sicut ex duobus mox
sequentibus versibus constat. *Innotat cali-
iam aperuerit,* per quæ plueret ac dilaberet
ur manna. Hæc loquendi formulæ vult si-
gnificare: non parè æreumque, sed copio-
rè & lat giter decidisse manna. Sic Gen. 7. 11.
catasque celi dicuntur aperte, ad signifi-
candum ingentem pluviæ vim, & magna
ac vehementem imbrium copiam.

24. *Plueratque illis (heb. super eos) man-
na:* è celo quippe descendebat manna,
inquit Ezra. *Et frumentum cali hic.* *Fr-
mentum* manna vocatur, quod, inquit Kim-
hi, illis esset vice frumenti, & quidem fru-
mentum melius, dulciusque. Addit *cali,*
quod, inquit Ezra, in acere gigoerent. *Per
celum* in hoc loco art. intelligendur, ut a-
lias sepe. Ad hunc porro versum refer id
quod dicitur Exo. 16. (quo in capite de Mā-
na agitur) v. 4. *Dixit autem Dominus ad
Moysen, Ecce ego pluiam vobis panem de ca-
lo.* Necnon illed eiusd. cap. ver. 15. *Iste est
panis quem Dominus dedit vobis ad vescien-
dum.*

25. *Panem angelorum manducaverat iam
homo vilis & ceteris. Angelorum.* Ad verb.
fortiam, per quos Ezra & Kimhi ceteros intel-

Signi, qui Job 37. 18. *facti diuiniore quasi* *speculam fufam*. Opus est enim sensus: Min-
dureuerat enim homo tetivus penem rati-
onem. Rati Angelos illa voce putat signifi-
cati. Chald. ad eum existimant, qui pio p.a.
nom. angelorum interpretatur est, *cibum, qui*
descendit de habitatione angelorum, hoc est, è
caelo. Sic eodem modo sentiens. Graecus &
Leinur panem Angelorum vocat, uti, per
quem Theodoretus rationi illigii panem, non
quem Angeli edei eoi, sed ed quem demit-
tentium Angeli ministrant. Pater expo-
nit: *panem factum panem pio unctum seu*
elaboratum, & dignum qui fortibus viris &
magis pio impibus apponatur. Mystici
vocat *panem cibum*, suo more per aliam
effusionem *panem cibum*, quæ membra signi-
ficat, exponentes, Manna cibum fuisse nec-
tanti, qui abso prax fuerit in omnibus mem-
bris, &c. *Cibaria*. Ad verb. *cibum, seu vi-*
ticum & comestentum, quo opus est, qui
dei sanum. Graecus *panem cibum*. Intellige
manne quod pio cibatus & victio illis
fuit.

26. *Exstant Enam &c.* Redi ad histo-
riam caput 11. Num. Manoz historia non
nihil notat supra. *Exstant Enam &c.* ad
adduendas ac descendendas rati a rationi-
ces. Responderet ed illud cit. rep. Num.
ver. 31. *Veni autem egrediens à Domina*
ut respicias terram mare terramque derelictam, &
dimisit super castra, Vulg. *dimisit en castra*,
Chald. *dimisit super castra*, &c. Ibi ver-
bom *panem*, *egressus est, profectus est in*
Kal. hic verbum *panem*, *profectus fuit in*
Hiphil, quod transiit cum Graeco &
Lat. nolimus vitare, sed exstant hor e-
nim ad historiam, & locum mox cit. con-
uenit, illud verò non: rationem enim abest
veritatem & obliuio fuerit venio, vi po-
tuit excusatus fu. Vide locum illum Num.
Theodori. Euthymius & alij totam Graeci
& Lat. In ripi nunc transiit xpooni, non
amoz, *siue cessat fuit*, sed *extant*, &
flare iustis, prout et si dicitur, Transiit
derelictam in hesturo, & c. in ter. em quo
modo enim D. Aug. explicat. Verò in Fon-
te legitur *in sale*, odo *in caelo*, in caelo, id
est, in aere. *Austrum* Augi bot mitet-
lum, quod Austro firme ad doctior ro-
tatione, quæ si habenda est sicut Plinio
Nat. hist. lib. 10. cap. 13. Austro non voluit
humido stillicet & graui evento, sed A-
quilonis maxime. Hic quom nominet Eu-
rum & Austum simul, significat & vult v-
trum Oriocalem australem.

27. *Et pluit &c.* Verbum *pluendi* copiam
notat ex Kimhi. At Eza existimatur vi pri-
istud verbum, quod non secutus pluit, vbi o-
sic adducta eiusmodi etio, ac suprinè dela-

Tom. II.

psa. *Super eis*, & in mediis castris, ut nihil
necesse habuerint se iungi & in sequendas,
& alibi prius colligandas rationibus, si d. fa-
ciat illas potui vult accipere, pi athenim iura
duos tantum cubitos supra ierem etiam &c.
Vide et. rap. et. Num. ver. 31. *Sicut palas-*
rem. Iterum har similitudine ropiam notat,
sicut & illa alibi & quæ sequitur, *Et sicut ara-*
nommarum. Carni, heb. *carnem*. Hinc per-
spicue priet, vi obiectur Eza, quo modo
vox *panis* supra, verus ro. accipienda si ar-
mitum pio caio. *Volatilis pennata*, Ex-
plicat prius membrum, & coior generis fu-
it in cerues, nimirum volatilis electa, rotu-
niter videlicet, vi videt est ex mox cit. vi ro-
su Num. quæ itmen in sublimem cretollit &
haud potuerit, ocar hui & illi volare,
sed rōm in medio castris, tumio omnem il-
lorum combium, quæ di nifur indet, &
decidit. quod perinet vrisus qui sequitur.

28. *Et ceciderunt &c.* Heb. *Et cadere se-*
cas, et vi veni decedit illa volatilis pennata
in medium castrorum &c., non in iertam.
Volabant enim in aere duobus cubitis al-
titudinis super terram. Vide mox citatum
verbum. *Circa tabernacula eorum*. Signi-
ficat vult decidisse roturum nō in iertam
tamē, sed & exi a castra, *ut more quantom*
vult die respiciat potest, *en enim parte castrorum*
pro cernitur, sicut legitur in predi-
cto versu Num. *Enam*, ad verb. *iam*,
scilicet Ierob, seu Iisiel, quod colleclue
sumendum.

29. *Saluati sunt nimirum*, ptop. valde ad est,
multo plus quā sinit esse, nuxte illud cit.
rep. Num. ver. 30. *donec exeat per naves*
vestras, & *vertatur in naves*.

30. *Non erant alienati &c.* En statim por-
na *Non erant alienati à desiderio suo*, id
est, adhuc carnes desiderii nuxte eant in desideris
eorum, vi est cap. cit. Num. ver. 35. Optime
conuenit hæc expositio ad historiam, & ad
sequens membrum, *Adhuc esca* (herb. esca)
eorum in crepserunt. Hor scolo et reperiunt
Chald. & Res. Eza & Kimhi significatio-
nem verbi *panem*, *desumpserunt ex nomi-*
ne *panem*, quod *nausam* significat, &
legitur ver. 30 cit. rep. Num. Scilicet ex
Eborum semina illa veniedum esse, *Non mu-*
ferunt à desiderio suo, hoc est, Nondum
omnino carnes desideria nuxte sui tot
adhuc enumerati in ore ipsorum. Eodem
redit sententia, est prius expositio simpli-
tior in ista videtur, Graecus & Lat. prius bu-
iur vrisus membrum prius edem i vrisulo
adunxerunt, veneruntque, *non sunt fru-*
dari à desiderio suo. Hæc sententia item quo-
que sequitur est Rati. Nō habent enim ex-
positionem adfert, *Non sunt alienati se-*
aliens salis à desiderio suo, id est, Suum

D ij

omne desiderium suum assequenti. Iuxta hanc A
expositionem melius diligeretur Graecus
& Lat. Nisi vettas per prae imperfectum,
Nec erant alieni, seu alieni facti à deside-
rie suo, id est, omne suum desiderium erant
assequenti. Tuoc enim commodè fuerit
sequens membrum, adhuc esse coram deo.

31. Et ira Dei ascendit deo. Sensus, Iuxta e-
puleandum, & ipsi adhuc viderentur, exar-
sit ira Dei aduersus eos, &c. ut scilicet totus
cit cap. Num. ver. 33. Adhuc coram
meo in dentibus et erant, ante quam concisus es-
sent, & (cor) furor Domini concisus (ex-
arscens) super populum, percussit eum plaga
magis unius. Sequitur, Pueri sunt qui ille
locus Sepulchra concupiscunt: ibi enim se-
peliunt populum qui desiderauerat, sub-
carnet. Ira Dei ascendit, tanquam ignis de
flamma, hoc est, exarsit: ignis enim, quum
ardet, sursum fertur. Hoc sensu Ezech. 38.

18. Domine ait, ascendet indignatio mea in
furore meo, hoc est, irascetur vehementissime.
Hoc sensu super, ver. 21. & in ira mea ascendit
in Israel. Pingues eorum, hoc est, crassos de
robustis quoque illorum Citat Kimhi si-
mile ex Iud. 3. 19. Et percusserant Meahitas
in tempore illo occiderunt decem milia virorum,
omnes pingues & natiuitatem fortem, in
Vulg. omnes robustos & fortes viros. Per pin-
guis potes intelligere optimates & prima-
rios viros: quo modo ps. 22. 30. pingues ter-
rae nominantur reges & principes. Ele-
illos, id est, iuvenes: iuvenes enim ad mis-
eriam & publica negotia delinuntur. Quum
robustus & iuuenes cecidisse ait, docero
vult homines ut plurimum suo robore ac
virtute decipi, ut adacti praestantior ad-
uersus Drum. Neque verò estimandum
est robustos & iuvenes solos peccasse, sed
istos praestantior, utpote delicatiorer, & ma-
gis voluptatum appetenter, & lasciuia sue-
ros.

32. In amarus hic, heb. In (vel Cum) enim
hæc id est, Erit istud amare factum, vel,
Erit omne istud sic se habebit, nihilominus
tamen peccauerunt adhuc, illo exemplo ni-
hilo sapientiores facti: peccauerunt adhuc,
quum exploratorum, qui formidolosa re-
ferrent, nuntio percussis, spero Moysi im-
perio, ducem sibi consilium parati, cu-
ius dudum in Aegyptum reuertentur,
Num. 13. & 14. quum Cote, Darhan,
Abiron, Hoo, & alii ducenti quinquaginta
primatij viri aduersus Moysen con-
spirauerunt, Num. 16. quum in Cader ob-
sequi priuilegium seditionem excitauerunt,
Num. 20. Et non crediderunt in mirabili-
bus eius, hoc est, neque tot miracula ac pro-
digia, quæ ipsi viderant, adducti poterunt,
ut credentes possent sibi Deum dei et eternam

promissam. Vitam, inquebant, mortui
essent in Aegypto, &c. Et quæ iudice-
ret Dominus in terram istam, ut cadant
gladii, (&) uxores ac liberi vestri sint in
predam: &c. Num. 14. ver. 2. & 3.

33. Et defecerunt in uanitate &c. Eo poena
multiplicis & perpetua Hebræorum con-
tumacia, eius præteritum, quod in Aegyptum
certò, unde uenerant, reuerti parabant spe-
culatorem ignauia seducti. Tum enim Mo-
ysi populi culpam deprecanti respondisse
Drum legitimus, mox uisitor certam, de qua

B iurauerat, quousque verberet eum oco pa-
ruissent, sed casura in deserto eorum rada-
uera. Vide Num. 14. Et defecerunt. Io
Foote Et defecere fecit. Graecus & Lat. vel
sensum tantum respiciunt, vel paulò alit-
er legentur, ut penitentialia Hebraice fa-
cile apparere potest, videlicet *וְהָיָה* vau-
dylu, pro *וְהָיָה* uauial. In uanitate, quip-
pe qui iuxta oamrum quadraginta die-
rum, quibus considerant icu explo-
rantam tertiam, anno pro die imputato,
quadraginta annis tæpeterunt seu porta. 14.

C uerunt iniquitates suas, & cogitau-
erunt ylionem Dei, & in sustinuit de-
fecerunt, & mortui sunt, ita ut frustra Aeg-
pro exierit, saltem qui maior essent vi-
ginti annis: frustra, inquam, ut qui terram
oon ingressi sint, curus causis Aegyptum re-
liquerant. Vide Num. 14. Cum sepulchro-
ne, hoc est, antequam sibi essent quadra-
ginta anni: antequam scilicet ingredi pos-
sent promissam terram. Hoc sensu Ezra. At
Kimhi sic ferè habet ad hanc vocem,
in *בְּבִיחָלָה* babbechale, habet paracà (puo-
rum scilicet N demonstratiui siue emphati-
ci exclusi) ad deoanum certum ali-
quod præconium: quasi diceret, cum il-
la festinatione quòd meriti sunt homines illi
qui terre decesserunt, plaga coram Domi-
no subit. Num. 14. 37. Alij uerunt exoter-
ret. Certè plerique Hebræorum in desero-
to cum dolore & tormentibus vitam finire-
runt, plagis variis afflicti, seipsum motu-
sibus eneant, igne celitus immisso excolit,
terre huius abscipit.

D

34. Quum (Si) cecideret, seu cecidisset eis,
&c. Sensus, Quum si quis aliquo ad casti-
ganda secula morte multasset, tum qui
spererant, eum quærebant, & peccata
agnoscentes reueriebantur, &c. Sic ferò
Kimhi, qui etiam exponi posse docet, Quum
statuisset occidere eum, ipsi quærebant eum.
Ezra addit & hanc expositionem, Quum
(vel Si) cecidisset cor ferre. Prior sim-
plex magis uidetur. Quum. Heb. *וְהָיָה* em,
quod Kimhi accipit uult pro quum, ut Nunt.
36. 4. ubi dicitur *וְהָיָה* uauial, Quumque fuerit
Iubileus filijs Israel. Et alibi. Ego ueni hoc

loco posse arbitrat. *Quam, & si, proompeo*
de facili sensu. *Dilectio tua sedulo actum.*
mo studio *veniebant ad Deum, seu quare-*
bant Deum

35 *Et recedebat eam alit edmonis.* Extra
vult hoc verbum ad hoc loco solidum per-
tinet, vt & Ierem. 35 vbi dicitur, *Et non*
Deum non memoresbitis (recedebat) ius-
titia. Ad hoc pertinet, inquit, testis est ille
veritas (iustitia 37) *Coelestem eorum non*
erat relictum, &c. Ego accipio, vt so-
na. *Dei ex tunc, qui scilicet potest quic-*
quid vult. Hanc vestem inter, & sequen-
tem notat Hebraei haec verba *וְהָיָה*
חַשְׁפֵּי הַחֶסֶד, id est, *detrahitur hinc, Psal.*
morem videlicet.

36 *Et illud erat seu illud erat &c.* *Qui*
malit totum docuerit vi benefacit, & ad
Deum reuerantur, non id verè & ex om-
nino pierumque faciunt, sed fide & simula-
tè. & quando solum male ducunt, verbum,
quod possunt, *Dei blandientes, cuique men-*
tionit, cui autem blandiri nec est curi, vt
qui homines tribuit & verbum non aperit,
impossibile est. Illud erat, id est, puerum
saulece. Sicut Ios. 3. 8. *Et vos persequenti*
seueri, id est, putabant se illos persequi,
cum tamen vtrè non persequerentur. Vi-
delotum, *Illuxerunt.* Lat. *discesserunt,* quod
aliquis putet in replisè pio *illuxerunt,* inde-
gescos testis præteritum aliquem Dolto-
rem codit cui *Græcum, & pio in tunc*
repositus est, &c. nisi forte verisimile
est in *Græco* prius fuisse erratum. Melius
dehio procul *aliterunt, vt quod verbo se-*
quebat membrum, mentis sunt, meum asine
sit. Quinquam potest sensus ita legendo
aliterunt: in vt nihil sit aliud *aliterunt*
are, quàm amorem & fidem verbo tenus
prostitit: id quod vi proteritum suum pla-
nè reuertit. Negoc verò dicitur a vi dicitur de hoc
illa locutio, quæ D Iohannis prioris epist.
cap. 3. vltima est, vbi ait, *Fidelium, non di-*
ligunt verbe, neque lingua, sed opere & ve-
ritate.

37 *Coelestem eorum &c.* Quæ dicitur, Ver-
bum quidem Deo blandiebantur, & niteban-
tur imponere: at verbum non respondebat
animæ: nec iuxta scriptum sentendo iude-
cum Deo in Sinai monte iusto satis se fi-
delet perhibebat: Deo fidem non seruab-
ant. Atque hoc sensu scriptum, vbi, 8. *Vt*
sunt sicut pater eorum quædam prava, &
exasperans: quædam (quæ) non dixerit toe-
ficia, & non sunt fidelis cum Deo sperant
eius. Porro ad hanc vestem sic debet Exti,
Ecce apparet radii in oratione tunc in ma-
nifestum cordis

38 *Ipse autem (tamen) in seueri &c.* Si o-
lis est Nihilominus tamen ipse pro sua in-

A *finite miseretur dei & bonitate illi ignouit,*
&c. Deut ije etiam, quorum similitudo est
pernitentia, ignouit, non omnino quidem,
sed ex parte: & quemadmodum hanc in-
tegra est proutuenit, sicut in iure est ve-
nia. In illor animaduertit quidem inier-
tum, sed oio omnino per dei te delectat, in iu-
co omnino est iudicium, sed pro sua ele-
mitia temptat. Nara profectus iusti fide
etiam pietatis & penitentia esset aliquis
fidelis, homines, qui in corde non pene-
trant, in omne gemitu scelerum ruerent, nec
responderent suam. *Multiplicet vt*
accideret eorum inquit ab ipso, id est, multo-
ties auertit & ceperit itam, aut finit edd
non reperit omnino, certe non accideret
(in Fonte ex tunc) namque nam sunt, id
est, non effudit eorum omnem iram. Kimbi
ad hoc sic habet, *Opus est enim robore*
cordis, & multiplicatione potestatis eorum:
ut misericordiam eorum ad auertendum iram.
Ac sic, inquit, dicebat Nens. 14. 17. & seq.
Nam ergo magnificet, quæst, fectade
Dumit, sicut legimus ei, dicitur, Dumit
patens & malit misericordia, &c.

39 *Et recedat est quid &c.* Sensus, Venit
quippe illi in meum cor nihil aliud esse
quàm carnem, adeoque vim itæ diuinæ
secreto posse, quin seiam exingui eorum,
& peruenit quod spectat sequens membrum,
spiritus uultus seu abest, & non rediens
q d recedat est eorum venio vt loci eorum
seu esse similit. Huiusmodi inbecillita-
tem viæ huoranz notat vult. Neque verò
quum ait *& non rediens,* negat homines,
postquam semel uenerunt, reuertendi vi-
tam absoluit, sed eam hanc, quæ in terris de-
gitur, vitam, unde scilicet exiit sicut & di-
cunt ventus eorum non reuertitur, vede abest, si d
hinc & illinc in contrarietate & diuersa pla-
ga abripitur. Ignat nomine *spiritus intel-*
ligo vinum. Nulla res magis Drum ad
miseritordiam perhorat, quàm hominis
misericordia. Dot et hic peritur, & illud psal. 13.
& 14. *Quotid misertetur pater filium,*
miseretur est Dumitiam iustitiam se. Quæ-
nam ipse cognant signum misericordiam: reced-
ditur vt quod peritur sumus. *Et recedat est,*
id est, est modum recedentis se habuit
quæ obliuio in Deum non redit. Lyx.

40 *Quæstio conuersationis &c.* Exclama-
tio penitentia: quasi dicat, *Quis possit euen-*
tare tot ebullitionis, quibus proutarunt
Drum? Num. 14. 22. quæritur Deo: contem-
ptus se iam per decem vicis

41 *Et reuocet sunt, & reuocet sunt Deum,*
id est, *Sapiat & idem idem reuertuntur*
Deum. *Deum* fortiter: nam hebraice est
vt elid est, *Deum,* cuius potentiam tot mi-
raculis exploratam habebat. *Sanctum*

Israel, id est, Deum tot miraculis & prodigiis apud Israelitas sanctificatum, limina rante, hoc est, circumscripturor, cuiusque potentia terminor statuerunt, sic exultantes, Ulud potest, hoc non potest, antea poterat, nunc & deinceps non poterit: ac sic cum icinuerunt. Sanctum Israel Sic & Deus nominatur 1 Reg 19. 24 & alibi.

42 *Non sunt recordati manus eius, id est, magnæ erit virtus, quæ ipsos redemit à servitute Ægypti ac in manu fortis. Dicitur, id est, quum. Mallet dicit, referendo ad recordati sunt. In Greco ipsius. Tribulante. Pharaonem cuiusque inuictor inrelligit, qui iussu Regis in Israelitarum acerbe ac nimis crudeliter seueriatur, vt videre est Exo. 1. Iterum in his aliquor versibus proteruit Israelitarum eorum causam assignat, quam supra, versu 11. & sequentibus, impiam videlicet beneficiorum & potestatis Dei obliuionem. In his igitur aliquot versibus Dei erga Gentem Israelitarum beneficiorum recenset, quæ summam eius virtutem ac potentiam facillè declaratum.*

43 *Tantus. Vide supra ad versu 12.*

44 *Et conuertit in sanguinem &c. Hæc prima plagam decem, quibus Pharaon reuocet dimittente Hebræos affectus est. Huius primæ plagæ historia videnda Exo. 7. à versu 15. ad finem. Non meminit, an hoc loco Eara, draconis seu colubæ, sex virgæ Moysi facti (scilicet) quod nullam intulerit plagam. Vide Exo. 7. ver. 9. & sequentibus. Flumines (prop. riuos) eorum Ægyptiorum, quos intelligit ex præcedente versu nimis clauum est, quibusque tribulantis voce altero abhine versu significauit. Certum est porro in Ægypto vnicum flumen fuisse, nempe Nilum: & in historia huius plagæ (scpe vnum tantum flumen nominatur, citat cap. Exo. ver. 1. 6. 17. 18. 20. 21. 24. 25. quibus omnibus in locis vox eadem, quæ hic, repetitur, nisi quod in singulari numero, nimirum &c. riuo, quæ vox flumina, necnon tantum propriè significat & fluuium ductum ad irrigandos agros. Vnde mirum videri non debet, quod hic dicatur &c. riuos eorum, hoc est, riuos eorum, vel citius flumina eorum: siquidem Nilus in multa fossas & riuos diducit instat effectus multorum fluminum. Hoc est quod Exo. citati cap. ver. 19. scribitur, Telle virgastuas, &c. super flumina eorum, super riuos eorum, (hic &c. riuos eorum) &c.*

45 *Astutia eos canomyum, &c. Hæc plagæ quarta. Non seruat igitur ordinem in plagis recensendis, neque omnium mentionem facit. Namque eorum, quorum mentio fit 10 posteriori et membro versu, secundum fuerunt plagæ illæque inter, & canomy;*

iam suorum pediculis seu cyniphæ, quæ in hoc versu identur. Trium harum plagarum historiam vide cap. 8. Exo. Extra dicti priori loco mentionem facere canomyia, quod hæc plagæ eà, quæ à riuo est instat. &c. fuerit grauior aut certe sequenti membrum hunc habere sensum, rana aurem id disperdiderat eos. Canomyum Ad verò, mixturam, videlicet insectorum variegatæ, vanalearum, culicum, vespertum & semilium. Græcorum habet hic & en. cap. Exo. ver. 11. aspidæ, id est, canomyia, mæstus, corrupti, vt apparet, pro canomyia: nã Latine etiam habetio notato loco Exo. omne genus mæstus: & Aquila cum hie, cum illic verum mæstus. Deinde B. Hieron. ad Sudiani & Freestiam, canomyum, hic legodum tradit, verumque omne genus mæstus. Corrigitur ergo eoditer, in quibus hic cynomyum. Pariter & pl 105. 37. Et comedat eos, id est, eorum fruges. Sic quod derana dicitur, & disperdiderat eos, id est, eorum regionem. Rana Collectarum notico. Sic Ex. 8. 6. & ascenderunt rana, pro, & ascenderunt rana.

46 *Et dedit brachia &c. Hæc octaua plagæ, cuius mentio fit Exo. 10. Fractus eorum, quos scilicet reliquetur grando, vt dicitur mox cit. cap. ver. 15. grando quippe præcepsctar. Labores eorum, id est, fructus agrorum, quos tanto studio & labore nascitilla Ægyptij coluerant.*

47 *Occidit in grandine &c. Septima plagæ, quæ Exo. 9. describitur, à versu 18. Potest igitur videri Occidit, iam ante nimirum, necnon Tradiderat in sequente versu. Occidit. Metaphoricè vsurparit hoc verbum. Extra & Kimbi simile citant ex 1. Reg. 3. 19 & omnes agrorum eorum dolore afflicti lapidebur, hoc est, obruentur lapidibus, metaphoricè sumpti ab iis qui lapidibus obruuntur. Quum aut, occidit, significare vult vi grandinis non tantum decussio fructus, aut folia, sed et ipsos radice enedat, & corrumpat. Vegetabilis etiam, an Kimbi, conuenit verbi occidit, quando ipsi in est anima vegetis: quo sensu Job. 14. & Si seuerit terra radice eius, & in puluere emortuus fuerit transectus. Sycamoros eorum. Vineæ & sycamoros solida nominat, etiam similia herbarum agri pectus grando, & omne lignum (omnem arborem) regimur transfrangi, sicut dicitur cit. cap. Ex. ver. 3. quod, inquit Kimbi, illæ arbores familiares & frequentes nuprimus essent in Ægyptio. Sub*

stus tamen omnes aliar arbores comprehendit. Sycamoros Kimbi dicitur esse syluestres Pl 105. 37. pro eo quod hic sycamoros, legitur ficus. In præterea, &c. 27. obanmal, ex Eara & Kimbi genus est grandinis.

primogenita Aegyptiorum non leguntur A
pellecanoſta, ſed tantum à Domino per-
cuſſa, Exo. 22. 29. & ſpondeo vocem *dener-*
latur videri parere intenderunt, & mortem
quamcumque dicam ſignificare. Conſiſte
Lexica. Deinde cum negem peſte exuncta
illa primogenita, cum ſcriptura graut a-
liud mortis non exprimat? De primogeni-
torum exedagium cap. 18. Ex. & 12. verſ. 29.
& ſeq.

31 *Et parciſti omnia &c.* Diſcretis verbis
explicat ſuperiorem verſum, qui erat ob-
ſcuro. Omne tam in animalibus, quàm in
humidibus. *Primogeniti* (ad verb. *princi-*
pium) *ſeruitudinis*, id eſt ex Ezra & alit,
primogeniti, in quibus virtus ac robur pa-
tri magis conſpicitur. Videretur autem im-
mortalis Iarob, qui Gen. 49. 3. ſic dixit, *Ru-*
ban primogenitus meus tu, ſuſtituda mea, &
principium tabernaculi mei. (Lat. *delecti mei,*
Græc. *πρῶτος μὲν*) excellētia dignatus,
& excellētia tabernaculi. Deur. 27. 19. hæc ratio
adducitur, quæ patet in conſtituendis filiis hæ-
reditatis filium deditæ vxoris filio exor-
to primogenito noui poſſiſſe præferre, aut et da-
re ius primogenituræ hæc, inquam, ratio
oſtendit. *Præſentia principum ſuſtitudinis*
eris, Græc. & Lat. *liberatio* eris. Similis
loquutio occorret ps. 109. 39. *In taberna-*
culo Chami, id eſt, 10 domibus Aegyptio-
rum. Hinc pertinet illud Exo. 12. 30. *neque*
exonctas domus tu quoniam *ſaceret mortui*,
Aegyptios per contemptum Chami nomi-
nat. Chami enim pater fuit Melcham, vt vi-
dere eſt Gen. 10. 6. à quo Aegyptii pro-
genati, indeque vocat hebraici *Q̄m̄* *mu-*
ſtraum. Per contemptum autem dico ſieno-
motos Aegyptios, ſiquidem maledictus
fuerit Chami, quod nocturnum eum vidiffet
verenda patrie ſue Noe eſſe nudata, non-
tactuæ duobus fratribus ſuis ſociis, vt eſt
Gen. 9. 22.

32 *Eſt ingluſus (proſiſtu ſecit) ſecit uas*
&c. Tranſiit eos ex Aegypto poſt mor-
tem primogenitorum: tranſiit ut deduxit
conſenſus ac leniter, ſicut paſtor ſoler oner.
Kimbri. *Eſt*, populum in omni ſecula.

33 *Et deduxit eos in ſpe*, hoc eſt, ſumma
cura ſollicitudine, & extra omnem periculū me-
rum. *Quæſtio* hic oſiſe poteſt. Quomodo
quod hic dicunt, conueniat cum illo Ex. 14.
30. *Quoniam appropinquauit Pharaon*, (ad
Iſraelitas videlicet caſtrametantes iuxta
mare rubrum) *ſeuantes filij Iſrael ac ſerui*
derant Aegyptios poſt ſe, & *timuerunt valde*,
clamaueruntque ad Deum. Reſpondet
Kimbri meum illum fuſſe exigui tempo-
ris, & vixit tantum momentū: ſiquidem
Moſes ſtatim cor ſecutor eſſe inſeruit ac be-
neſperant, his verbis, *Ne timeatis Iſrae,*

& videte ſalutem Domini quoniam ſalutus eſt
uius hebrei. Aegyptii enim quæ nunc vide-
tu, nequaquam vltra videbitur uſque in ſan-
guinem. *Domine* *propheta* *per uas*, &
uit ſalutis. (Exo. 14. 13. & ſeq.) Id quod
mox te ſuſceptor expecte. Idcirco ſequitur,
ingrat, & *timetis terram optatum* *mortis*, quali
diceret, *Hoſtes enim illorum ſubmeſcere*,
vt ut amplius nulla eſſet timenda cauſa. Sic
ſerē ille. Reſpondeo ego, quoniam ait dedu-
xit Iſraelitæ in ſpe ac ſecute, ſic hoc acci-
pendum, vt ſignificare velit, ex parte Dei
nullam habuiſſe cauſam metendi cauſam,
quæ hoſtes illorum ſubmeſcere, eiſt illi ta-
men ſepe timuerunt, ſed fruſtra, Deo pro-
tegente. Snet, reſtatur Ezra & Kimbi, quæ
hinc verſum ſic exponant, *Et deduxit eos in*
ſpe ſeu conſideranter, per ſiccup *maie*, & *non*
timuerunt. Cui proſectū expoſitione bene
conuenit poſterior membrum, & *timuerunt*
eorum aperuit *mors*.

34 *Ad terminum ſanctitatis ſue*, mentem
iſtam &c. Ezra & Kimbi per terminum ſan-
ctitatis Dei præſens intelligendam eſſet.
tam Iſrael, Deo quippe peculiariter ſacram.
Per mentem iſtam (quæ) *arguitur* *dexteræ*
eris, Ezra intelligendum cenſet montem iſtū
egregium, & *Lobanum* quæque verbi ex
Deut. 3. 25. deſcriptis mihi videtur Ezra
velle ſignificare vniuerſam terram Iſrael,
quæ tota ſerē eſt monroſa, & in ambuſ
Libani montis ſua Sonit ex Hebraice quæ per
terminum ſanctitatis Dei, intelligitur ve-
bem Hieroſolymum, per mentem iſtam &c.
montem Moriam, in quo exundum ſuit
templum: ac ſic dicitur, *Si Alaph*, (autem
ſcilicet horat eaminiſ) ille eſt, qui ſuit Da-
uidis tempore, aut variatoſus eſt, aut ſci-
piſ tantum hoc carmo poſt prophetam
Gad, qua ſcilicet Danide oſtendit locum
templi. Vider. Paral. 27. à verſu 18. & in-
tione cap. 12. quod ad illam nimirum pro-
phetiam attinet. Kimbi qui, vt notatum eſt,
per terminum ſanctitatis Dei, intelligi vult
terram Iſrael, per mentem iſtam, domum
Sanctuarii accipit, citatque exempli gratia
illud Ex. 15. 17. *Intraſſetis*, & *pluribus*
in monte hereditatis tue, &c. Vbi per men-
tem hereditatis Dei, Sanctuarium, ſeu mo-
tem in quo ſacratum erat Sanctuarium, ſi-
gificatur nimirum perſpetuum eſt ex iſtæ quæ
mox ſequuntur Kimbi poſt obſeruat dicit
iſtam, quod ſcriptum ſit hoc carmen, poſt-
quam per Gad Prophetam indicatus eſſet
ille locus. Ego ſanē, vt dicam quod ſentio,
per terminum ſanctitatis Dei, & per mentem
iſtam &c. terram Iſrael intelligendam ex
limo. Vt ſcilicet, ſicut id quod mox
ſequitur, *Et erat à ſorte eorum gentis*, ſep-
timum ſcilicet ex Ezra, qui illo verſu ſuam

sententiam probet. Quod verò moni ep. p. d. l. c. v. c. e. s. a. i. s. r. a. e. l. que i. o. i. a. m. o. d. o. f. a. c. i. t. u. r. i. a. m. d. i. s. t. u. m. , a. q. u. e. e. i. a. m. e. m. i. n. e. n. t. i. o. r. e. s. e. l. l. e. s. i. m. i. t. o. e. m. e. i. b. i. t. e. r. e. s. i. D. e. u. s. 32. 33. c. e. t. r. a. l. i. s. e. l. l. e. s. i. s. e. x. c. e. l. s. a. t. e. r. a. t. , E. z. e. c. h. 36. c. e. x. c. e. l. s. a. t. e. o. e. l. i. t. u. d. i. n. e. s. m. u. n. d. i. e. x. K. i. n. h. i. n. o. m. i. n. e. r. u. t. i. s. i. b. i. s. o. u. o. e. l. i. o. e. a. l. i. i. e. x. p. o. n. e. r. e. i. s. t. u. m. E. z. e. c. h. l. o. c. u. m. (Q. u. e. m) a. r. q. u. i. s. i. t. d. e. x. t. e. r. a. t. u. s. . H. o. c. a. d. d. e. , v. e. o. m. n. i. e. m. m. e. i. o. r. i. b. u. e. e. q. u. i. s. i. t. a. t. e. r. r. e. g. l. o. r. i. e. m. e. d. i. m. e. i. , & s. o. l. i. D. e. o. a. d. s. e. i. b. i. t. e. r. S. i. c. p. l. 44. 4. b. e. a. t. i. s. s. i. m. e. r. a. r. u. m. n. o. n. s. a. l. u. a. n. t. e. e. r. e. : s. e. d. d. e. x. t. e. r. a. t. u. a. , & b. r. a. c. h. i. u. m. t. u. u. m. .

55. E. z. e. c. i. a. d. f. a. c. i. t. e. r. r. u. m. G. e. n. t. i. e. s. , e. a. s. s. e. l. l. i. c. i. t. , q. u. a. z. r. e. c. e. n. s. e. n. e. r. u. r. i. n. b. i. b. l. i. o. c. i. a. I. o. s. u. e. . S. i. c. p. l. 44. 3. T. e. m. p. u. s. t. u. a. G. e. n. t. i. e. s. e. r. e. f. i. t. . E. t. e. a. d. e. r. e. f. e. c. i. t. e. s. i. s. t. a. l. i. e. s. i. n. f. a. m. i. l. i. a. m. h. e. r. e. d. i. t. a. t. i. e. r. a. r. u. m. G. e. n. t. i. u. m. i. d. e. s. t. g. e. n. i. u. m. i. s. t. a. r. u. m. e. g. r. o. s. & h. e. r. e. d. i. t. a. t. e. s. i. s. s. o. r. t. i. d. v. e. l. u. d. i. s. t. r. i. b. u. i. . O. p. t. i. m. e. p. o. t. i. d. c. o. h. e. r. e. t. i. d. q. u. o. d. m. o. x. s. e. q. u. i. t. u. r. e. d. e. d. o. m. i. b. u. s. , p. o. s. t. i. q. u. e. m. d. e. e. g. r. o. s. d. i. s. t. u. m. . K. i. n. h. i. a. d. m. o. n. e. i. c. a. d. e. n. d. i. v. o. c. a. b. a. l. i. u. m. h. o. c. l. o. c. o. a. c. c. i. p. i. e. n. d. u. m. , q. u. o. m. o. d. o. G. e. n. , 35. 28. v. b. i. d. i. c. i. t. u. r. , e. a. r. u. m. t. u. a. b. i. s. f. r. a. t. r. i. b. u. s. f. u. i. t. e. r. a. t. u. s. , i. d. e. s. t. , n. o. n. p. r. o. c. u. l. i. s. i. s. t. a. t. i. b. u. s. s. u. i. s. s. o. t. t. e. m. o. b. i. l. i. t. u. s. , s. e. u. h. a. b. i. t. a. t. u. s. , i. s. m. e. l. l. i. c. i. t. e. r. . S. e. n. o. e. d. i. t. i. o. n. e. m. l. a. n. u. a. m. h. u. i. u. l. o. c. i. h. a. b. e. r. e. e. h. g. t. , p. r. o. p. t. e. r. d. i. c. t. o. A. i. G. r. a. c. e. v. e. n. i. t. e. r. e. x. t. e. r. a. t. u. s. . S. e. d. e. d. e. e. m. , A. l. i. j. e. x. H. e. b. r. a. e. , e. s. t. e. K. i. n. h. i. , r. e. f. e. r. e. m. h. o. c. m. e. m. b. r. u. m. n. o. n. a. d. i. s. t. i. l. l. i. c. i. t. , s. e. d. a. d. G. e. n. e. i. s. , h. o. c. m. o. d. o. , & e. a. d. e. r. e. f. e. c. i. t. e. a. r. u. m. G. e. n. e. i. s. i. d. e. s. t. , p. r. o. s. t. r. u. i. t. e. s. D. e. u. s. g. l. a. d. i. o. , i. n. f. e. r. v. a. n. t. e. h. e. r. e. d. i. t. a. t. u. s. , i. d. e. s. t. , i. n. f. u. s. i. p. s. e. i. u. m. e. t. e. r. p. e. r. a. d. e. a. e. s. i. d. i. c. a. m. u. . E. a. e. g. e. n. i. e. s. p. e. r. l. i. c. i. t. e. x. p. u. l. s. i. D. e. u. s. , p. a. t. i. u. m. i. n. f. u. s. i. t. u. m. . H. e. r. e. x. p. o. s. i. t. u. s. v. i. d. e. t. u. r. c. o. e. l. s. a. E. x. L. a. m. i. e. q. u. i. d. a. m. s. i. c. i. n. t. e. r. p. r. e. t. a. n. t. u. r. , & e. a. d. e. r. e. f. e. c. i. t. e. a. r. u. m. G. e. n. e. i. s. i. n. f. a. m. i. l. i. a. m. h. e. r. e. d. i. t. a. t. i. o. n. i. s. , i. d. e. s. t. , f. e. c. i. t. i. p. s. e. n. t. e. s. e. i. q. u. e. i. p. s. a. r. u. m. p. o. s. s. e. s. s. i. o. n. i. s. s. o. r. t. e. e. r. d. e. r. e. m. i. s. r. a. e. l. i. t. i. c. . H. e. r. e. x. p. o. s. i. t. u. s. m. i. h. i. n. o. n. d. i. s. t. i. l. l. i. c. i. t. . G. e. n. e. , & L. a. i. . v. e. r. t. e. i. u. n. i. p. o. s. s. e. i. u. e. m. e. m. b. r. u. m. , i. l. l. e. , & e. a. d. e. r. e. f. e. c. i. t. u. m. a. m. i. d. i. a. e. x. t. e. r. a. t. u. s. h. i. c. , & s. e. r. e. d. i. s. t. i. n. g. i. t. e. u. r. t. u. r. u. m. i. n. f. a. m. i. l. i. a. d. i. s. t. r. i. b. u. e. n. t. i. s. . F. a. m. i. l. i. a. m. i. d. e. s. t. s. o. r. t. e. m. , f. u. n. d. u. m. s. u. o. e. s. e. l. l. i. c. i. t. e. d. i. m. e. n. s. i. o. n. e. : s. i. c. u. t. c. i. t. i. a. n. u. n. e. v. i. e. g. i. s. s. e. u. d. e. c. e. m. p. e. d. i. f. f. o. d. u. s. & a. g. i. o. m. e. t. u. m. e. s. i. e. o. l. i. m. i. n. P. e. l. a. s. s. i. a. e. u. e. n. t. o. f. u. n. e. .

56. E. t. e. n. t. e. r. a. r. u. m. , & c. S. e. n. s. u. s. , N. i. l. l. o. m. i. n. u. s. t. e. n. t. i. o. n. i. b. u. s. q. u. i. s. q. u. a. m. a. f. f. e. c. t. u. s. b. e. n. e. d. i. c. t. i. o. n. i. s. , i. a. m. q. u. e. d. e. p. r. e. c. e. r. i. t. f. e. d. e. i. & e. r. e. g. i. o. n. e. m. l. a. t. e. & e. s. t. e. l. l. e. f. l. o. r. e. n. t. e. m. , n. o. n. d. e. l. i. c. i. t. u. r. i. s. u. i. s. f. e. l. l. e. r. i. b. o. e. D. e. u. m. i. l. l. u. m. e. x. c. e. l. s. u. m. c. o. n. s. i. d. e. r. e. a. q. u. e. e. d. i. t. i. a. m. p. r. o. m. o. v. e. r. e. , m. o. r. t. u. o. s. e. l. l. i. c. i. t. e. l. o. c. e. , & s. e. n. i. o. r. i. b. u. e. , i. o. d. i. c. i. u. m. t. e. m. p. o. r. e. , i. o. r. e. i. v. o. n. a. m. & a. l. i. e. r. u. m. i. o. d. i. c. e. m. , v. t. s. e. n. s. i. s. c. o. n. s. i. d. e. r. e. i. u. d. i. c. i. u. m. h. i. s. t. o. r. i. e. . T. e. s. t. i. m. o. n. i. a. e. i. u. s. , i. d. e. s. t. , L. e. g. e. m. e. i. u. s. , s. y. n. e. c. d. o. t. b. i. c. i. s. : T. e. l. l. i. m. o. n. i. a. e. i. a. m. p. a. r. t. s. u. n. t. L. e. g. i. s. . Q. u. i. d. s. i. p. r. o. .

A. p. r. i. e. T. e. s. t. i. m. o. n. i. u. m. , d. i. c. i. t. e. x. t. e. n. t. i. a. K. i. n. h. i. , a. d. v. e. i. f. & p. l. 19

57. P. r. a. r. a. t. i. c. i. t. f. u. n. t. . L. e. t. . n. o. n. s. e. r. v. a. n. t. i. b. u. s. p. a. s. s. i. m. , s. i. n. e. s. e. n. s. u. , n. o. n. v. o. c. e. m. e. s. e. p. e. r. e. r. u. , s. i. n. e. s. e. q. u. u. t. u. s. s. i. q. u. o. s. d. a. m. G. i. z. e. o. c. o. d. i. c. i. , O. r. i. g. e. n. a. s. p. r. a. e. f. e. r. i. t. i. m. , q. u. i. l. e. g. u. m. i. s. e. r. v. a. n. t. i. u. m. , & e. r. v. i. s. i. o. n. i. d. e. s. t. , p. a. l. l. e. D. . H. e. r. i. o. n. , a. d. S. u. n. i. e. m. m. e. o. u. l. i. S. e. p. t. u. e. g. . v. e. r. i. t. i. s. s. e. i. s. t. i. m. e. m. , q. u. o. n. i. a. m. h. e. b. r. a. i. c. e. p. r. a. r. a. t. i. c. i. t. e. f. u. n. t. .

Q. u. o. m. o. d. o. m. o. d. u. m. p. a. c. t. e. s. e. r. a. r. u. m. , q. u. i. e. x. & e. g. y. p. t. o. c. a. t. e. r. u. n. t. , & p. e. i. f. i. d. e. i. o. D. e. o. m. e. g. e. r. a. o. i. v. i. d. i. s. i. u. m. i. s. t. . C. o. m. m. e. r. s. i. f. u. n. t. f. i. n. t. & c. .

B. S. e. n. s. u. s. , s. i. c. u. t. l. e. g. i. t. i. m. u. s. , q. u. o. i. n. t. e. n. i. m. a. l. i. q. u. e. m. f. e. r. u. i. t. , i. o. d. i. v. e. r. t. e. m. p. o. s. i. t. u. e. p. o. r. t. e. m. , q. u. a. m. i. n. e. a. m. , i. n. q. u. a. i. e. s. t. q. u. e. m. p. e. r. i. t. , e. r. e. d. i. d. i. g. i. t. , q. u. e. m. f. u. b. i. r. o. , v. b. i. o. p. u. i. e. s. t. , c. o. n. v. e. r. t. u. m. . i. t. e. i. s. r. a. e. l. i. t. a. s. s. u. b. v. n. o. i. o. d. i. c. e. v. e. r. u. m. D. e. u. m. c. o. l. e. b. a. n. t. , e. t. e. s. p. i. a. c. b. e. n. t. i. , m. o. x. v. e. l. o. i. u. d. i. c. e. v. i. s. i. f. u. n. d. o. a. d. i. d. o. l. e. s. e. s. e. c. o. n. v. e. r. t. e. b. a. n. t. . S. i. c. h. o. c. f. e. c. i. t. e. x. p. l. i. c. i. t. K. i. n. h. i. u. i. c. o. r. u. s. s. e. n. s. u. s. i. e. e. r. v. a. n. t. i. f. u. n. t. f. i. n. e. a. r. c. u. s. d. o. l. o. s. u. s. n. i. l. i. l. a. l. i. u. d. e. s. t. , q. u. e. m. f. u. b. i. r. o. a. e. l. i. s. t. o. D. e. o. , i. n. q. u. e. m. e. n. i. e. t. e. s. p. i. c. i. e. b. e. n. i. , q. u. e. m. q. u. e. s. i. b. i. s. e. o. p. t. i. m. e. v. i. d. e. b. a. n. t. u. r. p. r. o. p. o. s. u. i. s. s. e. , a. d. i. d. o. l. e. s. e. s. e. c. o. n. v. e. r. t. e. r. u. m. . O. f. e. x. 7. c. 6. s. i. m. i. l. e. q. u. i. d. a. m. c. o. c. u. r. r. i. t. , f. a. l. s. i. f. u. n. t. q. u. a. s. i. a. r. c. u. s. d. o. l. o. s. u. s. , q. u. i. s. o. l. i. c. i. t. e. r. e. l. i. u. m. s. i. m. i. l. i. t. e. m. v. i. d. e. r. e. p. e. r. i. u. t. u. s. , d. e. x. t. r. a. m. p. e. r. i. t. , q. u. e. s. t. i. d. e. c. i. t. u. r. i. , i. n. t. a. m. o. s. h. o. m. i. n. i. c. i. t. e. l. l. o. n. i. s. u. a. h. y. p. o. c. r. i. s. i. s. . S. i. c. u. t. a. r. c. u. s. d. o. l. o. s. u. s. , L. a. i. m. (e. x. 2. p. r. o. 2) a. r. c. u. m. p. r. a. r. a. t. u. m. , G. r. a. c. e. s. i. n. d. i. c. i. t. .

58. E. t. i. a. m. t. e. r. r. a. e. r. a. n. t. e. r. a. n. t. & c. , n. o. n. s. e. n. a. l. q. u. i. d. e. m. , s. e. n. s. u. s. t. e. p. t. u. i. , e. t. p. r. a. e. s. e. n. t. i. u. i. u. d. i. c. e. H. e. l. i. , v. i. t. a. a. l. l. o. q. u. i. n. p. i. o. , & q. u. i. s. u. o. e. x. e. m. p. l. o. a. l. i. o. s. e. b. i. d. o. l. o. r. u. m. c. u. l. t. u. e. s. e. l. l. i. c. i. t. e. r. e. d. u. i. t. . D. i. c. i. o. i. u. d. i. c. e. H. e. l. i. , q. u. o. d. s. e. q. u. e. n. t. e. s. v. e. i. s. u. e. f. u. i. t. H. e. l. i. S. e. e. c. u. d. o. i. i. h. i. s. t. o. r. i. a. m. m. a. n. i. f. e. s. t. e. p. e. r. t. u. .

D. e. n. e. n. i. , & e. d. i. l. l. u. d. i. t. e. m. p. o. r. e. , q. u. a. m. v. i. d. i. s. H. e. b. r. a. e. a. r. c. a. d. P. h. i. l. i. s. t. i. n. e. c. i. p. e. e. s. t. i. q. u. e. h. i. s. t. o. r. i. a. d. e. s. c. r. i. b. u. i. t. i. . S. e. n. 4. I. n. t. r. a. m. e. n. t. i. a. n. e. r. a. s. t. e. e. u. m. , f. e. c. i. e. n. d. o. h. o. l. o. c. u. s. t. a. i. n. e. e. l. l. i. s. s. i. c. , s. e. d. v. o. v. E. x. e. l. s. i. o. . I. n. e. x. c. e. l. s. i. o. h. o. c. e. s. t. , s. e. c. e. l. l. i. s. & a. l. i. e. r. i. b. o. e. i. n. s. e. l. l. i. m. i. l. i. l. o. c. o. e. x. i. t. u. s. . & c. i. d. o. l. i. s. d. o. c. a. n. t. . N. e. m. m. a. g. i. s. m. a. g. i. s. h. e. e. b. a. b. , i. d. e. s. t. , a. l. t. a. r. i. a. , D. e. i. O. p. e. M. e. x. m. a. g. i. s. h. e. a. m. a. t. h. , e. x. c. e. l. s. a. i. d. o. l. o. r. u. m. e. r. a. n. t. , v. e. e. x. l. i. b. r. i. s. R. e. g. u. m. v. i. d. e. r. e. e. s. t. . L. e. o. n. u. s. t. e. n. s. u. m. t. a. n. t. u. m. s. e. q. u. e. n. t. u. s. v. e. r. i. t. i. i. n. e. l. l. i. b. i. s. . I. n. c. o. l. l. i. b. i. s. e. n. i. m. e. i. u. s. m. o. d. i. e. x. c. e. l. s. e. & e. l. a. r. i. c. e. x. t. r. u. i. s. s. o. l. e. b. e. n. e. , G. r. a. c. i. e. e. i. a. m. h. i. c. v. e. r. i. t. i. i. n. v. i. s. p. e. r. i. s. . A. g. e. l. l. u. s. t. a. m. e. n. , E. p. i. s. c. o. p. . A. c. c. e. n. e. x. S. e. p. t. u. e. g. i. n. e. , q. u. i. h. e. a. m. a. t. h. i. n. e. i. p. r. e. p. r. i. s. s. e. l. a. n. t. p. a. p. a. m. i. , c. o. n. s. e. t. u. d. i. n. e. c. o. n. s. i. d. e. r. e. , i. t. e. e. t. i. a. m. h. o. c. l. o. c. o. i. l. l. o. s. v. e. r. i. t. i. s. s. e. . S. e. d. h. a. c. r. e. e. n. o. n. e. s. t. m. a. g. n. i. m. o. m. o. m. e. n. t. u. m. , e. u. m. s. e. n. s. u. s. c. o. a. l. i. s. t. i. s. , s. i. n. e. h. o. c. , s. i. n. e. i. l. l. o. m. o. d. o. l. e. g. e. t. .

B. 59. A. n. d. i. c. i. t. D. e. u. s. , q. u. a. z. i. l. l. i. i. d. o. l. a. c. o. l. t. a. d. u. d. i. c. e. r. e. n. t. , a. e. d. e. i. p. s. o. n. a. i. e. t. e. n. t. . A. n. d. i. c. i. t. e. h. u. m. a. n. o. m. o. r. e. d. i. s. t. u. m. . E. x. t. e. n. d. i. t. . I. n. F. o. r. o

idem verbum, quod vers. 27. & iam è Gi eo & Lat. abierit iter dictum, quoniam illic, ut tu videte potes. *Ancus* est valde *Israhel*, permittendo ut ad aliam gentem transferretur ac migraret *Ara*: id enim significant sequentes versiculi duo. *Ancus* est. In Vulg. ad nihilum redegit, id est, spereur, aueritus est, pbiati Vulgata familiaris, de qua aliàs dictum, praeteritum ad vers. 4. psal. 15.

60. *Et repulsi* (prop. derelicti) *tabernaculum Sile*, id est, *passus est*, ac voluit *Ara* cum suis divinitatis pecalitate in vertis domicilium à Silo usque ad Philistaeos transire in illic quo tabernaculum & domicilium, quod in Silo fixa erat, in solarium sedesibus coactus deferret. Vide hystoriam. Sam. 4. & 5. Eodem pertinet quod sequitur, *tabernaculum, sedes habitavit*, vel potius, mea quidem opinione, (quod) *habitavit asen*, (scilicet enim) *sebaen*, verbum autem in hominibus, hoc est, domicilium illud quod apud homines collocavit, deferret scilicet Deus in *Ara*, id est, inter homines habitare coequebat, & habitabat, Den ipso este Exo. 25. 8. *Faciendum mihi Sanctuarium*, & *habitabit in medio coram*. In hominibus, seu inter homines, non inter Israelitas dicit, ad Dei glorificationem magis commendandam, qui se eoque demittit, ut apud infelices homines habitaret non disdignetur. *Tabernaculum seu tentorium* dicit, quod sub cortinis soleret esse *Ara*, & esse in Silo, teste Kimhi. Mihi videtur posse postea ius munda verti nihil suppleo, *tabernaculum (tentorium) habitare fecit Ara*, ut hic scilicet sit. Deseruit Deus tabernaculum & domicilium, quod habebat atque elegerat in Silo, nansolique suum tentorium, *Ara* cum delicate, ad exteros homines. Nimirum per homines non Israelitas, gens Deo sacra, & peccatis, sed quilibet homines erunt intelligendi: quasi dicatur, Qui Silo ut beati selegere, ut in eà *Ara* collocaretur, eam *Ara* passus est, & voluit ad quosvis homines, etiam Deo minime consecratos, Philistaeos nimirum, transire Chalki iocundatque est, *tabernaculum, ubi habitavit dominus Ara*, in medio florum hominum.

61. *Et iudicatum captivitatem* de Hebræi per viros suos seu fortitudinem, necnoo pulchritudinem seu gloriam Dei, intelligi voluit *Ara*, in qua praecipue Dei virtus & gloria conspicebatur. Eam ob rem ps. 132. 8. dicit tot, in. *Arta fortitudinis* & Philistaei ipsi singulari Dei potentiam ac vicem in *Ara* tunc agnouerunt. Namque quum adduxissent *Ara* Domini adductam in castra Iudaeorum non paucum animo turbati sunt, dixeruntque, *Ecce nobis*:

quis enim fortis de manu decem fahimur (prop. fortis gloriæ) *in sen di quo per-* *insuunt* *Aegypti* *omni plaga* (*Et in deserto*, id est, in Mari rubro, quod erat pars deserti. *Senam*, *Gize*, & *Lux*, *coram*, eodè sensu. Nam fortitudo & gloria Dei sunt eadè *Israhel*itica. Hinc Phineis viros postquam cap. 12. Philistaei *Ara* famè accepti, quod esset ad parandum vicinam, per dolorem filium edidit, et *Ishabed* (id est, *Nam gloria*) nomen fecit, dicens, *Transiit est gloria ab Israel*, id quod cap. 13. *Arca Dei*. 1. Sam. 4. 22. Non fuerit fortasse alienum veritatem pro *senam* reposito, eius fili. ces *Israhel*, cuius facta est mentio ver. 59. Graeci & Lat. vertendo *coram*, dubio procul qui auri pronomen esse referendum ad *Israel*.

62. *Et conclusi in gladium* &c. Tunc quippe facta est plaga magna nimis, & occiderunt de *Israhel* triginta milia potentum. 1. Sam. 4. 10.

63. *Iuvenes*, qui maximè bello apti sunt. *Ecce*. In Foeniciis, Iebti et populi. *Comedit ignis*, id est, ira Dei, iuxta Rasi, vel potius vii & impetui praxi, aut sequenti gladii, iuxta Ezra & Kimhi, qui ex gr. citant illud Ierem 48. 45. *quia ignis ego effusi sumus de Hesebon*, & *flamma deudice Sichem*, &c.

Et virgines eorum (in Foeniciis, ut mox) *non sunt laudatae*, hoc est, non nuptae uoi: tanta enim *seba* est uenenum strages, ut non essent quibus nubere virgines. Hyperbole. Dicit autem *non sunt laudatae*, hoc est, non sunt epithalamio celebratae, ut noue nuptae solent. Atque hunc observari Kimhi quoniam nuptiales Hebræis appellari *חֻפּוּת* *חֻפּוּת* *חֻפּוּת* *חֻפּוּת*, id est, *domum laudat*, quod in eademo sponsus & sponsa cum nuptibus solenni celebrari. Sic h. explicat Kimhi, Rasi, Ezra, alique Hebræorum. Huc pertinet illud lei. 7. 34. *Et quis fero faciem de urbibus Iudae*, & de plebs *Ierusalem* *vicem* *gradii*, & *vicem letitiae*, *vicem sponsi*, & *vicem sponsae*. Simile legere est apud eundem, cap. 16. 9. cap. 25. 10. necno Apoc. 18. 23. *Pro sum laudate*, Lat. *habet sum laudatorem*. Graeci vel è *ὑψίστης*, vel potius *ὑψίστης*, quo modo Agellus, Epif. Aeterni affirmat esse in Vaticano codice. Hi videntur legisse vel *ὑψίστης* *chala*, *delat*, *Psalm* ex *ὑψίστης* *chala*, *delat*, vel potius *ὑψίστης* *chala*, *culauerunt*, *Hiphil* ai ad. 55, pro *ὑψίστης* *halla*, *laudate sunt*, *Psalm* ex *ὑψίστης* *halla*. Proleclio mox sequens versus postea ius membra, *Et non dicit non plerumque*, (nata *pluribus* seu *pluribus* legendum puto, non *pluribus*, ut vulgus est in Graeco est *ἡμεῖς* *ὑψίστης*), sequens, inquam, versus postea ius *omnibus*

Et iudicatum captivitatem de Hebræi per viros suos seu fortitudinem, necnoo pulchritudinem seu gloriam Dei, intelligi voluit *Ara*, in qua praecipue Dei virtus & gloria conspicebatur. Eam ob rem ps. 132. 8. dicit tot, in. *Arta fortitudinis* & Philistaei ipsi singulari Dei potentiam ac vicem in *Ara* tunc agnouerunt. Namque quum adduxissent *Ara* Domini adductam in castra Iudaeorum non paucum animo turbati sunt, dixeruntque, *Ecce nobis*:

græcam & latinam versionem videtur iuvare, quasi fecerit sui virgoet iuvenum cladem cuiusdam fluvium, sicut nec videtur maxonem, quiq; in quarum animi, ut sit, elumet et excoet, & propi om cuiusquo malum omper pene miserationem ut scilicet calumitatis extenuisset Aquila pro hodie in Hebræorū lectione facit, qui venit in quibusdam. Sym. quoq; & Theod. qui citat in quibusdam. Chald. qui non sunt lau. dæ.

64. *Sacerdotes enim* (in Foote eius populi) Ophni & Phinees utriusque Sacerdotes, qui etiam vni cum Aicam gladiis, hoc est, gladiis interfecti, occiderant, in illa sollicitudine Philistæ pugnæ, de qua 1. Sam. 4. 11. *Et ceciderunt* seu eius populi non plures erant eximiles matrot, vel plures potestate eladit dolore subijto eximile, quod accidit uxori Phineæ, 1. Sam. 4. sub finem, utque nem fortasse alius, vel sui plures summis & propi omis mali oppellat, atque occipit. Magi est in promptu, meo quidem iudicio, vi dicit in hoc posteriori ore membris respicisse Vatem ad uxorem Phineæ, quæ moue prouta nutu sonos flens ob luctum proleum, idque ad aliam uxorem, fortasse simpliciter dicit, vi potest solent, eximile: quoniam fieri potest vi plerisque uxores idem, quod uxori Phineæ, occiderit: id quod sensibile putam oolpam Vatem, quoniam vni uxori primarie causam ad aliam etiam extendit. Divinamur.

65. *Et excidit* est hæc. Ego iudico post Chald. Rati, Exira, & alios, huic & sequentem versum de pena, qui Deus Philestini, qui Aicam abstulerat, affecit, esse exponendos Senfus igitur bonum verbum est, Ai mox Deus, qui aures domuisse, & grati sopore, insitit ad uxorem insitit, quasi vii quidā flenus expegefactus est, meo veluti accensū amicus, ipsūque Palastinus hostibus sui accensū, & cunctis seculi pudendum vulnus in natibus inflixit. Vide hanc historiam 1. Sam. 5. Videmus poro si quid est difficultas in singulis vocibus. *Passerens* seu *egressus* a vino, id est, ebrietas & exhalatio viuo: tum quippe sententia dicit sibi vitet, udebque laie omni terribilibus & clamoribus complent. Chald. inter pretatur, qui *expressus* a vino. Exia obiectum esse quidam in quibus nutu. (quod reddidimus nos *vaciferans*) significat ebrium sopore obitum. Fauent isti Græco & Lat. qui verterunt *inapolatæ*. Audet & dicit proleto comparatio ipsius Dei cessante opam terre cum homine ebrio, & capula sopio. Idem co nooallit, quoniam est Exia, existunt loqui hic Sceti.

potam ex sensu Philistæum, qui sic potant, Deus ille ista elatum olim magot fecit, mut, non ulia de causis dunt recessit à magnifico sunt operibus, nisi quid nemo dormit, & omnia ei apula sopio etque obcurat est. Ego vero *egressus* a vino, hoc dici potest, neque etiam negat Exia.

66. *Et percussit* nemus fuit, id est, Philistæos, qui Aicam abduxerant, in *passerens*, ad verbum, *retrosum*, id est, iō pedice & uno: percussit alium unum milia, iuxta illud 1. Sam. 5. 6. *Et percussit* in *mariscis*, seu *retrosum*, Chald. inter pretatur est, *mariscis* seu *humoribus* in *passerens* ipso. Iam vero plagam Philistæorum geot valdefuisse probi olem signat, quoniam addit, *approbis* sempiternam dedit illis. Kimhi huic & præcedentem versum de Hicelili, quorum in sopietotibus versibus mentio fit, etiam exponit, hincque sensum esse ait, Vidit Deus fecerit Hiceliliam, sicutque quasi dormient & vino obmut: attandem ad istam provocetur, & velut & sonno exciatus est, tuncque tanquam potens *vaciferans* a vino. *Et percussit* in *mariscis* fuit, id est, Hiceliliam prope Aicam, *retrosum*, id est, donec hostibus terga verteret. Sic sci è illo, qui annotat etiam hinc fore dici *retrosum*, quod fugientium Hiceliliam terga Philistæi occiderint. Idem hoc, *approbis* sempiternam dce. de Aicā à Philistæis capta & abducta, quæ ter æterno probio Israelini suis intelligit. Verum non placeat Kimhi seotencia. Nam magis est in promptu hoc versum de Philistæorum vicio accipere.

67. *Et repolit* (*reprehans*) *tabernaculum* Ioseph, dce. Significare vult, etiam à Philistæis tradem *repolit* & calamitatibus fessis Aicam Israelitis sit reddita, ut legere est 1. Sam. 6. oñilomous tamen noluisse Deum in urbem Sdo, quæ in patto tribut Ephraim, udebque ipsius Ioseph esset, educi, sed ex tabernaculo in tabernaculum, eo iō locum migrare, & iuxta fieri, dum deique David eam Hierosolyma, atque in montem Sio, qui etiam tribus Iudæ, & por tam: quod peninet sequere verticulus. *Pet tabernaculum Ioseph*, & *tribum Ephraim*, synecedochicè significat vici Sio, quæ etiam tribus Ephraim alterior è filius Ioseph.

68. *Sed rō gīt* *Primum* Iudæ, dce. Sensus, Sed voluit Aicam deinceps habere suam sedem in Tribu Iudæ, & quidem in monte & aico Sio, qui prope quem montem peculiarit quodum unum & complecteretur. Dubitari in te merito potest, cum mox Sio ad Iudæ Tribum pertinere: atque adeo cur illa

Tribus selecta hic dicuntur, ut esset Aiez A
domicilium. Kimhi hoc locum aperit ait
Hierosolymam fuisse Tribui Iudæ. Vnde
ego sic in eludo, ei ego & mons Sion vobis
Hierosolymæ pars. Hierosolymam fuisse
in Tribu Iudæ probat illud Iosue 15. 61. *Ier-
busum autem habitacorem Ierusalem non
possident filij Iudæ dñre*, heb. *expelleret
h abitantem*. *Abusum autem filius Iudæ* (hoc
est, iuxta filios Iudæ) *in Ierusalem usque in
presensum dicit*. Sed et clariùs videtur po-
tius verius cap. 18. eiusdem Iosue, qui
Iebus, alio & nno nomine Ierusalem ap-
pellatum, sicuti ibi dicitur, & Ios. 15. 61. Ios-
ie Beniaminam fuisse testatur. Apparet
enim Hierosolymam partim fuisse in sorte
Tribui Beniamin, partim Iudæ. At profe-
ctò, quod sufficit ad veritatem huius verius,
dubium esse non potest, quin saltem mons
& Aiez Sion, in qua à Davide collata est
Aiez, fuerit Tribui Iudæ, postquam pisse-
rim David, qui è Tribu Iudæ erat, eam vi-
cepisset, & inibi regiam fuisset, de qua suo
nomine *Civitatem David* vocasset: quam
historiam videre est 2. Sam. 5. circa me-
dium.

69 *Et edificavit sicut iuxta, palatia*
supp. *Sanctificum seu Sanctuarium suum*,
&c. Nunc ait extruendum Deum im-
plum, quod parvum nec in voloco, ne-
que transferendum sit sicut Tabernacu-
lum, quod in Gilgal, Sùo, Nobæ, & dilio-
de Gabzon fuit. Quam ait *sicut terram*
quam fundavit in secula, significat vult
quemadmodum *in terra in æternum*, sicut
dicitur Ecclesiasticus 1. 4. ita templum
illud permanentur æternum, & quidem
vno in loco. Sic Salomon 1. Reg. 8. 13.
*Edificando edificavit domum in habitacu-
lum suum seu habitaculum suum, locum ut ha-
bitet secula*. Insepulsi Iudæi salutaris non
obediunt iuramentis hæc et eiusmodi de templo
Salomonis accipiunt, quod tamen multo
ante annos excidium haud ignorant. Nos de
Ecclesiâ, quam venit illud Sanctuarium
adumbrabat, accipimus: oia tamen oega-
mus templo Salomonis convenire posse, ut
quod aliquot secula stetit ac permansit: est
etiam comparatio non illi plenè & pæ-
fectè imperat: neque enim semper plenæ
sunt similitudines. Ex Rasi sic videndum
& exponendum, *Et edificavit sicut excelsum*
Sanctuarium suum, sicut terram &c. hoc est,
sicut celos & terram, de quibus quemad-
modum scribitur, *Mentes quatuor mea fun-
davit terram, & in terra mea mensa est ter-
ra*. El. 48. 13. sic de Sanctuario dictum,
Sanctuarium Domini firmabit manus tue,
Exo. 15. 17. *Sicut in Ise, Gera, & pariter*
m. Th. in pariter m. Lat. sicut videri-

nam. Hi quippe legerunt *Deum remam*, vel
Deum remam, in *Deum remam*, vbi Hebræi
Deum remam, vel etiam cum & amineuerat
puncta, *Deum remam*, iuxta. Neque verò
illorum vel hoc sensu caret, q. d. Sanctuarium
suum extruxit, atque in sublime sustulit, ut
quemadmodum inquit ceterorum animan-
um cornua monentibus conuenerit, sic
Sanctuarium, fastigium omnium ædificiorum
fastigia longè superet. Cbalò, hunc sensum
expressit, *Et edificavit sicut cornu unius
Sanctuarium suum. Sanctificum* Malit ali-
quis *Sanctuarium*, vult magis latinam.
Verum *Sanctificum* retinet evoluitur ex
Vulg. quod nihil scienius detrahit.

70 *Et elegit David sce*. Sensus, Atque
etiam selegit Davidem, & ipsius è tribu
Iudæ, qui regnum & imperium in He-
bræorum Genem obtinuit, inque poste-
ros transmittit. *Elegit* quom dicit, vult
docere etiam & principum electionem ef-
se penes Deum: idè quæcuncti omnes il-
lam probare, nisi velint Dei ordinationem
resistere, & sibi damnum oem acquirere, ut
est Rom. 13. *Et elegit*. Ex *Exia* videndum
per præteritum plusquam perfectum, *Et
elegit*, iam an è se licet. Sequitur *Exia*
seriem historiarum, quod tamen non est neces-
se. De gregibus (heb. *ovium*) ovium, ut do-
cet eius ipse non memorat, uno maiorem
gubernandis hominibus cuiam impenden-
dam esse, quam pascendo ovium gregem im-
pendisset: quippe qui ex causa ovium ad
caulam hominum vocati erant. Sed vide por-
tò. Moysi pascendi oves apparuit Angelus
Domini, dataque est populus ducendi ac-
cedendi Israelitas, Exo. 3. Sauli quæ-
renti adinai patris, quæ perierant, obtulit se
Samuel, etique detulit imperium Israeliti-
cæ gentis, 1. Sam. 9. & 10. David è paternis
ovibus in pascua secum eundem Samuel vi-
xit in Regem Israelinam. Quæ res Reges
admonet, ut liberos suos ad labores & curas
educant, si regno administrando perire esse
velint. Sæpe aratra & legones meliores re-
ges dedere, quam putaria & sceptra: illæ
virtutem, & robur animi, hæc pluri-
que diuitias & molliam doctem.

71 *De post facta accepit* (heb. *adduxit*)
eam, &c. Ex pascu ovium fecit pasto-
rem hominum. Sic Christus Apostolus ex
piscatoribus piscum fecit piscatores homi-
num. Non dubium quia acceptus sit hic lo-
cus ex 1. Sam. 7. *Hæc dicit Dominus exerci-
tuum*. Ego culte de pascuis sequentem gre-
gem, ad verb. *de post ovem*, ut esset dñs
populi meo Israel. *De post*. Pastor se-
qui debet pedescentium vestigia gregis, nec
gressum vigere ovium, pastorem præsertim,
ne moriantur. Id fecit Iacob Gen. 33. 15. &
14 qui

14 qui exemplo patre voluit Regibus, vi subditiorum, eorumque paterem, qui familie omne peremerunt, carissimam hereditatem, nec minus vigentem.

72 *Et pater &c.* quasi dicat, Pater igitur eorum David, ac rex pro suis animis integritate, & prudentia consilij in ebus gerendis Exemplum pastore Regem inspicere, cogitanti se se pastorem populi, cuius patrisque esse, cuius non fecerit ei sibi iudicem, sed regem, nec Rempublicam suam esse, sed se Republicam. Cum autem pastorem ducant ex Elia, cap. 40. 11. post hoc esse officium, gregem suum pascere, huiusmodi congregare agnos, & in sinu suo portare, et ovem pedecuram adducere. Pro pater est, Chald. in cap. et arue est, regnum super est. Idem enim egredere & pascere. *In innocentia.* Heb. secundum innocentiam seu integritatem. Quidam tamen legunt 71, pro 72 secundum: ac sic legentiam Chald. Gize. Loc. *In intellectibus* (prudenter) mentem &c. luculentiam & prudentiam manibus tribuit, quae animi

est, quod denueta, quae mente pro sua prudenter, & consilio sciendi esse decernit, exequatur, si quae quodammodo prudenti egere videatur, dum mentis atque animi iudicium sequatur. Sic Kimhi exponit dicit Geo. 41. 14. *intelligere fecit manus suas*, hoc est, non temere manus proiecit iacob, cuius illi sit mentis, sed sciens ac volens sic dixit, & de iudicio suo composuit, vi iudicium dexteram cepit Ephraim, quoniam vi minorem non iosephus potest ed eius similitudinem constituit, Manasse autem ad eiusdem dexteram applicat similitudinem iosephus. Vid. locum Gen. Exa. cui dicitur videri illi loquutio, *in prudentia matris*, semit 71, bis esse ceptum, hunc in modum, *in prudentia, in matris sua* (Latine abique propositione veritatis membra sua) hoc est, prudentem membris, deditque eis scilicet. Non de titulo potius matris meminit, quod pastorem ovium similitudinem usurpat, baculo & pedo ovem regat adduci.

PSALMVS

LXXVII.

LXXIX.

VERSIO

VETVS.

NOVA.

PSA LMVS Asaph. Deus, venerunt Gentes in hereditatem tuam, polluerunt Templum sanctum tuum: posuerunt Ierusalem in pomerium custodiam.

2. Posuerunt mortuorum feruorem tuum: effus volatilibus caeli: caeno sancto-
cium tuorum hestit terra.

3. Effuderunt sanguinem eorum, tanquam aquam in circuitu Ierusalem: & non erat qui sepeliret.

4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris: subannatio & iustus hic qui in circuitu nostro sunt.

5. Usquequo Domine irascetur in sinu: accendetur velut ignis zelus tuus?

6. Effundeam iram tuam in Gentes, quae te non nouerunt: & in regna quae non inueniunt te.

Tom. II.

PSA LMVS Asaph. Deus, venerunt Gentes in hereditatem tuam, polluerunt Templum sanctum tuum, posuerunt Ierusalem in acervum lapidum.

2. Dederunt *cadavera feruorum tuorum * effus volatilibus caeli, * carnes sanctorum tuorum bestis terrae.

3. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Ierusalem: & non erat qui sepeliret.

4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subannatio & iustus hic qui in circuitu nostro sunt.

5. Usquequo Domine irascetur in sinu? * accendetur velut ignis * zelus tuus?

6. Effunde iram tuam in Gentes quae te non nouerunt, & in regna quae non inueniunt te.

E

hadumb
comeder
ling pro
glor
& cuber
culum
I puerum
ca. 100
mali for
mali na. 12

u. heb.
mali:

u. maled.
mal

7 Quia ^hcomederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.

8 Ne memineris nobis iniquitatum antiquarum; cito ^hauicipient nos misericordiae tuae: quia ^mpauperes facti sumus nimis.

9 Adiuua nos Deus salutis nostrae propter gloriam nominis tui: & libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

10 Ut quid dicent Gentes, Vbi (est) Deus eorum? innotescat in nationibus coram oculis nostris ultio sanguinis feceris tui tuorum qui effusus est.

11 Introeat in conspectum tuum gemitus ^{*}compeditorum: secundum magnitudinem brachij tui fac super stites esse filios motiis.

12 Ecce reddes vicinis nostris septuplum in sinum eorum, improprium ipsorum quod exprobrauerunt tibi Domine.

13 Nos autem populus tuus, & oves pascuae tuae confitebimur tibi in seculum: in generationem & generationem ^{*}annuntiabimus laudem tuam.

7 Quia comederunt Iacob: & locum eius desolauerunt.

8 Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, cito auicipient nos misericordiae tuae: quia pauperes facti sumus nimis.

9 Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriam nominis tui Domine libera nos: & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

10 Ne forte dicant in gentibus, ubi est Deus eorum? & innotescat in nationibus coram oculis nostris.

11 Ultio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est: introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

12 Secundum magnitudinem brachij tui: posside filios mortificatorum.

13 Et reddis vicium nostrum septuplum in sinu eorum: improprium ipsorum, quod exprobrauerunt tibi Domine.

14 Nos autem populus tuus & oves pascuae tuae: confitebimur tibi in seculum.

15 In generationem & generationem annuntiabimus laudem tuam.

COMMENTARIUS.

Argo-
mécum

DE vestitionis verbo & templi, nec non strage à Nabuchodonosori facta carmen hoc i. e. parandum videtur: utique est huius & sequitur Psalmi argumentum ac 74. Illuc ergo assumitur ut omnia, quae ad auctorem & argumentum vniuersim pertinent: nisi quid addendum duntaxat est, ut quod praecaloriter habet Chald. in 1. versu, Laus per manus Aegypti super desolatione domus sanctuariaj: Dixit in spiritu prophetiae, Deus &c. Ceterum in hoc carmine prius loci impietatem, & inueniens hostium crudelitatem i. e. regerat: deinde populi Israelitici calamitates & miseriae commemoratae, varijs figuris, & verborum laminationibus formosissime ornatae. Secundo loco Dicitur erat ut ab suo populo in extraneas Gentes itam deficeret, atque essendat, quae praeterquam quod ipsum ignorare, nisi quod nomen non colant, etiam ipsius uolens Israelitae crudeliter laniarent, eorumque regionem miserum iustitiam. Hinc perferuntur apud Dicitur: Noli iugari à nobis perat scelerum, quae maiora nostra admissimus: quoniam ista solitas carae miserationes ad nos mox aliquem periculum accelera. Sauciora Dime libit, ut noster, condonans crimina, quae inuicula in nostra capta traxerant, vel solius iniquitatis causa. Quorsum enim dicitur pascuae profanarum Gentes per laibram iustitiam, Vbi ille est Dime Israelitarum, de cuius praesidio laus peti gloriabatur? Erit, ubi uoluerunt & uidentibus, intelligant quae passu cedu & sanguine tuorum ponat persequere. Vide quae & quidam, etiam infert illi, qui in uinculis sunt, trahant suspensa: seruamortis damnatos & eorum saluam uincula. Victim nostris, qui in, Domine, prebit inoffensa haerent non deficiunt, si populum repudiem iustitiam caput. Nos porro, si uolui iustitiam, nunquam cessabimus tibi gratias agere, inique laudis celebrare. Huius formae bonus carminis, quod ex illis ad Antiochi tempore peruenire existimant, itaque deplorari mala, quae tunc Gens Helvetia precepit est. Multa uero huius carminis illi historiae ueritatem, sicuti obscurabimus in Commento. Verum ad tempora Nabuchodonosori referendum esse uidentur prebit uersus 6. &

appellat, non quod gloriatur se omnis seculi experienter, absque religione duntaxat, qui possit, Deum colere. Vide quæ notauimus ad vers. 1. psalm. 83. Si ad Antiochi tempora psalmum referas, oemo ignorat tunc ut quisque zelo in religionem, & pietate in Deum præcelleret, ac Legis studio operam dabat, in eum maxime hæsit. Testis est historia Machabæorum, libri 1. cap. 1. 60. & alibi. *Beffys*, ad verb. *beffia*, in heb. *בִּפְּיָא* *beffia*, ubi non est pronomeo affixum, sed paragogica solida litera, teste Kimhi, qui profert simile ex Gen. 1. 24. Num. 24. 3.

3. *Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam*, hoc est, Tâ scilicet eorum sanguinem effuderunt, quàm aquam, forte neminem existimantes qui illius effusi sanguinis peccatis ab his existeret sanguis eorum nihilo magis pepercissent quàm aquæ. Est t. Mach. 7. 17, quod hinc videtur desumptum, adeoque arguitur ante hunc psalmum scriptum, quàm Machabæorum librum.

4. *Falsi sumus opprobrium &c.* nos superstitis ad tam misetam seruitutem referuari. Per uicinas, vienos omnes intellige, Idumæos possibilibus, qui cum essent oon modò vicini, sed etiam Iudæorum consanguinei, etiam enim posterii Esau, non tamùm Iudæis illuserunt in tortantique calamitatibus, sed etiam Babyloniorum seruitutem adueritum illos accenderunt, dicentes illud ps. 137. 7. *Excitauit, excitauit usque ad fundamentum in eam.*

5. *Uisneque Damne in sceleris oobis &c.* *Ze-lue tunc id est ex Rasi, ita tua, qua visio oem zelo quodam persequeris. Vel ex Eta, accenditur (ut debet) uelut ignis zelus tuus, seu zelotypia tus, qua flagras, propterea quod Israël in Deo alienos coheruit. Et cum non pari zelotypia ardes in extraneos? Ego explicò de zelotypia solum qua indignetur Deus se oon coli, ut pat est. Ut si seniam, facit sequens versus. Nam si fuisset etiam Israël ex omnes perfectum, Idolotum cultores, non admodùm cum hoc versu cõgrueret sequens versus, in quo Gentibus, quæ Idola colant, imprecatur.*

6. *Effunde iram tuam, & ardeat illam zelum seu zelotypium in Gentes, &c.* Nam et si nos peccauimus, re, ut pat fuit, minimè cõsilio, nihilominus cognouimus te, autem que nomen ac nomen inuocauimus, *Pec Gentes que Deum non norant, &c.* intellige Babylonios, ab hisque populos, qui vnà cum illis in perniciem Israëlitarum sortè conspauissent. Si verò ad Antiochum referas psalmum, intellige Græcos, qui que eorum sortè partibus fauebant, *Nomen inuocant inuocant, pro inuocant, ptoat, pro ptoat. Inuocant nomen Domini consue-*

*tudine Scripturæ est Deum colere seu verum Dei cultum proficere. Nimirum inuocatione nominis Dei ceteræ dñali cultus, etiam externi, partes continentur, hoc est, sic præcipua ac ueluti fons aliarum, inuocatio oõmitum eius, à quo omnia pendere agnoscat. Hinc illud Gen. 4. 26. *tunc coepit effrenari nomen Domini*, hoc est, coepit resiliui uerum Dei cultus. Sic cap. 12. 8. *edificauitque Abraham ibi altare Domini*, inuocant que nomen Domini hoc est, ptoctus est illuc palam uerum Dei cultum. Simile est & cap. 13. 4.*

7. *Quis comederunt Iacob, &c.* Non satis est, inquit, te in eiusmodi Gentes & egnatisei, ac zelotypia commoueri, nisi totam iram effundas, quippe quæ Gens sequis, & ignoranti progreditur sunt, ut qui te cognoscunt Israëlitis uocantur, eorumque sedes uallant. Eri enim, te uolente & mandante, id factum, nihilominus non ita crudeliter agere debuerunt, sed misereri potuissent, & ideo digni sunt in quos iram effundas. Hincque pertinet illud Eccl. 7. 6. *Ze-lue super (contra) populum meum, cantanti-*

nam hereditatem meam, & dedit eos in manu tua: in populo meo miser cordis, super semen agnatum in manu tua ualde. Refert hoc quoque illud Zach. 1. 15. *Etia magna ego mactar super (contra) Gentes opulentes, heb. quæ etas: quia ergo iratus eram parum, igitur uerbis adinuerunt in malum. Verobique de Chaldæis & Babylonis sermo est. Latens (ptop tabernaculum) eius Iacob. Ego Israelitarum regionem intelligo. Kimhi explicat locum in quo Deum colebant, uidelicet Templum. Longinquis: erant illi fauer Chald. qui interpretatus est, & damum Sanitarum nunc Iacob desolauit. Am facie Græci in postremo uersu ea. 10. Ierem. de quodatum in Arg. qui ibi reddidit illi nomen nrm. Chald. quoque, qui ibi interpretatus est, habet aculeum curum*

8. *Ne memineris nobis iniquitatum antiquarum seu priorum, hoc est, quas antea & iuuenes admissimus: uel iuxta Ezram, priorum id est, patrum nostrorum. Vult eum in*

*וְשָׁכַח וְשָׁכַח, id est, priorum, eorum cum præcedere nomine iniquitatum, tanquam substantium eum substantiuo, non tanquam adiectiuo. Nam et si plique peccassent, inquit Kimhi, nihilominus Deus etiam pro sua iustitia maiorum peccata in illis punit, iuxta illud Ex. 30. 5. *in filiis iniquitatem patrum in filiis*, si nimirum & ut patrum exemplum fuerint si quon. Idcirco*

de mala optare, sed iusta tantum pernum-
ziare, & futura prophetare, sicut hic dicit
Glossa.

13 *Nos autem &c. confitebimur tibi &c.*
tunc quum nos liberaueris. Eiza. Kimhi

Ac plerumque, Siue in captiuitate, siue extra, con-
fitebimur tibi in seculum. In seculum, in gene-
rationem & generationem, vel nos, vel nostri
posterit.

P S A L M V S

L X X X.

L X X I X.

V E R S I O

N O V A.

V E T V S.

RECENTORI, super So-
lannim, Eduth Asaph psal-
mus.

1 Qui pascis Israël, atten-
de: qui ducis velut oues Ioseph, qui
sedes (inter) Cherubim, ^a manife-
stare.

3 Cotam Ephraim, & Benjamin,
& Manasse excita potentiam tuam,
& veni ^b ut saluos facias nos.

4 Deus ^c conuertere nos: & lucere
fac faciem tuam, & salui erimus.

5 Domine Deus exercituum, quo-
usque ^d irascēris super orationem po-
puli tui?

6 Cibasti eos pane lachrymarum,
& ^e potum dedisti eis in lachrymis
(in) mensura magna.

7 Posuisti nos ^f in contradictionem
vicinis nostris: & inimici nostri
subsannauerunt (nos) sibi.

8 Deus exercituum ^g conuertere nos:
& lucere fac faciem tuam, & salui
erimus.

9 ^h Vineam de Aegypto transfulisti:
eiecisti Gentes, & plantasti eam.

10 Repugasti ante eam: & ⁱ radice-
care fecisti radices eius, & impleuit
terram.

11 Operuit montes umbra eius, &
rami eius cedros Dei.

12 Extendit palmires suos usque ad
mare, & usque ad Flumen propagi-
nes suas.

13 Vt quid ^m destruxisti macerias
eius, & ⁿ vindemiarunt eam omnes

IN finem, pro iis qui commu-
tabuntur, testimonium Asaph,
Psalmus.

1 Qui regis Israël, incende: qui dedu-
cis, velut ouem, Ioseph.

3 Qui sedes super Cherubim, manife-
stare: coram Ephraim, Ben-iamin &
Manasse.

4 Excita potentiam tuam & veni:
ut saluos facias nos.

5 Deus conuertere nos: & ostende faciem
tuam, & salui erimus.

6 Domine Deus viritum: quous-
que irascēris super orationem serui
tui?

7 Cibasti nos pane lachrymarum: &
potum dabis nobis in lachrymis in men-
sura.

8 Posuisti in nos contradictionem vi-
cinis nostris: & inimici nostri subsanna-
uerunt nos.

9 Deus virtutum conuertere nos: &
ostende faciem tuam, & salui eri-
mus.

10 Vineam de Aegypto transfulisti:
eiecisti Gentes, & plantasti eam.

11 Dux icineris fuisti in conspectu eius:
& plantasti radices eius, & impleuit
terram.

12 Operuit montes umbracini: & ar-
busta eius cedros Dei.

13 Extendit palmires suos usque ad
mare: & usque ad flumen propagines
eius.

14 Vt quid destruxisti maceriam eius:
& vindemiant eam omnes, qui praeter-

a *grus
descendit.*

b *in solati-
o, &c.*
c *vel redi-
refaciat.*

d *alibi
fuerit.*

e *potum
est.*

f *Dicit
propter
inimicis
propter
inimicis
in rebus
in suis malis.*

g *in*

h *vel radice-
care, &c.
radice-
care.*

i *in destruxi-
sti
in destruxi-
sti.*

grediuntur viam?

15 Exterminavit eam aper de sylva: & singulari firus depastus est eam.

16 Deus virtutum convertere: respice de celo, & vide & visita vitiosos istam.

17 Et pascite eam, quam plantavit dextera tua: & super filium hominis, quem confirmasti tibi.

18 Incensa igni & suffossa: ab increpatione vultus tui peribunt.

19 Fiat manus tua super virum dexterae tuae: & super filium hominis quem confirmasti tibi.

20 Et non discedimus à te: vivificabis nos, & nomen tuum invocabimus.

21 Domine Deus virtutum converte nos: & ostende faciem tuam, & salui erimus.

eius, qui praeteregrediuntur viam?

14 Exterminavit eam aper de sylva, & fera agrestis depasta est eam? ^{u propi} ^{u vide}

15 Deus exercituum ^{u propi} convertere: nunc respice de celo, & vide, & visita vineam istam.

16 Et plantam quam plantavit dextera tua, & super ^{u allend} ^{mem} filium, (quem) confirmasti tibi.

17 Incensa (est) igni, (&) suffossa: ^{u ssa} ab increpatione vultus tui perierunt.

18 Sit manus tua super virum dexterae tuae: super filium hominis, (quem) confirmasti tibi.

19 Et non discedemus à te: vivifica nos, & nomen tuum invocabimus.

20 Domine Deus exercituum converterte nos: lucere fac faciem tuam, & salui erimus.

COMMENTARIUS.

EIVSDEM argumenti est hic psalmus, idem & superior. At primò quidem rogatur Deus, qui Israelitarum sit pastor, qui ipsi responsa dare, ad eam opem ferri à nuda Cherubimorum Aria proprietario infidelium olim consuevit, tandem ut se am potentiam ostendat, utique depastis miseros nunc & viles in parvam reducat. Proponuntur pestes male, & calamitates populi Israelitici. Misceat brevis oratio. Deinde Israelitice Relp. incrementa tam inde à migratà Aegypto, adhuc à viciis & dissimulatio & fortissima similitudine, elegantissime describuntur, simulque illas ab hostibus, qui Persecutoribus, ut canis aper & fera comparat, perperis sepibus passum in viciniam irruentibus, & omnia detraherentibus. Subiit inde precationem in haec ferè verba, Deus omnipotens redi nunc nobiscum in gratiam: à celis aspice, & recognosce vineam istam, as plantam tuam ipsius manu confirmatam, populum scilicet Israeliticum, quem filij Ioseph antea habuisti. Igne perierit exusta est, partim ferro excisa vitia & plantae illae, omniaque pressum erant, si nobis vras, & succensuit. Adhuc manna tua es, quoniam antea tuam dextera protegebatur, idcirco beneficis tibi firmius obstringebatur. Quod si forte, nusquam à te deinceps desistimus. Tantam libertatem, absque qua nulla vita est, nobis restat, & ferè tuum nomen predicabimus, cuius nomen calum intermissum indignum, ut antea. Sicut qui in gratiam dextem Tribuum à Salmanaasser in ferocitatem abducentium hunc psalmum edicum esse autem, quod Ephraim, & Manasse expressa fiat mentio, quae duae Tribus ad regnum Israeliticum pertinebant. Verùm si ita esset, cur eadem Beniamin tribus nominaretur, quae Iudaei regni semper fuit?

1 Socrum. Vide ad Pl. 45. versum 1. A pascis Israel &c. quicquid, admonere vult Deum, ut pastorem officio fungatur, & ordinaris Israelitis oves suas inter servationes, & quod inter lupos, abesse faciat. Ioseph Ioseph hic appellat pro universa Hebraeorum Gēte, cuius Ioseph scilicet conservator ac veluti pater in Aegypto exierat, ut de eius nomine haud immerito possit ipsa appellari. Vide ad vers. 6 sequentis Psalmi. Qui sedet inter Cherubim.

2 Qui pascis Israel. Hoc & duobus sequentibus versibus propositio continetur, quae est petitiō auxilij & liberationis Qui

ponimus. *Sed.* Pleonastice ex consuetudine & eleganti lingue. Ezra & Kimhi hoc, *substantiunt sibi ipsi, dicit putari*, per *superlativum* scribit, & hoc ornate ergo, pro, substantiunt se, ac ducunt haud posse non ferre, quod dum dicunt, se titulos perhibent, sequae adeo magis derident, quam te. Verum hoc nimis est subtile, neque necessarium.

Deus exercituum converte nos: &c. Interdum versus, quos in hoc casu repperit, 2°. quidem vocula vna addita, 3°. qui est in fine terminat, duabus additis.

Vineam (prop. Vitem) de Aegypto &c. Genuit Israeliticæ incrementa usque à migrat. Aegypto, ad hab. viti cultumque & feracissimæ per elegantem similitudinem, depingit, quò scilicet secutas elades & calanemares magis amplificet, Esaias cap. 5. 7. *Israeliticam Remp. cum vineâ comparat, & ait, Vineam viti Dominus operatum, demit Israel (viti) &c. vti Juda, germen eius delectabile: in fonte planta Letitiarum eius.* Vineâ est *fructuaria filia viti*, quemadmodum idem Esaias dicit, ibidem, ver. 1. hoc est ex Chald. Paraphraste, *in monte excelso, in terra pingui, terrâ fertiliter Israel omnium terrarum celsissima.* Vineâ est, quam sepius Dominus, & ex quo lapides collegit, quàmque plantavit planis viti optimæ, vti est in cap. Esr. ver. 2. *Translata sunt Verba in Heb. sunt temp. fut. pro præc. vti admoet Kimhi. Gentes septem Chananzotum. Plantabit eas vineam in illarum Gentium locum, &c. Introducet eas, & plantabit in monte hereditatis tue. Ezo. 15. 17.*

Rejurgisti, antequam vineam illam plantares, locum leprobor, impiis scilicet illis Chananzorum Gentibus, quæ regionem illam incolebant. *Radicavit fetiit &c.* Poterit vertere *radicare fecit radices suas, scilicet vinea illa.* Nam *וְרָאָה וַאֲשֶׁר־הָיָה* vastasubrescit, potest esse vti usque personæ secundæ masculinæ, & tertiæ femininæ.

It Operuit montes umbra eius, &c. Confirmat similitudinem viti, & vult significare Hebræum Gentem, loci totio modicam, iugentia noctem accipisse, & red eam potentiam, ad eas opes & gloriam pervenisse, vti maximam & celebrissimam Gentium splendorem facili obsecravit. *Credat Deus proceras cedros appellat: nam consuetudine lingue sanctæ receptior, vti quod summum est in suo genere, diuinum appellent, quemadmodum alio loco dictum est.* Vertere poterit vitæ membrum sic: *Et nam tu cedri Dei, id est sunt proceras cedrorum ui-*

A flar. Quibus quidem verbis summa potentia significatur. Sic simpliciter etiâ prius membrum erit accipiendum, vti solum significet ad summam potentiam pervenisse Gentem Hebræam.

Extendit palmites suos usque ad mare, &c. Loquendo recte Israeliticæ porrigebatur à mari rubro usque ad mare Palæstinæ, seu magnum, quod sic vocatur respectu minorum marum, signorum scilicet & lacuum: omnis eorum collectio aquarum Hebræis dicitur mare: latitudo vero à deserto usque ad fluviū Euphratem. Vide Ezo. 23. 31. *Drut. tr. 24. ac præferam Num. 34.* Hoc versu agitur quàm levè fines suorum protendent Gens Hebræa, docet, sob. Davide videlicet & Salomone Regibus, sicut illorum historia testatur.

Et quid agatur destruxit seu dissipavit materiam eius viti &c. Pergere in similitudine viti misit hoc vult significare, Cur tu, qui antearum sollicita curâ Gentem Hebræam protexerat, eam permisisisti hostium lebdor & crudelitati? Quomaciam ait, videtur velle narrare vbi Hierosolymæ muros, quibus distitis Chaldæi in urbem intraverunt, tamque veluti vindemiarunt. Esaias dudum ante vineæ Domini materiam ditandam prædixerat his verbis, *Quid vti quod debet vitâ facere vineæ meæ, & non fuit et cur capellans visceret viti, & fuit labrusci? Et vult ostendit vbi quod ego feci vineam meam, auferam sepem eius, & erit in derisionem: diruam macerem eius, & erit in concubationem. Et penam eam desertam: non habitabit, & non sedietur, & ascendit vepres & spinæ: & vult mandata ne plantet super eam vinem. Es. 5. 4. 5. & 6.*

Extirpavit (prop. Suffodit) eam aper &c. Hæc metaphora significat ruidelissimas ac fœdissimas gentes Hierosolymam vastasse, ac perdidisse arduum Sunt quæper apum intelligant Nabuthodohofor, nec non item per searam regit Verum ego vultum illa nomina accipere colligunt. *Aper de sylva.* Prop. parva de sylva, id est sylvestris, aper videtur.

Deus exercituum &c. Redi ad principalem propositum Psalmi, quæ est petitio auxilij & liberationis. *Deus exercituum*, qui poterit sequi vis. Aprè & ad rem. *Conversere seu revertere ad nos*, à quibus videtis transire venturæ: red nobiscum in gratiam, ac revertere ab ira ad misericordiam. *Nam seu quæstio. Respice de celo.* Quasi dicit, etiam tu es, & in sublimibus, ne dedignare nos inferos & abiectionem tuam ac sperare. Sic pl. 138. 6. *Quoniam excelsus Dominus, & humilis*

respiciat, & aliam à longè cognoscit. Et visita
viam istam, ne amplius eam apui, & seitz
suffocidam: visita, inquam, quoniam istam à
crude libus se is pessimè habitam, vineam
istam, inquam, cui ipsius manus iam quò
petiinet sequens versu.

16 Et plantam quam plantasti dextera
tua, sup. ex peti edeote versu visita. Va-
tid vox נָצַח *channah*, quæ alibi quàm hic
non repetitur, ab Hebræis interpretibus
exponitur Kimbii iudica ex loci comen-
tu plantam significare. Chald. hoc modò ac-
cepit, qui interpretatur est. Et nomen (*far-
culam*) quem plantasti dextera tua. Apud
Chald. enim legendum נָצַח *channah*, per
נ, quæ vox significat ramum seu sarculum,
non cum Mari elo נָצַח *channah*, per י, id
est, *apue*. Corrigendus igitur Meicerus in
Thesaurò Pagninian rad. נָצַח, ab voce
נָצַח *channah*. Alii voluit נָצַח *channah*, esse pio
נָצַח *channah*, id est, *herbo*, & d. eisdem or-
gani lateris petiuntur. Hoc Ezra non pla-
cet: quoniam, inquit, non repetitur alius
esse litteras permutabiles, quàm לָ וּת וּב, &
litteræ נָצַח. Ezra igitur volu esse epistemon
hanti, vel vini x. Atque hæc expositiones op-
timè conveniunt ad verbum plantandi.
Kimbii obiectum exponi posse נָצַח pio נָצַח
machon, id est, *sede, statione*: per sedem an-
tem intelligendam Hierosolimam, aut SS-
tutarii domum, iuxta illud Exo 15. 17. In-
tro ducet eos, & plantabim in monte heredita-
tu tue, sede, hic נָצַח *machon*, (quasi) opera-
tus es, Domine, ut habitet tu: &c. Alii ex
Hebræis, telis Ezra, נָצַח *channah*, pro נָצַח
channah, legendum putant, in imp. salicet
Piel, & simile esse verbo נָצַח *rabbe*, id est,
multiplicat, quod habetur Iud. 9. 29. Hoc se-
quuntur sumi Græc. & Lat. qui reddiderunt
נָצַח *meus*, perfice: quam significationem
mutuati sunt à verbo נָצַח *con*, affini, quod
est aptare, confirmare. *stabilire*: sæpe enim
fuit Hebrææ lingue consuetudine, ut vi-
cinæ radices sua significata commiscerant.
Non absurdè fortasse dixit aliquis legisse
hos נָצַח *channah*, quod est *abfalec*, perfice. Ec
super filium (quem) confirmasti tibi, sup.
visita. Variè quoque hoc expoonitur. Kim-
bi & alij Hebræorum נָצַח *ben*, pio nomen hic
inveniantur, ut & Gen 49. 21. נָצַח *ben*, id
est, *Ramus* (Græc. & Lat. *Filius*) crescenti
Ioseph, &c. Ego nihil causæ esse puto cur
hic נָצַח *ben*, in communem significationem filij
non accipitur. Itaque filium verito, & fi-
lius collectum ac typico pio Isaacitis, de qui-
bus Deus Exo 4. 21. *Filius meus promogeni-
tus meus Israel*. Oc. 21. 1. *Ex ex Egypto vo-
cans filium meum*. Explicat tandem salicet
allegoriam, & quid per vineam & plantam
intelligerit. *Filius pte*, & vir dextera

A *Dri*, & filius hominis &c. aliter post abluo-
versu, idem esse videntur. (Quem) confirma-
sti tibi, id est, quem adoptarum tot nexibus
ubi obstrinxisti, aque afferunt mulis ter-
trò secolis. Multæ per filium, Christi iam lo-
telligunt. Abi staci Chald. qui interpreta-
tur est, & super Regem Mesiam.

17 Inventa (est) igitur plantacula, aut vinea
Ab increpatione vitis in, hoc est, te incre-
patione, te natio, perierunt, Isaacus salicet,
qui allegorici vineæ & plantæ appellatio.
ne significabantur. Potest veteritas per-
runt, hoc sensu, ac si hæc iratus perseve-
rat, pioleat gen. tua funditus interibat.
Vel, perierunt quotidie: est enim in fonte
verbum sint, teoporis, quod tempus laud
rarò continuum quid connotat, ut cen-
ties observatur. Cave referas perierunt
seu perierunt aut perierunt, quod hebræis est
mal. ad vineam & plantam, quæ hebræis
sunt eor. gen.

18 Si manus tua ad protegendum. Obser-
uat Ezra quando nomen manus habet post
se huiusmodi est, in, acopi in malam par-
tem. exempli gratia Exodi 9. vers. 3.
Ece manus Domini contra perierunt. Io ho-
nam verò, si post se non habet, exempli

C gratia Ezechielis 3. 14. manus enim
alati, super me facta sunt. Eiusd. 37. 1. nec-
non 40. 1. Fuit super me manus Domini. Su-
per virum dixerat tu. Isaacitis intellige,
quippe quos dextera & brachio robusto
sedem ac vendicant olim Deus è domo
servorum: quique sum plantacula Dei dex-
tera constitit, de quæ versu 16. Ezra melli-
gi Isaacitas, aut Messiam filium Ephraim
iudæi enim, quia non possunt distinguere
inter duos Christi adventus, humilem vi-
delicet & gloriosum, duos constituit Chri-
stos, vnum filium Ioseph seu Ephraim, (quæ
hoc loco Ezra oominat) cui ea tribuunt,
quæ de Christi humilitate & passione in Sa-
ci is literis leguntur, alterum Davidis fi-
lium, cui illa, quæ de Christi gloria, & ma-
iestate. Quidni igitur nos Messiam nostri ū
intelligerem, pioferim cum sequatur su-
per filium hominis, &c. quæ appellatio Chri-
sto Virginii filio convenit? Super filium ho-
minis &c. Idem repetitur. Super dixerat
super filium: nunc aut super filium hominis,
ut magis amplificet Dei beneficium, qui
non sit designatus videm & abiectionem ho-
minem (hoc enim significat id appellatio
nis) in filium adoptare, tuncque beneficii
suus facere.

D
E
19 Etiam si sedemus (prop. retrocedimus)
à te, hoc est, à tuo cultu. Præstet nos à
morte exilis, hoc est, restitue nobis libera-
tem, sine qua vita nulla est. Et nomen tuum
innotabimus, prædicantes tua riga nos be-

neficia, tuam potentiam, & quei edemp-
torem nostrorum celebrantes. *Nomen Domini*
iunocare hic nihil aliud est quam Deum præ-
dicare, ac celebrare. Sic pl. 116. 17. & *nomen*
Domini montabo, hoc est, celebrabo. Scio
in terdum *iunocare* nomen Domini usurpati,
pro, verum Dei cultum proficere, & instau-
rare, ut Gen. 4. 26. & alibi, quemadmodum

A aliis observatum. Quæ significatio non
omnino aliena est ab hoc loco, quasi dice-
retur, vitam nobis restituere, & cultum tui
nominis intermissum instaurabimus, vt
antea.

20 *Domine Deus exercitum* &c. Inter-
calaris versus, de quo vide ad vers. 4.
& 8.

P S A L M V S

L X X.

L X X I.

V E R S I O

V E T V S.

N O V A.

Quia in finem, pro corularibus,
Psalmus ipsi Asaph, quinta
Sabbathi.

2 Exultate Deo adiutori nostro: iubila-
te Deo Jacob.

3 Sumite psalmum, & date tympa-
num: psalterium iucundum cum citha-
ra.

4 Buccinate in Neomenia tuba: in in-
signi die solennitatis vestre.

5 Quia præceptum in Israël est: iu-
dicium Deo Jacob.

6 Testimonium in Ioseph posuit illud,
cum exires de terra Egypti: linguam,
quam non noverat, audiuit.

7 Diverti ab oneribus dorsum eius: ma-
nus eius in cophino servierunt.

8 In tribulatione innoceſti me, & libe-
ravisti, exaudiui te in abscondito tem-
pestatis: probavi te apud aquam contradi-
ctionis.

9 Audi populus meus, & contestabor
te: Israël si audierit me, non erit in te
Deus recens: neque adorabis Deum alie-
num.

10 Ego enim sum Dominus Deus tuus,
qui eduxi te de terra Egypti: dilata
os tuum, & implebo illud.

RECENTORI su-
per Haggith, Asaph.

2 Exultate Deo adi-
tori nostro: iubilate Deo
Jacob.

3 Sumite psalmum, & date tym-
panum, citharam iucundā cum psal-
terio.

4 Buccinate in Neomenia tuba: in
statua feria, ad diem solennitatis no-
stræ.

5 Quia præceptum in Israël est: iu-
dicium, Deo Jacob.

6 Testimonium in Ioseph posuit il-
lud, quum exisset ipse super terram
Egypti: (vbi) linguam (quam) non
noverat, audiuit.

7 Diverti (inquit) ab oneribus
dorsum eius: manus eius ab ollā re-
cesserunt.

8 In tribulatione inuocasti, & crui
te, exaudiui te in abscondito tem-
pestatis: probavi te apud aquā con-
tradictionis.

9 (Ac dixi,) Audi populus meus,
& contestabor te: Israël, si audieris
me.

10 (Si) non erit in te Deus extra-
neus, neque adorabis Deum alic-
num.

11 (Ego enim sum Dominus, Deus
tuus, qui eduxi te de terra Egypti):
dilata os tuum, & implebo illud.

12 Et non audiuit populus meus vocem meam, & Israel non attendit mihi.

13 Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum: iocundati sunt in adinventionibus suis.

14 Si populus meus audisset me, Israel in viis meis ambulasset.

15 Breui inimicos eorum humiliasset, & super tribulantes eos vertisset manum meam.

16 Inimici Domini mentiti fuissent ei, & fuisset tempus eorum in secula.

17 Et cibasset eos (Deus) ex adipi frumenti, & de petra, melle saturasset eos.

11 Et non audiuit populus meus vocem meam: & Israel non intendit mihi.

12 Et dimisit eos secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinventionibus suis.

13 Si populus meus audisset me: Israel si in viis meis ambulasset.

14 Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliasset: & super tribulantes eos misisset manum meam.

15 Inimici Domini mentiti sunt ei: & erit tempus eorum in secula.

16 Et cibavit eos ex adipi frumenti. & de petra, melle saturavit eos.

COMMENTARIUS.

Argumentum.

A Pparat ex versu 4°. scriptum esse hunc psalmum, qui dicitur esse in solvendo illo festo, quod Levit. 23. 24. & Num. 29. 1. Deus primo die mensis septimus tabernaculum elongare celebrandum instituerat: quod, sic enim perit Kimhi, & alij, ex die Hebraei, non quidem Egyptum exierint, (hoc enim est factum die quintadecima Martij) sed solati laboribus suis, & libertatis premium reddat: quod & pertinet quod dicitur vers. 7. Diuertit ab omnibus dorsum eius Idcirco illud festum clangoris festum appellatum, & clangore potissimum celebratum: clangor enim in populo Hebraei signum fuit mansuefactionis: unde & locum habuit in tabernaculo. Vocatum quoque hoc festum affirmant Hebraei Initium anni, quod à mense Septembri, qui tamen esset mensis septimus ratione sacrarum seu anni sacri, Iudei annum civilem instituerint, indeque contraxerint civilem, & negationes annis instituerint: res enim Levit. & Num. locum cuius nullum non fuit initium, tamen traditio est apud Iudeos transire annum civilem ab isto mensi initium habuisse. Ut haec verba sint: si probabile est propter versum quatuor, festo clangoris seu tabernaculi, quod, ut diximus, primo mensis septimus die celebrabatur, fuisse designatum hoc cermen, quemadmodum dicitur est initium: vel certe Calendarium seu primo diei cuiusque mensis, qui apud Hebraeos erat festus, & tabernaculi clangore celebrabatur, ut & alia omnia festa, ex Lege Num. 10. 10. Non desunt, qui festum illud noui anni in memoriam Iosephi & carceris squalloris educti institutum esse affirmant, quod praesertim probant ex versu 6. Quia de re vult ad vers. illam. In hoc itaque ratior Israelitas primo hortatur Patri, ut Dei laudes cum voce, tam instrumentis canant: utique buccinis concipiens, festum à Deo institutum celebrarent. Inducit postea Deum ipsum causam instituti festi dicens, suorum in Israelitas beneficia memorantem: tum quod hoc à contempta Dei arce dicitur, contra quantum bonorum accepissent, si illi dedit audientes fuissent, summamque prestantem.

1 Haggagith. Vide ad vers. 1. ps. 8.

2 Deo aduersari, heb. reberi nostro, qui scilicet diuertit ab oneribus dorsum nostrum, ut est versu 7. hoc est, sine laboribus imposuit, nosque ex iustis & dura seueritate, quod in Aegypto perciebamur, subtraxit, ac liberauit. Potest hoc parere latius, hoc modo, Deo reberi nostro, hoc est, Deo, cuius vnus virtute ac potentia tutus sumus.

3 Samur, seu potius Attolitur psalmum,

A hoc est vocem psalmi. Fortasse רָעָה, reba, quod vulgo hic & alibi redditur rana, psalmus, psalmus. significat instrumentum musicum in genere, aut speciem alicuius instrumenti musici: perinde ac si diceretur, Sumus instrumentum, aut Attolitur instrumentum, pro, sonum instrumenti: & sic dicitur tympanum, pro, sonum tympani. Sic & ritarum, intendam, &c. supp. dicit, hoc est, edite vocem suam citharæ & nabli. Græci & Lat. hic mutant ordinem vocabulorum,

vocabulorum, & vbi cithara esse debebat, posuerunt psalterium, & e conversâ, quæquidam ier eis nullius est momenti, tamen majus muraditus est hebreo Fomi, præsertim quia D. Hieronymus verus *citharam dicitur cum psalterio* quod melius est: huiusmodi *Memoriam* Græco & Lat. etiam, *psalterium*, non *cithara*, & *Memoriam* censor, *cithara*, non autem *psalterium*, aliâs verti solet.

4. In *Neemiam* huius septimi, vel cuiuslibet mensis. In *statuta* feria. Quidam Hebræorum, scilicet Ezra, exponunt in novissimo, quod Hebræi appelletur *Memoriam*, *Memoriam* *Memoriam*, id est, *regere*, quod evoc obtegitur luna.

5. Quia præceptum seu statum in Israël (heb. *Israël*) est. Scilicet Kimbi, illud quod vobis dico, *Statum* &c. statum est ac præceptum Geni Israelitarum datum, & iudicium Dei Iacob, id est, lex est à Deo Iacob imposita. Sic scilicet Kimbi, in cuius expositione *Memoriam*, vocis *Memoriam* *Memoriam*, est Gen. casus nota, ut interdum. Ezra vult huius scilicet esse, illud est statum & iudicium Israelitis, ut clangor Deo Iacob hoc tempore sit vertendum est, iudicium. Deo Iacob: quo modo vertitur Græc. & Lat. Faut accensur distinctus Revia, qui est invocatio *Memoriam* *Memoriam*, iudicium, qui accensur fuit de Dionis scilicet a sequentibus videatur duellere ac separare.

6. Testimonium in Ioseph posuit illud. Sensus, Memoriam & testimonium posuit statum & iudicium illud, clangor tubæ videlicet, in Ioseph, hoc est, in Israelitis, ut psal. præc. ver. 1. & Amos 5. 15. Fortè missa. *Reveritur Deus extrinsecum reliquis Ioseph*. Sic fuit Kimbi. Quam existeret super terram Egypti. Kimbi censet hoc ad Deum pertinere, quasi diceretur, quum existeret Deus super terram Egypti vi maiorem vestros iudicaret, luxta illud Exo. 11. 4. *Hæc dicit Dominus, Deus vestre egredietur in medio Egypti*. Admonet Kimbi esse qui hoc sic exponant, quum existens Israelitis de terra Egypti. Sic Græc. & Lat. acceperunt. Verum in Pontice est propositio *Memoriam* *Memoriam*, quæ super significat. (*Memoriam* *Memoriam*) non naveram, audiam, seu potius audieram, est enim in Hebr. verbum fur, temporis, quod tempus propter imperfectio consuevit usurpari. Periphrastr, pro, vbi etiam peregrinatus, apud Gentem scilicet extraneam, eum idiomatignotabam, & cum qui nullum linguæ commercium, quod præcipuum est societatis humanæ vinculum. Hoc enasorat illud Ps. 114. 1. *In terra Egypti de Egypti, domus Iacob de populo barbaræ*. Non hoc dicit author psalmi, quasi

Tom. II.

A ipse peregrinus in Egypto fuerit, sed tanquam unus aliquis de Gente Hebræa, & in personâ totius populi. Græce & Lat. quæ vertitur, *quam exiret de terra Egypti*, commodè correxerunt enallagen perionæ subitam, quæ hic est in Pontice, vertendo, *linguam quam non naveram, audiam*, supponit, *ubi vel in quâ, scilicet tertiâ, linguam quam non naveram, &c.* Quidam Hebræorum, ac præsertim Chaldæi, & qui cum sequi solet, Rasi, Ioseph huius accipiunt, vi sonat, & dicitur cum initio anni de carcere fuisse eductum, atque idcirco in eius rei memoriam clangor seu tubarum festum fuisse institutum. Ezra hoc refutat, quod Ioseph tunc libe legatur fuisse subonetibus, nec manum eius in ollis seu caldaris, id quod diceretur versu sequenti, sed tantum carnis vinculis, & carceribus additus fuisse. Verum Rasi versus sequentem exponit de ipso Ioseph, qui, ut alij conferui. (apud Phutipharam) ollis coquendis fuerat adhibitus. Quid hic versus de Ioseph ipso possit accipi, probat hoc quum existeret super terram Egypti cui quidem patet & geminum legitur de Ioseph, Geo. 41. 45. *egressus est (ascendit) itaque Ioseph super terram Egypti*. Pto eo quod hebraice hic dicitur, *quam existeret super terram Egypti*, Chaldæus habet, *hæc ipsa dicitur* (scilicet Ioseph) *de domo naveram, & dominatus est in omnem terram Egypti*. Pari modo & ad verbi, Gen. 11. 10. cit. habet idem Chald. *& exivit Ioseph de domo super terram Egypti*. Certe non omnino reiicienda possitima hæc opinio: nec sit incommode exponetur hic psalmus.

7. Dixerit ab oneribus (heb. *entre*) derisum (heb. *humorem*) eius &c. Verba sunt ipsius Dei docentis cur scilicet clangor (clangor signum erat libertatis) instituerit, & in cuius rei memoriam. Sermo Deo tribuitur, quod plurimam libertatis habeat oratio. *Dixerit* (singulæ tum Deus supp.) ac subdixi ab onete bumerum Israelitarum, & finem imposui eorum laboribus. Dicit autem *bumerum* eius, fortè quod lateres Israelitæ non modò roscirent, sed etiam suis bumeris exporarent. *Manus eius ab olla recesserunt*, hoc est, ab ollis & caldaris confici rodur. Neque enim solos lateres Israelitæ conficiebant, sed & opus tunc omnis gentis, quemadmodum scribitur Exo. 1. 14. *Atque ad unam rotam prædixerat unam eorum aperit datus, luti, & lateres, & omnis aperit luti, &c.* Ad mentem Ezra vertendum esset, à cophis seu sportis recesserunt, hoc sensu, à lateribus, aliisque luteis operibus conficiendis, & spontè exportandis recesserunt. Græc. & Lat. vertiunt

F

P S A L M V S

LXXXII.

LXXXI.

V E R S I O

NOVA.

V E T V L

PSALMVS Asaph. Deus
stat in cœtu Dei: in medio
Deorum iudicat.

q ad verb
inducitur

b ad verb.
summi

c ad verb.
summi
fieri
pauca

d h. e. m.
pauca

1 Vsq̃uequo *iudicatis
iniquitatem, & facies peccatorum
summis?

3 Iudicate egenum, & pupillum:
*humilem & pauperem iustificate.

4 Eripite pauperem & egenum: de
manu peccatoris liberate.

5 Nescierunt neque intellexerunt:
in tenebris ambulant: mouentur
omnia fundamenta terræ.

6 Ego dixi, Dij estis, & filij Ex-
celsi omnes vos.

7 Veruntamen vos sicut homines
motiemini, & sicut vni de principibus
cadetis.

8 Surge Deus, iudica terram: quo-
niam tu hereditas in omnibus Gen-
tibus.

PSALMVS Asaph. Deus
stat in synagoga deorum: in me-
dio autem dei diiudicat.

2 Vsq̃uequo iudicatis iniquitatem: &
facies peccatorum summis?

3 Iudicate egeno & pupillo: humilem
& pauperem iustificate.

4 Eripite pauperem: & egenam de
manu peccatoris liberate.

5 Nescierunt, neque intellexerunt, in
tenebris ambulant: mouebuntur omnia
fundamenta terræ.

6 Ego dixi, Dye estis: & filij Excelsi
omnes.

7 Vos autem sicut homines motiemini:
& sicut vnus de principibus cadetis.

8 Surge Deus, iudica terram: quo-
niam tu hereditas in omnibus Gen-
tibus.

C O M M E N T A R I V S.

Argo-
mētum.

Prat Kimhi aduerti hoc carmen aduersus iniquos Induces, & fortasse temporibus Io-
saphati Regis. Legimus prefecit Regem Iosaphatum, quum rediret à Ramoth Ga-
laad. à Iehu Propheta interpretum quod cum impijs Achab arma tenuerisset, vniuersam
ditionem perperasse, subditorum animas ad veri Dei cultum reuocasse, Induces ac magi-
stratos in omnibus Induce viribus consiliasse, usque litamandasse, 2. Paral. 19. 6. Videte
quid facias: non enim homini exercens iudicium, sed Deo, hoc est, non cum vires
humana inducenda geritis, sed Dei, cuius est omne regnum. Versa seq. Nunc igitur sitie-
mus Domini vobiscum, & cum diligenti cuncta facite: non enim apud Dominum
Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupiditas (ad verb. acceptio)
monetur. Et quo apparet, magis Kimhi, ante idem tempus fuisse iniquos Induces, ut ne-
esse habuerit Iosaphat alios Induces constituere, et sic adeo diligenter admonere de equi-
tate seruanda. Sequentem quoque psalmum vult ad tempora Iosaphati esse referendum,
vbi suo loco dicitur. Prefecit interitum mihi est quo tempore hoc psalmus editus sit: certum
compositum ab Asaph, vel aliquo ex eius posteris, tribuitur enim Asapho, aduersus in-
quos Induces. In 10. Versu primo loco dicit Deum omnibus Inducibus interesse, nisi præfesset in-
de Induces obliuiscit, qui nihil percurat, Deo teste, ac spectatore, inique iudicare, & se-
culari favore: meret postea illis sui officij, ut scilicet ius reddat pauperibus & pupillis:
ut illis in iustis in iudicium vocatis absoluam, non mercedis duntaxat impotentem potentium:

in iudiciis equanimem in eum, secundum in cognoscendo causis, denique & privatim as-
filiabus obsequium & receptam mentem daret, quibus ex rebus fieri ait, ut omnis vita
humana sanctas labefactetur, ut funditus evertatur: mox Iudices hortatur ut perpetuam
meminerint se esse Deos, & Deos filios, sed mortales tamen, sicut homines querelant: con-
dem subit ad Deum se convertere, erant ut quidquid iudices ab ageretur prorsus de-
sterneret, ipse impreg habere moderatur, iudicatur officio fungatur, qui plenam ius in
universas naturas obtinet. Vix profecto esset non iudex, aut iamjam ad iudican-
dam se futurus praeiret hoc carmen.

1. Deus fiat etiam praeses, (hoc impor-
tat verbum hebraicum *אֱלֹהִים מִשְׁפָּט*) qui
alios doceat, quid facere debeant. In
eius Dei sortis seu potestatis, hoc est, in me-
dio iudicium, quibus Deus praesit, ideoque
eorum ceteris *Dei* hic appellatur. Idem per eam Dei videtur intelligere in
priori membro, quod per *inimicus Deorum*
in posteriore, ubi *Deorum*, id est, iudicum,
qui quia Divitum terris gerunt, eius quo
mundi sunt in bonum, idcirco haud raro
in Sacris litteris *Dy* appellantur, Exo. 21. 6.
necnon 22. 28. & alibi, ut & mox versu 6
Monet porro in hoc versu Iudices, ut ne-
minior Deum inesse, imò praesit iu-
diciis ipsorum, ideoque probe nosse qui à
iustitia & aequitate desistant. *Psalmus*
ignotus, mox ait, *iudicatur iniquitatem*, &c.

2. *Psalmus iudicatur* (hebr. *iudicabitur*)
iniquitatem, &c. Cuius rei, ut Dei iu-
diciis praesit primarius meritis, quousque
sceleratorum rationem habere, iniquè
in eorum gratiam iudicabimur. Sic restingo
iudicari iniquitatem, cum propter sequens
membra factis peccatorum sumis, cum
quidam iniquum iudicium esse potest in
gratiam vni probe, tamen ut plurimum
porro iniqui aequi in gratiam scelerato-
rum hominum, qui & auctoritate, qui se
inrer exteros mortalem excellunt, dum
omnibus modis ad opes & potentiam ni-
runtur, arque etiam perveniunt, quicquid
volunt, facile extorqueant, & quibus ar-
bitri possunt iudicum animos expugnant,
eum se ut bonum minus polleat, nec un-
quam iudicia studeat corumpere. *Factis*
peccatorum sumis, ad verb. *sumis vel sus-*
ceptis, id est, rationem illorum habebimur,
seu, ut vulgò dicitur, personam illorum acce-
piemus. *Levit. 19. 15.* legitur, *Non faciet quod*
iniquum est, nec transgredietur, non con-
sideret personam pauperis, nec honoris vultus
parentis: iuste iudica proximo tuo. In Fon-
te, *Non faciet iniquitatem, non susceperit*
faciem pauperis, neque honorabit vultum ma-
gis: iuste iudicabit proximum suum. *Factis*
peccatorum sumis. Ex Ezra videndum
esse factis peccatorum attolletur, seu eregi-
tur, contra quum dicitur *Gen. 4. 6.* *Quare*
ait illi et c. & ait concidet facies tua: Illi
mox sequitur, *Nonne si brues gressu, elevaverit*

T om. II.

A (seu resili) factis iura enim ibi interpretatur
Ezra vocem *תִּשְׁתֵּי* *steth*, propter id quod
praecessit, & contulit vultus rursus, pudore
videlicet, versu 5. Cuius locum ex *Iob 17.*
15. *Tum enim in facie faciem tuam à mortalibus*
& alium, ut puto, ex eiusdem cap. 41. 8.
Igitur factis peccatorum sumis nihil aliud
erit quàm peccatores exhiberitis, in co-
rum gratiam sententiam serentis: laetitia
quippe faciem erigis: eodem modo inter can-
dem deprimitur, ac deiecit.

3. *Iudicatur enim & pauperum*, in Græc.
& Lat. ad locum *ex quo, & populo*, hoc est,
huius illi dicitur, illos prohibere ab iniuria
& calumniis improborum. *Humilem &*
pauperem iustitiam, id est, remissos in iu-
diciis vocatos absoluitore nihil ve-
reor deum potestatem. *Humilem*, Græc.
& Lat. *humilemque*, vralis aspe, pro pau-
pere poluerunt.

4. *Erripe pauperem &c.* Idem inculcat.
Ceterum ex hoc & praecedente versu ha-
betur præceptum iudicum munus esse pau-
perum, pupillorum & viduarum causas
cognoscere ac defendere, pauperibus, &
quotquot prelo sunt destituti, pauperes,
pupillis patres, viduis quasi matres se ex-
hibendo, ex illo præcepto quod extra Ecce-
lesiastici 4. *In iudicando ipso pupillo iustitiam*
ut pater, & pro vero matris illorum Ac-
teude, iudex, quid sequatur, & *matris velus*
filios Altissimi obediunt, & iustitiam sui
magis quam matris.

5. *Ne fecerunt, ut quo interverunt, in tene-*
bris ambulans. De peruersis iudicibus quasi
per parochias loquitur in tertia persona,
in tui damnam primum ignorantiā inu-
erit, quem ait *in fecerunt*, deinde inenitiam &
osentiam in cognoscendis causis, quum
dicit *neque interverunt* denique & eorum
iudicium, quum ait *in tenebris ambulans*,
quasi hoc veller, privatis assiduis ac pe-
teritis muneribus extortum non amplius
id, quod rectum est, emere possunt, iuxta
illud *Exo 23. 8.* *Ne accipitis munera: quia*
munera extortum videntur, (Vulg. pruden-
tes, & subvertunt verba iustorum. Extri-
bus illis rebus fieri ait, ut totus orbis vel à
fundamentis concuteretur, hoc est, perfun-
datur, & tuant omnia, omnis scilicet vitæ
ratio & ordo perverteretur: hoc enim signifi-

F nj

cas, manentem omnia fundamta terra. In
trembris cupiditatem, puta uariis, & alio-
rum uisum, ambulans, non in uerbo Dei,
quod lucerna est pedibus, & lumen semitis,
ut est psal. 119. 105. Huc refert illud Ezeiel. 2.
14. *Superius stetit in caput tuum, & stetit an-
tem in tenebris ambulans.*

6 *Ego dixi.* (pro dicitur.) *Dixisti*, hoc est,
Dei vices geris, Dei sedem obtineis, tri-
bunal enim iudicis tribuatur est Dei. Sic
Regem solum Dei solum appellatur, 1.
Paral. 29. 25. *Sed etque Salomon super sa-
lomonem Domini in Regem.* Sic & Angeli Dei
vocaliunt, quod Dei legationibus & vice
fungantur in rebus humanis administra-
dis, & gubernando mundo. Hoc sensu
Deus appellatur *Deus Dextrarum*, & *Domini
Dextrarum*, hoc est, Angelorum. Pl.
136. 2. & 3. *Filius Excelsi* idem est quod *Dixi*
qui eorum Dei, sunt necesse est eisdem Dei
filios esse, non natura quidem, sed condi-
tione & dignitate muneris, secundum
quam Dei sunt. Porro in hoc versu hoc tibi
velle videtur, Vos Dei estis, & Deivices
geris in terris. Si autem igitur Deus non est
acceptor personarum, sed eodem modo im-
plum reddens viam cunctis rapis eius, ius-
tificatque iustum retribuens ei secundum
iustitiam eius: sic & vos facite.

7 *Virantem*, seu, *Prospice* vos sicut be-
nignus morientem, &c. Sensus, Dixisti quid-
em & filii Excelsi, verum mortales, sicut
aliquis è vulgo: & quatuor magni estis &

potentes, non tamen propterea estis immu-
nisi à morte, sed interibitis sicuti principum
quilibet. *Homines*, Heb. *adam*, hoc
est, homo vilis & abiectus, ut aliis dictum
ad vers. 5. pl. 8. Rati accipiunt *Adam* pro no-
mine proprio, ad hunc modum, Verum ta-
men sicuti primus homo moriemini, quan-
do, sicut ille, prauè egistis. *Viras*, id est,
quidam, de principibus, seu principum. Sunt
ex Laris, qui postremum membrum sic
vertant & exponant, & *sicut unus*, id est,
quidam, seu quilibet, & *principis*, & *aditus*.
Nihil obest *et archas*, id est, vici, for-
mæ constructæ: hæc eorum forma absolutè
triam usurpatur. Chald. interpretatus est
vici de principibus seu *magnatibus* Syriam.
dicitur *et archas*. Sic Hebræi omnes, quos
vidi, non ita vici.

8 *Surgat Deus*, indica terram. Subia ad
Deum & postrophe, quæ orat. vi quidam-
quidem indices iam negligenter & puer-
sè suum munus exequuntur, ipse surgat, &
iudicet terram, nec diutius tot & tanta sce-
lera inulta patiaris: vel potius, visurgat, &
iudicis fungatur munere, quo ipsi ad re-
nuotum perniciem tandem abutuntur.
Quoniam in hereditas in omnibus gentibus,
id est, quoniam in quibus omnes gentes, suor-
que uia veluti hæc edux, in quam plenum
ius & dominium obtines: tu iudex es vo-
ueris terræ, sicuti dicitur Gen. 18. 25. fac
igitur iudicium.

P S A L M V S

LXXXIII.

LXXXII.

V E R S I O

NOVA.

VETUS.

ANTICVM Psalmi A-
saph.

1 Deus ne silentium ti-
bi: ne taceas, neque cõ-
pescaris Deus.

3 Quoniam ecce inimici tui
conuerunt: & qui oderunt te, exul-
terunt caput.

4 Super populum tuum calli-
dè interunt consilium, & consul-
tauerunt: aduersus absconditos
tuos.

5 Dixerunt, Venite, & succidamus

ANTICVM Psalmi A-
saph.

2 Deus, quis similis eris
tibi? ne taceas, neque com-
pescaris Deus.

3 Quoniam ecce inimici tui conuerunt,
& qui oderunt te, extulerunt caput.

4 Super populum tuum malignauerunt
consilium: & cogitauerunt aduersus san-
ctos tuos.

5 Dixerunt, Venite, & disperdamus

a heb.
genitum

b romel.
conspiciunt

c super

eos de gente: & non memoratur nomen
Israel ultra.

6 Quoniam cogitauerunt vnanimiter,
fissim aduersum te testamentum dispos-
uerunt tabernacula Idumæorum & Is-
maëlitarum:

7 Moab, & Agareni, Gibal, & Am-
mon, & Amalec: alienigenæ cum habi-
tantibus Tyrum.

8 Et enim Assur uenit cum illis: facti
sunt in adiutorium filius Lot.

9 Facillu sicut Madian, & Sifara: si-
cut labin in torrente Giffon.

10 Disperserunt in Endor: facti sunt
ut sterens terra.

11 Pone principes eorum sicut Oreb, &
Zeb, & Zebec, & Salmanna:

12 Omnes principes eorum, qui dixe-
runt: Hereditate possideamus Sanctuarium
Dei.

13 Deus meus pone illos ut rotam: & se-
cut stipulam ante faciem ueni.

14 Sicut ignis, qui comburit syluam: &
sicut flamma comburent montes:

15 Ita persequere illos in tempestate
tua: & in turbina tua turbabis eos.

16 Imple facies eorum ignominia: &
querent nomen tuum, Domine.

17 Erubescant, & conuersione in
seculum seculi: & confundantur, &
pereant.

18 Et cognoscant quia nomen tibi Do-
minum: tu solus Altissimus in omni ter-
ra.

eos de gente: & non memoratur
nomen Israël ultra.

6 Quoniam consulerunt vnanimi-
ter simul: aduersum te scodus pepi-
gerunt.

7 Tabernacula Idumæorum, & Is-
maëlitarum: Moab, & Agareni.

8 Gebal, & Ammon, & Ama-
lec: alienigenæ cum habitantibus <sup>de palisti-
na</sup>

9 Etiam Assur venit cum illis: fa-
cti sunt ^{in adiutorium} filius Lot.

10 Facillu sicut Madian: sicut Si-
fatz, sicut labin, in torrente Cifon.

11 Pedetunt in En-dor: fuerunt
stercus terræ.

12 Pone Principes eorum sicut Oreb,
& sicut Zeb: & sicut Zebec, & sicut
Salmanna, omnes principes eorum.

13 Qui dixerunt, Hereditate pos-
sideamus habitationes Dei. <sup>g heb
i qd dicitur
mut uide</sup>

14 Deus meus, pone illos ut rotam:
sicut stipulam ^{ante faciem} ueni. ^{h ad}

15 Sicut ignis comburit syluam: si-
cut flamma succendit montes:

16 Ita persequere eos in tempesta-
te tua, & in turbina tua turba eos.

17 Imple facies eorum ignominia
& querent nomen tuum Domine.

18 Erubescant & conuersione in
in seculum seculi: & confundan-
tur, & pereant. <sup>l animum
ipsum affe-
ciuntur</sup>

19 Et cognoscant quod Iu, nomen
tuum Dominus, solus tu: altissimus
super omnem terram.

COMMENTARIUS.

KIMUS hunc quoque psalmum ad Iosaphati referri tempore, quando Moabitarum, Ammonitarum, & Idumæorum, saltem ex parte montis Seir, concitatis viribus bellum ei intulerunt, ut narrat historiæ 2. Paral. 20. quibus & aliorum finitimarum gentes sese adiunxissent huiusmodi bellum esse, etsi de nulla illarum gentium sit. Idcirco in hac psalmo præter illas gentes populus nominatur Ismaëlitarum, Agareorum, & Amalecitarum. Si uero est hæc sententia Kimchi, quoniam habet propriam quod reprobatur, cui conuincitur posteriore uersu uersu 9. scilicet de decore, profecti ad eodem se me tempore hoc & præcedens psalmus spectabimus, ille ad hostes agens cap. 19. 2. Paral. hoc ad hostem sequentem capite eiusdem libri. Hic psalmus confecti duobus partibus. In prima Deum orat populus, ut Poma nomine populi, ne ducens auxilium differat, ut simul congruentibus & conspiciantibus hostibus, quos animatum recenset Dei, quod natus ipsum ad i. pone: & quidam subito, ferendam extinguit, sunt ipsius confecti agere suades. In altera parte hostem suum stragem ipsam ferre, qualem Madian

Agari-
morum.

metaram Gedon, & Sisara ac Iabon Chananeorum Reges Barac & Deborah Israëlitarum datus olim reddere, fit ut caesorum cadavera in agris compitrescentia stercoris vicem facile supplere possent. Inde scorsim hostiam principibus simul exantim interpretatur, qualem habuerant Orb & Zeb Adadunitarum principes, Zeb & Salmanna omnium reges, illic ab Ephraim, hic à Gadibus ipsa capta atque interfecit. Max. iterum universis hostibus impetrator, optans à Deo, ut consiliorum interit voce cesset versetur, & sit tanquam stipula à vento agitata, hoc & illuc perpetuo ferantur: ut quemadmodum stylus confissus, aut nemorosus aleque mans ignis ventorum proferens flammis accenso subito displerat, arbore proceras atque arbore flammam turgitate, ita tunc datus tamenis turbant impulsit atque agitate uno momento à se ipsis absumentur, matrisque volentibus conficiantur: ac denique ut quicquid ex hostibus remanserint, pudeat eos sui consilij, & suscepti belli, sequi profectus pro terrentis perpetuo rehaerescant, atque adeo tandem misere pereant, arguescent & facient eam, qui hostes populi sui tam acriter ulciscatur, solum esse Dominum.

2. *Deus iudex ne silentium tibi ne taceat, &c.* in hoc nostris malis & periculis. *Nunc compescant, heb. quiescat, Deus sororis, quipotes nos servare.* Propositionem continet illic versus, *Ne silentium tibi, Græc. & Lat. verterunt quoniam simile erat subterficientes ad alteram significationem verbè* *domina.* Sed in fonte est *et alne*, non *domina*, quæ. Deinde melior est ut eandem repetatur ad exprimendam magis vehementiam sollicitudinis & metus.

3. *Quoniam ecce mutasti eis &c.* Propositioni ratio subiuncta à necessitate ducta. Particulari rem subiectam & improvisam notat, qualis cum sunt, quum ventum nuntij, & nuntiantur *Iosaphat*, dicentes, *Veni contra te multitudo magna &c.* 2. Paral. 20.2. *Inveni* est. Dicitur ita rhetorice simul & verè. Nam qui populo Dei iuramentum faci, Deo facit, & habet ille communem cum Deo adversarios.

4. *Absconditæ sunt, hoc est, Israelitar, quos semper cuiuslibet custodia muoie ac regis: quos sub umbra & velamento alarum tuarum protegis: quos abscondit in abscondito facietur ab elationibus hominum, quos occultat in tabernaculo à contradictione loquarum, vi est pl. 35.21.* Hoc sensu dicebat David pl. 27. 5. *Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die mali, abscondit me in abscondito tabernaculi sui.* Græcæ & Lat. sanctus meus interpretantur, respicite orer magis ad sententiam, quàm ad vocem.

5. *Et cetera domus aut de gente, hoc est, funditus deleamur, & eradicemus, ne sic apostolus genti. Prepositio* *quoniam*, id est, de, à, scilicet habet vim negandi, & respondet *quoniam* *exprobandum*, præsertim si iungatur in infinitum, & cum nomine, ut hic, & Est. 7. 3. *frangetur Ephraim à populo, id est, vi Lammur interpretatur, deficiet Ephraim esse populus.* Est 7. 1. *Etenim domus remanet à cunctis.* hoc est, ne sit ciuitas, in Volg. *definit esse ciuitas.* Est 43. 13. *Etenim à die, hoc est, Quomodo non-*

A dum esset, vel antequam esset dies, ego ipse. Huic esse sensum quod de se à gente, probat sequens membrum.

6. *Quoniam consulerant unanimes &c.* Quatuor sequentibus versibus, quod Deum ad opem promptè ferendam excitet, superiorem rationem expolit, atque amplificat distributione, omnes hostes enumerans. *Quoniam consulerant unanimes* (heb. *cordes*) &c. Perinde est ac si dicat, *Et si aliter a se invicem hæc gentes dissidere solent, & propter vicinitatem odis inter se exercere, nihilominus nunc concorditer animis unà consilium iniecerunt, & conspirarunt, atque ne ab eo, quod semel placuit, discedere liceat, sedet & se constituerunt, non tam adversum nos, quàm aduersum te, Deum, quem negant posse nos servare: & cuius nomen, videlicet Deus Israël, cupiunt extinguere, nobis eximendis, & deletis, qui soli te Deum Israël agnoscimus & colimus.* *Unanimes*, heb. *corde*. Sane qui explicite *corde*, hoc est, serio, & ex animo. *Adversum te.* Rhetorice, quod magis Deum eximul, & populum anime ad fiduciam,

7. *Tabernacula Idumæorum, & Ismaelitar, vel, Ismaelitarum.* Quum autem tabernacula, respicere vellet ad consuetudinem eius gentis, quæ sub papilionibus, & tentoriis ageret: vel ad morem belli, ubi sub tentoriis degitur, *Idumæorum.* Loco Paral. notato in Arg. *filium* *Dei*, qui Idumæi esset, si mentio. *Agarum*, hoc est, reliqui populi ex Agar nundi, sed ex alio vno, quàm Abrahamo, nisi ipsa eadem fuerit, quæ Ceturra. Hoc ex Kimhi.

8. *Orbel* sive Gribli, quorum mentio fit 1. Reg. 9. 18. *Abentigne.* In Fonte *Palestina.* In sacris literis quidem sunt Abentigne seu Aslophylæ & Palestini.

9. *Etenim Affur, hoc est, Assyri, &c.* *Etenim* aut, propterea quod Assyri à terra hæc. Ilica remouet esse, quàm ita, quos hæc genus nominavit. Sic ex Kimhi. Auctor Derar rudius dicit *Etenim Affur*, quasi di-

cecerit, Enim Affur (populus) qui olim,
quod pietatem colebat, confinium Nem-
brod probare non potuit, idcirco ab eo di-
gesserit est, quemadmodum scribitur Gen.
10. 11. *De terra illa egressus est Affur*, nunc
in opis se adiunxit ad extendendam domum
tota Ioseph Kimbi, florebat, existimar
dicei *Etiam Affur*, quasi hoc veli. Adhuc
perseverat in malitia immemor cladis, quā
ad moenia verbi Hierosolymæ ab Angelo
periculose accepit. Verūm hec expostio ad
justitiam Iosephar non quadrat, quidni
sunt anrellum cladem. *Falsi sunt in ad-
monitionem*, ad verba *fuimus brachium*, hoc est,
auxiliares manus præbuerunt, Affyrj
itaque *Falsi* *Eti*, id est, Moabitj, et Am-
monitj, ex Rasi et Kimbi. Atque hoc facit
vassennæ ipsi Kimbi, qui, videri etiam
Ang existimari fieri in hoc psalmo mentio.
nem eius belli, quod describitur a Paral.
20. fuerunt enim Moabitæ et Ammonitæ
in hoc belli et conspirationis auctores.

ro Facilius &c. In hoc & duobus, qui sequuntur, verbi sunt eximii analogos hostiū populi Israelitici, qui Deo poenar dedecrunt: id quod fit cum vtilis exemplis populi animus recreatur bene de Deo speret, cum v. Deus i plebs opem ferendam excitetur. *Facilis sine Medana*, seu Madianitis scilicet opē Gedonit. Israelitae ob peccata Madianitis à Domino iraditi duro imperio habebantur per concivos septem annor. Tum igitur conuersi ad Dominum, misericordiam solum flagiames, impetraverunt, Gedone duce validissimo dāto, qui non sine arte eum trecentis tantum armatis castris Madianitarum laud parentia, etiam inimicus hominum & camelorum numerus, novis aggressus, ita urbani, v. alij formidat vulnibus conficere et, alij, occurrentibus omor ex parte Hebrais, passim sugentes caderent. Hæc est historia, quam hoc loco amigir, & quæ describitur Iud. 6. & 7. *Sicnt Sisara*, sicut *Israhel*, in *tempore Cysar*, per Barac & Deborah. Israelitæ, quum se ad cultum Idolorum recepissent, rege Chananzorum labin nomine subiugati & viginti iam annorum tyranni deopressi, Deborah prophetidem, quæ tunc Israhelitis præsedebat, adeunt, rogantes ne diutius parantur se à Chananzis opprimi. Illa igitur accitit Barac: iubet eum, siquidem Deus velit, conscripro decem milium virorum exercitu, in hostem ducere. Ille vero negare niturum, nisi illa se comitem præbeat. Tum profecta est Deborah cum Barac. Quod quum audisset Sisara dux copiarum Regis labin, mox illis occurrit, nec longe ab hosteum exercitu cõcedit. Pueri & mulieres, Denne disjuncti

onnémque clur aciem conurbauit, vi ipse
de curru desilire, & pedibus fugere coactus
sit: quem latè vixit. Habet Cinel laterebas
premiem excepit, sinu inque, Deo sic vo-
lente, ei sopito ferreum clauum per tempo-
ra malleo adegit, eumque solo affixit. Nec
longo post tempore ipse Rex labris castus
aigue interfectus. Hanc històriam attingit
in postremis membris versut, & p. iuno lo-
co quidem Sifaram, deinde Vabino nominat,
quod ille p. ior sit interfectus. Vide Iudic.

*In torrente Cifon. Cap. mox cii. vers. 7. legimus, Et pertraham ad te ad torrentem Cifon Sifonem praeponam exercitui Iabim, &c. Cap. seq. vers. 21. Torrentes Cifon totius cadaveris totius, Heb. *šipparit* totius. Adveniens porro in hoc versu non servati ordinem historiarum. Nam quæ primo loco recitatur, posterior est tempore. Aliiter forte non fieret lex eorumque.*

11. In En-dor. Rasi dubitat quod bellum
fuit commissum in En-dor, Gedeonis, an Ba-
raz. Extra ad cladem Medianarum refertur,
per Gedeonem scilicet Kimbi quoque, et
is, inquit, nulla in libro Iud. facta est men-
tio istius loci. Obseruat esse, quod ad cladem
Sifaz hoc velim adducere. Sanè hoc puro,
cum quia proximè Sifaz e & Iabin memini,
cum quia En dor erat in tribu Manasse prope
Thinac, & Magdedo, quæ memorantur
in Cantico Deborah, Iud. 5. 19. *Perierunt*
Reges, perieruntque: tunc perieruntque Re-
ges Chanaan in Thinnach, iuxta aquas Ma-
geddo. Quod En dor fuerit prope Tha-
nach, & Magdedo, patet ex Ios. 17. 11. *habi-*
tatores quoque En dor cum viculis suis, &
similibusque habitatoribus Thinnach cum viculis
fuit, & habitatores Magdedo cum viculis
fuit. *Fueruntque steriles terræ,* id est, cadauera
etiam inacerunt insepulta, & stercorendis
agris profuerunt, ac fimi vicem suppleve-
runt. *Tunc,* in Dat. Gratè 27. xi. Vade
non probo hæc quod fidem expolitionem,
est eis Kimbi, prouulgari sumi a victore
exercitu instar stercorens. Chald. interpre-
tatur est, *factus fuit stercorens conuersum*
terre.

12. *Pone principes eorum sicut Orbem, & Zeb.* De Orbem, & Zeb principibus Madianitarum interfectis ab Ephraim, usque per Gedeonis nuncios excitare, vide Iud 7. in fine. *Pone principes eorum*, ad verb. *Pone eos*, (nempe) principes eorum. Prius relictam abundantiam eleganciam. Ezra & Kimhi citant simile ex Ez 26 vidit ipsum, (nempe) paravimus ex infanticem. Et sicut Zebor, & sicut Salmana, &c. De Zebor & Salmana Madianitarum Regibus, quos Gedcon cepit, a quo inferens, lege Iud 8. Roga quis, cui haec exempla a becci. Respondio, vi horum

2. 2. 2. 2. 2.
1. 1. 1. 1. 1.
2. 2. 2. 2. 2.
3. 3. 3. 3. 3.

memorie suam & aliorum fidem ac spem a magis accendat, docens videlicet Deum ad hoc esse in isto populo suam potentiam ostendisse.

13 Quia, scilicet princeps hostium, vel omnes super nominati hostes, dixerunt, *Hæc erit potentia Dei, ex fonte, Possidemus nos habitationem Dei* hoc est, ex Kimbi, terram Israel. Huc pertinet illud Iosaphati, 2. Paral. 20. 11. *mittuntur egredere de possessione tua, quam coram hereticis tradidisti nobis* Habitationis Dei in Gize, & Lar. Sanctuarium Dei. Rati etiam interpretatus est, habitaculum domus Dei. Sed melius est per *habitationem Dei* accipere terram Israel, quæ, ut constat ex loco Paral. mox cit. possessio seu hereditas erat Dei, quam ipse Israelus eradiiderat. Posset aliquis veritate, canit Dei, ipsam nempe terram Israel, in qua Dei oves sunt.

14 Deus meus, pene illos ut retam, aliis fossant: &c. Antea exemplis, nunc similitudinibus modum penarum declarat. Pene illos ut retam, hoc est, instabiles instat toræ: sic illos versa, ut nunquam quiescant. hæc ipsi tanquam tori adiciendi in præcepto feruntur, & sui ipsorum volubilitate ac instabilitate decidunt de suis consiliis. Eodem spectat posterius membrum. Sunt, in quibus Kimbi, qui *גלגל* galgal, pro *festuca* seu *spula*, scilicet ob lequeat membrum, exponant hoc loco, sicut & Eccl. 17. 13. *Et rapitur sicut gluma monium à facie venti, & sicut גלגל galgal, hoc est, strappat, spula seu festuca coram tempestate*. Adiciam id, quod statimibi sequitur, quia ad ostendendum repentinum & subitum hostium populi Dei interitum, de quo hic agitur, pertinet: *In tempore vestra & esse caritatis accipiam situm, non erit: hæc (est) pari coram qui vagantur (perdantur) ac, & sicut dispersas montes.*

15 & 16 Sicut ovis caritatis &c. Huius & sequentis versus hæc est sententia, Quemadmodum ignis in aliquo densa curvadum sylvarum, aut nemorosum montis arborem impadiat vno momento totam sylvam aut montem latè peruatit ac depopulat, ita hæc & illuc sub ad volante, & proximum quàmque arborem corripiente, præteritum si vento adiuvetur: sic tu, Deus, rex tuus vento, ac turbine agitato & rufatos hostes persequere, donec ex voo ad alterum mutuum veluti exinueni-

feratur. Fuit hoc impletum, dum, ut legitur 2. Paral. 20. 22. *totum Dominum in fidem coram in semetipso, filiarum scilicet Ammon, & Moab, & montes Scir, qui egrediuntur, sed non in se fuerant, ut perirent contra Iudam, & perirent, vel potius percesserant se.* 23. Namque filij Ammon, & Moab con-surrexerunt aduersum habitatores montis Scir, ut interficerent, & deleterent (veritas): quumque hoc opere percesserant, occurrit in Fonte paulo aliter, sed eodem sensu, quumque suum fecissent in habitaculis Domini, aduersum quosque proximam suam ad interuentionem, imprecationem seu execrationes prophetice, non tam sunt imprecationes, quàm prædictiones coram futurorum speciem imprecationum habentes, si-cum iam alibi obiter uatum. Apia potiò est similitudo sylvarum cum exercitu. Meneo nemorosos scilicet aut herbidos: alioquin non possent succedere.

17 Imple facies tuam ignominia, &c. Sensus, Facito ut quicquid tui inferni ex hostibus qui extulerant caput, versu 3. ma-gnèque cum fastu dixerunt, *Fonte, & facidamus eos de gente*: &c. versu 5. nec non, *Hæc erit potentia Dei, ex fonte, Possidemus nos habitationem Dei*, vers. 13. suà spe frustant ore, ac vultu et tubescant, & querant quid sitis, & quod illius nomen, cuius tanta est potentia, ut tot itaque ingentes copias tam subitò deleat possit. Implemphonè, hoc est, toro-robore.

18 Erubescant &c. Sensus, Ob irritos conatus pudescant nunquam, quamdiu uiuent, cohortescere declinare, atque adeo tandem perire.

19 Et cognoscant quid tu, nomen tuum Dominum, in Fonte, nomen illud scilicet, quod ipse Deus Moyse primum imperium decedenti, & scice eum nomen, si id forte populus quæret, ad quem legabatur, percipienti primum reuertitur, ut est Exo 3. 14. *Tu, nomen tuum Dominum, in fonte, id est, quod tu sit, cuius nomen Dominum tu solus inquam.* *אשר יהוה יקרא* id est, in fonte, propter are cum diluuium athnach ad præcedentia potior quàm ad sequentia trahendum esse existimo: quàmquam si quis ad sequentia uolet trahere, non pugnabo, siquidem Athnach in Psalmis non semper distinguitur, ut alibi sæpe obseruatum.

P S A L M V S

LXXXIII.

LXXXIV.

V E R S I O

V E T V S.

N O V A.

Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum: concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.

Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum vivum.

Etenim passer inuenit sibi domum, & tureur nidum sibi, ubi ponat pullos suos.

Altaria tua Domine virtutum: rex meus & Deus meus.

Beati qui habitant in domo tua Domine: in secula seculorum laudabunt te.

Beatus vir cuius est auxilium ab te, ascensiones in corde suo disposuit, in valle lachrymarum: in loco quem posuit.

Etenim benedictiones dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion.

Domine Deus virtutum exaudi orationem meam: auribus percipe Deus Iacob.

Protektor noster aspice Deus: & respice in faciem Christi tui.

Quia melior est dies una in atris tuis super milia.

Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Quia misericordiam & veritatem diligit Deus: gratiam & gloriam dabit Dominus.

Non priuabit bonis eos, qui ambulant in innocentia: Domine virtutum, beatus homo, qui sperat in te.

Recentiori super Haggittih, filius Core Psalmus.

Quam dilecta tabernacula tua, Domine exercituum!

Concupiscit, & etiam deficit anima mea in atria Domini: cor meum & caro mea exultant in Deum vivum.

Etenim passer inuenit domum, & hirundo nidum sibi, ubi ponat pullos suos: altaria tua Domine exercituum, Rex meus, & Deus meus.

Beati habitatores domus tue, (qui) assidue laudabant te:

Beatus vir cuius fortitudo in te: vix in corde eorum.

Transcuentes in Valle mori fontem ponebant eam: etiam piscinas, (quas) operiret pluuia.

Ibant de rutina in tutam, donec videtur Deus Deorum in Sion.

Domine Deus exercituum exaudi orationem meam: auribus percipe Deus Iacob.

Clypeus noster aspice, Deus, & respice faciem christi tui.

Quia melior (est) dies in atris tuis pte mille: elegi ad limen sedere in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Quia sol & scotum Dominus Deus i gratiam & gloriam dat Dominus: non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia.

Domine exercituum, beatus homo qui sperat in te.

COMMENTARIVS.

Alga
melano.

Existimat Kimbi hunc psalmum intelligendum esse de Davide exule apud Philistæos, & eupleme videre locum Atræ & altaris: an nomen exilium (in Babylonna seculæ) esse conscriptum: id quod magis probat, & rectum esse patet. Ego credo idem esse hunc psalmi argumentum, quod quadragesimi secundæ. Illuc ergo consilio repetitur, quæ ad hunc locum pertinere videbuntur. Si Davidas sit hic psalmus, (quod non putamus,) conveniet etiam eius argumentum cum ps. 63°. Verum quoniam et huius psalmi author, quod à sacris exulare, primo loco desiderium adeundi sacra Dei ademerat, coram, quibus olim concessum fuit in ade Domini versari, aut ipsam adire, seculatim ex minimo effectu prædicum Deinde Deum ipsam precator, vota sua annuat, deique dominum Domini aliquando videre, sui populi ac duci præsertim pietate impulsus. Tandem dñm veluti corrigere statuit ad felicitatem sacri esse in hac vita, si quis Deo & Sacris animo & fide præsens sit.

c. *Haggittith*. Vide ad int. pf. 8. Filis vel
filiorum Core Vide ad tis. pf. 42.

2. *Quoniam dilectus tabernacula tuum, etc.* Hoc
se sequentibus duobus versibus David seu
quilibet alius à sanctis altariibus, ac cœtibz
exulans desiderium suum exponit. Quod dicit
autem psalmum ab exaltatione, quæ in-
geniis desiderii signum est. *Tabernacula*
dicit in nom. multitudinis ob plures parces
vntus Tabernaculi. Sic *Suntharia*, pl. 68.
16. & alibi.

3. Et etiam (emphaticè) deficiit prae desolatione. In (ad) atris Domini. In atris Templi seu Domus Sacrorum ubi stabat populus, ut si ipsi non heciter penetrare in eam partem, quæ peculiariter appellabatur *domus hebraicè*, id est, *templum*, quemadmodum hic observat Kimbi. Sive hunc placitum esse David, die per atris Domini intelligendum esse locum Aecz, aut Tabernaculi. *Cornu* & *cornu meum* &c. id est, iussum meum quàm corpore gesto videre Deum vivum, hoc est, lumen a se sedem Dei vivendum. Similiter dicit David ps. 63. *a. spiritus et anima mea, desiderat ad te cornu meum*. *Deum vivum*. Requies ad verbi ps. 42.

4. *Etiam paffus* &c. Sieſe habet Kimhi ad hunc verſum : Si intelligendus eſt hic plaſmus de Davide exulante apud Philiſtæos, profeſſoſe tum vbiq; paſſum conſtruebantur Excellſa ſcalaria, ita vt aueu- le in ipſis nidularentur. Verum in Templi ſeu Domo Sanctuarij nouquam ſunt nidi- lare aueſ, nequid immo dicitur addeceſſe. Namque etiam teſtu Templi nescio quid erat impoſitum ad abigendos aueſ, ne ibi haerere, quod vocabant *מִשְׁכָּה* *miſche o- ven, prohibere conueni.* Dicit igitur David in hoc verſu, Vtinam idem mihi liceret quod auiculis : namque hæc idco potuit ad iux- taltaria, cum mihi illic eſſe non liceat. Si verò intelligendus eſt de exultibus, hoc ſibi

A velle videtur auctor psalmi, Aves ipsae sedem et nidum inveniunt ac figunt in cunae tuorum altarium, cum ovis illis festum, gregi et offerre sacrificia nō liceat. *Re. mens. 6. Deus meus* id est tuus ad hoc etiam addit. *Siefer. Kimbi. Altaria tua* videlicet passer invenit domum, &c. appropiuit. *Hirundo.* Graec. & Lat. vertetur *tartar*, quia solet esse legere *τάρταρος*, id est *tartar*, pro *τῆς* *deris*, quod *hirundinem* significat à libertate, quoniam ea avis libertatem hominibus agit, & id domum ridet. *Chald.* inter pietates est *ܡܪܝܬܐ* *sepharina*, id est *tartar*.

5 *Beati habitatores domus tuae, etc.* Exul-
per desiderio, quo tenebatur, videndi
Templi facies et praedicae, quibus olim
dum fuit Templum adire ac frequentare.
Ac postmodò, O beatus, inquit, Sacerdotes, &
Leuitae, qui ubi tuas laudes assidue celebra-
bant, ac decantabant. *Pec habitatores do-*
mus tuae intelligi per eorum Sacerdotes, &
Leuitae, qui diei noctesque in Templo
versabantur facie operante, Deique
laudes perpetuò canentes. Idcirco bene
subiecit, (*qui assidue laudabant te*, scilicet
in domo tua: quòd nimirum Sacerdotes
& Leuitarum praecipuum munus esset Dei
laus. Si David est, qui loquitur, vertendum
sic, & quidem per praeterea, (*qui assidue*,
seu perpetuò laudant te tibi. Sensus erit,
O vere nunc ego absente à factis & domo
tua beatus ludici Sacerdotes & Leuitae,
quibus concessum est in domo tua, hoc est,
apud Aecam, aut in Tabernaculo perpetuò
ac tota vitæ tempore versari, & ibique suas
laudes celebrare. Quòd *My add.* *perpetuò*
significet nonnunquam, affirmant vulgò
Lexicographi, & putat Kintia ad hunc
locum. *Laudabant* seu *laudant*. In Fanto
verbum est *syn. temp.*

6 *Beatus varicus* (vel em) *fortitudo* in te:
acc. Sensus, O felicem illum, qui tua fo-
lius ope

erunt, Ezra affixi erat benevolentia gratia di. A
 ctum p[ro]p[ri]etate *לִּיבְיָהוּ אֱלֹהִים* *libum elobe*
themasib, hoc est, *Dans*, *Dens* *xera-*
sum.

10 *Clypeus* (vel *Clipes*) *נֶשֶׂאִי*, id est, O
 Deus, qui es clypei nostri. *Aspice fa-*
ciem thyrsi tui, hoc est, regis quem vixisti.
 Si David loquutus, hoc elatum est, peinde
 se si diceret, aspice vultu placido letum
 tuum supplicantiem, quem tu regem po-
 puli tui constituisti. Res obsecratur, si ali-
 quis in exilio Babylonico. Nam tunc de-
 siderans regis iudaeorum: nisi fortasse velis
 intelligere Iechoniam aut Sedechiam, qui
 ipsi quoque in captivitatem sunt abducti.
 Diceret possit aliquem tunc etiam iudaei
 habuisse & agnouisse ducem, qui illis vice
 regis fuerit, & hic Rex appellatus, nec
 non clypeus venit enim potest ex Ezra,
Clypeus nostrum aspice (vide) *Dans*, *Cly-*
peum, hoc est, regem, qui populo esse de-
 bet in ista clypei. Sic pl. 89. 19. quem lo-
 cuthic etiam Ezra, *Quia Domini* (est) *cly-*
peus noster, & *Sancti Israel Rec noster*. Sic
 reges & principes pl. 47. 10. *scuta seu cly-*
pei terre appellatur. Nonnulli, quorum
 est Diadochi, christum hoc locum vocari
 ipsum Zorobabel existimant. Igitur *thyrsi*
sem p[ro]p[ri]e dicitur exponendo, dicitur peccati exu-
 tem, vi Deus insigni datus precare commo-
 sus sui populi tandem misereatur, ipsum-
 que de captivitate vindicet. Illud *thyrsi tui*,
 facendum etiam est, non parum de facie,
 qui Davidas hunc esse Psalmum autu-
 mant.

11 *Quia melior* (est) *michi dies unus ex a-*
striis tuis, etiam ea lege ut postmodum mo-
 riar, quam vivere mille diei aut annos
 alibi, aut in hac terra & exilio. Sic ex Kim-
 hi & Rasi. Accipe, si vii, simplicior, hunc
 in modum, Quia praestitit vel vnus diem in
 domo tua, quam mille alibi vspiciam inu-
 gere. *Elegi*, id est, malo, *ad lumen portae*
tantum seden, in domo *Di tui*, magis quam
habitan & commorari in summa inno-
 quillitate & pace in *tabernaculo p[re]catori-*
um, ad verb. *improbat*, hoc est, in adibus
 magnificentiis Babylonionum, aut di-
 uitum, ubi plerumque regnat impietas.
Ad lumen sedere, Graecus & Lat. sensum
 donat: quia veterum *abitur esse*.
 Quid in hoc vel si liminis fiat meum, non
 leve est argumentum. Contemnat autem esse
 huius carmann: Cuius enim tantotum
 officium etiam demandatum, vii. constat ex I.
 Paral. 25. Nota. De domo Dei loquens
 vsu p[ro]p[ri]e nomen *לִּיבְיָהוּ* *lybith*, quod domum
 & adificium p[ro]p[ri]e maiora significat: de im-
 portum vero domibus quum agi, velut
 nomine *לִּיבְיָהוּ* *lybithum*, quod significat ia-

bernacula, seu temora, & domos quasdam
 vagis seu ambulantiis, quae ad exiguum
 donat: tempus extruuntur, & ex loco in
 locum facile moueri possunt: quod scilicet
 instabilitatem & inconstantiam condicio-
 nis impiorum designat.

12 *Quia sal & scutum Dominus Deus*
 &c. Ratio est praecedens versus. Cur ma-
 lim vel vnicum diem in aetris tuis vivere,
 quam alibi mille? Cur optem potius adia-
 iux esse iam tot, quam in adibus splendidis
 vultum p[ro]fandi & sceleris versari?
 Quia, inquit in hoc versu, alibi sunt boi.

B iendē tenebrę, apud Deum vnum lux
 solis instat hominum mentes exhalant,
 omnesque eorum & ignoantie tenebras
 depellit: alibi vni potius nihil in Deo ve-
 rō certissimum semper praesidium. Vni
 que hoc significat vultum his verbis *sal*
 & *scutum Dominus Deus*. Contextus re-
 liqui parui versus facili est. Vbi ex He-
 b[raeo] uanitas, *Quia sal & scutum*
dominus Deus, Graecus & Lat. veterum, *Quia*
misericordiam (in Graecis illis, quod qui-
 dam suspicantur obepisse p[ro]p[ri]e) & *ve-*
ritatem diligis Dominus Deus Theod. etiam

C veriti illius & *id est* *id est*. At Aquila,
 Syon. D. Hieron. veterum, quoniam mo-
 dum not. Quid causis fuerit aliter in an-
 tlerit Theodorus, non liquet. *Gratiam &*
gloriam dei Domini, hoc est, facit Deus ve-
 grati sine, adeoque in bonitate apud alios,
 quotquot syncretis sunt animi, de quibus so-
 lutioni intelligendus est versus. Nota *dere gra-*
tiarum alius, pio, reddere aliquem gratias
 & thau. Probatur hoc illud, *Intellectus bo-*
nus, hoc est, ingenium benignum, *dei gra-*
tiam, hoc est, conciliat suauitatem, & reddit
 hominem gratum, Prou. 13. 19. Adde illud
 Gen. 39. 21. *Fuit autem Dominus cum Ioseph,*
& misertus est illius: (heb. & *intendit ad*
eum misericordiam) & *di duxit gratia* (heb.
 gratiam illius) in conspectu principis car-
 uum. *Nam primus bonus &c.* Heb. non
 prohibet bonum ambulanti in integri-
 tate.

13 *Domine exercituum*, &c. Roganti Deū
 spes certi assidui saluis & credum in Tem-
 plum, itaque p[re]cacionem & psalmum hoc
 epiphonemae enneludis. O verē nūc bea-
 tum illum esse experior, Deum omnipotenti,
 qui in te vno fiduciam suam collocat. Nam
 ille nihil non consequitur. Dic, si vu, Post-
 quam se iō cotum felici aem p[re]dicauit,
 qui Templum adiret, aut olim adificauit,
 Deūmq; idcirco ex animo precatus est, ut
 sibi hęc felicitas contingat, nunc tandem
 agnoscere se verbo lapsam, ideōque corri-
 gere se, sique statueret, ad veram hominis
 felicitatem factu esse, si omnem suam spem

in Dei bonitate collucet : vtrunque enim miscum sit à Sacris corpore exulare, precipuam tamen hominis in hac vita felicitatem in hoc positam esse, si quis animo & mente praesens sit Deo, ipsum solum cogitet, ad ipsum vnum sua omnia referat. Potest sic accipere, vt dicat, Vt miseri nunc si-

mus, quodd procul à tua & absumus, tamen hoc nos saluare & valde crecet, quodd speramus te nos ex hac captiuitate liberaturum, & Templum inauraturum. Ex Ezra coniungendus hic versus cum precedente hunc in modum, Ei, qui sperat in Deo, nil boni vquam deerit,

PSALMVS

LXXXIV.

LXXXV.

VERSIO

VETUS.

NOVA.

IN finem, filiis Core, Psalmus.

2 Benedixisti Domine terram tuam : auertisti captiuitatem Iacob.

3 Remisisti iniquitatem plebi tuae : operuisti omnia peccata eorum.

4 Mitigasti omnem iram tuam : auertisti ab ira indignationis tuae.

5 Conuertere nos Deus salutaris noster : & auerte iram tuam à nobis.

6 Numquid in aeternum irascetur nobis? aut extendes iram tuam à generatione in generationem?

7 Deus tu conuersus viuificabis nos : & plebs tua letabitur in te.

8 Ostende nobis Domine misericordiam tuam : & salutare tuum da nobis.

9 Audiam quid loquatur in me Dominus Deus : quoniam loquetur pacem in plebem suam;

10 Et super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad eum.

11 Verumtamen prope timentet eum salutare ipsius : cum inhabitet gloria in terra nostra.

12 Misericordia & veritas obuiauerunt sibi : iustitia & pax osculatae sunt.

13 Veritas de terra orta est : & iustitia de caelo prospexit.

Tom. II

PRAECENTORI* filiis Core ^{u vel filiorum} psalmus.

2 Complacuisti Domine tetrae tuae : deduxisti captiuitatem Iacob.

3 Remisisti iniquitatem ^{b populi;} plebi tuae : operuisti ^{& sic per totam plebem,} omnia peccata eorum.

4 Mitigasti omnem iram tuam : auertisti ab ira indignationis tuae.

5 Conuertere nos Deus salutaris noster, & ^{d nosstra} auerte iram tuam ^{e prop} à nobis. ^{ossum seu}

6 Numquid in aeternum irascetur ^{f heb. uolunt} nobis? extendes iram tuam in generationem & generationem?

7 Annon tu conuersus viuificabis nos, & plebs tua letabitur in te?

8 Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.

9 Audiam quid loquatur Deus Dominus : quoniam loquetur pacem super plebem suam, & super sanctos suos, & ^{h Psalms} (eos qui) non conuertuntur ad stultitiam. ^{no conuertere}

10 Profectò propinqua (est) timentibus eum salus ipsius : vt inhabitet gloria in terra nostra.

11 Misericordia & veritas obuiauerunt sibi : iustitia, & pax osculatae sunt.

12 Veritas de terra germinabit, & iustitia de caelo prospiciet.

G ij

13 Etiam Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum.

14 Iustitiam ante se ambulare faciet (quisque,) & ponet in via gressus suos.

14 Etenim Dominus dabit benignitatem: & terra nostra dabit fructum suum.

15 Iustitia ante eum ambulabit: & ponet in viam gressus suos.

COMMENTARIUS.

Argumentum.

EGO, omnis brevitas ergi aliorum sententia, patet hunc psalmum ad tempus illud referendum, quod rediit ex captivitate Babylonica est consequutum. Toto enim isto tempore vicinarum gentium odio & asiduo inorsionibus felicitas Iudeorum sepe turbata est, nec modo cultura agrorum, sed etiam templi & urbis structura non semel est impedita. Nosram sententiam probat ordo psalmi. Nam postquam beneficium liberationis, ex captivitate Babylonica scilicet, tribus versibus persequitur est Psalter, Decem orati totius populi verbum, vitam tandem deponat, faciatque ut superius undiqueque bellis, & omnimoda salute concessa, sua ipsius misericordia appareat. Inde, à versu scilicet 9. loquitur serè ad istum modum, & hic altera pars psalmi, in qua de promissa salutare gloriamur. Sed quid, inquit, congeror pluribus? Præstat Decem ipsam loquentem assensu audire, ac consilare. Is enim dubio prece sua genti prospera omnia pollicentur est, dantmodo malis evadita superis, sibi que cæcat in posterum. Ecce igitur id, quod ex oraculo divino accipio. Non longo à nobis veri Dei cultoribus abest salus, & prope adest tempus, quo regia nostra florebit: quo omne genus vicinorum, atque imprimis misericordia & fides, iustitia & cetera dæi funderit inter nos colatur: quo, inquam, amicitia perfidat, quæ omnium pene annos occupavit, resergetur virtute ac fides: idcirco Deus pro sua iustitia à cælis prospiciet, genus omne boni in nos effundens, terramque ipsam largi muneribus fecundans, sic ut illa cultores suos daret omni frugum copia. Ac tunc quisque Dei benignitate provocatus iustitiam & rectam rationem, quodcumque agat, ducem sequetur.

2. Complacuisse Domine &c. Vel Favore prosequens et Domine terram tuam: &c. His tribus versibus beneficii liberationis à captivitate Babylonica commemorat. Favore prosequens 11. D. Hieron. vertit. Placatus es Domine terra tua. Pag Cæphæ. cussit &c. Lat. Benedicisti &c. quippe qui gratiæ legerit Eodrymme, pro Eodrymme, quo modo omnes fere Græcos codices, & Interpretes, & auctores habere assintat Agellius.

3. Remissi iniquitatem &c. Causa nam, que captivatus fuerant peccata Si quæ reliqua sunt, quæ pertineant ad hunc versum, videad vers. 1. & 2. ps. 11.

4. Misisti, heb. Absististi. Aversisti, ite sup. ex Rasi. Ex Ezra & Kimhi vertendum, aversisti ab irascendo (putant enim hic irascendo, esse misit. modi pro מִן chaveth) furorem tuum Chald. vertit reseruit es ab ira (scu vehementia) indignationis tue.

5. Converte (scu Revertit) nos omnino in pristinum statum. Deus saluamur nossem, ad verb. salatus nostræ, in quo scilicet solo peccat ostra salus.

7. Converti tu convertis (ad verb. revertetur) convertis nos, hoc est, iterum, ut alius, fecisti, vivificabis nos. Verbum מִן filius,

A id est, revertendo, iunctum immediate cum alio verbo induit naturam adverbij, ut obsequatum aliis. Alij explicant converti ut vivificabis nos, hoc est, reconciliatus nobis, & mutata sententia: tanquam penitentia ductus vitam nobis salutemque donabis, tu qui solus potes. Convertis nos, hoc est, vitam nobis cellures, qui in tantas calamitates, animique dolores incidimus, ut penem mortui, aut saltem mortui addidit videri possint. Et aversit in te id est, alacritate & maxima cum lætitia te collaudabit, quasi dicat, tui laudandi occasionem habebit vitæ & salutis restituta.

B 8. Ostendebis Domine misericordiam tuam, &c. Sensus huius versus est, Fac ut tuam benignitatem, & salutem tuam dextera experiamur: age nobiscum peccator, pro tua misericordia, non pro tua ira: tot enim scelerum reos nos agnoscimus, ut si sumus nunc nobiscum agere vis, potius petite debemus.

9. Audiam quid loquatur Deus Dominus, &c. Locipet altera pars, psalmi in qua corrigisse, quasi dicat, Quis conqueror aut quid loquor? Quia potius mihi auscultandum est, quid loquatur Deus, Prophetam agere volens te perstavit. Strepit Habacuc cap.

hic exponit: *Miser cordia & ventus obui-*
nerunt sibi, id est simul conueniunt in per-
sona Christi: quia ex Dei misericordia Ver-
bum assumptis carnis ad complendum ve-
ritatis promissiois facta est passio veteris
testamenti de incarnatione Filij Dei, *In-*
stiterunt & pax osculatae sunt, quia Christus
in sua passione factus est pro nobis peccatorum
iustitiae: quam iustitiam ita im pax fuit os-
culata: quia per suum sanguinem pacifica-
uit ea, quae sunt in caelis & in terra, Co-
loss. 1. Haec enim Lyranus, Hebraeorum
quoque multi, in quibus Kimhi, de Chri-
sto hos versus interpretantur, sed frigide,
ut qui Christi mysteria ignorent, & bellan-
tes lumini, & nescientes vias eius, nec
stantes in semitis eius, sed errantes quasi
eblendi.

12. *Veritas de terra germiabit, &c.* Huius
versus, mea quidem opinione, haec est sen-
tentia, Futurum est, inquam, ut veritas seu
fides quasi flos de terra germineat, hoc est,
reuerentia veritatis in terra mortales, quae bel-
lorum iniuriam protulit videbatur exincta.
Ac tunc Deus cernens homines virtutis
studio dedicati, ipsi pro sua iustitia de caelis
prospiciet ac providebit, terram etiam ip-
sam omni bonorum genere fecundam:
quod perueni sequens versus, *Etiā Do-*
minus dabit benignitatem, seu bonum, & ter-
ra &c. Quod per iustitiam in hoc versu in-
telligenda sit Dei iustitia, liquet ex eo
quod est additum, *de celo*. Quod iterum
veritatis hanc iactant, hac de causa fortasse
factum, quod, quo tempore scriptus est hic
Psalmus, maxime laboraretur perfidia.
Quomodoque veritatis nomine intelligi
possunt omnes virtutes synecdochicis:
omnes quippe virtutes inter se sceleratae
sunt, ut una sine alia agere nomen suum
obteneant. De Christo sic post hunc ver-
sum explicat Lyranus: *Veritas*, id est,
Christus, qui dicit de seipso Joh. 14. *Ego*
sens viam veritatis, & vitam. *De terra orta est*,
id est, de virgine, quae terra vocatur, Esai. 45.
Aperietur terra, & germinet Saluato-
rem: illa enim, quae oriuntur de terra, non
oriuntur ex commixtione maris & semi-
nis. Sie beata Virgo concepit & peperit fi-
lium virili consilio: & propter hoc de isto
conceptu de ovis praedixit Esai. 53. *Ascendet*
sicut virgultus carianeo, & sicut radix de
terra siccanti, id est, de Virgine non fecun-
dula femine vitile: & secundum Doctores
Caribolus & Hebraei antiquos cap. 33um
Esai. loquitur de Christo, sicut magis de-
clarabitur ibidem, Domino concedente.

Et iustitia de celo prospiciet, id est, Pater
iustus, vel cetera Trinitas dispositum ut Dei

A Filij acceperet de virgine carnem, velie-
per vum iustitiae homo veros latissimetur,
sicut primus homo Deum offendit. Ha-
ec enim Lyranus.

13. *Etiā Dominus dabit benignitatem seu*
bonum. Sensus, Deus vni cuius corporis
bonis Genus suae pietatem tunc remunciatu-
bit. Tendendum hoc loco illud Apost. 1. Tr-
motib. 4. *pietas ad omnia utilis est, promif-*
sionem habet vitae quae nunc est, & futurae.
Rasi, Ezia, Kimhi, & alij Hebraeorum
propter sequens membrum per bonam hie
intelligunt pluviam ex loco Deut. 28. 12.
Aperiet Dominus tibi thesaurum suum opim-
um, calum, ut des pluviam certatim (in
gen.) *in tempore suo*. De Christo sic ex
Caid. Bellarmio scilicet hunc versum acci-
pio: *Etiā Dominus dabit benignitatem*, id
est, emittere de caelo Spiritum sanctum
suum, qui Virginem obumbrabit, & sic
terra nostra neque arata, neque sata, sed
omnino Virgo intacta, ac solo Spiritu san-
cto, quasi pluvia, fecundata dabit fru-
ctum suum, quo modo terra flos in agnis
absque hominum cultura sola pluvia & ra-
diis solaribus fecundata profert.

14. *In iustitiam ante se ambulare faciet quis-*
que. Sic mihi visum est vertendum, *visit*
seculum, Quisque denique tunc Dei beni-
gnitate inuitatus, quodcumque agere aut
suscipere volet, iustitiam sibi semper ob-
oculos proponere, eamque, quasi quae fa-
ciem in tenebris huius vitae praefecerat, sibi
praesentem: posseque *perire in via* (hebr. *ad*
viam) *gressus suos*, id est, se accingere itinere,
& opus aggredieretur. Per iustitiam hoc lo-
co intelligi in genere etiam rationem, quae
iusta est vivendi norma ac regula. In Gi-
co & Lat. *In iustitia ante eum ambulabit*.
Nam *perire*, *iehellere*, potest esse in itinere
& intrandivium. Lyranus per *In iustitiam*
intelligi vult Ioannem Baptistam, (Christi
scilicet Praecursori) quid dicitur *In iustitia*,
eod quod poenitentiam praedicavit, per
quam sit, ut ipse loquitur, iustitia de offen-
sis commissis: propter quod dicit Saluator
Marth. 21. *Poenit ad vos Ioannes in via*
in iustitia. Addit, Et quia non solum in iustitiam
poenitentiae praedicavit, sed etiam per hunc
ipsam enit in asperitate vestitus, & parci-
tate victus, secundum quod dicitur Marth.
3. *Ioannes habebat vestimentum de pilis*
camelorum, & zonam pelleam circa lumbos
suos: escam autem eius erat locustae & mel
sylvestris, id est, subditur, *et ponet in via*, scilicet
per poenitentiam, *gressus suos*, ut factio
ostendat in seipso, quod alii praedica-
ret verbo.

P S A L M V S

LXXXV.

LXXXVI.

V E R S I O

VETVS.

NOVA.

 RATIO ipsi David.
Inclina Domine aurem tuam,
& exaudi me: quoniam inops
& pauper sum ego.

2 Custodi animam meam, quoniam
sanctus sum: saluum fac seruum tuum,
Dei mei, sperantem in te.

3 Miserere mei Domine, quoniam ad
te clamaui tota die: letisia animam
serui tui, quoniam ad te Domine animam
meam leuaui.

4 Quoniam tu Domine suavis, & mi-
tis, & multae misericordiae omnibus inuo-
cantibus te.

5 Auribus percipe Domine orationem
meam: & intende ^vocem deprecationis
meae.

6 In die tribulationis meae clamaui ad
te: quia exaudisti me.

7 Non est similis tui in diu Domine: &
non est secundum opera tua.

8 Omnes gentes quascumque fecisti,
venient, & adorabunt ieram te Domi-
ne: & glorificabunt nomen tuum.

9 Quoniam magnus es tu, & faciens
mirabilia: tu es Deus solus.

10 Deduc me Domine in viam tuam, &
ingrediar in veritate tua: letetur ior
mentum ^viri timeat nomen tuum.

11 Confitebor tibi Domine Deus meus in
toto corde meo, & glorificabo nomen
tuum in aeternum.

12 Quia misericordia tua magna est su-
per me, & eruisi animam meam ex in-
ferno inferiori.

 RATIO ipsius Davidis,
Inclina Domine aurem
tuam, exaudi me: quoniam
inops & pauper (sum) ego.

2 Custodi animam meam, quoniam
sanctus sum: saluum fac seruum ^{tuus}
tuum, tu Deus meus, sperantem in
te.

3 Miserere mei Domine, quoniam
ad te clamo ^h tota die.

4 Laetifica animam serui tui: quo-
niam ad te Domine animam meam
leuaui.

5 Quoniam tu Domine ^a suavis &
mitis, & multae misericordiae omni-
bus inuocantibus te.

6 Auribus percipe Domine oratio-
nem meam, & intende voci ^c depre-
cationis meae.

7 In die tribulationis meae ^f clama-
ui ad te, quia ^g exaudisti me.

8 Non (est) similis tui in diis Do-
mine, & non (est) secundum opera
tua,

9 Omnes gentes quascumque feci-
stis, venient, & adorabunt coram te
Domine, & glorificabunt nomen
tuum.

10 Quoniam magnus (es) tu, & fa-
ciens mirabilia: tu (es) Deus solus.

11 Doce me Domine viam tuam,
ambulem in veritate tua: vni cor meum
ut timeat nomen tuum.

12 Confitebor tibi Domine Deus
meus in toto corde meo, & glorifica-
bo nomen tuum in aeternum.

13 Quia misericordia tua magna (est)
super me, & eruisi animam meam ex
^h inferno inferiori.

G. Hilg.

h. Spalding

14
 15
 16
 17

Deus, superbi insurrexerunt super me, & synagoga potentium quaesierunt animam meam: & non proposuerunt te in conspectu suo.

Etu (es) Domine Deus miserator, & misericors: patiens, & multa misericordiar, & verax.

Respice in me, & miserere mei: da robur tuum pueri tuo: & saluum fac filium ancillae tuae.

Fac mecum signum in bonum, ut videant qui oderunt me, & confundantur: quod tu Domine adiuueris me, & consolatus fueris me.

Deus, iniqui insurrexerunt super me, & synagoga potentium quaesierunt animam meam: & non proposuerunt te in conspectu suo.

Et tu Domine Deus miserator & misericors, patiens, & multa misericordiar, & verax.

Respice in me, & miserere mei, da imperium tuum puero tuo: & saluum fac filium ancillae tuae.

Fac mecum signum in bonum, ut videant qui oderunt me, & confundantur: quoniam tu Domine adiuuisti me, & consolatus es me.

COMMENTARIUS.

Argu-
 mentū.

PSALMUS hic cuius sit, & quale habeat argumentum, indicat titulus. Nam inscribitur Oratio ipsius Davidis. Unde perspicuum fit hoc carmine contineri precationem, quam scilicet ad Deum fecit David, quam abbe, ut censet Kimbi, anā Saul exaltaret, ipsiusque fugitaret. Apparet quodammodo hoc ex eo quod sit in peccato vestis inopem & pauperem vocat. Toto enim tempore, quo exulebat, vix habuit unde vilitaret, ac nisi cognati, & qui à tribu Iuda ceant, etiam subuissent, sepeliri periculum fuisset fume. Et in Silex, quem locum ei ad incolendum Athia rex Geth donauerat, commorari, inde clancularius inexcursionibus veniens infestabat, magnas lumentorum & lanceolarum praedas abigerat, quod mirum ipse amicum veram corpori haberet, unde cum suis miseram vitam sustineret. Vide, si vis, illam historiam i. Sam. 27. Hic psalmus porro constat ex pluribus partibus. In prima perit David, & ardentem quidem, ac sepe, se exandens, servari, defendi & curari à Deo in praesentibus arumis ac periculis, quod mirum sentiat vult se inobedientem, idcirco in vno Deo spem ponat, quem non modo bonum esse & iustum erga illos, qui eius opem implerant, sed & potentem, & solum ex qti, qui dy nomenatur, misericordiarum operum effectorum cognoscant. Si seruetur, facit aut ut amaret Gentes, vel saltem aliqui ex omnibus Gentibus diuersimodis miscendo exstiti Deum veniens adoratum, abdicatis falsis nominibus. Quamquam hic credendum potius infeci vaticinium de Gentium vocatione, & loco quidem, ut dicitur in Comment. Hinc transit ad alium periculi, in quo posuit à Deo ea succursu & robore indere, per quae perferre fortiter possit inimicentia mala. Inde artificio elucet, ut se Deo peccatorum beneficiorum merentem prober, sique ipsam facilius ad opem faciendam in praesentibus malis prouocet, ea beneficia seriò ac perpetuò celebrantur promittit. Postremo Dei opem iterum implorat, hunc ferociam, multitudinem, truculentiam, crudelitatem, & impietatem una ex parte Deo proponit, ex altera vero, eius clementiam, lenitatem, & in seruandis promissis constantiam exaltat.

Inclina Domine aurem tuam, & exaudi me. Agerandum. Imò in Hebraeo vox posterior prioris fortior est, ut alibi notatum, ad vers. 21. psal 74. Repete quae dicta sunt in Argumento.

1. Inclina Domine aurem tuam, & exaudi me. Agerandum. Imò in Hebraeo vox posterior prioris fortior est, ut alibi notatum, ad vers. 21. psal 74. Repete quae dicta sunt in Argumento.

2. Confide in domino meo. Animam dixit, quoniam nouerat vitam suam peti. Quoniam sanctus seu pius sum, hoc est, iudicē & pietatem nomen veneror & colo, ac seruus sum, vii mox in hoc eodem versu proficitur. Abiit David apud Deum incepte superbiat, affirmans se culpa omnis aut offensa expertem Tantum in se religiosè & iudicē, ut posset, Deum roicare, ac veretur.

Zn, emphaticè, *Deus est iudex meus*; hoc est, A
io, inquam, equis est officium meum innocen-
tiam ac nihil de hostibus male meritum de-
scendere. *In te*. Ad verb. *ad te*. Verùm
Kimhi probat ex Exo. 35 15. *et* particula-
tem interduci ut significare. Sunt qui, ce-
re Etra, existimantes *עַתָּה שְׂבִימָנוּ*, esse
præter temporis, exponant, *Cessandum erunt
mea* id, quod est cultus deorum. Non male
cohaerebit id, quod subsequitur. Etra eo
Kimhi censens prædictum verbum esse tem-
poris modi, est, inquit Kimhi, sub *ו* lu-
latum cum accenti rhetorico ad dilata-
dum locum mulsum.

3. *Miserere mei* &c. Verbum *miserere* est. fixa est et poëte apud Deum, cuius nomine eleo cos, & misericordie, &c. *Quoniam* *namque* *de* *solum* *elamo* *terre*, vel *ex* *Kimh* *omni* *die* Ostendit hoc Deum assidue esse orandum Nisi enim ingratum est, qui vobis pece defuissus, nisi Deus exaudiat, deficiet & fiduciam abijci.

4. *Zusifides anemones feruntur*, qui tunc in
inopie et trillitia iacet. *Ad te anemum*
meum leuare, id est, ad te vultu respicio, in
reuo spera pono. *Anemum suum leuare* ad
aliquid, est totam spem suam in te aliqua
ponere. Occurrit huc locum Deut. 24. 15.
Et ad eam leuare anemum suum, hoc est, to-
tam spem mea ponit. Paulo aliter hic est in
Vulgata. Iei. 22. 27. *Et in terram, ad quam*
pos leuare anemum suum, *ue reuertantur il-
li*, hoc est, ad quam cupide inhiant, de som-
nis votis redire exoptant. Ex Kimbi potest
etiam, *anemum suum leuare ad Deum*, viar-
pari pro toto corde Deum precari: quo
sensu dicitur Thren. 3. 42. *Leuamus torde*
nostra cum manibus ad Dominum. Gallieb
leuer son ame au son iour à Dieu. Hæc
phrases iam explicata est ad vcel. c. pl.
25.

§ SUMMA, prop. bonae, bonis, imò omni-
bus, ex illo pl. 145. 9. SUMMA (Bona) De-
minuuntur, et miseraciones eius super
omnia operacina. Et misericord. heb. propitius
seu perennis ac facilis ad ignoscendum pec-
catoribus. Omnibus invocantibus te suis in
malis, et si non peccatorior, in modò retri-
buiscent, et ad te confugiant, ac verè te con-
vertant. Hæc summa huius versut. Equum
est, cū hæc mala meritis sum, et me invo-
catorum exaudiat, qui nullis synecias ref-
tuit preces.

¶ *Auribus percipere.* Sua vota quum toties ac subito te pēnit, ostendit se tunc fuisse in summo discrimine: ac deinde nō admonere vult assidue Deum orare in malis, nec faciente, si mox precibus non anspuit. Tenere profecto omnes debent multum valeat deprecatione iussu assiduam, & fa-

eriscunt boni odit esse apud Deum fla-
guandi importunitatem: tantum obest ve-
illi fir graviter ac moleste Christus sanè
apud D. Lucam cap. 11. parabola videm-
culidam, quæ vel à occasione dedit posu-
larum importunitate exorsit, docet Deum
sic inreimissione esse orandum. Adde
quòd mulier Chananæ importuna flagi-
tauone à Christo tandem postulatum ex-
pessit.

7 In die tribulationum &c. Scilicet, Non quod intem, aut exuper te, neque de nihilo e inuoco, sed virginibus petiu. *lis. Clemens.* In Fonte verbum est ut. *emp.* pio soleo clamare. *Exaugurio.* In Fonte verbum quoque fut. *emp.* pio solere exaudire. Potest tamen virumque verbum in furore vertere, penitus ac illi dicere, Centum est, quicquid aucteri aciderat, tuam opem implorare: cered enim sum te me exauditorum. Nam quicumque te synecro animo orat, tu illos exaudis. Neque tu es feni falsis nomina, que frustra tuis cultoribus quotidie columas & rogantur: ac nullas deorum sicutur: huicque pertinet sequens versus.

8. *Non (qñ) similis tunc in die Domine, ecc.*
Vendit et se dedit, quantum voluerit,
idolo lazar suorum deorum potiorum, hanc
et illa opera praeiugis aut homini delictis
accepta referat: nunquam tamen pinda-
bunt deo esse tui similes. Et quia expro-
dolorum cultores inuocant nomen Eulā
mane vique ad meridiem, dicunt, Bael,
exaudi nos: nec interit est vox, nec qui
respōdet, ut cum Elia 3. Reg. 18. 17. iussit
māro aliquis sic possit iudare, Chama-
te voce mator: deus enim est. Et forsitan la-
gunt, aut in diuersos est, paulo aliter in
Hebren) aut in ierem, aut testē domini,
vixit et. *Non (qñ) similis tu ei.* Resce-
bit illud Moisi Deut. 4. 7. *Quia enim (qñ)*
natus tuus) grandis, qui habuit deos ap-
propinquantes filij, filij Domini Deus nos-
ter) exultis adfirationibus nostris. Et non
(qñ) secundum opera tua, hoc est, o ipe, qui
recum paxia faciat nullus est nullus, qui
possit impari opera tua.

9 Omnes gentes quasquique fecisti, &c.
Sensum hunc aliqui esse volunt. Nulla gens
in ecclesia est, quae quidem audierit & maximis
arumois me à te liberatum, cū oculis
ope niteter, praeterquam iudā videret, non
veniente adoratum, & praedicatum tuum
nomen, falsis abdicare nominibus. Simile
est sermō p. 13. 18 quod mox tractabim.
Sed ubi legimus omnes gentes, vel falsam
aliquos ex omnibus Genibus Davidis
salute ac liberatōne excitatos Deum colui-
se i. Poterit existimare aliquis hoc o: ato

rietas ad adorandum Dominum dici, non prophetice. Melius qui prophetiam conuersionis & uocationis Gentium hoc versu contineri putant, quando, ut est pl. 22. 28. *Remouebuntur, & conuertentur ad Dominum universi fines terre, & aduersus in conspectu tuo uniuerse familie Gentium*: quando Deus, ut est Es. 43. 5. ab Oriente adducet semito Israel, & ab Occidente congregabit illud, & dicet *Aquilem, Da, & Asira, Noli prohibere: affer (adduc) filius meum de longinquo, & filius meus ab extremis terre*: quando, ut est ibidem, versu 9. omnes gentes congregabuntur simul, & colligentur populi: quando, ut ait Zacharias cap. 1. 9. *erit Dominus Rex super montes terrarum, & erit Dominus unus, & nomen eius unum* Aristotele prophetia manifeste est ad rem. Est. Nam postquam de Dei potentia dixit, sic ait, Verum me dicere euentoripse ostendit: futurum est enim tandem ut omnes gentes te solum colant, cui vnus potentiam prædicent, repudiata superstitione, & à Christo ad veram religionem & pietatem perducantur. *Quasque fecisti.* Aptè additum hoc. Gentes Dei sunt creaturae oio minores quam Iudei. Ego æquum erat ut ad societatem regni celestis tandem vocarentur, oioque Deo nō cōgoscere. Hoc petiit illud Es. mox cit. cap. 43. 7. *Omnes qui vocantur in nomine meo, & ad gloriam meam traham cum formam eam, celum finem eum.* *Peritiam*, scilicet vocatæ per Christum.

10 *Quoniam magna (es) &c.* Omnes Gentes veniunt te adoratum, quia intelligunt & cognoscunt te vel ex miraculo mex liberationis, vel ex Christi Euangelio, te vere magnū esse, ac potentem, imò te solum Deum esse.

11 *Dote me Domine viam tuam*, id est, Fac nūc ut intelligam, quæ ratione te geris tū tuis, quo modo illos interduo affligi sinis ad excrendam eorum perniciem, aut castigandam peccitūratem: fac, loquam, ut hoc nūc intelligam, ac sentiam, ne fractus magnitudine periculorum, aut calamitatum mole oppressus à te deficiam. Eodem pertinet id, quod sequitur, *ambulem in veritate tua*, id est, fac ut semper & totum me componam ad normam verbi tui, quod qui sequitur, *errare aut habi nūquam potest* *Placui tui*, hoc est, tuam agenda rationē. Sic Deut. 32. 4. *omnes viæ Dñi iudicium*, hoc est, quicquid apti, iustum est & æquum. Pl. 67. 3. *Præcognoscent in terra viam tuam* Poter, & eodem sensu recte dicit, hoc loco *per viam Dñi* intelligere verbum diuinitus patensum, quod normam ageo di ac viuendi perhibere, ac veluti ite monstrari. Sic

A pl. 18. 21. *Quis custodiat vias Domini.* Pl. 17. 11. *Docete Domine viam tuam.* Pl. 119. 33. *Dote me Domine viam statutorum tuorum.*

Vni seu adunā, neque ita cōpone *cor meum*, ut non serui ut huc & illuc, sed tibi soli adhaerear, & tunc nomen tuum, id est, te. Potes interpretari, *conuertere meum ad tonendam mentem tuam*, hoc est, fac ut non scandalus cor meum, ut non sim duplici aut multiplici corde, dum te colo, hoc est denique, sic ut animo integro te rulam, nē ut villa de caussa à te vnguam deficiam. Græcos & Latinos

verberunt *Leuatur cor meum* &c. Legeunt quippe ex *ἡσθηδὴν*, quod est *leuatur*, *ἡσθηδὴν*, quod occurrat Exo. 18. 9. pro *ἡσθηδὴν*, id est, *ἡσθηδὴν*, quod Symm. venit *ἡσθηδὴν* *Confitebor tibi Domine* &c. Nunc, quod magis Deum ad opem ferendam prouocet, præteritorum beneficiorum memoriam se ostendit, eaque peritū celebraturum pollicetur. Sunt qui Dauidem existimant in res præce opem Dei ac præsentiam sensisse, adeoque, id quod non semel facit in Psalmis, quasi personam iam malis Deo gratitudinem polliceri. Verum prius magis est in promptu. Degentibus dixerat *glorificabitis simpliciter*, de se aut amplius *glorificabitis in æternum*, hoc est, nunquam desinam, quoad viam, celebrare &c. Hoc ex Ezra.

13 *Quia misericordia tua magna (est) super me*, hoc est, Toties enim iam, vel in his malis, immensam bonitatem tuam erga me sum expertus. *Errasti* sæpe aliis, vel toties iam animam meam à manu inimicorum, huius etiam Saul, & asseclarum, qui me vicē insidiatur, quod petinet quod mox sequitur, *ex inferno seu sepulchro inferni*: vbi addidit *inferni* ad amplificandum. Sic

D Prou. 9. 18. *in profundis inferni hospites seu amicitia (Vulg. conuiuium) eius.* *Per sepulchrum autē inferni* vult notare grauissima pericula, ac mortem certam & manifestam.

Errasti. Ex Kimhi hic potest esse prax pio fut. more prophetico. Sunt, inquit Kimhi, qui per *sepulchrum inferni* Gehennam intelligant. Annotabo quod habet Rasi, et si est prax nostrum argumentum: *Ex inferno inferni.* Adulteri in profundum inferni decedunt: tu autem inde me erulisti, quod mihi dux Nathan, *Dominus quoque traxisti peccatum tuum.* 2 Sam. 12. 13.

14 *Deus, superbi insuperauerunt &c.* David iterum Dei opem ellagiturus argumentum ducit pñm à periculi magnitudine, videlicet à superbia, multisitudine, truculentia, crudelitate, & impietate hostium: deinde à Dei natura, ut dicitur ad vici. sequentem. *Non propeuerunt seu pefecerunt &c.* hoc est, non cogitant quod sit Deus vindex scelerum, ideoque in me

crudeliter sequuntur impunitatem sperant.

15 *Et tu (et) Domine Deus* &c. Aliud argumentum sumptum à natura Dei, qui verus est misericors, pater & leonius, clementer idemque verax. Sumptus est hic versus ex Ex. 34. 6. *Verax*, hoc est, sermo promissi. Promiserat autem Deus David regi. Promissit & opem ad se confugientibus. Qui differant misericordius & veritas tam sepe dictum Vnde ad ver. 10. pl. 25.

16 *Respice in (ad) me*, &c. Cum tot, tamque feroces hostes adorti me sint, tunc sis misericors & clementer, aditum radur, & verax, tuum est mei misereri, ac quod deliqui, cognoscere, & promissum regnum tandem tradere. *Rebur*, Lat. habet imperium. At Genitur xpianus. *Felium ancillæ tue*, id est, veram. Hoc dicit ad exagrandam servitutis conditionem. Audi quid dicat ad hoc Rasi. Filius ancillæ, inquit, summissit se regi erga Dominum, quam servus compitius, siquidem ille domi nascitur, & in sua hera educatur. Non possum præterire id quod habet Krmhi. Mentionem facit matris, quoniam ipsa principis pariter obit in filii procreatione: ac sic idem David pl. 116. *ego servus tuus, ego servus tui filius ancillæ tue* Nata

in vero naterno foris efformatur acque enutritur, ibique ad ævum tempus sensum eruditurque augetur: & vltim lucem exit, matris vberibus alitur. Ex quo sic ut filii naturam & ingenium matrum magis referant quam patrum: ideoque dicitur de Re. 12. *filii* &c. *Et nomen matris eius*, quod dicitur intelligi ut plurimum filium sic se gere. re, quem admodum se gessit mater, cuiusque morem præsertim imitari. Licet enim adronex hominis, siue bonæ, siue malæ, à libero sint arbitrio, necnon ab assuetudine atque educatione, nonnullæ tamen sunt, quæ ex naturæ & modo procreationis pendunt. Idcirco hic ait *seruus tuo*, & *filium ancillæ tue*, duobus modis servitutis conditionem exprimeas, quales velle significare se Deservitum esse, & quod scriptum in servitute tradidit, & quod naturæ talis sit, quippe qui ex matre ancillæ Dei ortus sit, sic se id ille.

17 *Fecit mecum signum in bonum*, &c. hoc est, Ede palam illustre aliquid exemplum tuæ erga me bonitatis, ut vel intimer mei fateri cogantur me tibi ebarissimum esse. Vel, Ede in signum aliquid miraculum meæ castrationis, regnum tandem, quod ex pollicitus, in manum tradens.

P S A L M V S

LXXXVI.

LXXXVII.

P E R S I O

VETVS.

NOVA.

ILLIS Core, Psalmus Cantici.

Fundamenta eius in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.

2 *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.*

3 *Memoro Rahab & Babylonem scientium me.*

4 *Ecce alienigena, & Tyrus, & populus Aethiopum, hi fuerunt tibi.*

5 *Nunquid Sion dices: Homo, & homo natus est in ea: & ipse fundavit eam Altissimus?*

6 *Dominus narrabit in scripturis*

ILLIS Core Psalmus Cantici.

Fundamentum eius in montibus sanctis.

2 *Diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob.*

3 *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.*

4 *Memoro Raab, & Babylonem cognoscentibus mei ecce Palaestina, & Tyrus cum Aethiopia: iste natus est tibi.*

5 *Et de Sion dicetur, Homo & homo natus est in ea: & ipse fundavit eam Altissimus.*

6 *Dominus numerabit in scripturis*

et vel Palaestina

et deorum

et de Sion

et de deo

populorum, iste natus est tibi.

populorum, & principum: horum, qui faciunt in ea.

7 Et cantores ut tibicines: omnes fontes mei in te.

7 Sicut Latantium omnium habitatio est in te.

COMMENTARIUS.

Argu-
mentu.

DIFFICILE est cernere statueret quando scriptus sit hic Psalmus. Propter haec verba. *Filius vel Filiorum Core*, de quibus vide ad Ps. 42. *Konhi* existimat *Danid* hunc carmen esse auctorem, qui ipsum filium Core decantandum tradiderit, vel ipsos filios Core. Quo tempore, non statuit, neque huius de re, ut quae ad intelligendum Psalmum nihil aut parum pertineat, idcirco potest esse Labecandum. Ego probabilius censens Coenae, vel potius quoniam ex illis, incertum quoniam, hunc Psalmum edidisse Cui sit sensum, mox audiet. Ex his verbis, *Fundamentum eius*, Psalmicantibus scilicet, in montibus sanctis, facile congeri potest de argumento. Nam istis verbis nihil aliud significari potest, quàm huius Psalmi materiam versari in montibus sanctis, hoc est, in celebrandis laudibus urbis Hierosolymae, quae ex duobus montibus, *Sion*, in quo arx regia, & *Moria*, in quo Templum, consistat, quorum montium utriusque sanctitas fuit: iste propter Aeternam Domini in eo à Davide repositam, huius ob extruendam in eo Templum, vel, si *Danid* psalmum placet adscribere, extruendum, sicuti traditione, quemadmodum ex Hebraeis aliis docuimus, credebatur. Haec absurde tamen dicit aliqui per montes sanctos hic intelligendos universos vicinos montes, qui Hierosolymam cingunt, quia montem *Olivarum*, & alios, qui omnes sanctorum montium propinquitate ac vicinitate vere merito sancti censeri poterant. Sed melius, & magis in promptu, meo quidem iudicio, per montes sanctos intelligere *Sion*, & *Moriam*, istum, ut dictum est, *Arae domus*, hunc Templi extruendae consecratam. Unde hunc Psalmum *Danid* haud erubescit, sed *Coenae*, vel potius illorum aliorum, qui, extructo iam templo, ipsam edidit ac recitavit. Si quoniam tamen aliter sentire vult, per me liceat. Breve est, si quis assignet hoc carmen, quo celebratae verbes Hierosolymae, ad Ecclesiam Christi, cuius illa verbes umbra fuit, *Grati* & *Latit* interpretes ferme omnes hunc Psalmum transferunt, pro quidem & salutem. In hoc porro psalmo magna ubique tenebra.

1 Psalmus Cantici. Hoc sunt qui interpretentur psalmum in cum versus compositionem, ut publicè in Templo & sacro coetu decantaretur. Nihil ceti. *Fundamentum eius*, supple ex Hebraeis Psalmus. Malè qui censens esse hoc loco relativum absque antecedente, & subaudiendum esse *urbem*. Nā pronomen in Hebraeo, & Graeco est masculin. Ideoque referes non potest ad nomen viris, quod in consuetudine & Hebraei & Graeci idiomatis feminini est generis. Reliqua, quae ad hunc versum pertinent, expostia sunt in Arg.

2 Diligite Dominum portas Sion, hoc est, urbem Hierosolymam: est enim cum in voce *portas*, cum in voce *Sion* synecdoche. In portis civitatum fiebant conventus, & iudicia, ut patet ex Deut. 25. 7. Ruth 4. 11. Sion autem principum erat ybis pars. Unde per *portas Sion*, ut principum viris partem, synecdoche. In hoc loco totam urbem oportet intelligere. Sensus huius versus hic est, Esti omnia Israelitarum tabernacula, adeoque omnes illorum ciuitates diligit Deus, dicente Balaam Num. 24. 5. *Quam*

A pulchra tabernacula tua *Israhel*: habitacula tua *Israhel*: praecipuo tamen amocipiosequitur urbem Hierosolymam. Consonat sententia huius versus illud ps. 78. 67. & 68. *Et repulsa tabernaculum Ioseph*, & *Tribum Ephraim* non elegit. Sed elegit *Tribum Iuda*: montem *Sion* quem dilexit.

3 Gloriosa domus sancti, seu durans etc. Apostrophæ ad Hierosolymam, quam caritatem Dei vocat, quod in ea sibi Deus domicilium templumque fixisset. Elegit Dominus *Sion*: elegit eam habitationem sibi. Ps. 132. 13. *Muhā*, inquit, pizelata dicorui de te. B. 6 Cionis Dei ac Regis magna. Kimbi ad hoc versum obferuat longè praefata urbem Hierosolymā ceteris regionibus. Nā, inquit, terra habitabilis in septem partes dividitur, in media autem parte sita est Hierosolyma, adeoque in media terra habitabla: quo modo dicitur Ezech. 38. 12. *habitantes in umbilico terrae*. Idcirco, inquit, optima est eius aeris temperies, sūm ad corporis valetudinem, sūm ad sapientiam aequi endam: quod pertinet illud ps. 43. 3. *Patet sicut sicut, gaudia vivas se terre mont Sion*. Necnon

Tempe-
rati cor-
porisque
a-
erisque
vivas se.

P S A L M V S

LXXXVIII.

LXXXVII.

V E R S I O

N O V A.

V E T V S.

a. vel. f. s. u. r. u. s.

ANTICVM psalmi ^a filiis Core, Præcentori super Mahalath leannoth: Didascalicon Heman Ezraharæ.

1 Domine Deus salutis meæ, in die clamaui, in nocte coram te.

b. clamavi precor

3 Intrer in conspectu tuo oratio mea in elina aurem tuam ad ^b precem meam.

c. propinquo

4 Quia repleta est malis anima mea, & vita mea ad sepulchrum ^c appropinquavit.

5 Estimatus sum cum descendentibus in foueam: factus sum sicut homo sine viribus.

6 Inter mortuos, libet sicut interfecti dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius: & ipsi à manu tuâ excisi sunt.

7 Posuisti me in fovea infertiori: in tenebrosis, in profundis.

d. ad. vob. m. d. i. s. t. i. n. c. t. i. o. n. e. s. f. i. n. d. i. t. u. r. e. s. s. e. n. t. i. a. s.

8 Super me confirmatus est furor tuus: & ^d omnes fluctus tuos induxisti super me.

e. l. i. b. e. t. q. u. i. a. m. o. r. t. u. i. s. l. a. n. g. u. e. r. u. n. t. p. r. æ. a. f. f. l. i. c. t. i. o. n. e. s. e. l. a. m. a. u. i. a. d. t. e. D. o. m. i. n. e. t. o. t. a. d. i. e. e. x. p. a. n. d. i. a. d. t. e. m. a. n. u. s. m. e. a. s.

9 Longè fecisti nos meos à me: posuisti me abominationes illis: conclusus sum, & non egrediar.

f. h. i. s. m. e. a. s. e. n. t. i. a. s.

10 ^e Oculi mei languerunt p. æ. afflictione: clamaui ad te Domine ^f tota die: expandi ad te manus meas.

11 Nunquid mortuis facies ^g mirabilia? an mortui resurgens, (&) consuebuntur tibi?

12 Nunquid narrabitur in sepulchro misericordia tua, veritas tua in perditione?

13 Nunquid cognoscuntur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in tertia oblivionis?

ANTICVM Psalmi, Filiis Core, in finem, pro Mahaleth ad respondendum, intellectus Emæ Ezraharæ.

2 Domine Deus salutis meæ, in die clamaui, & nocte coram te.

3 Intrer in conspectu tuo oratio mea: in elina aurem tuam ad precem meam.

4 Quia repleta est malis anima mea: & vita mea inferno appropinquavit.

5 Estimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adiutorio, inter mortuos liber.

6 Sicut vuluerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius: & ipsi de manu tua repulsi sunt.

7 Posuerunt me in lacu inferiori: in tenebrosis, & in umbra mortui.

8 Super me confirmatus est furor tuus: & omnes fluctus tuos induxisti super me.

9 Longè fecisti nos meos à me: posuerunt me abominationem sibi.

10 Traditus sum, & non egrediebar: oculi mei languerunt p. æ. inopia.

11 Clamaui ad te Domine tota die: expandi ad te manus meas.

12 Nunquid mortuis facies mirabilia: aut medici suscitabunt, & consuebuntur tibi?

13 Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione?

14 Nunquid cognoscitur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in tertia oblivionis?

15 Et ego ad te Domine clamaui: & manè oratio mea praeueniet te.

16 Vt quid Domine repellis orationem meam: auertis faciem tuam à me?

17 Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea: exaltatus autem, humiliatus sum & conturbatus.

18 In me transferunt irae tuae: & terrores tui conturbauerunt me.

19 Circumdederunt me sicut aqua tota die: circumdederunt me simul.

20 Elongasti à me amicum, & proximum, & notos meos à miseria.

14 Etego ad te Domine clamo, & manè oratio mea praeuenit te.

15 Vt quid Domine repellis animam meam? ¹ auertis faciem tuam ^à ^{habe} ^{ab} ^{fructu} me?

16 Pauper (sum) ego, & moribundus à iuuentute; potto terrores tuos: ¹ conturbatus sum.

17 Super me transferunt irae tuae: terrores tui ¹ succidunt me.

18 Circumdederunt me, sicut aqua, omni die: circumdederunt super me simul.

19 Elongasti à me amicum & proximum: noti mei (sunt in) tenebris.

COMMENTARIUS.

Psalms hic, ut contextus docet, ab aliquo editus est, vel in exilio, vel in carcere, id Argu-
 quod hanc obscure innuere videtur postea membra versus 91. Fortassis sermo
 est mandis in malis unicuique praestipus. Quisquis est huius Psalmi author, de quo max
 in Tit. opem Dei implorat, sua ei mala proinde, & passetis quidem, exponens, usque
 ad versum 11. & de hi passetis cum ipso vehementer expostulans. Porro hic & sequens
 Psalmus eiusdem fecit sane argumenti, nisi quod hic ad priuatum, ille autem ad publi-
 cam calamitatem, & euersum statum Reip. pertinet. Ceterum speceretur salutarum
 me puto si hunc Psalmum breui paraphrasi explicem, quam sic aggredior, O Domine
 Deus saluti meae, unam meam perfugium, opem tuam dies noctesque implores. Ne,
 queso, respice meas peccata, sed aequi auribus accipe. Nunquid eò nunc redactus sum
 malorum, ut parum absum à morte. Si qui me forte intuentur, videre se putant cada-
 uer euasme; ita profer me vires deficiunt. Inter mortuos iam confessor, hominum cap-
 tesis consors, non scens atque si, qui forte interfecti iacent in sepulchro. quoniam & exteris mor-
 talibus odio est vel nomen meum, sicuti esse solet coram, qui singulati aliquos tuae seueri-
 tatis indigne, ac veluti tuā ipsius manu, vni cum liberis amicum, maioris horrore ergo,
 ex hominibus proferus sublatis sunt. Quippe mo in tetram, tenebrosam & profundam
 hunc foueam detruxisti, O Deus. In me vis tua tua incubuit: tu meum caput omnium
 calamitatum procellis obruxisti. Tu amicos & familiares meos peccat à me summoxisti,
 vni odium hi atque execrabilem me effecisti: sic cunctis teneae, ve exire proferus ut-
 queam. Oculi languent murrere, dum interea quotidie sublevis in calum manibus te ap-
 pello, O Domine. Ne patere me nunc è viliu tolli. Nunquid enim erga me tuos delin-
 ctibus tuam potentiam nunquid semel vixi fuisse excusabantur à morte tuarum laudum
 perdicandum causis? An in sepulchro celebrabuntur misericordia & fides tua? An in
 mortis tenebris cognoscetur misericordia tua opem? an tua iustitia in terra obliuiscitur & si-
 lent? Ad te, Domine, vociferar non desino, tiqua statim à prima laee supplicades. Cor
 me igitur, Domine, dantiu ab te aspernari d' me. ita à me vultum auertis? Misere sunt
 ego, & à prima usque antea mortem singula momenta expecto d'ia terrarum à te in-
 missus petecellae, interitus & perpetuo in metu. Porro ita tua totam me obruit: terracibus
 tuu veluti confectus teneae, atque obfusus; imi penitus g'ia horreo, quasi capitis aqua-
 ram vortibus. Denique amicos & sodales meos longe à me remouisti: ne ausquam mega
 illos mihi datur conspiciere, quoniam si in obfueas tenebras effret abisti.

1 Super Mahalath leannoth. Ego exi.
 Nemo har voces ad iudicem pertinere,
 ut probabile iudico inuicem fuisse vul-
 gare carminis, ad cuius modulos hic
 psalmus erat decantandus. Kimhi fate-
 Toma. II.

A turse ignorare quid significent istae voces,
 quod sint mulier. Heman Exerhitei.
 R. Iesua putat hunc Heman fuisse Samue-
 lis nepotem, & dictum esse מְהִינִי exarabit,
 q. d. erigunt & generis Camoium amo-

tem, à *מִן הַזֶּרֶחַ*, quod est *orientis*, quoniam plerique Cantorum, ut legere est in Paral., ex filius posteris fuerunt. Kimbi affirmat se hescire rur Heman dictum sit Ex-rabitem, ac fieri posse ut hoc Heman sit ex filio Zare filij Iudæ. Ego sic sentio, neque Heman, neque Ethan, eorum sit mention in Tit seq Psalmi, & quicquidem Ex-rabites appellantur, esse filios Zare, de quibus 2. Paral. 2. 6. sed esse aliquos ex eorum posteris, qui eadem, ut sit, nomina habuerint. Nam qui, amabdo, in artem primi illius Ethan filij Zare filij Iudæ sententia seq psalmi quadrare possit? Vtrumque autem puro dei Barabim à Zare suæ familie capite. De hoc liberum sit cuique sentire, ut vult. Nam eiusmodi res non sunt magni momenti: ac pene nihilo magis iuvat eas scire quam nescire.

2. *Datus est Deus salutar mea, &c.* Propositio est in hoc & sequente versu. *Deus salutar mea*, hoc est, Deus qui totteriam mis-
salutem attulisti: Deus unum meum per-
fugium. Hoc quomodo ait, perspicue ostendit se, esse gtauer assiduum, non despon-
dere animum, sed bene sperare, qui Deum
habrat proteccionem. Hæc unica ipse ac si-
dei vox in hoc Psalmo, qui antequam ex-
ponere aggrediarur sua mala, tempestiva
selemonit, ne forte totum commemorat-
ione frangatur, & tristissimus querela, quæ
iura mentem subibat, fixum veluti in-
lienit. Hoc exemplum imitari debent quoti-
quot in calamitatibus versantur, & primo
illoa doloris motus, quomodo primò ratio pa-
cipi, spe ac fide in Deum, veluti quodam
lupato, cohibere.

4. *Quia repleta (prop. saturata) est malis*
&c. Ratio propositionis. Hinc ad verbum
vsque viderimus sua narrat mala, & ca-
lamitates, & omnino quodam patheticè.
Anima mea. Animum dixit, non corpus, si-
gnificare volens gravissima mala, quæ non
solum corpus, sed etiam animam attinge-
rent, ac penetrarent.

5. *Assimatus seu reprobatus sum cum descen-*
dentibus &c. Ita debitasum, atque ita de-
præparatus color, ut nam annumeretur quo-
rum cadauera effruntur ad sepulchrum.
In hoc & sequente versu nuncium hyper-
bolica est loquutio.

6. *Inter mortuos, sepe ex præcedenti*
versu assimilatus sum. Omnes serè trahunt
ad hoc mox sequentem vocem, sic, *Inter*
mortuos liber. Verum propter eccliam in voce
inter mortuos, quæ inter mortuos signi-
ficat, existimamus à *liber* ab ea esse diuel-
lendum ac trahendum potius ad ea quæ se-
quuntur. *Liber sicut interfecisti* (Græc. &
Lat. *vulnerasti*, hoc est, ex vulnere mortuus)

dormientes seu iacentes in sepulchro. Scelus,
iam femoris sum ab omni hominum con-
sortio, quomodo quiritere se iacent in sepul-
chris. Vulgò dicuntur chuliter moritur, ver-
naculè *moris amende*, quibus nihil est
eius exerceat hominibus commiserij. Verò
potrò ut eteset oratio. Antea dixerat ha-
beret inter mortuos, vulgare morte scilicet:
nunc se interfectus comparat, quod ma-
gis suam miseriam exaggeret. Nam inter-
fectorum longè impetius ac crudelius sa-
lum habetur, quàm eorum, quibus à sim-
plici morte extinguuntur. Addit denique
quorum non meminerit amplius: & ipsi *an-*
ima excisi sunt, ut rem iterum magis am-
plificet, atque ostendat necesse de vulgari
modo occidis loqui velle, sed deis, quos
ipsius Dei manus percussit ac peremerit, hoc
est, deis, qui singulam aliquam Dei iudicio
perierunt. Quomodo hœcigitur addit, signi-
ficare vult, meum quidem opinione, senon
modò expectem omnis hominum com-
miserij, sicuti omnes vulgò mortuos, aut
peremptos, sed suum nomen etiam ac me-
moriam omnibus esse horrore, sicut est il-
lotum, qui singulam Dei iudicio perierunt.

Ait autem, *quorum non es meminer amplius*
hoc est, ipsi hominibus non videri esse
memor, ut ostendat se de hominibus intel-
ligere, quorum nullam amplius memoriam
apud mortales extare Deo patiaris, su-
biaris ad unum vel liberis, qui parentum
memoriam conseruassent; quò præterit
verbum *excisi sunt*, quo quidem verbo om-
nemoda exterminatio notatur, metaphora
ducta ab ardore, quæ radicibus euellit,
sic ut eius nihil in terrâ remaneat, quod
possit iterum succrescere. Potrò ne sit for-
tè aliqua cui mirum videatur, quod libe-
rum hœc exponam pro semoto ab homi-
num consortio, audiat illud 2. Reg. 15. 5.

Percussit autem Dominus regem (Oziam),
& fuit leprosus usque in diem mortis sue, &
habuit autem in domo libera: (eandem ibi vox
in fonte, quæ hœc) hoc est, seotum à cæ-
teris hominibus: & eodem Lat. addit *seorsum*.
Sunde habetur 2. Paral. 26. 10. vbi Lat. in-
terpretaur est, *in domo separat.* Norale
ex Levit. 13. 46. quæ caorum erat, vitio-
tore tempore, quo quis lepro laboraret, so-
lus habuaret extra castra. Potrò alij aliter
acque aliter hunc versum exponunt. Nos
dum libere dicimus, quod seotum, nemi-
ni prædiximus volumus.

7. *Pasce me in fœnea &c.* Esti fortasse si-
gurata est loquutio in hoc versu, quæ signi-
ficet se in summas angustias, in gentique
pauore à Deo esse conuersum: (angustias
enim designant in facie interia et nebre &
profunditates) nihilominus laud erit ab-

furdu[m] per *fontem inferiorem, tenebrosa*, & *profunda* intelligit[ur] tenebrosu[m] ac tenebrosu[m] carcerem & ergastulum, vel sicut terram extenuat. Chald. *sabē* id est in *fontem inferiorem* interpretatur est, in *exilio* quod simile est *fonti infimo*. Nota quod ait, *posuisti*, Deum alloquitur. Nam pietas est Deum suorum calamitatum aurorem agnoscere, idque facere cunctis: aliquid quomodo in malis ad Deum confugeret, nisi qui illa à Deo proficeret periculis fuerit? In *fontem inferiorem*, ad verb. *inferiorem*, vernaculè *en vne fosse des plus basses*. *Profundus*, seu *profunditatis* aquarum: in Hebræo entur est *רָבִיבָה* tenebrosa: per *profunditates* autem *aquarum* notare vult vel ingentia mala & pericula, vel profundissimam solam, etiamque luxulentam. Scilicet in hoc quoque versu est hyperbole. Graecur & Lar pro *profundis* veteru[m] *umbræ mortis*, siue quia duntaxat seosum fecerunt, siue quia leguntur in uerbis littere *רָבִיבָה* *isalmath*, quod *umbram mortis* significat, pro *רָבִיבָה* *isalmath*. In *profundis* veteri D. Hieronymus. Sed hoc nihil refert ad summam rei. Graecus quoque & Lar. hic, sicut & versu 9. veteru[m] *posuerunt me pro posuisti me*, quia legebant *רָבִיבָה* *isalmath*, pro *רָבִיבָה* *isalmath*, vel seosificationem respiciebant.

8 *Super me confirmatus es*, ad verb. *super me*, id est, la me inuadit. *Omnes fluitus* *suos* *in* *super me*, ad verb. *omnes fluitus* *suos* *in* *super me*, id est, in omnia calamitatum procellas me obruisti. Quid per *fluitus* sic intelligendum, vide ad vers. 8. ps. 42. ubi hunc simile loquendi geour occurrat.

9 *Longè superius notas meas à me*, &c. Vide ut crescit oratio. Primo queritur se ab amicis & familiaribus desertum, deinde se odio illis esse, ac denique se carcere clausum, unde exire nequeat. Postremum grauius est. Nam amicorum cōtemptus, iud & odium ferri possit, sed ad se liberat & lues vicia, ac deus facultas redeundi in gratiam cum amicis, sequē illis per gaudiū, si forte aliquam offensionem causam habuerint. *Aheminationem* in num. multitudinē emphaticè *Obelusum sum* in carcere, vel saltem in exilio, neque inde exire possum. Hæc pars videtur manifestè probare hoc carmen editum, vel animo conceptum saltem, in carcere aut exilio. Quamquam explicare potes *conclusus sum*, &c. obsessus & circumuentus sum mor malis, ut nulla euadendi spes super sit.

10 *Oculi mei languerunt*, ad verb. *Oculi mei* *languerunt* &c. Sensus, Languet oculus meus pro malis, quæ patior, & ita assidue

A ad te expectatur oculi mei, ut deficiat: & *clamaui ad te*, *Domine*, omnia vel tota dico, & *expandit te manus meas*, & ecce non mihi fecit opem. Sic ferè Kimhi. *Afflictione* Vix hebræi *אֲפִיקָה*, & *afflictione* & *inopie* significat. Inde est quod Græc. & Lat. vertunt *inopiam*. Malo *afflictione*, quò latius patcas. Verba præ. teoriporis in hoc & præcedentibus versibus præsens etiam includunt.

11 *Nunquid mortui facies mirabiles* &c. Sensus, Fac erga me adhuc vineorem aliquid insignē miratu[m] uol, inquit eripe ex his malis: nam si tu oc pateris ut moriar, & percam, nunquid erga me mortuum tuam potentiam ostendes? aut quid resurgam, rēque porero celebrare? q. d. noo. Illud autem significat hoc & duobus sequentibus versibus, & quidem generalit[er] sententia, de cuius sensu vide ad vers. 6. psal. 6. nec. non ad vers. 10. psal. 40. *An mortui resurgens*, (&c.) &c. Similis est sententia ps. 115. 17. *Non mortui laudabant Dominum* Græcus & Lat. haud meomodo sanè scilicet, hic veteru[m] *medici* (*עֲרֵבָה* *repham*, pro *עֲרֵבָה* *repham*, alit[er] duntaxat. *punitis*) *suscitant*, mortuos videlicet, ex *עֲרֵבָה* *repham*, pro *עֲרֵבָה* *repham*, uocatione uariis litteral[iter], pro 1) &c. *Resurgens* (&c.) *constabantur* in *Fonte* deest &c., quod magnum signum est deo hæc uerba ad eosdem pertineret, non ad diuersos, ad mortuos videlicet, quasi diceret, an mortui resurgentes constabantur tibi? Illud esse vsum duorum uerborum absque copula, &c. ut primum per patreptum exponendum sit, probant innumera Scripturæ loca.

12 *Nunquid narrabitur in sepulchro misericordia tua*, &c. Idem dicitur quod in præcedente versu ad maiorem rei explicationem. Et *perditur* dicitur sepulchrum, quia non en corpus perit, & consumitur. Sic Kimhi.

13 *Terra obliuiscitur*, id est, sepulchro, in quo mortui obliuiscuntur traduntur, iuxta illud ps. 31. 13. *Obliuiscitur datus sum, sicut mortuus, à corde*. Kimhi. Exultimo, & hoc magis ad rem, de qua agitur, *terram obliuiscitur* dicit sepulchrum, quod illic Dei laudem tacet hominum lingua. Hoc est quod Hebræi sepulchrum appellat *קֶבֶר* *da ma*, quod lenat *silentium*. ut ps. 94. 17. nec. non 115. 17.

14 *Et ego ad te solum clamo*, &c. Queritur se frustra Dei opem assidue precari. *Manu oratio mea* *preuenit te*, hoc est, singulis orationibus persequitur quicquam aggrederat, te oro, tibi supplico, opem & salutem expetens.

15 *Aliquid Domine repella a me*, &c.

hor est, Cur mihi in tantum malis non fecis opem, sed durius abs te alpetnaris: hoc enim importari repellende verbum. *Antimam meam*, hoc est, me, synecdochicus, De hoc dictum nimis saepe.

16 *Panper* seu *Miser* sum ego, &c. Nā-
32, habet hor Cū vel ab incunite aetate in his tantis vester miseris, cur tandiu respicis meas piores? Et moribundus, agens animam & sauleens prae doloribus, vel à primis annis. *Græc.* & *Lat.* venter uui & in *laboribus*, vel quia tantum sensum sequuti sum, vel quia paulò aliter legemur, nimirum *Græc.* & *designatur laborans*, pro *Græc.* *veghans*, id est, & moribundus seu expirans. *Portans terrores tuos*, repetit à *invenimus* q. d. iamdiu servitibus meis durissimum hor iugum imposuisti, hos, quibus nunc crucior, terrores iamdiu immisisti *Portans*. *Græc.* & *Lat.* hic habent *eval-tatus sum*, ex *Græc.* *missatus*, passiv. à in *Niphal*, pro *Græc.* *nasatus*, in *Kal*, alius duntaxat punctis, *Terrores tuos*. *Græc.* & *Lat.* hic habent *humiliatus sum*, ex *Græc.* *umatus* fui. *Niphal* à themate *Græc.* *mechath*, pro *Græc.* *emecha*. D. Hueton. vertit *portavi furorem tuum*, *Conturbatus*, prop. *anims habuit sum*, semper in metu, ne hor aut illud mihi contingat.

17 *Super me transierunt ira tua*: &c. Sensus, Torus veluti obitus sum ira tua vi: terroribus à te immisistis in a consuetudinis teneor, vix ut halitum quem trahere. *Succiderunt*, seu *confirinxerunt me*. Heb. *Græc.* *ignominizabant*, quo in verbo ex Kimhi repertum rectia radicalis ad amplandam aique augendam significatio. nrm pto more linguæ. Similis est hic ver-
sus prioripartim versus 8.

18 *Circumdederrunt me*, ira & terrores tui scilicet, sicut aqua, &c. Sensus, Tot malis & calamitatibus diviniis immissis, non se-
cus aique immensâ aquarum molir, totius quotidie, imò singulis momens, obtrior: vertete enim potes omni vel *ipsa* dir. Ha-

bet singulari em vim, quod dicit in postero-
riore membro, *circumdederrunt super me*, quasi hor velit, non tantum vndique in-
gredientibus malis obsideor, sed & plandè absothroni. Plus est aquarum voracibus ab-
sini beati, quò obsidei: nobis lo eoim in eis di-
pater aliquid effugij. Crescit ergo pmi in
hoc versu. Quod addi denique simili, non
carrt emphasi, quasi dicat, ira tua tota si-
mul rēba est in caput meum, ut sit tan-
quam naufragio proximo, quoquid veram
oculos, mens sese offerat. Idem similis est
hic versu posteriori parti versus 8. Sic
porro habet Kimhi ad hunc versum, *Cir-
cundederunt me sicut aqua* &c. Quema-
modum aqua mundum circumvenit, ita me
terrores tui Addit, Idem autem bis dicitur
in hoc versu, ut aliis saepe.

19 *Elaqueasti à me amicum*, &c. Queritur
postremo de amicorum perfidia, vi supra,
versu 15. Nec abs re hanc querelam vltimo
loco videtur inseruisse, quòd extrema hæc
sit miseria ab amicis deserti in rebus afflictis.
Nam amici multum valent ad moliendas
res aduersas, dum eas veluti in se par-
tiumur, itaque, aut saltem consolando, aut
consilio opitulantur. Ac pto de esse viden-
tur 13 quos destituerunt amici in rebus ad-
uersis, aique 15 qui palam iactant faceret
byemali tempore. *Nati mei* (scilicet) *tenebris*,
hoc est, ex *Egyp* & Kimhi, videntur versui
in tenebris, quoniam illos oculus video.
Ego sic explico, Non audent amici pr-
ter me palam descendere, sed suis sed-
ibus ac telis, quantum possunt, occul-
tant, & querunt laqueos. *Græcus* & *Lat.*
verterunt *antes meos à miseria*: pro *Græc.*
machshabach, quippe legerunt alii punctis
Græc. *machshabach*, hoc est, à tenebris, &
per tenebras putarem hor loco miseriam,
vialibi, significari, idebque sententiam
magis respectivam quam verba, vetterunt
à miseria, mea scilicet. Quæ interpretatio
sanè non est aliena, & bene convenit huic
loco.

pro. 15. in
Psal.

P S A L M V S

LXXXVIII.

LXXXIX.

V E R S I O

V E T E R .

N O V A .

INTELLECTVS Ethan Es-
rahita.

2 Misericordias Domini in
aeternum cantabo.

3 In generationem & generationem
annuntiabo veritatem tuam in oratione.

4 Quoniam dixisti: In aeternum mi-
sericordia edificabitur in caelis: prae-
parabitur veritas tua in eis.

5 Disposui testamentum electis meis,
iuravi David seruo meo: usque in aeternum
praeprabo semen tuum.

6 Et edificabo in generationem & ge-
nerationem sedem tuam.

7 Confitebuntur caeli mirabilia tua Do-
mine: etenim veritatem tuam in ecclesia
sanctorum.

8 Quoniam quis in nubibus aequabitur
Domino: similis erit Deus in filius Dei?

9 Deus, qui glorificatur in consilio
sanctorum: magnus & terribilis super
omnes qui in circuitu eius sunt.

10 Domine Deus virtutum quis similis
tibi? potens es Domine, & veritas tua in
circuitu tuo.

11 Tu dominaris potestati maris: mo-
tum autem fluctuum eius tu mitigas.

12 Tu humiliasti sicut vulneratum su-
perbum: in brachio virum tuum dispersisti
inimicos tuos.

13 Tui sunt caeli, & tua est terra, or-
bem terrae & plenitudinem eius tu fun-
dasti: aquilonem & mare tu creasti.

14 Thabor & Hermon in nomine tuo
exultabunt: iuxta brachium cum poten-
tia.

15 Firmatur manui tuae, & exaltatur

IDASCALICON Ethan
Ezzahiez.

2 Misericordias Domini
in aeternum canisabo: in ge-
nerationem & generationem ^{an- nuntiabo}
nuntiabo veritatem tuam in oratione.

3 Quoniam dixi, In aeternum mi-
sericordia edificabitur: in caelis firma-
bis veritatem tuam.

4 Percussi foedus cum electo meo:
iuravi David seruo meo.

5 Usque in ^{et} aeternum ^{et} praepra-
bo semen tuum, & edificabo in ge-
nerationem & generationem ^{et} sedem
tuam.

6 Et confitebuntur caeli mirabilia
tua Domine: etiam veritatem tuam
in ecclesia sanctorum.

7 Quoniam quis in ^{et} nubibus a-
quabitur Domino? similis erit Domi-
no in filiis ^{et} Dei?

8 Deus formidabilis in concilio san-
ctorum ^{et} magno, & terribilis super
omnes qui in circuitu eius sunt.

9 Domine Deus exercituum quis
similis tibi? ^{et} potens (es) Domine, &
veritas tua in circuitu tuo.

10 Tu dominaris elationi maris:
^{et} motum fluctuum eius tu mitigas.

11 Tu contrivisti, sicut vulneratum,
Aegyptum: in brachio fortitudinis
 tuae dispersisti inimicos tuos.

12 Tui (sunt) caeli, etiam tua (est)
terra: orbem terrae, & plenitudinem
eius tu fundasti.

13 Aquilonem & Meridiem tu crea-
sti: Thabor & Hermon in nomine
tuo ^{et} exultabunt.

14 Tibi brachium cum potentia: fir-

ma est manus tua: exaltata est dextera tua.

15 Iustitia & iudicium basis solij tui: misericordia & veritas præcedunt faciem tuam.

16 Beatus populus qui scit: iubilationem: Domine, in lumine vultus tui ambulant.

17 In nomine tuo exultabunt omni die, & in iustitia tua exultabunt se.

18 Quoniam gloria virtutis eorum tu (es) & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

19 Quia Domini (est) clypeus noster, & Sancti Israël Rex noster.

20 Tunc loquutus es in visione sanctis tuis, & dixisti, Posui adiutorium super potentem: exaltaui electum de populo.

21 Inveni David servum meum: oleo sancto meo unxi eum.

22 Manus mea auxiliabitur ei: etiam brachium meum confortabit eum.

23 Non exiges inimicus ab eo: & filius iniquitatis non nocebit ei.

24 Et concidam à facie ipsius inimicos eius, & odio habentes eum percutiam.

25 Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso: & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

26 Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius.

27 Ipse invocabit me, Pater meus (es) tu: Deus meus, & rupes salutis meæ.

28 Etiam ego primogenitum ponam illum: excelsum præ Regibus terræ.

29 In æternum firmabo illi misericordiam meam: & pactum meum fidele (erit) ipsi.

30 Et ponam in perpetuum semen eius, & thronum eius sicut dies cæli.

31 Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulaverint:

dextera tua: iustitia & iudicium præparavi sedui me.

16 Misericordia & veritas præcedent faciem tuam. beatus populus, qui scit iubilationem.

17 Domine, in lumine vultus tui ambulant, & in nomine tuo exultabunt tota die: & in iustitia tua exultabunt.

18 Quoniam gloria virtutis eorum tu es: & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

19 Quia Domini est assumptio nostra, & sancti Israël regis nostri.

20 Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti: Posui adiutorium impotente: & exaltaui electum de plebe mea.

21 Inveni David servum meum: oleo sancto meo unxi eum.

22 Manui enim meæ auxiliabitur ei: & brachium meum confortabit eum.

23 Nihil proficiet inimicus in eo, & filium iniquitatis non apponet nocere ei.

24 Et concidam à facie ipsius inimicos eius: & odientes eum in fugam converteam.

25 Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso: & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

26 Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dextram eius.

27 Ipse invocabit me: Pater meus es tu: Deus meus, & susceptor salutis meæ.

28 Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ.

29 In æternum firmabo illi misericordiam meam: & testamentum meum fidele ipsi.

30 Et ponam in sæculum sæculi semen eius, & thronum eius sicut dies cæli.

31 Si autem dereliquerint filij eius legem meam: & in iudiciis meis non ambulaverint:

- 32 Si iustitiae meas profanauerint: & mandata mea non custodierint:
- 33 Visitatione in virga iniquitates eorum: & in verberibus peccata eorum.
- 34 Misericordiam autem meam non dispergam ab eo: neque nocebo in veritate mea:
- 35 Neque profanabo testamentum meum: & quae procedunt de labiis meis non faciam irrita.
- 36 Semel iuravi in sancto meo, si David mentiar: semen eius in aeternum manebit.
- 37 Ethronus eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in aeternum: & testis in caelo fidelis.
- 38 Tu vero repulisti & despexisti: distulisti Christum tuum.
- 39 Euertisti testamentum serui tui: profanasti in terra Sanctuarium eius.
- 40 Destruixisti omnes sepes tui: posuisti firmamentum eius formidinem.
- 41 Diripuerunt eum omnes transcurrentes viam: factus est opprobrium vicinis suis.
- 42 Exaltasti dexteram deprimentium eum: laetificasti omnes inimicos eius.
- 43 Auertisti adiutorium gladij eius: & non ei auxiliatus es in bello.
- 44 Destruixisti eum ab emundatione: & sedem eius in terram soluisisti.
- 45 Minorasti dies temporis eius: perfudisti eum confusione.
- 46 Usquequo Domine auertis in finem: exardescet sicut ignis ira tua?
- 47 Memorare quae mea substantia: numquid enim vane constituisi omnes filios hominum?
- 48 Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem: eruet animam suam de manu inferi?
- 49 Vbi sunt misericordiae tuae antiquae Domine, sicut iurasti David in veritate tua?
- 50 Memor esto Domine opprobrij

- 32 Si statuta mea profanauerint, & mandata mea non custodierint:
- 33 Visitatione in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum.
- 34 Misericordiam autem meam non irritam faciam ab eo, neque de-
ceptionem in veritate mea.
- 35 Non profanabo testamentum meum, & quae procedunt de labiis meis non faciam irrita.
- 36 Semel iuravi in sancto meo: Si David mentiar, semen eius in aeternum manebit.
- 37 Semen eius in aeternum manebit, & thronus eius sicut sol in conspectu meo.
- 38 Sicut luna stabilietur in aeternum: & testis in caelo fidelis.
- 39 Tu vero repulisti, & despexisti: iratus es contra Christum tuum.
- 40 Euertisti pactum serui tui: profanasti in terram diadema eius.
- 41 Destruixisti omnes sepes eius: posuisti munitiones eius contritionem.
- 42 Diripuerunt eum omnes transcurrentes viam: factus est opprobrium vicinis suis.
- 43 Exaltasti dexteram opprimentium eum: iustificasti omnes inimicos eius.
- 44 Etiam reuodisti aciem gladij eius, & non stare fecisti eum in bello.
- 45 Cessauit fecisti (eum) à modis irae eius, & sedem eius in terram collisisti.
- 46 Minorasti dies adolescentiae eius: perfudisti eum confusione.
- 47 Usquequo Domine auertes te in finem? exardescet sicut ignis ira tua?
- 48 Memorare ego cuius zeli: quàm vane creaueris omnes filios hominum.
- 49 Quis (est) homo (qui) viuet, & non videbit mortem? eruet animam suam de manu inferi?
- 50 Vbi (sunt) misericordiae tuae antiquae Domine, (quas) iurasti David in veritate tua?
- 51 Memor esto Domine opprobrij

in heb. uñ

seruorum tuorum: (quòd) in conti-
nui in sinu meo omnia multarum
gentium.

52 Quòd exprobrauerunt inimici
tui, Domine: quòd exprobrauerunt
uestigia Christi tui.

in heb. uñ
amen.

53 Benedictus Dominus in æter-
num: ° fiat, fiat.

seruorum tuorum (quod continui in sinu
meo) multarum gentium.

52 Quod exprobrauerunt inimici tui
Domine, quod exprobrauerunt commu-
tationem Christi tui.

53 Benedictus Dominus in æternum:
fiat, fiat.

COMMENTARIUS.

Argu-
mentum.

Hoc carmine deplorat, quisquis est, grauissimam populi Iudaici calamitatem, & hor-
ribilem ipsius regni vastationem, quæ, mox Iudæis; non alia esse potest, quàm quæ,
regnante Sedechia, ab Babylonia rege Nabuchodonosore contigit. Quoniam antea de illa
vaguam de re præfati, & quasi spectator agere videmur, omnino apparet non Ethien fi-
lium Zera filij Iudæ hic loqui, sed quempiam ex eius posteris, qui esset in captiuitate Ba-
bylonica. Duobus partibus constat hic psalmus. In prima parte fides Dei inuocatur cum
Dauidæ de regno Hebræorum eius posteris perpetuum seruanda prolixè enarratur: simul
& Dei potentia prædicatur ac probatur, necnon eius iustitia, misericordia ac veritas.
Hæc pars ad vers. usque 38. continuatur. In secunda parte expostulatio est cum Deo, qui
numquam facile posuit, quod pollicitus est, præstare, nec præstet tamen. Vehementissimè est
illa quidem. & quæ primò fronte Deo, & vitò pio indigna videri possit. Tota est ferme:
Iste sunt tue pollicitationes, ô Domine: & tamen Regem Iudæ tuum, regem Israëlita-
rum, iratus repulisti: fides cum seruo tuo sanctum abrogasti, cuiusque diutius in terram
profectum prophetaſti: omnibus ipsius membris ac propagaculis duratis, quibus sit iter sa-
cramentis diripiendam, vicinisque populis diripiendam prouocasti: hostium de ciuitate firmasti,
eorumque animos nostris claudis exultasti: quid? atrem gladij ipsius hebentasti, sit ut in
bello stare non poteris: maiestatem & splendorem illam delensisti, & subleuam illam solum
in terram detraxisti: regnum ipsam inter iustis succedisti, omnino aduocare operasti. Sed,
ehem, Domine, tunc tui sic semper auersaberis? facine perpetuè ira tua ignis indur arde-
bit? Repeta quantum sit vite nostra spatium, & quàm fragiles ab te homines sint fa-
cili? Nemo hominem mortem effugere potest, sic ut mori, nisi propter fatuitatem, necessarè
in hac captiuitate moriendam sit. Etenim, Domine, ubi sunt vetera illa beneficia, quæ æter-
nam manserunt Dauidi pollicitas fuerat? Considera Domine quot & quante in iustis affli-
ctamur nos serui tui, idque non ab una Gente, & quidem silentes ac taciti: cogita, in-
quam, quid hostes nostri, idem & tui, quotidie exprobrauerunt Christi tui, quem expectamus,
namque longam moram, adeoque inane spes nostras.

1 *Dadafedut.* Vide ad vers. 1. ps. 31. *Ethiã A*
Exphijæ. Vide ad vers. 1. supetionis psal-
mi.

2 *Misericordias Domini &c.* Prima pars
psalmi usque ad vers. 19. in qua cupiosè te-
statur Dei fides inuocatur cum Dauidæ de
regno eius posteris conseruando: simul &
prædicatur atque exemplo p. obianis immen-
sa eiusdem Dei potentia. Porro fides illud
enarraturus Vates primò ait se agnoscere
summam patris in Deo benignitatem, &
veritatem seu fidem. Scilicet hoc præmit-
tit, quod p. obianis loco, ne videatur dubita-
re ob præsentem regni Iudaici vastationem
de veritate istius patris. Notatum est alibi,
ac mis. fallor, ad vers. 1. ps. 73. solè reprophe-
tas ac viros pios, ubi quæstia ad Deū insti-
tuunt, eiusmodi sermone prælationibus ysi.

Misericordias. Emphaticè. *Misericordi-*
diam autem deſignati Ezia & Kimbi, quæ
præcedat promissionem & pactum, verita-
tem verò, quæ sequatur. Ideo in hoc &
sequente versu illa primò loca ponitur.
Quem ait in æternum se cantaturum, nec-
non in generationem & generationem an-
nuntiatum, videtur velle significare se
scripturam posteritatis carmen de Dei miſe-
ricordia ac fidei vel simplicitas, se, quoad
vixit, celebratum Dei miſericordiam ac
fidem.

3 *Quoniam dixi apud me, In æternum mi-*
ſericordias ædificabitur: &c. Ratio cui cele-
brare vellet Dei miſericordiam dicitur, quæ
si dicat, Sic enim dico apud me, Eri præ-
sens rerum status suadere promissionem vi-
deatur inconstantiã in Deo; nihilomi-

nus certe tenendam. quicquid ex mera A
etiam benignitate promittit, dubio procul
præstaturum. Illud est quod dicit, *In æter-*
num, id est, semper, *infernæ edificabo-*
bitur, id est, quicquid ex misericordia pol-
licitus est Deus, ætæ ætæ, & licet nunc ir-
ritum sit quæ ex cæcis videri possint Dei promiss-
sa, tamen aliquando instaurabuntur: quod
spectat quod mox sequitur, *in celis firmabitur*
veritatem tuam, hoc est, & ex his illis, pec-
catori tuo domicilio, solus fidem, & ra-
tionis facies promissa, acque implebitur. *Veri-*
tatem tuam, illud scilicet promissum, quo
instaurabit ad hunc modum, *Pertransi sedes*
&c. ut mox. Ceterum notanda vis verbi
edificandi pro instaurandi hoc loco, vt &
Jerem. 31. 6. *Refringam edificabo te*, &
edificaberis virgo *Israel*: metaphora ducta
ab ædificiis ruinosis aut eueris, quæ in-
staurantur.

4. *Pertransi sedes &c.* Intellige sedes par-
tem per Samuelem; partem per Nathan &
Gad Dei prophetas ac legatos cum Da-
vide citatum, *Cum eliso meo*, Dauid nimi-
rum, vt ex sequenti membro constat. De
Dauid Deut ait 1. Reg. 8. 16. *sed elegi Da-*
uid, *vt esset super populum meum Israel*.
Iuravi. Verbum Dei, inquit Kamhi, iura-
mentum est. Quodnam sit illud Dei fecerit,
ac iuramentum, mox explerabit.

5. *Signum æternum præparabo*, seu *fir-*
mabo &c. Hæc promissio facta est Dauidi
per Nathan prophetam præteritum, Paral.
17. 11. vbi scribitur, *Cumque impleveris dies*
tuos, ut videras ad patres tuos, suscitabo se-
men tuum post te, quod dices de filiis tuis: &
habebunt regnum eius. 12. *Ipse edificabit*
mihi domum, & firmabo solium eius usque in
æternum. 14. *Et statuiam eum in domo*
mea, & in regno meo usque in sempiternum.
& *domus eius erit firmata in perpetuum*. Si-
mile etiam legere est 1. Sam. 7. *Quæ*
omnia, vt & quod hic dicitur, vera esse
non possunt, nisi ad Christum æternum
regem referantur. Scio vbi Latini veteri
æternum, aut simile aliquid, in Fœne esse
eternum, quod æternum, & seculum seu
longum temporis significat. Similis est por-
ro versus 30. huius.

6. *Ectonstichmatur* seu *consistentur celi &c.*
Nunc celos ipse ait admirabilem Dei
potentiam quotidie telluris, ac veluti cele-
brare: imò seipsum Dei veritatem & fidem
in seruandis promissis. Sed quando celi
veritatem Dei predicant? Dum Deos scilicet
luxa promissionem plus mandatorum
obseruatoribus factam *aperit thesaurum*
suum opum suarum, etiam, vt tribuas *pluviam*
terre: et inopiam suam, sicut legere est Deut.
28. 12. Cælus hinc laud sumere videtur pro

ipsum etiam nubibus: id quod hinc perspi-
cuae docet sequens versus. *In ecclesia seu*
cætu sanctorum, id est, apud fideles, Deo,
laudatur, omnia, quæ in terra sunt,
adferbentes. Solida & carnes homines
pluviam cæli naturæ: vt excitari possint.
At qui, qui Dei verbo edocui testis sentiom,
quod in cœlesti pluvia terram emolui,
succundet, id vero Deo præstitum acce-
ptum referunt, & summum eius benefi-
cium cæli credunt. Sunt ex Hebræis qui
veritatem in hoc versu interpretentur veri-
tatem existentem, quæ hinc cælorum no-
minus dicantur partem declarare veritatem
existentem dicunt. Hoc sensu dicitur le-
tem. 10. 10. *Domus autem Deus veri-*
tatis est, cum aliqui Dissimiles commentis
accidit sunt.

7. *Quoniam quæ in nubibus* (*æthere*) &c.
Ratio præcedentis versus, per quam pro-
bat quicquid admirandi in cælo, aut à cælo
ac nubibus sit, ad Deum esse referendum,
quod in nubibus & cælis oullor Angelorum
solum Deo comparandus. Hic more vul-
gi loquitur, & per nubes cælos etiam, An-
gelorum domicilium, comprehendit, sicut
econtra mox & alibi cælorum nomine
nubes etiam intelliguntur. *In filijs Dei*. An-
gelor hic puro propter ea, quæ præcedunt,
& sequuntur, esse intelligendos. *Angeli*
domini &c. bene *hæolam*, hoc est, filij Dei
nominantur, Job 1. 6. At hic, dicit aliqui,
est *אֱלֹהִים* bene *elam*, quod sonat *filios*
Deorum seu fortium. Respondeo sonasse
hoc loco esse plurale pro singulari honoris
cigō, vi alias fit, et si non in hoc nomine.
Geochardus plurali numero vult signifi-
cati Patrem, Filium, & Spiritum sanctum
& Septuag. veritatem singularem et, ne suspici-
onem inducerent, *et ad iustias* Gentibus, qui-
bus vertebant. Fortasse magis etiam è con-
suetudine linguae hebæicæ dicere *filios*
Deorum seu fortium appellari pro *diis seu*
fortibus absoluit, hoc est, Angelis, et si hic
Angelos patrem non habent. Angelus quippe
filij Deorum videtur hic appellari, vi ita
dicam, *אֱלֹהִים*, quo modo homines
filij hominum dicuntur, non quod Angeli
ex Angelis nascantur. Chald. interpretatus
est, *in cælis Angelorum*.

8. *Deus fortium formidabilis in cælis* seu
fortium magna seu multa. Scilicet, Adeo ve-
rum est nullum Angelorum enim Deo esse
comparandum, vi Deus, quippe cuius im-
mensa sit potentia, non Angelorum cæli,
magno licet & hominibus formidabilis sit
formidabilis Rasi. Ezra, Kimhi, & alij hic
per *sanctos* intelligunt Angelos. Eodem
spectat possetur membrum, & *terribilis*
super omnes qui in cælis eius sunt, sicut

tanquam ministri & satellites. Graecus & A
Lat aliter hunc versum distinxerunt, ac
vertunt, sic, *magis & terribilis &c.* le-
gerunt quippe *רַב* *רַב*, hoc est, *magis* seu
maius, vbi hodie Hebraei, *רַב* *nabba*,
quod hoc fecim. gen. Rasi & Ezra con-
fluunt cum nomine substantiuo *רַב* *sabb*,
i. *senilis* : interdū enim fit dissidium gen-
tis. Ex Kimhi, xponendum *maius*, & sup-
plendum *רַב* *magis*, id est, *formida-
ne*, vel *רַב* *grā*, id est, *uatore*. Non est
profecto nouum verba aut participia sua
nomina includere. Cui Kimhi ex gi.
illud ps. 62. 3. *non morbor* *רַב* *nabba*, i.
maius, sup. *רַב* *meta*, id est, *motione*: vbi
nol quidam tum Latino veritatem inuolunt,
sensum duntaxat eddentes.

9 *Potens (fortis) es Domine, &c.* Videt
Potentem Deum esse aut, vi posui promissa
paxillare, & veracem, vt intelligatur non
posse fallere: quæ conuinciones dux ad pro-
missa seruanda omnino sunt necessa-
ria. *Veritas tua in circuitu tuo*, hoc est,
vndiqueque cingit te veritas, poetica in-
quitione, pio, nusquam non ostendissat
præbes te veracem. Aliet distinguunt
hunc versum, qui vetum ex Hebr. 20. D.
Hicron & Felix sic, *Domine Deus excera-
tionum, qui simul tu fortissime Domine
& veritas tua &c.* Pagninus sic, *Domine
Deus excrationum, qui simul tu fortis Domi-
ne! &c.* Noi Graecum & Lat. sequi volui-
mus, quod illorum distinctio & commo-
dior videatur ad sensum, nec accentibus
arbitrari repugnans.

10 *Tu dominare elationi &c.* A tebus & el-
estibus, quæ à sapientibus & nature peiti-
tu solut cognoscuntur, ad ea, quæ om-
nibus obuia sunt, transi, ad mare videli-
cet, cuius superbiam, & insinot fluctui
Deum utpote ait, quoniam vult, sicut
in Mui rubio, quum scissum est, mōx.
que resusum Aegyptios inuoluit, id quod
tanguit in seq versis.

11 *Tu contraxisti, sicut valacratum su
positū inersctum*, hoc est, Non contri-
uisti leuiter, sed sicut in bello miseri ho-
mines conerit solent. Videtur ad eos, qui
in bello pacem, comparatio restringen-
da, quæ ibi interfectorum corpora mise-
rè deliniantur. Huc referat illud Ex. 14.

24. *& contraxit exercitum Aegyptiorum.*
Nec non Ex. 15. 6. *dextera tua confregit inu-
mum.* Quibus duobus in locis de Aegy-
ptus in mari Rubro submersis lexmo est,
quemadmodum & hic. *Aegyptum.* Quid
רַב *nabba*, significet vide ad vii. 4. ps.
87. vbi eam vocem non interpretatus est
Lamius, sed retinuit, & vt erat in Fonti,
sic eam expetierit, Raab videlicet, hic

verò verit superbiu, quum modo & expo-
sui Chald. qui addit pacem co *Pharaonem*.
Rasi, Ezra, Kimbi & alij *Aegyptum* expo-
nunt, vi & loco mox erit. Et quidem Kim-
bi au hanc vocem argumento esse pacie-
dentem versum de scissione maris Rubi
intelligendum. *In brachio fortitudinis tue.*
Huc consonat illud Cantici Mosi post
submersiōi Aegyptios, Ex. 15. 6. *Dextera
tua, Domine, magnificata est in fortitudine:
dextera tua, Domine, confregit inuim-
cum.*

12 *Etiam tu (est) terra* Etiam emphaticè,
quasi hoc velit dicere, terra tua est, citi-
petulæ tamen uultu domielum est ecc.
lum. Et plenitudinem eius, id est, & quie-
quid in ea est, quicquid eam replet. Kimbi
cenlet plenitudinem voce hie notari Orien-
tem & Occidentem super lineam Aequino-
ctialem, quod quidem spaium à primo
Oriente ad vltimum vsque Occidentem
est totum habitabile, ac velut plenum. Sed
ea vox sumenda latius, vt ps. 14. 1. *Dom-
ni (est) terra, & plenitudo eius*. Vbi tamen
per plenitudinem terre nihil repugnans acci-
pt incolas terræ, paxertum cum mox se-
quatur, *orbis terrarum, & qui habitant in
eo.* Similiter & Es. 42. 10. *descenderent in
mare, (hoc est, nauar.) & plenitudo eius, in-
fule, & habitatare eorum.* Tu, emphati-
cè, *fundasti*, idcircoque tua tua è dici pos-
sunt.

13 *A meridie.* Graec. & Lat. veniunt *ma-
re*, decepti harum vocum similitudine
רַב *zannum*, id est, *maria*, & *רַב* *zannum*,
id est, *dextera*, indeque merules, dexte-
ra mundi pars Soli m orientem aspicietili-
bus. *Tabor & Herman.* Illo monte, qui
Occidentem spectat, Occidentem, hoc
verò, qui Orientem, Orientem notari pu-
tat Ezra. Kimbi istis nominibus montes
ipsos vult significari, atque montium hic
quoque mentionem fieri, quod montes
magnum & exitium quiddam sim inie-
rum natura. *In nomine tuo exultabant,*
prop. *cantabant* cum laetitia, hoc est, te
creatorum & auctorem suum sponte agnos-
cunt. Protopopeta Saetis lucis familia-
ris.

14 *Tibi brachium longum*, vt dici solet,
quod in omnem partem porci extendit, &
ipsam quidem portens ac robustam, *fr-
ma est manus tua sinistra, exaltata est dex-
tera tua*, atque per vtriusque manus conspe-
ctus robur ac virtus. Sic ex Hebrais. Hac
videlicet metaphora iamentem Dei po-
tentiam vult exprimere. *Tibi brachium
eum potentia.* Graecus videtur aliud ex-
pitiisse: non enim venit à *Brachium* pa-
re *Brachium*, sed à *Brachium*, quasi hoc
veller,

vellet, Tuum solius est brachium cum potentia, *brachium*, subiectum, tuum prædictatum: non verò illud, Brachium tuum est cum potentia, id quod hebraica vocabula videntur tantum significare Lat. & Hiet. verterunt, *Tuum brachium cum potentia, seu fortitudine.*

15 *Iustitia & iudicium basi* folg. tur: &c. Non solum potens es, sed iustus etiam elemos & verax. *Iustitia & iudicium basi* folg. tur, hoc est, iustitia tuum nititur solum, *Miseritordia & veritas præcedant faciem tuam*, tibi præeunt, quasi satellites regi, & magistratui.

16 *Alatus populus qui fecit sublatum*, seu, *clangorem*, tuum scilicet, vii sequentia manifestè declarant, hoc est, quod ut pro se præstante clangores audit, qui te scit sibi adesse. *Sublatum* seu *clangor* nota ac signum erat Dei presentia in populo Iudaico. Testis est ille locus Num. 23. 21. *Domine Deus tuus cum te (est) & clangor* (Lat. addit *vultus*) *Regis in illo.* Necnon Es. 4. 1. 13. *Domine, fuit fortis egredietur, sicut vir præliator sustinebit zelum: viscerabitur, (clangor,) etiam clamoribus, super montes suis confortabitur seu præualebit.* Sic ex Kimhi. *Domine, tunc super, in lumine vultus tui ambulabunt*, & eoque præeunte nunquam in bello cadent, struti nos cecidimus, tua ope ac presentia desinitui.

17 *In nomen tuo*, hoc est, in te vel in recordatione nominis tui, *exultabunt omnes de*, quod eos omnium tua ope & presentia se esse servatos recordantur, *et in iustitia tua exultabunt se*, hoc est, tuam iustitiam experti deiocepe ex semper nunciat, eique freti fument animos aduersus hostes.

18 *Quoniam gloria virtutis seu fortitudinis eorum tu (est.)* Senor, Quoniam tuus, non suis viribus fortes se esse gloriantur, & si quod est in illis robur, tibi omne referunt acceptum. *In hunc placitum tuo (in virtute tua) exultabit cornu nostrum.* Vide ut subitò certam personam mutat in primam, quasi hoc velis, & verò nos feceris, quibus, quem primum librum fuerit, uter nostras, adeoque pristinum regni nostri statum restituit. Cur istam spem concipiant mox in seq. versu declarat. *Exultabitur.* Accipe, vt soas, in fur. vel propt. *exultatur*, nimirum quoniam ubi placet. *Cornu nostrum*, hoc est, robur nostrum. Sic r. Sam. 2. 1. *exultatum est cornu meum in Domino.* Eriusā versu 25. Kimhi reges Israel, seu regnum Iudaicum intelligit. Chald. *cornu eorum*, eadem servata personā, interpretatur.

Tom. II.

A 19 *Quoniam Domini (est) clypeus noster* Ego puto cum Ezra & Kimhi idem significati priore membro huius versu, ac postea, & per *clypeum* regem intelligendum esse. Pl. 47. 10. *Reges & principes sancta terra vocantur.* Itaque hæc sententia est huius versu, & quæ rationem contempe. stictoris membri præcedentis versu. Rex quippe noster Dei iussu & voluntate electus est, David scilicet, Solomon, eorumque successores in Regno Iudæ. Quidni ergo speremus te, vberius fuerit, pristina vires reddaturum, nosque regno restituaturum Dominus est rex noster: igitur facilliter, ac prosperè ager, præualebitque, quod te Deo visum fuerit. *Sanctus Israel*, hoc est, Domini. Chald. *Domine sanctus Israel.*

20 *Tunc*, quando scilicet cum Davide seduis, cuius vers. 4. facta est mentio, misit. Redit igitur ad promissionem Davide factam, jamque copiosius fuerit illud enarrat. *Sanctus seu pater tuus* prophetas, Samuel, Nathan, & Gad, qui iter de Davide promissiones à Deo acceperunt. Kimhi exponit *pater tuus* Samuel. Verum Lat. Chald. etiam, Rasi, & Ezra ascriptum in numero multitudine, & Rasi quidem de Nathan propheta, & Gad videntur, Ezra verò de Heman & Ethan canonicis, qui prophetae vocantur. *Pater adiutorium* (addit Chald. *populo meo*) *super potentem Dauidem.* Senor, constitui virtutem tuam ac fortem, qui auxilio fuorut sit populo meo. Potes veteri contra potentem, hoc sensu, constitui regem qui videret populum à potentioribus inimicis. Hoc enim postulaverant Israelites, r. Sam. 8. sub finem. *Exaltetur altitudo e populo*, id est, Davidem seculum e populo exult. Verbo *exaltando* notat humilem Davidis conditionem ante electionem, ac si mol significat supra alior exaltari oportere, quoniam alior imperium obtineat. D. Paulus Rom. 13. & c. Timoch. 2. sublemitarè potestatis tribuit. Sublemitarè verò illa, vt subditor admoneretur reverenter obsequi & sequi summere regibus & magistratibus, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, scilicet propter reges & magistratus, tanto magis: & casus periculum vitare, sollicitudineque cauere, quoniam in alio loco sunt positi, siquidem periculosissime cadere possunt, iuxta illud cuiusdam, *Quæ cadet ex alto, præcipit cadet, ma. rana.* Animadversione dignum quod ait *e populo*, meo scilicet, quod pronomen Græcis addit, & post eum Lat. Magnum enim Dei munus est regem aut principem habere, qui sit e populo Dei, non alienum, non extraneum. Namque rex si alienus est, tanquam in alieno imperium exercet, si verò eiusdem generis,

tanquam in fratre. Hinc est quod David in medio fratrum vinctus legitur 1. Sam. 16. 13. v. admonetur quibus ipse praeferretur, fratribus nimirum. Potest accipi, & populo, simpliciter, pro, ex infima plebe. Davidem autem Deus dilegit & plebe, non è magnatibus, vi suae stirpis memor sese semper deliqueret, nec incutiores condemnandi causam ullam haberet.

21 *Inveni David &c.* Vide 1. Sam. 16. 1. *Servum meum*, id est, quem ego noli esse servum meum, nec illi repelli posse similem. *Oleo sancto meo unxi eum*. Si Samueli hoc dicitur, exponit, eum selegi quem vngas oleo vinctum facto, ut hoc responderet ad illud Sam. loco cit. *Imple cornu tuum oleo, & veni, &c.* Si alius, accipe *unxi eum*, ut sonat, opus 1 videlicet Samueli.

22 *Manus mea auxiliabuntur ei*, heb. *Cum quo manus mea firmi seu parati erit*, hoc est, *Quoniam nunquam auxilio meo careere patiar*. Etiam (emphasis habet) *brachium meum &c.* quasi dicat, neque manu solùm ipsum defendam, sed etiam totius brachij virobui. In brachio maiori vis est, quàm in manu. Ideo eo additum est hoc amplificandi gratia.

23 *Non exiges* (ita vertendū ex Rasi, Mo- se & Kimhi) *inimicus ab* (heb. in) *eo*, tributa seilicet ac vestigia. Ex aliis vertit, *Non seducet inimicus tuus, pro, eum*, hoc est, Nulli eum hosti dolo opprimet: non parietur eum ab illo hoste per insidias opprimi, Græc. & Lat. *venierunt, Nilul proficiet &c.* que sententiæ tantum voluerunt exprimere. *Filius iniquitatis* idem quod *inimicus seu hostis* ex Kimhi. Simili seime loquendi formula 2. Sam. 7. 10. atque hic.

24 *Et tunc dūcā facie ipsius inimicus eius*. Simili loquendi modus 2. Sam. 7. 9. Non modò, inquit, non nocebit ei hosti, quin ego coram eo coarctam, ac percunam quousque opprimeret ipsum volent.

25 *Et ventus mea, & misericordia mea cum ipso erit*. Sensus, Ego me erga ipsum geram pro mea veritate & misericordia, ipse me expectet veritatem & misericordiam: quasi dicat, Non modò petiamus ei omnia, sed plus aciam illi prestabo, quàm sum pollicitus. *Misericordia* hic pro eo visum patet videtur, quod præter promissum conceditur: ideoque *veritas* subditur. *Et in nomine meo*, hoc est, ex Kimhi, quoties nominis mei recordabitur &c. Deus autem, æquidem Kimhi, est nomen suum, & nomen Dei est Deus. *Coram eius*, hoc est, ei, obis & potentia, metaphorè ducta ab animalibus, quibus lobus est in cornibus.

26 *Et ponam in mari tubio & mediterraneo manum meam*, hoc est, imperium & pote-

statem eius, & in fluminibus Euphrate, Tigris, & alii &c. Sententia huius versus hæc est, Dabo illi sicut promisi Ex. 23. 31. imperium in eos, qui maris littora occupant, puta Philistinos, & vberis fluminibus, ac præfectorum Euphrati, adiacentia. Hoc fuisse impletum constat ex multis Scripturæ locis, ac præsertim ex 1. Sam. 8. & 10.

27 *Ipsè invocabit me*, his verbis, *Pater meus &c.* *Ipsè autem invocabit me*, quoniam mihi adhærebit, & cognoscat sibi à me dignitatem & omne lobus contigisset adeoque ad me semper confugiet: me quasi patrem ac Deum & servitorem suum semper inelamabit.

28 *Etiam ego primogenitum &c.* Sicut, inquit, me patrem vocabitis, hæc etiam ego illum vocabo ac constituum filium, nec hoc tantum, sed & primogenitum, quod nomen est dignitatis supra reliquos filios, si quidem suum est super omnes reges: quod pertinet posteriori membrum. Hoc sensu ps. 2. dicebat David, *Dominus dixit ad me, Filius meus (est) tu: &c.* Excelsam præ Regibus terre. Hoc sensu legitur 1. Par. 14. 17. *Dimulgamusque ei nomen Davidis in universis regionibus, & Domus dedit pauperem super omnes Gentes.*

29 *In æternum servabū illi misericordiam meam*, per quam scilicet illum, cuiusque posteris regnum obtinere volo. *Et patrum meorum cum illo initium de conservando ipsi*, cuiusque posteris iure regio fideles (sup. cit.) ipse.

30 *Et ponam in perpetuum sementiam, &c.* Exponit patrum, cuius mox facta est mentio. *Ponam in regnum*, euehantio ad solum &c. quod pertinet sequens mirabilem. Sic Kimhi. Vel accipe simpliciter *Ponam in perpetuum sementiam*, hoc est, Faciam ut æternum sit ipsum genus: quasi doo pollireretur Deus in hoc versu, stæpis perennitatem, & perpetuam eiusdem in regnū successionem. *Sicut dies celi idem quod in perpetuum prioris membri*, nec non illud posterius membri, versus cui rei sui prois hic patet & gemitus in sensu existit. Chald. exposcit, *Sicut dies quibus habent celi*. Similis est hinc locutio Deor. 1. 22. *ut in dies celi super terram*, hoc est, perpetuò, & quod in celi immoebum terræ. Similis etiam repetitur Eccl. 45. 29. Qui non vidit potest illud, quod dicitur in hoc versu, non posse esse verum, nisi ad spirituale Christi regnum referatur: Corporalis enim successio in super Davidis iam dudum cum regno deficit: cum tamē lerem. 33. 17. dixerit Domini, *Non excidetur Davidus vir, qui sedit super thronum domus Israel*.

31 *Et ponam in mari tubio & mediterraneo manum meam*, hoc est, imperium & pote-

31 *Si (autem) dereliquerint &c.* Loquutus A
progreduum Vares, induciturque nunc Deum
pollicentem. celsi Davidi possit pecca-
tem, celsique committeret proprie quatuor
remetio regia ipsi potestas adimi possit,
non tamen summo iure cum iis acturum,
sed solum quasi patrem in filio animadu-
sum, & obique tanquam virga castigatu-
rum, quod pertinet versus 33. Porro non
levis tantum delicta indulgentur pro-
mitti, sed quibuscumque, etiam gravissi-
mis, quod significare vult, quoniam lo-
quendi geografia eodem spectantia in hoc &
sequente versu simul congeat. Neque
enim existimandum illam esse octosam &
superfluum copiam. Quid proprie signi-
ficet *Lex*, nec non *Iudicia*, *Statuta*, &
Mandata, seu *Præcepta*, dictum est ad
Psalm 19 & dicitur in *Aug. psalm. 19*. Per *Iudi-
cia* autem, *Statuta*, & *Præcepta* omnes
alias Legi partes, si quæ sunt, laud du-
bium est quin complectatur: quasi dice-
ret, Quidquid deliquimus in meas leges,
quæcumque tandem ex sint, siue in eis,
quæ sunt ad alterum *Iudicia* Scriptura ap-
pellat &c.

32 *Pœnitentia in virga &c.* Respondet hoc
ad illud, quod per Nathan Prophetam Da-
vidi dictum est, 2. Sam. 7. 14. *Ego ero ei*
(Salomoni) in patrem. & pœnitentia mihi in
filium: qui si iniquum aliquid egerit, arguam
eum in virga castitatis, & in flagello scilicet
humorum. Ac sicut statim ibi sequitur, *Misericordia*
autem mea non recedet ab eo, &c.
fieri hoc pl. vel si nimirum sequens, & mox
subiungitur, *Misericordiam autem meam*
&c.

34 *Misericordiam autem meam &c.* Sen-
sus, Castigabo posteros eius quidem, si ad-
uersus leges meas peccaverint, non adeo
tamen, ut quam ex mea liberalitate & mi-
sericordia Davidi pollicitus sum regni sta-
bilitatem, irritam faciam vquam, & fal-
sam fidei daram. *Neque de templum inen-
darum in veritate mea*, id est, neque fidem
fallam, cui mentiar in eo quod verè, &
ex animo promisi. Potest vertere, *neque*
mentiar in veritatem meam, & eodem sensu.
In veritate mea potest huc habere sensum,
pro mea fide, qui non sum homo, ut meo-
tatem, nec filium hominum ut mutet. Hic
porro versus respondet ad illud 2. Sam.
7. 15. *Misericordia autem mea non recedet*
ab eo, sicut absuli (recedere feci) à Saul,
quoniam annis (recedere feci) à facie tua, ut in
eius locum succederem. Atque ex illo loco
scilicet huius verba perspicua est.

35 *Non prophetauo testamentum (h. b. pa-
trum) meum tunc David cum me, et de-*
relinquar filij eius legem meam, &c. *Statuta*
Tom. II.

mea prophetauerunt, & pactum Sinai, ut hic
loquutus Ezra. Quæ præcedunt de labris meis
&c. Ad verba, *egressum labiorum meorum non*
mutabo. Egressum labiorum meorum, id est,
verba mea.

36 *Semel intravi in sanctum meum, seu sancti-
tatem meam* Deus, quoniam, ut inquit author
Epistolæ ad Hebr. cap. 6. *numquam habet, per*
quæmur et, inuicem, inuit per semetipsum.
*Semel, hoc est, in uocabilibus, & immu-
biliter.* Hoc sensu hanc particulam accipie
Kimhi: necnon Ezra, qui explicat *semel*, id
quod satis est. Ad tamen Ezra posse in-
telligi *semel*, quasi Deus assistet aliis se
nunquam per suam sanctitatem iurasse. Ve-
rùm hanc expositionem testatur locus ille
Amos 4. 2. *Intraui Domine in sanctum suum,*
seu per sanctitatem suam. Si Davidi men-
tiar, id est, non mentiar. Particula *si*, iura-
mentum simpliciter adhibita negat. Tunc e-
nim per Apostoli peritiam retinetur mali impre-
catio, quod capiti suo acceperit iurans, si fal-
lat. Sic solent dicere Latini, *Si sciant falso.*
At Deus non potest aliquid mali sibi imple-
cat. Ita est. Verùm ex communi & viciat
apud homines iurandi formula hoc dictum,
scilicet si similem diuini iuramenti ex
humano iuramento homines estimare-
rent.

37 *Semen eius in æternum manebit, heb. e-
rit, in regno* Eodem pertinet sequens mem-
brum, & *liberatus eius sicut sol in conspectu*
meo, hoc est, sicut sol per periodum durabit. Si-
milis per hoc locum modus ps. 72. 17. *Et nomen*
*eius in æternum: etiam solo permane-
bit (propagabitur) nomen eius*, hoc est, quan-
diu erit sol forebit eius nomen. Porro in re-
gni æternitatem, quæ hic promittitur, in solo
Christo quærenda est, qui verè est *germen*
illud *instituta*, quod Davidi se germinare fa-
ctum Deus pollicebatur apud Ierem. cap.
33. 15

38 *Sicut iurasti stabilissem in æternum.* Idem
hoc significat quod postea in membrum
precedens versus. *Et testis in celo fidelis.*
Sensu ex Rasi, viresque potius, sol & luna,
et res sunt Davidi, quando erum aeduta-
bui, tandiu quoque eius regnum esse du-
raturum. In quam sententiam scribit Tera-
mizac ap. 33. versu 20. & sequente, *Et sic di-
xit Dominus, Si erratum potest fieri (h. b. i-
rritum potest fieri) pactum meum dicit,*
& pactum meum nobis, ut non sit decus, &
non in tempore suo: Etiam pactum meum
irritum esse poterit cum David seruo meo, ut
non sit ex eo filius, qui regnet in throno
eius.

39 *Tu verò repulisti, pro. elongasti, &c.*
Altera pars Psalmi, quæ exposita iunctum
cum Deo continet. Eiusmodi autem est

expositum, quæ Deo istam fidem, & inania promissa exprobrare videatur. Itaque multi Iudæarum hic mitaotur, qui autem isti autem psalmi sic Deum alloqui. Et Ezia observat fuisse sapientem quendam & virum primum in Hispania, Iudæum scilicet, qui nec legere nec audire posset hunc psalmum. Ipse Ezia hanc partem negat esse ipsorum Iudæarum, sed hostium esse vult, qui Deum mendeat & perfidius arguant: atque idcirco dici posset, *Memor esto Domine approbri servorum tuorum*, quo scilicet affectui servi tui Domine, homines scilicet. Sed ego, inquit Kimbi, mihi illorum admittam. Nam Pleni, inquit, in Spiritu sancto dicti sunt, nec inijs esse potest aliquid quod non sit actum. Nos sic sentimus, Postquam de Dei miseriordia, fide, facta cum Davide initio, ac potentia, prolixè dixit autem psalmi, nunc, quod Deum ad opem ferendam facilius impellat, subijcit egruam querelam, seu maui expositum, quod apud ipsum Deum ita agit, ut magis carni sensui, & impatientia se peccat, quam fides. Tantum vero abest, ut Deus, quæ est eius bonitas & clementia, eiusmodi querelis, modò fides non extinguitur omnino, offendatur, ut potius hinc vi, Terulliani verba viat, ipsi sit guata. Ac mulcæ similes querelæ leguntur in libro Iob vici sanctissimi, *Tu in re, cuius tanta misericordia, tanta fides in servatorem promissis, tanta iustitia, tanta denique potentia, epalst & despectisti: iratus es contra christum tuum, ad verb. amvusto tuo*, hoc est, cum eo Rege, qui tuo iussu est victus. Davidem ipsum intelligi, cum quo foedus erat initium, & ad quem adeo posterorum probum pertinebat. Vel ceteri Sedechiam, qui tum Iudæi, quum in captivitatem sunt abducti, pteceat, qui quod successores esset Davidis, reidè volutus Dei dici potuit.

40 *Everstisti pactum fœderis tui*, hoc est, foedus cum Davide seu tuo initium. Quanquam, ut mox admoneram, potes intelligere Regem, qui tuos Hebrææ genti pteceat, ad quem foedus cum Davide initium pertinebat, ut vi eius etiam dici posset ille foedus. At dices, Qui Sedechias servus Dei dici posset, qui Dei mandatis minus esset obsequens? Respondeo Sedechiam *servum Dei* appellari, hoc est, veni Dei cultorem. Vide ad vers. 2. ps. 79. *Propheta in terram* &c. Diadema capiti eius impositum protanacti, proieciendo ipsum in ieiuniam: quod dicitur, denatam de capite & in solum prociolum omnium contumelias expulsi.

41 *Desert exstis amara sepes seu muras eius* &c. prater tot tua promissa, *Sepe eius*,

hæc est, mœnia, quib. David cunxerat Hierosolymam, vel quibus ipse ex defendebatur.

42 *Diripuerunt eam omnes &c.*, contra versum 23. *Non exigit inimicus ab eo*, &c.

43 *Exaltasti dexteram opprimentum seu angustiantum eum* &c. contra vers. 21. *Manus mea auxiliabitur ei* &c.

44 *Eram* (emphaticè) *retudisti* (ad verbi. *avertisti*) *actem glady eius*, &c. contra vers. 24. *Et in ciuitate facie ipsius* &c. Quasi diceret, Tantum abest ut conuincens, ac cecideris coram eo hostes, ut etiam a iem enst ipsius hebetaveris, passusque sis eum cadere in bello: quò pertinet posterius membrum.

45 *Cessare fecisti eam* à mandria eius, hoc est, à splendore ac decore regio: quò spectat sequens membrum. *A mandria eius*, Kimbi existimat daghes in *mus-tolero*, esse euphonicum tantum. Itaque ex eius sententia veritendum esset, *Cessare fecisti mandriam eius*, eodem sensu. Opponitur potitò hic versus præteritum velibus 30 37 & 38.

46 *Minorasti* (Carasti) *dies adolescentiæ eius* regi. Sensus, Fecisti ut David cum sen libat hoc cum iugum, cuius æternitatem promiserat, inter ipsa statum iustitia conuicta, non aliter actum eius intercedum in ipso statum hoc immutata ac violenta morte abipitur. Hoc potitò versus illi contra 37. *Semen eius in æternum manebit*, &c. & 38. *Sicut luna stabilis in æternum* &c. *Adolescentia eius*, Gi. 2c. & Lai *tempus eius*: qui videtur legisse *id est, seculum*, id est, seculum, pro *seculum*. *Perfudisti eum confusione*, ad verb. *operasti super eum pudorem*.

47 *Vsq. quo Domine auertit* (heb. *ali-fundes*) *te in finem*, heb. *in æternum*, nec cernes vquam nostras miseria. *Exer-desert sita ignis ira tua*? Optima comparatio igni cum ira Dei. Nam quemadmodum statim impetus, nisi reprimatur, vno momento omnia longe lateque depulatur, ita Deus, quando vim suam exercitque effundit, nihil non evatit, nisi statim placet. Hoc cum uis sit, quis non miuetur stuporem nostrum, quia id diuine quous incendio vehementiori non statim occurrat, eum vel ad solum famum expulsiem statim omnes soleant undique concurrere?

48 *Memorare* (Recordare) *ego tuas, cui* &c. Sentias, Cui Dominet and nro despi. eu, ac desit in hi malis? Cui audi uobis iussit? Ergo in hoc exilia moriemur, Recordat, quæro, quàm brevis sim

zui, in dō & omnes homines, quorum vita adeo parum à morte distat, ut ipsa mors sit. Huc spectat & sequens versus. *Ego tuus sum.* Ex Ezra sperendum est me, hoc patet, (quod) ego, & c. *Quia mea substantia,* hoc est, substantia nam in Græco *substantia*. Simile est pl. 39. 5. Chald. *Recordare quid ego creatus sum expulsi.* Quod vanū, hoc est, quā vanos & caducos, creatus &c. Ad verb. *super quā vanitate,* vel *super quā vana,* id est, in quā vanitare, quod ego commodē mihi videor interpretatus esse quā vana.

49 *Quis est homo qui vivit, & non videbit mortem?* &c. Sensus, Si immortales essemus furui, spe aliqua salvis teneremur. Sed quis mortaliū immortalis futurus est? Immo nobis quotidie instat mors. *Eras animam suam de manu inferi,* seu sepulchri, hoc est, exiit ei sese sepulchri o potesit, atque afferre à morte?

50 *Ubi (sunt) miserationes tue antiquae,* quas scilicet iurasti David in veritate tua, peccatam ea promittis, ac dicis quæ feceris? Sic pl. 32. 11. *Iuravit Dominus David veritatem,* id est, iuravit verē & ex animo, &c.

51 *Memor esto Domine opprobrii servorum tuorum,* quo nos videlicet servi tuos affectuunt hostes, diuturnes iniqua npe salutem, & Christum expectare: & memos esto (quid) amemus (ad verb. tui) in fine

mer, hoc est, patienter dissimulavi, atque abli ōdi *enim,* opprobria supple ex præcedenti membro, & Chaldæo, *multarum* (emphaticè) *gentium,* ad verb. *multarum popularum.* Latius patet gens, quā populus.

52 *Quod exprobraverunt &c.* Exponit in hoc versu quoddam sit opprobrium præsertim, de quo egessat in præcedenti versu. *Quod exprobraverunt* (hoc his continuo repetit ad maiorem emphasim & amplificationem opprobrii) *vestigia seu calcaneos Christi,* id est, ex Ezra & Kimhi, moriam Christiui, dicentes nunquam venissem illum, & fractos esse eius calcaneos Sensus igitur, Scmpes misereri, atque etiamnum iudicem hostes vana, ut ipsi quidem putant, tuorum spem, qui Christum tuum liberosam & leuatosam quotidie expectant. Chald. *exprobraverunt tarditatem vestigiorum pedum Christiui, Domine.*

53 *Benedictus Dominus &c.* His verbis, ut ego quidem scito, non Psalmus, sed eius Psalmosum libes claudius. Vide ad calcem primi & secundi libri. Eius ergo sunt hæc verba, qui Psalmos in ordine digessit, atque in libris distinxit, non authoris huius Psalmi. Sic existimat Kimhi, qui tamen etiam auctoris Psalmi esse posse docet, qui diuini afflatum unius prouideat liberationem ex tot malis, atque idcirco Deum celebrat. Non puto.

Finis Libri tertij Psalmorum. Laus Deo, & Virgini Matri.

Det mihi Deus Opt. Max. laborem, & constantiam.

PSALMORVM

LIBER QVARTVS

CVM COMMENTARIO

AD ILLVSTRISSIMVM ET REVERENDISSIMVM in Christo Patrem ac Dominum ÆGIDIVM DE SOVRAT, Regis in Sacro Consistorio Consiliarium, Antisiodorensium Episcopum, D. D. Florenti & Carlesi Abbatem, nec-non Sanctæ & Regiæ Capelle Parisiensis Thesaurarium.

INDIGNVM tua doctrina munus, quod offero, Præsul Ill^{me}. Nam quid est nisi grammaticale opus, quo simplex, historicus, & litteralis, qui dicitur, Psalmorum sensus explicatur? At me dignum opus, cuius officij prima pars artis Hebraicæ, adeoque Sacrarum litterarum rudimenta atque incunabula instruere. Infra te est, Præsul Ill^{me}, quicquid in hoc genere dici atque excogitari potest. Neque tibi hunc laborem offerimus, ut utaris, sed ut per te alij. Haud inutilis, spero, furctus est, si à te commendetur. Hoc tantum à te peto, si tamen tua commendatione dignum iudicabis; utque à calumniis, quibus hoc genus scripta plerumque obnoxia sunt in vulgus, tua auctoritate vindices, ac tuearis. Novam versionem damnabunt, qui veteris reprehensionem interpretabuntur: genus commentandi grammaticum, quo verborum, & sententiarum apud inter se ordo demonstratur, vnaque historia ex fide Sacrorum librorum exponitur, non ferept, qui nihil non mysticum in Psalmis imaginantur: quòdque orationis extremum vitium est, sacre poëseos summam laudem ducunt, non coherere, sic interdum, ut neque pes neque caput compareat. Iudiciorum perfidiam, quorum testimonis sæpe utimur, obijciunt, & quamvis Christianæ doctrinæ, rationi, historię, & suæ linguæ consuetudini consentanea dicant, aut scribant, non tamen ipsi ha-

bendam fidem contendent. Crimen est scilicet, & ingens crimen veritatem ex claro & limido fonte haurire, commentarium certa methodo è Sacrae historiae codicibus extruere. Hebraeos etiam vera docentes audire, & ijs de hebraicae dictionis vi, & hebraicorum vocabulorum proprietate credere, scelus est, & iudaicae perfidiae pars. Ista est imperiti vulgi opinio: tua, cuique similium, quorum est sapere, longè alia. A vobis igitur nihil est cur reformidem: imò à nemine, si tu mihi, quod spero, patronus esse volueris, Praesul Ill^{us}. Vale, & vive diu felix Regno, & Ecclesiae. Lutetiae, pridie Idus Septemb. anno R. O. M. DC. XXIX.

*Tua amplitudini addictissimus SIMÉON
DE MUIS, Hebraearum literarum
Professor Regius.*

PSALMORVM LIBER QVARTVS

CVM COMMENTARIO:

PSALMVS

LXXXIX.

Heb. XC.

VERSIO

VETVS.

NOVA.

RATIO Moysi hominis Dei, Domine, refugium factus es nobis, a generatione in generationem.

² Priusquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis; a seculo & usque in seculum tu es Deus.

³ Ne auertas hominem in humilitatem: & dixisti: Conuertimini filij hominum.

⁴ Quoniam mille anni ante oculos tuos, tamquam dies hesternae, quae praeteriit.

⁵ Et custodia in nocte, quae pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

⁶ Mane sicut herba transeat, mane floreat, & transeat: vespere decidat, induret, & arefeat.

⁷ Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus.

⁸ Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, seculum nostrum in illuminatione vultus tui.

⁹ Quoniam omnes dies nostri defecerunt: & in ira tua defecimus.

RATIO Moysi ^a hominis Dei. Domine, ^b refugium factus es nobis in generatione ^c a seculo in seculum.

ne & generatione.

² Priusquam montes ^a fierent, & ^b formaretur terra & orbis, & ab aeterno usque in aeternum tu (es) Deus.

³ Reverti facis hominem usque ad contritionem: & dicis, Revertimini filij hominum.

⁴ Quoniam mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesternae, quae praeteriit, & custodia in nocte.

⁵ Inundas eos, somnus sunt: mane sicut herba transiit.

⁶ Mane floreat, & transiit: vespere exciditur, & atrescit.

⁷ Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus.

⁸ Ponis iniquitates nostras in conspectu tuo: occulta nostra ad lumen vultus tui.

⁹ Quoniam omnes dies nostri ^a deficiunt in ira tua: consumimus annos nostros sicut sermonem.

10 Dies annorum nostrorum, in
ipsis septuaginta anni: si autem in
fortitudinibus octoginta anni: robur
verò eorum labor, & dolor: certè re-
cedit citò, & auolamus.

h. prop.
seruandis

11 Quis nouit ^h potestatem iræ tuæ,
& pro timore tuo iram tuam?

12 Vt dinumeremus dies nostros,
sic norum fac: & adducemus cor sa-
pientie.

13 Conuertere Domine: vsquequo?
& deprecabilis esto super seruos tuos.

14 Reple nos manè misericordia
tua: & exultemus, & delectemur in
omnibus diebus nostris.

15 Latiati fac nos pro diebus, (qui-
bus) nos humiliasti: annis, (quibus)
vidimus malum.

16 Conspiciatur in seruis tuis opus
tuum, & gloria tua super filios co-
rum.

17 Et sit splendor Domini Dei no-
stri super nos, & opus manuum no-
strarum dirige super nos: & opus ma-
nuum nostrarum dirige.

10 Anni nostri sicut aranea mēda-
buntur: dies annorum nostrorum in ipsis,
septuaginta anni.

11 Si autem in potentatibus, octogin-
ta anni: & amplius eorum, labor &
dolor.

12 Quoniam superuixit mansuetudo,
& corripiemur.

13 Quis nouit potestatem iræ tuæ, &
pro timore tuo iram tuam dinumerari?

14 Dexteram tuam sic notam fac, &
eruduit te in sapientia.

15 Conuertere Domine: vsquequo?
& deprecabili isto super seruos tuos.

16 Repleti sumus manè misericordia
tua: & exultauimus, & delictati sumus
omnibus diebus nostris.

17 Latiati sumus pro diebus, quibus nos
humiliasti: annis, quibus uidimus ma-
lum.

18 Respici in seruos tuos, & in opera
tua: & dirige filios eorum.

19 Et sit splendor Domini Dei nostri
super nos, & opera manuum nostrarum
dirige super nos: & opus manuum nostrarum
dirige.

COMMENTARIUS.

Argu-
mentum.

E Placet etiam hoc canticum esse Moysi. Nam habet illud Oratio Moysi hominis (vici)
Oratio qui titulus probè mox explicabitur ad primum versum. Paraphrasis Chaldaica
ad istum modum interpretatus est, Oratio, quam orauit Moyses propheta Domini,
quom peccasset populus domus Israel in deserto. Est itè hoc psalmus precatus ad Deum,
quam uicissim est Moysen in orationis enumerationem & nostrarum, quibus in deserto ann
tui annis affligebantur Israelita, impositasse, ut esset tamen tantum quidam precandi
formalis, quæ assidue mortales de breuitate uitæ, & commotione gentis humani calamita-
tibus commouens faceret, atque adeo excitaret ad considerandum ipsorum malorum causas,
dignas satisfactionibus remediis cogitandum. Ex duabus partibus constat hic psalmus, in qua-
rum prior de homini genere miserum, at potissimum de fugacitate uitæ uerba facit, ipso-
rum malorum causam perscrutans adscribens: in posteriore uerò, quæ insuper vers. 12. oratio
est, quæ petit à Deo, ut Israelitas doceat numerare, at recognoscere dies humane uitæ, il-
lorumque pauertatem semper ante oculos habere, quæ studium uenæ sapientiæ magis uigilet,
contemptisque huius uitæ bonis ac muneribus, astrarum bonarum spiritus sola remaneat. Inde
laudans Deum uisibilibus rebus, ut iram emittat, & tam sitas iam redcat in gratiam:
ut post tam longas tot calamitatum tenebras laetum sue benignitatis affulgere inibat, quæ
mox longum, imò perpetuum gaudium afferat: ut sicut longo tempore eis habuimus as-
suerat, ita nunc uisum exultaret: ut populus omnibus palmis suauis facinorosis potentiam,
& gloriam, suos seruanda: ut denique sitis uolens suos respuat, eorumque consilia &
conatus omnes gubernet. Difficili & obsecrum est hoc canticum propter figuras & similitu-
dines uariæ, necnon genera loquendi sublimi potissimum digna, quibus, ut scilicet sydetibus, di-
stinguantur atque ornentur.

Moyses, id est, *Moyſa* : reſpondens enim Sardaſte ſenteſtis, qui exiſtimat *Moſes* idem eſſe atque *ſiſaram Moſis*, hoc eſt, Lemuram, quomodo erit canere in domo Sardaſti. Eſt ſimilis quidem eclipsiſ. Paſal. 12. 27. *Intende quique princeps de Aaron*, hoc eſt, de filiis Aaton : in Vulg. de ſurſe Aaron. Verum quis audeat eorſo pſitare hic eſſe ſimilem eclipsiſin. Ac malo ego accipere id quod eſt in p. om. pui, quā in d. uolere quod neliſo. Ezra putat & probat hanc orationem eſſe Moſis hoc amento, (quod an ſatis ſit fir-
moni iute dubito) quod hæc (nota) oratio plurius uerbis concepta ſit, id quod in iſ, quæ ſunt Dauidis, non ſi. *Humanis* (prop. uia) *Dei*, id eſt, prophetæ ſeu Dei inſer-
ptis, & ex conſuetudine Scripturæ, 1. Reg. 13. & 2. Reg. 4. & alibi. Addo, *Moſes homo*, ſeu *vir Dei* appellatur Deut. 33. 2. ubi Chaldæ habet *Prophetæ Domini*, ſicuti & hic, ut iam obſeruaui eſt in Argum.
Domine, reſpice (ſi op. *habitationem, receptaculum*) in ſolus *ſuſcipi nobis &c.* De miſeris hominū antequam diſſeret, ſouet, & pſotum animos pſenſiſ hæc conſola-
tione muniat, quæ Deum ſaturniſ in ſem-
per ſtationem & habitationem ſuis fuiſſe. Statim dixit Moſes Deut. 33. 27. *Habita-
tulum Deum aſſume*, id eſt, Deus æternus
populum ſuum Iſraelem proteget, quem
admodum domus defendit ab iniuriis æ-
ris. In generatione & generatione, hoc
eſt, nepotibus, ab omni æuo.

2. *Præquam mentes fierent, &c.* Dicitur de humanæ vitæ breuitate, pitiū accedentem Dei breuitatis attingit, ut ex collatione quædam fragilis sit humana vitæ magis æternæ. Tu quidem, inquit, ô Deus, es æternus & immortalis: tu es, antequam montes existerent, imò & ipsa terra, ex qua montes sunt: tu ab omni æternitate, & vsque in omnein æternitatem. *Deus* notos & totius

3 *Revereri facis hominem usque ad contritionem:* &c. Senioi, Tu qui æternus es, & immortalis, tu, tu, inquam, es, qui miserum hominem per varios morbos & ætumnas saltem tempore senectutis ad contritionem vilius corporis reduci, ac iubes ut in pulverem, unde à secessu est, reverteretur. Allud ad illud Gen. 3. 19. *pulvis es, & in pulverem revertetur.* Quum Deo ait, *Revereri facis*, nec non dicit, vult docere, hominem non dedecere, nec mortificari, sed ex Deilege scripti loq. Gen. mox citato. *Hominem ætumnosum & calamitosum:* est enim hebraei & *ענש*, *enash*, quam vocem hic postea delinquit, ubi de humanæ vitz fragilitate agit. Rati, lo-

seph Kintul, & Kabuenaki sic ferme
hunc versum interpretantur, Tu homini
infeci plagas, atque lia interduo eumes-
telligis, ut ad vitium debilitatem, ac morti
vicinitatem devenias : atque eiusmodi pre-
miu & castigationibus, cum tanquam inci-
pitetibus a legis, eum veluti ad mones vi-
resciscat, perinde ac si diceges, Converti-
mini filij hominum à vitiis vestris malis.
Chald. hoc sensu accepit, quia ita interpre-
tatur est, Reverti facis filium hominis propter
peccatum eius et regnum mortem &c. Nos pri-
orem sententiam, quæ serè cit Estze &
Kuntz magis eohærentem, at quoque me-
liorem iudicamus, licet repugnet Geneb.
& monstrum interpretationis esse asser-
met, quia scilicet ex Vulgata effici non
possit. Reverti facis. Græc. Μὴ ὀμνῶ-
σιν, quem sequitur Lxx. vult, Ne
amertis, Græcus saltem &c ex præcedente
in hunc versum max., ac legi &c al., nū,
pro &c cl. Deus. Vnde in Græco hinc
præcedenti versui tantum habet αὐτῷ. Ac
minor habere Vulgatam, nec Deus, præ-
ter Fontem suum Græcum, Cettè D Aug.
& Romanus Placitum tantummodo
habere nec. Quid si diceres duas fortasse
lectiones in vno consulis in Vulgata?
Apparet D Hieron. ad Suniam & Faciel-
lum affirmari omnes alios Interpretes, &
Sextua moria transulisse αὐτῷ & ἑαυτοῦ.

4. *Quoniam mille annos hec.* Scilicet ex Kimbi. Nam quid ista via? Quoniam si videatur in oculis tuis, et puta te vidurum mille annos, quot annos hauri vixit primus homo, tot anni instat tibi suis, siquidem tandem mori tenebre esse est. Quomobrem ne lopes-
bias aut effaricias, si totæ deus peragat: quoniam omnes illi perinde habent ut æque dies bestiarum quæ pascuntur, & vigilia via è noctis vigilis, omnes quippe labor & dolor. Sic fecit Kimbi. Mor Arama pax-
cedenteem vestrum eum hoc sic coniungit, atque interpretatur ad istum scriptum modum, quasi homini dicat Deus, Converterimini, oque sequimini corporis voluptatem, quia estis vivetis quis mille annos, tamen in ipso mortui momentis tot anni essent in oculis e-
iusta quoque dies bestiarum, quum pascuntur.
Vult significare nimirum, si sunt bestiarum eibis suavitatem omnino sentit, ita oculus pasciturum voluptatum sensu amplius affici hominem. Censet quoque Ezia hæc esse ipsius Dei ad hominem, nec novum debere videri observari, quod in numero multitudinis dictum sit *Revertimini*, nunc verd dicitur *nonne oculos tuos, sicut in oculis tuis*, hæc enim esse faciarum literarum viam, ut scilicet mulcetant singulari numerum, tum plurali, quod probat ex Deut. 29. it. *Esben*

Et vixit vixit, & advena qui tecum moratur in castris. Sed sequi omnino malo alios ex Hebræis, qui hunc versum, vi & qui preecedunt & sequuntur, auctoribus Deo loquentibus esse volunt. Ac particulam *Et* id, non pro rationali conjunctione hoc loco, sed pro adverbio affirmandi *certè* accipio atque interpretor, id quod videtur interdum significare illam particulam alibi iam est notatam. Sensus ergo est, meū quidem sententiā: Certè, o Deus, æternus, & immortalis es, ita vi mille anni humanæ viæ nihil plus sinis apud te, & ad æternitatem tuam collari, quàm nobis est hesternus dies exaltus, aut una noctis vigilia. *Que* (heb. *quomodo*) *præteristi.* Custodia in nocte, id est, noctis quadrans: nox enim apud Hebræos in quatuor vigiliæ partibus, quæ singulæ eorum duratæ bonis consistant. Spatium humanæ viæ cum vigilia noctis comparant docere vult illud non modò esse brevissimum, sed etiam plenum miseriis, et horribus, & difficultatibus, quæ solent per tenebras in sacris literis designari.

5 *Inundat eos,* hoc est, Abripit eos tunc quasi nimbus quispiam inundans, & subito enotat tempestas. *Ei* scilicet filius humanum, seu homines. *Somnus san,* hoc est, ac iunc evanescunt profusus, evaduntque similes formæ. Significare autem velle videtur in prima versus parte, *Quemadmodum* nimbus quispiam, & repentinus aquarum moles longè, lateque terram operiens, atque occupans, subito, & ænequam inspicias, vniuersa desit, sic vt paulò post nolum eius vestigium reliquum sit, na homines possidentes multos agros & diuinites à Deo interdum ad maiorem subitè abripit, & momento citius omnem illum saltum ac superbiæ eueni. *Manè fiat herba transi* ille, vel eorum aliquis. Sensus, videas aliquos in pueritia & prima illa ætate, quam hic puto per *manè* esse intelligendam, exingui, instatque herba, quæ solis ardore non pauit, flaccet &c, repente nixi, repente occidere, manè nasci ac mori. Sensus est potest, repetiri quosdam, qui eum noctu sine nati, manè exinguntur, & eadem instat herba non ferens solum.

6 *Manè flores alius quidem, & transi.* Sensus, Alios quidem pueros eternas vigere, qui tamen statim ante meridiem transeunt, aut saltem vbi senectus aduenit, quod peruenit, *vispere exarduit, & arefcit,* quasi herba scilicet, quæ vi satis habet humoris ad sustinendum aliquandiu solis altum, tamen vespere, nimirum diurno solis ardore exulta, arefcit, ac succidit. *Exarduit & arefcit,* id est, arefcens succidit: interdum

enim ad istum modum respondunt vires per hyestem proteron. Vile exarduit, & arefcit in sepulchro, quasi solum demissum in agro. Ergo natiuitas hominis est instar matutini temporis, mors vero vespere & nox: adeoque totum humanæ viæ spatium vnica domitæ dies artificialis, hoc est, patris tantum diei naturalis censendum est, cui nox, hoc est, mors succedit: sic vi dies hominis naturalis vix consistet & morte. Sensus esse potest, Quosdam item reperiri, qui cum manè nascuntur, statim transeunt, & mox, aut saltem vespere moriuntur. Sensus hic optime conuenit cum posteriori sensu posteriori membri præcedentis versus. His porro omnibus breuias viæ humanæ eleganter exprimitur. *Transi.* Ex Kimhi hic *et* *thalaph*, videndum immoratur. Probatur hæc significationem Kimhi ex Job 14. 7. Chald. etiam expolui multiplicatur. Commodè sic quoque enarrabit posteriori membrum, ad istum modum, Sunt qui instat herbarum manè florent, & subinde novas vires acquirit, donec tandem deficiat ac moriantur.

7 *Quia defimus seu consumimus quotidiè* *multa sunt,* &c. Causam breuitatis, & miseriarum viæ humanæ peccatis adscribit, quæ iram Dei prouocant. Causa mortis fuit Adam primi parentis peccatum: *in quoquoque eorum die comedere ex eo, moriendo moreris*, Gen. 3. 17.) causa verò breuitatis xui, & calamitatum fuisse posteriorum peccata. Breuissima est, inquit, vita humana. Namque nos mortale genus ira & furiæ eius conficimus, ac iterum quotidie. Nota subitæ peritæ & num. enallagen. *Turbamur,* meo scilicet motu singulis momentis imminet à te peccatis nostris prouocatio. Huc penitet versus sequens. In hoc versu sunt præcipue notabiles.

8 *Ponit iniquitates nostras &c.* Neque, inquit, immerito sic deficimus, & turbamur: causa enim in nobis est, scilicet peccata nostra, quæ vt exquisitissimus iudex, inspicis, & annotas, etiam oculos quæ acerrimis tuis oculis patenti: quò spectat

9 *posteriori membrum, oculus nostra ad lamentum tuum, repetit ponit.* *Oculus nostra* peccata, quæ hominibus latenti, aut nobis persuademus Deo esse uerba, cum non sint. Nihil enim Deo elusum est, qui interest animis nostris, & mediis guttibus interuenit. *Oculus nostra,* vel *oculum nostrum* deest enim lod nota multitudinis in *oculis* *ablatum*: quæ nota imen non semper exprimitur. Sunt, in quibus Chald. Rasi, & alij, qui exponant prædictam

Sci. xpi
84.

prædictam vocem hebraicam, *peccata* *Adolescentia* *nostra*. Sed hæc interpretatio non videtur esse ad rem. Græcorum, quem Lat. sequuntur est, *ἡ ἡμέρα ἡμετέρα*, ex *ἡμέρα* *olam*, i. *seculum*, pro *ἡμέρα* *alam*. Verum sic perit elegans antithesis, quæ est in Fanie, & *oculus* *nostra* ad *lumen* *uitæ* *tuæ*.

9. *Quantum* *omnes* *dies* *nostræ* *deficiunt*, heb. *declanant* &c. Idem hic versus dicit, quod sequitur, & est repetitio eiusdem. *Consuevit* *annus* *nostris* *sicut* *sermonem*, vel dicto citò, vt auit. Nihil fugacius aut celerius dictio, ac sermone: tantum. que est sermo, dum profertur, ac citò in auras euaneſcit, & in nihilum abiit, nec postea reuocari potest: sed & dum est, reuertitur solum halitus est. Ita est prorsus de vita humana, quæ quid aliud quàm habitus, aut vapor ad exiguum tempus apparet, ac deinde disparens? Pro *sicut* *sermonem*, Paraphrastes Chaldaicus interpretatur est, *sicut* *halitus* *oris* *hyemalem*. Græcorum & Lat. aliter hoc versus distinxerunt, legeruntque alius posuerunt, *ἡμέρα* *chilim*, *deficiamus*, in Kal, pro *ἡμέρα* *chilim*, *conſuevit*, in Piel. Legisse præterea videntur *ἡμέρα* *ceras*, quod, *sicut* *aranea*, interpretati sunt, pro *ἡμέρα* *ceras*, *sicut*, & pro *ἡμέρα* *ceras*, *sicut*, & pro *ἡμέρα* *ceras*, *sicut*, autem *araneam* exposuerunt, ex *ἡμέρα* *ceras*, quod *nece* significat, unde & Chaldaei *ἡμέρα* *ceras*, *aranea* dicta est. *ἡμέρα* *berche*, denique quod *sermonem* vertimus, tanquam verbum eorum accepisse, alius punctis, & fortasse paulò aliter legendo, perspicuum est. Verum quid hoc, *annus* *nostræ* *sicut* *aranea* *meditantur* significet, non satis clarum videtur. Agellus Episc. Accur. lubricum huic esse locum affirmat, & in Septuaginta additione aliter interpretatio obſcuratur.

10. *Dies* *annorum* *nostrorum*, in *ἡμέρα* &c. Sententia plana est. Scilicet, citò ad calculum reuocare qui velis vitæ nostræ spatium longissimum, septuaginta, vel ad summum in his quæ sunt mortuorum viuum, octoginta esse annotum reperiet. *Quærat* *aliquis*, cur Moyses, qui renium & viginti annos vixit, nec caligant oculi eius, necque auferat viror eius, Deut. 34. 7. vitæ humanæ spatium ad septuaginta aut octoginta annos reuocauit, præsertim cum nonnulli interduo vltra centum annorum vitam producant. Respondeo definisse Moysen modum vitæ, ad quem vulgò moritales viuunt. In *ἡμέρα*, scilicet diebus annorum nostrorum. Singulare energia relationum simul cum ariet edore absoluit posuero in consuetudine Hebræicæ lingue hanc ita usurpatam. Vide ad vers. 31. ps. 118. Sec. ps. 118. & mox, quum ait, *Dominus*,

Annulo *sedes* *eius*, pro, *Sedes* *Dominus* *in* *exlo*. *Sciantem* *fortitudinibus* *ac* *maioribus* *viribus* *naturalibus* *sic* *aliquis* *nostrum*, hoc est, si quæritur optime constitutus sit, scilicet robustus, *olleginta* *anni*. *Et* *roborem* *eorum* *labor*, & *dolor*. Sensus, dies potest roboris, ac melior pars eorum dierum seu annorum (id est, ex *Exa*, dier iuuentutis) minime est expertus dolorum, emò aliud nihil quàm labor & dolor. *Roborem* *eorum*. Galli dicunt, *La force de l'aage*. Certe recedit (aliis absconditur) *titid* *roborem* *illud*. Sensus, vt robusta illa, & iuuentutis xiar non omnino cooimocoda videri possit, nec illæ voluptates, quæ propriæ sunt eorum xialis, & ad quas fruendæ magis idonea est, nihilominus tamen pro nihilo habenda, quæ tam breuis est, tamque subitò euaneſcit. *Et* *annulimus* *quæ* *cum* *illo* *robore*, & præcipites festinamus ad mortem & sepulchrum: transiit enim iuuentutis annus, reliqua vitæ pars cursus est ad mortem. Si vitæ partem *ἡμέρα* *et*, veteris *quæritur*, non certe, hæc erit sententia polterioris membri, & *roborem* *eorum* *labor*, &c. atque vitæ humanæ aliquam esse xitatem, quæ aliquid roboris habeat, tamen sciendum est nihil aliud illam esse quàm laborem & dolorem, vel hoc etiam quoddam citò euaneſcit & in dolorem conuertitur.

11. *Quæ* *nostris* *potestatem* *(fortitudinem)* *trahat*. De breuiare vitæ postquam egit Moyses, contemplanſi aliar generis humanæ, ac præsertim populi Israëlitis in deserto oberrantibus miseriam, exclamar sic, *Quis* *vel* *id* *est*, *quis* *est* *tuus* *vim*, quæ ouem in oer sic ob peccata exardescit, satis comprehendit: quasi dicat, Nemo: ita magna est, atque omnem sensum exuperat, ac leue malum est breuiare vitæ per alius quæ nunc patimur. Eodem pertinet & postea membrum, & *pro* *timore* *tu* *spem* *tuam*, repete *quis* *nostris*? Quod membrum sic expono, & quæ trahit tuam facit, atque vt te dignum est, cognoscere: quis poterit mente assequi tuæ vim, permde vt formidabilis tua potentia postular tam intelliget *Pro* *timore* *tu*, hoc est, pro timore te digno. Ad verb. *secundum* *timorem* *tuum*, quod ego explicio, pro timore iua. Sic michi videtur tamen postea exponere posterius membrum, *secundum* *autem* *timorem* *tuum* *trahat*, prout quasi dicere, quò magis autem te quisque timet, iulque cultus stordinosior sit, eò atagi in eum, quum vel paululum peccauerit, facit trahit: incipitque redierum à domo tua: id quod nos populus tuus in hoc deserto quoridie experimur. Hinc illud Dei Leui, 10. 3. *in* *propinquum*

aperitur operationem suam, peregrinam
(alienam) operationem suam. Et gloria
tua, quæ felices elucet ex opere tuo,
Super filios cornu. Operat salutem iustus-
nam, & quæ ad posteros extendatur. Con-
spiciatur. Gecus vertit Kā pā legā enim
pā pāre, Eres pāre, pro pāre, i pā
ind. Gloria in a. Greg & Lai vertunt dū-
ge: legerunt enim alius punctus pā pā hadb-
reab, pco pā pā hadharecha.

17 *Et sis splendor (decor) Domini Dei tui*
sicut super nos, id est, Species illa decora &
splendida divini aspectus nobis illuc ean- de-

A cor ille divinx maiestatis nos illustret, hoc
est, aspiciamus Deum splendido & sereno
vultu, nobisque luceat. Chald. hoc inter-
pretatus est de Paradiso, sic, *Et sit incandescat*
horti deliciarum à conspectu Domini super
nos. Et opus manuum nostrarum dirige su-
per nos, id est, effice, o Deus, ut quod aggre-
dimus, te gubernavit, feliciter succedat:
focuna actiones nostras. *Super nos.* In no-
bis. Emphaticè hoc addimus. Et opus
manuum nostrarum &c. Ingens affectus ex-
primat atque extorquet hanc ceptatio-
nem,

P S A L M V S

X C.

X C I.

V E R S I O

V E T U S.

N O V A.

AVS Cantici David.
Qui habitas in adiutorio
Altissimi, in protectione
Dei celsi commorabitur.

2 Dicit Domino: Susceptor meus es
tu, & refugium meum: Deus meus spe-
rabo in eum.

3 Quoniam ipse liberavit me de laqueo
venarum, & à verbo aspero,

4 Scapula sua umbrabit tibi: & sub
pennis eius sperabis.

5 Sicut circumdabis te veritas eius: non
timebis à timore nocturno.

6 A sagitta volante in die, à negotio
perambulante in tenebris, ab incurso, &
demonio meridiano.

7 Cadent à latere tuo mille, & decem
millia à dextris tuis: ad te autem non ap-
propinquabit.

8 Verumtamen oculis tuis considera-
bis: & retributionem peccatorum vide-
bis.

9 Quoniam tu es Domine spes mea:
Altissimum posuisti refugium meum.

10 Non accedet ad te malum: & fla-
gellum non appropinquabit tabernaculo
tuo.

11 Quoniam Angelis suis mandavit
Tom. II.

V i habitat in latibulo
Altissimi, * in vmbra * (81)
Omnipotentis * com-
morabitur.

2 Dicam (illi) de Domino spe-
ma, & refugio meo, Deo meo in
quo spero:

3 Quod ipse liberabit te de laqueo ^{et vel cum}
venarum: à peste exitiali.

4 Alis suis umbrabit tibi, & sub
pennis eius * sperabis: scutum & cly-
peus veritas eius.

5 Non timebis à timore nocturno:
à sagitta volante in die:

6 A peste perambulante in tene-
bris: à lue vastante (in) meridie.

7 Cadent à latere tuo mille, & de-
cem millia à dextris tuis: ad te (autem)
non appropinquabit.

8 Tanrum oculis tuis * considera-
bis, & retributionem * peccatorum
videbis.

9 Quoniam tu Dominum spem
meam, * Altissimum, posuisti * refu-
gium tuum.

10 Non * accedet ad te malum, &
flagellum non appropinquabit ta-
bernaculo tuo.

11 Quoniam Angelis suis mandabit

de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.

(12. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

13 Super leonem, & aspidem ambulabis: conculcabis leunculum & draconem.)

14 Quoniam me amavit, propterea liberabo eum: protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.

15 Clamabit ad me, & exaudiam eum; cum ipso ego in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eum.

16 Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum.

de te: ut custodiant te in omnibus viis tuis.

12. In manibus portabunt te: ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

13 Super aspidem & basilifum ambulabis: & conculcabis leonem & draconem.

14 Quoniam in me speravit, liberabo eum: protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.

15 Clamabit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eum.

16 Longitudine dierum replebo eum: & ostendam illi salutare meum.

COMMENTARIUS.

Argu-
mentis.

Debitate quæ huius psalmi sit author. Plerique Hebræorum, quorum est Exra, dubie tamen, sentiunt hunc quoque & sequentes novemque ad 101. qui habet in Titulo, Davidum Psalmum, esse Moysi, quid scilicet alterius nomen authoris non legatur in Titulo, ita ut procedens, & qui interiecti sunt ad 101. usque, eundem videantur esse auctorem. Verum non esse novem psalmos, qui sequuntur, ipsius Moysi, mihi videtur hæc ratio demonstrare posse. Psalmus abhinc octavo, qui est 79.us inique est: qui Moysi à nominalibus Hebræorum tribuuntur, versu 6. Samuelis si mentio, qui multis annis post Moysen vixit. Ergo saltem iste psalmus non est Moysi. Nihil addendum esset præterea. Verum hoc addam tamen, psalmum hunc à Chaldeis, versu 2. Davidi, max. vero sequentem ab Hebræis, veteribus saltem, Adami tribui. Igitur incertum est etiam apud Hebræos huius extremum & si quædam auctores quis sit. Ego sane existimo hunc psalmum esse communem fortissimum præcandis à Davide conscriptum occasione horribili illius pestis, quæ in Iudæa grassata est: subitque septuaginta milia virorum absorpsit, atque interemit, nihil lætæ urbe Hierosolymitana, ut cui Deus procerum precibus commotus peperit. Quæ hystoria describitur 2. Sam. ultimus, & 1. Paral. 21. Cui sic causam si quis querat, respondebo, quod ad illam hystoriam verba & sententiæ psalmi omnes facile congruant. Nontamen unum testis sum ita esse: & fieri fortasse potest, ut ad aliam similem hystoriam pertinet hoc carmen, cuiusque alius sit author, quam David. Si tamen consulamus Grecum & Lat. interpretem, hisque, ut par est, præferam quando nihil impedit, fidem habere volumus, Davidem hunc psalmum auctorem esse intelligamus. Vixque enim Titulum hanc præfuit, LAUS CANTUS DAVID. Næque tamen Card. Bellar. prædictum Titulum in omnibus iudicibus Græcis invenit: affirmatque S. Hilarem in Prologo psalmerum, S. Hieron. Theodor. & Euthymium in commentariis huius psalmi, discretis verbis dicere, cum carere Titulo. Docet item SS. Iohannem Chrysostomum & Augustinum nullam tituli mentionem facere. Quare credibile est aut, Titulum postea fuisse additum, ut intelligeretur hunc psalmum à Davide fuisse compositum: non à Moysi, ut Hilarius, & quidam alij tradiderunt. Sed ut fortasse de auctore huius psalmi incertum sit, certum est præfuit hæc ætatis nobilissime solutus, neque splendidus, non dico scribi, sed ne cogitari quidem posse. Atque virum ego figurat, numeros & elegantiam hebræis sermonis exprimere possem. Spiritus profecto tenacissimos mihi omnes, nullam Græcum nec Latinum poema cum hocesse comparandum. In tibi comas brevis & succincta periphrasis, ut potero, illud explanare.

Certa profecti est salus in Dei precibus. Atque ego Dei opem sepe expertus tibi affirmit, quisque es, si modo in isto spera ponas, fore ut à peste gravissime libereris, maximeque Angelis percutientis evadas. Alio scilicet, quasi galea pulvis, ipse te fovebit ac intabuit pro dote ad se convergentibus fide. Nihil est quod sine nulla sine cura timeas. Pessima neque metuas, neque diutius quæquam te ledet, hinc inde ad tua licta miltens homo.

nam commensalis. Spectatur tantum aditu alienæ stragis, & panem, quibus fœderatos
placatur Deus. Nullum et, aut tibi quemquam ostendis malum. Deus significat Ange-
los suos, quosque tu, ititerna dures ac totius adiunges, qui te cum manibus, si necesse sit,
fœderatus gerit, ac forte aliunde imparet: & quorum beneficium, si sit opus, tenes ipse,
& quosvisque ferat bestiarum possidens. Sic autem Deus ad Angelos: Quisquidem hic
meum nomen cognoscit, inquit amas ac amicos, certum est tunc servare, & quosque optime
meum implorabit, eorum dicit, ipsique semper adesse, tunc sciamus esse in periculis, neque tan-
tùm ex his eximere, sed exemplum etiam honorum orare. Ad hoc, protergo illi
vitam ad malum annos: ac denique æternæ felicitatis me faciam partem. Hæc sibi
sermo huius psalmi.

Qui habitat in latibulo (abfcondito) &c. Perplexum omnino est huius p[ro]pheti locuti[on]is propter subit[um] per[so]narum mutaciones. Ex[em]plar explicare. Primum ver[bi]t[us] sic habet. *Qui habitat in latibulo Altissimi, (&c.)* in &c. Quorum verborum h[ec] est sententia. Quicumque se Dei tunc[us] committit, &c. velut ad diu[m] v[er]bum confugit: quicun[que] dicto noctem[us] in Deo se &c. h[ab]ere co[n]quir[er]it, &c. de illo h[ab]eo v[er]bu[m] &c. s[er]mo lo[qu]itur. Sic posterius membrum prioris est exegeticum pro more. Quod subiicit mox sequenti[us] erat, *Dicam de Domino &c.* sic mihi videri ut ex[em]plum dicam, *Dicam*, illi scilicet, *qui habitat &c. de Domino s[er]mo*, &c. hoc est, de Domino, qui est, semperque futuri vni[us] cum mihi per[se]cutione, &c. al[ie]rum, &c. Deus meus iola sper[er] m[er]ita: quod di[ci]t[ur], Ex[em]plar loqui. Quid ver[ò] dicam? Certe (sic enim vet[us] po[et]est) *Ipse libera[bit] te &c.* si v[er]i me semper fecit. Ex[em]plarum alio[rum] v[er]bi. *Qui habitat in latibulo Altissimi, in &c.* hoc est, Quicumque ad Deum confuget, tutus erit &c. omni periculo, &c. in eius quasi v[er]ba ferens quiescat. Sic prior membrum erit subiectum, posterius ver[ò] p[re]dicatum: ac primo hoc v[er]su generalis sententia co[n]iunctur. Deinde, *Dicam*, ut, *de Domino s[er]mo*, &c. Quid n[on] sic enim vet[us] po[et]est) *Ipse libera[bit] te &c.* Te, quilibet, &c. si mod[us] in eo s[er]mo ponat[ur] ac te triplicis ad eius latibulu[m], v[er]bo faciat. V[er]baque expositio laici simplex videtur, &c. scilicet. Atque aliorum suat versiones, &c. interpretum: quas omitto. Coniunctim facilius, ergo, &c. quod melius d[ic]to constaret, si visum o[mn]ib[us] est h[oc] ver[bi]t[us] ex[em]plar. Nunc videmus si om[n]i &c. singulorum, quae res[ta]nt. Ac primum de primo v[er]su. *Qui habitat in latibulo Altissimi*, id est, Qui apud Deum &c. de[er]it m[er]ito &c. periculo latibulu[m] quare, &c. se occultat. *Habitat* vocabulum est emphaticu[m], sicut &c. *commoratur*, ad v[er]b[um] p[er]fectissim[um]. *Latibulo*. Gr[ec]. & Lat. ad sententia[m] magis quam ad vocem respiciunt reddiditru[m] ad v[er]bu[m].

Omnipotentis. In Fome vel schaddai,
quod vovum est ex Tri nominibus, Deum
significant vel quasi sibi sufficientem, &

A omnia in se continentem, *omniū in se*
se, id est, qui, de 17 dat, id est, *sufficiens*,
 vel quasi potuimus omnia vastare, aique
 nihilom redigere, firmit omnia est oculo fe-
 ri, a thebanis *thebanis*, quod est
 vastare. Ultimo modo accipiendo, optime
 reddidit Omnipotens, quo modo multis
 loca Latior reddidit, Gen. 17. 1. oeroon
 49. 25. Job 22. 24. meroon 23. 16. Græcè
 vtiobique *vitiobique*, Ezech. 10. 5. ybi Græ-
 cè *vitiobique* recipitur.

2. *De Domino Insuper* *Ladhenai*, ⁴ non
est dandi ratur nota, sed significat *de*, ex
8 *Extra & Kimhi*. Dehar reditum saepe a-
liis.

3 *Quod* 2. n. sic quis, & quid pro sensus commoditate, ut *est* apud Græcos, obsequat Metreus in Thes. Pogo Inretidnam videri significare terro, elibi sem fec. pennotauimur. Trin Heb. & Græco. At 10 Lat. m. De laqueis venatoris. Per venatore intelligi Angelum illum vastiore. rem, de qua 2. Som. 2.4. 16. & c. Patel 21. 15. Iste tanquam eureps & venator circubat Iodzam, & homines pelle lictongam laqueum irretitor interficiat. Alij per laqueum venatoris intelligunt vnicersum quicumque infidantium fraudes Sc de po pular sequent membrum, a pelle autem, ad verb. *exteriorum*, testingo *Apost.* Græcos & Lat. quilegerunt *¶* *denar*, pro *¶* *drac*, vertitui a verbo. Sic quoque Syriam. D. Hieron. vicit a uor.

4. *Alia sunt obumbrata nobis, quasi galline*
quæ sub alas receptor pullos suos iuuant.
Siculus et Diapirus verities sunt, id est, pro-
missiones Dei, quibus ipse operam dedit con-
fugientibus pollicetur est, ubi erant firmus
elyptus, neq; a mercede vult surpotest ef-
fe. Hoc folio Provi 30, 5 scribitur, Omnis
sermo Dei igitur purgatus est: elyptus est
super auribus in se. Veritas enim, hoc est, pro-
misionem eius, quæ nuquam non veræ
fuor. Sermo tuus verities est. Ioan 17.

5 *Non timetur à morte* Eccl. Sentur, Noli
terrores aut casus percipere, siue nocturni,
siue diurni oð etiam curritores, imù ubi li-
me bis à diu, què noctu, sitc, tuè que omnia
Deu commiseris. Quod si non facit à me-

Dicitur
in ps.

his, ubi non erit timor: dabitque tibi De-
minus vir pauidum, & deficientes oculos, &
animam consumptam morore. Et erit vita
tua quasi pendens ante te, attutibus nostris &
dus, & non creda vire tua. Mente dicit,
Quae mihi det visperum? & visperet, Quae
mihi detur? propter cordis sui formidinem
que terribere: & propterea quod tu vide-
bis oculos. Per timorem nostrorum, huma-
nos casus noctu contingentes videntur intel-
ligere. Opime autem duo hae coniungit,
timore nostrorum, quod oculus solitudo ac
tenebrae tenebrosam vehementer augeant:
ooxque stridoris iustitiae magis sit idonea,
ac praevendit minime. Vnde in Cant.
cap. 3. vers. 7 & sequente legimus lectu-
lum Salomoni sexaginta forter ambito
ex fortissimis Israel, omnes tenentes gla-
dios, & ad bellatissimos, unoquoque
ensem habente super femur suum propter
timores ocellurnes. Per fugitum volan-
tem in die, diurnos casus notat. Opime
autem fugitum aut, quod iustar fugitum
adversus calum hominem subtile & subtile
cogitaverunt cadent. Sagitta volatum ter-
ribit propter et letum eius cursum, nec-
non propter pium caput affixar, iungit
Kimhi. Rasi per fugitum volentem intelli-
git hoc loco dæmonem volantem in-
stat sagittam. Chaldæorum versum inter-
pretatur in hoc modum: Non timetur à
pioris Dæmonum, qui ambulat noctu: à
fugitum Angeli noctu, quoniam uolatur in-
terdum. Ego propter sequentem versum,
qui huius tantum videtur esse expositio
simplex, id est, absque figura, crederem
utroque membrum huius versus ad pe-
stem quoque esse estingendum: erit Ezra
& Kimhi latius patere putant. Sagittam
pestem appellari cur novum videbitur,
eum hoc familiare sit Graecis & Latinis?
Causa huius metaphora est, quod sicut
sagitta pernici volatu magnum aëre tra-
ctum momento percutit: ita pestilentiae
vtriusque puncto temporis longè larèque
spargitur, pestilentia de die, quom solis
calore fusa atque huiusmodi corpora virus
promptius humores. Idcirco dicit à fugi-
ta volante (emphatice) in die, cum in mox
sequente verso de peste ocellura verbum
ambulans solum videtur.

6. A peste perambulante &c. Pests, si est à
caussa frigida, uocatur à calida interdum, ac
pestilentia de meridie, quom vehementior
est solis calor, iustitiae maxime est. Sic ferè
Ezra. Ad hoc respexit in hoc versu, cuius
pars prior priori parè, posterior verò po-
steriori mox praecedentis versus videtur
respondere. A peste. Graecus & Lat. pro
deus, hic quoque legitur & de-

us, alies solum punctis, & verterunt A ne-
gotio. Namque hebraicum vocabulum,
quod pestem, utrumque illud, quod negotium,
& quameumque rem in genere, & vel
occulis, significat, vocalibus & punctis
tantum differunt, sicutru vides. Getima.
oor communi rei vocabulo pestem appel-
lare auctui. Scio Gallia geocrali morbi vo-
mine vocari, la malade. Itaque fortasse
existimet aliquis illud Graeci & Lat. Inter-
pretar, A negotio, nihil aliud esse quàm à e
in genere, hoc est, à peste: eoque modo de
indulgentia illi verum. Ego profero ma-
lucum D. Hieron. & recentioribus ver-
tete id quod in Hebraeo est, A peste. A
lue vastante &c. Graecus & Lat. aliter hic
videtur legisse, nimirum & vastans, &
demonio, pro & vastans, ad
verb. (que sep.) vastans. Aquila vertit
deus & dæmon, utis monumens. Symma.
occulum dæmonis, utis monumens. Vterque
scilicet videtur significacionem verbi &
vastans, ex declinato nomine & vastans,
quod à vastando dæmonem significat, de-
clinasse. Rasi putat & deus, quod reddi-
tum est, ac reddi solet pestem, & & kara,
quod idem significat, dæmonem esse vo-
mina, quorum ille noctu, hic verò die
mortalis iussit. Chaldæus de posteriori
idem scilicet, quoniam interpretatur est, à turba
dæmonum vastantem in meritis.

7. Cadat pestis a facie. Aliter ut si-
nifico. Non appropinquabit pestis. Sic ex
Ezra, & Kimhi, qui Kimhi etiam ad tem-
pus facientis praedixit hunc versum referet,
quo tempore quise Dei misericordiam com-
miserit, huiusmodi mille hominum corrump-
tibus, saluor emergit, nec ad eum vllum
malum aut hostem acedat.

8. Tentum oculis tuis considerabo specta-
bisque incolumis cadentes cor, qui ad
Deum uou confugere, sicut tu. Tentum
aut, quasi dicit, nec tu quoniam mali aut
incommodi se uerit. Porro vertere Pestis,
Et retraham orem precacionem seu impetru-
rem &c. Hor quom dicit, significare vult
pestem scriptam à Deo in vitionem seclerum
immitte, & impetru pletumque hominibus
etiam in eadem etiam magnitudine ad prior per-
tingat, quor certo consilio sint Deus af-
figi, malique communi bus inuolui. Super
Dispositio Neglectus vultus dæmonis &c.
aut filaeur aliquid. Hierodotus in Operibus
apertius dicit, Πάλλα & Εὐνοία πάλις
καὶ αὐτοῖς ἀποκρίν, id est, & super vultus
sa caritas malorum contra pectus huius. Subij-
cit idem in ox quod vultem etiam ad rem sa-
cu, Τὴν δ' ὑπερθεύειν, ἡ πόρτα πύλη
Κριμ. Αὐτοῖς ἰσὺς & λυμὸν ἀποκρίνεται
δὲ λυμὸν, id est, Illi autem celitus magnam

addo uti uultum Saurinus, Euenit simul & A lapidem per tunc. Vide similem locutionem Prov. 3. 23. Huciesc illud Job 5. 23.

3 Quoniam tu Dominum sperem meum, id est, quiescit quoque spes mea, p'sussum usum tuum. Sic fersit Kimhi. Absistuum seu Recessum, id est, Deum, ex Rasi. Refugium tuum, ad verb. habitaculum tuum, id est, ex Rasi, habitaculum tuum h'uduc. Sic pl. p'ced. versu 1. Dominum refugium (habitaculum) tu fuisse nobis. Rasi h'ic uersut supplet uerbum duxit, ad istum modum, Quoniam tu (duxit,) Dominum sperem meum. In Guxco & Lu. suppleendum necess' ad hoc uerbum ex Theodoro, & alius, sic, Quoniam duxit, Tu &c. Theodoretus uult modi eclipsim propriam esse prophetice scripturæ, p'cipue uerò Psalmorum ait.

10 Non accedet (heb. accidet) ad temulum illum: & flagellum, hab. plaga, p'ellu scilicet, aut aliter uulsi mali, non appropinquabit tabernaculo tuo, id est, nec tibi, nec cuiquam de familia tua: transisset enim Dominus iuxta osium, & non fuit percutiorem seu uisitatorem ingredi domus uisite, & ledere, ut est Exo. 12. 23. Tabernaculum pro domo usurpat, ut utique domi agnosce intelligit, & quousque domi agnosce Hinc Scriptura Gen. 25. 27. quum significat uult clementem vitam uibantem, atque otium domesticum secutum esse Iacob, eum dicit uirum simplicem fuisse, & habitasse in tabernaculis, cum scilicet Esau uirum uitam agere uenanda & agriculturn studio deditus. Hoc quoque pertinet illud Job 5. 24. Et fuit quod pacem habebat tabernaculum tuum.

11 Quoniam Angeli sui &c. Ratio p'cedens uersus. Habes potest aliquid simile huic uersu Exo. 23. 20. Ecce ego mitto Angelum qui praecedat te, & custodiat in uia. Angeli sunt uirtutes uirtutes, ut Auctor Ep. ad Heb. loquitur, cap. 1. illorumque est castitatem in uicibus uimentium Deum, eoque capere, ac seruare. Mandatur, in uerbis eos alloquens, quod uersu 14. & postremis duobus habentur. Nam qui mox sequentur duo uersus, quasi p'p'atentibus uidentur interiecti p'p'inde ac si dicat, ac certe Angeli Dei mandatum exequentur in manibus portabunt te, &c.

12 In manibus portabunt te, &c. Angeli ipsi, quasi nutrices, ut sine offensa incedas, manibus suis gestus tuos suscipiens, terro, si n' esse est, ac si labunt. Loquutio est figurata, quod maxime Angelorum cuius ei gra pios homines uult exprimit. Ne forte offendat (admodum p'p'atent motem Laitonura) ad lapidem &c. Potest uerò, ne forte offendat ad

lapidem per tunc. Vide similem locutionem Prov. 3. 23. Huciesc illud Job 5. 23. Sed (et) cum lapidibus agri passum tuum: ut scilicet non laedat pedes tuos, quasi ex p'adio. Chaldaus per lapidem intelligi somnitem peccati, totumque hunc uersum ita p'p'atent, In fortitudinis sui portabunt te, ne forte offendat in concupiscentia praua simili lapidibus pedes tui, uel iuxta alia exemplaria, ne forte offendat in concupiscentia praua simili lapidi per tunc.

13 Super honem & aspidem ambulabis: &c. citu a periculum, quippe qui Angelos tui custodes habas. Conuenit huc illud Job loco mox notato. & bestia terra p'p'atent tibi. Adde illud eundem cap. uersu 12. & bestia terra non formidabis. Super Hæc uocula emphatica habet: quasi dicat, Non modò squissimoi inter leoni & fera illisui incedas, sed etiam super, si sit opus: quod pertinet uerbum consulandi possum in sequente membro Ambulare igitur super, & consulere idem sunt.

24 Quoniam me amant aquitque, (hosp enim p'p'atent, sicut & quod sequitur, includi p'p'atent) liberabo eum: &c. Puto cum Ezia hæc esse uerba Dei ad Angelos, hocque eius ad illos mandatum, cuius sup'p'atent, uersu 11. mentio facta est. Protegam eum, ac uelut in loco sublimi constituiam, ut nihil mali ad eum possit peruenire. De uerbo 24. p'p'atent, memini me iam alibi scripsisse. Consulanti Lexica Cognunt nomen meum, hoc est, me non uulgatui, sed familiariter uelut, & ex nomine cognoscit uerum habet mei nomen cogniuitatem. Hoc loco cognoscere nomen Dei tibi uideui idem esse ac cognoscere Deum ex nomine, hoc est, uerè ac p'p'atent, non uniuersum otium, quoniam modum Deum cognoscunt, qui nomen aliquod septemum tantum cognoscunt, nihilque p'p'atent.

15 Clamabit ad me, &c. Sensus, Quæstia me in publicis malis uocabit, cum exaudiam. Inuocandus ac uelut exciandus Deus, si ipsum uolumus nobis petichantibus adesse. Chusini, quum in puppi propiam submergenda dormiat, exciatus est a discipulis clamantibus, Magister, non ad te perimet quia perimus? Igitur si uolumus in petichantibus uocari, Deum adsumus ac uelut exciatus, tunc uerò ipsi nos exciatus, qui facimus ut Deus nobis dormiat, aut certe dormienti similes se nobis p'p'atent.

Cum ipso ego (sup. ero) in tribulatione, semper illum adiuaui. Vel scopus est quasi diceret, in uisitatione eius p'p'atent me socium: ero illi in omnib. periculis p'p'atent. Verum est illud, uerò p'p'atent. Hæc uerba &c. iuy

exultat, & dolores solietas lauat. Quid ei go si Deus ipse in adiutis nobis se sociū adiungit, & nostri calamitatibus afficitur? Magnū est & consolatione plenum eum nos habere periculum suū, qui, quum velit, ea positi nullo negotio depellere. *Enipiam eum*, nec hoc tantum, sed & glorificabo eum. Non sicut habet Deus suū letuare, & à periculis eximere: sed eor etiam positi a gloria magnisque honoribus augeri atque ornat. Suos interdum deceptum Deum, ut alius sustollat. Cogitat homo de homine malum, sed Deus veritate delectū illud in bonum. Docent hoc exempla Iosephi, Davidi, Danieli, Mardochei, & similium.

16 *Longitudine dierum replebo eum* in hac vita: faciam ut multos annos in terra vivat, tandemque defuncti moratur in senectute bona, senex, & plenius ac satur dierum instat Abrahami, Isaaci, & Davidis. Non solum, inquit, faciam ut senescent, sed etiam vi ad extremam senectutem perveniam: hanc enim vim habet, *Longitudine dierum replebo eum*, in Fone emphaticæ magis, *saturabo eum*, perinde ac si diceret, Faciam ut eum capiat satur vitæ. Inveniet senem totet & plenum dierum, ut videtur ex Ier. 6. 11. Nam plenus seu

A satur dierum est extrinsecus ætatis vi ac deceptus. Promissio porro, quæ hoc vitæ continet, eū prima fronte saltem interdum videtur, non tamen fallit. Nam hoc tenendum est, promissiones temporales semper esse intelligendā sub hac conditione, modo expediat ut fiat quod promissum est. Igitur quia pius cuius iocundum est vitæ migrare & ipsi, & publicæ Ecclæ saluti vult est, sapientiūque ne malitia mutet intellectum eorum: nihil mirum videri debet, si non semper ad extremam ætatem, sicut in hoc versu promissum, per annos perdurant. Neque verò vir lapsus si morte præoccupatus fuerit, minis prophetæ senex & plenus dierum existimandus est. Senectus enim venerabilis, non diuturna, neque æonorum numero computata: sed cæni sunt sensus hominis. Et ætas senectutis vita immaculata. Ac vir ille consummatum in brevi explevit tempora multa. Et quia placita tui Deo anima illius: propter hoc propterea educet eum de medio iniquitatum. Et ostendunt illi denique salutare meum in altera vita, ex Ezra & Kimhi, ubi solū vera est Dei salus. Kimhi annotat totum hunc versum de futura vita posse exponi.

P S A L M U S

XCII

XCI.

V E R S I O

NOVA.

V E T Y E.

PSALMVS cantici in die Sabbati.

1 Bonum (est) confiteri Domino, & psallere nomini tuo Altissime:

2 Annuntiare manē misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem,

3 Super decachordo, & ^b psalterio: super cantico in cithara.

4 Quia ^c delectasti me Domine in factura tua: in operibus manuum tuarum exultabo.

5 Quam magna sunt opera tua Domine! ^d nimis profundæ sunt cogitationes tuæ.

PS. N die sabbati.

1 Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo Altissime;

2 Ad annuntiandum manē misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem;

3 In decachordo, psalterio; cum cantico, in cithara.

4 Quia delectasti me Domine in factura tua: & in operibus manuum tuarum exultabo.

5 Quam magnificata sunt opera tua Domine! nimis profunda factæ sunt cogitationes tuæ.

a psalterio
manu-
bus.
b cithara.

c Pomo-
sargasti.

d vultu.

7 Vir insipiens non cognoscat: & stultus non intelliget hoc.

8 Cum exorti fuerint peccatores sicut fanum: & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem.

9 Ut intereant in seculum seculi: tu autem altissimus in aeternum Domine.

10 Quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt: & disprepentur omnes, qui operantur iniquitatem.

11 Et exaltabitur sicut unicornicorns meus: & senectus mea in misericordia ruber.

12 Et dispexit oculus meus inimicos meos: & in insurgentibus in me malignantibus audire aures meas.

13 Iustus, ut palma florebit: sicut cedrus Libani multiplicabitur.

14 Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri floreant.

15 Adhuc multiplicabuntur in senectate uberi: & bene patientes erunt, ut annuntient.

16 Quoniam rectus Dominus Deus noster: & non est iniquitas in eo.

7 Vir insipiens non cognoscat, & stultus non intelliget hoc:

8 Quia germinaverint peccatores sicut herba, & flores emiserint omnes qui operantur iniquitatem: (fieri) ut pereant in aeternum.

9 Tu autem excelsus in aeternum Domine.

10 Quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt: disprepentur omnes qui operantur iniquitatem.

11 Et exaltatus est sicut unicornis cornu meum: petrusus sum in oleo vitidi.

12 Et vidit oculus meus in inimicis meis: de insurgentibus in me malignantibus audierunt aures meae.

13 Iustus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur.

14 Plantati (sunt) in domo Domini: in atrijs Dei nostri floreant.

15 Adhuc germinabunt in senectate pingues & virides erunt.

16 Ad annuntiandum quod rectus Dominus: petra mea, & non (est) iniquitas in eo.

COMMENTARIUS.

Rabbini in Peras scribunt hunc psalmum à primo homine editum, statim ac creatus est, prae die Sabbathi vespere. Alii alius eorum sententiis, dicit incertum esse hunc terminum auctorem, (nisi cum Kimhi, Prof. in Psalmos, sentias eius psalmos esse Davidi, quibus nullum auctoris nomen praefigitur) eorum vero argumentum. Nam ex Tit. constat psalmum hunc compositum esse, ut die Sabbathi publice recitaretur. Testis est Kimhi decantatum olim fuisse die Sabbathi in domo Sanctuarii. Igitur in hoc psalmo videtur & bonum rem esse aut Deum laudare, diuina ac nostra eius misericordia, & in servandis promissis fidem perducere. Nam professio, inquit, tua quoniam opera contemplet, ego vero tam sermo videretur affici gaudis diuine exultare animae meae. Hactenus praedictum. Sequitur narratio, in qua fors impium & piecum contraria reposita describitur, quae in re Dei misericordia, veritas, iustitia, & providentia peccatorum elucens, cum illis laudens, alijs ali-quando flentibus videatur, male, hic videri, cum interdu & sepe eorum aduersus peccantem, salutariter eueniat. Impius herbuleus leuare quidam sole statim efflorescenti, ita vel sponte aut maerescens compesceat, quod brevis ac perennitatemque sit illorum felicitas: pro vobis ac vestris palmae & cedrus Libani, quae dum ducunt, & perpetuo virebant, quod nemo in Dei domo veluti censi semper vigant ad extremam usque senectutem. Quae omnia, inquit concludens psalmum, euidenter arguunt Deum esse aequissimum mundi gubernatorem.

1. Bonum (est) confiteri Domino, &c. Propositum, Bonum est &c. semper, sed praeserim hoc, quod dies non tam ignotus corporis otio à Deo datus est, quam vegetis

mentis quies, ut homo negotiis omnibus solutus colligeret omnes suos sensus ad meditanda & celebranda Dei opera. Bonum hoc loco significat vult, bonellum,

incedunt. *Confiteri* torde & animo *psallere* lingua. Vel, *confiteri* voce & ore. *Psallere* instrumentis: quod pertinet ver-
sus 4. *Altebant* Sic ex Kimchi. At ex Ez-
ra, nominibus *altis* seu *extenso* super oen-
nia omnia. Ex Ezra & Kimhi potèd ven-
rendum esset, *Bonus est* (sediret dies Sab-
bathi) *ad confitendum Domino*, & *ad psal-
lendum* &c. Et Kimhi quidem sic habet fer-
me, Dies Sabbathi Domini melior est re-
liquit diebus hebdomader. In eo enim ho-
mo vacat à secularibus negotiis, & sique an-
imo puro ac libero à sollicitudine corporis,
solumque ore puro in sapientie studio, &
cultu Dei. Semplius est accipere prioris
modo.

3 *Annuntiare* mund? &c. Simile est ps. 119.
147. *Præuenit crepusculum*. Versu seq. *Præue-
niant oculi mei vigilas*, ut non daretur elo-
quia tua. Ver. 62. *Ad media nocte surge ad con-
fitemendum tibi*, &c. *Atque*, & prima luce, an-
tequam querquam suscipias aut aggredia-
ris, & quom libenter est incens, atque adeo
ad divina largius haurienda apud. *Per
noctem* heb. *in noctibus*. Vult significare non
esse ira indulgendum somno, ut non etiam
aliquam nodis partem celebrandis Dei
laudibus tribuamus.

4 *Super decachordo & psalterio*. Vide ad
ver. 1. p. 33. *Super canticis* &c. Kimhi re-
set 154 *beginnon*, canticum esse, quod in
cithara canitur. Ezra vult esse per eam me-
lodice, aut nomen instrumenti mulier.

5 *Quia delectasti*, heb. *Letificasti* &c. Pro-
bat propositiorem esse, quem diu-
norum operum coemplatione vehemen-
ter delectari. *Exultabo*, pro, exultabo, seu
exultare soleo.

6 *Quam magna sunt opera tua* &c. Ha-
bitus præcludum fuit. Nunc narratio
nem aggreditur, & multis divinarum laudis
argumentis hoc sibi proponit, insolentem
impiorum statum, purum autem verè fac-
licem: qua in re divinarum misericordiarum ac
veritatis, quarum versu 3 facta est men-
tio, non parva laus est. Quoniam autem
præteritumque videt impiorum florere, prior ve-
rò tacere in locu & squalore, ita ut diffi-
cile sit hinc facere ut ab infelicitate dis-
cedere, idcirco huius rei narratio in in-
cepit ab exclamatioe, quæ hunc sensum
habet, Quam alta sum & sublimis, sic ut
nemo possit attingere, ea quæ facis? *Ope-
ra tua*, idem est quod *cogitationes tue* in
seq. in mebro: ac per opera Dei significare
vult oia ea, quæ pertinent ad creatiorem
mundi, sed ea, quæ quotidie geruntur à
Deo in administratione rerum humanarum,
cuiusmodi fuer, quæ mox exposui. *Nam
seu valde profunde sunt cogitationes tue*, &

A est, ita abstruse sunt consiliorum suorum
rationes, ut profundè abyssio similes sint,
ex qua nemo potest emergere. *Profunde
sunt*. Opponitur quæ magna sunt, quod ni-
hil aliud est, quam alta sunt.

7 *Per inspectum non cognoscit*, seu *cognoscit*,
&c. Per vitium insipientem, & solum in-
telligit carnalem, & secundum hominem
ambulantem, non capientem rationem se-
cundum pietatem est doctrinam, sed ex
sensu carnis, & spiritu demerit & erroris,
non ex Dei, qui spiritus est sapientiarum, per-
sonarum & statum impiorum scilicet

B ut tam insipientem, ad rationem de providen-
tia malè sentientem, ne intelligat neminem hoc,
florere impios quidem tanquam herbam,
ac vigere aliquando in hac vita, sed fieri
tandem, ut æternam per eam: quod signifi-
cat subsequenter versu. Res est diffinis, &
quæ multis persuasit res humanas casu fer-
ri, impiorum felicitatem, & contrariè piorum
misericordiam. Obseruat hic Kimhi veteres Rab-
binos dicere, hanc quoque rem ignorasse
Moysen, huncque Deo proposuisse ut
quæstiones, ac de duabus Deum responderet.
se, de vna verò non, hac nimis, Cur
iustus sit, cui bene, iustus, cui malè, impius,
cui broc, impius, cui malè: ac dixisse, *Et
miserebor cuius miserebor*, & *element ero in
quem element ero*, Exo. 33. 19.

8 *Quoniam germinaverunt peccatores sicut
herba*, &c. Jam expostus est hoc versus.
Addendum tamen aliquid. Impero aut ger-
minare, sed sicut herbam, quæ scilicet exi-
guâ radice nixa rixò marcescit: quod nimis
doreat breviem esse impiorum homi-
num felicitatem, eoque tanquam soliti-
talem herbam repensit omni, ac repensè
occidere. Pior contitè aut rixò palmæ &
cedro similes dicit insit, versu 13. *Uti pe-
reant aeternum*: qualis diceret, si vel fieri
tandem, huncque esse illorum finem, ut
pereant &c. Non igitur mouere nos debet
impiorum prosperitas, ut vel à Deo de fici-
amus, vel de eius providentia dubitemus.
Sed sic debemus statuere, Deum, qui nihil
non abundè remuneratur, scilicet raris inter-
dum fluere ac benefacere in hac vita, ali-
quorum benefactorum causâ, sed Dei fa-
uore, & quæ ipse largitur bona, raris ver-
tere tandem in io malum, quod ipsi ad luxum
& delicias abutuntur. Iuxta illud Deut. 7. 20.
*Et reddens Deus mercedem bonorum ope-
rum*, quæ fortasse fecit, *odio habentem ipsum
in faciem suam*, hoc est ex Rasi, dum ille ve-
nit, ut perdat eum, & exterminet à mundo
futuro: non differi io alteram vitam, &c.

E Seto hunc locum aliter accipit. Sed sic ex
Chald. Rasi, Kimhi, & aliorum Hebræorum
obiter interpretatur sumus, quia hæc expo-

caligat oculus eorum, nec ausugit visus eorum, nec denique eorum mouentur, sicut de Moyse viginti supra centum annos nato testatur Scriptura Deus. 34. 7. Vide ut pia bona componis, & benedictiones temporis etiam coniungant: vique *petra ad amula versus est, & firmata*, sicut dicit D. Paulus 1. Timoth. 4.

16. *Ad annuntiandum quod rectus Dominus* : &c. Senfus, Quæ omnia perspicue arguunt & docent, vel faciunt, ut omnes palam faciantur & dicant, rectum esse Deum, eumque presidium esse meum, in quo sperare debeam, qui ne iantrum ab eo, quod iustum est, discedat. Magna profecto in gubernando mundo Dei eluceat aequitas Nam si malis malè, pœna est: si bonis bene, præmi-um est. At si malis interdum bene in hac vita, forè præmium est bonorum operum moraliu à Deo, qui nihil non retri- buatur: si bonis verò malè, excreuium est virtutis & pietatis, & hoc ipsum malè bene est, & bonis mala vertunt & cooperantur.

Autem bonam, ut dicit Apost. Rom. 8. *Ad annuntiandum*, hoc est, Ad docendum & declarandum. Etia explicat, ut vi annun- tians omnes homines. Potes igitur eum Lat. *versus est ut annuntiens*, omnes scilicet: vel hoc sensu, *versus est de viris iustis*, videlicet vi illi saltem ex hominum animis opinio- nem eximam, qui eum malis bene, & ceo-ru bonis malè esse videant, opinan- tur aut Deum res humanas non respicere, aut si respiciat, iustum esse. *Petra mea*. Quò se beneficiorum acceptorum à Deo memorem testatur, de se loquutus: quod & versu 7. necnon 11. & 12. iam fecerat. Graecus & Lat. *versetur*, neglecto ahi- naeh, qui in Psalmis plerumque non dis- tinguit, *Dominus Deus noster*, vel, *Domi- nus Deus meus*, sicuti Agellius testis est esse in Vaticano codice. Parum refert ad sen- sum, siue veritas *Dominus Deus noster*, seu *petra mea*, sicuti est ad verbum, siue disti- guas ex accensibus Hebraeis *Dominus: pe- tra mea*, &c.

P S A L M V S

XCIII.

XCII.

V E R S I O

NOVA.

V E T V S.

DOMINUS regnat, de-
corem indutus est, in-
dutus est Dominus
fortitudinem, præci-
xit se: etiam firmabi-

tur orbis terræ, ne commoveatur.

AVS Cantici ipsi David
in die ante sabbatum,
quando fundata est ter-
ra.

Dominus regnavit, de-
corem indutus est: indutus est Dominus
fortitudinem, & præcinxit se.

2. Etenim firmavit orbem terræ, qui
non commovebitur.

3. Parata sedes tua ex tunc: à seculo tu
es.

4. Eleuauerunt flumina Domine ele-
uauerunt flumina vocem suam.

5. Eleuauerunt flumina fluctus suos, à
vocibus aquarum multarum.

6. Mirabiles elationes maris, mirabili
in altis Dominus.

7. Testimonia tua credibilia facta sunt
nimis: domum tuam decet sanctitudo
Domine in longitudinem dierum.

COM

si firm
in mare

2. Parata ' sedes tua ex tunc: à ' se-
culo tu (es.)

3. Eleuauerunt flumina, Domine, ele-
uauerunt flumina vocem suam: ele-
uauerunt flumina fluctus suos.

4. Pax vocibus aquarum multarum,
' mirabilibus elationibus maris,
' mirabilis in ' altis Dominus.

5. Testimonia tua fidelia sunt ' ni-
mis: domum tuam decet sanctitudo
Domine, in longitudinem die-
rum.

c. 200
in. 100
d. 100
d. 100
d. 100
d. 100

COMMENTARIUS.

Primus huius carminum versus, qui similis est uersui 10. psal. 96. sanè multa persuadet ad idem tempus referendum hoc carmen, ad quod illud refertur, nimirum ad tempus quo Arca e domo Obedi-edom in Sionem Arcem est translata. Sed de hac re plura illis à nobis dicentur. Non est porro obscurus huius psalmi series. Primò magnificentiæ ac potentie Dei aeterni regis, cuius virtute orbis terrarum æternum statit, eleganter depingitur: deinde eius fides, qui, quom maxime aduersum pietas in hac uita procelle excruciantur, tum, quantum & qualis sit, ostendit, potentiam suam, simul & in seruandis promissis constantiam, adeoque sanctitatem declarando. Hic psalmus est uersui 96. apud Hebræos: in Greco & Latine, ex antiqua, ut apparet, traditione inscribitur, Laus cantici David in dicante Sabbaum, quando fundata est terra. Komhi a demones omnes hos psalmos usque ad centesimum primum, cuius titulus est, David psalmus, esse ad tempus Messie referendas; Rashi, Kimhi, & alij Hebræorum hunc psalmum ad illud tempus referunt.

Argo-
tante.

1 Dominus regnat, non nomine reus, sed re ipsa. Si ad Christi tempus vis hunc psalmum referri, tunc certe prædictum est Dominus fore regem, & ipsum dominatorem Gentium, ut dicitur psal. 2. 9. & futurum in Regem super omnes terram, ut est Zach. 14. 9. Decorem indutus est, sicut Rex aliquis vestes regias solet induere. Fortitudinem. Vocem hæc ad præcedent & subsequens verbum penitabile Ezra. Sed hoc nihil necesse: sane enim ad præcedens referri. Prociuit seu accituit, ut quis solet ad bellum fortiter gerendum. Enim, hoc est, atque etiam ex eo futurum est, ut firmior orbis terræ &c. Namque Deo Rege nunquam concutitur hic orbis, sed æternum statit. Ad Christi tempus optimè hoc quadrare potest, præsertim si spiritaliter accipiat, quo tempore consilium prædicebat Esaias cap. 2. 4. gladius suus in vomeres, & lanceæ suæ in falces: non leuauimus gentem contra gentem gladio, &c. Quibus uerbis uidetur significare uoluisse Esaias post Christum natum orbem fore pacificum & quietum, si ad pascua tempora, quæ ante Christum fuerunt, præsertim conferamus, quando interitum uniuersus orbis bellis & seditionibus exaruit. Nonnulli probabilius existimant uoluisse istis uerbis indicare Esaiam tempus illud tantum, quando oritur est Christus, quo tempore summa eruitur pax, uniuerso orbe uicinus cedente impetio.

2 Parata, seu Stabilis, hoc est, firma & inuocula est, atque erit. Sedet enim, hoc est, solum tuum. Ex tunc, id est, ab æterno. Sic Psal. 8. 22. ante operis sui ex tunc, pro quo Lat. antequam quidquam faceret à principio.

3 & **4** Eleuauerunt flamma, Domine, &c. In duobus hic uersibus elegante metaphora significat Deum cum maxime è celo

fortem ac mirabilem se præbere, quum Genes impit instat exundantium ac mugientium fluminum aduersus Dei populum magno cum tumultu eorruunt. Quippe, inquit, Gentibus quantumlibet fortibus longè potens et est Dominus: id quod his ueris eleganter exprimit, Prociuit aquarum multarum, mirabilibus, &c. Non est porro nouum exercitus per aquas notari. Deus apud Esaiam cap. 8. 7. minatur se adductum aquas fluminis fortes & multas, Regem Assyriorum, &c. omnem gloriam eior. Apoc. 17. Aquas, quas uidisti, &c. popule sunt, &c. Quod autem in præteritis eleuauerunt, uidetur notare uelle recentem quorundam cladem, qui arma nuper sumpsissent, ex quoniam aduersa fuisset Arca.

5 Testimonia tua fidelia &c. Sensus, Quid te talem tuorum causa exhibes, id pro tua fide, & in præstandis promissis constantia facis, necnon pro sanctitate, quæ decet domum tuam, id est, Arcam: qui enim melius sanctitatem declarare potes, quam pias & sanctas tui numine cultoribus ad tuam Arcam confugentibus opem, promissam præsertim, serendo. Testimonia tua, hoc est, dicta ac scripta, quæ tuam erga pios homines testantur uolontatem. Kimhi, qui ad tempus Messie trahi hunc Psalmum, sic ferme habet hic. Testimonia tua fidelia sunt ualde, hoc est, Verba scripta per manum tuorum Prophetarum, qui quidem testantur de regno tuo, tuor adimplentur ualde. Valde ait, quasi diceret nominem tunc ea de te dubitatum. Domum tuam decet sanctitas, Domine, in longitudinem dierum, quia non uallabitur amplius. Nor libenter hanc expositionem admittimus, quæ præ ad Christi uoluntatem tempora, & Ecclesiam quadrat, aduerus quos potius inferi nunquam peruallebunt.

P S A L M V S

XCIV.

XCIII.

V E R S I O

N O V A.

V E T V S.

Deus ultionum Domine, Deus ultionum affulge.

1 Exaltare qui iudicas terram: reddere

tributionem superbis.

3 Usquequo peccatores Domine, usquequo peccatores gloriantur?

4 Effabuntur & loquentur durum: exollent se omnes qui operantur in iustitiam?

5 Populum tuum Domine contemnent, & hereditatem tuam vexabunt?

6 Viduam & aduenam interficient, & pupillos occident?

7 Et dicent, Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob?

8 Intelligite insipientes in populo: & stulti quando sapieris?

9 An qui plantauit aurem, non audiet? an qui finxit oculum, non videbit?

10 An qui corripit Gentes, non arguet? an qui docet hominem scientiam?

11 Dominus scit cogitationes hominum, quod vanae sunt.

12 Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de Lege tua docueris eum.

13 Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodatur peccatori fovea.

14 Quia non repellet Dominus plebem suam, & hereditatem suam non derelinquet.

15 Quia usque ad iustitiam reuertetur iudicium: & post ipsum omnes qui recto sunt corde.

SALMVS ipſi Dauid, Quarta ſabbati.

Deus ultionum Domini: Deus ultionum libere egit.

2 Exaltare qui iudicas terram: reddere retributionem superbis.

3 Usquequo peccatores Domine, usquequo peccatores gloriantur?

4 Effabuntur, & loquentur iniquitatem: loquentur omnes, qui operantur iniustitiam?

5 Populum tuum Domine humiliauerunt: & hereditatem tuam vexauerunt.

6 Viduam & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.

7 Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.

8 Intelligite insipientes in populo: & stulti aliquando sapite.

9 Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?

10 Qui corripit gentes, non arguet: qui docet hominem scientiam?

11 Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt.

12 Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.

13 Ut mitiges ei a diebus malis: donec fodatur peccatori fovea.

14 Quia non repellet Dominus plebem suam: & hereditatem suam non derelinquet.

15 Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium: & qui iuxta illam omnes qui recto sunt corde.

a. exalta-
bunt?

b. effabuntur
de: Hic
directus
verbo per
iustitiam
exponit
probat.

c. videbit
d. intelliget

e. h. v. v. v.
n. v. v. v.
f. p. p. p. p.
g. g. g. g.
h. h. h. h.

i. iustitiam
j. iustitiam
k. iustitiam
l. iustitiam
m. iustitiam
n. iustitiam
o. iustitiam
p. iustitiam

16 Quis confutget mihi aduersus malignantes? aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?

17 Nisi quia Dominus adiunxit me: paulominus habitasset in inferno anima mea.

18 Si dicebam: Motus est pes meus: misericordia tua Domine adiuuabat me.

19 Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tue latificauerunt animam meam.

20 Nunquid adheret tibi sedes iniquitatis: qui fingis laborem in precepto?

21 Captabunt in animam iusti: & sanguinem innocentem condemnabunt.

22 Et factus est mihi Dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium sperme.

23 Et reddidit illi iniquitatem ipsorum: & in malitia eorum disperdet eos: disperdet illos Dominus Deus noster.

16 Quis confutget mihi aduersus malignantes? quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?

17 Nisi quia Dominus adiunxit me, paulominus habitasset silentium anima mea.

18 Si dicebam, Motus est pes meus: misericordia tua Domine adiuuabat me.

19 In multitudine cogitationum mearum in corde meo, consolationes tue latificauerunt animam meam.

20 Nunquid adheret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in precepto?

21 Turmatim coibant in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabant.

22 At factus est mihi Dominus in arcem, & Deus meus in turrem refugij mei.

23 Et reddidit illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdidit eos: disperdidit eos Dominus Deus noster.

COMMENTARIUS.

Dixit, sine quo alius est autor huius carminis, grati oratione inuocatur in eos, qui quod Deum res humanar minimè curare sibi persuadent, idcirco quicquid libet sibi licere putant, vniuersis tamen crudeliter inferunt. Deinde addit insignem consolationem, quâ pios hortatur ne frangantur interea dum impij impune grassari vident, sed patienter Dei opem ac misericordiam expectent, qui tandem suis, ubi opus erit, succurret, & vniuersique reddet iuxta opera pro suis iustitia. Sui exemplo denique rem confirmat. Forè hic quoque psalmus editus est eo tempore, quo Arca in arcem Sionis est illata. Hic uerè, quæ Hebræis. At uirè Septuag. addiderunt titulum à die qua solenne erat retuari, Psalmus ipsi David quarta Sabbati.

Argo
mitem.

1 Deus ultionum &c. In hoc uerè est propositio. Deus ultionum, qui minimorum peccata nos ultiscitur: vel qui nos iam superbus es. Huc refert illud Deut. 32, 35. Idem est ultio, & retributio. Affulge iorum nobis tua ope.

2 Exaltare &c. Repetitio propositionis. Exaltare quoniam ait, cecipit ad moerem iudicij, qui ius dicturi tribunal conscendunt, ut sic quasi astolli supra eos videantur, quorum iudices sunt futuri. Exaltare igne hoc loco nihil aliud est, quam conscendere tribunal iustitiæ. Vide ad vers. 7. Pl. 7.

Tom. II.

Quæ indicat terram, seu iudex terra. Haber hoc emphasim, quasi dicat illud quod Abraham Gen. 18, 25, nunquid quæ indicat omnem terram, non fuit indicium? Nec non illud quod dicitur vers. 10. An qui turripit Gentem totas, non arguet paucos homines scelestos? Redde retributionem superbis. Clarius nunc explicat propositionem, per superbas intelligens illos qui superbi vim omnino ebus inferunt, ut colligeret est ex sequentibus.

3 Vtique quæ peccatores (improbi) &c. Causas propositionis adfert usque ad vers. 8.

L. 17

4 *Effundantur*, prop. *Effusione*, loquentur duram super verbum. Sensus, Quod iudices impij & sceleratius homines ieruat effundere quicquid in buccam veni, vimque & ceteri superbi de mutari? Hui & pet. uinet posteros membrum. Nota ex cetero versu ad hunc & ita sequentes repetendam videi particulam *Psalmus*. Vulgò tamen alij hos versus absque interrogatione legunt, omniaque verba pet. p. r. s. tempus reddunt, quæ tamen in Fonte sunt sui. temporis. Si ita ab illis, die viribus p. r. s. b. v. c. i. c. o. l. u. p. o. p. o. s. i. t. i. o. n. e. m. c. o. n. t. i. n. e. r. i. c. u. i. d. e. n. d. e. i. m. p. i. o. r. u. m. d. e. s. c. r. i. p. t. i. o. s. u. b. i. c. i. a. u. i. q. u. o. p. r. o. p. o. s. i. t. i. o. r. u. m. m. o. i. b. u. s. f. a. c. i. u. m. D. e. u. i. a. d. o. p. e. m. f. e. r. e. o. d. a. m. e. x. d. i. c. i. t. u. r.

5 *Populum tuum* &c. Per populum & hereditatem Dei intelligi peculiatu homines pios. Videat veli 4. Psal. 14. necnon iosa ad vers. 14.

6 *Videtur & aduersum interfuerit*, &c. Sensus, Quousque illi hoc imponere facient, nec cohibebis, qui terræ es iudex, & facis iudicium peregrini, pupilli & vidui?

7 *Non videbit* (pro *videt*) *Dominus*, &c. Non cernit ea Deus quæ ab hominibus in ceteris geruntur, atque adeo in illa non amaduuerit.

8 *Intelligite infipientes &c.* Nunc pet. apostrophem, & magno sanè conatu, ineluctum in blasphemam istam impiorum vocem, quæ affirmare audeat Deum non cernere aut considerare facta mortalium. *Infipientes in populo*, id est ex Kimhi, in hoc & illo populo: vel ex Eza, infipientissimi populi. *Quando sapienter*, atque intelligens Deum videre atque cognoscere omnia?

9 *An qui placent aures*, &c. Quomodo, inquit, audetis affirmare Deum non audire quid dicatis, neque videre quid agatis? Ex nomine ille est, qui aptauit instrumenta auditis ac visus? Qui ergo fieri posset ut ipse non audiret ac videret? Imò audiit absque auctori, & videt absque oculis, qui auctori audiendi, oculi videndi vini tribuit. Qui acum primò fabricatus est, aut certe excogitauit, calluerit, atque in animo habuisti oportet sonoram aures: sic qui aures & oculos effudit, audiendi & videndi vim calluerit, imò in se habuisti necesse est, p. r. s. t. e. r. r. a. m. e. u. m. v. i. r. i. f. que dederit. Eza putat *plantando* verbum auctori accommodatum esse, quod aut ex, quasi duo puncta posita in orbe, sine plan. 12. x. verbum aures *frangendi* oculi, quod semper in oculo figuræ efformantur.

10 *An qui corrumpet Gentes*, &c. Sensus, An

qui aliquando de iuris Gentibus sumit potestas, vos impuniti dimittet, nec vos audebit redargueret? *An qui docet hominem scientiam*, suppleturum ex præcedentibus commodum hoc auctoritatem, nefcia, & aliquid ignorare potest? Imò Deus io intimo sensus & cogitationes altissime penetra, & faciliè cognoscit, p. o. o. m. o. d. o. q. u. i. d. d. i. c. a. n. t. a. u. t. f. a. c. i. a. n. t. h. o. m. i. n. e. s. s. e. d. e. t. i. a. m. q. u. i. d. m. e. d. i. t. u. r. i. a. d. e. q. u. a. m. s. a. p. e. v. a. n. a. s. i. n. t. & i. n. a. n. i. a. q. u. æ. i. n. a. o. m. n. i. a. m. o. l. o. n. t. u. r. : q. u. o. d. s. p. e. c. t. a. s. e. q. u. e. n. s. v. e. l. f. u. s.

11 *Quid vana sues*. Similis hic traieccio ac Gen. 1. 4. *Viditque Deus lucem, quod esset bona*.

12 *Beatus homo* (pro *vir*) *quem tu* &c. Incipit altera pars psalmi, quæ pios consolatur, dicens mala à Deo bonis immixta in eorum bonum & commodum. *Beatus*, inquit *homo quem tu erudieris*, *Dominus*, & *de Lege tua docueris eum*. Quid? Mali à te immixtis subest aliquid boni, dum hi nimirum, quasi paucis flagellis, p. r. s. c. o. n. i. u. g. u. n. t. u. r. a. d. d. o. c. e. n. t. u. r. v. i. r. t. u. e. m. & p. a. t. i. e. n. t. i. a. m. a. d. e. q. u. e. i. e. g. n. o. D. e. i. d. i. g. n. i. c. f. f. i. u. i. u. i. : q. u. o. d. p. e. r. t. i. n. e. t. s. e. q. u. e. n. s. v. e. l. u. s. : A. i. a. d. e. L. e. g. e. t. u. a. q. u. o. d. e. x. e. a. f. a. c. i. l. e. i. n. t. e. l. l. i. g. i. p. o. s. s. u. m. a. l. a. b. o. n. i. n. o. n. e. s. s. e. m. a. l. a. s. e. d. d. i. l. i. g. e. n. t. i. b. u. s. D. e. u. m. o. m. n. i. a. c. o. o. p. e. r. a. t. i. o. b. o. n. u. m. M. i. h. i. c. o. n. s. i. d. e. r. a. q. u. i. d. d. i. c. a. t. D. o. m. i. n. u. s. D. e. u. s. 8. v. e. r. b. u. s.

3. & 7. *Et afflixit te ac asperso so fecit* &c. *Præcepit enim corde tuo, quod fieri erudit* (corripit) *filium suum homo*, (sc) *Dominus Deus tuus erudit* (corripit) *te*. Ibidem versu 16. *Qui tibi ait te Monna in solitudine, quid desideras patres tuos, ut affligeret te ac praeberet te*, ut beneficeret tibi in extremo tuo. Doctrina hæc lignum est illud à Domino monstratum Exo. 15. 25. quod innotuit in aquis amaras, eas dulces effecit.

Erudieris. Ex Kimhi verendum castigare, ex amore scilicet, sicut patet solis filium.

13 *Præmitiget* (prop. *quietem præstet*) &c. Sic coheret hic versulus cum præcedente, Beatus qui sic à se edoctus, quod nimirum in nullis tranquillæ & quietis sit animo, dum inter inimpio falli boni & va-

luptatibus seculari suenti exitium paratur. Haud incommodè veniunt Septuag. *Tu regibus viris* Lat. *Præmitiget* &c. Per dies multa intelligi Rati dies iudicij Gebennæ, à quibus, inquit, castigationes & pœnæ huius seculi vindicant. In huius mense veniendum videtur in superiore versu *affligam*, ut hic versus cum illo ioh. i. c. i. h. u. n. t. in modum, *castigaueris, ut quietem præstet* &c. vel *docueris te sic cum illa agere, ut quietem* &c.

14 *Quia non repellit, heu deseret* &c. Ra-

io prioris membel precedentis vestis: quamquam vetite potes, *Certe non respil-*
les &c. Sensus, Fieri enim nullo pacto po-
t est, vt suorum & eorum, quos tanquam
pcculum & hareditatem possidendos sele-
git, eam Deus abiciat. Ij p' xferim de
populo & hareditate Dei teneu debent,
qui pietatem & religionem colunt, et si vni-
uersi populus Israelitus petulialiter Dei
populus diceretur. Opponit poro hunc
vesticulum vesticulo quoro. Vidi.

15 *Quia vsque ad insulam conuertitur indi-*
cium Mea opinione hae sententia est horu
verborum, Nam Dei iudicium quod est
nris oculis interdum aliquandiu videtur à
iustitia discessisse, ad eam tediunum est
tandem, sic vt Deus tibi iudicaturus sit iud-
hationem is qui alios iudicauit, iudica-
tis verbè sequem, p' xferim in reuelatione
Domini Iesu de caelo, sicut loquitur A-
postolus 1. ad Thetis 1. *Et (propter) post*
ipsum Dominum, cuius facta est mentio
io p'cedente versu, *omnes qui iusto sunt*
corde Hae vbi p'io hunc habere sentum,
ideo quantumque est studio teneui, post
ipsum Deum semper eui, nec vnquam eū
deserui, licet multa mala eius causis
fi t'e cogantur: quia sciunt Deum tandem
pro sua iustitia vniuique et iudicium iux-
ta opera, vel in hae, vel in altera vita. In
nullo igitur teneui ab aduersariis, docti
à D. Paulo in illis causis esse p' diuocis,
sibi autem eandem salutis, & hoc à Deo, à
quo dum iudicantur, tunc ipse se intepre-
tatur, vt non cum hoc mundo damnetur.
Alij aliter atque aliter bone versum expo-
nunt. Mihi hae simplicita videtur senten-
tia.

16 *Quis confertur mihi* &c. In hoc versu
vetha sum fot. pro p' xferim, vt alijs se-
pissime, quando aliquid, quod p' p' xferim
hæi soleat, significatur. Sensus igitur est,
Quis mihi p' xferim est quoriduo, at p' xferim
eti de iorep in p'iculis, nisi vnus Domi-
nus, absque eius ope haud semel parum
absoli, quin mors p' p' xferim mihi silen-
tium indigeat: quod spectu sequi nris velle
Amplisat iustitiam comparationem à
suo exemplo. Mihi, id est, p'io me.

17 *Paulo minus*, id est, p'io p'io modum.
Silentium, id est, sepulchrum, locum vbi
homines silent. Sit psalmo 135 17. *Non mar-*
tes laudabant Dominum, *quia omnes qui*
descendunt in silentium. Latini pot' xferim silen-
tium pro motu dicit & Graecus & Lai hic
reddiderunt infirmum, suo more pro sepul-
chro, *Silentium*. Sic Rasi r' p'io d'ama, in-
terpretatur. Ex Eza & Kimhi vtendum
& exponendum *in silentio* seu *(in) in silen-*
tiis, id est, locum seu in loco extinctionis, hoc

est, sepulchro. Chald. inextinctus est in
silento. *Anima mea* viuens ex Kimhi, non
intelligens, quia hae non habet in sepul-
chro. Vult his verbis significari e Kimhi non
motu animi rationalem, atque adeo non
ad se sepulchrum, sed animam sensiuam
torum. Sed nihil est opus ista distinctio-
ne, etiam simpliciter *anima mea* nihil aliud
esse videtur quàm ego. *Qua de re alijs*
saepè dictum.

18 *Si duobus* seu *duo* apud me, teneui
scilicet magnitudine p'iculis, *Mors*
est p'io me, hoc est, iam labitur per meum,
achet non potest, quin tuam ac p'io p'io
tem; *miseritordia tua*, *Domine*, *ad iudicem*
(substantia) me, hoc est, p'io tuus sensu
labanti mihi pro tua misericordia manus
p'io p'io tem, at supponcoriem.

19 *In molestis* *inquietationem* &c. Sen-
sus, *Quoties* variè hinc inde anima
meam exagitatui eui, non aliunde
quàm à te afflusi consolatio, qui p'io
miseritordia tua, & Deus tuus consola-
tionis, qui consolatus nos in omni tribula-
tione nostra. *Letificauerunt*. Hic, sicut &

C in postiori et membo p'cedentis versu,
verbuni est sui temp. pro p'io. Graecus &
Lai. hunc versum sic legi oit, *Secundum*
(7 te, pro 7 te), quod iustitiam de sermone
rum &c. eodem sensu, pennde quasi dicas,
Quoniò maior et uiuati affecit uni me i-
gnationes tristissime, taniò maiore volu-
ptate p' xferim consolationis iug multò
dulcissimè. Ita D. Paulus 2. ad Corinth.
1. *sunt abundanti*, inquit, *passiones Christi*
in nobis: ita & p'io Christum abundat conso-
latio nostra.

20 *Namquid adhuc* seu *consolatur tibi*
fidis seu *solum iniquitatis*, &c. Sensus est,
Non aliquid tibi commecti esse potest
eui tyranoide: at num tua gubernatio in-
iustia & tyranica esse potest, vt io, & Deus,
qui *singuli laborem* seu *molestiam* int' *(super)*
p' xferim seu *stans*, id est, quia p' xferim
p' xferim & stans ius imponis, propter quod
multa mala & persecutionem p'io netesse
est, non focuissas, neque aduersus inu-
stam vim defeodas? Alij possi etiam mem-
brum legum sic, *quod singuli singuli*,
sup. *sedis*, id est, quod singuli *laborem* seu *mo-*
lestiam *super stans*, hoc est, quod fraudes &
iniquas quibus innocentes opprimis, le-
gibus etiam ac stans ius mai, & ius spe-
cie p' xferim: quasi diceret in hoc versu,
Num tu, quasi vnus aliquis tyranois, qui
suis non modò opem non se iuni, sed eos
quoque omnibus modis legum etiam p' xferim
opprimi, tuos potes in miseris de-
scit ete, ac non tandem ius succutere? Vel
sic legendo sensus est, Num tu impotem

tyrannidi, quinquos passim, satis etiam le-
gibus, opprimunt, quasi tibi sic aliquid
cum illis committitur, potes scire?

21 *Turmatum erant* &c. David, siue quis
alius, suo exemplo probat iustis aduer-
sum iniustos in Deo spem esse reponen-
dam, qui nihil iniuste possit agere, neque
adeo iniustus fauere, ut mox ante dictum
est. *Fui*, inquit, tempus, quando aduer-
sum me, iustum aliquem, ut qui de illis oi-
culi commercium, non vnus aut pauci, sed
toti exercitus conuenerunt, meque inson-
tem damnarunt. At fuit mihi Deus tutissi-
mum propugnaculum, & refugium: & huc
spectat sequens versus.

23 *Et reddidit illis iniquitatem* &c. Respo-

det hic versus ad illud versus 21: *reddo re-
tribuentem superbiis*. Habet autem hunc
sensum, illos vitus est tandem, ut incre-
batur illorum iniquitas. Vel potius, quod
tamen eodem cedit. In illorum capita tan-
dem et toris scelus suum, & malum quod
mihi intuebant: quod & pertinet quod se-
quitur, *& in malina eorum disperdidit*,
(*prop. succidit*) eos, id est, sua ipsorum mali-
tia eos perdidit: quasi diceret, in idem acti-
bus illos perdidit, quibus me perditum cu-
piebant, in quo mirabile eius iudicium
apparet. *Disperdidit eos*, inquam, *Domi-
nus Deus noster*, qui nobis non potest non
fauere, cum sit Deus noster.

P S A L M V S

X C V.

X C I V.

V E R S I O

NOVA.

VETUS.

ENITE, * exultemus
Domino: iubilemus
Deo salutari nostro.

2 Praecipiemus fa-
ciem eius in confessione: in psalmis
iubilemus ei.

3 Quoniam Deus magnus Domi-
nus, & rex magnus super omnes
Deos:

4 In eius manu (sunt) imitatio,
& * altitudines montium ipsius
(sunt.)

5 Cuius (est) mare, & ipse fecit il-
lud: & sicam manus eius formaue-
runt.

6 Venite, adoremus, & inclinemus
caput: genua stetemus ante Domi-
num qui fecit nos.

7 Quia ipse (est) Deus noster, &
nos populus pascuae eius, & oves ma-
nus eius: hodie si vocem eius audio-
ritis.

8 Nolite obdurare corda vestra si-
cut (in) Meriba, sicut (in) die Ma-
sa in deserto:

9 Vbi tentauerunt me patres vestri:

AVS Cantici ipsi David.
Venite, exultemus Do-
mino: iubilemus Deo salu-
tari nostro.

2 Praecipiemus faciem eius in confes-
sione: & in psalmis iubilemus ei.

3 Quoniam Deus magnus Dominus: &
rex magnus super omnes Deos.

4 Quia in manu eius sunt omnes fines
terra: & altitudines montium ipsius
sunt.

5 Quoniam ipsius est mare, & ipse fe-
cit illud: & sicam manus eius formaue-
runt.

6 Venite adoremus, & prociadamus: &
proplemimus ante Dominum, qui fecit
nos.

7 Quia ipse est Dominus Deus noster:
& nos populus pascuae eius, & oves ma-
nus eius.

8 Hodie si vocem eius audieritis, noli-
te obdurare corda vestra.

9 Sicut in imitatione secundum diui-
tationem in deserto: ubi tentauerunt

a prop.
cantemus
hodie
prociadamus
conspice

c a' in facie
audieritis

me patres vestri, probaverunt me, & viderunt opera mea.

10 Quadraginta annis offensus fui generationi illi, & dixi: Semper hi errant corde.

11 Et isti non cognoverunt vias meas: ut intravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam.

probaverunt me: etiam viderunt opera mea.

10 Quadraginta annis offensus fui generationi (illi) & dixi, Populus errans corde hi, & isti non cognoverunt vias meas.

11 Quibus iuravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam.

COMMENTARIUS.

A hoc psalmo Christiana Ecclesia, Latina saltem, matutinas precis asspicatur, & meritis quidem. Nam primò hortatur in hoc psalmo David, sine quo alius, populum Dei ad laudandam eius laudes, quòd verè magnus sit ille Dominus, ac solus Deus. Angelos titum coegit in ordinem, in cuius manu sunt & ma terra fundamenta, & alii montium verticis, cuius, ut qui verumque creavit, ipsum est mare, & aridum terra solam: deinde ad ipsum Deum omnibus modis colendam, ob præcipuum quandam curam, quam eius habet, cum ab illo tanquam præceptus populus, grexque foveatur: ad ipsum, inquam, colendum populum hortatur, nisi velit fidem nostram in deserto ingratitude & exultatione mutari. Quò magis autem populum excitet, & ab ingratitude & contumacia absterrent, commendam inducit Deum ipsum loquentem ad ipsum sermò modum: Ne existeret tumores quomododam mores vestri, qui, cum in Ægypto tam extra Ægyptum in deserto tot prodigiosa miracula sua ipsorum oculis spectassent, nunquam desisterunt tamen vestro exquiri, utique verè explorare, ita ut tandem iratus interea nomen ex amice eorum numero in terram Obprobrium à re ipsorum quæ ita distatam esse percurreretur. Hæc sententia est huius psalmi, cuius author quæ sit, incertum. Caret enim titulo apud Hebræos. Græci & Lat. præfixerunt hanc titulum, Laus canticum ipsi David. Authoe Epist. ad Heb. c. 4. versum præferens ex hoc psalmo sic ait, Hodie, in David dicendo, &c. foret tantum quod maxima pauci psalmorum sit David. Hic psalmus ad ea tempora esse potest, quam Anna transfertur à domo Abinadab, aut Obéd-edom: quando David, & omnes Israëlites laudat coram Domino in instrumentis, & cantibus, ut legitur 2. Sam. 6. 1. Paral. 13. & 15. Kimhi & alij Hebræorum hanc quoque psalmum ad futuram tempus Messie referendam censent.

Argum-
entum.

1 Venite, &c. Proposio Psalms. Venite. Io Fonte *Q' lechu*, quod est verbum con-
moveri, aut ad se venire iubenit, sed hoc-
tantis, & exhortans ad agendum, simile
Latioorum particula *Etsi*, *Age*. Occurrit
Gen. 19. 31. Ecclesiast. 1. 18. & alijs.
Exultemus. Prop. tantem cum exultatione,
seu aemulatio-hebraicè enim *Q'ly* neta-
mena. Inlelemus, seu cantemus, lat. scilicet,
aemulamus. Deo saluati nescire. Ad verb. pe-
tre seu rupe salutis nostræ. Frequens est in
sacris litteris Deum petram appellari.

2 Præsentem seu Præsentem faciem B
eius, id est, Venimus in conspectum eius:
ad eum illum: enim obsequium illi. Simi-
lis loquutio occurrit Mich. 6. 6. In quo præ-
occupatio Dominum: tunc nobis ut Deo ex-
cessu: nam præoccupatio cum in holocaustis,
in vitulis animalibus: Quod Latine sic ex-
pressum, Quod dignum est cum Deo Domino
extrinsecus gratia Deo excessu: autem offeram
in holocaustis & vitulas animalibus

A Deut. 13. 4. legitur, Ed quod non præven-
tine (aut perent) nos in partem & aqua, hoc
est, non venerint vobis obsequium cum pane
& aqua.

3 Quoniam Deus magnus &c. Ratio pro-
positio. Deo, hoc est, ex Ezra & Kim-
hi, Angelos Accipio ego deus, ut sonat,
prois, qui pro Deo à mortalibus coluntur.
Quidam codices tam Græci quam Latini lo-
cutionem hoc versu præter fontem addunt
hæc verba, quoniam non repellit Dominus
plebem suam: quæ verba videntur desum-
pta ex versu 14. Psalms mox præcedentis.
Ea occurrunt Chalæus, neque versu D. He-
ron. habent.

4 In cuius manus sunt omnia seu abscondita ter-
re, &c. Sentus, Qui habet in potestate es-
sima terra præterita, & alia moriorum inge-
ntia. Græci & Lat. finis, interioris scilicet,
non exteriores, sive mundi plagæ Symm.
arguerunt. Alteradum Vocè magnitudi-
nibus, Rati exponit altitudinem virtutis agis
L. III]

volamus, ex *h'p' oph*, i. *anus*, seu *vulcrum*.
 Exta exponit *fortitudines*. Observeat tamen
 esse qui interpretentur *coram*, nimirum, vt
 puto, ex Num. 23. 23. "Satis sit indicasse lo-
 cum *Coram montibus*, nihil aliud eum quā
 circumstantia montium. Iudici virum magis
 potius antichristum, *adversitates* seu *coram*,
 in *fortitudines*.

5 *Et ipse fecit illud*, dum dixit, *Congregantur*
aquæ (quæ) sub terra (sunt) in locum unum,
& apparuit arida, Gen. 1. 9. *Siccam* seu *an-*
dem. Intelligi illam terræ partem, quæ
 supra aquam eminet, quæque quis vnum in
 locum coarctis, sicut & auidi vix est, scilicet
 dieteria.

6 *Veni, adoremus*, &c. Repetitur &
 amplificatur propositum. *Adoremus* totius
 corporis in certam prostrationem, manibus
 & pedibus extensis. In Fone *מִשְׁכָּנֵינוּ* *mi-*
schkanenu. *Inclinamus caput* cum aliqua
 parte corporis. In Fone *מִשְׁכָּנֵינוּ* *nichnanu*.
Genua fleximus in certam. Tribus his ver-
 bis, quæ ex Hebræo exposuimus, docere
 vult omnimodam venerationem Deo esse
 tribuendam. *Genua fleximus*. Lat. *plora-*
mus, ex Græco *πλανάμεθα*, quod suspicari
 irrepsisse pro *inclinamus*, hoc est, *fleximus*
genua, nisi putes pro *πλανάμεθα*, Græ-
 com & Lat. legisse, & littera detracta, *πλά-*
namus : qui fortasse in Latinum iocidem, in-
 dèque in Græcum irrepsisse *ploramus*, pro
inclinamus, quod non omnino esset alienum à
 significatione hebræi verbi. Cui verbum
plorandi hic, cum in 10. & 20. versu omnia
 flexu leuiz : *Qui fecit nos*. Ad verb. *salu-*
tem nostram, hoc est, ciuitatem & condi-
 torem nostrum : vel ex Kimhi, educatorem
 & exaltatorem nostrum, quo modo verbum
saluendi sumitur 1. Sam. 12. 6. *Domine, qui*
fecit Moysen & Aaron.

7 *Populus pascentur*, hoc est, populus,
 quem veluti pascos duci in pascua : vel, po-
 pulus victurans pabulo eius. *Quod statim*
tequuntur, cum ptinua interpretatione me-
 libi videretur coherere : nisi dicas hie duo
 dici, & nos victurans Dei pabulo, seu in
 eius pascuis viuere, & ipsum nos in pascuis
 ducere, pedibusque duxerit. *Quæ manus eius*,
 quæ videlicet manu duci, ac regit. *Hodis*
fructus suos audierunt. Horum verborum
 iuxta Ezeram sensus coherere cum illi, *Pe-*
nite, adoremus, &c. si vobis nimitom ani-
 mus est audire vocem eius Dei, hanc scilicet,
Nolite obdurare &c. Græcor, quem
 sequutus est D. Paulus ad Heb. 3. & 4. & Lat.
 hæc verba voluerunt esse sequutus vete-
 ros.

8 *Nolite obdurare corda vestra*, heb. *cor*
vestrum, &c. *Quod melius populum ad*
Deum colendum excitet, & plus ponderis

A oratio habeat, iocundum Deum ipsum homi-
 nem populum, admonentemque, ne pa-
 rum io desero iocunditatem & iocun-
 ditiæm (miseret, nimirum si noli Deo suæ
 salutis autori ac patenti debitum iocundi-
 tatis exhibere. Ad intelligendum totum hunc
 versum scire oportet. Similiter in Raphi-
 dim, quod extrema iam sui laboratoris,
 iurgio Moysen virum optimæ meriti ad-
 ducit & pœnā eius exiti temperasse tunc.
 quæ illis Moysen, *Quid largimini contraui-*
dit iuramentum Domini : & idcirco loco illi
 nomen datur *Massa*, hoc est, *Tentatio*, &
Meriba, id est, *Lux*, propter irurgum pharaonem
Israel, & quæ tentantur Domini, di-
 centes, *Esse Domini in nobis*, (*Unusquisque*
sibi) *annunt*. Ad hanc bisloziam, quæ hi-
 storia deservit Exo. 17. mihi non est du-
 bium propter duo illa nomina, & uia semie
 Kimhi, quin referti debeat hic versus. Extra
 dicit hic impediret esse interpreti, sed sibi
 videtur hunc versum ad illam seditionem
 pertinere, quæ per exploratores commota est,
 de qua legendum cap. 14. Num. Si sic est,
Meriba, & *Massa*, non pro nominibus lo-
 corum propriis, sed pro appellatiuis sunt
 accipiendo, ut verendumque *si est in* contem-
 ptione, seu contraditione, *sicut* (in) *dis sen-*
tationis, quo modo Græci. Lat. D. Hicron.

Felx, Pago. xci. eperuot.
 9 *Vbi*, scilicet in deserto, *tentauerunt me*
probauerunt me, hoc est, non semel explo-
 rare voluerunt vires meas, & experiri quid
 efficere possem, & cum cum illis essem.
 Quid sit *tentare* & *probare* Domini, cla-
 rior est ex Exo. 17. vbi legitur, *tentauerunt*
Domini, dicentes, *Esse Domini in nobis*,
annunt hoc est, Haeremone scietur, si-
 ne Domini sint nos an non. *Etiam vende-*
rant opera mea, hoc est, etiam si toties te.

ipsa quid possem suis ipsorum oculis spe-
 ctasse : vi illos ex Ægypto & domo seu iu-
 ramenti prodigiosa miraculis & potentis
 eduxissim : vt eorum causa seculissim ma-
 re, manna pluisse, petram rupissim.
 Poter exponere, *etiam*, hoc est, post tenta-
 tionem etiam, *vident opera mea*, nec des-
 fectum meam ipsi potentiam & beneuolen-
 tiam erga se experiri. *Vbi*, vel *quando*.
 Potest hæc particula tantum respondere ad
Meriba & *Massa* locum nominatum. Et
 tō Hebræi populi conuictoria io Raphi-
 dim, qui locum postea ab euentu Meriba, seu
 alio nomine *Massa* dictus est, ita notata est,
 vt quum prohibetur Domini temari, sic
 dicatur, *Deut. 6. 16. Non tentabitis Domi-*
num Deum vestrum, sicut tentastis in *Massa*,
 Lat. in loco tentandi. Qui fit, vt potius
 exultemus hic quoque notari illam tenta-
 tionem seu contumaciā populi in Raphidim.

10 *Quadragesima annis assensus fuit generationi (illa) heb. ex Rasi & Kimhi, litigant seu contendit cum generatione (illa) deleret scilicet seu patrem vestrorum: ex Ezra, & aliis, pertinet sum in generatione (illa)*

Quadragesima annis. Hoc Autor Epist. ad Heb. c. 3. ad præcedere versum refert, sic, *viderant opera mea quadragesima annis.* Verum Græcus, Lat. & vetus in Templis canendi consuetudo eam distinctionem observat, quæ hodie in Hebræo est. *Offensus fui* in Psalterio Romano *proximus fui*, scilicet ex Græco *προξυμῶν*, quod est ambiguum, & significat *offensus fui*, & *proximus fui*. Verum in Epist. ad Heb. loco mox notato, illud vtilitatem reddiditum est, *insensus fui*. Hæc & similia mihi persuadent varietatem in Sacris literis esse posse. Idcirco non veror, ut aliquis sit, qui nostram versionem, quod ad hebræicam exemplar, sitis, ut videretur, putum, ex illa à Græca & Latina interdum distat iure merito reprehendat. *Non cognoverunt*, hoc est, noluere credere, *viarum mearum*, id est, tot miracula, quæ quondam eorum salutis causa edebam: ideoque mundo explorationem præsertim contrixati, ignorantia seducti desponderunt animum, spemque adeunde terram promissam abiecerunt. Quæ res in causa fuit, ut ego iratus ioratum neminem ex omnium numero, qui census esset (videbatur Num. 1.) maior vigintianni, in terram Chanaan esse peruenturum, præter Caleb, & Iosue, sed omnes in solitudine conficiendor. Hoc legitur Num. 14. & illud est, quod velle videatur in sequente versu.

11 *Quibus.* Facitur Genes, rectius esse *Quibus*, etiam vulgaris exemplarib. ut legatur. *Omnes*, inquit, habet Apostolus Heb. 3. non *omnes*, & Hebræum *כָּלֵם* ascher.

A Adde ego in Psalterio Romano legi *quibus*, ac sic vertisse D. Hieron. Sed exemplaria græca Epistolæ ad Hebræos, quæ videt, arguunt Genebrardum, eam ramentum latina interpretatio habet *quibus*. Sunt qui vertant, *Propterea*. Si particula iorandi. Repetitur Num. 14. 23. ubi iuramentum, de quo hic agitur, habetur, *Si viderent terram (pro) quam iuravi patribus vestris*. Et mox vers. 30. *Si vos intrabitis terram (super) quam iuravi matrem meam* &c. Se pro non. D. Hieron. vertit, *ut non intrarent*. In requiem meam, hoc est ex Kimhi & Ezra, in terram Israël, de qua Deut. 12. 9.

B scribitur, *Neque enim usque in presens tempus venietis ad requiem, & possessionem. (hereditatem), quam Dominus Deus vestrorum daturus est vobis.* De illa est *requies*, quod ibi quicunque Israël: ac *requies* opponitur servituti Egypti. *Mors* aut, hoc est, inquit Kimhi, quam ipse dedit ac concessit. De usu pronominum, activè, vel passivè, vide ad vers. 6. pl. 2. Rasi pronomen *meam* passivè cepit, quod terra Israël, & Jerusalem requies Dei sit ex pl. 132. 14. *Hæc requies mea usque in seculum.* Ceterum quæ sit huius versiculi analogica interpretatio docet Apostolus epist. ad Heb. cap. 4. ubi triplicem statuit requiem ex Sacris literis, C Dei unâ, quâ requiescit *dis septima ab omnibus operibus suis*: Iudæorum secundam, moriturum in terra Chanaan, quæ requies hoc versu significatur, in qua t3, quibus promissa fuerat, non immeruerunt propter incredulitatem: tertiam fidei hominum & Christianorum in celo, in quam ingressus est, etiam ipse sequetur ab operibus suis, sicut & à suis Deus dissepimus idcirco hanc sabbatum vocat, ad primam illam, hoc est, Sabbatum, in quo Deus ab operibus quiescit, respiciens.

De part.
Significat illi
non est
requies.

P S A L M V S

XCVI.

XCV.

V E R S I O

N O V A.

V E T V S.

CANTATE Domino can-
ticum novum : cantate
Domino omnis terra.

2 Cantate Domino ;
benedicite nomini eius : annuntiate
de die in diem salutare eius.

3 * Annuntiate inter Gentes gloriam
eius : in omnibus populis mirabilia
eius.

4 Quoniam magnus Dominus, &
laudabilis nimis : terribilis est super
omnes deos.

5 Quoniam omnes dii Gentium,
idola : Dominus autem celos fecit.

6 Gloria & pulchritudo in conspectu
eius : fortitudo & magnificentia in
sanctuario eius.

7 Afferte Domino familie Gentium :
afferte Domino gloriam & for-
titudinem.

8 Afferte Domino gloriam nomi-
nis eius : tollite hostias, & introite in
atria eius.

9 Adorate Dominum in decore sa-
cro : contremiscent a facie eius uni-
versa terra.

10 Dicite in Gentibus, Dominus re-
gnat, etiam firmabitur orbis terrarum,
non commovebitur : iudicabit popu-
los in aequitate.

11 Latentur caeli, & exulet terra :
commoveatur mare, & plenitudo
eius.

12 Gaudeat campi, & omnia quae
in eis sunt : tunc exultent omnia
ligna sylvarum.

13 Coram Domino, quia venit,
quoniam venit iudicare terram : iudi-
cabit orbem terrae in iustitia, & popu-
los in veritate sua,

CANTATE ipsi David,
Quando domus edificabatur
post captivitatem. (Psalmus)

Cantate Domino cani-
cum novum : cantate Domino omnis
terra.

2 Cantate Domino, & benedicite no-
mini eius : annuntiate de die in diem salu-
tare eius.

3 Annuntiate inter Gentes gloriam eius,
in omnibus populo mirabilia eius.

4 Quoniam magnus Dominus, & lau-
dabilis nimis : terribilis est super omnes
deos.

5 Quoniam omnes dii Gentium demo-
nia : Dominus autem celos fecit.

6 Confessio & pulchritudo in conspectu
eius : sanctimonia & magnificentia in
sanctificatione eius.

7 Afferte Domino patriam gentium, af-
ferre Domino gloriam & honorem : affer-
te Domino gloriam nomini eius.

8 Tollite hostias, & introite in atria
eius : adorate Dominum in atriis sanctis
eius.

9 Commoveatur a facie eius universa
terra : dicite in Gentibus quia Dominus
regnavit.

10 Et enim correxit orbem terra qui non
commovebitur : iudicabit populos in aequi-
tate.

11 Latentur caeli, & exultet terra,
communiatur mare, & plenitudo eius :
gaudebunt campi, & omnia quae in eis
sunt.

12 Tunc exultabunt omnia ligna silva-
rum a facie Domini, quia venit : quo-
niam venit iudicare terram.

13 Iudicabit orbem terrae in aequitate,
& populos in veritate sua.

COMMENTARIUS.

Argu-
mentum.

RAS: & Kabanaiki affirmant hunc psalmum esse de futuro, (hoc est, ad tempus Mes-
sie esse referendum;) idque probare vultum ultimum, ubi dicitur, quoniam venit in-
dicare tertiam. Addit Rasi, Vbi cumque legitur canticum novum, lectum illud de futuro
recipiendum. Censit & Kimhi ad tempus illud referendum esse hoc carmen, quando solue-
tur captivitas, & ex gentibus colligetur populus Israeliticus: effigies à Davide editum;
postquam è domo Obid-edem Ariam eduxisset, una cum psalmo Confitemini Domino,
inque eie nomen eius: nisi quid paulatim differt hic psalmus ab eo, qui cum prædicto
habitur c. Par. 16. à versu 23. & deinceps. Atque, inquit, de novo additis psalms hinc,
canticum novum, propter quod ipsum repetitis in hoc libro, (Psalmorum solites,) pro
illo tempore, quo colligetur, seu soluetur captivitas. Sic ego finio, Psalmum hunc à Da-
vide editum, Arca è domo Obid-edem in accem Sionis translata: idque evidenter probat
1 Paral. capite 16. ubi psalmus huius, paucis innuitur, ut iam ex Kimhi observatum, le-
gitur) verum ad Christum quoque, cuius figura erat Arca, pertinere. Quatuor sequentes
psalmi videntur isti eiusdem cum hoc arguenti, & similes psalmo 47. In his parò pri-
mum habetur Israelitas, ut nunquam desinant Deum excolere, & vel apud externas Gen-
tes gloriosa & illustri aui facta predicare, qui solus magnus sit, & supra omnem lau-
dum, ceterisque dñe longe terribilior, tam ipse calos creavit, tandèq; eius miras, decore,
& potentia in ipsius Sacra-cto quocidie eluceat. Secundò Gentes ipsas admone, ut cor mira-
culis, quæ ex Arca Deus edidit, viderent, Deo tandem aliquando gloriæ & fortitudinis lau-
dem deferant, tamque ipsius nominis convenientem: ut iam oblatione agris eius ingredian-
tur: ut cum omnes orbis incole adoratam venerant in ipsum Sanctuarium, maiestatem ipsius re-
verentes: ut sine serid adhuc ignaris, quæ de Dei potentia ipsi cognoverint, psalm refer-
rant, resistentque se tandem facere, Dominum solum regnum obtinere, ceteroque eius vires
imperio amare, quæ in mundo sunt, contineri, & conservari. Denique calos, terram, ma-
re, pisces, campos, & quicquid huiusmodi, omnes arboris silvarum, rei mutas, & sensu
de ratione carentes ad Letitiam & triumphum invitat, quod nunc præsentur adfuit Deus,
in Arca sedet, inde totum orbem terrarum, populisque omnes summa iustitia, at fide ga-
binauerunt. Hic psalmus est à Rasi & Kimhi apud Hebræos. In Græco & Lat. habet istum ti-
tulum, Canticum ipsi David, quando domus edificabatur post captivitatem: Quem cir-
culum Card. Bellar. existimat vel additum à septuaginta interpretibus, vel, quod verius
reter, ab ipso Esdra qui cussisse cantari hunc psalmum, quum templum reedificabatur post
captivitatem Babyloniensem. Esse Davidis hunc psalmum liquet ex versu 7. lecti enim Pa-
salp ubi dicitur viribus notatur David autem esse psalmus, vel psalmorum, qui illi refer-
rantur.

1 *Cantate Domino canticum novum: &c.* A
Noe est hic versus in Paral. Cantate can-
ticum novum, hoc est, Carmen illud in ho-
norem Arce cantatum, canticum noe de
novo obaduenium Christi, quem illa præ-
figurabat. Vel potius, Nova examina subin-
de canente sic Pl. 33. 1. Cantate et canticum
novum. Porò hoc versu, & duobus sequen-
tibus parè propositiois continetur, quæ
est exhortatio ad Israelitas, ut Dei poten-
tiam cum iuer se, tum apud externas om-
nes populos absque iniectione cele-
brent.

2 *Annuntiate inces vos, alique alteri. De-*
dicite domum, i. quondam. Salutare eius, hoc
est saluam quam nobis toties attulit Arce
benehio, vel quam genui humano attulit
missoad nos filio suo.

3 *Annuntiate (Narrate) inter Gentes Ezia*
ex hoc colligi per eundem iterum in primo

versu intelligendam esse donaxas terram
Israel. Mirabilis eius, ab ipso percipit
per Arcam, vel per filium, & quæ maxi-
mam ei gloriæ vel apud externas Gentes
adferre possunt.

4 *Quoniam magnus Dominus, &c.* Ra-
tio propositiois. Terribilis est super (sa-
pra) omnes dñe, imò & dñs ipis Telis
Dagon deus Philistæorum, in cuius tem-
plum eam illata esset Arca Domini, in-
uentum est mand eius simulacrum è basi
excussisse, & prout profectum ante Ae-
cam: cumque iterum loco restitutum esset,
territum & expectum ead commissæ, capite &
mao: bucauissit, ac in humeri templi posi-
tus. Inde non vna clades obeandem Arcam
Philistæorum viresque agri inscitavit,
ita ut, conuocatis eius gentis primoribus,
consilium luerit Arcam Hebræis reuolue-
re, id quod mox factum. Hæc historia,

quæ prolixè describitur. Sant 5 & 6 alim-
que siles quæ plurimæ huius versiculi
veritatem comprobant. *Terribilis est se-*
p̄a omnis deus, quos absurda errore hor-
rent cæteræ Gentes.

5 *Quoniam omnes dñi Gentium &c.* Ratio
posterioris membris præcedentis ver-
sus. *Idola.* Vox hebræa *עֲלֵזָה* *eliza*,
proprie terribilis, seu non exilium significat
ex *שׂא* *al*, nomen. Vnde Aquila hic veritè
interpretatur, *Syrus. ἐλκυσμένη*. Quod si
Idola sunt nabel, tantumque lignum de sal-
ute præsum, *opus manus atque in astra*, B
virescit Ierem. 10. 3. cur meruerunt, cum ne
male possint facere, nec bene, virentidem,
veritas. *Domini autem confessorum* Iure me-
rito regitur terribilis est, & ab indignatione
eius commouebatur terra, & non subsistebant
Gentes comminationem (iram) eius, vt est
Ierem. 10. 10.

6 *Gloria.* Græcus & Lat. quæ ha-
bent *Confiteo*, videatur legissent *confite-*
bor, & confesio, pro *in laude*, & gloria. In
confessione solus, non autem solorum
gentium. In *sanctuarium eius*, hoc est ex
Kimbi & aliorum, in celo: celum enim est
locus Dei sanctus, ex illo pl. 20 7. *exaudi-*
mus illam de celo sancto suo, seu sanctitate
sua. Etr. Paral. 30. 27. *peruenitque oratio*
eorum ad habitaculum sanctum eius in ce-
lum Ezra rectius esse putat per sanctua-
rium Dei intelligere Arcam, Chald. inter-
pretatur est, in domo sanctuarium eius. In Pa-
ral. legitur, *fecitque & gaudium in loco*
eius Vbi dicitur gaudium ex Kimbi, quod
è coortatio Philistini perperam in locum sa-
cræ, quando apud eos fuit Arca.

7 *Afferite Dominum sancti & Gentes*, seu Pa-
palorum: &c. Postquam Israelitas admo-
nuit, vt cum torer se, cum apud exteros po-
pulos Dei gloriam & potentiam prædicet,
nunc Gentes ipsas hortatur, vt, postquam
scilicet torer Arcam Domini, vel Christi mira-
cula aspexerint, Deo gloriæ & fortitudinis
laudem deferant: &c. *Familia.* Hæc vox
interdum totos populos seu gentes signifi-
cat. Ier. 25 9. *Ecc ego mittam, & afferam*
universas congregationes (familias) Aquilonis,
hæc est, omnes nationes, seu, vt Chald. ba-
bet, *omnia regna Aquilonis*. *Afferite ote-*
Domini solis. Quid i gloriam & fortitudi-
nem. Potest & hæc altera pars psalmodi
Israelitas spectare, ita vt per *sanctas popu-*
lorum, intelligende sint Tribuum, quæ in-
terdum *populi* appellatur, vt alibi obser-
uatum, familiar & cognationes. Nemo por-
rò nescit populum Israeliticum non confu-
sum, sed per familias distinctum ad festa &
solemnitates solitum olim pergere: vt con-
stat ex illo Luca 2. & *requerebant cum inter*

A *cognatos & notes*. Ad istam consuetudinem,
si hæc pars ad Israelitas pertinet, dubio
procul trespexit.

8 *Gloriam Domini eius*, hoc est, gloriam
dignam eius nomme. Simile est pl. 29. 2.
Tollite hostias, &c. Inuitat Georæ, vt ritus
Mosaicor vni cum ludis obseruent. Ita
est, si ad Iudæos r. Paral. 16. hunc psal-
mum refert. Verùm si ad Christum tempora,
ita vt his versibus continetur vaticinium
de Gentium vocatione, dic hæc forma lo-
quendi, & quæ sequitur in priore meorbo
subsequentes versus, significare velle Da-
uidem, Dei cultum Gentibus post Christi
aduentum fore cum Iudæis eundem & cõ-
munem: nec ex eo effici, æterno ritu qui
Legi Mosæ præscriptus fuit, nunc Deum
esse Christum colendum. Nam noui Te-
stamenti cultus fortis & spiritalis esse de-
bet, sicut Prophetæ prædixerunt, & Chri-
stus ipse dixit Ioh. 4. *venit hora, & nunc est*,
quando veri adoratores adorabunt Patrem
in spiritu & veritate. Nam & Pater tales
quærit, qui adierint eum. Spiritus est Deus: C
& eo qui adorant eum, in spiritu & veritate
oportet adorare. Cultus, seu λατρεία no-
stra ex Apost. ad Rom. 12. debet esse *living*,
seu rationale obsequium nostrum. Quod
igitur hic mentionem facit hostiarum, &
arctiorum, illud tenendum, cum æterno
ritu, qui tuos vitæ esset, notate spiri-
tualem cultum, qui noui Testamenti pro-
prius est, per carnales hostias scilicet, spiri-
tales hostias acceptabiles Deo per Iesum
Christum, quemadmodum loquitur D. Pe-
trus 1. Epist. 2. *Hostias* (in Fonte *Πύμνα*
cha) potes tamen accipere, vt sonat, pro
oblatione illa noua, quam ubique retru-
rum sub oblationem itè prædixit Deus, Ma-
lach. 2. 13. ubi hebraicè eadem vox quæ hic.

D *Intrauit in arcem tuam.* In Paralip. *intreuit*
(*venit*) in conspectum eius.

9 *Adorate Dominum in decore sancto.* Hæc
pars in Paralip. etiam in Fonte, necnon hic
apud Græcum & Lat. ad præcedentem ver-
sum pertinet. In decore sancto seu sancti-
tate, hoc est, in domo Sanctuarii, apud
Arcam, quæ locus est omnium magnificen-
tissimus & sanctissimus. Græcus & Lat. in
eternis sanctis ritibus. Vide ad vers. 2. pl. 29. In
Paralip. Græcus quidem habet *ἐν ἁγια-*
σμοῦ ἁγίου αἰώνιου, Lat. verò in decore sancto.
Quod Lat. hic veretur post Græcum *eternis*,
scilicet, vt puro, ex *ἁγίοις* *chadonach*, pro
ἁγίοις *habebat*, ille verò in Paralip. *decore*,
ex Hebræo prædictis, non ex Græco, sa-
tis est eoidem arguamur non esse eun-
dem interpretem. Lannum libri Psalmo-
rum, atque aliorum librorum. *Partem aspi-*
cit eius &c. Sensus, si quæque hætenus
Deum

Deum non accensu
 non facta quæ videri
 collige Desiderium
 ac talia non echibere
 excludunt, sed
 pl. 6. 11
 10. *Deus rege*
 perierit, nihil e
 rum vero populo
 cuique prima ex
 ite gloria cognos
 fuerit, ve rati
 ferant, oblique
 ad Deum calum
 niam regnat.
 Deus Deum in
 his non ei hinc
 que populi aucto
 citantur, ac qui
 carum reges li
 regna magis con
 quidant habundant
 imperio omnia in
 confectantur. Idcirco
 Deum regnat, sub
 itur arborum, ac c
 aliam esse regnand
 praesentiorum, quibus
 Hoc qui Christo opti
 bium non est, qui nuda
 arguer populos multos
 confectantur gladius suos in
 suas sunt in saltem etc. Et
 est in Iudæis, illos ex
 a legem. Nonnulli ex
 sunt qui tenent, David su
 erit in venientibus, Regem
 Id quod tamen in Hebræo
 nonnulli ceperunt. Inf
 Dialogo ad Tryphonem, p
 in Græca versionis tempe
 de me dicitur a d. legem. Idcirco
 Edy, sed postea ab Hebræo
 sunt ac in hanc legem non
 dat ex suis codicibus aliqui
 potuerunt, quomodo ex Græce
 qui semper per nos inera, p
 Græca autem, ac Ladæa codi
 bus deest a legem. Græce parat
 a legem, non inesse in Hebræo
 Sepuaginta edidit, ac quide

quando terra
 gnavit, exul-
 tante,
 cunctis eius: in-
 to fiduciam,
 cecider, & in-
 nocent eius,
 a tunc ubi terra:
 certa,
 ra fluxerunt a fa-
 Domini cunctis ter-
 unt celi iustitiam e-
 omnes populi gloriam
 ur omnes, qui adorant
 si gloriantur in simula-
 mo omnes angeli eius: au-
 a est. Sion.
 merunt filie Iuda, propter
 omnes:
 na tu Domine ulcristi nos
 terram: nimis exaltatus es
 deus.
 dignu Domini, edite ma-
 lus Dominus animas sancto-
 rum, de manu peccatorum libe-
 orta est iusto, & rectu corde
 in iusto in Domino: & con-
 nemeris sanctificatione eius.

COMMENTARIUS.

Hic C psalmus mihi videtur esse appendix superioris, & exornatio solim quo- Argu-
dam horum verborum versas 10. Dominus regnat. Exornatio autem datur ex co-
ribus
quod tam potenter in hostes, & quidem nuperimè, ut constet ex versu 3. Deus animad-
vercit. Apud Hebraeos psalmus hic quoque titulo caret: quod in Graecis quibusdam exem-
plaribus adnotatum est hic verbum, *ὑμνήσας τὸν Ἰσραὴλ*. Graec. & Lat. hunc titulum
praestare, ille, *Quidam tū David, & in tū auctori regis hic*, Huit (ipsi) David, quan-
do terra eius restituta est ei. *Quem sancti titulum à Graeco addiderunt, ipsum, qui patitur*,
neque profectò abs re, carmen hoc eorum esse à Davide post insignes victorias, quibus ter-
rae vicinas regno suo adiecit. Nec verò dubium est, quin etiam hic psalmus ad Christi re-
gnum pertineat. Sed de hoc argumento videndo Patres.

1. *Dominus regnat.* Propositio Psalmi. Sol- A
lus Deus, requir, Rex est. Habet regni
universa terra quod sibi granulatur, quod
triumphet. *Insulae maris*, hoc est, tot in-
sulae, quae in orbem sunt. Poteat vertere, *ma-
gis*, id est, maxime quaeque insulae. *Insu-
lar* quum nominat, vult significare regio-
nes transmarinas, q. d. regiones etiam
transmarinae exultant. Igitur et scilicet con-
lucet David omnes exterar Genes. In argu-
mentum Graeci interpretantur. *Dominus regnat*,
id est, Nunc demum ostendit & probat Do- B
minus te esse regem, quando tot Genes
suo imperio ac ditione subiecit.

2. *Nubes & caligo in circuitu eius* &c. Pin-
git Deus, ad impiorum videlicet retro-
rem, & piorum humilitatem, densa nobis
caligine circumdandum, & throno regio
insidentem, cuius basis est iustitia, & iudi-
cium, iustitia per quam bonos servat, ac
ruerit, iudicium, quo in scelerator severis-
simè animaduertit. Iustitia & iudicium quod
discernit dictum est alio loco deligen- C
tius.

3. *Ignis ante ipsum praecedet*, &c. Ecce omne
ibi pingit Deus, cui, quasi appasitor, ignis
obutos quosque aduersarios undique cor-
ripitor, praecet. *Exurit in cinerem*, sen-
timusque quum ait, significare vult, in-
quit Kimbr, nullum ille superesse locum,
quod ab illo igne aufugiat. Et spiritus has ver-
bus posuit ad tonitruum, quibus quoties ho-
stes Deus dirigit.

4. *Illucit fulgor eius* &c. De quo igne
intelligendum sit praecedere vestros, hic per-
spicere docet. At quoniam, inquit, ignis illa
Dei fulgoris suo fulgore mundum com-
plet, quis verò nunc mortuorum obo vehe-
menter contrahit? Futura praecedentia
vestris, & praeterita horis & duorum se-
quentium videntur in praesentia tempo-
re verba, quod planior sit sententia: quan-
quam duo sequentes versus haud incom-
Tom. II.

modè, ut ocoz dicitur, praeteritum tena-
pus ferre possunt.

5. *Montes sicut cera fluentes seu dissoluentes*
&c. Per montes hic reges esse intelligendos
puto. Montes figuratè ac metaphorice
reges interdum appellari aibi obiectum,
& clarum ex Mich. 6. 1. & 2. *Sicut cera*,
Aera similitudo, vnde Deo tonante ignel-
que iaculante agitur. *A facit Dominum em-*
mae terre: quasi dicat, Reges, inquam, ni-
hilum abeunt, ac veluti colligunt sunt
ad conspectum Domini omnia terra. Lat.
2. *A facit Dominum emmae terra*. Sed in Fonte
est *ἡ ἀδὼν*, in regimine, non *ἡ ἀδὼν*
adheret. Item Graeco, *καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν γῆν*.
Card. Bellar. facere fieri posse, ut * nostra
lectio vito libratorum sit mutata, quod,
inquit, facillimè contingere potuit. Addit,
Verè quæ ratione sensus est verus, neque est
varietas hæc aliteruit momenti. Potest in
hoc versu expungi verbum per praeteritum,
quasi ad probandam diuinam potentiam
dicat Reges multos ad iram Dei conspe-
ctum subitè in nihilum redactos. In argu-
mento Graeci interpretis per praet. vtre-
dona.

6. *Annunciant celsi spiritum eius*, &c. Mens
hæc hinc versas, Dum grandævo lapidatur,
& sulphuris igne in sceleratos pluit, tuoc
annunciant celsi iustitiam eius. Ad Dei quip-
pe iustitiam, adeoque gloriam pertinet
scelerator atque impior videri. In hoc quo-
que versu verba per praeteritum liter ex-
ponere.

7. *Confundantur (Padore afflicti) em-*
nes qui adorant sculptiles, (ad verb qui
ferunt sculptiles) &c. Cum regitur ita sit,
ut Deus solus regner, tuncque sit potens,
& iustus, quid nunc restat, nisi vryanos il-
los idolorum cultores pudeat suæ stulti-
cie? *Qui gloriantur in simulacris* inanibus,
quibus oculi subest, nec sunt *ἰσχυρὸς ἐλεῖν*
Deus, sed *ἰσχυρὸς ἐλεῖν*, *reus miseris*, (quæ
M ij

vox hic legitur) merum lignum & lapis, quæ non videntur, nec audiuntur, nec comedunt, nec odorantur, ut est Deut. 4. 28. *Gloriantur* acceptam illi referentiam suam. *Et* itatem *Adonæ* rem, quem diximus veterum ac solum Deum, omnes *Dij*. Subia & emphatica apostrophe. Edico vobis, ait, quos pro *Dijis* stulti mortales habent, siue iuncti estis aliquid, siue nihil estis, vni omnes istum adocetis. Ad ficticia & falsa simulachra erit protopopetia etiam. *Adorate*. Ex *Kumbi adonæ* negat enim *idola* habere, esse imper. modi, sed vult esse præter. temporis pro sui uo. Quid hoc, quæso, necesse? Græc. Lat. & nonnulli Hebræorum, iusto Ezra, hic Deos Angelos interpretati sunt. Aui hoc quoque Epist. ad Heb. cap. 1. qui hinc videtur desumpsisse illud, *Et cum uerbum intrudat in primogenitum in orbem terre, dicit, Et adorati sunt omnes Angeli Dei.*

8 *Audite* quomodo Deus nuper suos vitus est. Eodem peronei posterius membrum, & *exultauerunt filie Jude* propter iudicium &c. Non dubium est quin respiciat ad recentem aliquam hostium elidem *Sion* regni iudææ seu *Israhel* metropolis. *Sion* pro tota *Ierosolima*, synecdochica. *Filie Jude*, hoc est, ciuitates eiusdem regni minores. Sic *Ierem. 49. 2.* & *audite faciem super Rabboth filiorum Ammon frumentum prælii*, & *erit in tumulum desolationis, filia quoque* (hoc est, vicinæ vides minores, seu villæ subditæ illi) *igni succendantur.* Creberrima est hæc locutio in libro *Iosue*. Non semel quoque occurrit *Ezech. 16.* *Propter iudicia tua*, per quæ seuerè in hostes animaduertis.

9 *Quoniam tu Domine alacris* &c. Sensus, Quia perspicuè ex tuis factis cognouerunt esse te elisorem cupidis, quæ in terra sunt, & omnibus diis, vbi cumque tandem existant, siue in coelis, siue in

terris, longè superiorem. *Deus*, qui pro diis scilicet a cæcis mortalibus falso coluntur.

10 *Qui diligitis Dominum*, &c. Conclusio adhortatoria ad pietatem, ut malum ac vitium auerteretur, si velint à Deo, ut nuper, aduersus hostes defendi, hoc enim significatur hæc genæ aliter sententia, *in fides omnia sanctorum suorum*, &c. *Sanctorum suorum*, id est, illorum qui piè & sancte ipsum colunt.

11 *Lux facta est in*, &c. Occurrit ista obiectio, huiusque, quod ait, perinde est, meo iudicio, ac si diceret, Atque si iocundum Deus non mox opem ferat iusto, & pio homini, ipsique sub cruce septenarium gemæ, tamen certissimum est iusto pietatem esse gratam lucem, quæ aliquandiu, visum tenet mandatum, lucet, donec suo tempore vel in terris, vel præterita in exilo sese prodar. Per *lucem* intelligendam esse lætitiæ dei faciat sequens membrum, quod pro more *Psalmographorum*, eius quod figuratè erat dictum, simplex est expositio. *Sata est*. Reperendum hoc adpositius membrum. Græc. & Lat. *erit* *israhel* ex *israhel*, pro *israhel* *erit*. Iudæa coram enim *erit* magis ad lucem obtrui, quàm *summat*: & hoc simile esse putarunt illi pl. 117. 4. *Exsuperat in tenebris lumen, noster*. Chald. hic interpretatus est, *Lux erit*, & *reuerditur iustus*. Qui quidem Chald. videtur legisse & *israhel*, reddens *israhel* *deum*, & *israhel* *erit*, reddens *israhel* *erit*.

12 *Lætatum in* &c. Scilicet, Est igitur cui vos, o iusti, iure lætemini, etiam in aduersis, Dominum omnium bonorum fontem, qui vobis non deest, cognantes. *Memoria sanctitatis tue*. Vide ad vet. 5. psal. 30.

P S A L M V S

XCVII.

XCVIII.

V E R S I O

V E T U S .

N O V A .

PSALMVS ipsi David.

Cantate Domino canticum nouum : quia mirabilia fecit.

2 Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctorum eius.

3 Notum fecit Dominus salutare suum: in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam.

4 Recordatus est misericordie sue, & reuertens in sua domui Israël.

5 Viderunt omnes termini terre salutare Dei nostri.

6 Iubilate Deo omnis terra: canite, & exultate, & psallite.

7 Psallite Domino in cithara, in cithara & voce psalmi. in tuba ductilibus, & voce tubae corneae.

8 Iubilate in conspectu regis Domini: moueatur mare, & plenitudo eius: orbis terrarum, & qui habitant in eo.

9 Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu Domini: quoniam uenit iudicare terram.

10 Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in aequitate.

PSALMVS Cantate Domini:

no canticum nouum, quia mirabilia fecit: saluam fecit ipsi dextera eius, & brachium sanctorum eius.

2 Notum fecit Dominus salutare suum: in oculis Gentium reuelauit iustitiam suam.

3 Recordatus est misericordiae suae, & veritatis suae domui Israël: viderunt omnes termini terrae salutare Dei nostri.

4 Iubilate Domino omnis terra: canite, & exultate, & psallite.

5 Psallite Domino in cithara: in cithara, & voce psalmi.

6 In tubis ductilibus, & voce tubae corneae iubilate in conspectu Regis Domini.

7 ^{b. p. p. p.} Moueatur mare, & plenitudo eius: orbis terrarum, & qui habitant in eo.

8 Flumina plaudant manu, simul montes exultent.

9 In conspectu Domini: quoniam uenit iudicare terram: iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in aequitate.

C O M M E N T A R I V S .

HIC psalmus eiusdem est cum duobus superioribus arguente, immò & eorundem gene-
 verborum cum 96. ut non sit opus longo commentario. Apparet autem in hoc
 quoque carmine, ut & in precedente, de infirmi & recentis aliquibus uictoria & libe-
 ratione. agi, quam agros & celebrari uelut David à toto populo, cui pax & tran-
 quillitas per illam uictoriam sit parata. Graecus & Lat. Dauidem hunc Psalmum autorem
 agnoscant. Quam uerè totus hic Psalmus in Christum conueniat, norunt omnes Chris-
 tiani.

Argu-
mentum

1 *Cantate Domino canticum novum. Vide ad Pl. 96. l. Saltem fecit ipsi dextera tua, &c. Scilicet, sua visus dextera, subque visus brachio saltem Dees auxiliatus. Ipsi Deo, non quoddam ipse opus esset saltem, sed quoddam ipse suos vellet servare. Additum hoc non sine singulari emphasi & energia Kimhi simile esse huic affirmat Esaiæ 59. 16. Et videt quod non esset vir, & aperuerat (adjuvaret) tibi quod non esset qui occurreret: & saltem fecit ipsi (Deo) brachium meum, &c. Adde ego illud Es. 63. 5. Circūspexit inquit, & non erat auxilium: & adjuvatus sum, & non fuit qui adjuvaret: & saltem fecit mihi (Deus loquitur) brachium meum, &c. Notanda hoc loco constructio verbi *הוֹשִׁיעָה* *hosieka*, cum dandi caso: quæ causâ est quæ nobiscum à nobis est reddendum illud verbi per salutem afferre, non per saluare, ut quumt eger a oculatum. Hinc potest intelligi illud Matth. 27. *Hosanna filio David*, hoc est, salutem affer. vel *serpam, quæso, filio David*. Sic enim exponendo rectè procedit constructio: quæ alioquin esset inepta, si exponeres *salva, quæso*, &c. Non ignoro plerisque Interpretum voce *Hosanna* intelligere fasciculum salicum seu ramum caryotæque arboris, quem iudei identidem canentes Hosanna, gestarent in seculo Tabernaculorum, quâ illâ acclamatione nihil aliud significetur, quàm ramum præferimus filio David. Planum est ex usu Talmudistarum *הוֹשִׁיעָה* *hosieka* seu *Hosanna* significare salicis aut euius-cumque arboris ramum. Verum, ut ego quidem scio, nihil necesse est in prædicta acclamatione aliter accipere vocem *Hosanna*, quàm, ut sonat. Ac putò respondere istam acclamationem illi *Vivat rex*, atque desumptam esse ex versu 25. pl. 113. id quod perspicue ostendit illud quod Iudei addebant, *Bene dicitur, qui venit in nomen Domini*, ex versu 26. eiusdem pl. quod arguimento est vocem *הוֹשִׁיעָה* *hosieka*, eodem modo explicandam in illâ acclamatione, quoniam illo loco pl. citat *הוֹשִׁיעָה* *hosieka* quæ, vnde illud est corruptum aut extrinsecus contra dictum, nimirum pro *salvum fac* seu*

A *salvum affer*. Vide ad vers. 25. pl. citati.

2 *Natum fecit Dominus salutare summi*, &c. hoc est, Palam & in oculis omnium nos pro sua iustitia servavit. Simile prorsus apud D. Luc. cap. 2. Simeon, quum Iesum vixisset excepisset, legitur eorossie: nec dubium est quum ad hunc Psalmum respectum.

3 *Recordatus est misericordie sue, &c. Scilicet, Deus pro solita sua misericordia, & fide olim data erga Israelitas se gessit, ac* B *demonstravit recordari se foederis illi cum patribus, ac præsertim cum Abraham*, Geo. 22. 17. *possidebit semen tuum portas muniturum suarum*. Huc respexisse videtur Virgo matet, quum in suo illo Cantico dixit. *Suscepit Israel patrem suum, recordatus misericordie sue*. Sicut locutus est ad Patres nostros, Abraham, &c. Lucæ 1.

4 *Inbilita Domino omnis terra: &c.* Hæc faceret Kimhi pettinere ad omnes nationes, quæ simul cum Israelitis salvandæ sint. Verum quod dudum à Christo Servatore contigit, id futurum esse credit.

5 *In tubis dulcibus, seu claris, ut in dicitur: (vide Num. 10. 10.) vel ut in adventu regis, Dulcibus. Vide Nem. 10. 2.*

6 *Montatur (prop. tenet) mare, &c.* Vide ad vers. 11. pl. 96. *Orbis repete tones*, id est, magnis cantibus reboet, & persrepat.

D 7 *Flumina plaudant manu.* Audax metaphora ducta ab hominum consuetudine, qui complausione manuum annuunt lætitiâ solent ostendere, & Regibus gratulati, iuxta illud 1. Reg. 11. 12. *plaudunt manu dixerunt, Vivat Rex*. Extra dicit hunc versum sensum esse, ut qui homines in fluminibus navigant, aut in montibus versantur, plaudant manu, & exultent. Verum ego putò esse proloporæis, quæ figura non parum familiaris est Sanderis litteris.

8 *In conspectu Domini, &c.* Quæ ad huius versus explanationem pertineor, repetantur ex versu 14. pl. 96.

PSALMVS

XCVIII.

XCIX.

VERSIO

VETVS.

NOVA.

PSALMVS ipse David.
*Domineus regnauit,
 irascentur populi, qui
 sedet super Cherubim,
 mouentur terra.*

2 Dominus in Sion magnus: & excelsus super omnes populos.

3 Consecrantur nomini tuo magno: quoniam terribile, & sanctum est: & honor regis iudicium diligit.

4 Tu parasti directiones: iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti.

5 Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius: quoniam sanctum est.

6 Moyses & Aaron in sacerdotibus eius: & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.

7 Inuocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos: in columna nubis loquebatur ad eos.

8 Custodiebant testimonia eius, & praeceptum quod dedit illis.

9 Domine Deus noster tu exaudiebat eos: Deus in propitius fuisse eis, & reuersens in omnes adinventiones eorum.

10 Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate in monte sancto eius: quoniam sanctus Dominus Deus noster.

DOMINVS regnat, contremiscant populi: sedet (inter) Cherubim, commouetur terra.

2 Dominus in Sion magnus, & excelsus ipse super omnes populos.

3 Consecrantur nomini tuo magno & terribili: (quoniam) sanctum est.

4 Et fortitudo Regis iudicium diligit: tu parasti *directiones: iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. * rectitudi-
dine;

5 Exaltate Dominum Deum nostrum, & ^badorate scabellum pedum eius: (quoniam) sanctum est. b. inuocant
in uocant
debe

6 Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter inuocantes nomen eius: inuocabant Dominum, & ipse exaudiebat eos.

7 In columna nubis loquebatur ad eos: custodiebant testimonia eius, & ^cpraeceptum (quod) dedit illis. c. propi-
tiositas

8 Domine Deus noster, tu exaudiebas eos: Deus ^dpropitius eras eis, & ^ereuersens ^fin adinventiones eorum. d. inuocan-
tes
e. super
f. error

9 Exaltate Dominum Deum nostrum, & ^fadorate montem sanctum eius: quoniam sanctus Dominus Deus noster. f. inuocant
nos propi-

COMMENTARIVS.

EIVSDEM est argum. hic Psalmus, ac tres superiores. Et quidem hinc eadem est Argu-
mentum.
 propositio, quae 97. nisi quod in illo ex eo quod Deus regnet in Sion, & ubique ter-
 rarum, iubentur omnes populi exultare, in hoc vero ex eadem ratione iubetur contremiscere.
 Est tamen & altera propositio, qua item iubentur omnes celebrare Dei nomen magnum
 M inq

*& perficium, de Deo adorare, Vtique propositionem offerat affectu argumeta.
Grec. & Lat. Davidem huius quoque carminis autorem fecimus.*

1. Dominus regnat, &c. Prima pars Psalmi hoc & sequente versu continetur, quæ omnes iubet Deum regem veteri. *Qui sedet (inter) Cherubim* (sup. regnat. (Inter) Cherubim super Propitiatorio, unde solebat dare responsa. Nota. In hoc versu dicitur, Dominus regnat, contritum fiant populi: &c. At versu 1. pl. 97. Dominus regnat, exaltet terra: &c. Versu quoque 10. pl. 96. Dominus regnat, etiam firmabitur urbs terræ, non commovebitur: &c. Quæ prima quidem fronte inter se pugnare videri possunt, eum tamen vera sunt. Nam quæ piis hominibus gaudet & letitiae, eadem impiis terrores est occasio, ut eum illi Deum regem libenter amplectantur, hi coacti nolint regnare, qui tam severe torerum in ipsos ammaduerit. Itud & pijs homines habent quoddam Deum regem leti & hilaritatis forisipiant, simulque vereantur & timeant, servendum quippe Domino in timore, & exultandum ei esse cum tremore movent David Ps. 2. 11.

2. Dominus in Sion magnus: ibi quippe, ut in regia, magis elucet ipsius maiestas: nec tamen duxit in Sion magnus, sed & recessus ipse super omnes populos, sicut rex aliquis non solum in regia magnus est.

3. Consecrantur nomini tuo &c. Altera Psalmi pars, quæ neminem omnes populi iubent nomen Dei celebrare. Sermo ad Deum ipsum subinde coarctatur. (*Quoniam*) sanctum est tuum illud nomen. Optima ratio. Populi omnes, inquit, tuum, o Deus, sublimis & rectificum nomen concelebrent, quo iam sanctum est, idolorum verò, quæ ubi ipsi coluntur, nomina turpia & prophana, idcirco nulla laude digna. Non statim quod magnum est, laudem meretur: sed quod magnum & sanctum, ut Dei nomen, illud vique omnem laudem sperat: sicut e contra quod nec magnum nec sanctum, ut falsa idolorum nomina, omni laude care debet.

4. Et fortitudo Regis iudicum diligit, seu diligit. Sunt qui hoc sic accipiunt, quasi velit dicere, Et verò huius Regis summa potentia iuris & æquæ est amantissima. Cum hac expositione non malè coheret reliqua pars versus. Nam quod subito tertia portio in secunda mutatur, illud verò non debet videri novum, ad ardentem stricte affectum exprimendum, & alijs sepe usuratum est. Ego hoc, Et fortitudo Regis iudicum diligit, accipio tanquam generale aliquam secentiam, quæ hunc sensum habeat, Robur regis ius amat, ac postulat,

A quasi dicat, Robur regis in iustitia præsertim positum est: & verò cum ita sit, qui iustitiam magis coluit quàm res? *Tu parasti directionem, seu reformationem;* &c. hoc est, tota omnia hactenus recte & iuste administrasti. *In Iacob* quum 22,000 aliorum populorum exclu dat, sed cum nominat populum, in quo præsertim Deo iustitiam suam conspiciendam dedit. Facit à me Ezra, qui prioris partem sic explicat, Fortitudo & gloria est Regis, qui iudicium diligit. Iuxta hunc vertendum esset, Et fortitudo (qñ) Regis, qui iudicium diligit. Rati refert hoc ad verbum superio ris versus Consecrantur, sic, Et (sub) consecrantur fortitudini seu fortitudinem Regis, (quæ) iudicium diligit.

5. Exalate ore vestro. Omnes, tam Israelitas, quàm Gentiles alloquimur. Kimhi. Scabellum pedum eius, hoc est, ex Chald. & Kimhi, domum Sanctuarii. Adorate scabellum &c. id est, Deum apud scabellum &c. In postremo versu, qui dem est sermo cum hoc, pro scabellum pedum eius, legitur montem sanctum eius. Quoniam sanctum est, scabellum pedum eius videlicet.

6. Moyses & Aaron &c. Esset adorandum & orandum Dominum probar extinguitur sanctissimorum virorum, qui eum Deum sepe orant, nunquam repulsam passi sunt. In sacerdotibus eius, hoc est, in Koheni, qui, maximis fuerunt inter illius sacerdotes. Superlatio vim habet præpositio in, apud Sacras litteras haud rarò. Intellige, si vii, simpliciter, pro, qui sacerdotes seu inter sacerdotes eius fuerunt. Videtur hic locus docere Moysen fuisse sacerdotem. Ezra, Kimhi & alij Moysen affirmant, factè probabunt, sacerdotum sanctum esse septem illis diebus consecrationis Aaron & filiorum eius, de quib. Levit. 8. Non defuit ex veteribus Rabbis, testè Kimhi, qui doceant Moysen totis quatuordecim annis, quibus Israeliter fuerunt in deserto, summo sacerdoti suo fuisse potuisse. Sed quo nititur Scripturæ testimoniis, nullum video, nisi hoc fortasse, quod tamen eorum sententiam minime iuvat. Certè istorum Rabbiorum seu Magistorum mihi semper suspecta est fides, nisi textu aliquo sumeretur. Et Samuel inter innocentes nomen eius, seu in innocentiis nomen eius. Kimhi per innocentes nomen Domini, Prophetas, intelligit, affirmatque Samuel inter Prophetas per tempore fuisse maximum, & fortasse prophetarum maximum post Moysen: eamque ob rem diei Iertm. 25. 1. Si fuerit Moyses & Samuel coram me Kimhi

ex Deca obsecrare multam Sacris literis de Moſe pariter & de Samuele dici. Sed longum eſſet omnia iſta recensere. Ad Kimhi, & uoluit es

7 *In columna nobis* &c. Ezra & Kimhi hoc ad Moſem & Aaronem tantum volumi pertinere, non uero ad Samuelem. Raſi & alij ad Samuelem etiam: ſed hi nullo nituntur probabili Scripturæ loco, in quo dicatur Deus loquutus fuiſſe cum Samuele in columna nubis. Quod Deus ſæpe Moſi locutus ſit in columna nubis, nemo neſcit. Quod Aaron etiam, docet caput Num. 18. & uerſus 5. &c. *Cyſſidiebant reſponſa eius*, &c. Oſtendunt hæc uerba Deum non omnes ſui exaudire qui orant, niſi etiam eius mandata obſeruent, ac uoluntati pareant.

8 *Tu exaudiebat eos*, Moſem ſcilicet, Aaronem & Samuelem, quum pro ſaluſe populi orarent. Deus propitius (condonans) erat eis, hoc eſt, ex Kimhi, propitius eos, eorum cauſis. Chaldeus hoc ſenſu interpretatus eſt, Deus condonans erat populo tuo propter eos. Et uolens in adiunctiones eorum, ad uerb. ſuper aperta eorum, id eſt, ea quæ aduerſum illos moliri ſuot Core, & eius conſciji, Num. 16. Sic ſecū ad hoc Kimhi, ad quem hoc addo, adiunctiones, ſeu opera eorum paſſiue, non actiue debere accipi, hoc eſt, non quæ faciunt opera, ſed quæ pauerunt. Raſi quoque explicat propitius fuiſſe, ſeu condonaſſi peccatum Iſraelitarum propter eos. Nota in hoc uerſu ſubitam & emphaticam ad Deum Apoſtrophem.

A 9 *Exaltate Dominum* &c. Repetitur ſex ſe uerſus quingus *Adorate montem ſanctum eius*, id eſt ex Kimhi, montem Moſiam & in quo domus Sanctuarij.

Quoniam ſanctus Domus &c. & ſanctus locus eius. Sic Leuit 19 30. *Sabbata mea caſtodite*, & *Sanctuarium meum intrate*: ego Dominus. Quum, inquit Kimhi, Doſorum uſu ſanctuarium metuent, com metuent qui Dominum mandauit ac delegit: quumque pariterem Domui ſine Sanctuarij adorant, com adorant qui Domum ſanctificauit, ad Deumque reſpiciunt, & mentem exeunt. Sic oſt (audiam inimici

B crucis Chriſti) crucem quum adoramus, Chriſtum ipſum adoramus, aſpiciunt in antro ſidei, & conſummatorem Ieſum, qui propitius ſibi gaudio ſuſcipit eum, conſuſione contempta, atque in dextera ſedis Dei ſedit. Reſpectum tunc eam, qua talem ſuſcipit a peccatoribus aduerſum ſeipſum reſtitutionem: ut ne fatigauer, animos noſtros deſicientes. Sic noi Chriſti & Diuini imagines quum adoramus aut colimus, Chriſtum & Diuini ipſos colimus: non lignorum, aut colotum naturam colimus: abſit: ſed inantatos characteres Chriſti & Diuinitatis. Hos enim cum habeamus, per ipſos Chriſtum & Diuini noi tenere atque ampleſſi uiuere ac ſpirantes nobis uideant. Quum adoramus atque exoſcolamus librum Legis aut Euangeliorum, non naturam memoriam aut ſtramentum adoramus aut exoſcolamus, ſed uerba Dei, quæ in illo continentur.

R. Lamentum
291. Nup-
tialis 17.
p. m.

PSALMVS

XCIX.

C.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

PSALMVS ad confessionem.
Iubilare Domino omnis
terra.

2. Seruite Domino in lætitia : introite in conspectum eius in exultatione.

3. Scitote quòd Dominus ipse (est) Deus, ipse fecit nos, & non (ipsi) nos, populus eius, & oves pascuæ eius.

4. Introite portas eius in confessione : acria eius in hymnis : confitemini illi ; ^a laudate nomen eius.

5. Quoniam bonus (est) Dominus, in æternum misericordia eius : & usque in generationem & generationem veritas eius.

PSALMVS in confessione.
Iubilare Deo omnis terra :
seruite Domino in lætitia.

2. Introite in conspectu eius, in exultatione.

3. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus : ipsa fecit nos, & non ipsi nos.

4. Populus eius, & oves pascuæ eius : introite portas eius in confessione, acria eius in hymnis : confitemini illi.

5. Laudate nomen eius : quoniam suavis est Dominus, in æternum misericordia eius, & usque in generationem & generationem veritas eius.

^a heb
laudatis
in prop
benedictum

COMMENTARIVS.

Argu-
mentū.

Quoniam hic Psalmus etiam ab contextus & orationis cum superioribus quatuor similitudinem insilem videtur esse cum illis argumentis, & eodem tempore, eademque occasione conscriptus, nihilominus tamen in Titulo colligitur peculiari usui præterea hoc carmen fuisse destinatum, ad confessionem animarum seu gratiarum actionem, quotidie propter beneficium diuinitus nobis concessa habendam. Chaldaei, Rasi & Kahenaki censent idcirco scriptum fuisse hunc psalmum, ut in sacrificiis confessionum seu eucharistiæ decantaretur. Hoc porro carmen hauriatur animis mortales, & præcipue Iudei, ut biliores debitis Domino cultum præstent, ut sistant se totam eo, adfintque ad ipsius adus fores ipsam celebrari, ac tollendari, solum Deum, generum hominum conditorem, & conseruatorem, perfectum bonum, misericordem, & veracem.

1. *Iubilare Domino &c.* Primo versu proprio psalmi continetur, quæ amplificatur postea.

2. *Seruite Domino in lætitia : &c.* Seruitus apud homines, quantumuis iusta & elemeus, mortalis semper habet aliquid : at Deservitus, modò liberali, quo ipse ut pater ac Dominus colitur, nihil habet tedulæ, nisi aliqd ieiuniois semper solliciti de officio Vnde illud alterum psalmi. *Seruite Domino in timore, & exultate cum tremore.*

Introite in conspectu eius &c. id est, alacritate vos sistite coram eo, & quasi seruati-

Antiphate. Vbi? Ad Arcam: vel ad Tabernaculum coeuntibus, quò populus ad celebrandum Deum conuenire solebat.

3. *Sitatis &c.* Pars propositionis, quæ seorsum Israelitæ compelluntur. *Dominus ipse (est) Deus.* Populus Israeliticus, viso miraculo, *Dominus ipse (est) Deus.* *Dominus ipse (est) Deus.* an. i. Reg. 18. 39. *Et non (ipse) nos.* Hebraeus codex duplicem habet lectionem, in textu vngos, in margine alieam: in textu וְיֵשׁוּעַ וְיֵשׁוּעַ וְיֵשׁוּעַ, & nennus nominandi casu: quans lectionem Græci sequutus est, quans

P S A L M V S

CI.

C.

V E R S I O

N O V A.

V E T U S.

AVID Psalmus.

Misericordiam & iudicium cantabo: tibi Domine psallam.

2. Intelligam in via immaculata: quando venies ad me: perambulabo in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.

3. Non ponam ante oculos meos rem iniustam: opus declinantium oculi: non adhaerebigo mihi.

4. Cor prauum recedat à me: malignum non cognoscam.

5. Detrahentem secretis proximo suo, hunc succidam: elatum oculo, & latum corde, hunc non potero (ferre.)

6. Oculi mei ad fideles terræ, ut sedent mecum: ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit.

7. Non habitabit in medio domus meæ qui facit dolum: qui loquitur mendacia, non firmabitur in conspectu oculorum meorum.

8. In matutinis succidam omnes peccatores terræ, ut disperdam de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.

PSALMVS ipsi David.

Misericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine.

2. Psallam, & intelligam in via immaculata, quando venies ad me.

3. Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.

4. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam: facientes prevaricationes oculi.

5. Non adhaesit mihi cor prauum: declinantem à me malignum non cognoscebam.

6. Detrahentem secretis proximi sui, hunc persequar.

7. Superbo oculis, & insatiabili corde, cum hoc non edebam.

8. Oculi mei ad fideles terræ: ut sedent mecum: ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.

9. Non habitabis in medio domus meæ qui facit superbiam: qui loquitur iniqua, non direxisti in conspectu oculorum meorum.

10. In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ: ut disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.

C O M M E N T A R I V S.

Argum.
mentum.

Hoc carmen edidit David, ut apparet, statim atque regni duodecim Tribuum administracionem suscepimus egi. Cur duodecim tribuum duxi? Quia ciuitatis Domini, per quam Hierosolyma videtur intelligenda, meminit in postrema versu: Hieroselymam autem solum obtinuit David, postquam ei omnes Tribus communis sententia regnam detulissent. Proponi autem in hoc Psalmo David qualem se cum erga se & famulantes, tum erga Remp. praestitorem sit. Ac primam quidem Dei misericordiam, & iudicium, quorum beneficium regnum sit adaptat, perpetuo celebraturum venet ac promissum datorum semper operatur, ut innocenter, etiam intra priuatis parietes, vivat: nunquam sibi peruersum quippiam facendum

Deum non metuitis, omne ob admiranda
eius facta, quæ videtis, ipsum metuite.
Hinc collige Deo seruendum, eiusque obse-
quium & cultum exhibendum in timore,
non sine exultatione, sed semper cum tre-
more, ex psal. 118.

[illegible]

A typo reperirent. Agellius, *Epil.* Accensurus putat pro *q̄* *ap̄b*, quod hodie in Hebræo est, olim in aliquibus Hebræis libris fuisse *ḥ* *en*, quod significat *lignum*: unde Sequentiota verificat *ē ligno*. Deinde cum in aliis codicibus lectio vitata reperiretur, *accensum*, (*proemum*), vitumque, sed cum aliis quo signo diversæ lectionis positum fuisset, quo signo sublato *ē* posteriorior quod et significaretur ignaris, remansisse lectione vitamque in Læoniis, Græcisque codicibus, *Dominus regnabit *ē ligno*, eternis torrentis &* quæ sequuntur. Postremo lignum sublato esse *ē* quopiam qui videret in Hebræis, qui suo tempore circumferebatur, non haberi. Sic ille. Si citis, vi *ē* quibusdam sciolis expositæ sint istæ voces, qui fieri potuit, vi nemo propterea reprobatur? An sciolis doctis, qui nulli siculo defuerunt, occcludere ea omnino potuerunt? Deinde cur ex omnibus, quæ quot sonant orbe terrarum; Græcis & Latinis libris sublata essent, ore in quibusdam saltem remansissent? Scilicet quod fundam auroris tætarumne potuit? Mihi profecto non sic verisimile. Atqui multus hæc ætatismodi alacritas placere. Aug. Iustinianus, Gennæos, ordinis Prædicatorum, Episcopus Nebensis, in suo Palæstio quinquaginta huiusmodi, ad marginem eorum verborum, *Deus regnabit*, annotat hoc ex Fabio, quod legitur in Romana Psalmodia, *Regnabit *ē ligno* Deus*, non est de Hebræica veritate, sed Christiana devotione, vi arbitror, additum. Sequutus est verd hanc paraphrasin eam editionem Theodulphi, qui nobis passionis carmen æ devotum copiosissimè vbi dixit, *Impleta sunt quæ conjungit David fideles carmine, Dicens in nationibus, Regnabit *ē ligno* Deus*.
tr. *Et fiet celis, & tulerit terræ*. & c. Terra & postrema pars Psalmi, eo quæ per gravitatem res etiam sensu, & sapientie carere ad læticiam & triumphum animæ. Vult illa præfopposita ingentis gaudium exprimere ob Aram Hierosolymis receptam, vel ob Christi advenum. E contra Joel Propheta, cap. 2. ro necropis; 13, sompnium, tum, tumum morore em significat vites, *fulgent *ē ligno* obtenebrabit *ē*, & *fulgent retrahentur splendoris* suæ. Sic Estius cap. 24. 23. *Et erasit *ē ligno*, & offudit *ē* fel*. Adde Bæci, ver. 15, cap. 31. *Lætent, celis, dando tatem*. & *exultat terra*, dando propentum.
Cum exultat nux, ad verb. *tenet nux*, hoc est, bōer, se tenet suisibus mārō, quā prælatitia, subque motu gaudium velut testetur. *Expletudo eius*, id est, ex Kmbi, pōces. Explicat hunc de bralismi sequi, ver. 10. *Gaudet *ē ligno*, et tunc me in *ē ligno***

$$M = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{\lambda} + \frac{1}{\mu} \right)$$

ciendum proposuerunt: necnimen improbum in amicis habiturum: occultis calumniarum,
& surrumque, aulicorum pessime, prout fugaturam: superbor, aut ambrosios, alterum
regnum perniciem, nullo modo toleraturum: vitros probatos fidei consilios adhibentium
probos invidiosos rebus gerendis profecturum: ususque & mandatis in contrabernationem ad-
missurum, aut certe contrariis expulsum: affecturum denique infus pium, & exterminatu-
rum quosvisque improbos, ac praesertim sacrum Hierosolymam ab omni-
bus sceleratis repurgaturum. Haec dum puer Rex ait, crede docere velle ipsam quales re-
ges esse debeant, ut possit inseribi hic psalmus Speculum Regum: est non minus qua
ad regnum manus pertinent, hic trahuntur, sed praecipua, ad quae facili cetera reduci
possunt.

1. Misericordiam & iudicium cantabo. &c. A
David simul atque regi hebreorum admi-
nistracionem aspreatur est, quod ex opi-
lucos, mima hominum sorte, ad supre-
mam dignitatem, & quandam veluti inest
mortales deitatem, hoc est, regiam potesta-
tem, esset euectus, & ut loquitur Asaph
ps 78 70. sublatus de saula ouisum, & de
post futurum accepit, ut pasceret iacob
populum Dei, & israel hereditatem eius,
vnius Dei misericordiae quod verò sublat
tot sui hostes, eiusdem iudicio adscribitur.
dictum quippe intelligit hoc loco, ut alibi, B
seueritatem, qua improbos & reuoluntates
Dei cohercet. Dilectus hic Regis, quod
ad tantum munus videretur, non oarum,
non formae, non artis, non virtutis, non
atomorum, quasi Reges & Regibus nascan-
tur, si eger fortunae merito esset, dolus aut
ars faciat, virtus designet, arma obitu-
da ut, sed totum diuinae misericordiae opus
esse: quod verò, sublati hostes, regem
gubernacula capellam, eademque felici-
ter admentem, illud esse diuini iudicii, per
quod qui potestati, adeoque Dei ordinationi
resistunt, eueruntur Regum igitur,
David exemplo, hae prima cura sit, ut
starem atque ad regis gubernacula accessio-
ri, Dei misericordiam & iudicium psalm
celebre, nec vquam cessent. *Miseri-*
cordiam & iudicium Dei cantabo quoad vi-
uam: ubi Domine psallam super eadem
misericordia & iudicio Frigeor Ezra. Kim-
hi, & alij Hebraeorum, qui quae illor sequen-
tur, exponentes de misericordia & iudicio,
quae erga omnes populum factum in se pol-
lueretur David. Nam praeterquam quod
phrasia aliena mihi videtur ad ista inter pre-
tatio, possentur etiam membra, quod
soler esse prioris repetitio, & repugnat, ac po-
tius cum prioris expositione conuenit Kim-
hi obseruat nescio quem Rabbini sit sine
exponere hunc versum. Sine misericordiae
ecce mecum agat, siue seuerè ac duriter pro
tuo iudicio, semper sanam, virumque, &
misericordiam & iudicium celebrabo, &
tibi Domine psallam. Non est, ut ego qui-
dem arbitror, aliena sententia: hancque
Cicilius expressit his verbis, *Se miseri-*

cordiam tu retribuam mecum, si iudicium tu fa-
ciam mecum, pro omnibus criminibus: totum te
Domine psallam.

2. Intelligam in via innocentiae, id est, Ad-
iectam semper animum deinceps ad inno-
centiam, atque integritatem viam, studebo
bonae, atque integris moribus Regis en-
teresse esse bonum, atque innocentem vivere.
Rex namque si bonus est, tales erunt &
subditi: quippe hoc est facere ille facien-
do docet. Si boni subditi, facile in hos obui-
nebu imperium. Contra si Rex malus est,
necesse est malos fieri subditos: hae enim
conditio principum, ut quicquid faciant,
praecipere videantur: & priuato rum via
totra ipsos ferè resident, principum lae
vaganur: utque in eos potibut, sic in impe-
rio, grauissimus est morbus, qui a capite
diffunditur. Quod perniciosis de Rep. me-
rentur principer, quod, ubi viriosi sunt,
non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea in-
fundunt in emittentem: neque solum obui-
quod ipsi contumper, sed etiam quod
corruptum: plurius exemplo, quam pec-
cato nocet: oec totum malum est peccare
prinaper, (quamquam est hoc magnum per
se ipsum malum) quantum illud, quod per
multi timores illorum exultant. Si verò
mali subditi, quid restat, nisi ut illi, quam-
primum liberos fuerit, seruitutis ac regni
iugum exuriant? Possimus enim quisque
aspernare rectorem patitur, *Quando ve-*
mes ad me, & opem feret, ut id possem
perficere, intelligere pimum & ambula-
re in via innocentiae? Absque te enim nihil
possum. Ex iugenti affectu facientem, quod
proponit, nascitur tam subita interrogat-
io, quae vorum continet, quasi diceret, ec-
quando, Domine, veniet ad me? & q. ma-
thae, quando, perpetuè est interrogarium
extra hunc locum. Quidnam igitur & hic,
praesertim cum in Graeco sit μήν, & in
Chald. מַחְמָה, quorum utrumque
interrogat Ex Rabbis exponendum, quando
veniet ad me via recta, ut ambulem in ea

Perambularem innocentia cordis mei, id
est, conabor ac studebo perpetuè me gere-
re animo syncope & puro. In medio domus
meae, id est, etiam intra pinnas pariet-

tes, seu, ut loquitur Rasi, etiam ut patet.

3 *Non ponam ante oculos meos rem inuisam*, id est, nihil voquam ipse mihi propitiam impie aut iniuste agendum. *Rem inuisam*, ad verb. *rem belial*, id est, nequam, seu nequam hominis, homine nequam dignam videlicet. Quid significet *belial*, videat vtr. 9. ps. 41. & in Lexicis. *Opus*, ad verb. *facere*, infim. pro nomine ex Kimhi. *Declinationem* à recta via. *Res belial* & opus declinatorium idem sunt. *Od*, neque adducar inquam, ut peptrem aut imiter. *Non adducerebunt mihi res belial*, aut opus declinatorium. Hoc loco David suo exemplo reges monet, cum omnia possint, ipsi tamen solummodo licere quod iustum est, cauendumque esse diligenter, ne ex magna fortuna licetoriam tantom usurpent. Valeat illud, *Esset filii*.

bet. Nam remora iustitiae, quid sunt regna, nisi magna luxuriosa? Meminerint Reges se legibus quoque assigatos, & hoc è bono suo esse. Nam prolesto immunis à legibus monarchia acerba, ac nemo ei fiscalis subdit, adeoque firma & diuturna esse non potest.

4 *Cor prauum*, hoc est, ex Ezra & Kimhi, Vir cordis prauit, *recedat à me*. Sensus, Tali homini ioterdictio ergo mea domo & familiaritate: quod pettinet *malignum*, seu *malum*, vitium scilicet, secundum Ezram & Kimhi, *non cognoscem*, id est, nunquam habeo inter amicos & familiares.

5 *Detrahentem secretis* &c. Promittit in priore parte huius versus se oculos detractores & furtivos, quales, heu! o. mnes multi in aula versantur, è domo & aula exterminatorum. *Secretis*, hoc est, apud me solum, ut mos est aulicorum ad Regis gratiam demerendam. *Succidam*, ex aula, & domo scilicet. Non potuit quippe iuste oculos illos detractores omnino exterminare, & capitali poena afficere. *Elatum oculo*, id est, superbum. Superbi enim solent oculos attollere. *Latum corde*, id est, hominem ambitiosum, & ut veritate post Græcum, *in nihil corde*, cui nihil inquam potest esse satis sine honorum siue opum. Hoc hominum genus regnis est infestissimum. Cuius Quia, ut dicit Sapiens Reg. Prov. 28. 25. *Latus animo* (Vulg. *Qui se iactat & dilatat*) *iniqua cogitat*. Idcirco istud hominum genus nullo modo auctoritatum. *Hanc non potero ferre super*, vel videre, quæ ellipsis familiaris est suis Sacralitris. Lat post Græcum hic habet, *cui hoc non adehant*, ex *hanc oculi*, comedam, pro *hanc oculi*, potero.

6 *Oculum ad fideles terra*, eruat sup. hoc

est Circumspiciam undique quinquam in terra Iudæa fidem & probitatem colant, ut *sedent meum* pro tribunali, vel in sancto teregal consilio; ut illos meis consiliis adhibeam. *Oculi mei*. Reges exemplo suo monent David oculis suis, quoad licet, ut, ipsibq; videre, & consulere quod in rem sit. Esi Reges sapientes sapientes viros assumere in partem curarum debent, libereque trahere, *magna negotia magnis adiutoribus* *egere*. Pauca aliqua vnus videt, vult audire. Multos itaque regis oculos & multas aures esse oportet, quique princeps de sua vnus sententia omnia gerit, superbum hunc cum Livio iudicabo magis quam sapientem. *Fideles*, hoc est, viros fidei, & integritatis speculatores, fortes & vetos in dicenda sententia, constantes, taciturnos. *Terra Iudæa* cui imperabatur David. Nam cur exteros adiecit? Disce hinc, Rex, consiliis hanc remittere adhibendos exteros, sed indigenas qui noxint Rem. quod, ut ait Cie, 2 de Orat. ad consilium de Rep. dandum caput est. *Meum*. Nunc satis est

Regem optimos habere consiliarios, osti etiam ipse consiliis intetis, & maximas res agat saltem, ne vim principatus resoluat, cuncta ad consilium reuocando. *Ambulans in via immaculata*, hic mihi ministrabit. Quos homines consiliis adhibitorum esset, dixit, nunc quibus administris sit viturus, probis scilicet Ministris iorellig quorum manus & opera magis, quam consilio, in Repub. gubernaanda Rex vitut. Audiant Reges hanc vocem sanctissimi Regis *ambulans in via immaculata*, hic mihi ministrabit. cuique exemplo probos ministros cum cura deligant, malis oib; credant, nullam existimationis suæ partem committant. Teneant illud consilium, Meliorem esse Rem. & propè tutiorem, in qua princeps malus sit, eam qua malus principis ministris. *Ministrabit*. Vitur verbo *non sehereth*, quod bene dicitur ministerium significat: unde & sacerdotibus tribuitur. Qui differant *non ausdib; seruiant*, & *non sehereth*, ministrant, faciliè intelliges ex verbis postrema versiculus cap. 8. Num.

7 *Non habitabit in domo domus mea* &c. Iam quales velit ministros domesticos ait, non versutos, non mendaces, qui in qua domo habitant, necesse est illam odium, & ris, pugnis totam flagrare: ut reuasi prouideat princeps, eius aurbotitas in publico vilescat oportet, qui domus suæ non potest bene præsistere. Optumè D. Paulus ad Timoth. 3. Si quis ait de Episcopis loquens, *domus suæ præsistere*, quomodo Eccl. sic Dei diligentiā habebit? De Discipulis item idem

ferme Adde, Si regia contubernio lo-
cos in eiusmodi hominibus, habebit Rex
peritudo, iugum suo & regni damno, qui
omnia ad gratiam, nihil ad veritatem lo-
quutus, & eum ipsius fortuna potius, quam
cum ipso: qui eius honesta atque iphonesti
laudem, qui bonos culpent, crimineorum,
malos contra, si è re est ipsorum, acerrimè
iucaniui. *Non firmatur* &c. id est, haud
diu hunc patiar etiam me visari, sed
statim atque eius ingenium cognovero, a-
bigam atque exiudam domo. Discat prin-
ceps ex Cominco (cap. 33) digno Rege con-
silio, Nullum maius iudicium bonæ mē-
tis Principem posse ostendi e, quàm vi ad-
iungat sibi viros virtute & fama celebres,
iisque famulatus viatur. Nam omnes sta-
tim iudicabunt cum ialem esse, quales eos
cognoscent quibus consuevit.

In matutinis singulis facienda, atque
exte minabo deinceps omnes peritateres.
et eos moris: *immo* absque ulla excep-
tione, & acceptione personarum, vbi-
cumque locorum in hac terra repitiemur, a multis
magis eos qui vbi in Deo sacram Hic ioso-
lymam suis fidelibus cotaminant: quod
peritinet pollicitus membrum, ut disper-
dam, prop. excludam, de iustitia Dei omnes
operantes iniquitatem, hoc est, vi sacram
Domino civitatem, scilicet Hierosolymam,

A ab omnibus sceleratis et pauperum quasi pie-
cipua causa, quæ Davidem ad iustitiam leue-
ritatem & penam ab impiis exigendas
impulit, lucis vbi Hierosolyma, quæ,
vtpote Deo sacra, impium erat curanda,
& expurganda sceleribus. Cor Hierosoly-
mam vocat David *civitatem Domini*, eam
nondum suo tempore illi esset exiustans
Templum Respondeo, Quoniam illam ei-
uitatem Dei suam, ibique extruendum
Templum traditione erat exceptum, vi cē-
tem Hebræi, et saltem diuino numine e-
doctus id David optimè nouerat. *In ma-
tutinis* am, quod fortasse maius domi-
xat tempore olim vi Veteri Lege, ut nunc,
capitales causæ cognoscerentur: quod i-
pexisse videtur Ieremias cap. 22 *Domus
David, sic dicit Dominus, iudicate man-
iudicium, & iudicate vi oppressum de manu op-
primetur. Operantes iniquitatem, ad verb.
operatores seu impietatem iniquitatem, qui se-
licet non semel nec uno modo tantum pec-
cant, sed sepius, nec ulla ratione possunt
enclor em ad mentem reuocari. Ipsi tan-
dem puiendū sunt, ac de medio tollendū,
nec iam iameo, ut ait Seneca i. de ira, ut ipsi
peccati, quàm vi alios peccando deterreant.
Castigandi enim improbi non iam quia
peccarunt, quàm ne peccent, sicut qui-
dam dixit.*

P S A L M V S

C I

C I I

V E R S I O

V E T V E

N O V A.

RATIO pauperis, cum
anxius fuerit, & in con-
spectu Domini effudit
preces suas.

2 Domine exaudi orationem meam: &
clamor meus ad te veniat.

3 Non auertas faciem tuam à me: in
quacumque tribulor, inclina ad me au-
rem tuam.

4 In quacumque die innocenter te, vi-
lociter exaudi me.

5 Quia defecerunt sicut fumus dies
mei: & ossa mea sicut cinis atue-
runt.

Tomo. II.

RATIO *pauperis quum
anxius fuerit, & coram Do-
mino effundet preces
suas.

2 Domine exaudi orationem meam,
& clamor meus ad te veniat.

3 Non auertas faciem tuam à me: in
qua die tribulor, inclina ad me au-
rem tuam: in qua die inuoco, * velo-
citer exaudi me.

4 Quia defecerunt sicut fumus dies
mei, & ossa mea sicut cinis atue-
runt.

N ij

d. p. m. 2.
herba.

5 Percussus est ut ¹ fœcum, & aruit cor meum : quia oblitus sum comedere panem meum.

6 A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.

d. p. m. 3.

7 Similis factus sum pellicano ² solitudinis : factus sum sicut nycticorax vastitatum.

8 Vigilavi, & factus sum sicut passer solitarius in deserto.

9 Tota die exprobrauerunt mihi inimici mei : insipientes in me per me iurauerunt.

10 Quia cinerem tanquam panem manducaui, & potum meum cum fletu miscui.

11 A facie iræ & indignationis tuæ : quia eluans allisisti me.

d. p. m. 4.
herba.

12 Dies mei sicut umbra inclinata : & ego sicut ³ fœcum ai ut.

d. p. m. 5.
herba.

13 Tu autem Domine in æternum permans : & ⁴ memoriale tuum in generationem & generationem.

14 Tu exurgens miserere Sioni : quia tempus miserendi eius ; quia venit tempus.

15 Quoniam maxime diligunt serui tui lapides eius, & pulueris eius miserentur.

16 Et timebunt Gentes nomen Domini, & omnes Reges terræ gloriam tuam.

17 Quia ædificauerit Dominus Sion, & visus fuerit in gloria sua.

18 Respexerit ad orationem myrtæ, & non spreuerit precem eorum.

d. p. m. 6.
herba.

19 Scriberetur hoc ⁵ in generationem posteram : & populus ⁶ qui creabitur laudabit Dominum.

20 Quia prospexit de excelsu ⁷ sancto suo : Dominus de cælo in terram aspexit.

d. p. m. 7.
herba.

21 Ut audiret gemitum ⁸ compeditorum : ut solueret filios in contemptio- nis

22 Ut annuntiaret in Sion nomen Domini, & laudem eius in Ierusalem.

6 Percussus sum ut fœcum, & aruit cor meum : quia oblitus sum comedere panem meum.

7 A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.

8 Similis factus sum pellicano solitudinis : factus sum sicut nycticorax in domibus.

9 Vigilavi, & factus sum sicut passer solitarius in deserto.

10 Tota die exprobrauerunt mihi inimici mei : & qui laudabant me aduersum me iurabant.

11 Quia cinerem tanquam panem manducaui, & potum meum cum fletu miscui.

12 A facie iræ & indignationis tuæ : quia eluans allisisti me.

13 Dies mei sicut umbra declinauerunt : & ego sicut fœcum arui.

14 Tu autem Domine in æternum permans : & memoriale tuum in generationem & generationem.

15 Tu exurgens miserebere Sioni : quia tempus miserendi eius, quia venit tempus.

16 Quoniam placuerunt seruis tuis lapides tui : & terræ tuæ miserebuntur.

17 Et timebunt Gentes nomen tuum Domine, & omnis regis terræ gloriam tuam.

18 Quia ædificauit Dominus Sion : & uidetur in gloria sua.

19 Respexit in orationem humilium : & non spreuit precem eorum.

20 Scribantur hæc in generatione altera : & populus, qui creabitur, laudabit Dominum.

21 Quia prospexit de excelsu sancto suo : Dominus de cælo in terram aspexit.

22 Ut audiret gemitum compeditorum : ut solueret filios in contemptorum.

23 Ut annuntiaret in Sion nomen Domini : & laudem eius in Ierusalem.

- 24 In conueniendo populos in unum,
& reperi ut seruiant Domino.
25 Respondit ei in eua virtutis sue:
Paucitatem dierum meorum nuntiasti mihi.
26 Ne reuocet me in dimidio dierum
meorum: in generationem & generatio-
nem anni tui.
27 Initio tu Domine terram funda-
sti: & opera manuum tuarum sunt cae-
li.
28 Ipsi peribunt, tu autem permanes:
& omnes sicut vestimentum veteras-
cent.
29 Et sicut opertorium mutabit eos, &
mutabuntur: tu autem idem ipse es, &
annus tui non deficiens.
30 Filij seruorum tuorum habita-
bunt: & semen eorum in saeculum di-
rigetur.

- 23 In conueniendo populos in v-
num: & regna, ut seruiant Domi-
no.
24 Afflixit in via virtutem meam,
abbreviauit dies meos.
25 Dico, Deus mi, ne reuoces me
in dimidio dierum meorum: in ge-
neratione generationum anni tui.
26 Initio terram fundasti: & opera
manuum tuarum (sunt) cae-
li.
27 Ipsa peribunt, tu autem per-
manes, & omnia ipsa sicut vestimen-
tum veterascent: sicut opertorium
mutabis ea, & mutabuntur.
28 Tu autem (idem) ipse es: &
annus tui non deficiens.
29 Filij seruorum tuorum habita-
bunt, & semen eorum in conspectu
tuo stabilietur.

COMMENTARIUS.

Inscriptio. & contextus ipse, praecipue verbi versus 14.us & 15.us aperte ostendunt hoc carmine contineri precationem Hebraei Genitricis una longa exilij calamitate apud Baby-
lonias fractae: & quidem ex verso 14. perspicue apparere editum esse, & populo Iudaeo, qui per pauperem in turbo intelligendus est, praestitutum, cum 70. anni per Babiloniam pre-
dicti iam pene essent elapsi. Quis sit auctor ignoramus, nisi fuerit est Daniel, aut alius Pro-
pheta. Quisquis est, sua vel alterius nomine primum Deo supplicat, sua mala exponens
varisque similitudinibus amplificans. Deinde futurum praedictum, atque tempus implere,
ut Deus suorum misereatur. Inde rursus queritur de hostibus, Deum rogans ne commutare
needam decursa vitae spatio, se in medium tollat, ante reddatam libertatem. Tandem ait Deum,
qui aeterna sit, & immortalis, promissam libertatem posteris saltem aliquando presta-
tum, ac sic se consolatur.

Argu-
mentum.

1 Pauperis, seu afflicti, hoc est, populi Is-
raelitici in summas angustias & miseras re-
dacti: vel consilietur ex illo populo, quasi
singulis hae precandi formula fuerit per-
scripta. Potes ventote Oratio pauperis, pre-
scripta scilicet.

2 Domine exaudi &c. In hoc, & sequente
versu est propositio & exordium audien-
tiam faciens. Exaudi, seu audi &c. Certum
est Deum omnium orationes & voces au-
dire. Quod ergo dicit audi, id est, inquit
Ezra, fac ut in palam omnibus te meam
orationem audire.

3 Non auertas (heb. abscondas) faciem
tuam a me. Tu dixisti Deus, 31. 17. abscon-
das faciem meam ab eis: quae maledictio
in nobis est impleta. Ne abscondas diu-
nus faciem tuam a me: quo precior id

A quod sequitur, velociter exaudi me. Kimhi,
Isaac Abuag &c. Exi de exilibus est di-
ctum, & abscondas faciem meam ab eis, ut
abscondas faciem tuam a me in die angus-
tiae meae: siquidem de afflictis & pauperi-
bus non est iste locus intelligendus, cum
contra pl. 1. 2. 6. scriptum sit, Propter mis-
eriam meam, propter gemitum pauperum,
nunc exurgam, dicit Dominus. Considera-
tem hanc esse orationem pauperis, quam an-
xius fuerit.

4 Quis defecerunt sicut &c. Sequitur vs-
que ad vers. 13. expositulatio huius narratio-
nis malorum & calamitatum. Defecerunt si-
cut fumus dies mei, id est, sicut res, quae
combustur, abit in fumum & tandem in
nihilum, sic dies mei sensum euascentis in
afflictis huius exilij miseriae. Simile est Ps.

37. 10. *Et ossa mea tanquam focus* &c. id est, ossa ipsa, quæ prius frigida sunt, instanti focu atuerunt, tanque exusta sunt quæ focus. Huc pertinet illud Prov. 17. 23. *spissitudo tribus recitat ossa*. Huc & referendum illud Zach. 3. 3. *Nunquid non esse terras (est) cretus de igne?* Iosue (Iesus) scilicet facci dos ei prius è Babylonica captivitate, Focus Græcè *πῦρ*, Lat. *crematio*, id est, lignum aridum cremari facile Chaldæique interpretatur est *chytropax* B. Hieron. *frax*. Vox Hebræa *קֶדֶשׁ* *mokedh*, locum significat, ludice Kimhi, in quo perpetuò ignis accenditur, id est, focus. Occurrit hæc vox Es. 33. 14. in num. multitudinis, 5. *Perassum est ut fenum*, (heb. *herba*), &c. Sensus, Non secus atque herba Solis ardoribus percussa, exaruit cor meum, Cor? *Quia oblitus sum præ dolore comedere paucum meum*, panem scilicet humido radicali consensuodo necessitatem. Hoc sensu dicebat ps. 22. 16. *Arui tanquam esula carnis mea*.

6. *A vinea misere mihi* &c. hoc est, Præ nimia agitudine & gemitu assiduo in conturbat, vi carnis procerus consumpta ossa cui adhærescam. Caro enim hic pro cute appellatur, sicut eodem à Job 18. 13. cutis pro carne, quoniam, inquit Kimhi, hominis cutis est caro, nec potest à carne dei alii, ut in cæteris animalibus. Hinc illud Job 19. 20. *Pelle mea, & carni mee* (extimæ scilicet) *adhæsi ut memi*.

7. *Similes factus sum* &c. Pro pellicano alij interpretantur *ovem malam*, pro mystificatione bubonem. Sanè et Hebræi quidem sciunt quorum ovium nomina sint vocabula Hebæica: hoc tantum apud eos constare, esse nomina ovium iustum, & solitudinis amariotum. Magis tamen similitudine significat me vul, se præ meo iote regi è fene luceat, & ipsam quoque charissimorum congressum. *Nyxtherax iustissimus*, id est, loca vasta, ac desolata incolens.

8. *Vigilans*, seu *Vigila*, addit Chaldæus, *tota nocte*: quasi dicat, Tota nocte per vigilat signo præ meo iote. *Sicut passio solitaria*, hoc est, compare viduarum, aut pulcherrimorum.

9. *Tota die exprobabamur*, pro, exprobant, &c. Causam addit cui surgeti hominum commotum, & solitudinem querat: *Miserio mihi*, inquit, nunquam cessam insultare inimici, miserias exprobare. *Insanientes in me* ad verb. *insaniamen*. Idem hoc quod *cruciat me*, omni scilicet impetu, & misero quodam furore me percussit. *Periclitabar meum*, ac iocanti sibi aut alii malè impetari volui: ita enim mecum insultantes agunt, ut hunc locum

amorem habeant, *Sicut fuit Iudeus iste*, & hoc aut illud fecit. Hoc sensu legimus Es. 65. 15. *Et dimittetis nomen vestrum in curam mentum electi mei*, Et Num. 5. 21. *Dei re Domus in maledictionem*, & *incuramem in medio populi mei*. Sic hoc ex Rasi, Kimhi, & alijs Hebræorum exponendum. Cum Græco & Lat. pro, *per me*, potes vertere *adversum me*, hoc sensu, in tantam perniciem conspiratum ac cooiviarum. Nec potest carci præclaro sensu carci versionis illud, *si in iustis me*, nec illud *Laurex*, qui *laudabant me*, nimirum ex *חֲבֵרֵי מְחֻלָּלֵי*, pro *חֲבֵרֵי מְחֻלָּלֵי* sententia enim est eiusmodi, Non aperti hostes in modo, sed & occulti, patim lædantes, quod pessimum inimicorum genus, in me conspiciant.

10. *Quis intrem* &c. Non est hæc ratio mox præcedentis versus, sed 2. & 3. quibus Psalmi propositio continetur. Fortasse magis in promptu esset dicere, quod non semel est dictum, particulam *pro* ei, non valeat hic conjunctionem causalē, sed affirmatiuam esse adverbii, & significare *in iustis me* professum tantum esse expectuam. Potes igitur vertere e Certe intrem &c. *Cur re tanquam panem madducavi*, hypallage poetica, & proverbialis loquendi modus, pro, panem tanquam cinerem manduco, hoc est. Panis non magis sapit pabulo meo, quam cinis: ita sensui, atque adeo gustum meos corripit. *Panem meum* &c. Sensus est, adeo magnam vim lachrymarum semper effundo, vi potum ipsum lachrymis, quasi vinum aque, misceam. Iui autem me pabulo mei molestias, quoniam tu vi, ac iuro mihi intrem es: hincque significat versum qui sequitur.

11. *A facie ira* &c. Nam nisi mihi esset laus, toti malo haud paret. Eodem pertinet quod sequitur, *quia elevari* &c. In heb. *elevari me*, & *proceris me*: id est, quod admodum qui vult rem aliquam maiorem si impetu deo sum in terram proicere, illam prius in altum atollit, sicut me sublimem extulisti, ut vi maiore ex alio præcipitem daret. Extulisti me ad summum dignum & felicitatis fastigium, nunc vero in eximias miseras detecisti. Quod si nunquam meliorem fui unquam essem expertus, æquior et profectio animo hæc seu cetera mala: lamnum quippe genus infelicitatis misero est *tenere* fuisse aliquando felicem. Exia Thien. 2. 1. *visi qui elati in haec sententiam*, *Quia de obli existo furere suo Dominus iustam suam projecit de caelo in terram decorem Israel* &c.

12. *Dies mei sicut umbra* &c. Sensus, Intei im dum sine expecto huius malis, vita ubi, siquique dies mei insit vmbæ lucinat, &

ad occasum vergentis, ne procul absint ab A
interius. Eodem pertinet postea mem-
brum. *Inclinata Sole.* Sol recedens at-
que abiens umbrar inclinat. Hinc passim
hic dicitur *inclinata*: & Jerem 6. 4. *incli-*
natae sunt umbrae vestrae. Sic fere philo-
sophatus Kimhi. Veritate potes *extensa*, à
Sole si illic, qui fere à maiore umbrar facit.
Quosensu locur Jerem. mox dicitur ab aliis
venit, *extenderunt se* (Lat. *longiores facta*
sunt) *umbrae vestrae.* Ezia censet *hij*
natur, vel Toar simile *in* *extensa*, id
est, *reclusus.* Si sic, vendendum inclinatus.
Rer huc nullus est momentu.

13 *Tu autem Domine* &c. Equidem ego
mori me sentio: at tu eternus futurus es,
ac tandem aliquando saltem allaturus, ac
Sioois miseretur, iuxta Propheiarum va-
ticinia, quò pertinet sequens versu. *Eme-*
moriale tuum, hoc est, nomen illud tuum
memoriale, de quo illud Exo. 3. 15. *hæmemoriale*
meum in generationem (&c.) *generationem.*
Vide quæ de hac e diximus ad vers. 5. pl. 30.
Accipe, si vis, *memoriale tuum*, seu *memo-*
ria tua, simpliciter: quasi dicat, memoria
tui eternum vigebit, inque adeo: qui enim
extingui potest, eius memoria tandem
delecti necessarii. Pro *Memoriale tuum*, *memoriale*
tuum seu *memoria tua*, Abbeo Ez-
ra videtur legisse *Memoriale tuum*, *Memoria*
tuam, atque in eo ipsum citasse aut Kimhi.
Sanè quidem Thien. 5. 9. ubi idem versu,
qui hic, legitur *Memoria*, & in quibusdam
exemplaribus hic quoque, sed mendose,
teste Kimhi.

14 *Tu exurgens,* heb. *exurgens* mox, *miso-*
redem Sioniam tot annos desolavit. *Tem-*
pus miserendi tuis: &c. Significat 70. illos
annos post quos Hebræi in patriam eiant
reducendi, iuxta vaticinium Jeremæ: Pro-
phetæ cap. 25. 11. & 12. necnon 29. 12. iam
pene exadum esse, aut non longè abesse
quòd autem idem repetit, sic videtur
accipiendum, quasi dicatur, in stat tempus
illud, immodicam venit. Est Zarh. 1. 12. si-
militè hinc versu, *Domine exurgens* *us-*
queque tu non misereberis Ierusalem & ur-
bius Iuda, quibus creatus es, *isre septuages-*
imo annus est.

15 *Quoniam maxime diligenti* &c. Sensus,
Debes, b Deus, cū exurgere & misereri
Sionis, p̄fessum cum Ierui tot tantop̄e e
erga eius lapides, & indeia afficiantur, &
eius in pulvitem iedatæ miseriamur.
Kimhi sic fere exponit, In hac captivitate
exopiam ipsos eius lapides exsolant: &
pulvitem tuis miseretur, hoc est, pulvitem
eius diligit: idem enim misereri tuis
quod amamus. Hoc sensu etiam accipit
Ezra. Non male videtur tui sensisse, qui p̄-

iam hoc versu contineri rationem vltimæ
patis superioris versus, perinde ac si di-
ceretur, *P̄fessum redemptionis tem-*
pus advenisse vel ex eo probari potest,
quòd iam Cyro & Dario placuit Hieroso-
lymam instaurari. Cyru & Darius fere
Del appellatur, quòd eorum opera Deus
ad ludæorum templum restitutum
viceretur. Sic etiam Domiour apud
Eisam Cyru pastorem & christum suum
voat. Ridiculum quòd legitur in Midias
Aggadiah, Iechoniam, eòque qui vñ
cusa eo in Babyloniam sumi deportati, se-
cum Hierosolymā asportasse lapides, &
pulvitem ad extruendū ibi Synagogas
ideòque hic dici, *Quoniam dilexerunt fer-*
ri in lapides eius, &c. Annonimū est
quomodo isti Hebræorum Magistrelli
vñs fortasse occasione vocis iam p̄f-
clarat texant fabular?

16 *Etiam tunc gentes* &c. sunt quum mi-
seretur finis Sionis: quò pertinet versu,
qui sequitur.

17 *Quod* (vel *Quoniam*) *edificaverit* &c.
Ratio superioris versu. Postquam, inquit,
restauraverit Dominus Sionem, ibique
Ierusalem gloriā consequam ostendant,
tuo *similiam* Gentis &c.

18 *Myrica* ad est ex Kimhi, Iherosolitarum
qui sum in exilio quasi myrica in deserto.
Vide Ier. 17. 6. *Myrica* genitrix est hominū
& fragilis arbutus. Ad sensum igni vete-
runt Gize, & Lat. *humilis.* Rati *Myrica*
arar, quod myrica veterum, exponit *vener-*
atibus, ex loco illo Ef. 15. 5. *clamentem con-*
tritionem *Myrica* *arar*, id est, *clamentem*, ex
cit, Rati. Exponit etiam Rati p̄dictam
vocem *subversis*, Chald. *vastatam.* Alij
audatissimū veterum, ex *Myrica* *arar*, quod est
moderari. Eòdero redeunt alij in repetitio-
ner.

19 *Scriptum hoc in generationem posteram*
seu *generationem posteram.* Sensus, hinc Sio-
neri estauisio sempiternū consignabitur, quò
illius memoria ad posteror per manare pos-
sit: vi ille nunquam in essem Deum celebra-
re: quò spectat alterum membrum, & *po-*
pulus qui creabitur &c. *Qui creabitur.* Ad
verb. *creatus*, tunc scilicet, qui erat tunc scilicet
in rerum natura. Chald. interpretatus
est, *qui creandus est.* Rati per *populum crea-*
tum intelligi *populum*, qui factus est noua
creatura, è seutur in libertatem, è tene-
bris in magnam lucem exeundo.

20 *Quia prospexit de excelsis* &c. hoc est,
prospexit è cælo in terras sui populi affli-
ctionem. Quo sensu pl. 138. 6. *Quoniam ex-*
celsus Dominus: & *humilis respicit,* & *al-*
tus à longi cognoscit.

21 *Compedierunt* ad verb. *vincit*, collo-

Quid pro vincolorum. Exules intelligit, qui-
bus captivitas instat etiam duissimae carceris,
compedum & vincolorum. Quoque
fortasse verum est multos reuersi fuisse in
vinculis: id quod posui puto. Proprii vo-
cem *compeditorum* seu *vinculorum* in dē sub-
dit ut *saluaret*. *Filius interemptionis*, hoc
est, morti destinatus, & *qui traditur essent ad
mortem*, vi habet Chald. vel qui saltem pre-
morsus & aggrassus morti essent proximi.
Filius mortis Hebraei dicitur, qui eius est
mortis. vel, vi vite, qui morti est additus,
vi morte etiam damnatus vel saltem mor-
ti proximus. Psal. 79. 11. simile huic versui
reperies. Vide ibi.

22 *Ut annuntient (narrent) in Sion &c.*
Ecce qui Israelitas Deus in libertatem iusti-
ficauit. *Ut annuntient* vincti illi scilicet, &
filii interemptionis: non soli, sed vni cum
aliis Genitibus in regnia ad iulium con-
cursantibus, quod significat si quis versui.

23 *In conuolendo populos in unum: &c.*
Hoc, testibus etiam Ezia & Kimbi, ad em-
pui illud spectat, quomodo *applicabatur Gen-
tes multae ad Dominum*. Et erant ipsi in *po-
pulum*, vi est Zach. 2. 11. quodque veniat
Dominus *ad populos saluum electum*, *ut in-
uocent omnes nomina Domini*, *ut seruiant ei
homines omnes*, vi est Soph. 3. 9. Hoc, inquam,
positum spectat ad certum illum ex omni-
bus Genibus collectum, adunatumque
per Chaitum, in cuius sanguine qui ali-
quando erant longe, facti sunt populi; qui
fecerunt vnaque rem, & in diuina pauciem
maerere solent, in omni iustitia sua, vi
ait D. Paulus ad Eph. 2. Et quidem huius rei
innia statim in resurrectione populi visa sunt,
quando Darius Medus, Cyri, & hoc du-
bio ex horum inobediunt quod plura veli
Dei cultum sumi amplexi: quando Seleu-
sus Afix Rex dei edubus seu omnes sum-
pui ad sacrificia peruenire suppeditauit.
Est ergo versui hic na intelligendus, vi tem-
pus vramque, liberationis scilicet & capti-
uitatis Babylonica, & incarnationis Chri-
sti, complenda videatur.

24 *Afflixit in via &c.* Redi id vnde di-
gitus est, vergetque quod paulo ante dixit,
dies suus esse suum vmbam inclinam. Na
cū in libertatem restitui magno pte cu-
prex, valde eam mouebat de die cui mor-
tetur, nec suū saluē aut libertate posset.
Nunc ignis huius, *Afflixit*, hostis scilicet,
in via *fortitudinem meam*, hoc est, dum huc
& illuc hostis furorē fugio, miserē di-
fessum sum, sic vi accit & absumpti vir-
bus naturaliter immaturā multā mors im-
minet. *Dies idcirco, Domini, &c.* Dui
de hoste *afflixit*, nec eo *alibi cūm*, quo-
piam cuiusmodi afflictionis, atque adeo im-

A maior mortis ille fuit in caula. Gize, &
Lac. venient *Respondit* (ligatur coim
rhy ana, pro rhy ana) et iura vultu
fuz, (legiunt quippe *in coim* & pro *in
coim*) paratam (legiunt rhy ana, pro
rhy ana) dierum meorum nuntia
mibi: nam ex sequenti veli desumplerunt
hai duas voces *in coim*, etque legiunt,
hunc in modum *in coim* erat, & ad
me, nuntia mibi, pro *in coim* erat eli,
Dico, Deus m. Genebratui falsū hūc al-
legat Kimbi, quasi fauēt hūc versioni,
nuntia mibi. Qui possunt intelligere Kim-
bi, legant. Deprehendunt oibī mibi si o-
tūre, quā quod illi affligit Genebra-
dus.

25 *Ne renoues me*, ad verbi, *ascendere fac-
tū me ad te*: vero *Ne mappelles par à
vona*. Ezia verbum *ascendere* exponit de
anima, quæ cū sit expleti origini, in ex-
lum iedū, postquam est à corpore si pa-
12. Quo sensu dixit Eclesiastes cap. 2. 7. *Et
renouatur palmarum terram unde* (heb. *qui
admodum*) erat, & *spira uerent ad Deū*,
qui dedit illum Vocabulum *in te*, valens,
quod ad verbum vertimus *ascendere facias
me*, Kimbi vult exponendum esse *facias
me*: quo modo in eisdem ai caput id verbi.

Ne renoues me seu ascendere facias me,
vol *facias me*, in dimidio dierum meorum,
hoc est, Ne me peria & sinu iam subdu, a-
tequam libertate siui possim. Chald. in-
terpretatur est, *ut reserues me de mundo*. In
generatōne generatōni &c. Postquam de
hūcūe vi & quæstus est, vi vers. 12. sub-
igitur hūc vi uem de seditione eternita-
tis Dei in te qua hūc vi uisus parte, & cri-
bi sequentibus versibus, quæ admodum
supra, vi suz, fecit. Et. Aque hoc sibi vide-
ui velle. Cū oibī pte operta oibī pte
per varios labores & ærumnas, quæ pa-
rior, quod die imminet, idūque promissi-
fani à te libi uatem non aulim sperare: hūc
res profectū me consolatur, d. Deus, quod
ærumnas & immortalis, vi si forte nobis,
qui nūc sumus, libertatem, quæ est pos-
sibilia, non concedes, cenē filis æne pou-
bus consilurus si, hoc enim tandem vide-
ui velle inferi & io postremo versu. Facien-
dū vultū non admodum vidit coherere,
i.e. nisi, quemadmodum fieri solet in poēti,
suppleamur oonnulla. Quid si dicit eo-
necationi in hoc versum ad finem vique
psalmi talem esse, vi capui postulationi à
Deo longius viatparium, vi libertati tan-
deus à nūcū possunt, ac si nūcū, quo
id facilius impetent, Di posentiam atque
æternitatem pte dicens, quasi dicens, Tu
facile mos potes in viatparare, cū æter-
nus si, vultūque ai exlos cūctis, edf.

démque, si videatur, possis destruere. Porro non dubitamus, augurum, quia possent nosse saltem in partem reuersituri, ubi te venerantur ac colent.

26 *Insuper etiam fundasti: &c.* Quoniam mox dixerat in generalitatem generatorem annis, quod eternitatem sequituram significat, nunc sic ait, ut omni ex parte eternum esse Deum ostendat. *Insuper etiam fundasti: &c.* perinde ac si diceret, Quemadmodum tu eternum duraturus es absque fine, sic tu primus es abique principio: cuiusque es qui fecisti caelos & terram. Quoniam *insuper* ait, significat Deum fuisse ante mundum creatum, ut coset Ezra, Chald. interpretatur sic, *Ab initio, quo creata est omnis creatura*. Quod ait *terram fundasti*, significat, ex Ezra, retrahit coelum esse propterea caelorum, quemadmodum, inquit, potest probat demonstratibus.

27 *Ipsa terra scilicet, & coeli, peribunt, &c.* Par de generum ferè huc versui El. 12. 6. *et sic sunt summa transierunt, & terra sicut visificationem atteretur, & habitantes eius sicut has interibunt: salus autem mea in sempiternum erit. & castitas mea non deficiet.* Sic Math. 24. *Coeli & terra transibunt: verba autem mea non praecelebunt.* Quos locos facile esset interpretari in eorum sententia, qui existimant mundum, quemadmodum habuit initium, sic quoque finem habiturum. Verborum huius sententia aperte repugnat illud Ieremie cap. 31. 15 & seq. *Hec dicit Dominus, qui dedit silem in lumen diei, ordinem (heb. statuta) lunae & stellarum in lumen noctis: &c.* Si defecerant leges ista eorum me, (vel, si amicae possant statuta ista à sece mot,) dicit Dominus, tunc & sicut Israel deficiet, &c. Repugnat & illud Davidis ps. 148. 6. *Et statuerat (caelos) solum, solem, lunam & stellas) in aeternum, in saecula saeculorum posuit, & non praecebebit.* Igitur versus huius, & ille El. 5. 6. de corruptione singularium non vniuersali intelligendus est, ut putat quidam R. Iuda: & probabile est per coeli, seu coeli hic, ut alibi, significari aerem seu quicquid à terra ad caelum visque interiacet spaciū. Nos terram vulgè docent caelos & terram non ratione substatuè quidem, sed qualitatū immutanda, ac velut peritura. Quod sensu D. Petrus 2^a, 3^a. *novos caelos, & novā terram dixit.* Kimbrequod in hoc versu dicitur, *Ipsa peribunt, &c.* vult exponendum esse conditionaliter, sic, *peribunt* si voles. Quasi nimirum diceretur, non ex se hoc habent, sed

ex te, ut aeternum duratura sint: ut autem ex te, & per te vnum aeternum futurus es. *Et omnia ipsa, quae terrae & caelorum ambu continentur.* Vel *et omnia seu omnia ipsa*, hoc est, terra & caelum tota. *Sicut aperueram, & propterea mundum, & habitantes eius, &c.* hoc est, sicut quis desideram & laceraam vestem exurit, ac mutat, sic aliquando terram & caelum, quomodo visum ipsū, sicut vestimenta solent, attrita fuerint, mutabis. Sed cur addit *et mutabuntur*? Ad maiorem emphaſim, quasi diceret, vellem quidem mātī, quibuscumque ac mutat, nec tamen in se mutatur vestis, ac tota terram & caelum mutabis, ut etiam ipsa mutentur. Ego tamen, ut dixam quod lemo, vltimum verbum *et* *transibunt*, exaliet scilicet eius verbi significatione, hic vult posse crediderim, *et transibunt*, hoc est, proſequi intendunt, atque evanescunt. Hæc enī ex Kimbrell intelligenda sunt conditionaliter, si volet Deus.

28 *Tu autem (idem) ipse (es), nullis alterationibus, nullis temporum spaciis obnoxius, Et annus tu non deficiet, etiam tu etiam nos misit quotidie præ molestiis deficiamus, & moriamur, vitæque brevis patias sedes teperere non sinat.* Misit nimirum proſequi nos, uti ceris seminem id felicitatis possidetis nostris referuat: atque hoc est quod dicitur verso seq.

29 *Filij servorum tuorum*, id est, filij nostri, qui serui tui sumus, nullūque pro te laborem recosamus, habitabam tandem in pristinis sedibus. *Et semen cerum servorum tuorum*, hoc est, filij nostri: vel *cerum* filiorū servorum tuorum, hoc est, nepotes nostri. Prior expositio simplicior est. *Insuper istud*, hoc est, recolendo, tibi seruendo. Vide simile ps. 41. 13. *Potitū simile huius versu legere est apud Ierem cap. 30. 20. Eternus filij eius (Iacob) sicut à principio, & ceteris eius ceteramque permancit, sicu fideliter.* Simile quoque est illud apud Zach. cap. 8. 4. *Adhuc habitabunt senci, & annis in plateis Ierusalem: & vir baculum tenens in manu sua præ multitudine dierum.* Vers. 5. *Et plateae caritate complentur infantiibus, (pueris,) & pueri ludent in plateis.* Vtrique autem locus de Ieremie & Zacharie ad Interiora, & tunc seculum historicum de reductione captivitatis Babylonice accipiendus videtur: quamquam dubio procul de Christo tempore allegorico sensu est exponendus.

PSALMVS

CIII.

CII.

VERSIO

NOVA.

VETUS.

AVDIS. Benedic
anima mea Domino:
& omnia ^a quæ intra
me sunt nomini san-
cto eius.

1 Benedic anima
mea Domino, & noli obliuisci ^b om-
nes retributiones eius:

2 Qui propitiatur omnibus iniqui-
tatis tuis: qui sanat omnes infirmi-
tates tuas.

3 Qui redimit de ^c interitu vitam
toam: qui coronat te (in) misericor-
dia & miserationibus.

4 Qui faciat bono os tuum: teno-
uabur, ut aquilæ, iuuentus tua.

5 Facit iustitias Dominus, & iu-
dicia omnibus iniuriam patienti-
bus.

6 Notas fecit vias suas Moysi: filiis
Israel opera sua.

7 Misericors & ^d misericors Domi-
nus: longanimis & multum miseri-
coris.

8 Non in perpetuum ^e commi-
nabitur, neque in æternum irasce-
tur.

9 Non secundum peccata nostra
fecit nobis, neque secundum iniqui-
tates nostras retribuere nobis.

10 Quoniam secundum altitudi-
nem cæli ^f à terra, corroborauit
misericordiam suam super timentes
se.

11 Quantum distat Ortus ab Occi-
dente: longè fecit à nobis iniquita-
tes nostras.

12 Quomodo misereretur pater filio-
rum, misertus est Dominus timentibus
se.

PSI DAVID. Bene-
dic anima mea Domi-
no. & omnia, quæ in-
tra me sunt, nomini
sancto eius.

1 Benedic anima
mea Domina: & noli obliuisci omnes re-
tributiones eius.

2 Qui propitiatur omnibus iniquita-
tibus tuis: qui sanat omnes infirmitates
tuas.

3 Qui redimit de interitu vitam tuam:
qui coronat te in misericordia & misera-
tionibus.

4 Qui replet in bono desiderium tuum:
retribuitur in æquale iumentum tuum.

5 Faciens misericordias Dominus,
& iudicium omnibus iniuriam pati-
entibus.

6 Notas fecit vias suas Moysi, fi-
lii Israel voluntates suas.

7 Misericors, & misericors Do-
minus: longanimis, & multum miseri-
coris.

8 Non in perpetuum irascetur: neque
in æternum comminabitur.

9 Non secundum peccata nostra fe-
cit nobis: neque secundum iniquitates no-
stras retribuere nobis.

10 Quoniam secundum altitudinem
cæli à terra, corroborauit misericordiam
suam super timentes se.

11 Quantum distat Ortus ab Occi-
dente: longè fecit à nobis iniquitates no-
stras.

12 Quomodo misereretur pater filio-
rum, misertus est Dominus timentibus se:

quoniam ipse cognovit figmentum nostrum.

14 Recordatus est quoniam pulvis sumus: homo, sicut fenum dies eius, tanquam flos agri sic efflorescit.

15 Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscat amplius locum suum.

16 Misericordia autem Domini ab æterno, & usque in æternum super timentes eum.

17 Et iustitia illius in filios filiorum, his qui servant testamentum eius:

18 Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea.

19 Dominus in celo, paravit sedem suam: & regnum ipsius omnibus dominatur.

20 Benedicite Domino omnes angeli eius: potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.

21 Benedicite Domino omnes virtutes eius: ministri eius, qui faciunt voluntatem eius.

22 Benedicite Domino omnia opera eius: in omni loco dominationis eius, benedic anima mea Domino.

14 Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum: recordatus est quod pulvis sumus.

15 Homo, sicut fenum dies eius: tanquam flos agri, sic efflorescit.

16 Quoniam spiritus pertransibit in illum, & non subsistet: & non cognoscat eum amplius locus eius.

17 Misericordia autem Domini ab æterno & usque in æternum super timentes eum: & iustitia illius in filios filiorum:

18 His qui servant testamentum eius, & memores sunt mandatorum eius ad faciendum ea.

19 Dominus in celo paravit sedem suam, & regnum ipsius omnibus dominatur.

20 Benedicite Domino Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius: ad audiendam vocem sermonum eius.

21 Benedicite Domino omnes exercitus eius: ministri eius qui faciunt voluntatem eius.

22 Benedicite Domino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius: benedic anima mea Domino.

COMMENTARIUS.

IN hoc dulcissimo hymno David primo loco seipsum exorat, & quidem acriter, ad benedicendum Deo, & recordanda universa eius beneficia, qui omnes sibi iniquitates condonat: qui è gravi morbo confirmatum omnibus donis pro sua incredibili clementia curavit, & palato repurgato, sanis cibis ad salutem suam pavit, ut omnis verus deinceps aquila mentari, quæ nunquam senescit, simulis sit satias. Postquam ergo de beneficiis privatim sibi exhibitis, ad publicam commemoranda pregraditur, narratque ut Deus afflictorum tutatus iura, quæ ad misericordiam est solus, ad parcendum promptus, ad iram tardus, placabilis, atque univiam & incandescere minime tenax, cui pro peccato magno pacellam supplicij satis est: siquidem quanti celum reverentia altitudinis superat. tanto Dei misericordia est supra peccata, & quàm longè Oriens ab Occidente distat, tam longè à nobis summus Deus delicta, nostræque, non secus atque indulgentissimus pater liberorum, misereatur. Atque addit rationem, cur sic Deus se erga nos gerat, quod nonne quàm finis prois ad peccandam, quàm fragiles & imbecilli, ut si nobiscum sanone iore vela agere, prorsus periculis nobis sit. Inde misericordiam Dei aut non humane vite spatium, quod admodum exiguum est, terminata, sed sempiternam esse erga iumentes ipsam, ita ut paterne pietatis fructus ad ipsos etiam posteri redendes, si modo parum exemplo vivant. Denique postquam istis dictis se satis contentum videt ad celebrandum Deum, quod Angelis omnia denique, quæ in terram natura sunt, in societatem vocet, Deum aut suum habere in celo solium, indeque, quasi Regem, omnibus imperare. Tandem & seipsum, ut initio psalmi, exitum.

1 *Benedic anima mea Domino. Benedicere Deo est Deum celebrare, etque gratias agere: Deum benedicere alius est Deum benedicere alii: Deum quippe verbo petiti, quod quid dicitur, sic vi benedicendo beneficia: et hominibus homines benedicere autem est bene precari. Omnis, quae spiritus meus, heb. *spiritus interioris mei*, hoc est, quies, totius sensus, & affectus animi. Anima mea, mea personae. Nam quod animam petenti, ut a corpore dissolvatur, non intelligat, patet ex versu 4. *Qui redime de inferis animam tuam*, ac praesentium ex versu 5. *Qui satiat bono os tuum. Benedic anima mea, hoc est. Benedicere tu ex toto corde & tota anima tua.**

2 *Benedic Deo. Eisdem repetitio studium & adorem ostendit. Reus huiusmodi, hoc est, beneficii, quae ipse vltro nobis tribuit pro sua incredibili misericordia. Symon optimè hinc versu 4. *Quia dicitur ad te* Opone & Chald. *intra bibis*; quod idem est ac *intra bibis*, id est, beneficia, seu misericordias meas. Deo optime hos in esse interpretatos. Nam datum mihi videtur beneficia diuina in tribus huiusmodi appellari, praesertim cum merita nostra dona sine meritis Dei: osi cum Cai. Billar. idem o Dei beneficia in pueri retributioni nominari, quod Deus pro totius nostris iam bona assidue nobis contineat, iuxta illud Domini Lucae 6. *ipse benigne est super omnes & malos*. Agnus Episcopus Asermensis diuina beneficia in retributiones vocat ait, non quod deo pueri meriti simus, sed quod pro ut, quae ille de nobis est minui, si non possumus paria, saltem laudes retribuire debemus laque Dei beneficia retribui non appellari, non quia ille nobis retribuit, sed quia nos pro illis retribueret. laudes & obsequium debemus. Verum sciendum potius cum Hebraeis, qui verbum *gamel*, unde nomen, quod hic Graecus & Lat. interpretati sunt retributionis, priorem etiam tribuere, seu conferre significare dicitur. Vide quae notauimus ad versum postremum psal. 3.*

3 *Qui propinquat omnibus iniquitatibus suis: &c. Kinah confer in hoc versu idem bitur: per infirmos enim seu morbos, infirmitatis seu morbos animae, qui sunt peccata, significati. Quod si per infirmos morbos corporis placet intelligere, oportet etiam postea in membrum huiusmodi in modum, quod scilicet praedicatio respondet: qui infirmis, per quos peccatorum poenis luit, medetur: nimirum idem ipse, qui illas immisit, medicus tuus factus est.*

4 *Qui redime de inferis seu fovea &c.*

A Nunc attingit Dei beneficia, quae ad corpus spectant, ac primum ad valitudinem, quae plerumque ob peccata turbantur, & affliguntur: illudque a peccatorum remissione exoritur est. Fortè, quod ex priore huius virtutis membro conuenit, hic psalmus à David quæ morbo recenti confirmato editus est. *Qui carnes respice*, hoc est, qui cumulat te diuerso genere beneficiorum, & quidem ex mera liberalitate & benignitate.

5 *Qui satiat bono os tuum: &c.* Pertinere mihi videtur hic versus ad praedicatum, prout ad si dicat, *Qui te gaudeo agnoscantem, & deque vitæ periculis in sanitatem restituit, obique illud tuum, quod antea taoria cum nauis & fastidio vltimo omnem reficiebat, iam suauiter ac suauiter pasci, ut ita aequale in motem suorum tenetur, ac reuoluit, & sicut est Job 33. 25. nerior efficiatur: et tota caue pueritiae, & reuoluit ad dies adolescentiae tuae. Hebraei hic tradunt aequalem dicimus quoque anno conuocari. Saadias scribit aequalem alius voluit cuius, quidem omnes alii aut, ac peni ad ignem elementarem perungere, cum calore affluens in mare se precipiat, indeque noua vires ac pluma inducit, atque ad priorem iuuentutem reducit, idque fieri de immo quoque anno ad centesimum usque, ad quem quum peruenit, iterum se pro more attollere, sed inde in mare decedere, & ibi exingui. Hoc verum sit neque, ignoro. Illud enim scio, Hebraeos ex quacunque vobis fabulandi occasione artipere, & potius quomodo silene aut huiusmodi, quodvis commotio, atque oracula loro obstrudere. Profecto ionda Aquilam omnium aotum esse viuacissimam, & ad vltimum usque senium semper vegetam, nec annis debilitari, nec morbis nunquam tentari. Igitur aequale similitudini videtur vltus ad exprimendum summum vigorem, & integram valitudinem ad exorem usque vitam, quasi hoc velit, *renouabitur, ut aquila, cum in os tuae*, hoc est, sanitati restitui, quasi aquila, per prius vigebat, nec vocam senilem.*

C

D *Facit infirmam Dominus, &c.* Haecenus de beneficiis sub priuatum exhibitis egimus ad ea, quae ad vniuersos spectant, progreditur. In hoc versu *infirmam & reuerentem* videntur confundi, quoniam aliis dicitur, *vi dictum est ad vers. 1. pl. 35. & 1. pl. 72. Facere Deum infirmam & reuerentem*, nihil aliud esse huiusmodi videtur, quam Deum pro sua iustitia tutari, ac defendere.

7 *Notae sunt in Fome est fur, pro prius ex Ezra & Kluthi, qui nant: exempli gratia loci ex psal. 106. 19. *Pras fures*, hoc est, qualiter*

qualiter

ci, aduersantur, aut agunt pro suo iure, cogentes eor, quæ imperant, facere, nihilominus tamen, paulò quæ sapientiores fuerint, eaque de illis inepta lenitate & facilitate praua contumpanitur, in idem ut nimis matrum indulgentiæ sit. Eam ob causam hic Deus cum patre, non cum matre comparatur, siquidem patrum habeat Deus aduersus bonos viros animum, & illor fortis amice, ut alibi ait Seneca. Quamquam Deus ipse Es. 49. 15. sic ait, *Nequid obliuisceris parvuli mulier infantem suum, ut non misereatur filii vteri sui? & si illa blata fuerit, ego tamen non obliuisceris eam.* Tanta est sollicitudo Dei Opt. Max. de filius cura, ut vel matrem de libera curam longè superet, citra tamen pravam indulgentiam. Quia suis sæpe sudorem & lacrymas excutit Deus non quemadmodum matres, quæ filios nonquam flere, nunquam tristari, nūquam laborare vident. Deus quippe hororum amantissimus, qui illor quàm optimos esse atque excellentissimos vult, rebus aduersis illor exerceat, & voluptatem capiat, dum spectat probos viros colloctantes cum calamitate: vel licet hic cum mox laudato Seneca exclamare, *Ece sustinendum dignum, ad quod resistas intantia opti sit Deus. Ece par Dei dignum, vni fortis cum mala fortuna compassus, utique si & provocat.*

14 *Quoniam spiritus tuus est spiritus figmentum nostrum:* &c. Ratio præcedentium versuum. Cur Deus tanta erga nos viret clementia? cur tam facile exorat? cur poenas sceleribus nostris pares non exigit? cur tanto intervallo peccata à nobis summouet, tamquo facile nostri misceatur? Quoniam non tam scelerata nostra estimat, quàm proclitatem nostram ad peccandum, & imbecillitatem considerat, *Figmentum nostrum.* Ezra interpretatur pro generationem seu naturam nostram. Chald. *Figmentum nostrum malum, quod ad peccandum nos impellit.* Kimhi ex Gen. 8. 21. ubi legitur, *quia figmentum (cogitatio, sensus, affectus, Heb. Ψ ieser, sicut hic) humani cordis in aem ad pueritiam sua.* Vult ergo figmentum hic accipi pro affectu malo, praua concupiscentia, ut illic in Gen. & alibi in sacris litteris. Non male quidem. Illic in Gen. ruræ Deus se nequaquam vitæ maledicturum teræ propter homines, quia figmentum humanum idem malum à pueritia sua, vel rura Vulg. quæ sensus: & cogitatio humanæ naturæ in aem pueritia sua à adolescentia sua. Hic verò David Deum facile eripator misericordiam affici affirmat, quod ipse cognoscat figmentum nostrum, hoc est, nostram ad peccandum proclitatem per sepeam habcat. Ego, maxime propter sequentem membrum, & duos sequentes versus, si-

A *gumentum nostrum passus accipietur, pro modo, quod à Deo facti sumus, scilicet de puluere, quasi velle dicere, Deus viriut erga nos misericordiam, neque nos pro meritis castigat, quia nouit factiles nos esse cestas, nouit nos nihil aliud esse quàm puluerem, ut si nobiscum summo iure velle agere, a quibus sit de nobis, in nihilum facile redegerit sanus, & sicut lutum figuli nullo negotio evertendi. Faut postterori interpretatur postterius accinbrum: sic enim pro more idem his dicitur. Valent sic accepisse Ezra, quem non multo ante citatur, Eodem scilicet modo accipitur & figmentum, Es. 29. 16. & figmentum dices de filio sit, &c. Si pro modo placet interpretari, dic, In priore membro proclitatem ad peccandum notari, in postterori verò fragilitatem, & imbecillitatem nostram, quæ ducit res faciem, ut Deus in nos faciat, & summo rure agat.*

15 *Nomen, sicut feruorem dicitur:* &c. Verum hominum sermo, & sermo herbarum comparatur, quæ si ventus aliqui immouitur perflant, illud materescunt: quod spectat versus sequent. 16 *Quoniam spiritus tuus (venis) pertransiit (pertransiit) in illum florem, ex Ezra & Kimhi. Simile occurrit Esaiæ 40. 6. Omnis caro feruorem, & omnis misericordia eius quasi sitis agni. 7. Excitatum est feruorem, cecidit sitis, quia spiritus Domini sufflauit in eum.* Potes, mea quidem opinor, in illud ad hominem referre, hocque *Quoniam spiritus pertransiit in illum, & non subsistit*, ad verb. & non ipse, metaphorice interpretari, pro, Quoniam homo ille subita morte, quasi herbulæ florere repente venio, tollitur, & inter viuentes amplius oratio non appareat. Simile est Job. 17. 20. *nostrum exprimit (in fovea futura est) homo tempus.* 21. *Tristitiam ventus urens, (Eurus,) & auferretur, (abibit,) & velut turbis rapit eum de loco sit.* Et ne transiit cum hominem amplius locum cur, hoc est, nec deinceps ille agnosceatur, ubi paulò ante virens verfabatur. Simile protus est Job 7. 21. Si prius membrum ad florem ut referre, hoc quoque ad eundem referat oportet, quasi dicatur, neque cecit amplius cum florem locus, ubi paulò ante floruerat. Hoc si datur alicui fortasse videatur, vtrumque membrum de homine populi interpretetur.

17 *Misericordia tua Domine ab æterno & usque in æternum, seu à seculo & usque in seculum, &c.* Simile est Es. 40. 8. *Excitatum est feruorem, cecidit sitis: verbum a stem Dei nostri manet (stabit) in æternum.* Alter locus est celebrandus Dei misericordiam. Cum, inquit, adeo breuis sit hominis vita, ut quous flor fugacior videri possit, non tantum

De eos, qui pietati studuerint, fuisse, & misericordiam prosequutum esse, nisi etiam ad posteris, ac nepotes, modò parentum exemplum intueorur, eandem misericordiam extenderet. Hoc igitur & sequente versu vult significare Dei misericordiam erga religiosior sui cultores non terminari vitæ humanæ spatio, quod breue est, aut exingui morte alicuius, ac cessare præmii eius virtuti debitum, sed ad posteritatem etiam paternæ pietatis fructum, quæ summa est Dei misericordia, pervenire ac reducere, modò non indignos se præbuerint, à maiorum pietate degenerando, ac decessendo, sed Deum & ipsi religiose coluerint, cuiusque mandatis obtemperaverint quod pertinet versus qui sequitur. *Iustitia eius.* In priore membro misericordia, in posteriore iustitia, per quam scilicet Deus, quia semel expiata libe alitate & misericordia ad id se astinxit, remunerat bona opera. *In fide filiorum.* Cauero restingas ad nepotes, còm se promissis Ex. 20. 6. *Et faciens misericordiam multis.* Et Exo. 34. 7. *Qui custodiunt præcepta mea non multa sunt mala sua, sed multa sunt bona, scilicet generationibus, via ex eorum locorum circumstantiis constat, necnon ex Deut. 7. 9. Et fides quid Dominum Deum tuum, ipse est Deus, Deus fidelis, custodient præceptum & misericordiam ad generationes, & ipsi qui custodiunt præcepta eius, in multis generantur.* 18. *Hic (Eus) qui servavit &c.* De quibus filias posteris intelligat, vult explicat, & restituit ad eos, qui servaverint testamentum eius, &c. Simile est Ex. 20. 6. *Et faciens misericordiam in multis his qui diligunt me, custodiunt præcepta mea.* Quid? Igitur illi, qui prout exemplum non solum sequuntur, præmio paternæ pietatis oon gaudebunt? Nullane pars ad eos tederit? Imò aliqua, sed ad illos præsertim, qui patribus similes fuerint. Aliqua pars, inquam, præmii temporalis scilicet, ad eos interdum redibit, qui à paternæ pietatis defuerint. Nonne legimus Deum Abie regi Iuda propter Davidem dîsse lucernam in Ierosolym, suscitande filium eius post eum, & stabilis de Ierosolym? Et quod fecisset David restituit ei Deus, & non desinisset ab omnibus quæ præceperat ei, &c. 1. Reg. 15. 4. & 5. Et Abias ambulatorius amittit peccata patris sui, (Robam) quæ fecerat ante eum, nec esset cor eius perfectum, ut dicitur Deo, sicut cor David patris eius, ut est loco cit. vers. 3. Legimus quoque 2. Paral. 21. 6. & 7. quomodo Iosabab ambulatorius per viam Regum Israel, sicut egerat domus David, sicut quippe Ahab erat vorax eius, & faceret malum in conspectu domini, non desinisset tamen domum disperdere domum David, propter pactum quod iuraverat, & quia pro-

misericordia daretur lucernam, & filius eius esset tempore. Testamentum seu pactum eius, hoc est, Decalogum eius. Vide ad vers. 14. Psal. 25. 19. *Domine in celo parasti &c.* Postquam satis se excitatum sentit ad celebrandum Deum, quod Angelos, celos ipsosque stellas, omnia denique, quæ sunt in rerum natura, in societatem vocet, Deum ait suum habere solum in celo, unde quasi Rex omnium infra se posuit imperet. In celo, quod nimirum est super omnia, solum habere, & omnibus imperare seu domari, idem sunt. Audi kimbl. *Domine in celo parasti solum suum,* tanquam Rex, qui in solio sedet supra omnes. Quod si, inquit, celum est Dei solum, potestudo omnia, celum & terra, sub eius imperio sunt: hocque est, quod mox sequetur, *& regnum ipsius omnibus dominatur.* 20. *Respondens Dominus omnes Angelos tuos.* Primum Angelos ad Deum laudandum invitat, ut qui ut eius regno primum locum tenent, primum etiam ad hoc novus se accingant, aliæque omnia suo exemplo excitent. Sed cur Angelos hortatur ad laudandum Deum, quod non dubium est sponte, & sine fine perpetuò eorum, *Sanctus, Sanctus, Sanctus &c.* Respondeo ex zelo celebrande Dei gloriæ id facere Davidem, & quod magis animos hominum expergefaceret, eorumque potentiam exciteret, ædum Angelis Deo gratias agunt pro beneficiis generi hominibus exhibitis, ipsi interim obdormiscent. *Presentes virtute.* Nihil in tebus crearet Angelorum virtus potest obesse. Quod vetum esse doceat vrbium excidia, & exercituum strages per Angelos factas, Sodomæ & Gomorthæ incendium, centum & triginta quoque millia fortissimorum & strenuorum virorum in castris Sennackeribz vna nocte inierunt, aliæque quamplurima exempla, quæ longum esset recensere. *Facientes verbum illius.* Angelilegati Dei sunt, qui eum mandata non modò perferunt, sed etiam exequuntur. Vnde dicit Exo. 23. 20. *Ecce ego mitto Angelum qui præcedat te, & custodiat te via, &c.* Et 63. 9. *Angelus facies tuus,* hoc est, missus ab eo, salvabit te. Quid Angeli in scalaria Iacob à terra celum à tingente ascenderent & descenderent, Deo in summo insidente, aliud significant, quàm Deum à celo res has miser nos per Angelos administratos & executores gubernare, atque administrare? Verùm hæc res est iniuncta certa ad audendam vocem sermonis eius, vel ad obediendum voci verbi eius. Cur faciunt Angeli verbum Dei? Tamen vobis Deo obediunt, non spe præmii, quemad-

modum homines. Sic hoc ex Ezra. Verte-
re potes, *audiendo vocem verbum eius*, perinde
ac si diceret, *facientes verbum illius* simul ar-
que ipsam loquentem & imperantem au-
diverunt.

21 *Benedicite Domino omnes exercitus eius:*
&c. Repetitio precedentis versus. Nam
ob posterius membrum puto pet *exercitus*
Dei, hoc loco intelligendos Angelos, qui
tanquam exercitus & copie Dominum
exercituum sequuntur, eumque semper tan-
quam apparitores circumstant, parati ad ob-
sequendum, & ad omnes nuntii intenti, id
quod significat posterius membrum. Potes
intelligere pet *exercitus Dei*, omnia quæ
sunt. Nam omnia quæ sunt, sub Deo veluti
militant, & ad eius obsequium, quasi merce-
de cõducti milites, præsto sunt. Hinc Deus
ac Dominus exercituum Deus appellatur.
Vide quæ dicta sunt ad vers. 10. Pl. 24. &
alijs. Posterius membrum, quod videtur
significare voluntarium obsequium, ideo-
que tantum comperere naturæ rationalis,
facit hic, ut credam per *exercitus Dei* in hoc
versu Angelos intelligendos, qui peculiari-
ter Deo serunt, ac ministrant, & quasi
copie militares circumstant, eusque man-

data expectant. Sed cur oon facti habuit
semel alloquutum esse Angelos, præsertim
cùm illi nostris stimulis non egeant, qui
sponte Deum laudant? Fortè tacitum quodd
multi sint ordines Angelorum.

21 *Benedicite Domino omnia opera eius,* &c.
Creaturæ quæ ratione præditæ sunt, pro-
priè Deum laudare possunt, aliæ impio-
priè, & metaphorice, inquantum, loquie
Lyranus, in eis, & in earum proprietate-
bus teluctet Dei sapientia & bonitas. Hoc
signat *Benedicite Domino omnia opera eius*,
&c. quatenus pertinet ad ea, quæ ratione
carent, nihil aliud est quàm, O vos homines
contemplamini omnia opera Dei, quæ vî-
ptam sunt, & benedicite Domino. Hoc
sensu Job 11. vers. 7. & sequentibus deci-
tur, *Nimirum interrogantur iumenta, & de-*
tebunt te: & volatilia celi, & indicabunt tibi.
Aut loquere terra, & respondebit tibi, (& creabit
te,) & narrabunt tibi pisces maris. Quis igno-
ras quid omnia hæc manus Domini fecerit in
fonte, Quis ignorat in omnibus istis, quid
manus Domini fecit istud? id est, quicquid
est in illius mirabile. Benedic anima mea Do-
mino. Idem verbis Psalmum elaudat, qui-
bus inchoarat, quod & in sequente facit.

PSALMVS

CIV.

CIII.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

BENEDIC anima mea Domino: (Domine Deus meus magnificus es vehementer, gloriam & decorem induisti)

2 Qui amictus est lumine sicut vestimento: qui extendit caelum sicut pellem.

3 Qui contignat in aquis^b superiora sua: qui ponit nubes currum suum: qui ambulat super pennas ventorum.

4 Qui facit^c angelos suos spiritus: nuntios suos ignem flammantem.

5 Fundauit terram super bases^d suas, ne moueat se in saeculum, & aeternum.

6 Abyſſo sicut vestimento operue-
ras eam: super montes stabant aquae.

7 Ab increpatione tua fugerunt: à voce tonitru tui praecipites cesserunt.

8 Ascenderunt montes, descenderunt valles, ^e in locum quem fundasti eis.

9 Terminum posuisti (quem) non transgredientur: non reuertentur operire terram.

10 Qui emisit fontes in conuallibus: inter medium montium^f pertranseunt.

11^g Potant omnes bestiae agri: frangunt onagri fenum suum.

12^h Super eos volucres caeli habitant: de medio frondium dantⁱ voces.

13 Qui rigat montes^k de superioribus suis: de fructu operum tuorum satietur terra.

14 Qui producit fenum iumentis, & herbam seruituti hominis, vt educat panem de terra:

BENEDIC anima mea Domino: Domine Deus meus magnificatus es vehementer.

2 Confessionem, & decorem induisti: amictui lumine sicut vestimento.

3 Extendens caelum sicut pellem: qui tegi aqua superiora eius.

4 Qui ponis nubem ascensum tuum: qui ambulat super pennas ventorum.

5 Qui facis Angelos tuos, spiritus, & ministros tuos, ignem vrentem.

6 Qui fundasti terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in saeculum saeculi.

7 Abyſſus sicut vestimentum, amictus eius: super manes stabunt aquae.

8 Ab increpatione tua fugientia voce tonitru tui formidabunt.

9 Ascendunt montes, & descendunt campi, in locum quem fundasti eis.

10 Terminum posuisti, quem non transgredientur: neque conuertentur operire terram.

11 Qui emisit fontes in conuallibus: inter medium montium pertransibunt aquae.

12 Potabunt omnes bestiae agri: exelabunt onagri in feni sua.

13 Super ea volucres caeli habitabunt: de medio petrarum dabunt voces.

14 Rigant montes de superioribus suis: de fructu operum tuorum satietur terra:

15 Producent fenum iumentis, & herbam seruituti hominum:

16 *Ut edneas panem de terra: & vinum
lascifies eoe hominu;*

17 *Ut exhalaret faciem in oleo: & panis
eor hominis confirmet.*

18 *Saturabuntur ligna campi, & ce-
dri Libani, quas plantauit: illic passeret
nidificabunt.*

19 *Herody dominus dux est eorum: mon-
tes excelsi cerui: petea refugium heri-
natu.*

20 *Fecit lunam in tempora: sol cogno-
uit occasum suum.*

21 *Posuisti tenebras, & facta est nox:
in ipsa petransibunt omnes bestie sylue.*

22 *Casule leonum rugientes, ut rapiant,
& querant à Deo escam sibi.*

23 *Oritur est sol, & conuegati sunt: &
in cubilibus suis collocabuntur.*

24 *Exit homo ad opus suum: & ad
operationem suam usque ad vespertum.*

25 *Quàm magnificata sunt opera tua,
Domine! omnia in sapientia fecisti: im-
pleta est terra possessione tua.*

26 *Hoc mare magnum & spatiosum
manibus: illic reptilia, quorum non est
numerus.*

27 *Animalia pusilla cum magnis: illic
naues petransibunt.*

28 *Draco iste, quem formasti ad illuden-
dum ei: omnia à te expectant ut des illis
escam in tempore.*

29 *Dante te illis, colligent: apiciente
te manum tuam, omnia implebuntur bo-
nitate.*

30 *Auertente autem te faciem, turba-
buntur: auferes spiritum eorum, &
deficient, & in puluerem suum reue-
rentur.*

31 *Emittes spiritum tuum, & creabun-
tur: & renouabis faciem terra.*

32 *Sit gloria Domini in seculum: leta-
bitur Dominus in operibus suis:*

33 *Qui respicit terram, & facit eam
tremere: qui tangit montes, & fumi-
gant.*

34 *Cantabo Domino in vita mea: psal-
lam Deo meo quandiu fuero.*

17 Et vinum, (quod) lasciat cor hominis, ut exhalaret faciem præ oleo: & panem, qui cor hominis confirmat.

18 Saturantur arbores Domini: cedri Libani, quas plantauit.

19 Illic aues nidificant: ciconæ abietes sunt domus.

20 Montes excelsi ibicibus: petra refugium cuniculi.

21 Fecit lunam in tempora: sol cognoscit occasum suum.

22 Ponis tenebras, & fit nox: in ipsa petranscunt omnes bestie sylue.

23 Leunculi rugiunt ad prædā, & ad querendum à Deo escam sibi.

24 Oritur sol, & congregantur, & in cubilibus suis accubant.

25 Exit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vespertum.

26 Quàm magna sunt opera tua Domine! omnia ipsa in sapientia fecisti: impleta est terra possessione tua.

27 Hoc mare magnum, & latum manibus: illic reptilia, quorum non (est) numerus, animalia pusilla cum magnis.

28 Illic naues petranscunt: draco iste, (quem) formasti ad ludendum in eo.

29 Omnia ipsa ad te expectant, ut des escam ipsorum in tempore suo.

30 Dante te illis, colligent: apiciente te manum tuam, saturantur bono.

31 Auertente (autem) te faciem, turbantur: auferis spiritum eorum, deficient, & in puluerem suum reuertuntur.

32 Mittis spiritum tuum, creantur: & renouas faciem terræ.

33 Sit gloria Domini in seculum: letetur Dominus in operibus suis.

34 Qui respicit terram, & tremat: tangit montes, & fumant.

35 Cantabo Domino in vita mea: psallam Deo meo quandiu fuero.

34 Iucundum erit super eum eloquium meum: ego delectabor in Domino.

35 Deficiant peccatores à terra, & iniqui ultèra non sint: benedic anima mea Domino. Alleluia.

35 Iucundum sit ei eloquium meum: ego verò delectabor in Domino.

36 Deficiant peccatores à terra, & iniqui ultèra non sint: benedic anima mea Domino. Alleluia.

COMMENTARIUS.

EST hic Psalmus innotescens Hebrais. Verùm interpretes Græci, more suo, quò argumentum explicaret, hunc versum præfixerunt, quasi quidam dicitur in eis innotescere: quæ titulus argumentum continet. Nam hoc carmen nubi aliud quàm Desponsentia, potentia, bonitas, & providentia, quæ ex officio mundi, terræ & destinati singulorum mensuram partium tribuit lucem, celebrantur & commendantur. Annotat Erasmus ex eo quid huius Psalmi editum sit principium & finis, ac superscribit, quæ sit Davidis, hunc quoque esse Davidis. Non mala conuoluit. Et certè cum Græci, ut notatum est, istum Latini interpretes hunc Psalmum Davidis tribuunt.

1. Benedic anima mea Domino. Propositio. Max frequentatur rationes. Magnificus est & benevolent, scilicet magnus est & vult. Idem significat hoc, gloriam & dicentem tribuisti, id est, adeo magnus & splendidus ex tuis operibus eluces, ut quasi gloriæ & decore indutus appareas. Apostrophe hic est ad Deum per parenthesis, meo iudicio, legenda.

2. Qui ambulat offitium amicus si lumine sicut vestimenta. Deum primo loco pingit lumine, quasi splendida veste, amicum, & in celo, quasi intentotum, sedentem. Quæ extendit eum sicut pellem seu cortinam ad ultra bianduni. Nam hoc debet exponi ex illo **Eccl. 4. 22. qui extendit velat cortinam** (in Græco *ἐκτείνει*, in Lat. *velat nichilum*, in Chald. *ἡ ὁρὴ* exten, velat mentum) calas, & expandit res sicut tabernaculum ad inhabitandum, hoc est, vi ipse sub his habiet, ac fedeat, nuntiat super gyrum seu circulum terræ, vi est in medio, ut versus. Sic ex sententia Ezæ locum illum Esaiæ, qui ad hunc versum intelligendum facit, exponimus. Scio Kimhi, quod Esaias affirmat Deum sedere super gyrum seu circulum terræ, idem esse velle, acque sedere super ælum, siquidem ælum quasi circumclusum terram ambiat. At meliorem ego, quid Deus esse dicatur in celo, quasi in remotio, accipio Ezæ excitationem, si modò excipiar, illud ab Esaiâ dictum *deus in celo*, & tota humana concipiendi modum. Alroquin Deus qui nullo continetur loco, sed omnia continet, atque idcirco *Deus in celo*, id est, innot, ab Hebræis appellatur, non infra ælum modò, sed & in ipso celo, imò format se & supra & extra ælum, ubi nullus locus est, existit.

3. Qui conuenienter aquis &c. Precedente versu venter & tensorium Dei descendit,

nunc cœnaeula, eurtum, equos, nuntios, & ministros ei attribuit. **In aquis**, hoc est, in nubibus, quæ, vi Pleyâ loquuntur, essentialiter sunt aqua, & tuncque velut tabernaculum super terram, ut in ista mentio hic dicatur Deus sua cœnaeula cōsignasse. **Super pennas seu cœnaeula sua.** Huc referendum illud versus 13. **Reges montes de super cœnaeula seu cœnaeula sua.** Quæ pennis nubium sunt, id est, qui nubibus, quasi curru, mouentur. **Qui ambulat super pennas venturum.** Hoc ad vim diuinam & huius præsentem, & tanquam ventum exleuat omnia peruenientem ac penetrantem pertinet. Simile habes huc versum Psalm. 18. vers. 10. & sequentiibus.

4. Qui facis Angelos spiritus seu nuntios sui ventis &c. Sensus ex Hebræis, qui ventis & fulguribus tanquam nuntis, ac ministris vult. Deut. recedite facis mare vento Orientali vehemens, Ex. 14. 21. Deus facis vento suo, & operis Aegyptios mare, Ex. 15. 10. Dominus misit ventum magnum in mare, & fasso est impetum magna in mari. Ionæ 1. 4. Deus pennis super Sedomam & Gomorrah sulphur & ignem, d. Ductus de celo & suberat innotat hic, dec. Gen. 19. Ignis calidus missus satellites ab Ochoza in cœli aram rege ad perdendum Elum delegat & absumpit. 2. Reg. 1. Sini & alia multa exempla eius generis, illa est sententia huius versus ex Rasî, Ezæ, Kimhi, aliorumque Hebræis, recentioribus præsertim, quæ per *רוּחַ* nuntius, spiritus, spiritus flammæ, fulmina & fulgura intelligunt. Ad hunc versum, ut ab Hebræis accipitur, referta de hec illud Pl. 148. **1. Ignis, & grandis, &c. & vapor: spiritus præclarum faciens verbum suum.** Ergo venti & fulgura non temere sibi

fortitudo, aut ex causis tantum physicis excitantur, sed & canni pirumque Derconfilin, & aliter. Auctor Epist. ad Hebr. cuius facinorosa apud nos esse debet auctoritas, cap. 1. hunc versum de Angelis accipit, quia inquit, *Et ad Angelos quidem dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & miniferos suos flammam ignis, Angeli profectus spirituales sunt essentiae, igneque veluti vigorit, & effluereant. Quid aliud, amabile, currit ille igneus, & equi ignis, quorum sit mentio in rapto Elie, 1. Reg. 2. et. quom Angelis? quid aliud equi & currit ignis, quorum plenus erat mons in circuitu Elisan, 1. Reg. 6. 17. quom Angelis? Non D. Paulus modò, sed & veteres quique Rabbini, mystici praefertim, vt ex Iakut R. Simeonis Concinnatoris ad hunc locum videte est, de Angelis hunc versum exponunt. In bonum & auctoritas epist. ad Hebr. sententia, & Angelis nomen est naturae, & subiecti locum obliuiscuntur in modum, qui facit vt Angeli sui sint spiritus. Sic & *et miniferos suos* subiecti voce fungitur. In Hebraeorum verò sensu verumque hoc pro predicari est. Hebraeorum sensus, mea quidem sententia, ut quis esset & contextu Psalmi, qui totus videtur loqui de natura visibilis & aspersibili, nisi obstarer Auctoritas epist. ad Hebr. auctoritas, quidni verò vult de idem locum duos fere possit sensus? Nota obiter cunctis hinc in Vulg. sit, *qui facit Angelos suos*, in secunda persona. Incipit ad Heb. legi, *qui facit Angelos suos*, in tertia persona, seu vt hic in fonte Hebraeo.*

5 *Fundavit terram super* &c. Postquam deus, quæ in aëre sunt aut sunt, egit, de terra & aqua dicere aggreditur. Ac primò quidam Deum ait terram in medio aëre pondentibus suis libratam, & basibus suis tam stabilis ac nunquam mobili firmitate suspendisse, ac fundasse, quoniam verò sunt illæ terræ bases? Non alia quàm terræ grauitas ad centrum mundi vergens, & sphaerica figura, quæ uis talis esset, fieri non posset, quin terra in orbis medio collocata in vnum sex laterum inclinaret, adeoque contra naturam sursum ferretur, sicut hic opinio annuat Kimhi, qui habet ad istum modum, Fundauit eam (nuncium terram) rotundam instar globi, propterea quod illa est in medio rotundi, nec vlla figura potest esse in medio figuræ, quæ in vnum laterum non inclinet, praeter figuram circulem.

6 *Abysse sicut vestimento* &c. Hic aliquot verbis describit portumque eleganter opus tertii die, quo die fuimus ille opifex Deus omnem illam vim, & vastam intrinsecum aquarum, quibus antea terra tota

abrueratur, & quasi veste obnubuebatur, in vnum locum, qui Maria appellatur est, euegit. Gen. 1. Ea est aquarum natura, vt extant super terram, elinquentiui ex parte circumfundere debeant. Verum eas Deus admirabile sua potentia ac sapientia à terræ superficie compulsa in vnum locum, congregauitque sicut aërium aqua maris, vt est Pl. 33. 7. nudant ac detegens hominum, gremium, & animarum causâ ipsam terræ superficiem, quæ antea vndique aquis erat obrecta. quom subdit, *super montes fluuunt aquæ*, significat aquas à principio ipsas etiam montium vertices superasse. Sic ex Kimhi exposuimus. *Abysse sicut vestimento aperuerunt eam* Graecis & Latini vertunt, *Abysse sicut vestimentum, amellus erat* legunt quippe *ἡ ἀβύσος ἐκάλυπτε, ἀμείλιος ἐστίν*, pro *ἡ ἀβύσος ἐκάλυπτε, ἀμείλιος ἐστίν ἀπερνεύει τὴν εὐχὴν*. Idem sensus, & facilis est versio. *Eius retia*. In Graecorum est *ἡ ἀβύσος*, in mal. gen. quod tamen D. Chrysost. existimat positum esse pro *ἀβύσος*, vt ad terram referatur, quæ Graecè appellatur *ἡ ἀβύσος*, quod nomen est scem. gen.

7 *Ab increpatione tua fugerunt* &c. *Quom docilis*, inquit, *congregauerunt aqua, quæ sub calce sunt, in locum vnum*, Gen. 1. 9. fugerunt aquæ, seseque subdixerunt à tuo conspectu, veluti seruus à Domino, aut aliquis alius à fortiore se inereptur fugam arripere solet: quo sensu dicitur Eccl. 5. 17. *facit increpationis quoniam fugerit*. *A voce (sonitu) tremuerunt principes effertur*, hoc est, sicut qui pateris fugit, abruptus fessu subit, quem quoniam sibi immitantem, & diram tonantem audit: ita aquæ tua voluntate, sic tanquam sonitu tonitruum, acquirat sese suppetuerunt, gradum ad locum, in quem cogi volebas, accelerantes. Sic fessu Kimhi, qui annuat verba sua temp. in hoc & sequente versu esse pro praeteritis. *Increpatione Dei* necnon *voce sonitus altissimi* significat potestatem nimiam ac velut immanem Dei mandatum, absque quo aquæ illæ loco nunquam cessissent. Significare vult potestatem summa ad eam rem Dei potentia opus fuisse. *Increpatione* verbum, quom Den timore, idem est quod eoecere & reprimere. Sic Pl. 106. 9. *Et increpauit Mare rubrum, & exsiccata est*. Sic Matth. 8. *inquit nunc dicitur & nunc*. Lucæ 4. *et inquit dicitur*. Ibid. *inquit & nunc*.

8 *Ascendunt montes* &c. Poëtae hinc dicitur, pro, aquas cedentibus, seseque subducuntibus exierunt apparere, ac vti sunt velut surgere, & attollimur, & e contra vallis deprimi & descendere. *Eum montibus & vallibus*.

9 Terrilium posuisti aquis in vnum locum
conditis. Quoniam terminauit? Arenam in ipis
& littoribus sitam, teste Ieremiâ, qui Deum
sic loquebatur facit, cap. 5. *quæ posui arenam
terminum maris, statum sempiternum, nec
præteribit: commanebuntur quidem, & non præ-
ualebunt, & non transibunt super teus, & non
transibunt tibi. Non receptentur &c.* id est,
non deinceps, vt iurio, quâ creatæ sunt, ter-
râ operient, nuntium ex iô, & vt sba. Secus
de diluuiio, quod Deo mandato est factû. Est
Iob cap. 38. vers. 8. & sequentibus, quod ad
hunc versus sententiam illustrandam per-
tineat, *Et (quis) conuulsi* (Deus Iob allo-
quitur) *gibbus maris, quando erumpetis quasi
de vulua procedetis?* &c. Circumdedit illud ter-
menet meus, (in Fonte, si decessit super illis sta-
tutum meum.) & posui ælitem, & gressu: Et
dixi, *Vbi hæc ventus, & non procedis am-
plius: & hic franges iumentis fluctu tuum,*
in fonte, & hic ponet (sub. te ventus) in cla-
tione fluctuum tuorum.

10 Quæcunq; fontes in conuulsiis: &c. Re-
pete ex primo versu, *Quæcunq; anima mea De-
minis, qui euenit &c.* Postquam de mari
egit, conueniunt membris fontium, eorum
describens situm, & usum, *Sicut medicum
montem pertransiunt, ad verb. inter montes
ambulabunt, pro, ambulant, futuro hic &
deinceps loco præf. pro more. Ambulant,*
non itatur, quod ad plures beneficium per-
tineat. Adde, Nisi fontium, & quæ ex his
sunt ac nascuntur, sumum aquæ flue-
reor, facile putrescerent. Atque hæc causa
est, inquit ximbi, cur Deus, aquæ maris
sic velut condidit, ne, quæ non fluunt,
ac mouentur, ipse putrescerent, & aerem
suo fauore inficerent.

11 Potant rode ex fontibus, &c. In Heb.
*Adagunt, ad verb. Adaguntur, fontem illi
scilicet, omnes bestias agri. Frangunt,* hoc
est, exungunt ac sedant. *Onagros.* Onagro-
rum mentio, quod hoc animal, vnde &
nomen inuenit, in desertis viuat, idèque
sepe laborat siti. *Frangunt.* Græc. & Lat.
expellunt, in illis fontibus, ex *פּוֹרֵץ* *expel-*
lunt, per *פּוֹרֵץ* *expellunt,* per *פּוֹרֵץ*.
Symm. venit *וּפּוֹרֵץ* *וּפּוֹרֵץ* *וּפּוֹרֵץ* *וּפּוֹרֵץ*.
Græc. & Lat. *in sitis.* In
Fonte nulla est præpositio.

12 Super (iuxta) eas fontes volucres cali ha-
bentur. Pleraque autem propter fontes ac
fluuios sedent ac commorantur: quædam
etiam super aquas crescunt. aues enim sunt
aquæ naturæ, mixta illud Gen. 1. 20. *Pro-*
ducant aqua reptile animæ et uolucres, & volatiles
(quod) volat super terram, quasi dicitur,
Producatur duas species, ynam, quæ viuat in
aquis, alteram, quæ voluet, atque etiam
viuat in terra. Sic ferè ximbi, qui admo-

A nec *וּפּוֹרֵץ* (quod propterea est super) hinc si-
gnificare iuxta, prope. Frequens est hæc si-
gnificatio. In *וּפּוֹרֵץ* frondum arborum, quæ
plurimæ ad tipas crescunt, dant uetus, indeq;
guttur & suauissimè cantillant potæ, &
amoretate locallæ hæc. *Frondum.* Græc. &
Lat. *petrarum,* ex *פּוֹרֵץ* *cephalum,* pro *פּוֹרֵץ*
aphaym. Similitudo vocis decepti. Notissi-
mus Collega noster Gabriel Sionita vertit
ex Syro de media manu edunt matum, sci-
licet aquæ, id quod fuit Græcæ & Latine
versioni.

13 Quæ regit montes &c. de aquatur fontu-
narum, atque adeo summalium vsu agit:
nunc de pluvia dicere incipit. *ut præfati-*
bus (prop. canentes) fons, id est, aubibus,
vt vers. 3. *Montes,* qui perpetuè siccî, adeo-
que steriles essent, nisi pluvia irrigarentur.
De *fructu operum tuorum* &c. Repentina hic
enallage personæ in pronominæ. *Operum*
tuorum, id est, arborum, ex 22. ximbi vult
idem dici in posteriore quod in priore
membro, & per *fructum operum* vel intelli-
gendam esse pluiam, quæ dromæ sapien-
tæ opus sit, & insigne miraculum. Probæ
ex Iob 18. 26. ubi dicitur Deus ponere, ac
præscribere pluuiæ legem. Necnon ex eius-
dem cap. 38. 28. ubi scribitur, *Nunquid est*
(sub. præter me) pluuia pater? vel quæ ge-
mitu stellas ventis? Opus Dei, inquit ximbi,
pater est, pluuia verò fructus. Certum est
pluiam causas habere physicas: sed illas
Deus non sine miraculo pre sua prouiden-
tiæ ac sapientiæ plenitudo moderatur, &
regit. De hac re alibi iam dictum. *ego per*
fructum operum vel intelligo simpliciter fru-
ctus, qui ex terra Dei operata abunde
proveniunt, vt in vniuersa facietur terra.

14 Qui producit seu germinare facit fenum in-
uicem, &c. Sensus, deus terram pluuiâ ir-
rigando producit fenum in usum iumen-
torum ac pecudum, necnon herbari ad
præcipuum hominæ alimentum destinatum,
videlicet frumentum ac triticum, quod spe-
ciali posterius membrum, ut educti ipse ho-
mo, pauerit de terra. *Seruituti hominis,* id est,
ad usum & alimentum hominis, Gallicè *au*
ferme de l'homme. Porc est versu, ac sic ex terra
& ximbi videntur, & herbam ad culturam
hominis, linc est, herbam ex cultura homi-
nis duntaxat prouentientem, triticum mini-
mum, vt ex sequente membro constat, quod
triticum ex terra hominis cultura præpara-
ta prouenit, citior fenum aliisque eiusmodi
ad bestiarum usum pertinentia sponte è ter-
ra nascuntur. Vult sic ac decreuit Deus,
dicens, *in fenum vultis tu vestros pasci,*
Gen. 3. 19. alij aliter interpretantur hunc
versum. Mihi sic visum est interpre-
tai.

17 *Et vinum, (quod) letificat cor hominis, ut exaltet* (ex Extra, *luceat seu nutre faceret*) *factum pro oleo*: &c. In hoc versu dum simul complectitur, quibus præferam hominis vitam sustentatur, vinum scilicet, & panem, quorum dum unum virtutem declarat. De panem egerat, sed quæ esset eius virtus, non docuerat. Nunc docet. Sensus igitur huius versus est, Deus quique est terra vinum producit, cuius beneficium cor hominis sic recreatur, veritatem facit ipsa, in qua statim lætitia cordis sese prodit, balneum efficiatur, magisque splendescat, quàm si oleo esset perfructa. *Pro oleo*, id est, magis quàm oleum nutre facit. Ex Râb veni cadu, *ut exaltet seu nutre faceret* *factum ex (in) oleo*, & exponendum, & oleu, vi eo exaltaret seu nutre faciat vulgum. Non proba, est huc mihi sequitur, & hoc sensu videtur accepisse Graeci & Latini. Nota in hoc versu vsurpatis unum *וַיִּנְיֶה* *magis*, quod hominem, ut fragilem & imbecillum, propriè significat. Apud quidem, & loco, vbi de miser hominis vita vium recreanda, & pape suenda, suscitandaque agitur. De vium aut tantum *letificat* de pane *suscit* seu *confirmat*: quod panis maximum ad vitam conferuendam pertinet, non item vinum. Vium porro optimè *letificandi* verbum conuenire nemo nescit, illique tribuitur Iud. 9. 13. vbi vinum dicitur *letificare Deum & homines*, Deum, dum illi in libamen offerretur, & quidem cum canico ad hilaritatem iustandam, quod vino erat peculiare, si Hebræis credimus: homines verò, dum modicè ab illis sumitur. Verbum *confirmandi* seu *suscitandi* panis tribuitur Gen. 18. 5. *Accipiamus buccellam panis, & faciet cor vestrum*. Necnon Iud. 19. 5. *Palci cor tuum buccella panis*.

16 *Saturantur arbores Domini*: &c. *Saturantur* plura, quum, ut est paulò antiè, erigat Dominus montes de canaculus suis. *Arbores Domini*, id est, arbores altæ & proceræ, pro consuetudine Scripturæ, de qua dictum est alio loco diligentiùs. Fieri potest, esse Kizib, ut *arbores Domini* appelleret, quæ sponte sua sine vlla hominum cura, culturæve obtineat & crescat. *Arbores Domini*, id est, arbores, quæ ex vi solummodo ięta diuinitatis impressa nascuntur. Sic accipiendum, inquit idem Kizib, quod sequitur, *cedri Libani quas plantauit, Dominus*, dum ięta scilicet viuam in indidit illar producendi. Chald. *arbores Domini interpretatur est arbores quas creauit Dominus*.

17 *Illicines nidificant*: &c. Omisit breuiatit ergò alius arborum vitantibus, vi quod varine proferunt fructus, grauiam vin-

braum præbere, spectauitum oculis incredibilibus voluptate afficiunt, & castæ extrahendit uauigine atque adificijs materiam, igitur alimenta suppeditant, eas commodum & tutissimum aubus præbere domestici nunc assentat, proceras præferunt, de quibus egerat in superiore versu. Nam procerarum arborum, quæ ferè instructiunx sunt, huc videtur vsus præcipuè, præferunt dum viuunt. *Ciconia abietes sunt domus*. Ad verb. *Ciconia, abietes domus sunt*: vbi pro consuetudine linguae Hebræicæ eleganti simul est relatum cum antecedere. Perspecta hic est sententia: Ciconia in abietibus, cedris, aliisque alioribus arboribus sibi domesticitatæ uidum exiunt. Quir dubitat? Graecur & Lat. longè à Fonte videntur recessisse, veremur, ille, & *hinc i membra domus* *hinc*; hic, *Herady domus dux est totum*. Huius interpretationis occasionem facit nos deprehendimur. Nam dubin procul legemur, pro, *וְיִשְׁכְּנוּ בְּרִשְׁתָּם*, i. *abietes, & בְּרִשְׁתָּם בְּרִשְׁתָּם*, i. *interpretaturum, & caput iudicantur metaphoricè hic, ut aliis iudicandum, poni pro dace*: unde pen en, quod ad verbum illorum opinione legebatur, *Ciconia, seu Herady, (parum refert) in caput totum passerum, seu carum autum domus*, veterum, scilicet perspicuitati studentes, *Herady domus dux est totum*, hoc est iuxta Genebrardum, qui hîc sum more subditer arguitur, Herodius præcell passeribus, ducit auctuar ad illum locum, index est vix. Verum si hoc, necne, not est mei indidit quætere. Certe se in Hebraen sensum esse perspicuum & conbarretem. Præterea videt aequam dum veteri, *hinc i membra domus* *hinc*, *Erady abietes domus* *hinc*. Symon. *וְיִשְׁכְּנוּ בְּרִשְׁתָּם*, *Melior boras* (i. *abietes ex Chald.*) domesticum. D. Hiconymum: *Melior abietes domus* *hinc*, seu, ut ipse etiam in Epist. ad Suniam restit est. *Melior abietes domus* *hinc*. Video quoque legens Epistolam ad Suniam eundem D. Hiconymum obseruare Sextam editionem manifestè interpretatam esse, *Melior expressus est id indicandum*. Fecit præterea Symon interpretem, qui verit, *Ciconia abietes sunt domus* *hinc*. Chaldæum, qui interpretatur est, *Ciconia, iuxta alior Melior, abietes sunt domus habitantis*. Agellur Episcopus Aemennensis, vir piur iuxta & doctur, & Septuaginta interpretum maxime studior, taretur ingenie difficile esse intelligere quid Septuaginta hoc loco voluerint, factiùsque Hebræos interpretari. Folengur, Manianus, Monachus Cassinar, addidit aliquis Vulgatæ versionis, pari em huius verbi subobscuram videri affirmat, quæ iam ex Hebræo dilucidior sit. Addit, quid

sibi velit, *dux esse eorum*, vix augerari, vel eò maxime, iugue, quòd uultus ex Hebræo, quod sciam, legitur, sed aliter. Nec ipse aliter hanc patrem, quàm Hebræi exponit.

18 *Montes excelsi* (sub. ex posteriore mœnibro refugium) *ibisibus vel rupibus*: & cæter. Postquam ostendit cui vsui sunt proetæ athenes, nunc docet quid montes excelsi, hōl. que ait, nec uon petras ferit quibusdam latebras præbet. *Montibus*. Iteum meminit, quòd montes maxime persequantur. Iude Job 39. 4. *Abies petra*. *Petra refugium tantis illis*. Quid uenit? Cuncti gaudent in effolis foraminibus petrarum versari ac delectescere. A versu septimo opus tertij dei duntaxat persequitur est. Nam quod de aubus dixit, illud referri debet ad athenes eius dei opus: quod uerò de feris ac bestis, ad montes, & petras, quæ est primo die uul cum terra creata sunt, nihilominus ad tertium diem pertinere possunt, quod die, compulsi aqua iustionibus in locum uiam, apparere coeperunt montes & petrae, ita ut uiderentur ascendere montes, ac descendere ualles, quemadmodum dicitur suprâ, vers. 8.

19 *Fecit lunam in tempora*: & cæter. Nunc de opere quarti dei agit, magnis illis uidebunt luminaribus, luna, & sole, quæ die quarto Deus creauit, ut diuiserent diem ac noctem, & essent in signa, ac tempora, & dies & auuoc, quemadmodum scribitur Gen. i. vers. 14. & sequentibus. Sed cur de luoa, quæ minus est luminare, primo loco agit? Propterea quòd nox, inquit Kimbi, præcedat diem. & quata nocte luoa & sit illa lucem ministrauerit, maue uerò elusilem diem ortus fuit sol. Quod ait lunam esse factam in tempora, hoc est, distinguere ac notare tempora, illud etiam Kimbi de sole putat esse accipiendum, iuxta illud Genes. loco mox citato, *Fecit luminaria in firmamento cali, ut diuisant diem ac noctem, & sint in signa ac tempora, & dies, & anni*. Existimo ego lunam potissimum à Deo factam diem in tempora, quòd Iudei, ut alæ pteræ, quæ gentes, auu uirentur luatibus, & ex luæ cunctis temporum spacia distinguere, menses ac festa uocarent, quemadmodum ex Exod. & Leuit. constat. Author libri, qui Ecclesiasticus uisetur, aperit à uobis facit, qui cap. 43. vers. 7. & sequentibus sic ait, *Et lunam fecit ad statum in tempore suo, ut esset in iudicium temporum, & signum anni*. (Cuius loco, ubi in Vulgaris exemplibus Gtæzet legitur, *Kalendario* inueni & cæter. testis est Drosius M. S. habere *et notum in mens* & cæter. hæcque lesionem esse & codicum interpretum Aldi, Basileensis, Rom.

A edmonis, & eius exemplaris, quo vsus fuit interpreti noster, qui uertit, *Et luna in annis* & cæter.) Ac pergitdem Ecclesi. *A luna signum diu festi, & cæter. Mensis secundum nomen eius est*. Sol cognoscit occasum suum, hoc est, sol nunquam ab occasu aberrat, & quasi uitam morte, eò testis & absque ullo errore quous die reueritur. Simplicius, sol nonit suo tempore occidere. quod potè de occasu ait, idem de ortu est accipendum. Sed cur uon etiam de luna hoc dixit? Propterea quòd, inquit Ezra, lunæ uultus sine uariatione lumine ac inoru: uia autem orienti & occidenti uia fit sol. Ego censerem ueri posse, *sol cognoscit occasum eius*, lunæ scilicet, quasi diceret, sol, dum mauo quarti dei ortus est, uidit & cognouit occasum luæ, quòd luoa rure occideret. Vel, sol, quasi uosset luæ occasum, adeoque suo lumine mortalibus opus esse, utrus est statim post illius occasum. Vtutue modo pluralis erit Poëtica, pro, statim post luæ occasum sol ortus est. Sed fortasse hæc sunt argumeta, & supponit noctem die priorem fuisse, quod tamen est uerum, etsi Hebræi, mea quidem sententia, probabilis affirmant. Atque duplex ratio præferim me in uerum ut cum Hebræis sentiam. Vna, quòd cap. 1. Gen. perpetuo dicitur, *Et facta uespere, & facta mane dies* & cæter. priore loco reperi ueni uerba uespere. In hoc quoque Psalmo prius de nocte, deinde de die agitur, ut ex sequentibus uerbis uidere est. Altera, quòd Iudei olim à Mosi uerbis Dei iussu diem à uespere exordiri ac supputare. Verum hæc obicit taurum, de quo hic doctores iudicant.

20 *Ponit tenebras*, & cæter. Exponit nunc aliquas uolucres, quas ex nocturno & diurni uicitudine animalia precipiunt. *Ponit tenebras, & fit nox*, id est, Tuo statuto ac decreto quotidie occidit sol, sic quoque tenebre tetris in uenirent, sitque nox. *In ipsa pertransiunt* seu *ambulant* & cæter. Omnia quiesce, quam ex oporibus hominum diurnis laboribus fatigant, humida uocis tenebre suadeat ac conciliant, diem feras syluestres, quæ de die metu hominum prodire non audent, noctu à suis iustis proreptare, quòd prædas agant. idè leuauit exemplo in sequente uersiculo declarat. *Pertransiunt*. Ex Hebræo ad uerb. *repant*, quod Kimbi uult accipere pro *intransiunt* seu *ambulare* simpliciter, sicut & Gen. 9. vers. 2. *cum uideris quæ ueniuntur*, ex Hebræo ad uerb. *repant*, supererunt. Vide locum.

21 *Leuauit rugient ad prædam*: & cæter. Leones, ait, feræ alioquin animal, iustitiam metu hominum in antres enā delinsecere, nec nisi noctu ferè ad prædā prodire. Leu-

culi. Vox Hebraica צִיָּה *cephium*, leu- A
culos proprie designat, qui iam adulti inci-
piunt è sustinere progressu ad prædā, maio-
res videlicet catulis, qui nondum ad præ-
dā excurrunt. Varia sunt apud Hebræos
leouis uocina pro diuersa ætate. *Ragunt*
fame eximulati *ad prædā*, hoc est, que-
rentes prædā, noui nati, ut rex postero-
re membro toulit. Leones inuadentes præ-
dā circumcuncti rugientes. Hinc illud pri-
mæ Petri quinto, *Aduersarius uester draco* ubi
tam p̄ se rugiens circumquærens quā deuorans.
Ad prædā. Græcos & Latinos, eodē sensu,
et *rapina*, qui fortasse per insin. It gerunt
צִיָּה *hipph*, pro צִיָּה *lathaph*. Et ad
quærendum à Deo *esum* sibi, ad verb. suam.
Qui hac leonem possunt? Nonnulli Deum
cognoscunt quidem, uer de Deo cogitant,
sed quoniam omnis oculis cohsistat, aut au-
tes adhaerent, uum quæ se offerat prædā,
rurs à Deo, cuius est de cibo prouidere
omni animæ, uideatur etiam efflagita-
re: uou ferus ac uulgo dicitur infans vagi-
to suo esum à matre petere, qui tamen
matrem nondum cognoscit. Hoc sensu
Psalms 147. 9. *pulsu coruorum dicuntur*
inuolare Deum. Hoc pertinet et illud Job
39. 3. *quis præparat curru suum suam, (ipsum),*
quando pulsus tuus clamant ad Deum, rugientes,
et quid non habeant cibis? Huc refert quo-
que uersum vigesimum septimum huius
Psalmi. Ea quæ casu & fortis contingere
uideatur, ad prouidentiam etiam diui-
nam pertinet. Iude sit, ut quum Exodi
capite 17. uersu 13 de eo, qui uou ex in-
sidis, sed *seruatus absque ulla & inuictis*, ut
est Numerorum capite 35. uersu 11. *acces-
sit*, ut est Deuteronomij capite 19. uer-
su 4. alium interfecit, agitur, sic loqua-
tur Scriptura, *qui autem non est insidiatus,*
sed Deus illum tradidit in manus eius: &c.
Deus illum tradidit propter scelus aliquod,
ex Ezra, aut aliam causam. Igitur nihil sic
uisi Dei uoluntate & consilio.
22. *Quare sol,* &c. Perinde est ac si di-
ceret, Oriente sole feræ bellæ lucem
non ferentes, sibi que metentes ab homi-
nibus exhibet, in sua felicitate colligunt, ac
recipiunt, ibique diem totum conclusæ
quiescunt. In 7. Kal, pro in, et sic Kalhi.
23. *Exit uero tuæ hanc,* postquam noctu
quæuit, ad opus suum & ad operationem ac
culturam suam uenit agerem usque ad uesperum,
quo tempore uerbum ar domum repetit, fer-
rus cubili sua cubilia relinquendis,
perque agro prædā ageubus. *Et si qui ad*
uesperum. Hic modus ac rectus præse-
bitur hominum optat. Nou enim uult
Deus hominem vires suas oimni labore ac

terere, sed alterut quævis vicibus rectare
& confirmare.

24. *Quid magna, vel multa sunt opera tua*
Domine: &c. Ex admiratione earum, quæ
dixi, terram, & aliarum, quæ se offerunt
dicendas, in hanc exclamationem erumpit.
Magna, vel multa sunt. 127. *valde* utrum-
que significat, & accommodatum est ver-
bum ad Dei opera, quæ simul multa & ma-
gna sunt. *Omnia ipsa,* quæ ceterum, siue
in celo, siue in terra, in sapientia facta, ex-
que suam sapientiam ostendunt. *Impletur* sibi
est terra possessione tua, ad verb. *possessio*
tua. Græco- & uulgo, hoc est, creatura tua,
quomodo editionem Romanam veterem
habere, neque opus fuisse mutare notat
Agellius. Aquila, Symm Theod. & uulgo
m, hoc est, *possessio tua.* Idem semper est
sensus. et si in propriis ad Fontem arcedunt
nomen enim קִנְיָ *kinan* possessionem signi-
ficat, estque à verbo קָנָה *kanah*, quod est
possidere: quouquam à Græc. redditur inter-
dum per uerbum κτάνω, cum κτάνω, quod si-
gnificat *creare*, puta Genesis capite 1. 4. uer-
su 19. *Et creauit Abram Deo excelsi, pos-
sessori cel & terra,* pro quo in Græco
ἐκείνου ἐστὶν ὁ θεὸς ὁ ἐκείνου. unde & in Latino,
qui creatum celum & terram. Similiter &
græc. uersu 22. *Procerborum quoque*
*capite 8. uersu 12. ubi in Hebr. & Lat. Do-
minare* קִנְיָ *kinan*, *possidere me in manu* uia-
ram suam, &c. Græc. uerbi *ἐκείνου ἐστὶν ὁ θεὸς ὁ ἐκείνου*, &c. Quæ Græca uerbo fecit,
ut Arrius in ipse Christum uocaret *uiam* in
ἐκείνου. Verum et euerem ego istum omni-
bus in locis legendum & corrigendum
ἐκείνου, & hic *uiam*, per 2.

25. *Hic mare magnum,* &c. Sed & uastum
illud mare, minur alioquin tus opibus di-
ues, habet quoque multa admiranda. *Hoc,*
omnibus scilicet oceanum. *Magnus* longitu-
dine, & *latum* manibus, hoc est, latitudine
spatiosum, *latum* locis seu spatij. *Manus*
hic pro locis vel spatij, ut alibi. *Græci*
uenerunt *ἐκείνου*, id est, *latum spatij*: Lat.
spatiosum manibus. Simile est loquen-
di modus Esaiæ capite 22. uersu 18. *ter-
ram latam manibus,* in Vulg. *latam &*
spatiosam. quibus uerò præsertim usus est
mare? Pisces. Nam *hic* repit, *quoniam*
inest numerus, &c. Nunc igitur de pisci-
bus, qui die quinto creati sunt, ordine agit.
De auitur, et si ad quatuordecim quoque
pertinent, nihil dicit, quia iam superius ex
occasione egit, ubi de arboribus. *Quo-
niam inest numerus,* iuxta speciem, etiam.

26. *His naves petrasibus* Heb. *auibus*.
Magnum hoc diuinarum laudum argu-
mentum,

mentum, quodd cum hominibus mare peragratum non possit, Dens illum, Noë scilicet, attenta fabricandarum navium docuit, quarum beneficio tam securè ac facillè in humido illo elemento versetur, quàm in terra, tam facillè, imò facillè in mari pisces venerit, quàm in sylvis cervos, apros, ac lepores. Absque navibus esset, homo in pisces maris nihil posset, cum tamen Gen. 1. 26. dixerit Deus, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & preest piscibus maris.* Necnon versu 28. *& dominus omni piscibus maris.* Absque navibus esset, quoniam mercibus carceremus, quæ solo mari importantur, & exportantur? *Draca iste marinus*, ceteri videlicet, (*quem*) *formasti* &c. subaudi ex prioris membris, illic ambulat. (*Quem*) *formasti ad lundendum in eo mari.* Sensus est, quem creasti, ut in mari dominium obtineret, exteris omnes pisces pro nihilo habens, usque illudens. Phrasim poetica *ludere cetum in mari*, pro, cetum principatum obdiere in mari, ita ut omnia, quæ in mari sunt, pax se coureminat, & merus ei lusus sit exteris pisces capere, ac venari. Sic hoc scribit ex Kimhi expositionibus, qui observat *ludere* accipi debere hoc loco, ut Habacuc 1. 10. *Eryse* (Nabuchodonosor) *regis subsumas, & principes lusus seu risus* (*sunt*) et: *ipse omnia maris illudat*, seu *omnem maris potentiam videt*. Potes videri eodem sensu, ad illudendum ei, scilicet mari, hoc est, ut illudat omnibus, quæ sunt in mari. Lat. sic habet, apud quem tamen, *et*, non videtur ad mare referendum quoniam Græcus, quem sequitur, verat *αὐτῷ*, quod ad *αὐτὸν* non potest pertinere, propter dissidium generis. Campsius hanc bene versus partem sic interpreti, ipsi ceteras vires tribuisti, videtur audire, & contineri reliqua, quæ degunt in vi, omnia. Ex Rashi, & abys quibusdam Hebræorum magistrellis vertendum esset, (*sic* miror sic quoque vertisse Pagninum) *Leumathan iste* (*quem*) *formasti ad lundendum in eo.* Fingunt enim stoliditatem insensum homines Deum quotidie à prandio ceteris horat. Sed horum mens referte. In ubi hactenus quinque dierum poeticè expolita opera: imò sex dierum beluorum enim ac ium creatorum, necnon etiam ipsius hominis, quæ die sexies sunt creata, facta supra mentio est, non scilicet quidem, sed simul animalis, ad quæ pertineat.

27. *Omnis terra ad te expellitur* &c. quod non tantum dante per occasionem de leonibus dixit, ipsos leones noctu prædas agere, & à Deo escam veluti repescere, modo in genere de omnibus animalibus affirmat. *Omnis terra* quæ ut prædatorum sunt. *Ipsi* demonstrative, & emphaticè, *ad te expelluntur* II.

stant, ad quod nos solius cognoscimus, qui scimus Deum dare panem omni carni, & universis animalibus de victu prospicere, non illa verò quæ expectant, quia solo uirtutis impulsu id faciunt absque ulla ratione cognitione. Sic insuper leonem dicuntur querere à Deo escam. Sic Psalm. 147. 9. *pulli corvo tum Deum invocare.* Sic Pl. 145. 15. *oculi omnium in te sperant*, & *tu dabis eis escam illorum in tempore opportuno*, Græc. *ἐν καιρῷ*, Heb. *vehic*, *in tempore suo.* *Esam* ipsum propriam. Nam variæ animalibus esse conveniunt, & sua est cuoque generi. Animalium aliarum herbarum vescuntur, seminis aliarum, animalibus aliarum. Græc. habet *ἀντὶ τοῦ ὅτι ἐσθίουσιν* &c. Lat. *ut de ipsis essent.* Pl. max citato utrumque est & in Hebr. & in Lat. *tu dabis eis escam illorum.* *In tempore suo.* Græc. *ἐν καιρῷ.* Sæo in Fontein. dicitur, hoc est, in tempore cuiuscunque speciei proprium etiam est, cuiusque speciei tempus ad parandam escam. Sæo refertur etiam potest ad escam.

28. *Dante te illis colligunt* &c. Idem bis dicitur in hoc versu. Kimhi notat partem suam Ioseph Kimhi prioris partem de istis intelligere, qui in agrotum stentare hinc inde munitur colligunt, posteriorem verò de iis, qui Deo aperiente manum, hoc est, fertilitate tempore, bonas ad satietatem fruuntur.

29. *Avertens (autem) te faciem*, &c. hoc est, non suppedaneis ei illis ad victum necessariis, sicut reabilis quodammodo subducente, & curam subrahente, necesse est illa tribui, & amicus concidere. *Avertens (autem) te faciem.* Ad verb. *Abfrens faciem suam.* *Translatum* quoniam ait, vultu significare omni ratione animalium uox latere atomica, adeo ut tandem, Deo avertente spiritum vitalem, deficiant, & in pulverem reuertantur, quod spectat posterius membrum. *Avertens*, ait, quia Dens est, qui spiritum largitur, ut loquens versus dicit. *In pulverem suam reuertantur* ablato enim spiritu corpus in pulverei, ex quo præsertim compositum est, reuertitur aeris solutur. Si hominis corpus pulvis est, & in pulverem reuertitur est, ex Gen. 3. 19. quare magis exterorum animalium corpora? *Suum* quoniam ait, significare vult animalium corpora ex pulvere potissimum composita.

30. *Mittis spiritum tuum vivificum*, ac inspiras spiritum tuum vitæ, tu qui es Deus spirituum vivorum sic carni: moxque *creantur* alia in mortuorum locum, non quæ subinde sunt, & nascuntur: necque mortuorum semper productione *semper et faciem terra* *Generatio præterit, & generatio advenit: terra*

autem in aeternum fiat, ait Ecclesiastes cap. i. *A* Maneat vniuersalia, pereant particularia. Metes. Ergo animantia nou generantur casu. Mystici, ex Hebreis etiam, p[er] R[ati]o[n]em hunc versum accipiunt de resurrectione mortuorum.

et set gloria Domini in seculis &c. Repetitur propositio. *Sic*, id est, celebratur. *Gloria Domini*, quæ ex sapientia & potestate eius in mundi creatione & eiusdem conseruatione elucescit: quod spectas id quod sequitur, *Letetur Dominus in operibus suis*, cognoscens ac ratelicens eam nobis coli & laudari. Attitex magis suo opere delectatur, quam videt ipsum laudari, ac probari. *Letetur* metaphorice de Deo. Putes vertere, *Et gloria Domini in seculum : Letetur &c.* quasi absolutè totum creaturarum narratione hoc dicat, hæc porro omnia, quæ sunt gloria Domini, & ex quibus eius gloria elucescit, longo tempore manebunt vique principib[us] Deus, postquam vniuersum mundum condidisset, letatus est, quum *tota creatura que fuerat, & erat valde bona*, Gen. i. π. ita deinceps *letetur in operibus suis*. Vltimo modo Kimhi.

32 Qui respicit terram, &c. Sensus: Proprius, inquam, ille Deus, qui vel solo aspectu terræ orbem, quando vult, sic totum conuertit, ut tremat qui solo tactu ita montes accendit, ut fumum & flammam vomant. Habebat fortè in mente monnem Sinai, qui totus fumabat, eo quod descendisset super eum Dominus in igne, & ascenderat

fumus quasi fumus furnacis, Exod. 19. 18. *Fumant*. Vulg. *fumigant*, pro, fumant.

33 Cantabo Domino &c. Vir sanctus admirabilis huius mundi opes, contemplatione ad cultum, & venerationem Dei vehementer inflammat[us] profitetur se vitam omnem in celebrando Deo consumpturum. *Cantabo* voce. *Psallam*, adhibitis etiam musicis instrumentis. *In uita mea*, idem est atque *quando fuero*, in hac uita scilicet. Quid igitur? Superfedeat ab officio laudandi Dei post mortem Minime. Nam iterantem de celebrando Dei laudibus inter mortales agere vult. Quæ de re dictum alias copiosis. Cassiod. Hæc ne crederes, inquit, laudes ritui morte posse finiri, adiecit, *psallam Deo meo quando sum uel ero*, scilicet in futuro seculo, ubi psalmodia non habet finem.

34 Inuocandum seu Suenentis super eum (deco) eloquium meum seu meditati mea. Sensus, Sueni mihi erit princeps de eo loqui aut meditari: quod & posuisti, ego delectabor in Domino, quod misisti ad est, quum, ego lætus & alacer Deum celebrabo.

35 Deficiant peccatores, qui tot & tanta opera Dei non celebrant, nec ad ea aduertunt. Impletio ex zelo & studio gloriæ diuine proficiscens. *Benedic anima mea Domino.* Repetit initium Psalmi. et quoniam non satis esse existimat, si solus Deus laus perdicet, ceteros quoque ad laudem hortatur, quum ait *N[on] habebat*, quod Latine sonat, *Laudate Dominum.*

PSALMVS

CV.

CIV.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

CONFITEMINI Domino,
no, inuocate nomen
eius: ² annunciate inter
Gentes opera eius.

² Cantate ei, ³ psallite illi: narrate
omnia mirabilia eius.

³ Gloriamini in nomine sancto eius:
laetetur cor quærentium Dominum.

⁴ Quærite Dominum & fortitudi-
nem eius: quærite faciem eius sem-
per.

⁵ Mementote mirabilium eius quæ
fecit: prodigiorum eius, & iudiciorum
oris eius.

⁶ Semen Abraham serui eius, filij
Iacob, electi eius.

⁷ Ipse Dominus Deus noster, in vni-
uersa terra iudicia eius.

⁸ Memor fuit in seculum ^b testamen-
ti sui, verbi (quod) mandauit in mil-
le generationes,

⁹ Quod pepigit cum Abraham, &
iuramenti sui ad Isaac:

¹⁰ Et statuit illud Iacob in statutum,
Israel in ^c testamentum æternum:

¹¹ Dicens, Tibi dabo terram Cha-
naan funiculum hereditatis vestre.

¹² Quum essent numero breues: pau-
cissimi, & ^d incola eius:

¹³ Et pertransierunt de gente ^e in gen-
tem: de regno ad populum alterum:

¹⁴ Non reliquit hominem ^f nocere
eis, & corripuit ^g pro eis reges,

¹⁵ (Dicens,) Nolite tangere Chrustos
meos, & Prophetas meos nolite male-
facere.

¹⁶ Et vocauit famem super terram,
omne ^h firmamentum panis contriuit.

¹⁷ Misit ante eos virum: in seruum ve-
nundatus est Ioseph.

CONFITEMINI Domi-
no, & inuocate nomen
eius: annunciate inter
Gentes opera eius.

² Cantate ei, & psallite ei: narrate om-
nia mirabilia eius.

³ Laudamini in nomine sancto eius: la-
etetur cor quærentium Dominum.

⁴ Quærite Dominum, & confirmami-
ni: quærite faciem eius semper.

⁵ Mementote mirabilium eius, quæ fe-
cit: prodigia eius, & iudicia oris eius.

⁶ Semen Abraham, serui eius: filij Iacob
electi eius.

⁷ Ipse Dominus Deus noster: in vniuer-
sa terra iudicia eius.

⁸ Memor fui in seculum testamenti sui:
verbi, quod mandauit in mille genera-
tiones:

⁹ Quod disposui ad Abraham: & iura-
menti sui ad Isaac:

¹⁰ Et statui illud Iacob in præceptum:
& Israel in testamentum æternum:

¹¹ Dicens: Tibi dabo terram Chanaan,
funiculum hereditatis vestre.

¹² Cum essent numero breues, paucissimi
& incola eius:

¹³ Et pertransierunt de gente in gentem,
& de regno ad populum alterum:

¹⁴ Non reliquit hominem nocere eis: &
corripuit pro eis reges.

¹⁵ Nolite tangere chrustos meos: & in
prophetis meis nolite malignari.

¹⁶ Et vocauit famem super terram: &
omne firmamentum panis contriuit.

¹⁷ Misit ante eos virum: in seruum ve-
nundatus est Ioseph.

18 *Humiliantur in compedibus pedes
eius, ferrum pertransiit animam eius,
donec veniret verbum eius.*

19 *Eloquium Domini inflammavit eum: misit rex, & solvit eum; princeps populorum, & dimisit eum.*

20 *Constituimus eam dominam domus
sue, & principem omnis possessionis
sue.*

22. *Ut erudires principes eius sicut semet
ipsum: Et senes eius prudentiam doce-
ret.*

23 Et intraui Israel in Ægyptum: &
Jacob accola fuit in terra Cham.

24 *Et auxilium populum suum vehementer: & firmavit eum super inimicos eius.*

25 *Conuerſit eor eorum, ut odirent popu-
lum eius: & dolum facerent in ſeruos
eius.*

26 Misit Moysen seruum suum; Aaron quem elegerat ipsum.

27 Posui in eis verba signorum suorum: et proditorum in terra Cham.

18 *Missi tenebras & obscuravit : &*
non exagerebamus sermones suos.

29 *Conuertit aquas eorum in sanguinem: et occidit pisces eorum.*

30 Edidit terra eorum gaudia in penetra-
libus eorum ipsorum.

31 Dixit, & venit eunomyia: & ciu-
fes in omnibus scribis eorum.

31. Posuit plantulas eorum grandinem,
ignem comburentem in terra ipsarum.

33 Et percussit vineas eorum, & ficul-
neas eorum: & contrivit lignum finium
eorum.

34 Dixit, & venit locusta, & bruchus:
cuius non erat numerus.

35 *Et comedit omne fenum in terra eorum: & comedit omnem fructum terre eorum.*

36 Et percussit omne primogenitum in terra eorum: primicias omni laboris eorum.

57 *Eceduxit eos cum argento & au-
ro: & non erat in Tribubus eorum in-
firmus.*

18 Affluerunt in compedibus pedes
eius: (in) ferrum venit anima eius.

19 Donec venisset verbum eius: elo-
quium Domini purgasset eum.

10 *Militrex*, & *solantum*: *domi-*
nator populorum, & *dimifcum*.

21 Constitue eum dominum ^k domus sue, & ^l principem omnis possessionis sue:

12. Ut ^m vinceret principes eius in
anima eius, & senes eius prudentiam
doceret.

23 Et intrauit Iſtael in Ægyptum, &
Iacob^a incola fuit in terra Cham.

14 Et auxilium populum suum vehementer, & firmavit eum * super inimicos eius.

25 Conuertit cor eorum vt ^p odirent
populum ^q eius: vt dolum facerent
in senios eius.

26 Misit Moyses solum suum: Aaron, quem elegit ipsum.

27 Posuerunt in eis verba signorum
eius, & prodigia in terra Cham.

28 Misit tenebras, & obscuravit: &
non repugnarunt sermonibus eius.

29 Convertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum.

30 Edidit terra eorum tanas, in penetralibus regum ipsorum.

31 Dixit, & venit eorum myra: cyni-
phes in omnibus finibus eorum.

31. * Posuit plumas eorum grandinem : ignem flammantem in terra ipsorum.

33 Et percussit vineas eorum, & ficulneas eorum, & contrivit lignum finium eorum.

34 Dixit, & venit locusta, & bruchus,
quorum non erat numerus.

35 Et comedit ^a omne fœnum in terra eorum, & comedit fructum terra eorum.

36 Et percussit omne primogenitum
in terra eorum, prunas omnis ro-
boris eorum.

37 Et eduxit eos eum argento & au-
to: & non (erat) in Tribubus ⁷ eorum
infirmus.

38 Lactata est Ægyptus in ¹ profe-
 ctione eorum: quia incubuerat timor
 eorum super eos.

39 Expandit nubem in regumentum,
& ignem ut ^a luceret eis per noctem.

40 Petierunt, & venire fecit coturnices : & pane cæli saturauit eos.

41 ^b Dirupit petram, & fluxerunt
aquæ: abierunt in ^c siccō (instar) flu-
minis.

41 Quoniam memor fuit verbi sancti sui, Abraham ^d pueri sui.

43 Et eduxit populum suum in exultatione, electos suos in lætitia.

44 Et dedit illis ^c regiones Gen-
tium: & ^f labores populorum posse-
derunt:

45 Vt custodirent statuta eius, &
leges eius conseruarent. ⁵ Alleluia.

38 *Lacata est Aegyptus in profectio-*
ne eorum; quia inveniuntur pedes eorum
subter eos.

39 Expandis nubim in protectionem tu-
rum, et ignem tu luceret in per noctem.

40 *Peterum, & venit coturnix: &*
pauca celi seruauit tui.

41 Dirupit petram, & fluxerunt aquae:
abierunt in siccum flumina:

41. Quoniam minor fuit verbi sancti
fuit, quod habuit ad Abraham puerum
fuit.

43 Et eduxit populum suum in exulta-
tione, et electos suos in letitia.

44 Et dedit illis regiones Gentium: &
labores populorum possederunt:

45 *Ut custodiant iustificationem tuam, &*
legem tuam requirant. Alleluia.

COMMENTARIUS

Hunc Psalmum composuit David, quam Arcam à thoro Obed Edithi in urbem Davidem transferret, spiritusque tradidit Asaph, iussuque fratribus, qui cum Arcâ ab illis decantaretur, sicut scriptum est i. Par. 16. quo in locis & quod ferè verba descripiuntur, usque ad hæc verba vers. 13. & in Prophetis meis voluit inalegnari. Cùm verò David hæc iocundus Psalmum colligeret, hunc quoque Psalmum adscripsit, quem & amplificanti addidit longa hystoria pœssente Abraham usque ad possessionem terre Israel. Scripsit autem tunc Psalmum deus, hunc, & Psalmum Cantare Domino omnis terra, (que item Psalmus legistis in lect. Paral. citato, præq; omnia ferunt similis est Psalmi 66.) Sic ferd Kumbi, qui adscripsit præterea Magistros suos dicere hunc Psalmum mand, illius verò, nuntius Cantare Domino est. inter duas vesperas à Davide decantatum. Observa item hos Psalmos dante quædam in Arca conspiciat fuisse decantatos, dicit Salomon intula Arcam in Trophæum, quæ est vocat Dignum salutarum.

t. *Confitemini Domino*, &c. Hæc sunt Da-
uidis ad cantores ipsos, & reliquam multitu-
dinem. *Innotuit nomen tuum*, ipsum canen-
do, quo modo Psal. 116. 1. & *nomen Domini*
in tabernaculo: vel docendo viam Domini, quo
modo Gen. 3. 4. (& 21. 13.) *Et nomen eius*
Abraham nomen Domini: hocque est quod se-
quitur, *annuntiavit* (sermo factus) *inter Gentes*
(populos) *operantes*, id est, quæ fecerit Philis-
tæis propter Arcam. Kuntli. Vltimo mo-
do acceptus enim Ezra. Sed ego sumo
piore modo ac simpliciter: nec arbitror in
locis Gen. etiamsi nec esse pharalum illam
cunctis Hebræis interpretari.

a. Castoreo, pſalite mſtrumento. Nar-
ra &c. prop. allegorizant de omnibus mira-
bilibus tuis, Arca videlicet mirabilibus,
& alijs quæ fecit Deus apud vos. Kimbi.

3. *GLUTAMEN* &c. Sensus, Vos potestis rursus ementoplorari super iurnes populos, in

^A *monem sancto eius*, quod tot miraculis ex
Arca prodigiis vehementer sanctifica-
tum est.

4. *Factus dicitur tunc. Extra & Kimbi Ar-*
cam interpretantur: quasi neutrum dicer-
e, Adire Dominum & Accum eius, atque
implendeprecamur. Arra Pf. quoque 78.
61. *fortitudo* nominatur, *Etradiide* in septi-
mitatem *fortitudinem* suam. Chald. *Legem*
Direxponit. Grecus & Lar. *verretruntram-*
firmamentum, legebat in Imp. Kal 17° *anx,*
vbi hodie Hebræi 17° *anx.*

y Memento in animo nrae salutis eius, &
 prodigiorum eius, quae fecit Israelitarum
 gratia in Aegypto, deserto, & postquam in-
 gressi fuerint terram, neceuo nuperitatem per
 Arcam apud Philistinos. eadem vocat iude-
 ita eius erat, quoniam omnia fiebat eius
 natus, & mandator. Sier fecit ex Kulin Ez-
 ra talemque eius quae fecit, ad opus celi & ter-

12. prodigia ad Aegyptum, inducit oris tui A ad montem Sion ieffert.

6 *O fimen Abraham feceris tui.* 1. Paral. 16.

13. *O fimen Ifrael feceris tui.* quod idem est.

Nam *fimen Abraham* de Ifrae filijs duntaxat,

non de reliquis Abrahami posteris est intelligendum: quomodo ipsi Abrahami dicitur

Deus Gen. 28. 4. *Et des tibi benedictionem*

Abraham, tibi & fimen tuo tuum. Ex quo intel-

ligitur ut fimen peculiariter ac proprium A-

brahamo, fimen esse Ifrael (feu Jacob.)

Ac certe hic seipsum postea explicat di-

cēs, *filij Jacob, electi tui*, quali diceret, quod

autem illud *fimen Abraham* fimen scilicet *Ia-*

acob, electi tui, quos Ifraei Deus elegit ex

reliquis Abrahami posteris. Sic seise Kim-

hi. Excludit igitur (hor ego addo) poste-

riore membris Ifraëlitas, & Esauitas, qui

secundum eamdem quidem ab Abrahamo

originem ducunt, sed ad quos non pertine-

bat re promissio. Abrahamus enim cum

duos filios habuisset, (ut omniam quos illi

genitur Cethura.) Ifraël ex agar ancilla,

Ifaac ex Sara prima coniuge, ad hunc

tandem pertinet re promissio, de qua pos-

tea dicitur. Ifaac item cum ex Rebecca

duos, Esau & Jacob: ad hunc solum perti-

nit re promissio. Jacob verò ex Lia & Ra-

chel duodecim filios suscepit, ad quos om-

nes pertinet re promissio. Quæ causa est

quamobrem hic dicatur, *filij Jacob, electi tui*,

in num. multitudinis, ut mox observabi-

tur. Atque huc referendos Ps. 135. vers. 4.

Quoniam Iacob elegit sibi Dominum, & Ifraël

in possessionem (pauca) sibi. Cur ergo hic

dicatur *fimen Abraham*? Quid Ifraëlitas for-

is, non autem alij, verum sibi fimen Abra-

hami, ad quod pertinebat re promissio A-

brahamo primùm facta. *O fimen Abraham*

&c. facie numerum quoque habeo. Referretur

ergo hic versus debet ad superiores. Servit. Sic

in Volg. ac putant nonnulli esse Geni. ca-

pit, & referendum ad Abraham, quod no-

men in Foete sit numeri ling. Alij referunt

ad *fimen*, quasi si num. multitudinis: quo

modo Græci accepit, qui vertit *Ita ut*

Favet his postea quædam *filij Jacob, electi*

tui, ubi Heb. *בְּרִיתִי לְיִשְׂרָאֵל* *berithi*, id est,

et dicitur in num. plur.

7 *Ipse Dominus Deus noster &c.* Quan-

quam in *conventu* *agrarum* *terrarum* *tuarum*, & om-

nem mundum ille administrat, ipse est *Deus*

noster, nos autem populus eius. Kimhi.

Hinc ac deinceps multa subueniunt divinarum

laudum argumenta.

8 *Memor facti nec obliviscetur testamenti*

(prop. pacti) tui, eius nomen quod pepigi

cum Abraham, ut insequens etiam docet

tur. Sensus est, Foveris filius cum abra-

hamo initio memor fuit atque observator,

proque illo semini ac posteris eius post ge-

nerationes quatuor terram Chanaan possi-

dentiam tradidit. Observat Ezra *Memor*

fuit, dicitur &c. *Memor* versus quatuor. Ver-

bi (quod) *mandatum*, hoc est, pacti illius

quod statuit, ac decreta fore firmam ac

ratum, in mille generationes, hoc est, du-

cento numero propter interitum, vel potius æter-

num, si pactum illud ad promissiones spi-

ritales per Christum implendas extendi-

tur.

9 *Quod pepigi cum Abraham.* Fecit intel-

ligi quod pepigi Dominus cum abra-

hamo, dicens, *Semini tuo dabo terram hanc*

&c. Ritus huius fœderis copiosè describitur

Gen. 15. *Et circumcisit ad Isaac*, quod

scilicet ipsi Isaac repetit, Genes. 21. 3. his

verbis, *tibi enim & fimen tuo dabo vineas*

et pignora has pignora testamentum quod spe-

peras (heb. tunc) Abraham patri tuo. &c.

Ex Kimhi vertendum de *Isaac*, ut sit hic

sensus, memor fuit in testamentum, quo abra-

hamo sic est pollicitus, *in Isaac vineas et o-*

le fimen, Gen. 21. 3. Bene autem testamentum

quid dicitur, Gen. 22. 18. *Per me-*

metipsum tunc. Cooper hos omnes locos.

10 *Et statuit illud testamentum ipsi Iacob in*

statum immortem ac fixum, ipsi Ifraël (If-

rael & Jacob idem sunt) in testamentum

(sæculi æternum). Æternum dicit non potest

illud fœdus, nisi quia ad promissiones spi-

ritales illi adiunctas extenditur. Neque verò

vox *et æternum*, semper æternum significat,

sed interdum bene longum tempus danta-

xat, scilicet per totam aeternitatem, de qua sermo

est. Ipsi porò Jacob, non Esau facta est ter-

re promissio. tibi Isaac sic Jacob allo-

quutus est, Gen. 28. 3. &c. *Deus autem om-*

nipotens bene dicit tibi, & crescere faciat te at-

que multiplicet, ut sis in multis (tunc) popu-

lorum. Et des tibi benedictionem Abraham, tibi

& fimen tuo tuum, ut habitaret occuparet ter-

ram peregrinationem tuam, quam pollicitus

est (heb. dicit) Deus Abraham, 10 Vulg. *ao*

tuo.

11 *Dicens unicuique hominum. Tibi dabo &c.*

Hoc pactum & fœdus illud, hæc illius fœ-

deris formula. Sic autem ad hunc locum

etiam, *Tibi dabo* verbo, & si omni tuo respia.

Fecit. analogie personarum in hoc ponomine

significat promissionem uni Patriarcharum

scilicet ad omnem posteritatem pertinere.

12 *Quoniam esset, Patriarchæ illi vide licet &*

coræ eorum familie, numero levitæ, ad verb.

et numero, hoc est, viri qui possint adhuc

facile numerari pro paucitate, id est, pau-

cissimi. *Pauca sunt,* ad verb. *sunt paucissimi.*

Et in latine, ad verb. & per paucos levi per-

*grinantes in ea, terra Chanaan scilicet, adeo-
que nulla cogitatione aut assensu moniti,
omnibusque amitorum studiis atque offi-
cijs deservit.*

13 *Et pertransierunt &c.* pertransierunt tē-
ra Chanaan in varias regiones. Abraham
fame Chanaanem pementem in Ægyptum
enocessit, Gen. 12. peregrinatus est ad Phi-
listeos in Gerar, Gen. 20. Isaac quoque fa-
me in Chanaan profectus est in
Gerar, Gen. 26. Jacob metu fratris in Mo-
sopotamiam confugit, Gen. 28. ac postea
Chanaanem repenit, Gen. 37. Quocum-
que autem sunt profecti, & nemine sunt læ-
te quod peremeret sequas versio.

14 *Et corripuit peccata vel propter res reges,* ni-
mirum Pharaonem regem Ægypti, & Abi-
melechum regem Gerar propter Abraham,
Gen. 12. 17. & 20. hunc quoque propter
Isaac, Gen. 26. Laban quoque (hic tamen
non appellatur rex in sacris Litteris) pro-
pter Jacob, Geo. 31. 24. unde sic Jacob ipsi
Laban, Geo. 31. 42. *afflixerunt meam & la-
boris meos in vicariis respexit (videt) Deus,
& arguit (corripit, increpat, idem verbum
protius quod in hoc versu) nolle proterva, &c.*

15 *Nolle tangere Christos meos, &c.* Hæ
sunt vtriusque reges corripuit Deus, vel
in somnis, vt Abimelechum, & Laban, vel
psagiarum beneficio, ut Pharaonem, Abi-
melechum, & alios quilibet malum infertis
cogitarent. Vide loca citata ad preceden-
tem versum. *Christos seu uncti meos*, non
quidem oīes regali, aut sacerdotali, sed
prophetico, & spiritali, (neque enim
Abraham, Isaac, & Jacob vñti legun-
tur vñti) quod spectabile alterum mem-
brum, & *Prophetas meos* &c. Patriarchæ
cum illi fuerint prophete, cumque iscol-
loquebatur Dominus in visione prophetie,
& in somnio: quo sensu scriptum est de
Abraham, *redde vocem tuam illi, quæ prophe-
tasti*, Gen. 20. 7. Atque, inquit Ezra, be-
nedixisti, quia Isaac benedixit ipsi Jacob,
(Gen. 27. & 28.) fuit propheta, non secus
atque Moyses benedixit. Rati, Ezra, Kimhi
& alij Hebræorum per *Christos seu unctos*,
principes & magnos viros intelligi volunt,
& qui, addit Kimhi, apud reges essent quasi
reges vñti: quo modo Abraham dixit vñti
filij Hebræi, *Principes Dei estis in medio gentium*,
Gen. 23. 6. Certe non video cur non pos-
sim Christianos interpretari Prophetas, cum
Prophete saltem spiritaliter à Deo fuerint
vñti, cum scilicet quum nomine diuino af-
flarentur, & infusum in conspectibus Domi-
ni: & mutarentur in viros alios, sicuti de
Saul legimus 1. Sam. 10. 6. *Quid dico spi-
ritualiter? Annon leguntur Prophetarum*

A *quidam vñti loco corporali: Annon Elias
iussus est à Deo ungere Elisæum in propheta-
tam? 1. Reg. 19. 16.*

16 *Et vocavit famem &c.* Aggreditur nar-
rare occasionem propter quam Iacob mi-
gravit in Ægyptum, transiitque ad deser-
benda hœrent in hitione Ioseph præcipua
aspira, atque adeo ad celebranda beneficia,
quæ Deus genti Israelitice Ioseph opetâ
præstare. Historiæ porro famis, quæ in hoc
versu attingitur, vide in fine cap. 41. *Et
vocavit famem super terram Chanaan, & ve-
nit, hoc est, eius iussu & mandato famestio-
uasit terram: famem quasi vocatam ac ve-
nure iussam terræ immisit. Plena est hæc lo-
cutio 1. Reg. 2. 1. vocavit enim Dominus fa-
mem, & etiam venit (in præf.) super terram
septem annis. Firmamentum (ad vt ibi. bacu-
lum) panis emittit, hoc est, panem aceli-
bum omnem, quo homo quasi quodam ba-
culo nititur, & se ac vitam suam sustentat,
amovet & sustulit à terra. Chald. inter-
pretatus est *suscitavit panem*. Levit. 26. 26.
huius simile legitur, *Postquam confregit bacu-
lus baculum panis*. Necnon Ezech. 4. 16. *Ecce
ego contrivam baculum panis in Jerusalem*.
ezech. 5. 16. *& faciem contrivam super eos,*
& contrivam baculum panis. Quibus in
lois Chald. interpretatus est *suscitavit panem*.*

17 *Misti autem,* Iacob videlicet, & filios.
Meminit etiam enim paulo ante patrum atque
etiam filiorum, dum dixit, *Quomodo nu-
mero brevis, &c.* *Primo*, Ioseph scilicet, vt
sequens membrum declarat. *Misti autem*, quo-
niam in multis hominibus perfectus Deus, vt Io-
seph in summa apud fratres ioudiam vene-
nit, adeoque ab ipsarum negotiariorum
bus, qui sors Ægyptum peterent, vende-
retur, ac sic in Ægyptum transferretur, &
Phuethphari cum uelocitate Pharaonis, eiusdem-
que militum sagittis traderetur: quod spe-
cit in firmam venundationem Ioseph, Phue-
phari nimirum. Legendum hac de re Gen.
cap. 27. Huc referendum illud ipsius Io-
seph, et in. 45. 5. *per salutem seu vitam vestram*
*misti me Deus ante vos. Et veru 7. Metis-
que me Deus ante vos.* Versu denique 8. aper-
tius loquitur, *Nunc itaque non vos misisti me
huc, sed Deus, in Vulg. Non vestro consilio,
sed Dei voluntate hoc misisti me.*

18 *Afflixerunt atque strinxerunt in tam-
pedibus pedes &c.* Nunc narrat vt vixit, id
est, Ioseph, quæ Deus promiserat, in car-
cerem sit conuersus, ob hæc videlicet causa-
sam: Ioseph ab vxore domini non semel
appellatus, (nam ipse insigni decore & conspi-
cuis illius oculis in se commeteret) incre-
dibili constantia lasciviam feminam repu-
lit. Vnde exardens tepidâ mulier, apud
P 113

vitam innocentem famulum detulit, quod fux pudicitie vin inferre voluisset. Mox hinc illud domini in vincula compiegit. Legenda hæc historia Gen. 39. (1a) *feram*, hoc est, in ferreas carenas, & compedes, *venit animatus*, siquidem, inquit Kimhi, malis corporis affligitur anima. Vel *animatus*, id est, persona eius quomodo vocabulum *anima* non raro acceptiliàs iam sepe ostendimus. Vide ad vers. 5. Pl. 6. Lat. *venit, ferrum pertransit animam tuam*, hoc sensu, dolor compedium in animam vique penetravit: quo modo apud D. Lurum cap. 1. & *tuam ipsius animam pertransit gladius*. Repugnans Latino, quod *נפש* *barzel*, *ferrum*, sit masc. gen. & *נפש* *hæc*, *venit*, formæ, eodæque simul constare posse non videantur. Celsi, tamen à Latino facit, qui interpretatur eum, *cascina ferrea ingressa est in animam tuam*. Lat. porro præter morem à Græco distitisse, qui habet *נפש* *hæc* *venit*, D. Hieron. exposuit *in ferrum venit anima tua*. At sic Ezra, Kimhi, & alij Hebræorum. Symon, eodem modo.

19 *Domine transisset verbum tuum*, hoc est, Domine somnium diuini regio pincernæ ac pistori, qui tum fortasse & in vinculis erant, ab ipso facta, ita ut prædiceret, euenisset, & *quoque* *seu* *ferrum* *Domine*, qui fuerat ipsi inspiratus, *præstiterit*, ac velut ignis purgasset (hoc enim post. significat verbum *נפש* *israhel*) *tam* *Ioseph*, vel illud verbum *Ioseph*, ab omni scoria mendacij, hoc est, donec ille, repote qui Deus res futuras aperuisset, ex euenio verax fuisset deprehensus: vel donec eius diuiniatio verax cognita fuisset, repote ex Dei ore excepta. Eodem res cedit. *Venisset verbum*. Similis phrasia Iud 13. 12. *Nunc veniat verbum tuum*, hoc est, eueniat quod dixisti. Ibidem versu 17. *quomodo veniet verbum tuum*, hoc est, eueniat quod prædixisti. In verbo *probandi* seu *translatis* metaphora est ab auri ficibus ducta. Historia verò prædicta somniorum diuinationis veritate gen. 40. Sic mihi visum est huic versum exponere.

20 *Nisi rex*, &c. non quidem statim neque diminutionis ventatem exitus controbasset, sed biennio post, (gen. 41. 1.) quum scilicet illi somnium esset obsecutum, cuius interpretatio à conitatoribus & prudentibus Ægyptiorum non posset absolui: tunc enim tandem ingratum pincernæ, qui iuxta Iosephi diuinationem carere fuerat exemptus, ac pristino ministerio restitutus, subie recordatio Iosephi, ac quæ gerit adit, indicans ei de Iosephi egregio correctore, ac nunc somniorum interprete. Tuus *misit rex Pharaon*, & *venit Ioseph*, & *steterunt* *aduersum eum* de carceri: &c. cenes. 41. 14.

Rex & demittatur populum, id est, Pharaon,

21 *Consistens cum domino* &c. postquam scilicet ab ipso veram somniorum interpretationem didicisset, adeoque in eo diuinum esse spiritum. Respondet aorem hic versus ad illud cen. 41. 40. *Tu eris super domum meam*, & *ad tue vires temperantur nullus populus armabitur*. Vers. seq. *Ecce consistit te super vires summe terram Ægypti*. Vide caput illud mox cit. Ipse Ioseph Gen. 45. 8. sic dicebat, *fieri* *(posuit)* *me quasi patrem Pharaonis*, & *domum universæ domus eius*, ac pincernæ (*dominatorem*) *in omni terra Ægypti*. Opponunt hic versus porro ad versu 17. *in ferrum venundatus es Ioseph*, ut obsecrare Ezra.

22 *Et vincti principes eius* &c. tūc est, ita ve illi potestas esset, si necesse videretur, principes & magnates in vincula conuocandi, non sicut aique ipsi Pharaoni. Nam ipsum Pharaon sibi æquat, excepto tantum iure sedendi in folio, ut patet ex illo Gen. 41.

40. *non tantum regis sedis te precedant. In anima sua*, hoc est, pro voluntate & arbitrio suo. D. Hieronym. & Felix veteres *secundum voluntatem suam*. Quod anima vocabulum pro voluntate interdum accipitur, vide ad vers. 12. Pl. 17. Magna professio fuit dignitas eius Ioseph, qui post longi temporis carcerem ad tantum potestatis fuit euectus, ut principes ipsos pro arbitrio potuerit creare, ac in vincula oniri ere. *Et senes tui* &c. Per *senes* Kimhi vult sapientes & peritos rerum intelligi, quod senes plerumque tales sunt, & in ipsorumque reperitur sapientia, iuxta illud Iob 12. 12. *In antiquis est sapientia*, & *(in)* *multis tempore* (heb. *longe ad hunc diuinum*) *prudentia*. Senus aorem est, inquit Kimhi, fuisse Ioseph sapientem, arque docuisse sapientes Pharaonis, quod illis esset sapientior: quo sensu dixit illi Pharaon, *non est tui æquus & sapiens sicut tu*, cenes. 41. 39. Sic ex Hebræorum mentee expofuit hunc versum. Ego in

verbo *vincunt*, quod, ut sonat, nimis videtur asperum, consuevit esse metaphoram, qua significatur, Ioseph principes etiam ita habuisse sibi obstrictos, ut eius imperium deredere non possent. Vel post Græc. & Lat. verendum erudite, & hoc postulare videtur posterus membrum: quasi nuntium *נפש* *Ioseph*, exponendū sit per affine verbum *נפש* *Ioseph*, à diermate *נפש* *casar*, quod est *condere*. Vbi Hebraice, *in anima tua*, Græcus habet *ψυχή*, quod puto referendum ad Pharaonem, quasi diceretur, *Et eruduit principes tui sicut eruduit eos erudiebat & compiebat*, vel *sicut eruduit erudiebat Ioseph*. Prior scilicet

magis placet, efficitur Lanno, qui vertit *scilicet semetipsum*, efficit non potest. Verumque porro palam est legisse 3 pro 2.

23. *Et intravit Israel &c.* Illa nimirum Ioseph fecunditas causa fuit ut Iacob cum rota progenie ac familia ad illum in Aegyptum commigraret, relicta terra Chanaan. Vide Gen. 46. Hic *Israel* & *Iacob* palam est accipi pro rota familia Iacob, qui & *Israel* cognominatus est. *Peregrinatus est*. Multa ante annos Abrahamo prädixerat Deus, *Scito transiens quid peregrinatus futurum sit semen tuum in terra non sua*. Gen. 15. 13. In terra *Cham*, id est, in Aegypto. Cham quippe pater fuit Misraim, qui primus Aegyptum incoluit, eique nomen fecit. Aegyptus enim Hebraei *Ἰϣμαήλ* *misraim*, appellatur. quum autem Aegyptus terra Cham hic nominatur, oblique de deris regionis, adeoque Genus videtur notari, quæ tam protosum habuerit paremum. Nota est historia Cham, qui, quod sopitum vino patrem ac eudem inleat, maledictum à patre moritur. Gen. 9.

24. *Et audivit Deus supra nominatus, & qui solus id potuit facere, populum suum &c.* Israelitarum non plus sepe viginti quinque capitis, qui in Aegyptum venerant, incredibile dictum est, quam eis eumero audi sint, multiplicatque sobole eam regionem repleverint. En tibi ex Exo. 1. 7. *Parvi filij Israel creverunt, & quasi gerantur aures multiplicati sunt, ut videtur sunt nimis*, (heb. *valde valde*) & impleverunt terram. Ipse Rex Aegyptus omnes sibi aiebat: *Ece populus filiorum Israel multus & fortior nobis est*. Ibid. vers. 9. Quum Deum auxilium air, docere vult divortis factum, ut Israelitæ eam cæd ad tantum numerum percreverint, & quanto magis opprimerentur, mortuo videlicet Roge, qui eos ob meritum Iosephi fovet, tantò magis multiplicaretur & crederetur, ætatisque vegetiores ac fecundiores fierent. *Et servavit se sub manu tua super minime manibus pra hostibus tuis*. Aegyptios intelligit, qui desummo Iosepho, & extante novorego, aut, ut dicitur ex. cap. Exo. versu 8. *Ignoravit Ioseph, inhumane tractaverunt Israelitas, & varij laboribus activerunt, qui iam multitudo abundans motuebatur, quemadmodum videre est Exo. cap. iam citato.*

25. *Convertit cor ejus in hostiam, Aegyptiorum videlicet, sicut mox dictum est. Convertit Deus, nimirum quia id omne Dei fidei natus, & voluntate, multoque auxilio eo foveat decrevit, & prädixit ipsi Abraham, his verbis, Scito transiens quid peregrinatus futurum sit semen tuum in terra non sua! & servavit ibi, & effugit eis qui-*

dergentes ante te. Gen. 15. 19. Kimhi nota fortasse *ἰϣμαήλ* *buphach*, verbum esse miramentum, & significare *Convertimus te*, vel *Convertit se*. Verum hic dicit sine exemplo. Præterea sicut alia Deo te bountur, quid est & hoc? Non est enim absurdum Deum diti convertere eot hominibus ad aliquid mali, non per se quidem, licet multo sic loqui, sed per accidens, & occasione, dum utitur id facit, quo homo ingratum pervertit licet ad malum incitatur. Sic quum Isaacitis in Aegypto degenantibus Deus eam vici fecunditatem dedisset, ut subro multiplicatæ mirum in modum progenie universam regionem replerent, ea res Aegyptiorum animos vehementer perculit, eorumque odia licet eendit, ut oblectrices Israelitarum pueros mores, statimæque in lucem ederentur, suffocare atque utrimque regio edidit uisse sint, ac denique ubi primum editum profert parum, parvulos reddeno nato aquis mergi secundo edito eorum sit. Exo. 1. Handabi re igitur Deus hic dicitur convertisse cor Aegyptiorum, ut odio haberent Israelitas, &c. etli id non per se, sed tantum per accidens fecit, quemadmodum mox explicatum. *Et delum facerent seu machinarentur*, hoc est, ut modos excogitarent, quibus perdere Israelitas possent. Sic Rex ipse Aegyptiorum, *Pueri, in quibus ar sapienter opprimerent eum, ut sunt multiplicaretur*, &c. Cetera quæ Exodi cap. citato.

26. *Moxi Moysen &c.* Tunc scilicet quum ingenuit ares filij Israel propter opera, vociferari essent, ascendissetque clamor eorum ad Deum propter opera: & audisset gemitum eorum, ac recordatus esset fœdens quod pepigerat cum Abraham, Isaac, & Jacob, sicut dicitur exo. 2. in fine. *Moxi &c.* ad Pharaonem, & Aegyptios populi Israelitici hostes, ut edacerent filios Israel de Aegypto. *Servavit seum*. Hoc utulo ornatur Moses Ios. 1. r. *post mortem Moysi servavit Deum*. Versu 2. *Moxi servavit meum mortuum est*. Aaron quem elegit ipsem, ut scilicet Moxi legationis principi, sed patrum facundo, & impeditus in lingua homini esset interpreter. Huc referatur illud Ex. 7. 1. *Dixitque Dominus ad Moysen, Ecce constitui te (heb. vide, dicit) te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus*. Versu 2. *Tu loquere ei* (ex) omnia que mandavi tibi, & illi loquatur ad Pharaonem, &c. Huc quoque pertinent cap. 4. Ex. vers. 4. 15. 16. *Quem elegit ipsem*, ad verb. *que elegit in ipso*: verbum enim *ἰϣμαήλ* *buphach*, quod est elegere, ferè cum præpositione 3 constructum.

27. *Postquam illi, Moyses videlicet & Aaron, in eia Aegypti &c.* Sic Ex. 21. 10. *Moxi*

autem & Aegyptii fecerunt omnia signa (prop. prodigia) *ostensa Pharaoni. Posuerunt. Grece. & Lat. verterunt. Posuit, sive legitur. Quod jam, pro. Quod jam, sive sensum donat. xar sequi voluerint. Huius fuit Pl. 78. vers. 42. qui huic respondet, ubi posuit in Aegyptio signa sua, &c. Verba signorum, id est, signa, seu portenta: verba enim hic protulerunt, etque vox ad elegantiam, & amplificationem tantum est addita. Constat fortasse aliquis, neque absut de his diebus, quod Moses & Aaron ediderint inter Aegyptios ea solam signa, quae ab ipso Deo signata edere iuberent, id quod constat ex ista Exo. capitibus 7. 8. 9. 10. descenda. Atque huc liquidum pertinet sequentis vers. 10. posterius membrum, & non mutarunt sermones suos, vel verba seu verbum eius.*

28. *Nisi tenebras*, &c. Sigillatim nunc signa & prodigia à Mose & Aaron apud Aegyptios edita recenset, nec rariem omnia, neque eo ordine, quo in sacris litteris facta narratur, sicut nec in Pl. 79. Hoc enim quod primo loco memoratur, nonum fuit, & cap. 10. Exo. descendeat. Eza existimat primo loco factam tenebrarum memoriam, quod ob hanc plagam Israhelitis (scilicet omnibus) abundi, ac Deum colendum à Pharaone primum potestas facta sit: sed deinde ad reliquas plagas reducere, & initium facere à prima. *Nisi tenebras* Deus, id est, iussit fieri tenebras, & obscuravit terram illam Chani. Et non rebellavit sermo eius vel verbo eius Moser & Aaron, sed in omnibus Deo obtemperarunt, omniaque signa & prodigia, quae iuberentur, ediderunt, neque veniunt potenterissimi iuxta & crudelissimi regis immunitas suscipere. Suos qui minus quidem commode, ut arbitror, hoc referunt ad signa & prodigia, quorum facta mox sunt mentio, quasi diceretur, ac signa quidem illa & prodigia ad Dei verbum & nutum praesto fuerunt, nec repugnarunt ei ut in peno. Pro hac expositione facit versus 31. *Dixit, & venit canomyia*: &c. nec non versus 34. *Dixit, & venit locustae*, &c.

39. *Conversit aquas* &c. Prima est plaga, seu calamitas Aegyptiorum, quae describitur Exo. 7. Nulla potest virga Aaronis in serpentem seu draconem conversae sit mentio, quod nisi ea res calamitatis aut detrimenti attulerit. Vide Ex. 7. Et incidit piscis terram, qui in aquis tantum, non in sanguine vivere possunt. Hae res ostendit recipere aquas cum auratis in sanguinem, neque colore solam obiectum, aut suum factum oculis. Hoc autem respondet ad illud Exo. 7. 18. *Piscis quoque qui sunt in flumine convertantur in compresum aquae, sicut et flumini,*

A &c. Hae plaga Sap. 11. 7. *Aegypti hominibus legitur, ut propter insatiam caedes, quos in flumen prociolos necari edidit Pharaon iussit, punirentur, & effluis sanguinis pinas in sanguine luerent*: iuxta illud, *Per qua quis peccat, per haec & punietur.*

30. *Edidit* (prop. *Abundè produxit*) *terra ranas*, &c. Hae secunda fuit plaga, quae legitur Exo. 8. ubi tamen, nimirum versu 3. non terra, sed fluvius dicitur producturus ranas: atque illie idem verbum quod hic, videlicet *Quod sibilatis*. Quod ergo hic dicitur *Edidit terra*, sic intellige, ubi utique in illa terra fuit fluvius, riuus, aurpalus, *ascendunt ranas, operunturque terram*, ut dicitur cap. cit. vers. 6. ita ut vel ipsa terra videretur produxisse ranas. In penetrabilibus etiam regnum ipsorum. Huc pertinet quod cap. cit. vers. 3. iussit est Moses his verba Pharaonem alloqui, *Et edidit* (prop. *abundè produxit*) *flumines ranas*, quae *ascendunt & ingrediantur domum tuam, & cubiculum tuum*, & *superstratum tuum*. Reger autem hic nominatur in numero multitudinis, non quod plures fuerint Reges in Aegypto: sed vel filios Regis, qui in ipso regni educabantur, vel alios principes, sed Pharaoni subiectos sic vocat: vel etiam ad vastitatem & palatium regis respiciat. Ut reges hic vel pro regis filijs, vel pro alijs principibus ac principibus accipiam, facit versus 36. cap. 10. Sap. *Intrauit* (Sapientia) *in animam serui Domini, & sedit inter Reges horrendos in potentis & signis*. Quod locus de Mose signa apud Aegyptios faciendo intelligendum est. Non tamen aliena est postrema coniectura.

31. *Dixit, & venit canomyia* &c. In hoc vers. coniungit tertiam & quartam plagam, ordine tamen versu. Nam cynipibus seu pediculis plaga tertio loco ponitur à Mose, canomyia: vero seu insectorum quatuor, Exo. scilicet 8. *Canomyia*, Vinore, ut creditur, in plebisque exemplaribus cynomyia. Vide ad vers. 41. Plal. 78.

32. *Posuit pluviam* &c. Hae fuit septima plaga, de qua vide Exo. 9. vers. 28. & seq. Eza existimat nullam hac fieri mentionem potest, quae fuit quinta plaga, nec videretur versificatum turgentium, quae fuit sexta, (veraque autem describitur ut initio cap. 9. Exo.) quod illat ut auerteret mirum Mosem Pharaon precatur sic, sicut in alijs legitur fecisse. *Posuit pluviam terram grandinem*, &c. hoc est, *Pluviam* (nimirum grandinem super terram Aegypti, ut dicitur cap. cit. vers. 23. ubi dicitur *ignem flammantem*, id est, fulgura. Hic verius ad verum mox cit. respondet, ubi legitur *Extenditque Moyses virgam suam*

in talum, & Dominus deus tentoria, & gran-
dient, ac dilatare ignis super terram, &c.
MOXVI. 24. *Figenda & ignis pariter massa
fischitur.*

33 Et percussit ac verbeturat vires trement,
 Sec. grandio illa felicit. Plas dicitur cir.
 cap. vers. 25. Et percussit grande in consuetud.
 Egypti canille quæ fuerunt in agro, ubi homines
 vijunt et conueniunt: canille nigre herbam agri
 percussit grande, & omnia lignorum regnia (omne
 nem arboris agri) confregit. In hoc vers. dicitur
 & PL 78. 47. curum sit mentio vinearum
 & ficum, sub quibus tamen, vt frequen-
 tius in illa regione, & præcipue, mag-
 nificus necessarius ad vitam humanam su-
 stentandam, reliquis omnes arbores sy-
 necdoche ac comprehendi certum est.

24. *Drux, & sunt loca* 3, &c. Oditur est
plaga, de qua legendum Exo. cap. 10.

35 Et *cruciatu* lucula & brachii *omnis* *fr-*
um &c. Responder hic versus ad vers. 13.
 cap. mox sit. *cruciatu* (locusta) *omnis*
 herbam *terre*, & *omnis* *fructum* *arborum*.
 quoniam *gravidissima* (religiosa). *indidit*
omnes *vitae* *religionem* *est* *in* *legem* (arbori-
 bus) & *in* *herbas* *est* *in* *omni* *agris*.

14 Et percussit Dominus cum primo generum
 &c. Decima haec & postrema plaga, de
 qua legendum cap. 12. Ego. Hic, inquam,
 postrema clades, qua tandem exiit Phara-
 o. Guit Israel ab aere euulsum Domi-
 nus. Responder anteom hic veritus ad
 29. innox cap. Festum est autem in diebus
 illis, percussit Dominus cum primo generum
 in die Aegypti, & peruenit Pharaonem, qui tu-
 julit se fidelem, sui potius fidelem erat, usque
 ad perueniendum captum, seu, & ipse agni, vel
 quae sit in carcere, & amia perueniunt me-
 tu: utitur. Etiam eorum, praeterquam eam
 & illudis primo generis Israeliticum, quo-
 rum Interea fange ob agni erant conspersa,
 vestit in turrid cap. Deinde tu terre iordan

A hæcque ratio adfertur, quæ (158) etiam præ-
cipuum roboretur. Eadem quoque voces,
quæ hinc. Vnde & Adaph est circumlocu-
tio. Pſal. 28. 11. Vnde ibi.

17 Et dicens Dominus ex Aegypto, tot
cladibus tandem victo Pharaone, & Aegy-
pti, vt non solius populo potestatem dis-
cedendi fuissent, si id etiam de omnibus suis
exire videret, sicuti legitur Exo. 13.
Et quomodo, clarum est quod intelligat
rōnē q. non admodum ille curae fuit ex-
mere quos velle dicere, nimium israeliti-
cum populū, cuius supra fecit intentiō-
nem versu 13. & sequentibus, qui Iherice
tot annos in Aegypto fuerat detentus.

Com argenteo & aureo. Nam Israelitæ egredi-
sunt non solum sine copiis & opibus diuites,
sed etiam Ægyptiorum spoliis cumulan-
tes: quippe, ut iussu fuerant à Moïse Exo-
11. 2. petierunt ab Ægyptiis iussu argenteo &
aureo, vestimenta plurimum. Damocles autem
dixit grecorum populi in oculis Ægyptiorum, et
cum egredierentur: Et non habuerunt nisi Exodum

fuerat portio hæc fuderet cum Abiathama
 ritis condito, & post hæc eruditus cum ma
 gna sapientia. Gen. 25. 24. Et cum (erat) in
 scrobibus suis infirmus seu salens pedibus, hoc
 enim prop. significat. **25. 26.** Et in duo
 decim Tribubus, quæ ingenti populo co
 nstabant, nemo tuus fuit, qui non esset in
 tegre vinor, neque pauper, sed omnes ex
 tuor otiosi argento & auro, & quidem pe
 dier, quemadmodum scribitur Exo. cap.
 mox cit. versu 37. *Prospexitque sunt filij israel
 de deserto in scrobem, feceruntque mille
 scrobem unumquemque in scrobem suo*

3% *Quis incumbens (erratus)* itemque etiam
Mischitatum *faber*, ita vt dicerent, *Om-*
nnes incumbent. Exod. 21. 11.

Kimbrahmonec **מנצח** *mena'ach* non significa-
re hic supremum regnum, sed rega-
tium quoddam, quod esset in illa cor-
tine seu veli ante Iherusalem, quo modo &
accepit aut Num. 1. 35. & 26. pro vulgo vide-
lacet, Nam appendebat ostio &c. (Vi-
de locum); Quam subterdit, inquit Kimhi

iter facieutibus Israëlitis præbatur quietis & sedentibus incumbere, dum proficiscerentur. Ac si non potest, iuxta eundem, ut vox illa utrumque regum entia significet, numerum & quod iter facieutibus præbatur, & quod quietis incumbere. Sic ferè ille, Si uile porro est huic versus illud Sap. 10. 17. & fuit illi in uelamentum die, & in lacum frigidum per noctem.

40. *Petierunt, & uenire fecit eorum uices* &c. Omnis alij, & maximis quidem, Dei bene sitier, ex gr. quod per modum manæ sicis pedibus Israëlitis sine eradu, traiecit ad illud tempus, quando Israëlitis in deserto apud Moysen & Aarone famem conquerentibus, & carnes aspanem desiderantibus, quibus ad sacritatem uesciebantur in Ægypto, (Exo. 16. 3.) uespere grex coruicium supernè missus castra op-pleuit, (ibidem, vers. 13.) manè uero manu pro pane datum. Legenda tota historia

180. cap. mox cit. *Petierunt, iu Foute Prigt* Israëlitis populat, *P'tiere fecit eorum uices*, ad verb. *et uenire fecit*, Deus scilicet. Græc. & Lat. *uenire* uenire. Legisse quippe uidentur *וָעָמְדוּ* uenire, pro *וָעָמְדוּ* uenire, uel sensum duntaxat spectasse. Habet in Hebræo aliquid græcæ similitudo huius uocum, *וָעָמְדוּ* sibi, *petit*, & *וָעָמְדוּ* sibi, *conuenit*. *Et pane cali* &c. Pauem cæli manna uocat, nouè summo cælo delapsum quidem, sed ex aëre, quem hæc licet *Calum* appellauit. Vel *panem* sibi nominat panem cæli, seu à Deo datum: quod peruenit illud Moïsi cit. cap. uers. 17. *Isa (est) panis, quos Dominus dedit uobis ad uescendum*. Saturantur ei, qui tempus illud uidere cupiebant, quando in Ægypto comedebant panem ad saturitatem, cit. cap. uers. 3.

41. *Diripet, prop. Aperuit* Domini per Moysen petram, &c. Tangit miraculum illud, quo in Raphidim extrema iam sin laborantibus Israëlitis largè aquæ copia facta, Moysè, ut iussus erat à Domino, petram Horeb vii gâ percussit. Lege Exo. cap. 17. Simile præfatus miraculum factum in Cader, ac describitur Num. 20. Sed ordo historiz postulat ut hic uersus ad illud potius referatur, nisi ad utrumque fortasse placet referri. *Absoruit* ac decurrerunt

tum aquæ in fovea, perque arida & siticulosa loca (*in fovea*) flumines: ita tum largè facta aquæ copia. Hyperbole poetica.

42. *Quoniam memoretur facti uerbi* &c. Ista enim omnia beneficia in illos conpulit propter Abraham, & seruiturum eo in iurum, nam illi iudigni erant prorsus isti beneficijs, quippe qui cum Deo expostulasset, iudigni etiam fuerat, qui ex Ægypto educeretur, si nullum iure cessisset sedus: quo sensu Exo. 2. 24. dicitur. *Et audiuit Deus gemitum iorum, ac recordatus est seruitutis, quod pepigit cum Abraham, Isaac & Jacob*.

43. *Et eduxit* ob idem illud sedus populum suum, & quidem lætum atque ouantem, mæstie iurum, ac lachrymantibus Ægyptiis, & sepelientibus, ut dicitur Num. 33. 4. *primogenita quas percesserat Dominus, ualde tamen sibi gratulantebus de discessu Israëlitarum, quemadmodum dicitur supra, vers. 38.*

44. *Ex dedit illis regiones (terras)* &c. Non tantum illos ex ipso è seruitute, nec solum in libertatem asservit, sed di dedit illis terras *Cin-tum*: & *labores* (heb. *laborem*) *populorum possederunt*, id est, ciuitates, uicos, pagos, agros, oliueta, vineas, ceteraque cuiusmodi maximo rot populorum labore parata, & exculta: ea tamen conditione omnia illa possidenda ipsi arribuit Deus, ut ibi colloca-ri traditus sibi ab ipso ritus ac leges seruare-nt, ad expurgandas uidelicet ear terras sedis superstitionibus, & libidinibus, qui- bus illas pristini iugulari contorcebant. Ar-que huc peruenit sequens uersus.

45. *Ut custoditis statuta eius*, &c. id est, Non ut haberet illa temporalia pro summo bono, nec ut in illis luxu diffunderet, uel peruersa securitate torpescerent, sed ut ipe vacarent, unde & æternum bonum posset acquiri: *Ps* scil. *in solidum statuta eius*, &c. *Alleluia*, siue *Halleluia*. Vox Hebraica significans *Laudate Dominum*, qui uoce hortatur an-chor Psalmi omnes Israëlitas, nosque qui in illorum locum successimus, ut uouquam cessemus Deum celebrare, etique gratias agere de tot, tamque beneficijs. Est bre-ue uelut ephiphomena. In hac uocem des-ino et aliquot Psalmi: ab eadem etiam in-cipiunt.

PSALMVS

CVI.

CV.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

ALLELUIA.
Confitemini Domi-
no, quoniam bonus:
quoniam in seculum
misericordia eius.

2 Quis loquetur potentias Domini:
auditas faciet omnes laudes eius?

3 Beati qui custodiunt iudicium, qui
faciunt iustitiam in omni tempore.

4 Memento mei, Domine, in bene-
placito populi tui: visita me in salu-
tari tuo.

5 Ad videndum in bono electorum
tuorum; ad lætandum in lætitia gen-
tis tue: ad gloriandum cum heredita-
te tua.

6 Peccauimus cum patribus nostris:
iniuste fecimus, iniquitatem feci-
mus.

7 Patres nostri in Ægypto non intel-
lexerunt mirabilia tua; non fue-
runt memores multitudinis miseri-
cordiarum tuarum: & rebellaucrunt
iuxta me, in Mari rubro.

8 Et saluauit eos propter nomen
suum: ut notam faceret potentiam
suam.

9 Et increpuit Mare rubrum, &
exiccatum est: & deduxit eos in a-
byssis, sicut in deserto.

10 Et saluauit eos de manu odien-
tium, & redemit eos de manu ini-
mici.

11 Et operuit aqua tribulantes eos:
vnus ex eis non remansit.

12 Et crediderunt verbis eius: canta-
uerunt laudem eius.

13 Cito fecerunt, obliui sunt ope-
rum eius: non sustinuerunt consi-
lium eius.

TOMIS II.

ALLELUIA.
Confitemini Domino, que-
niam bonus: quoniam in
seculum misericordia eius.

2 Quis loquetur potentias Domini, au-
ditas faciet omnes laudes eius?

3 Beati, qui custodiunt iudicium, &
faciunt iustitiam in omni tempore.

4 Memento nostri Domine in benepla-
cito populi tui: visita nos in salutari
tuo:

5 Ad videndum in bonitate electorum
tuorum, ad lætandum in lætitia gentis
tue: ut lauderis cum hereditate tua.

6 Peccauimus cum patribus nostris: in-
iuste egimus, iniquitatem fecimus.

7 Patres nostri in Ægypto non intelle-
xerunt mirabilia tua: non fuerunt me-
mores multitudinis misericordiarum tuarum.

8 Et irrita uerunt ascendentes in mare,
Mare rubrum.

9 Et saluauit eos propter nomen suum:
ut notam faceret potentiam suam.

10 Et increpuit Mare rubrum, & exic-
catum est: & deduxit eos in abyssis sicut
in deserto.

11 Et saluauit eos de manu odientium:
& redemit eos de manu inimici.

12 Et operuit aqua tribulantes eos: vnus
ex eis non remansit.

13 Et crediderunt verbis eius: & lau-
dauerunt laudem eius.

14 Cito fecerunt, obliui sunt operum
eius: & non sustinuerunt consilium
eius.

Q

15 Et concupierunt concupiscentiam in deserto. & tentauerunt Deum in iniquitate.

16 Et dedit eis petitionem ipsorum: & misit saturitatem in animas eorum.

17 Et irruerunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini.

18 Aperta est terra, & deglutivit Dathan: & operuit super congregationem Abiron.

19 Et exarsit ignis in synagoga eorum: flammam combussit peccatores.

20 Et fecerunt vitulum in Horeb: & adorauerunt fuscipile.

21 Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem ventris comedentis fenum.

22 Obliti sunt Deum, qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham: terribilis in Mari rubro.

23 Et dixit ut disperderes eos: si non Moyses electus eius stetit in confectione in conspectu eius:

24 Ut auerteret iram eius ne disperderet eos: & pro nihilo habuerunt terram delectabilem.

25 Non crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis: non exaudierunt vocem Domini.

26 Et eleuauit manus suas super eos: ut prosterneret eos in deserto:

27 Et ut diceret semen eorum in Nationibus: & dispergeret eos in regionibus.

28 Et initiati sunt Beelphegor: & comederunt sacrificia mortuorum.

29 Et irruerunt cum in aduentibus suis: & multiplicata est in eis ruina.

30 Et stetit Phinees, & placauit: & cessauit quassatio.

31 Et reputatum est ei in iustitiam, in generationem & generationem usque in sempiternum.

32 Et irruerunt cum ad aquas contradictionis: & vexatus est Moyses propter eos: quia exacerbauiunt spiritum eius.

14 Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt Deum in solitudine.

15 Et dedit eis petitionem ipsorum: & misit maciem in animas eorum.

16 Et irruerunt Moyses in castris, Aaroni sancto Domini.

17 Aperta est terra, & deglutivit Dathan, & operuit super congregationem Abiron.

18 Et exarsit ignis in congregatione eorum: flammam combussit peccatores.

19 Fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt fuscile.

20 Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem bouis comedentis fenum.

21 Obliti sunt Deum saluatorem eos, facientem magna in Aegypto:

22 Mirabilia in terra Cham, terribilia in Mari rubro.

23 Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus eius stetit in confectione in conspectu eius: ut auerteret iram eius ne disperderet.

24 Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem: non crediderunt verbo eius.

25 Et murmurauerunt in tabernaculis suis: non exaudierunt vocem Domini.

26 Et eleuauit manum suam eis, ut prosterneret eos in deserto.

27 Et ut diceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.

28 Et initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorum.

29 Et irruerunt (Deum) in aduentibus suis: & multiplicata est in eis ruina.

30 Et stetit Phinees, & diiudicauit: & cessauit ruina.

31 Et reputatum est ei in iustitiam, in generationem & generationem usque in sempiternum.

32 Et irruerunt (cum) ad aquas Contradictionis, & male fuit Moysi propter eos:

33 Quia exacerbauerunt spiritum eius, & prouultu in labijs suis.

34 Non disperdiderunt ¹ Genies, quas ² dixit Dominus illis.

35 Et ³ commisit sine interitu Gentes, & didicerunt opera earum.

36 Et seruierunt sculptilibus earum: & fuerunt illis in laqueum.

37 Et immolauerunt filios suos & filias suas demonijs:

38 Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quos sacrificauerunt sculptilibus Chanaan: & infecta est terra in sanguinibus.

39 Et ⁴ contaminati sunt in operibus ⁵ earum, & fornicati sunt in adinventionibus ⁶ earum.

40 Et iratus est ⁷ furor Domini in populum suum, & abominatus est hereditatem suam.

41 Et iradidit eos in ⁸ manus Gentium: & dominati sunt eorum qui oderant eos.

42 Et tribulauerunt eos inimici eorum: & humiliati sunt sub ⁹ manibus eorum.

43 Saepe liberauit eos: ipsi autem exacerbauerunt (eum) in consilio suo, & humiliati sunt in ¹⁰ iniquitatibus suis.

44 Et vidit quum tribularentur, audiendo ¹¹ orationem eorum.

45 Et memori fuit illis ¹² testamenta sui: & poenituit eum secundum multitudinem ¹³ misericordiae suae.

46 Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui captiuos ceperant eos.

47 Saluos nos fac Domine Deus noster, & congrega nos de nationibus: ut confiteamur nomini sancto tuo, ut gloriemur in laude tua.

48 Benedictus Dominus Deus Israel à seculo & usque in seculum: & ¹⁴ dicet omnis populus, ¹⁵ Fiat: ¹⁶ Alleluia.

33 Et *dislinxit in labijs suis: non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis.*

34 Et *commisisti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum: & seruierunt sculptilibus eorum: & factum est illis in scandalum.*

35 Et *immolauerunt filios suos, & filias suas demonijs,*

36 Et *effuderunt sanguinem innocentem: sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum: quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.*

37 Et *infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum: & fornicati sunt in adinventionibus suis.*

38 Et *iratus est furor Domini in populum suum: & abominatus est hereditatem suam.*

39 Et *iradidit eos in manus gentium: & dominati sunt eorum qui oderunt eos.*

40 Et *tribulauerunt eos inimici eorum: & humiliati sunt sub manibus eorum: saepe liberauit eos.*

41 *Ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo: & humiliati sunt in iniquitatibus suis.*

42 Et *vidit cum tribularentur: & audiuit orationem eorum.*

43 Et *memor fuit testamenti sui: & poenituit eum secundum multitudinem misericordiae suae.*

44 Et *dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos.*

45 *Saluos nos fac Domine Deus noster: & congrega nos de Nationibus:*

46 *Ut confiteamur nomini sancto tuo: & gloriemur in laude tua.*

47 *Benedictus Dominus Deus Israel à seculo & usque in seculum: & dicet omnis populus: Fiat, fiat. Alleluia.*

COMMENTARIUS.

Arguere
caus.

K I M H I hunc Psalmi argumentum hunc fere in modum extinguit. In superiore Psalmo recensetur quo pello Deum se erga Paenitentem, & Israelitas in Aegypto gressus: in hac vero, quo pello eundem Israelitas tota illa tempore, quo fuerant in deserto, habuisse, & postquam in terram suam introducti. At methu & probamus Theodorus, in superiore, inquit, Psalmo dicitur beneficia firmo prophetice profectum est: in hoc vero & beneficia commemorat, & etiam, in quo illa collata fuerant, ingratitudem demonstret, ac infidelitatem suam. At pmo dicit. Sic vero figuratus est, quasi ex persona patrum commemorare calamitates deplorantium & veniam orantium dicitur. Mibe profectus non est dubium, & id persusum rectus penultimus, qui scriptum sit hoc carmen, & populo tanquam tamquam precando formula traditum, quam apud Babylonios exulantes Israelitas, & in varias gentes effusi dispersi: aut certe quem tyrannide Antiochi iterum fuerat dispersi: licet enim illa tempore non legatur seisse, si insignes propheta, certum tamen est non desisse tum etiam qui prece & necessitate consilientem populo distaret.

1 *Consideramus Dominum &c.* Exordium tribus primis versibus continetur. Ac primo, Celebrare, inquit, Dominum, eique gratias agere de tot beneficiis quae in patres nostros, adeoque in nos pro suis misericordiis contulit.

2 *Quo loquatur potentias &c.* Et vero estne, inquit, aliquis qui possit ea omnia, quae admirabili sua potentia cum in Aegypto, & mare, tum in deserto, ac postea in terra Chanaan nostris causis Deus edidit, recensere, adeoque ipsum dignis laudibus extolleret: quid dicit, Nemo.

3 *Beati qui &c.* O felices, inquit, illos qui omni tempore, hoc est, non tantum in rebus secundis, sed etiam in adversis, eorum & iustum amplectuntur, nec ullis calamitatibus impediuntur, quomodo Deo constanter adherent. Conclusio est exordii, qua suos obiter hortatur, ne fratri calamitatibus à Deo desistant, & à recto ac iusto desistant. *Idcirco autem & iustitia* pro eodem hic usurpatur. Mibi potest ut detur hic versus opinemur cum praecedente sic posse coherere. Sed quis celebrandus tuis potentis ac laudibus pot esse possit? Nemo. Saepe igitur beatorum iudicio, qui suas omnes actiones ad unam iustitiam referunt.

4 *Memento mea &c.* Autor Psalmi, qui & ipse exulabat, Deum precatur ut *memento mei* &c. hoc est, se sanctorum illius, quem suo populo est pollicitus, participem faciat ac *viset in saluati sui*, hoc est, salutem libertatem dudum promissa suam concedat. Eodem spectat loquens versus. In hoc & sequente versiculo est propositus Psalmi, quo prolixam historiam narrationem ad populum suum vltimae vel summam puenit.

5 *Ad eandem unum bene elegerunt nos*, &c. Explicat id quod mox dixerat. Sensus autem huius versus lucet, Vt ego si uale-

am beneare, quam tuis promissis, eorumque laetitiae & gloriae sum pariceps. Triumphantia laus versus idem prorsus significans, ut clare apparet. *Tristis in loco* ad aliud est quam frui bono operato cum volupate, Verbum enim *tristis*, quod est *videre*, constructum cum *id* est, *in*, significat frui operato cum volupate, sicut aliis obiectum est. *Elegerunt nos*, quos scilicet in gentem ac hereditatem, & in peculum ex omnibus gentibus selegisti.

6 *Peccavimus cum patribus nostris*, hoc est, Sicut patres nostros peccaverunt; sic & vos peccavimus. K mibi. Hoc dicit in daens iam personam totius populi, vel ut suorum animos praearet ad patientiam, do enim Deum iustam habere causam irascendi: vel ut facilius suspiceret, quod peccet: nihil enim est, quod Deum ad misericordiam moueat magis, quam ingenua peccatorum confessio ac detestatio. Idcirco Ps. 32. dicitur David, *Peccatum meum cognosco mihi feci, & iniquitatem meam non non abscondi* &c. et D. Ioannes 1. epistolae cap. 1. *Si confitemur*, inquit, *peccata nostra: fidelis est & iustus, ut non tunc nobis peccata nostra, & emendare nos ab omni iniquitate*. Verum quoniam Maioribus peccata solius recensentur, sic potius existimo, dum auctor Psalmi Maiores tam saepe, tamque grauiter peccasse ostendit, nec tamen inquam à Deo derelictos, sed semper Numini elementant & benignitatem expertos, velle ipsius exules, qui tum erant, in spei libertatis & salutis adducere, & illis exemplis consulant.

7 *Patres nostri &c.* Probano est illius patres cum patribus nostris. In Aegypto enim in deserto mirabilia tua, id est, in Aegypto non, unde dicitur, animam attendi una ad miracula, quae tu ille poterabas, tantum sup illorum stupor & dumtaxat corda, non fuerant

mentes &c. tanta fuit ingratitude: & (pro
at) rebellarent contra meos, in mari eade-
m rebellio partim ex stupore, partim ex in-
gratitudine. *In mare*, quoniam erat illud
& imper conciliis, & ingenti Ægypti totum
monstrum alia ex parte obfessi dixerant
ad Moysen, *Fugiam non erant sepulcrum Æ-*
gypti, id est, absque metu mortis in solitudine
aut quia hoc fuit voluntas, ut duceret nos ex
Ægypto? *Si quare* id est, scilicet quoniam loquebamur
ad te in Ægypto, dicentes, *Recede si uoles*, ut
separaretur Ægyptus? *maior enim metus erat*
ferre eis, quam mare in solitudine, exo. 14.
c. 12. *In mari*, quasi dicat, non solum in
hircocentis, sed etiam in medio mari, quoniam
ipsum sicut pedibus transiit eorum, rebel-
larunt, evertentes Ægyptum magno impetu
à tergo insequi. Nota Græcum qui uer-
bat *saluauit* id est, ipse dicitur non legisse? *Quod*
aliam, id est, *intra* (*super*) *mare*, sed *diu-*
idum, id est, *asiderent*.

8 Et saluauit eos ab Ægypti insequen-
tibus *propter nomen suum*, quasi dicat, Esi ipsi in
deum rebellasti, nec in illo fiduciam ha-
beris, ideoque indigni essent, qui serua-
rentur, nihilominus tamen saluauit eos pro-
pter nomen suum, ut scilicet in Gentibus
cognosceretur ac celebraretur, quod pec-
cator sequens meritum, ut *nomen faceret*
perentiam suam. Sic Es. 63. 12. *qui fuit equus*
ante eos, ut faceret sibi nomen sempiternum.
Ibid. vers. 14. *si deduxisti populum tuum*, ut
faceres tibi nomen gloria. Sic apud Ezech.
20. 14. *Et feci propter nomen meum, ut uide-*
retis artem Gentium, in qua ego conspexi edu-
at eos.

9 Et curripit mare &c. Exponit quo mo-
do saluauerit, traditque minimum per me-
dium sicci maris. Incipit uero dlo O-
nentali uoluntati, quo recedere fecit ma-
re, & uertit in siccam, ut est Exo. 14. 21.
Sic Naum. 1. 4. *Interripit mare, & exuitque*
illud. *Deduxit eum in abyssum*, &c. id est, per
profundior maris gurgites haud secus illor
deduxit, ac per aridum desertum: *et omni*
aqua quæsiui in die illa totum & laus, eis.
cap. vers. 21.

10 *Si sic saluauit eos de manu aduentum*
Ægyptiorum. In Fovea aduentus scilicet ha-
bitus, per quem Ezra Pharaonem intelli-
git. Ego colligere accipin, Respondet hic
uersus ad vers. 30. ut. cap. xxv. Et saluauit
Deum in die illa Israel de manu Ægyptio-
rum.

11 Et operus aqua (heb. *operuerunt aqua*)
&c. Respondet hic uersus ad 28. ut. cap.
Exo. *Operuerunt aqua, & operuerunt*
et aquas cum exercitu Pharaonis, qui
sequentes ingressi fuerant mare: nec unum que-
ritum ex eis superstit.

12 Et sup. tunc crediderunt &c. Respondet
ad illud Exo. cap. cit. vers. 16. *& crediderunt*
Deum, & *Moyses* *fuit* *eorum*. *Cantauerunt*
&c. Respondet ad illud Exo. c. 1. *Tunc ce-*
dunt Moyses, & filij Israel tamen *Deum*,
&c.

13 *Cui se fecerant*, ad uerb. *Festinauerunt*,
ebbre sunt, pro, Festinauerunt statim obli-
sunt, nam quoniam duo uerba apud Hebræos
immediate absque conuisione iungun-
tur, prius à Latine per aduerbium reddi so-
let. Testatur historia Exo. c. 15. sub fluxu
Israelitis post tertium diem, quoniam mare
transiuerant, quoniam non inuenissent aquas
nisi amaras, (ex quo etiam locus Mara,
uocem Hebræam amarem significante di-
ctum est) obliuiscuntur potestatis ac bonitatis di-
uinæ statim fremuisse ac murmuraſſe ad-
uersus Moysen, à quo in ista difficultate
essent comedi. Ad hanc historiam Kimhi
existimat referre hoc loco. *Non sustine-*
rant seu expellere aut consilium eius, hoc est,
murmuraſſe, neque se Dei consilio regi
sustinerunt, qui habentem illor fouerat, &
curat: non expectauerunt, ut faceret quod
facere instruerat, id est, aquas amaras in
dulces conuerteret, quemadmodum sta-
tuerat, & fecit Moyses opera, qui ab eo
monitus lignum aquæ inruat, cuius hæc
uir fuit, ut dulcem illis saporem adderet,
ut est loco Exo. octauo. Minus hoc mira-
culum Iosephus, quoniam scribit aquam
agitacione continui puriorum redditam,
Antiq. Iud. lib. 2. cap. 1. ut et ligni diuinitus
monstrati mentionem facit. Kimhi igitur
D hinc uersum ad illam historiam refert. At
Ezra ad historiam sequentium uersum
quasi diceret, *Festinauerunt*, &c. *non susti-*
nerunt seu expellere aut consilium eius,
quod fuisse illis uide, ut carnibus non ues-
cerentur, sed manna solo: uerum tantopit-
tunt corripuerunt &c.

14 *Et contempserunt contempserunt enim de-*
ferre, &c. quoniam uidebat manna iam fa-
stidienter, pisces, cucumeres, pepones, por-
tor, capre, & alia desiderant. Accipio
E textum Num. 11. 4. & sequent. *Et uulgus*
promissum, quod ostendat tunc, contem-
perunt contempserunt. *Et anteque* *seuerius*
etiam filij israel, dicentes, *Quid dabit nobis ad*
uersendum carnes? *Recordamur* *perissum*, quod
comederamus in Ægypto *gurgites*, *uoluntatem*, &
proprium, &c. *Uide* *nunc* *antema* *uestre arida*
est: *in hoc* *aliquid* *exspectamus oculi* *uestri nisi deum*.
Ad hanc Num. historiam referendum esse
ibid., quod hic dicitur, non ad similem hi-
storiam, quæ tetrauit Exo. 16. uocum si-
militudo, & posterius membris sequen-
ti uerliculi perspicue demonstrant. *Et reu-*
erantur &c. *esperare uolentes* *num posses*
Qui

hos, quando herba vestitur, quia tunc multum egerit steruus, quo inquinatur. Idem obferuat Kimhi ex Deut.

21. *Obliui sunt Deum &c.* & consilato areo vitulo dixerunt, *Hi (sunt) dytusi Israhel, qui se educent de terra Aegypti.* Exo. 32. 4.

22. *Terra Chan.* Sic nominat Aegyptum per contemptum. Vide ad vers. 23. Psal. precedentes.

23. *Edixit Deus ut disperderet eos,* ad verb. ad disperdendum eos, hoc est, se disperditurum eos. Respondet hoc ad vers. 20. cit. cap. Exo. *Nunc igitur dimittis eos,* aiebat Deus Moyli, *ut irascatur (exandescat) super eos iustus contra eos, & destruat eos.* Si non Moyli &c. hoc est, nisi Moyser dux & imperator à Deo electus fuit precibus itam Deauertisset, & quasi vir strenuus sese illius furor irruenti peripsum iuxta interruptum fortiter obiecit, ac Deum veluti repulsiit. Quom enim in conspectu seu vultu ait, respice ad verbum expugnationis, vbi si murus arene concussus disticiat, accurrat, strenui milites obiectis corporibus rupuram claudunt, ne hostis ea parte, quanius apertus est, irrupat: & hoc est stare in rupura. Similis occurrer loquutio Ezech. 13. 5. vnde ferocentia horum loci colligi potest, *Non ascendistis,* inquit Deut Prophetis insipientibus, *ad rupuras, neque signistis* (in Lat. corruptè, vcaparet expugnatis) *super domum Domini, ut staretis in prelio in die furoris Domini.* Cap. 22. 30. similis quoque loquutio extat, *Et quoniam ex his virum qui sepe super, & staret in rupura in vultu suo pro terra,* Lat. *si ut oppugnaret intra muros ne dissiparet eos: & non itam.* Inuocare est professio quæ iterum rupura, de qua hic sermo, quam ipsi patres nostri, consilato aucto virulo, fecerant, Moyses nimirum, qui ita Dei prece suas fortiter opposuit, Exo. cap. cit. vers. 11. & sequentibus.

24. *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem:* &c. Tangit quatuor hic versibus breuiter histotum exploratorum, quæ explorare describunt Num. 13. & 14. Moyser à Domino iussus ex Pharan solitudine exploratores duodecim, principem viro è lingulis Tribubus, misit, consideraturos terram Chanaan. Huiusque tota terra diligenter perlustrata, ac simul explorata sibi & incolarum natura, reueri ad suos postquadraginta dies reuenerunt felicem quidem omni copia esse regionem, ac fidei faciebant ex fructuum specimine allato: sed geimervallus, & vbi se finitissimis montibus emittit arque munitis. Quod vbi populo compertum, it sic animo consternatus est, ut fastidiret terra, eiusque desperata

A possessione, quasi Deus escheller, & perierit tremere aduersus Moysem & Aaronem, eoque mali vtrum sit, ut deretaro Moyseris atque adeo Dei imperio, ducent sibi consilinare pararent, cuius duclum & egreum se recipere. Ea re commotus Dominus iuravit se in deserto prostraturum Israhelitas omnes, quorum viginti annis maiores censi essent, & sedem promissam aditum neminem, præter Caleb, & Iosue, qui populum bono animo esse iussent. Hæc est histotia quam nunc breuiter tangit. *Pro nihilo habuerunt, seu spernuerunt,* hoc est, fastidierunt, audita exploratorum narratione, *terram desiderabilem,* hoc est, terram Chanaan, quam vel ex exploratorum elatio discabant fluere lacte & melle, Num. 13. 28. & quæ desiderabilis est omnibus terris, seu egregia inter omnes terras, Ezech. 20. 6. *Non tradiderunt verbum eius,* qui promiserat se terram illam en daturum hæreditario iure possidendam, sed dixerunt, *Et quare intradimus nos Dominus in terram hanc, ut cadamus gladio,* &c.

C 25. *Et murmurauerunt contra Moysem & Aaron in conspectu Israhel,* &c. Deut. 1. 27. *Et murmurastis in tabernaculo vestro, ducen-* ter, &c. *In tabernaculo suo,* id est, in concionibus apud sua tabernacula, huius & illius. *Non exaudierunt vocem Domini,* hoc est, noluerunt ascendere, sed repugnarunt verbo Domini Derfui, ut est Deut. 1. 26. qui dixerat, *En tradidi vobis terram: ingredimini & possidete terram illam, quam iuravit Dominus patribus vestris,* &c. Deuter. 1. 8.

D 26. *Et eleuatis manibus suis,* hoc est, iurauit, ac minas efflitis, vel iurauit de illis, &c. Iuramentum hoc legitur Num. cit. cap. vers. 21. & sequentibus, *et possidite eam ego,* &c. *Non videbunt terram (per) quam iuravi patribus vestris,* &c. Ibidem, ut est. 28. & sequentibus, *Præterea, ait Dominus, &c. Insuper huiusmodi faciunt eadem vobis vestra, &c. Non intrabitis terram (super) quam iuravi manibus meis,* &c. *Eleuatis manibus,* id est, est quod iurare, forma sermonis ab hominibus sumpta, qui iurantes manus ad celum attollunt, tanquam monstrantes Deum, quem in testem vocant, aut iudicem eum de celo accercentes, si fallant. Hæc phrasit occurrit Geo. 14. 22. Num. loco mox cit. Deut. 32. 40. Dan. 12. 7. Ezech. 20. non sensel.

E 27. *Et ut diceretis (passimur) sicut in-* tuitur &c. Nullibi in Lege reperimus in terramatum Deum dederunt aut prostraturum semen eorum in nationibus, ac disperdendum eos in terras: ut clarè apud

ficatione quam obnoet verbum *h* in
Hi. *h* in Piel significat *conducere*,
sicque hic nus exposuimus ex Exa, &
Kimhi, & cum D. Hieronymo.

31 *Excepulumque et decem* Quamvis enim
dicitur tempus atque ætas, nulla unquam
erit perfectio, quæ Pharaonem velum atque
ardorem non prædicet. Ac tunc quidem
æstivum est à Deo factum illud Pharaonem,
ut idcirco delatum ei sit ac posterè facer-
dum semperpetuum, quod scilicet aliud
sacerdotum per Chanaan indueretur.
Vide Num. cap. cit. vers. 13.

32 *Et irascens eum ad aquas decem* Hi
doo versu pertinent ad historiam, quæ de-
scribitur Num. 20. nec servatur ordo histo-
rie, qui est in libro Moysi, ubi fornicatio
cum filiabus Moab sequitur hæc rebellio-
nem. In Cadet ob aquæ penuriam gravis
adversus Moysen & Aaronem exorta se-
ditio est. Tunc igitur Moyses more suo fe-
cit, ut vix eum scire Deum cõsideret, à
quo illi viginti fente petram, ut antea
fecerat in Raphidim, ipse iterum idu, quæ
dubitanæ Deo dissident, quod primo res
non succederet, peccat percussit: quæ res
illi male cessit: cum propter hoc peccatum
promissum sub terram non ingressus sit, ne-
que Aaron frater eius. Sed plura inext
explicandum hoc versu annotabuntur, de
quibus non conveniunt interpretes. *Et*
irascens eum Deum scilicet. Seditio
ille adversus Moysen & Aaronem, ad
Deum perfectum pertinebat. *Ad aquas*
decem decem. Ennius textus cit. cap. Num.
vers. 13. *Haec sunt aquæ contradiçione seu*
amari (per) quibus virum sine filij Israel con-
tra Deum.

Et male fuit Moysi propter
eum, quippe qui hæc occasione exclusus est
ab ingressu terre promissæ, ut ex ver. 12. &
24. cit. cap. videre est: utenon ex ver. 37.
cap. 1. Deut. ubi sic legitur, *Male quoque*
*tratus Divinus propter hoc dixit, Nunc in-
gressus estis.*

33 *Quia exasperaverunt spiritum eius, &c.*
Non ille convenit etiam inter Hebræos.
Joseph Kimhi, filio teste, pronomen hæc
refert ad Moysen, quasi sic dicatur, Ita
enim Moysi animum tum suis clamoribus
turbaverunt, exasperaveruntque, ut & ipse ce-
nere & turbulenter hoc protulerit, *num*
de petra hæc poterimus nobis aquam educere?
en, cap. Num. vers. 10. Dubitavit tunc se-
licet Moyses num ex petra posset aquam edu-
cere, quod non cecideret Deum subasp-
ectum supra petram, verum Raphidim, Ex. 17.
6. quatinus precavit, Dei verbi, qui aquæ
copiam factum se promiserat, non satis
fidens, atque idcirco ingressu terre pro-
missæ prohibetur est. Omnium consilio

34 *Alia quædam, quæ hic habet, & dilatat*
Joseph Kimhi. Si cum illo sentire vis, dic
quoniam ait, & petra in *h*abys suis, nec
subiungit quid à Moise dictum sit, videtur
datæ operæ, & honoris ergum Moysi pecca-
tum obsecutus voluisse significare, quasi
diceret, *petra in habys suis* nescio quid,
vel illud quod in historia videre licet: vel
certè breviter studuisse. Alij, quorum est
Ras, plus ad Deum referunt, hoc sensu,
Moyses & Aaron Deum ad iram provocave-
runt, quoniam diceret, *Audite nunc, & re-
belle, nunc de petra hæc decem*. Exprobat Deum
*h*abys suis, ac tunc dixit Moysi & Aaroni,
Quia non credidistis mihi, ut faceretur mihi
in oculis filiorum Israel, educere aquam ex
congregationem istam in terram quam dedi
estis, hoc est neque vos adhibuistis sedem pro-
missam, ex Kimhi & alijs vertendum & ex-
ponendum, *Quia rebellaverunt spiritum eius*,
hoc est, Dei mandato ac voluntati non ob-
temperaverunt Moyses & Aaron, qui cum ius-
sisset tantum alloqui petram, sumpta in
manum viginti, non vngat edere, *Tolle* (*de-*
cept) *virgam, & congrega totum in te Aaron*
frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, &
erit dabit aquas decem, nihilominus tamen vir-
ga petram percussit: (solum Moyses per-
cussit, Num. cit. cap. vers. 11. sed quod is
fecit, etiam Aaroni, cuius consilio nihil
non agebat Moyses, inter merito adscribit po-
test idcirco *promissum Deum in habys suis*, hoc
est, ipse ore suo pronuntiavit aduer-
sum illos duram ac tristem sententiam, his
verbis, *Quia non credidistis mihi, &c.* versu
præ. Etenim, cap. vers. 14. *Congregavitur*
Aaron ad populum suum: non enim intulerat terram,
quam dedi filijs Israel: tunc quid rebelles facientes
orimur ad aquas contradiçione, Sed et re-
bellaverunt referatur ad Moysen, & Aaronem,
cum Aaronis in præcedente versu
nulla sit facta mentio: Respondet in Moy-
se facile Aaronem intelligi, ut & in Aaronem
Moysen, quem admodum vers. 14. mox
cit. Quicquidque sit peccatum propter
quod Moyses & Aaron aditu terre promissæ
se prohiberi sunt, proscindere hæc mox citat
apparet haud ita fuisse. Vulgo ex-
sumant Moysen & Aaronem peccasse,

35 *adæque exclusor ab ingressu terre promissæ,*
quod Moyses his, quasi per dissiden-
tiam, & cum significatione dubitationis,
petram percussit, Num. cit. cap. vers. 11.
quod non videret scilicet aquam ex petra
istis effluere. Elige quam sententiam vo-
lueris. Nota obiter loquendi formulam,
rebellaverunt spiritum eius, cui simile occurrit
Es. 63. 10. *Ipse autem rebellus fuerant, & aspi-*
xerunt spiritum sanctum eius.

36 *Non dissideraverunt Genes. (penp. po-*

filias meas, & dedisti illis, ut transire facerent h
illis eis. Videamus porro quid Rasi & Kna-
 bi habeant. Hæc Prophetae arum loca. Rasi
 quidem ad vers. 31. cit. cap. 7. Ieremix sic
 scribit, & explicat vocabulum *וְהָיָה* *Thopheth*.
 Est, inquit, idem quod Moloch seu Mo-
 lerh: erat autem æreum simulacrum,
 (facie viruli ex laktur) quod supposito
 igne ardebat: habebat autem exten-
 sas manus, quibus applleat parvulus adu-
 rebatur, seu, amburebatur, sacrificiis iu-
 terum tympana pulsantibus, ne pueri eu-
 lantur ac rogatus vocem exaudiente patre
 miseratione afficeretur. Atque inde *Thopheth*
וְהָיָה *Thopheth*, quod *tympanum* significat,
וְהָיָה *Thopheth*, seu, *Thopheth* *וְהָיָה*
Thopheth, (per aliquam nimirum litterarum
 transpositionem) id est, *Thopheth*, pueri scilicet,
 dei vult. Hæc sententia Rasi omnino
 vera sit, nōne, nunc non dispuo. Sed
 considerandum præferens, quod idem ha-
 beret alia verba eius cap. 19. Ieremix,
 vers. 12. *per in contumeliam* (Ierusalem)
Thopheth, hoc est, omnino plenam oc-
 cisionem, sicut Thopheth, ubi occidunt parvul-
 os ipsi Moloch. Audi nunc Kimhi ad cit.
 cap. 12. *conu. versum 31. Et adducuntur ex-
 celsa Thopheth, &c. ut comburerent filias suas,*
&c. quod non præcepit, &c. Noli, neque ist
 præcepti, ut muli comburerent filios suos ac
 filias: acti deinde bestiz, ut comburerent
 conu. me, præcepti, non idem de filijs
 præcepti, cum tamen ipsi illos comburunt
 in gratiam Dei alieni, neque illa misera-
 tionis iugiter, na ex ardorem amore fla-
 grant. Sed & idem Kimhi ad cit. cap. Eze-
 chiel, vers. 10. sic annotat, *ad de mandatum*
Thopheth, hoc est, hoc est, ut eos ignis con-
 sumeret, eosque transire facerent ipsi Mo-
 lerh. Atque hinc loco repeti hoc um Iere-
 mix 7. ver. 31. *ut comburerent filias suas, &*
filias suas ignem. Neque verò aliter sentit
 Moser Aegyptius. Nisi enim in *Mare* *Thopheth*,
 37. cap. 3. parte, simplicem libero-
 rum per ignem translationem, seu man-
 dationem adducat. Atque ea regem Le-
 uit. 20. quia carceris ne quis de defemine
 suo, idolo Moloch, intelligendum esse do-
 ceat, non tamen ille negat Isaacum 201
 aliquando liberos masculis. Mane, si pla-
 cet. Rasi explicans illud 2. Reg. 21. 10.
Consumantur quoque (Iosias) *Thopheth, &c.*
ut nemo transire faceret filios suos aut filiam
per ignem, Moloch, hæc animat. Et ce ex-
 truxerant ibi adstrum, ut transire face-
 ret quique filium suum ac filiam per ignem,
 ipsi Moloch: erat autem luit inde
 ignis: ac facit ut filium suum tradidit in
 ter duos ignes. Hic, ut videt, simplicem
 quoque per ignem translationem videtur

adstrum, qui tamen, ut ex dictis constat, li-
 beros suos aliquando in gratia Moloch in mori
 tradidit Isaacum exultant. Num ve-
 rum sit quod verque de simplici per ignem
 translationem sentiat, non quero nunc:
 etsi ego existimo non de simplici translatione,
 ne intelligenda lege in Leuit. 20. Atque
 vi hoc credam, facit præferens locus citati
 cap. 16. Ezech. vers. 20. & 21. ubi simul
 cum *וְהָיָה* *Thopheth*, id est, *ad de mandatum*,
 & *וְהָיָה* *Thopheth*, quod significat
Thopheth, seu, *Thopheth*, coniungitur ver-
 bum *transire facendi*: quod argumēto est
 non simplicem translationem illi, neque
 alibi esse intelligendam, sed quæ mori
 adferret. Confirmat me in sententia illud
 quod obseruat Kimhi ad locum cit. cap.
 lib. 2. Reg. *Consumantur quoque Thopheth,*
 &c. Nomen, inquit, fuit loci, in quo tran-
 sive faciebant filios suos ipsi Moloch. Ac
 dicitur sic vocatum, quod saltem, &
 percussit tympana tempore culus, ne
 exaudiret patre clamorem filij sui, quibus
 traduceretur per ignem, 2. si meret in ip-
 so for eius, reperiretur filium è manu il-
 lorum, &c. Si ferè ille ad verbum: unde
 euidenter constat non fuisse simplicem tra-
 ditionem, quæ puero clamorem, vi dolo-
 ris scilicet, extorqueret. Mirro alia multa
 quæ his adiunguntur. Neque enim nunc
 mihi licet per otium plura scribere: hinc me
 vixit typographus operæ. Non possum
 tamen facere quin consulam Abarbael,
 qui mihi ab amico, dum hæc propædas
 scribo, adfertur, præferens eum in patro-
 rium contraxit sententia: videtur. Igitur
 ad cap. 20. Leuit. ubi dicitur ne quis
 de defemine suo, Moloch, sic ferret sen-
 tētia R. Moser (is est Moser Aegyptius)
 de cultu Moloch, vi scripsit cap.
 37. patet, est, ut solum traduco-
 ret quæ filium suum aut filiam suam per ignem
 videtur esse factum, quod videretur li-
 beri: quoniam verò id factum leuit. vult
 tas autem, quæ inde sperabatur, maxima
 vultabatur, idcirco ei rei vehementer addi-
 xisse sese homines: quæ causa est cur Scri-
 pta tam sedulo de hac re monent, ac di-
 stincte rationem. Ac si ubi laudans Doctor
 hodieque mulieret cum morem habere, vi
 igni inuicant atque aspergat aliquid foetidi
 odoris, ac postea traducet super eo liberos
 suos, & hinc esse consuetudinem Amor-
 eorum. Atque hæc quoque sententia est
 Rasi, Talem nimirum fuisse cultum Mo-
 loch, vi aliquis traderet filium suum fieri-
 ficulis, qui duos ingentes rogos struerent,
 ac tradere rent eum filium suum pro duobus
 rogorum inter duos rogos, sed ita, ut mi-
 nimè combureretur. Verum, inquit ille,

longè ab hac sententia abhorret mens mea, quia si res fuit adeo levis, lex diuina non tam distictè cauisset ac prohibuisset. Atque ecce Ieremias Propheta, qui in pace quiescat, de hoc ait, *Et adificauerunt excelsa Thopheth, quod (est) in Valle filij Ennom, ut comburerent filios suos & filias suas ignis*. Qui declarat cultum illum in combustione filiorum & filiarum per ignem positum fuisse. Neque est quod dicas, illud, cuius meministi Propheta, fuisse in Valle filij Ennom, neque esse Moloch, cuius etiam alius cultus. De solia enim scriptum est, *Et contaminant Thopheth, quod (est) in Valle filij Ennom ut nemo transire faceret filium suum aut filiam suam per ignem, ipsi Moloch*. Qui locus ostendit Thopheth, quod est in Valle filij Ennom, fuisse excelsum Moloch, ibique celebratum eius cultum. Neque iaduatio, cuius Lex meministi, traductio est in eis duos rogos, aut supragignem, quemadmodum sentiunt Doctores isti *מנחת*, sed ea est combustio: ac sic scriptus R Nachamani in suo commentario: itaque dixit Scriptura (Ezech. 25. 17) *Infusi & filii sui & carum nuerunt ibi, transiti fuerunt (per ignem) eius ad diuerendum*. Ac propterea vocatur apud Ieremiam Thopheth, quod etiam in Valle filij Ennom, *Valle uicinis*, quod occiderent illic ac mactarent filios & filias igne. Scriptum est etiam (Ierem. 19. 4.) *Et repleuerunt locum istum sanguine immolationum. Et adificauerunt excelsa baculi comburendos filios suos igni holocausti baculi, quod non precepi, nec legimus sum, nec ascendit in cor meum*. Certe iste cultus exhibebatur Soli, qui igni dominatur Sol autem est quasi rex inter stellar, atque omnium maximus: idcirco apud illos vocatus fuit מלך *moloch*, à domino, (quasi dicitur *Regem*) necnon etiam אל *baal*, (quod dominum sonat) quia ipse dominus est existentium, seu, generationum. Propterea quod autem Sol dominatur in elementum ignis, & ignis est instrumentum operationis illius, solis cultores traducebant filios suos ac filias, quos eius virtute natos sibi censebant, per ignem, hoc videlicet volentes, A te omnia, & de manu tua (de tuo) damus tibi. Sed satis, imò plus satis hac de re: etiam vix possum abstinere manum ab ijs quæ sequuntur. ita mala ardent. Tantum hoc addam, sentire prædictum authorem hunc fuisse comburendi ritum, non vi ignem & ligna consecraretur panibus, sed vi ignis per ignem traduceretur, donec morderetur. Omnino variè traditur iste ritus ab Hebræis: aliter in Ialkut ad cap. 7. Ieremæ, paulo aliter in Deras. Sed pene pude me prolixitatem.

A 18 *Et effuderunt sanguinem &c.* Amplius explicari præcedens versus, & quo modo immolauerint & sacrificauerint liberos, mactando scilicet & occidendo, qui furios, & infans fuit diabolica. Quod immolationem ait, non caret emphasi: quasi diceret, necrotum & adhuc in iunus vagientium infantum sanguinem, adeoque innoxum: et si potes pro immolante & criminis exparte simplices exponere. Quod item addit, *filium suum & filiam suam*, habet emphasim: quasi dicat, non quos uultibet, sed suorum liberos: quod item addit, *quæ sacrificauerunt super altaria Chemæ*: quasi dicat, Idolis, quæ nihil aliud quàm dolores & cruciatus adferre poterant: eadem enim hile vox quæ aliter alibi versu: & quod addit denique, *Et infusa est terra in sanguinebus*: q. d. ac tam pallidæ & frequenter hoc factum, vi 1110 ps., sancta alioquin, & Deo dicata, multo in uoce infecta ac contaminata conspiceretur: *Sanguinibus* etiam dixit in num. multitudinis ad multum errorem indicandum. In Latine exemplaribus olim ante Sixi summi Pontificis editionem pro *infusa*, legébatur *interfusa*, quod pro *isella*, scripto per compendium, aliquis Hebrææ linguæ ignatus posuerat. Atque inde errorem in Græcum codicem, qui habet *ἰνυμένη*, delinuerunt pallam esse. Quæ res profectò faciliè persuadet, saltem Græcam versionem ex fide Laguz, proliquam de Sixi Summi Pontificis sententiâ esse emendatâ, fuisse eon edam, ab egiptio scilicet correctore, & eximio aliquo viro. Vbi nunc sumi, qui Græcam versionem tam egiptiè mendantibus nobis vendunt? Aliâ hinc similia memini me alio loco annotare: & hoc fortasse etiam iam per occasionem aliâs annotauimus.

19 *Et contaminati sunt seu polluti sunt in operibus uorum gentium, & fornicati sunt in calumantiis*. prop. *affirmibus uorum*: hoc est, non simpliciter fornicati sunt, sed iuxta preceptum Gentium more. In prole mureo absolute affirmat gessisse se Israelitas ad exempli prophetarum Gentium. in postiore restringit: *Contaminati sunt*, quia sancti ac sibi consecrati populi Deus esse voluerat: quos elegerat Dominus Deus, ut essent *populus peculiaris de caeteris populis separatus per terram*, Deut. 7. 4. d. Hier. Pag. Felix, & alij vertunt *sunt*, ubi nos eorum, quasi sit hic versus generalis conclusio, quæ vniuersum affime pollutos si alicuius vniuersi sceleribus inlatis turpis scoti quod eiusmodi libidinis corpus suum prostituat: quod peruenit & *fornicati sunt &c.* quod idem est ac *contaminati sunt &c.* Nisi si adiuuclum versum ad idololatram pertinet

tenere vis, quæ scortatio in Saeris linteis
innuuntur.

40. *Erantque illi* &c., ob illa facta non semel, ut ex Ind. bibulitatem suam. Responderet, ut verius ad illud Ind. 2. 4. *Et benedixit tunc* *hominibus contra ipsos.* *Abominabiles sunt* (emphatica) *benedictiones suas,* quam ante adeo charam habuerat: non tamen ita, ut conspiciantur eis, iterum faciendo pactum innumcum eis. Vide Leuit. 26. 44.

41 *Extradit eis &c. rempore ludicum,*
iudicum inter & iudicem. Intelligunt qui-
bus nota est ludicum historia. Responder
hic & sequens versus ad illud cit. cap. lud.
versu cit. *Extradit eos in manum* (heb. *מַסְרָם*
בְּיָמֵי הַלְּדִים). *qui dixerunt eis &c.*
quod si non dixerunt in manu ducimus eos &c.

In hac *GENERA*. & *dumtaxat* sunt &c.
Cush, calathin rex Mesopotamiz, Iud. 3.
Eglon rex Moab, ibidem, Iabin rex Chan-
naan, Iud. 4. Madianitæ, Amalecitz, &
ali; Orientalis populi, Iud. 6. Palestini &
Ammonitæ, Iud. postremis capit.

42. *Enthalantromus* var. &c. Deus Numi 33.

35 interminatus fuerat, si non expellerent
haliatores terrae, tunc fore, ut quos reli-
quissent exiret, essent in fymas in oculis illo-
rum, et in auleos in larenibus, et affu-
tosillos &c. Sic Iud. 2. 3. *Non expellentes,*
maebat Deus, a facie vestra: si derami vobis in
larenibus, sub, in auleis: vbi nota Græcum
et Latini legisse ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς , (ille enim
habet *etiam* sic, hic, *habet*) pro ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς
deram, id est, in (ad) latera, ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς . Vide et
Ios. 21. 13. *Et barmath sunt &c.* hoc est,
in auleis hostium arbitrio & potestate tra-
nsire multa de a fine passi. Extra aut hoc mo-

do accipi quidem posse hoc membrum, ita
ut sic repetitur pro more eiusdem senten-
tiae: sed & accipi posse sic, & tunc *hominibus*
sunt &c. hoc est, ubi sunt malis, quae per-
petrabitur ab hostibus, ut ad Deum con-
fugerent. Idcirco, inquit, max sequitur,
Sapienter ait eos. Citatur hinc ex Lxxxi 26.

41. *Quidam dicitur in terram habundantem & in mare humiliter eiecit eum inuidentem eum. &c.*
Vnde sequitur. Et recordabor fidelis mei
&c. Prior expositio simplex est magis.

43. *Sape* [ad verb. *inibus mulier*] *tolerant*
Nemini obsecra esse potest homini
versum suam scientia, qui Iudicum historiam
legent. Israelite finitimo alicui Regi diuini
omnibus peccata, quae otium & longa pau
susserant, in senectute tradidit, ad Deum
confitebatur: oecum vnamque istis defuit
restitutionis clementia, mox in libera
tem restituit. Neque ut id propter ea stu
perant boni sed statim propter scelus vana
cia, corrupti Deum ignorabant, cuiusque
beneficium iam iocundiores idolis stabant

A ac supplicabātis: mōxque ad erapzēna. Tum
igitur, aduersis rebus, ad Deum respicie-
bant, cuius in seipso eorū semper sunt ex-
pecti. Hæc res est, quæ has verba expli-
cauit. *Sape liberi res eis feruoris & ty-
rannide, quā nimirum afflicti & eade-
malis alius auxilium implorant. Sæpi-
us enim liberi mox, vrant, exstinguunt
(eum) ius confliis suæ malo, hoc est, sua impi-
etate irratione, & humanitas, prop. steptan
sunt in ignitatis sui. heb. in iniquitatē
sua, hoc est, propter iniquitatem suam
sensum in miseris & calamitatibus cona-
buerunt. Huic fecit similem pharaō in
tepectis Leuit. 26. 39.*

44. Et vult &c. Sensus, Et tamen Deus, cuius claritas nostra scelerum nunquam vici potest, non desinit nos respicere in malis, si modo illius operi implorauerit, quò peruenit posterius membrum, *audient de orationibus seu clamoribus nostris*.

45 *Et monuit* *fuit* *tūta*, hoc est, erga eos, *refutamentum*, prop. *periti* *sini* cum dilationibus eorum iniquis, quo promissit se eos ab operibus

& fœderibus Aegyptiorum eductos assum-
pturum sibi in populum, & futurum illis in
Deum, Exo. 6. 7. Promissio autem illa
rursus ad pactum antea cum Patriarchis
iniretum referenda est. quum antea hoc
dixit, *Es memor fœderis pacti sui*, non da-
bitum est mihi: quum reppererit ad illud Le-
uit. 26. 42. *Es recordatur fœderis mei* quod per-
pexit cum Isaac, & iterū fœderis mei cum Isaac,
& iterū fœderis mei cum Abraham. Ac per-
fectorum ad illud. *Es recordabor illi fœderis mei*

stus, ad verb. *prostratus*, hoc est, pasci cum
maioribus iniis, quia inde (qui) reduci res de ter-
ra. Et *propter in conspectu Domini*, ut effertur De
torum, bebi, id est, *Deumque Dominum*, ibid.
ut sup. pendulo. Expende mihi dilige-
ter, ac consule istos locos. Nam prostratus ad
hunc pertinet. Et *propter in conspectu Domini*, ut
penarum, quibus eos affecerat, Per penitentiam
hic intelligit consolationem castigatio-
nis. Penitentia non cadit in Deum: sed ta-
men dicitur perire re Deum, quando id fa-
cit, quod homo penitens solet, hoc est
quando mutat factum, et faciat aliter, quam
videbatur facturus. Super penitentes, in-
quit (si bene commemorat) D. Hier. penit-
ter Deus de malitia quam loquutus fuerat
ut faceret, et non fecit, et talis nobis efficitur,
qualis nos si brevisse probaverit.

46 Et ad idem hoc. Cautelose sic explices,
Fecit ut ipsi filii hostibus, qui captivos eos
abduxerant, effugerent, sicut video a-
liis interpretari. Nam ubi hoc legitur in li-
bro Iudici: *cum ab omnibus eum pellente-
bus habere, et de illo impetu coherere*, vix
Iud. historia constat. Sic ergo puro expo-

nendum, *Es dedit certam misericordiam &c.* ut illos propterea non dolerent, cum possent ac deberent humanam prudentiam, quippe qui vicinas terras inuadissent, atque adeo metum facerent. D. Aug. hunc sensum esse vult, ut refert & approbat Card. Bellar. *de deo in misericordia*, id est, fecit cum eis Deus misericordiam, siue posuit eos in suam misericordiam suam, in conspectu omnium, qui ceperant eos, id est, videntibus, & mirantibus iis, qui eos ceperant; semper enim Deus tam evidenti signo misericordiam suam liberauit populum suum, siue de Aegypto, siue de potestate Moabitaram, vel Philistinorum, vel aliorum, ut ne hostes quidem uergare possent, Deum pugnare pro populo suo. Optima sane expositio.

47 *Saluos nos fac Domine &c.* Hic versus est qui multipersuase conscriptum hoc carmen in captiuitate Babylonica, aut certe sub tyrannide Antiochi, quando etiam fuit dissipatus populus. Hoc autem versu reperitur Psalmi propositio, sed paulo aliter quam supra, versu 4. & seq. Nam ille priuato ac proprio nomine votum libertatis conceperat, hic publico. Ac breuiter hic quidem exponitur propositio, sed efficaciter, q. d. Cum ita sit, ut istum populum semper fouetis, & si quando desertorem deseruisti, ac seruuti mancipasti, mox tamen relapsentem, teque agnoscentem receperis, atque in libertatem restitueris, oune igitur *Saluos nos fac Domine Deus noster, & congregas de Nationibus*, in quas disper-

sumus, tu qui per Moysen pollicitus es congregaturum nos, si modo ad te, ut par est, conuerteremur, de cunctis populis, in quos aore dispersissis: ac si ad cardines caeli essemus dissipati, inde nos retracturum, & assumpturum, atque introduciturum in terram &c. Deut. 30. immo. *Pe conuertamur &c.* In libertatem assem gentem suam postulat, non ut genio & voluptatibus indulgeat, sed ut Deo liberetur, eius nomen extollat, & gloriati possit celebrans ipsius laudes, qui tam benignus sit ac potens. Hic porro & sequens versus. totidem ac isdem sermo vocibus reperitur. *Psalm. 116.* in fine eius carminis, quod Dauid Asapho, eiusque fratribus cantandum tradidit. Ibi autem de futuris captiuitatibus à Kimhacipitur hic versus, *Saluos nos fac &c.* Quod igitur à Dauide diuino numine afflato ac preuidente futurus captiuus ille dicitur, optimè in hoc Psalmio ad tempus presentem aptatur.

48 *Benedictus Dominus &c.* Existimo hanc esse clausulam noui Psalmi, sed libri quarti. Vide si uisalem ad calcem preceduntum librorum, ac praesertim libri priui. *Ascendit & usque in seculum*, hoc est ex Chald. & Rabb. *à seculo hoc & usque in seculum venturum.* Vel ex Kimhi, à primo tempore ad ultimum usque, q. d. omnirempore. *Fiat.* In Fonte *Aureo.* Vide ad versum vltimum Ps. 41. *Alleluia*, id est, *laudate Dominum.* Ab hac voce ceperat Psalmus: in eam desinit. Pro hoc 1. Paral. 16. & laude seu laus Domini.

Finis Libri quarti Psalmorum.

' Laus Deo, & Beatae Virgini. Spes & labor.

PSALMORVM
LIBER QVINTVS
AC POSTREMVS
cum commentario

AD ILLUSTRISSIMVM ET REVERENDISSIMVM in Christo Patrem ac Dominum SIMONEM LEGRAS, Regis in sanctiore Consistorio Consiliarium, Suesionensium Episcopum, D. Corneli Compendiensis Abbati adiutorem lectum & successorem designatum, &c.

SECVS mihi, quàm alijs, accidit, Præsul Ill^{me}, qui sua principis aut magnatis alicuius nomini inscribunt opera. Illi cur hunc aut illum potissimum patronum adfiscant aut ambiant, rationes plerumque comminiscuntur, quò aliquam adeundi causam iustam, iniustam, probabilem saltem habeant, neque omnino temere fecisse videantur: mihi contrà, qui me ipsum, atque adeo mea omnia iamdiu tibi debeo, cur quæ à me antea in lucem exierunt, alijs potius quàm tibi nuncuparim, causâ reddenda esset, nisi tu, vt alios mihi quæreré patronos, iussisses, quia tu mihi certus eras patronus. Illi iustis rationibus adductos se vt hoc vel illud opus tentarent, probare conantur: mihi de hoc apud te nihil laborandum, qui mihi mei consilij autor exstitisti, vt scilicet, quâ fieri posset, Psalmorum contextum, de quo ego sæpe apud te disserueram, ostenderem. Vnum

erit fortasse quod mihi succenseas, Præsul ampl^{me}, quod à Vetere & Vulgata versione, cuius autoritas apud te, vt par est, semper fuit sanctissima, interdum ac fatis sæpe discedam. Imò non vereor vt tu, qui in tribus linguis iuxta sapis, sed vt alii hoc nomine me reprehendant, quibus, quia solas Latinas aut Græcas litteras norunt, ingens crimen videtur vel latum vnguem à Græca, quam seniorum illorum Septuaginta puram ac meram esse sibi persuadent, aut Latina versione despectere. Hebræorum codicum veritatem sequutus sum. An hoc peccare est? Hebræorum Commentariis vsus sum. Si hoc peccare est, fateor id quoque. An quia Hebræa Bibliorū volumina prorsus reiicienda sunt, & Hebræorū Magistris nulla fides adhibenda? Non sic profectò iudicabis, Præsul doctiss^{me}, cui B. Hieronymus familiaris tuus iamdiu, satis scio, persuasit *Veterum librorum fidem de Hebrais voluminibus examinandam*, meliùsq; ac tutius esse è lim-pido & purissimo fonte, quàm è turbidis Interpretationum rinulis haurire. Quod Hebræorū libros consulimus, eiusdem B. Hieron. exemplo fecimus, qui ipse testis est, præf. in librum Iob, ob intelligentiam istius voluminis Lyddæum quendam præceptorem, qui apud Hebræos primus haberi putabatur, non paruis redemisse: & alibi, quum à se Dominio & Rogatianus vt librum Paralippomenon Latino sermone trāsferret, literis flagitassent, de Tyberiadē quendam Legis doctorem, qui apud Hebræos admirationi habebatur, assumpsisse, cūque eo contulisse à vertice, vt aiunt, vsque ad extremum vnguem: & sic confirmatum, ausum esse facere quod iussissent. Ad hæc, scribit alicubi ipsum Origenem, Clementem & Eusebium atque alios complures, quando de Scripturis aliqua disputant, & volunt approbare quod dicunt, sic solere scribere: *Reserebas mihi Hebræus*: &, *Andini ab Hebræo*: &, *Hebræorum ista sententia est*. Si Hebræorum Magistris de fide & religione credemus, haberent profectò isti homines quod nobis iure merito obicerent. At illis tantummodo de vocum & phrasèarū Hebræicarū vi ac proprietate credimus. Estne quod propterea damnemur, si Hebræis de suo idiomate fidem habemus? Mihi liceat cum D. Hieronymo dicere, *Si quis*

In epist.
ad Luc-
cinium.
& refer-
tur can.
P' & vete-
rum, di-
stin&.

Præf.
ad Du-
mionem
& Ro-
gatianū
in librū
Paralip.

In apo-
logia
ad iace-
rōs xus-
sodm.

*in nostra interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget He-
bras, suam conscientiam recolat, videat ordinem textuumque sermonis.* Præf.
Eox
cir.
 Et tunc nostro labari, si potuerit, detrahat. Hæc non tibi, Præsul
 Reuerend^{us}, sed ijs dico, ad quos tibi inscripta Epistola
 perueniet: fit enim publici iuris quæcumque libri fronti
 præfigitur Epistola. Hoc te solum volo, Præsul Ill^{us}, per-
 que ego te humanitatem tuam rogo atque obtestor, vt
 hunc quintum aut sextum ingenij mei foetum, quem vt tuis
 auspiciis in lucem emitterem, passus es, benignè foueas ac
 cures. Nihil illi metuo nisi ab importunis quibusdam, quo-
 rum vnum studium carpendi quod non intelligunt: imò
 nihil metuo tuis auspiciis prodeunti. Vale, & vine diu
 Christi Ecclesiæ, & Imperio Gallico. Lutetiæ, duodeci-
 mo Calend. Nouemb. anno R. O. nono & vicesimo su-
 pramillesimum.

Tua Amplitudini

Additissimus & deuotissimus
SIMEON DE MVIS.

PSALMORVM
LIBER QVINTVS
AC POSTREMVS
cum commentario.

PSALMVS

CVL

• Heb. CVII.

V E R S I O

VETVS.

NOVA.

CONFITEMINI Domino
quoniam bonus: quoniam
in seculum misericordia
eius.

2 Dicant qui redempti sunt à Domino,
quos redemit de manu inimici: & de re-
gionibus congregauit eos.

3 A solis ortu, & occasu: ab Aquilo-
ne, & mari.

4 Errauerunt in solitudine in saquo:
viam ciuitatis habitaculi non inue-
nerunt.

5 Esurientes, & sitientes: anima eo-
rum in ipsis defecit.

6 Et clamauerunt ad Dominum cum
tribularentur: & de necessitatibus eo-
rum eripuit eos.

7 Et deduxit eos in viam rectam: vt
irent in ciuitatem habitationis.

8 Consecrantur Domino misericordie
eius: & mirabilia eius filiis hominum.

9 Quia satiavit animam inanem: &
animam esurentem satiavit bonis.

CONFITEMINI Domi-
no, quoniam bonus:
quoniam in seculum misericordia
eius.

2 Dicant ^{b ad verb.} qui redempti sunt à Do-
mino: quos redemit de manu ^{redempti} inimici: ^{Domini} & ^{a relin-} ^{que-}

3 Et de regionibus congregauit eos,
à Solis ortu & occasu, ab Aquilone &
mari.

4 Errauerunt in deserto, in solitudi-
ne (à) via: ciuitatem ^{d habitaculi} habitaculi non
inueniunt.

5 Esurientes, etiam sitientes: anima
eorum in ipsis ^{e defecit.} defecit.

6 Et clamauerunt ad Dominum in
angustia sua: (&) de pressuris eorum
eripuit eos.

7 Et deduxit eos in viam rectam, vt
irent ^{f ad} in ciuitatem habitationis.

8 Consecrantur Domino misericor-
diam eius, & mirabilia eius filiis ho-
minum:

9 Quod satiavit animam inanem, &
animam esurentem impleuit ^{b bonis.} bonis. ^{2 Heb. dicit}

R. uj

h. habuerunt

10 ^h Sedentes in tenebris, & umbra mortis, vincti afflictione & ferro:

11 Quia rebellauerunt eloquijs Dei, & consilium Altissimi despexerunt.

l. heb. e. m. g. m. d.

12 Et ^l humiliatum est in laboribus cor eorum: infirmati sunt, nec fuit qui adiuuaret.

13 Et clamauerunt ad Dominum in angustia sua: (&) de pressuris eorum

k. f. v. m. d.

^k liberauit eos.

14 Eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum dirupit.

15 Confiteantur Domino misericordiam eius, & mirabilia eius filijs hominum.

16 Quod construxit portas aereas, & vestes ferreos confregit.

l. vel. s. f. d. m. g. m. d.

17 Stulti propter viam iniquitatis suae, & propter iniustitias suas ^l humiliati sunt.

m. abominata

18 Omnem escā ^m abominata est anima eorum, & appropinquauerunt usque ad portas mortis.

o. clamauit

19 Et ^o clamauerunt ad Dominum in angustia sua, (&) de pressuris eorum

o. f. v. m. d.

^o liberauit eos.

20 ^p Misit verbum suum, & ^p sanauit eos, & ^q eripuit de interitionibus ipsorum.

q. f. v. m. d.

21 Confiteantur Domino misericordiam eius, & mirabilia eius filijs hominum.

22 Et sacrificent sacrificia laudis, & ^r annuncient opera eius in exultatione.

r. v. m. d.

23 Descendentes in mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis,

24 Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo.

25 Dixit, & stetit spiritus procellae, & exaltati sunt fluctus eius.

26 Ascendebant usque ad caelos, descendebant vique ad abyssos: anima eorum in ^s malis colliquecebat.

s. heb. male

27 Turbati sunt, & mori sunt sicut ebrius: & omnis sapientia eorum deuorabatur.

10 Sedentes in tenebris, & umbra mortis: vinctos in mendacitate, & ferro.

11 Quia exacerbauerunt eloquia Dei: & consilium Altissimi irritauerunt.

12 Et humiliatum est in laboribus cor eorum: infirmati sunt, nec fuit qui adiuuaret.

13 Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos.

14 Et eduxit eos de tenebris, & umbra mortis: & vincula eorum dirupit.

15 Confiteantur Domino misericordiam eius: & mirabilia eius filijs hominum.

16 Quia construxit portas aereas: & vestes ferreos confregit.

17 Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter iniustitias enim suas humiliati sunt.

18 Omnem escam abominata est anima eorum: & appropinquauerunt usque ad portas mortis.

19 Et clamauerunt ad Dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos.

20 Misit verbum suum, & sanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.

21 Confiteantur Domino misericordiam eius: & mirabilia eius filijs hominum.

22 Et sacrificent sacrificium laudis: & annuncient opera eius in exultatione.

23 Qui descendunt in mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis.

24 Ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo.

25 Dixit, & stetit spiritus procellae: & exaltati sunt fluctus eius.

26 Ascendunt usque ad caelos, & descendunt usque ad abyssos: anima eorum in malis labescebat.

27 Turbati sunt, & mori sunt sicut ebrius: & omnis sapientia eorum deuorata est.

28 Et clamauerunt ad Dominum cum
tribulaueruntur, & de necessitatibus eo-
rum eduxit eos.

29 Et statuit procellam cui in auram:
confluerunt fluctus eius.

30 Et letati sunt quia siluerunt: & de-
duxit eos in portum voluntatis eorum.

31 Confiteantur Domino misericordia
eius: & mirabilia eius filij hominum.

32 Et exaltent eum in Ecclesia plebis:
& in cathedra seniorum laudent eum.

33 Posuit flumina in desertum, & exi-
tus aquarum in sinum;

34 Terram fructiferam in falsuginem, &
malitia inhabitantium in ea.

35 Posuit desertum in stagna aquarum;
& terram sine aqua in exitus aquarum.

36 Et collocauit illic esurientes: & con-
stituerunt ciuitatem habitati-
onis.

37 Et seminauerunt agros, & planta-
uerunt vineas: & fecerunt fructum na-
turalis.

38 Et benedixit eis, & multiplicati
sunt nimis: & iumenta eorum non mi-
norauit.

39 Et pauci facti sunt: & uixati sunt à
tribulatione malorum, & dolore.

40 Effusa est contempcio super princi-
pes: & errare fecit eos in uia, & non
in uia.

41 Et adiunxit pauperem de inopia: &
posuit sicut oues familias.

42 Videbunt recti, & letabuntur:
& omnis iniquitas oppilet os suum.

43 Quis sapiens & custodiet hæc? &
intelliget misericordias Domini?

28 Et clamauerunt ad Dominum in
angustia sua. & de pressuris eorum
eduxit eos.

29 Statuit procellam in silentium, &
siluerunt fluctus eorum.

30 Et letati sunt quia siluerunt, &
deduxit eos in portum voluntatis
eorum.

31 Confiteantur Domino misericor-
diam eius, & mirabilia eius filij ho-
minum.

32 Et exaltent eum in cætu plebis,
& in confessu seniorum laudent eum.

33 Posuit flumina in desertum, &
exitus aquarum in sinum:

34 Terram fructiferam in falsuginem,
& à malitia inhabitantium in ea.

35 Posuit desertum in stagna aqua-
rum, & terram sine aqua in exitus
aquarum.

36 Et collocauit illic esurientes, &
constituerunt ciuitatem habitatio-
nis.

37 Et seminauerunt agros, & planta-
uerunt vineas, & fecerunt fructum
prouentus.

38 Et benedixit eis, & multiplicati
sunt nimis: & iumenta eorum non
minorauit.

39 Et pauci facti sunt, & humiliati
sunt, à tribulatione, malo, & dolore.

40 Effudit contempcionem super
principes, & errare facit eos in uasti-
te, (ubi) non est uia.

41 Et erigit pauperem de inopia, &
ponit sicut oues familias.

42 Videant recti, & letentur: & om-
nis iniquitas oppilet os suum.

43 Quis sapiens, & custodiet hæc,
& intelliget misericordias Domini?

COMMENTARIUS.

Argumen-
tum.

PSALTES ad laudes Dei hortatur eos, quæ ex imperitientium erroribus tandem dominum red-
dunt. qui extiterit, in quem propter maleficia fuerant conuersi, transiit: quæ ex tenebris con-
ualentes in quibus mortaliū multū iungat iactant tandem se in portum reperiunt. Hac autem eadem
illas animas curatur ad Deum celebrandum trahere, quid utique eorum fortuna à Deo sit, riga-
tūque. Quod ut clarius ostendat, iunctis citam deus adnotandas illas mutaciones, quæ non
numquam in istis regionibus contingunt, ut quæ nuda squalida & tenebrosa erant, sunt facta de,
& ventri, Dei perdis nota, quæ animas gubernat, esse adfertendæ, non temerario natura aut for-
tuna motus, qui admodum tempe & profum huiusmodi sibi persuadens. Fmo verbo, vult ostendere
hoc Psalmus aduersa & prospera a Deo hominibus contingere. Hæc autem Psalmus non ad Israelitas
tantum, ut peccantes dno, sed ad universos hominum gentes spectat, & doctrinam continet
edocens eos, quæ procedentem testant, Deumque a peccatis eorum humanum saluare, ad
perpetuum illius in seipsum in ore habentes, Scilicet ut super labor est, ea cura qui etior Sollicitus.

1 Confitemini Domino, &c. Propositio. A
Quoniam boni &c. hoc est, quoniam eius
inimicis bonitas, ac perpetua beneficentia
meretur. Cuius rei prolixam subuic
prohibitionem.

2 Dicite &c. Quid &c. Confitemini Domino, &c.
hoc est, Agnoscant se Dei benigne-
tate servatos. Primo loco ponit cor qui sponte,
aut exerceat mercaturæ gratia, aut ali-
qua alia de causa in longinquas regiones
profecti in hostium potestate veniunt,
vel alioquin to prædones incidunt, aut in lo-
ca sua, ubi non tantum nullum hospitium
inveniunt, sed & propter fiment & scim de
viti periclitari coguntur. Hoc affirmat,
quam clamant ad Deum, exaudi & libe-
rati. *Qui redempti sunt à Domino*, ad verb.
redempti Domini, q. d. non fortune, non
prudencie, non idololorum, sed Domini
Dei soluit. *De manu inimici*, vel potius,
si sequi volumus Ezram & Kimi, angustia,
hoc est, ex angustia.

3 Et de varis regionibus sunt terras congrega-
mitur, ac reduxit domum. Verbum *congre-*
gandū vide quo modo accipitur Ps. 104. 22.
Nominat in hoc versu quatuor plagas.
Nani per *Mare* non est intelligendum Me-
diterraneum, quod Iudæis erat ad Occi-
dentem, iam enim facta mentio Occiden-
tis, sed illud quod Arabiam fœlicem, &
Africanæ ambie, quod illis erat ad Meri-
diem. Chald. idcirco addidit *occidentali*.
Rideo Ezram & Kimi, qui volunt præter-
missam *Mediterræ* mentionem, quod istam pla-
gam alior Solit in se, idcirco vix inco-
lavit & natus. Si ita sint de zona torrida
at non de quavis parte Iudæie ad Meridiem
spectante, *Ægypto* verbū gratiæ & Arabia
fœlicis. Existimauit isti a *mare* diei propter
cor qui maria transierunt, & tan-
dem, Deo fauente, ac seruante, ad
hios reuertuntur. *A mare* in istum sen-

tentia nihil aliud erit quàm à transmarina
peregrinatione. Verū aliter est locus in
hoc capite de hac re.

4 & 5 Errauerunt in deserto, &c. Narratio-
commoda, quæ peregrinantibus solent ac-
cidere. Errauerunt, inquit, interdum in
vasta solitudinibus rectum iter non inveni-
es, & frustra urbem ac locum ad habitan-
dum queritantes: famelici interem atque
etiam sitibundi, ac pene emortui, con-
sumptis viaticis omnibus ob longos viæ
errores.

6 & 7 Et clamauerunt &c. Tum igitur, ut
homines solent in rebus aduersis, coepit
de Deo cogitare, eorum opem implora-
re, neque frustra statim enim illos exaudir
miseris exceptos, atque in rectum iter do-
ductos, & in urbem ad habitandum co-
modum perducit. Huc referenda histo-
ria, quæ describitur Gen. 21. Abrahamus,
suadente Sara, & Deo approbante, Agar
ancillam, vnaque Ismaele in adolefcentu-
lum nasci: ne quod necessitas doceret, dano
pane, & vite aquæ. Agar igitur vna cum
filio in solitudinem Bersabe peruenit, ubi
postquam sane diu errasset, & defecisset
aqua, illa deposito sub quadam arbore pue-
ro, ne erit mortis spectare esset, longius
recessit, fleor interius ac lachrymans. Tum
Angelus Agar à celo appellat ambono an-
mo esse iusti, siquidem Deus eius vocis
puei vocem exaudierat, similique in pro-
pinquo ostendi putem, quoniam mortore ac
dolore excepit a non aduerterat. Nihil hoc
mirum de Deo qui dicit tantum *etiam* *etiam*
tam, (&) *puellæ vocem* in clamantibus. Psal.
147. 9.

8 Confitemini Domino &c. Sensus, Perdu-
ctus in commodam, & opportunam ciuita-
tem, ubi omnibus abunde pascitur, cum
demum illorum est Dei misericordiam, ac
potentiam celebrare, & primum apud

ipsum, & palam apud homines. *Miseri-*
cordiam tuam. In Lat. *miserere* & ita in
nom. casus plor. in Græco *ὦ μὴ ᾔδω*, quod
est ambiguum. Verum ista ambiguitas dis-
tingui debet ex Hebræo textu, quem fa-
cietur Card. Bellarm. esse elatiorem. D.
Hieronymus verba *miserere* & *clamentem*.

9 *Quid sentiant* &c. Hoc est quod tum il-
li teneatur confiteri, ac celebrare. *Se-*
ntiant aquis & potu animam suam, prop.
appetentem, potum scilicet. Nam pernam
partem versus convenit accipi de sedata
siti, sicut posterior est de fame, ut respon-
deat hic versus ad illud vers. 5. *Esuriemus,*
etiam sitientes. Ac sic accipiunt Ezra & Kim-
hi, quorum ille, ut probet scilicet dici posse
aliquem sanari aqua, citat illud Prov. 30.
16. *terra (qua) non effusata aqua.* Præter-
ea *אֶרְצָאֵי שִׁבְכָא* *sibekra*, quod nos post Græ-
cum & Latinum *canem* vetricimus, Ezra
Ez. 29. 6. *querens potum* interpretatur. Adh.
si vis, locum Eliaz.

10 *Stantes in tenebris*, &c. Secundo loco
ponit eos, qui ob maleficiam carceris & vin-
culis addicti sunt. Ob maleficiam dico pro-
pter sequentem versum. *Dicunt, Confite-*
mini &c. ver. 1. versu, *fidentes* seu *habitan-*
tes in tenebris & *umbra mortis*, &c. hoc est, &
ij, qui in obscuris carceribus fuerunt, com-
pedibus & catenis ferreis viridi: &c. nisi
hoc ad vers. 15. *Confiteamur Domino* &c. vo-
les trahere. Per *umbra mortis*, hoc est,
densissimas tenebras, quæ iam in mo-
rtuis offunduntur, aut quæ mortem se-
quuntur, ut tibi dictum est, notare vult to-
nebre totum & subterranum carcerem.
Viridi afflicti, id est, compedibus ferreis,
quæ miserè ipsum corpus adligereunt. *Af-*
flitiones voce intelligendas esse hoc loco
ferreas compedes docet id quod additur, &
ferro: & confirmat illud Pl. 105. 18. *Affli-*
ctiones tuas in compedibus pedum. Kimhi aut
significari per illam vocem funes seu nervos,
quibus scilicet capiti seu reconstringun-
tur. Sed Gr. Lat. D. Hier. Pagn. & abj-
uerunt *umbra mentium* seu *supra*. Ve-
rò. At significatio afflictionis, quam etiam
habet vocabulum *אֶרְצָאֵי* *ei*, neq. multo visa
est loco convenire. Felix in hac significa-
tione accepit: & Chald. interpretatus est,
viridi afflicti *id est* *in tenebris* *ferreorum*.

11 *Qui rebellaverunt* &c. Ratio præce-
dens versus: homines enim sunt propter
severam viocula constricti. Per *elapsa*
seu *verba Dei*, & *confitemini* *Alephim*, intelli-
genda lex iustitæ, quam scilicet Deus omni-
um hominum menti unipressit: hic enim,
quæ hic dicuntur, ad omnes homines spe-
ctant.

12 *Et humilitati vestri* &c. Ad verb. *Et hu-*

militer &c. Sensus, Ac tandem ætatis
carceris perdomuit Deus superbum ac re-
bellem eorum animum: eoque sunt reda-
cti, ut, qui opem ferret, & lapsos erigeret,
eementes uniuersum, ad Dei auxilium im-
plorandum confugerint: Inique spectat
sequens versu.

13 *Et clamauerunt* &c. Versus intercalaris
sexto similis.

14 *Eduxit eos* &c. statum atque illius opem
implorant. & ipse de re esse iudicavit.
Huc referenda sunt exempla Iosephi, Da-
niels, & Petri Apostoli & carceribus pro-
fus mirabiliter ab diuinis exemptorum.

15 *Confiteamur Domino* &c. Versus alter
intercalaris idem cum octavo versu.

16 *Quid sentiant* &c. Hoc est quod & car-
cere diuinis liberati teneantur confitemi.
Fortis acris & *velis ferreos* hyperbolice di-
cipulo fortibus.

17 *Stantes propter viam* &c. Tertio loco eos
ponit, quibus ob peccata morbi, ilique le-
thales, diuinitus immittuntur. Morbis enim
quasi inceptis tenebris propter iniquitatem corri-
pi volumus Deus, & loquere facit, sicut in-
ueniam, desiderabile erat, ut est Psal. 35. 12.
Huc pertinet illa Elihu oratio ad Iob, qua
probat aduersus Deum non esse cū tenden-
dum, si quid incedum aduersi immittat,
nec dicendum, *Mundus sum ego*, (&) *ab-*
gat delicta, *immaculatus sum*, & non effra-
gmentis tu nec tibi occasiones tu me reperi-
re, *regnat me in inuicem sibi*. Nam *maius* *isti*,
inquit, *Deus homine*, & *maius* *verba sua*
non loquatur, ac multa arcano consilio fa-
cit, quæ non intelligimus. Insuper in-
tendit homo per dolorem in lectulo & carcerem
ostium tuum vehementer *isti*. Reliqua orationem
vide Iob 33. Christus Dominus sanas pa-
ralyticum, *Confide*, ait, *filie*, *remittuntur* *ti-*
bi peccata tua, Matth. 9. Et quoniam sanas
iacentem ad piscinam, ac postea offendisset
eum in Templo, *dixit* *illi*, *Ece sanus factus*
es. *nam noli peccare*, ut dixeris *ibi* *aliquid*
centum, Ioh. 5. Quæ unius doceat ple-
rumque morborum causas esse peccata: &
quæ delinquent in conspectu tuo, qui fecerunt,
(*exsum*), *exciderunt* *in manus meas*, ut est Ec-
cles. 38. 15. *Stantes* peccatores nominat,
qui stultorum more cupiditatis obediunt,
non rationi. *Superius tuis*, inquit Eccles.
cap. 2. 14 *in capite tuo*, id est, Diligenter
considerat ut sapiens quid agendum sit,
stultus autem in tenebris ambulat. In hoc &
sequentibus versibus pleraque verba sunt
sint. temp. quæ per prædicationem commodè ted-
di possunt.

18 *Omnem* *estiam* *abominata* *isti* vel *abominata*
est anima tua, hoc est. Ipsi omnem ci-
bum fastidiunt. Simile est Iob 33. 10. *Et ab-*

non ut facerem vota corporum, & animas illas cibum desiderabam. Et appropinquaverunt usque ad portas mortis, hoc est, perierunt vique ad sepulchrum, quæ sunt portæ mortis: vel proximi fuerunt aut sunt mortis. Vide ad vers. 14. Ps. 9.

19 *Et clamaverunt &c.* Intercalatis versibus, quasi dicat, Tunc igitur tandem Dei auxilium imploratunt, quod viderent nihil opiri esse in medicis, ac pharimaco, sequi in extremo discrimine vel fari: ac statim *misit verbum suum.* &c. & quæ est bonitas, ne tunc quidem ad se, cum serò, confugientes repulsi. Lege Iob 33. quo modo Deuterisipiscites agrotis miseretur, & redimet animam eius, ut transeat in interitum, sed volens lucem reatui, teneriore ac succulentiore redditâ carnis eius caroe pueritiæ, ac reuerente ad dier adolescentiæ. Qui in morbit, sicuti Aia. 2. Paral. 16. 13. medicos potius, quam Deum consulunt, istis plerumque idem accidit quod illis qui ad Deum confugunt, auerentes se à delicto, & dirigen-tes manus, & ab omni peccato mundantes cor suum, dantes iterum & locum medico, ut quem Dominus creauit, sanari dubio procul, si è re ipsorum, prorsus restituuntur.

videt p.

20 *Misit (Misi) verbum suum,* &c. Sen-
sur, Solo imperio ac nutu cor sanitati resti-
tuit. Huc refero illud Sap. 16. 12. & seq.
neque herba, neque analoga sanauit eos, sed
tuus, Domine, firmus qui sanas omnia. Tunc
vota & mortis habes potestatem, & deducis ad
portas spem & reditus. Medici manu
agrotos curas: ac Deus solo verbo, hoc
est, solo nutu, arque voluntate. Centurio
hoc intelligens Christo pollicenti se eius
xdi aditum, & curaturum seruum, res-
pondit, Domine, uenisti dignus ut intro-
sibis domum meam, sed tantum dicit verbo & sanabitur
pater meus. Matt. 8. Luc. 7. *Miserere*
Deum verbum suum, nihil aliud est quam iu-
bero, imperare. Similis locutio occurrit
Ps. 147. 18. *Miserere verbum suum,* & satisfaciet
eâ. *Intercedunt seu perditio mens te-
rum,* hoc est, ab interitu qui illam manu
immunchar. Putat Kimhi dies *terrum*, q.
d. ab intentu quem fuit delictis accersie-
rant.

21 *Confitebatur Domine &c.* Intercalatis
versibus, qui tertio repetitur,

22 *Et sanabitur &c.* Hoc de agrotis dicit,
de aliis non: propterea quod agroti, dum
dum luctantur cum morbo, & sensum sine
sensu conualecunt, necesse non desinant
quotidie vota nuncupare, donâque & sa-
crificia Deo polliceri, si pristinam vale-
tudinem & salutem eoque, statim ac per lina-
tatem licet, non sine magna animi lacta-

A tate persoluant. Quod et alij quoque in-
terdum faciunt, non tamen ita læpe, quia
lubid, saltem percontinenter, & nauigan-
tes, periculo desinguntur: ac si vota per-
soluunt, id non faciunt tanto cum gaudio
siquidem hos longa peregrinatio aut nauig-
atio nimis inermes accepti beneficii fa-
ciat, cùm è morbo recentem recent adhuc
periculi memoria animo midea. *San-
tificata laudis seu sacrificia.* Et hæc sa-
crificia, quæ quis pro liberatione ex pe-
riculo, aut beneficii acceperit Deo grate-
tudinis et ergo offerebat

23 *Descendens in mare &c.* Quarto loci
ponit eos, qui regno cui periculo in mari
negotantur. Nam per *descendens in mare*
nauibus, non simpliciter intelligi qui uno
causa mari se committunt, sed qui nego-
tandi gratia populi illud quod maxime sequi-
tur, *scilicet opus nauticum seu quo,* id est, ne-
gotia nonem: quoniam per *operatum in* in-
telligi potest iuxta Kimhi velibario, nauig-
atio, alioque opera nautica: ita ut *sancti-
tas operatum in aqua* multo idem sit ut
phicet ac nauigantes in mari. *Descende-
re portu in mare* dicitur, vel quod, ut vult
Kimhi, terra exeat supra litus maris: alio-
quin, inquit, mare absolute terra est altius:
vel quod, ut vult Ioseph Kimhi, nauis pro-
funda sit, & in illam descendat: quo sen-
suum est de Iona, & *inuenit marem* &c.
& *descendit in mare* Iona. 1.

24 *Opera Domini,* qui vno motu cuncta flu-
dia maris concitat, ac statim pro arbitrio
compescit: (ne quis istas mutationes causis
physicis tribuat) hæcque pertinentese-
quentes versibus. Sunt qui hunc versum vi-
uerum extendant ad multiplicia mira-
cula, quibus ut ait effectum est, & quæ plu-
ra offerunt se in mari, quàm in terra.

25 *Et dixit,* hoc est, voluit ac iussit Deus,
& *flatus freni,* hoc est, exciuit, *spiri-
tam prouide,* & *exaltant spiritus ille* (nam
verbum in Fonte est stem. gen. & conuenit
cum nomine *spiritus* id est, *spiritus*) *flu-
ctus maris.* Gize. & Lat. non vette-
rant ad verbum, sed optinuit ad sensum.

26 *Ascendebant fluctus illi, vel descendebant*
in mare &c. *Adversum in mari,* hoc est, in tanto discrimi-
ne, tota veluti colligebatur, ac dissolueba-
tur præ metu. *Legi scribi* aliquando est metra
constituti, ut dictum est alibi & optinuit.

27 *Turbabantur,* & *turbabant* &c. Sensus,
Sicut ebrius semper nauat, nec vilius potest
consilire, sic non minus veiores, sed
etiam naucleri ipsi, non ventorum iudi-
cio hinc illuc, sedrum ac deorsum iactu 3.
nullo certo loco poterant consistere: nec
aduersus vum ventorum quequam as na-
vigandi,

uigaudi, & perina proderat. Sic ferè Kim
lu *Et uenit super eum coram deo orabat* seu
abstergebat a mari. Similiter dixit ille,
Revertor ea incerta est, nec quod sperare pete-
re inueni, ambigunt aces super ipsa males.

28 *Et clamauit eum* &c. Inter calas uersus.
Ergo, inquit, cum nullus nihil spei ellet
reliquum in aere, ad Deum confugerunt,
qui pronus illis pro sua multitudine ad-
fuit. Certe uerum est illud, *Qui misit mare,*
ascendat mare.

29 *Secutus precessem* &c. hoc est, Idem
qui uentos & fluitus excitat, compes-
cuit. *Fluitus eorum*, quibus illi uideli-
cer huc illuc iactati fuerant. Quoniam autem

et sonum edunt, idcirco figuratè usurpant
has voces *silentium*, *silentium*.

30 *Et laeti sunt illi descendentes in mare,*
quia siluerunt fluctus &c. Sensus, Illi ve-
rò sedatis fluctibus ceperunt letari: nec
hoc solum, sed & illorum optatum portum
Deus prouexit.

31 *Constituitur Dominus* &c. in optatum
portum perducti. *Mirabilia eius*, quæ
viderunt in profundo seu mari.

32 *Et exaltet* &c. Suae qui hunc ver-
sum ad quatuor genera hominum suprà
commemoratorum referendum putent.
Ego tantum ad eos qui è periculosa nauiga-
tione emerferunt. Extra hanc adfert cau-
sam, quamobrem ad uersum intercalarem
precedentem hunc præterea adiecit, quod
plerique moremulum nunquam ingressi sint
aut uiderunt mare, ideòque (hoc addo)
diligentius sint de ipsa, quæ nauigantibus
arctidur, monendi. Per *consequens sensuum*
intelligo forum & locum, ubi Moysi stratus,
qui ex lenioribus consistebat, sedebat.

33 *Effudit* vel *(Pennis) flumina* &c. Post-
quam Dei providentiam quatuor superio-
ribus exemplis, quæ satis accuratè perse-
quutus est, probauit, pergit eandem de-
monstrare, ex eo quod Deum interdum ter-
ras irrigari, atque adeo frugiferas in a-
rida deserta, & econtrà arida deserta in
cuius irriguis commutet: populi diuinas
gratias euerat, in eorum locum obsecras
ante & ignobiles subliuens, quæ deinde,
Deo sic uictæ rerum disponente, aut in-
cessantibus bellis, seditionibus, peste, aut alijs
eladibus arentæ prorsus extinguntur ac
consumuntur. *Effudit flumina* &c.

Sensus, Interdum Deus locum, in quo an-
tè erant flumina & fontes, in sinem atque
aridum desertum conuertit.

34 *Inflatus enim*, id est, in interdum. Sa-
pe enim nihil stœtius. Vnde illud Deut 29.
23. *Sulphure & sale adustum* (sic) totum so-

lum eius: non feruet, nec germinat, nec as-
tuit. II.

accendit in ea visus &c. Hinc Iud. 9. 45.
legimus Abimelechum Sichem urbem
à se expugnatam solo aquasse, & semina-
uisse in ea sal. Fuit in uicinis more apud Vere-
res, ut cum locum aliquem dammare vel-
lent solitudinis, ac prius in uastitatem re-
digere, eum sale conspergerent. *Adma-*
hina (propter maliciam) &c. Non alia causa
Deum impulit, ut plueret super Sodomam,
& super Gomorrah sulphur, & ignem de
celo, quàm incolarum impietas. Gen. 19.

Hoc sensu Ier. 19. 5. & sequente, *Malch-*
ius hominū considerat humine, & pium car-
nem herachina suam, & a Domino recedit ius-
tus. *Erit enim qui iniquitatem deserit*, & non,
videtur quoniam uenerit bonum, si habebat
(in) sicut iustitiam in deserto, (in) terra siccigra-
tis, & inhabitabili.

35 *Effudit* (Pennis) desertum &c. Econtrà in-
terdum aridis prorsus & sitientibus rebus
stagna & secatucentes aquæ Deus Indu-
cit, ac per hoc fecundas reddit, ut quæ epi-
inopiant colli, & magna frequentia cele-
bent.

36 *Et colluauit seu colluauit siccitatem*, qui
prius miserè victorabat in sterili solo: & hu-
populiflissimis ciuitatibus extruxit. Non
dicit eos ipsos illos sedes religere, sed diui-
nitatis collocari, ut vndique diuinae pro-
videntiæ testimonium conspiciant. Hinc
addece respublicas non temere aut casu, sed
diuinitus constitui.

37 *Et seminauerunt seu seminauerunt* illic &c.
& fecerunt seu faciunt agri uidelicet & vine &
fructum prouentus, vel ex Kumbi, *fructum*
(&) prouentum.

38 *Et benedixit seu benedixit eis* quoad opes,
& multiplicauit seu multiplicauerunt animas
seu ualde filios: quantum puto à benedixit
eis de filiis etiam esse accipiendum, hoc
enim est simpliciter.

39 *Repauit facti sunt*, &c. Considera rerum
humanarum uices. Qui mox aotè populosi
facti omnibus bonis abundabant, rursus
imminui deueniunt de suo gradu, bellis,
peste, vel alijs calamitatibus acti, quod
scilicet intemperanter & insulenter pro-
perare uis sint. *Ad tribulationem seu tri-*
stamiam. Pores ueteris post Græcæ & Lar-

in tribulationem malorum seu mah. Hoc expli-
cat Extra *Interdum flumina uoluit* & *et mah*
pluri sunt. Accrescit hinc illud Geo. 10. 18.
Constituit enim Dominus omnium uuluum
&c.

40 *Effudit extirpationem* &c. Sensus,
Principes ipsos, quoniam uile, adeo contem-
ptos & despiciatos reddidit, ut reliqui uiribus
se in vastas solitudines abdant, vel inopia
coacti, vel pudore & animi dolore saltem
Optimè aut Deum elaudere &c. Nam qui

concernatur, qui impetium, qui falces ha-
bet, & cuius fortuna à nullo periculo lon-
gins abest, quàm ab humilitate, nisi con-
tempnabilem Deus effecerit? Ostendunt
Pollicit multas rationes, quibus Principes
authoritatem sibi conciliant. Sed frustra
suorilla omnia confida: nisi Deus ipse ter-
rorem ipsius principis fronti impresserit.
Simile lob. 2. 1. *Effunder de potentum in* (con-
temptum) *super principes.* *Effunder em-*
phazum. Græco & Latino *Effuso est,* ex
79to *si appach,* pro 79to *si abach.* *Con-*
temptum. Olim in Vuld. legebarur con-
temptum pro contemptibile. *Et erat fuit con-*

Sec. Illestre atque insignem hujus rex exemplum in Nabuchodonosore, quæ hæc habetur ablat. Tus ist. & sanum vel et comede, & rure cultus patens custodiam seu institutum ist. donec spiritus eius in similitudinem aquilæ transierit, & rure ist. quæ ant. Vnde hanc illustriam Dan. 4. Plerque, quorum est Extra & Kunia, postea hoc membrum de errore in consiliis exponant, ex quo diuini, & contemptus principum facili nascitur.

41. Et contra erigi Sec. Antithesis præcedentis versus, quasi diceret, Deponit Deus parentes de sede, sed exaltat nuntios; super eos illos principes, & animi fastu infulescentes in portuaria brachia sua dispergit ac prosternit, & omnes qui se exaltant, humiliat, sed qui se humiliant, exaltat: effusum impler bonis, sed diuites inanes dimittit.

Et penit. utrimque pampelle, luxta Rafi, Eram, & Kumbi, famulus seminis sui nullas iussit ouum. Ac ste Effi. ro. 44. mulieres dicuntur *pampelle filias*, hoc est, *perperissimas*, vt est in Græc. & Lar. Kumbi verbum *posuit* ad Decem quoque refert, quasi derisorius Deus efficeret vt familia pampis fiat numerosa, & subito crescat ouum iussit, quæ rure etiam pecudes faciem diffusum sunt.

42. *Festant rosi, &c.* Epiphronema, & epilogus totius PGimi. Illa omnia, inquit, quæ commemorata sunt intuentes rosi iacentur, & triumphent se habere Deum confrenatorem & remuneratorem: sceles

tati vero omnes diuinæ providentiæ obedi-
entes tam claris testimonijs conuicti
sint, &que impurum occidit. *Om-*
nino iniquitas. Emplastrum hic habet abstrac-
tum pro concreto. Simile est Job 3. 16. *Et*
est ego fies: singulas autem appellat et futurum.
Alij veruunt *Præter hæc* appellat hæc. in præ-
senti alij vt Græc. & Lat. in fut. *Præter hæc*,
appellat, quasi diceretur, Futurum est pro-
phetia: vt nulli alia omnia contemplantur
triumphant: scelerati vero conuicti obno-
uiscunt. Melior est prior sententia, & se-
quenti versic. qui votum contiuert, magnè
accommodat.

43 *Quia sapienter*, &c. Sensus, O viros homines sapiaur, hæcque omnia diligenter observare, atque adeo cognoscite Deum esse qui exaltat, & humiliat, qui dicitur, et pauperem facit, qui sublevat, & medietur percutit, & minus tunc sanari. Et intelligite misericordiam Domini erga pios: etenim videmus videmus malis esse bonæ, bonis vero malè: non hominibus ad omnia, quæ hinc sunt, attendimus, compescimus Deum esse veritatis, in quo nulla sit perveritas, & quæ plurimum in hoc mundo vitiumque reddat iuxta vias eius, & iuxta rectum operum eius. Ac si aliquando nobis videatur Deus secus agere, quàm patet, sic cogitemus, Deus scit cur fecerit: neque tribuamus Deo peruersitatem, sed agnoscamus potius nostram imbecillitatem ac stultitiam, exclamantes, Quam magnam operata tua Domine: nemus profundus sunt cogitationes. Quot quid nobis acciderit, placet

verum Dei misericordiam, nos beatos existimantes, quod ab ipso contiamur. Similiter ferre epilogus claudit scriptam prophetiam Osee, *Qui sapient, & intelligit ista intelliget, & fiet hoc quod restat via Domini*. & resti emulabuntur isti, praevaricatores veritatem in eis. Operante dixit *Qui sapient*. Nam *visus in spiritum nuntiavit, & sensus non intelliget hoc*, videtur Pl. 92. 7. *Intelliget*. Ad verb. *intelliget* : quia parvulus quae est distributiva. Ex R. Mose verbi de hoc intelligitur misericordia dei.

PSALMVS

CVII.

CVIII.

VERSIO

VETVS.

NOVA.

ANTICVM Psalmi *ps*
David.

1. Paratum cor meum,
Deus, paratum cor meum:
cantabo, & psallam in gloria mea.

3. Exurge gloria mea, exurge psalterium,
& cithara: & exurgam diluculo.

4. Consuebor tibi in populis Domine: &
psallam tibi in nationibus.

5. Quia magna est super caelos misericordia tua: & usque ad nubes veritas tua.

6. Exaltare super caelos Deus, & super omnem terram gloria tua: ut liberemur dilecti tui.

7. Saluum fac dextera tua, & exaudi me: Deus locutus est in sancto suo:

8. Exultabo, & diuidam Sichimam, & conuallem tabernaculorum dimetiar.

9. Meus est Galaad, & meus est Manasse: & Ephraim suscepit caput meum.

10. Iuda rex meus: Moab lebes spei mea.

11. In Idumaeam extendam calcamentum meum: mihi alienigenae amici facti sunt.

12. Quis deducet me in civitatem munitionis? quis deducet me usque in Idumaeam?

13. Nonne tu Deus, qui repulisti nos, & non exis Deus in virtutibus nostris?

14. Da nobis auxilium de tribulatione: quia vana salus homini.

15. In Deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

ANTICVM Psalmi David.

1. ^{a Confitebor} Paratum cor meum, Deus: cantabo, & psallam: etiam gloria mea.

3. Exurge psalterium & cithara: exurgam diluculo.

4. Confitebor tibi in populis, Domine, & psallam tibi in nationibus.

5. Quia magna (est) super caelos misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua.

6. Exaltare super caelos Deus, & super omnem terram gloria tua.

7. Ut liberentur dilecti tui, saluum fac dextera tua, & exaudi me.

8. Deus locutus est ^{b in sancto suo: b in sancto suo: b in sancto suo:} in sancto suo: exultabo, diuidam Sichimam, & conuallem Soccoth dimetiar.

9. Meus est Galaad, meus est Manasses, & Ephraim fortitudo capitis mei: Iuda legislator meus.

10. Moab olla lotionis meae: in Idumaeam proieci calcamentum meum: super Palaestina iubilabo.

11. Quis deducet me (in) civitatem munitionis? quis deducet me usque in Idumaeam?

12. Nonne (tu) Deus, (qui) repulisti nos, & non exis, Deus, cum exercitibus nostris?

13. Da nobis auxilium a tribulatione: quia vana salus hominis.

14. In Deo faciemus virtutem: & ipse conculcabit inimicos nostros.

COMMENTARIUS.

ARGUTIA.
CXX.

APPARET huius Psalmi idem esse argumentum quod fixaginti. Probat bene esse possumus veritas, qui idem ferunt sunt tam esse possumus istius veritas. Denique est quidem veritasque exordium. Nam in exordio Psalmi fixaginti David arguit periculo non parum turbatum si ostendit, & cum Deo satis graviter expostulat: hic contra laetis ac triumphans de beneficiis contra acceptis Deo gratias agit: deinde opera Dei tripliciter adversus praesens periculum. Quod quali sit, vide in arg. Ps. 61. Qua sit causa, quamobrem hic tractatum idem argumentum, plane nescio, nisi fortasse duris exordium Psalmi 60. voluerit David interpretare atque imitare, sicut aliquandiu post superatum periculum.

1. *Placatum cor meum*, &c. Primam partem Psalmi, quae gratiarum actionem continet. Toto corde, iuxta, comparatus sum ad te, totaque beneficia celebrandum. Potes fortasse veritate, & exponere, *Confirmatum est os meum* recordatione superiorum liberationum aduersus praesens periculum. Sed prima expositio magis placet, & simplicior est. *Etiā gloria mea*, id est, anima mea, iuxta Ezzam & Kimhi, *parata est* subaudi ex priore membro. Hoc verbum supplert Ezra, qui fuerit esse affirmat illud Ps. 16. 3. *Laetatus est cor meum*, & exultavit gloria mea. Alij, ut R. Moses & Kimhi, subaudiunt ex parte mox praecedente, *psallit*, quasi velit significare, se ex animo cantaturum. Sic eodem semper seculis redit. Quod gloria pro anima

A appellatur, dictum ad vers. 6. Ps. 7. vers. 9. Ps. 16. necnon 9. Ps. 57. Rati sic ferè interpretatur, *etiam gloria mea* est illud quod ego tibi cano: vel *etiam gloria mea* est tibi cauere & psallere, neque me parat carere isto honore.

Quatuor sequentium versuum explanationem repetit ex Comment. Ps. 57. quoniam in Psalmi hoc & istidem ferè vocibus reperiuntur huiusmodi priores versus, si titulum excipias.

7. *Et liberentur* &c. Altera pars, quae propositionem continet. Horum versuum explanationem repeties in Commentario Psalmi 60. ubi tot & istidem ferè vocibus reperiuntur. Itaque superfluum existimauit repetere, quae illic annotata sunt.

PSALMVS

CLIX.

CIX.

VER S I O

VETVS.

NOVA.

IN finem, Psalmus Dauid. Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est.

2. Loquuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circumdederunt me: & expugnaverunt me gratis.

3. Pro eo vi me diligentes, detrahebant mihi: ego autem orabam.

4. Et posuerunt aduersum me mala pro bonis: & odium pro dilectione mea.

5. Constitue super eum peccatorem: & diabolus stet à dextris eius.

6. Cum iudicatur, exeat condemnatus: & oratio eius fiat in peccatum.

7. Fiant ductei eius pauci: & episcopatum eius accipias aliter.

8. Fiant filij eius orphani, & uxor eius vidua.

9. Nutantes transferantur filij eius, & mendicent: & ciciantur de habitationibus suis.

10. Sit utetur fenerator omnem substantiam eius: & dissipans alieni labores eius.

11. Non sit illi adiutor: nec sit qui misceatur pupillis eius.

12. Fiant nati eius in inserisum: in generatione una deleatur nomen eius.

13. In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu Domini: & peccatum matris eius non deleatur.

14. Fiant contra Dominum semper, & dispereas de terra memoria eorum:

RACENTORI, Dauid Psalmus. Deus laudem meam ne tacetis.

2. Quia os ^a peccatoris, & os ^b dolosi aduersum me ^c apertum est: ^d loquuti sunt mecum lingua mendaci:

3. Et sermonibus odij circumdederunt me, & oppugnaverunt me gratis.

4. Pro eo vt me diligentes, aduersati sunt mihi: ego autem orau.

5. Et posuerunt aduersum me malum pro bono, & odium pro dilectione mea.

6. Constitue super eum peccatorem: & ^e diabolus stet à dextris eius.

7. Dum iudicatur, exeat ^f condemnatus: & oratio eius fiat in peccatum.

8. Sint dies eius pauci: ^g episcopatum eius accipiat aliter.

9. Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.

10. Et vagando vagentur filij eius, & mendicent, & quatant de vastatibus suis.

11. Illaqueet fenerator ^h omnem substantiam eius, & dissipans alieni ⁱ labores eius.

12. Non sit illi extendens misericordiam: nec sit qui misceatur pupillis eius.

13. ^k Fiant nati eius in excidium: in generatione altera deleatur nomen eorum.

14. In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu Domini, & peccatum matris eius non deleatur.

15. Sint eorum Dominio semper: & ^l disperdat de terrâ memoriâ eorum: ^m sperdet

16 Pro eo quòd non est recordatus
facere misericordiam: & persequutus
est hominem ^m inopem, & mendic-
um, & ^a compunctum corde, vt
morti traderet.

17 Et dilexi maledictionem, & ve-
nici ei: & nolui benedictionem, &
elongeretur ab eo.

18 Et indui maledictionem sicut ves-
timentum suum, & intret sicut aqua
in memora eius: & sicut oleum in os-
sa eius.

19 Fiat ei sicut vestimentum (quo)
operatur, & in zonam, (qua) sem-
per praeceingatur.

20 Hoc opus eorum qui aduersantur
mibi à Domino, & qui loquuntur
^a mala aduersus animam meam.

21 Et tu, Domine, Domine, fac me-
cum propitius nomen tuum: quia bo-
na (est) misericordia tua, libera me.

22 Quia ^p egenus & pauper ego
(sum): & cor meum vulneratum est
intra me.

23 Sicut umbra, cum declinat, abij-
excussus sum sicut ^q locustae.

24 Genua mea infirmata sunt à ieiunio,
& caro mea emaciata est à pin-
guedine.

25 Et ego factus sum opprobrium il-
lis: viderunt me; mouerunt ^e capita
sua.

26 Adiua me, Domine Deus meus:
saluum me fac secundum misericor-
diam tuam.

27 Et sciant quòd manus tua hoc,
(&) tu Domine fecisti istud.

28 Maledicant illi, at tu benedicas:
insurrexerunt, at confundantur; ser-
uus autem tuus lætetur.

29 Induantur aduersarii mei pudore,
& operiantur sicut pallio confusione
sua.

30 Confitebor Domino ⁿ nimis in
ore meo, & in medio multorum lau-
dabo eum:

31 Quia assisti ^t à dextris pauperis,
vt saluam facias à persecutibus ani-
mam eius.

pro eo quòd non est recordatus facere mi-
sericordiam.

17 Et persequutus est hominem inopem,
& mendicem, & compunctum corde mor-
tificare.

18 Et dilexi maledictionem, & ve-
nici ei: & nolui benedictionem, &
elongaberetur ab eo.

19 Et indui maledictionem sicut vesti-
mentum, & intraui sicut aqua in me-
moria eius, & sicut oleum in ossibus
eius.

20 Fiat ei sicut vestimentum, quo operi-
tur: & sicut zona, qua semper praecein-
gatur.

21 Hoc opus eorum qui detrabunt mihi
apud Dominum: & qui loquuntur mala
aduersus animam meam.

22 Et tu Domine, Domine, fac mecum
propitius nomen tuum: quia suavis est mi-
sericordia tua.

23 Libera me, quia egenus & pauper
ego sum: & cor meum conturbatum est
intra me.

24 Sicut umbra, cum declinat, ablati-
sum: & excussus sum sicut locustae.

25 Genua mea infirmata sunt à ieiunio:
& caro mea immutata est propter oleum.

26 Et ego factus sum opprobrium illis:
& viderunt me, & mouerunt capita
sua.

27 Adiua me Domine Deus meus: sal-
uum me fac secundum misericordiam
tuam.

28 Et sciant quia manus tua haec: & tu
Domine fecisti eam.

29 Maledicent illi, & tu benedices: qui
insurgunt in me, confundantur: seruus
autem tuus lætabitur.

30 Induantur qui detrabunt mihi, pu-
dore: & operiantur sicut diploide confu-
sione sua.

31 Confitebor Domino nimis in ore
meo: & in medio multorum laudabo
eum.

32 Quia assisti à dextris pauperis: vt
saluam faceres à persecutibus animam
meam.

COMMENTARIUS.

Augustinus.

HUNC Psalmum tempore David, ubi Saulum fugeret, ostendit in aula qui falsus et mendax salomonis Saulis odia aduerent ipsum inuicem attendere. Non dubium est autem quia David in regitane suorum periculis ad Claustrum recesserit, cuius si typum gerere cognoscatur. Commemorat nam facti posuit ad Christi mortis gloriam, & penas quas animi miseri iudei laquei, omnia serui qua de se, & hostibus suis hic David pronuntiat. Constat hic Psalmus quatuor partibus. In prima epim Dei impiorum aduersus salomonem, dulas, odia, perfidiam atque ingratitude amantem. Secunda, qua incipit versu sexto, dulas atque imprecationis horribilis continet in unum aliquem periculis, quia Hic tam salomonem fuisse autumant. Haec pars terribilis atque horrida aduersus est inscripta, & nihil non dicit, sed ut sequatur quidam horribilis possit. In tertia parte, cuius incipit versu octavo, dicitur ad Deum si conuerteris, ut si serui eras: Sed in Domini, Domine, inere pariter meas, non meo, sed tuus unius nominis causa: tu qui nominis omnino tuae claustrum expellere effugis, serua signi eripi me hoc male. Namque ego salomonem, & regis rebus amantibus praeterea conidit animas meas dolore periculis et sanctis. Et quomodo vult ad accusum verum singulis ferme momentis variat, ita ego quidam subinde si dicit utque iustate insit salomonis iustitia perpetuo huius illi me miserum excusant. Labore quia frequenter incedit delictis, totamque corpus conturbat tot laboribus exhaesum. Quia rei tantum abest, ut hostes meos ad commiserationem pertrahat, ut illi acini et voluntatis misericordiam insulsum, palam desiderat, & quassatus caput. Agi igitur Domine Deum meum, ser epim, ut si me pro tua immensa misericordia: fasque omnia intelligant me tua unius manu esse firmatum, non illis humanis viribus. Maledicant isti mihi, ut labes, dum in aliquando fauces et homicidas. Insurgentes nullo nihil non tentant huiusmodi, et ante illos tandem sui putat, me triumphanti, & voti tempore. Hostes illi mei domique dederat quasi vestis tui innolantur atque eduantur. Reliqua est pars quarta, in qua promittit se Deum palam salomonem, qui adisti utque ad latui, sumque aduersus iniqua iudicia semper iuctur. Sic si memorem David concludit Psalmum consolat.

1. *Domine laudis mea*, hoc est, in quo glorior, non quemadmodum i; qui in sua malitia gloriantur. *Ne laudetur*, hoc est, ne eunumque ad hostium meorum periculis. Sic ferè Kimhi. Propositum est in hoc primo versu.

2. *Quia in peccatis tuis impiorum &c.* Sequitur tunc propositio. *Or &c.* apertum est seu apertum, id est, aperte locutum est apud Saulum, quod tunc ante coram me regebam ac dissimularem, quod perituer sequens membra, *loquuti sunt illi*, vel *loquuta sunt* oia illorum mentium lingua mandata, quae amittum mentuerunt amicitiam, & fidem faceret.

3. *Et verba edy apud Saulum* conuincunt me obsequium velut, & oppugnant me grater, qui nihil tale de illis meritis fin.

4. *Pro te ut me diligeres*. In Heb. *Pro dilectis meis*, quod Hebraei interpretantur, pro eo quod eos dilexi. Lat. pro eo quod me deberent diligere. Verum priore modo planior est antithesis, quam videtur sequi in hoc, ut tu sequente versu. Nec tanta male Lat. Pro meum enim *me* potest & aduè & passiuè accipi. Vide ad vers. 1. Psal. 1. Et versu sequente, ubi,

A odium pro dilectis meis, Ecce *me* passiuè expone, sic, pro eo quod debebam diligere. Idem tamen hic *me* aduè accipit. Graecus est ambiguitas, qui verit Al-
dilectis meis. Graeci tamen omnes accipiunt, quemadmodum Lat.

Aduersari sunt mihi. Lat. hic discessit a suo Graeco, qui verit *in dilectis meis*. Ego autem *me*, id est ex Kimhi, illi me oppugnantur acque oppugnant, ego verò non cessam utque Deum precari pro illorum incolumitate: quo modo & Pl. 33. 13. Ego autem quum *aperarent ipsi*, *indubitat facie*, &c. Sic ferè Kimhi. At Ioseph Kimhi iuvius patet ad istum modum exponit: ego autem quod facere nihil habebam, nisi Deum orare, ut me coram malis eiperet. Ad

verb. est *ego autem me*, hoc est ex Kimhi, vii orationis. Chai exen. gi. illud Dan. 9. 23. *ut discederem* et, ubi Hebraei deest *ut*. Vulgò Hebraei ad eiusmodi locos supplent *ut* *ipse*, id est, *ut*. Sed hoc non est necesse. Dicit tunc abstractum esse pro concreto.

5. *Et posuerunt &c.* Exegit priore uocabili superioris versu. Pro beneficiis, utque, quibus illos affecit, inuicem, & pro amore odium repositum. Hic *ut* postea

more membro Kimhi & mīd expouicauit, quasi dicas, *pro dilectis de zui reuqua illi sum prosequutus*. Ezra tamen, ut iam annotatum, censei accipiendum esse passiue, quasi diceret, pro amore, quo nō ipsi deberetur completi. Ergo *pro bonis* in priore membro esset explicandum sic, *pro beneficiis quibus nō debetis afficere*. Sequor Kimhi, quia si illustrior est auctoris. Falleri Chald. qui interpretatur est, *pro eis* quod debet.

6. *Et assistens super eum &c.* Similitur iam vsque ad vers. 11. horrendas imprecationes in vnum aliquem. Kimhi, & alij putant Doegum Idumaeum illum esse, qui Achimelechum apud Saulē accusauit, quod Dauidem hospitio excepisset, & comenaeum iustitiae. Integra historia legenda i Sam. 21. Si de Christo Psalmus accipitur, clarum est istum in quā imprecationes iactantur, non esse alium quā Iudam proditorem. Causa putes Dauidem prauitā, aut odio impulsū has diuinas concessisse, sed diuina infirmitate zelo ardente. Neque potest id quod hic facit Dauid, trahendum in exemplum, ne falso zelo fortasse noster afflicto blandiamur, & alio, quam Dauid, spiritu incitati, in charitatem, quae patiens & benigna esse debet, peccemus, & in Christianam legem, quae iubemus diligere inimicos nostros, bene facere his qui oderunt nos, & orare pro persequenibus & calumniantibus nos: ut simus filij Patris nostri qui in caelestis est, qui solus summus omni facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Mai. 5. *Constituit super eum peccatorem seu impium*, hoc est, cum ille haec orat pro arbitrio suorum in bonos, subicit nunc illum iustitiam homini culpam improbo, cuius libidini quousque sit obnoxius. Si de Iudu, *per peccatorem* Diabolū intelligit peccatorem auctorem, qui Iudam ad laqueum adiecit. Chaldaei diabolus dicitur *מְכַלְכֵּל חַטָּאת*, quasi dicas, auctorem peccati, qui ab initio prauit, i. lo h. 3. & peccare facit. Et diabolus, ad verb. *fatat*, id est, aduersarius. *Sit à dextra* seu ad dextram eius, Satan Kimhi intelligit diabolum, hoc sensu, diabolus sit ad dexteram eius, ut aduersetur ei, ira ut quicquid agit, vertatur in maledictionem. Similitur huic locutio legitur Zach. 3.1. Ezra & alij hominem intelligunt, quasi diceret, qui meam innocentiam tanto odio prosequitur, habeat & ipse aduersariū, qui nunquam ab eius laere discedat.

7. *Quoniam iudicatur, ex eo condemnatus*, ad verb. *improbus*. Sensus, Si in iudicium iudicatur, nunquam nisi condemnatus esset, adeoque damnatus ab eis. Et ut in eis &c.

A Sensus, deprecatione apud Iudices nihil proficiat, quia peccatum ac scelus ponit augeat, multāque ac peccatū grauiorem sibi accersat. Rati de iudicio Dei hanc veritatem vult intelligi.

8. *Sens dixeris pauca*, id est, Aure diem immatura morte percat. Hoc impleri iam est in Iuda proditore.

Epi scopiam eius accipere alter. Hoc D. Petrus rectis omni exceptione maior Act. 1. impleri esse scribit in Iuda, & *מְכַלְכֵּל פְּכַדְדָּה*, expoluit de viuis. Pag. & alij veterum *profecturam* eis &c. hoc sensu, munus ei commissum, prouinciam ei traditam alter accipiat, eo scilicet mortuo. Doeg, ad quem Kimhi & & alij Hebraei hanc referunt, fuit princeps pastorum Saulis i Sam. 21.7. Nihil est incommodi huic locum & de Doeg, simul & de Iuda proditore, cuius ille fuit typus, ut David Christus interpretari. Rati *מְכַלְכֵּל פְּכַדְדָּה*, interpretatur dignitatem eius, vernaculū *procuratoris*. Oprimē Kimhi exponit rem cui esse praepositus: ac bene hoc quidem, sed postea negatur, dum opes aut uxorem intelligendam esse affirmat. Nihil melius Ezra. Studuimus scilicet tenebras huius loci satis per se clare offundere, cuiusque sensum derogare, ne appositē à D. Petro traxerit videatur.

9. *Fiant filij eius orphani*, antequam scilicet ad nuptiam traxerit perueniret, id quod necesse est fieri, si pater proxima morte intereat. Et ut in Iuda, adolefcent ac inueniatur. Pendet nuptia hanc imprecationem ex precedenti.

10. *Et vagando* (emphane) *vagantur &c.* Sensus, In eum deducitur locum filij eius, eo quod indignatur miseriam, ut huc illic victus quaerendi gratia errare cogatur. Et quoniam super de visitatibus suis, hoc est, de domibus suis euectis ac vastatis, vel è pauperibus, in quibus, dum hoc inde miseri oberrant, non item transigere coguntur, prodentur. Exterminum est malum mendicare: & oporbat quidam apud Comicos mori suorum potius quā mendicare.

11. *Illoque feceratur* &c. Explicat quomodo redigendi sint filij ad mendicantem.

Illoque. Symphalim habet hoc verbum, quasi diceretur, Ad seauerat, & inerecipiat, vel ut laqueus ac terribus, omnia eius bona. Respondeat tunc ad obligationem, quibus quasi laquei nexi acque implicati debiores tenentur minores facinorosos, *Illoque*. Græc. & Lat. *seruatus*, ex *מְכַלְכֵּל*, pro *מְכַלְכֵּל*, *מְכַלְכֵּל*, 2 pro 1. Scrutetur scilicet & exuat omnes eius arelas.

12. *Non sit illi exultans in inferno* &c.

Ecce cur filices futura sui cum foeneratoribus. Nemo sit, inquit, qui in se o & egeni gratis largiatur, aut saltem mutuo det, idcirco ille fixior sumere cogatur. *Ne sit qui misereatur populum eius, neque ideo vagando vagetur, sicut, & roedidit, &c.* 13. *Peccat mater eius, ad verb. Sed in conspectu iuri &c.* Scilicet, Posteritas eius cibus absumatur, atque ita, ut in generatione altera, hoc est, tertia, deleatur, atque extingatur omnino nomen eorum, patrum scilicet & liberorum. *Neque enim, id est, posteritas.* Sic & Amos 9. 1. & abhi. *Altera.* Græc. & Lat. una, ex *ἑνὶ ἑκάστῳ*, pro *ἑνὶ ἑκάστῳ*, 7 pro 7.

14. *In memoriam redas* (ἀπομνησθῆναι) iniquitatem patrum &c. Sic ut eam in illo puniat: iuxta illud Ex. 20. 5. *visitans iniquitatem patris in filios, in tertiam, & quartam generationem:* si innumerum filiorum patrum exempla succurrerint: idcirco ille mox additur *ad hunc cibus mei:* hic verò, aliter obliuiscere vetus, *Pro te quid nam ista recordatus facere miserebitur &c.* Et peccatum matris eius non deleatur, sed in filio puniatur, quia & ille impiè egit. *Anima que peccauit, (inquit Dominus apud Ezech. c. 18. 20.) ipsa metuetur: pater non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filii: iustus iuste super eum erit, & impius impiè super eum.* Vide totum illud caput. 15. *Sicut iniquitas illa & peccatum eorum Domini semper, & illi perpetuò ob oculis obuertuntur:* idcircoque disperdat seu extirpetur de terra memoriam eorum omnium, patrum scilicet, matris ac liberorum. *Disperdat.* Græc. & Lat. *disperdat:* quia legereunt alij punctis.

16. *Pro te quid nam ista recordatus, iuxta de industria omisit facere misericordiam, atque ut benignitate erga me quam persequutus est in bonitatem meam, scilicet affertim, &c.* Causam in hoc versu reddat, ut tunc dicitur imprecationibus usus sit. Illud ponit de conspectu, sanctorum imprecationes potius esse predicationes à Spiritu sancto suggestas ac dictas.

17. *Et deleat maledictionem,* id est, scelera, quibus adhaeret maledictio tam Dei quam humana, &c. *& noli benedictorem,* hoc est, neglectis virtutem seu pietatem, quam sequitur benedictio, &c. In Fonte verba, quæ reddimus per futuram Opem præteritò, sed pro futuro, teste Kimhi, usurpat, ut scire sit in factis meritis, ne perfectum in Prophetis. Græc. & Lat. per huc. Induc. reddiderunt. Hoc & duobus sequentibus versibus omne genus impietationum complecti voluit, simulque probare eum dicitur omnibus dignum esse, ut qui il-

lar suis scelibus in suum caput atrox erit.

18. *Et induat maledictionem &c.* Explicatio præcedentis versus à comparationibus, *Induat maledictionem sicut vestimentum suum,* inquit scilicet, (sequenti enim versu indicat hic vestimentum interius, quòdque proprium corpus contingat, quàm zona, esse intelligendum) hoc est, Totum, quantum quantum est, operatur maledictione usque ad cutem. *Et intret sicut aqua,* quam quis potat, &c. Crescit & alius verbi assurgit oratio. *Et sicut alium,* quo quis percutit corpus ad curandam ossium dolorem, cuius quidem vis in ossa ipsa ac medullas penetrat.

19. *Fiat (sit) ei, maledictio scilicet, sicut &c.* Verum hunc apparet accipiendum esse de maledictione externa, quæ scilicet palam fiat, & ab hominibus conspiciatur, sicut conspiciunt vestis, quæ quis tegitur, & zona quæ quis præcingitur. *Indumentum (quo) operatur.* Videtur etiam vestem eternam velle significare. *Semper.* Ista particula addita est emphaticè.

20. *Et in zonam (quæ) &c.* Mibi videretur ex Hebræo verendum poni, *& in zonam* seu *pro zonâ præcingatur ei, maledictione scilicet:* hoc enim pronomen est formæ generis, *quod mecum* autem, id est, *zona*, apparet esse masculinum ex terminatione, idcirco convenire non potest cum illo pronomine: id quod esset necesse in illa versione. Græc. tamen, Lat. D. Hieron. Pag. & alij, à quibus non ausus sumus discedere, vertunt prore modo. Posteriore modo accepit Felix, & alij. Eòdem revolvitur sententia, quoquo modo vertat.

21. *Hoc opus &c.* Sensus, Hæc tandem erit merces operis eorum erga me. Sic Leuit. 19. 13. *non mercedem opus mercedem apud te visque manet,* hoc est, merces operis illius, à iudice non manet, apud Septim. *Opus* hoc loco Ezra & Kimhi pro mercede exponunt. Concludit tandem igitur David suas imprecationes, affirmatque non fore mercedem, sed certò cœnturas, & quidem à Domino. Concludit autem de omnibus hostibus, non de vno illo duce taxæ. *Etiam quæ induentur vestem meam* & vers. quæ adati sunt mihi. *A Dimittit.* Lat. *quod Dominum,* cum tamen in Græco sit *ἀπὸ τοῦ*, in omnibus exemplaribus, quæ vis. Videtur legisse *vestem meam.* Et qui loquuntur mala, in Fonte malum &c. id est, qui suis calumniis mihi perniciem struunt, *meum* & versu 3. *Et servantes ady circumdederunt me.* Pater interpretari, & sententia eòdem ceciderit, qui consultant, & decet.

nunt aduersum me seu vitam meam. Lo-
quitur enim interdum significat decernere. 1.
Reg. 22. 23. *Dominus loquutus est contra te
malum.* Vide simile Ier. 11. 17.

21. *Ei in Domine, Domine, &c.* Propositionem, quam in primo versu unico verbo expresserat, pluribus nunc repetit. Propositioni subiicit multas rationes.

Dominus, Domine. Repetitio ingentem affectum exprimit. *Facile enim.* Loquutio Latine similis, pro, tute partes meas, & ne discede à me.

Propter nomen tuum, in quo semper spem habui ne scilicet violeretur in oculis hominum, sed potius ubique celebreretur.

Quia bona est misericordia &c. Sensus, quoniam erga omnes veteris tui misericordia, me ne nunc desere, sed serua.

22. *Quia egenus vel afflictus &c.* Exponit Deo suas miseras, quod facilius eum ad commiserationem exciter, atque extenuet, Deus clementissimus ac benignissimus parer non pariter liberis in calamitatibus perire, ac nihil miseris & laborantibus negare potest. *Etiam am,* inquit apud Esaiam, cap. 63. 2. *ad pauperem, & contristatum spiritum, & timentem ad firmamentum meum.* Natus nostris interdum optetur suadibus, ac videretur Deus dimitte. Verum si suscitauerimus eum, dicentes: Domine, salua oos, perimus: tunc surgens imperat ventis, & mari, sitque tranquillitas. Non est igitur cur vnguis villos ventos ac fluctus reformidemus, praesentia rùm in nauis adfuisse praesent, Dei vox fuit ad D. Antonium Abbatem ex radio lucis, qui post longum cum Daemonibus certamen è caluina affulget et, sententiam Dei praesentiam, ac quarentem: Vbi eras bone Iesu? Vbi eras bone Iesu? Vbi eras? vox, inquam, tum hinc ad illum: Antoni hic aderam spectator tui certaminis. Ita est profectò: Deus semper est nobiscum in periculis, nec spectator otiosus duntaxat, sed adiutor etiam. Ee nunquid imbus illis viris in fortunam ignis Nabuchodonosoris imperio comectis quatuor se addidit Angelus Domini? Legenda hinc historia Dan. 3. Suos Deus nunquam desinit, sed ipse, quoquo carnis se vertant, dar comitem. Iacob Patriarchae perentem Aegyptum nunquid sic Deus? Ego discedam itum in Aegyptum, & erigam adducam te reuertentem. Gen. 46.

4. Ne hateret sic quisquam debet, quasi Deus promisso defuerit, quod decederet Iacob in Aegypto, nec reuersus sit in patriam. Nam hinc ponis colligitur perpetua Dei praesentia, quod nimirum Deus de viuo & mortuo Iacobo comitem se praebuerit, ut veluti funis illius in retram vi-

que Chanaan sit prosequutus: illud enim egredere adducam te reuertentem, seu, ut est in Fonte, ego ascendere faciam n. ascendendo etiam tecum, Rasi, Ezra, Abasbanel, & abj exponunt, quasi Deus ei polliceretur sepultum in interra Chanaan vult eum Patribus, non in Aegypto: id quod factum ex eius auni sententia, vult omnes fecunt. Seio ex aliorum, ipsius etiam Abasbanel, opinioe illud Gen. ego mlt adducam te reuertentem, ad Iacobi posteritatem ex Aegypto educationem posse referri. Verum hinc obiter & per occasionem tantum.

23. *Sicut vinbra, cum declinat, &c.* hoc est, Quemadmodum vinbra declinans subitò abijt, sic ego erò abij: quasi dicat, Celeriter euasuerunt dies mei in malis. Ita fecit Kimhi. Vel potius sensus est, *Sicut vinbra, cum declinat,* hoc est, Sicut vinbra, quae ad noctem vergit, ac declinat, singulis pene momentis niuat, & variatur, eam ea, quam facit sol, dum in ipso tene die capibus nostris imminet, non adeo fit subita: sic ego in perpetuum sum motu, nec vili bi datut nali consistere. Ad hanc sententiam optimè còuenit id quod mox sequitur, *excessus sum sicut locustae,* hoc est, sicut locustae non habent certum locum, ubi quiescant, sed hinc inde saltitantes perpetuo mouentur, sic ego nusquam repetere possum iutam ac certam sedem. Nam sicut me Saul clis cognouerit, protinus illuc me insequitur, ut pene semper necesse habeam locum mutare, ac fugere, in hoc versu praeterea sunt pro praesentibus, vel sanè praesentia etiam includunt. *Abj vel abijt* subinde ex vno loco in alium: *excessus sum* vel *exieris* seu *extrema* ut huc illuc.

24. *Genus meum infirmatum* seu *impetatum* aut *occiderunt me* ieiunio, id est, ob assiduum ieiunium. Dauidem enim in illo exilio ac fuga probabile est ieiunasse saepe, & abstinuisse vtero cibis, quò Deum ad misericordiam prouocaret: interdum etiam coactum victus inopia. Dauidem legimus 2. Sam. 12. 16. quum in saeculum ex vxore Vitae oatum grauitur agnoscere ioculifisset, ieiunasse, & ingressum conclauis, atque humi prostratum Deum orasse: profalut puci. Idem oratio vtilissime est fuisse in omnibus suis periculis, & inter seuer Deum ieiunio flecti.

Et carnis mea emaciata est seu *maruit à pinguedine*, q. d. excidit a pinguedine prolixa, hoc est, corpus meum, amisso succo, contrahit, & exaruit ob frequentia ieiunia, & innumeram difficultates. Graec. & Lat. vestierunt, & *carnis mea emaciata est* propter oleum, hoc est, propterea quod oleo non vngit, ut solebatur, propter olei defectum: sic enim communiter

explicant nostri. Symm. eodem pene modo vertit, & i. *etiam per similitudinem vel similitudinem*. Acciperunt videlicet *יִשְׁחָמֵן* *ischaamen*, in significatione *elis*, quam etiam habet. In Græc. & Lat. *propter elen* potest explicari propter olci usum loco solidioris cibi. Sanè ut in priore hemistichio *et d. etiam*, causa est cur genoa vacillare, sic in hoc *et ab elen* (nam ita est ad verbum) videtur poni ut causa maiori: sic utrobique particula *יִשְׁחָמֵן*, *et ab*, in eadem significatione vsurpetur. Card. Bellar. tamen *propter elen* exponit propter pinguedinem suam amissam: affirmatque in Hebræo clariùs haberi: id quod miror illum dicere, cum Hebræa vox utrumque significet, *et pinguedine*, necnon *propter elen*. Voluit, credo, dicere ab Hebræis clariùs exponi. Hebræi enim *יִשְׁחָמֵן* pro pinguedine hoc loco accipiunt: nemo pro oleo, quoddam. In hoc quoque versu verba *perit*, temporis includunt præsens.

21. *Et ego factus sum opprobrium* &c. quomodo scilicet me conspexerint exhaustum videbar a deo, ac tam maestum. Id quod illos ad commutationem pertrahere debuit, in eum vertentes. *Videntur seu videntur me* in tam miserabili statu, & *mouerunt seu mouent capta sua*, heb. *capitulum*, per ludibrium. Quàm bene hic versus Christo quaderet, si uult qui eius historiam notuit.

26. *Secundum misericordiam tuam*, hoc est, pro solâ illâ clementiâ, quâ erga ceteros mortales uti soles, & quâ erga moiam sæpe vsus es. Kimhi.

27. *Et fiant omnes quod manus tua hoc*, hoc est, quod ista salus mihi à manu tuâ congerit, & quod *in secessu*, non ipse vltis meis viribus. Kimhi & Ezra. Percipiam nimirum David non vulgari modo seruari, sed insigni aliquo miraculo, quod hostes vel iniqui cogere non faretur & agnoscere, dicendo, *Manus Dei hoc*. Virpius quippe non suæ, sed Dei gloriæ, quam cupiebat magis ac magis in dies propagari, stodebat. Propagare autem tum maxime Dei gloriæ, quomodo palam sit Deum fuisse, ubi opus est, præsto esse. Quotus quisque est, qui David exemplū imitetur? Cupiunt omnes à Deo liberati quidem, sed nihil aliud quam liberari, non magis cupere de Dei gloria laborantes. Chaldæi accepti hunc verum

A alio sensu interpretatur cum hic, *Et fiant quod plagæ tuæ hoc*: *tu dicitur fecisti eam*, hoc est, ut puto, Cognoscent, et volente, & cetero tuo consilio tot mala mihi accidisse, postquam tu misericordem attuleris, illis profigatur & euerlis.

28. *Maledicant illi*, &c. Discunt exemplo David maledicta & contumelias despicere, ac cum illo dicere, *maledictus mihi Deus meus bonum pro maledictione cuius die heredi.* 23 Sam. 16. 12.

29. *Inimicus aduersus me putare*, cernentes se suis consiliis frustratos, & à spe deiectos. *Et operantur sicut palus* &c.

Quam palam vestem extinam, & ad talor demissam nominat, optate videtur, ut pudore perfunderentur non, & palam.

30. *Confitebor Domino* &c. Tandem secus repulsa à Deo, ut qui à latere inopis nunquam distedit, pollicetur se illum impensè ac palam prædicaturum.

31. *Quoniam affert* &c. Existimo in hoc versiculo generalem esse sententiam: & verbum fut. temporis in Foore vsu parum præsentis, ut sit in generalibus sententiis, quemadmodum sæpius est obseruatum. Potes tamen hunc verum ad Dauidem restringere, & verbum fut. temporis exponere cum D. Hieron. Pagn. Felice, *affert*, Græcus & Lat. ad Dauidem relinquerent, & in præ. vertuntur *affert* &c. Nota alme hic vsurpari phrasim, *stare ad dextram alicuius*, quàm suprà, vers. 6. esse quæ hoc loco aliam constructionem. Ibi enim verbum *יִשְׁחָמֵן* *amado stare*, construitur cum *et al*, super, contra, & significat aduersari, & aliquid conatus infringere: hic verò constructum cum littera *et*, id est, *ad*, significat defendere, & adesse alicui ad latus. Eadem ferè est phrasim Ps. 6. 1. (nisi quod pro *et* ibi est *et* *min*, *et*, *et* *quoniam à dextera* *et* *min*, non mouetur.

Et saluum faciet pauperem à indicantibus (in teg.) *animam eius*, ad verb. magis, *et indicabit animam eius*, hoc est, ab ipso in quorum potestate & arbitrio est vitæ eius. Principes & Magistratus notat, penes quos est potestas vitæ & necis aliorum. Græc. & Lat. *et persequentibus* vertunt, sensum duntaxat sequentes. Verterunt quoque *animam meam*, vel quia sententiam tantum respexere, vel quia legèro Ind pro *et*.

PSALMVS

CX.

CIX.

VERSIO

NOVA.

VETVA.

D AVID Psalmus.
Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum ^a pedum tuorum.

a. pedes
111b. virtutes
111c. virtutes
111
d. virtutes
111e. virtutes
111f. virtutes
111g. virtutes
111h. virtutes
111

2 Virgam ^b virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.

3 Populus tuus sponse ^c tuæ: in splendoribus sanctitatis ab vtero ^d (ab) aurora; tibi ros natiuitas tua.

4 Iurauit Dominus, & non penitebit eum; Tu ^e sacerdos in æternum secundum ^f ordinem Melchisedech.

5 Dominus ^g à dextris tuis: confringet in die iræ suæ reges.

6 Iudicabit in nationibus, implebit cadaueribus, ^h conquassabit capita in terra multarum.

7 De torrente in via bibet: propterea exaltabit caput.

D SALMVS David.
Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis: 2 Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

3 Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.

4 Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctitatis: ex vtero ante luciferum genuite.

5 Iurauit Dominus, & non penitebit eum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

6 Dominus à dextris tuis: confringet in die iræ suæ reges.

7 Iudicabit in nationibus, implebit ruinas: conquassabit capita in terra multarum.

8 De torrente in via bibet: propterea exaltabit caput.

COMMENTARIVS.

Argumenta
111
a. Carmina
111

b. Virtutes

c. Virtutes

d. Virtutes

e. Virtutes

f. Virtutes

g. Virtutes

h. Virtutes

i. Virtutes

j. Virtutes

k. Virtutes

l. Virtutes

m. Virtutes

n. Virtutes

o. Virtutes

p. Virtutes

q. Virtutes

r. Virtutes

s. Virtutes

t. Virtutes

u. Virtutes

HIC Psalmus Propheticus est de Christo Rege & Sacerdote. Iudei, quoniam oblati sunt sensus in lethæne veteris Testamenti, non intellexit ad huc velimur, quod possumus est super hoc enim, hunc Psalmum de Davide, quidam etiam de Abrahamo accipiunt. De reuerentibus, qui post Christum factum, loquunt. Nam veteris non dubium est de Messia intellexisse. Causa 1^a Tu, auctorem horum catenarum esse Davidem. Atque in eorum finem, qui 111¹ ledhamidh, Davidi, id est, in gratiam Davidis, sic de Davide interpretantur, quasi hoc Psalmus ab aliquo de Davidi interpretatus sit. Cui enim hic 111¹ ledhamidh, abier exponas, quoniam in superioribus duobus Psalmis absque ulla evidenti ratione 111¹ ledhamidh, solum Tu, causas de Davide non esse exponendum hoc carmen, sed illos patris Davidem esse auctorem. Et qui facile etiam resili possunt, qui hunc Psalmum Eliezer sermo Abrahami et hanc, & de Abrahamo exponunt. Omnia plura nunc dicere, quæ dixerint postea, et quibus eadem demonstrabimus, neque de Abrahamo, neque de Davide exponendum esse hoc carmen. Evidens igitur dicit, multumque ignotum, si quis patris de Davide, vel Christo 111¹, primo exponat postea hoc Psalmus. Verum compertum dicit hic, quæ in Davidem nulla ratione tenentur possunt.

1. David

1. *Dicit Dominus &c.* D. Petrus hunc versum de Christo Domino tibi expone. Auct.
 2. Expeditus signatusque versiculus verba. *Dicit.* Remi sumit tanquam Prophetam significat verbo prei. tempore. Quamquam verere te potes, *Dilectus* seu *Strenuus Dominus*. Hic *Fors* *Fortis* praeceptum illud ac proprium Dei nomen, *Fortis* & *Fortis*. *Dominus meus*. Hinc Servator ipse *Matth.* 12. aduersus Phariseos disputans probat Christum non solum hominem esse, sed etiam Deum. En texis: *Congregatus enim Phariseus, interrogauit eum, dicens, Quid uolueris uidetur de Christo? cuius filius est?* *Deum* 12. *Dauid*. *Artiles*, *Quamodo ergo Dauid in Spiritu uocatum Dominum, dicens, Unus Dominus Dominus noster* &c. Vides finisse tunc receptam sententiam, Psalmum hunc de Christo intelligendam, cuiusque audientem Dauidem: alioqui nihil ponderari habuisset. Seruatoris argumentum. Pharisaei enim respondissent negando locum à S. matre eorum de Christo accipientem. At testis est D. *Matthaeus* cap. cit. *namque potuisse respondere uerbum: neque enim fuisse quicquam ex illa de eam amplius interrogare.* *Sede à dextera mea* seu *ad dexteram meam*. Negat D. Petrus Auct. 1. posse hoc de Dauid accipi. *Non enim, inquit, Dauid ascendit in caelum.* Vult & D. Paulus ad *Heb.* 1. hoc de Christo accipi: n egiusque cuiquam Angelorum simile dictum aliquando, quando hoc, *Sede à dextera mea*, Christo à Patre dictum: quia enim Pater suscitatum à mortuis in caelum assumptum, & conuersum ad dexteram suam in caelestibus, supra omnem principatum &c. Vide *Matth.* vii. ad *Eph.* 1. Auct. loco cit. Quid porro aliud *sedere ad dexteram Dei Patris*, quam imperium Deo Patre potentia regnare? Scilicet D. Paulus 1. *Corinth.* 15. nos id docet, cum ait, et spiciens in nobis procul ad hunc locum, *Operiet autem istum (Christum) regnum: donec ponamus inimicos sub pedibus eius.* *Psalm.* 45. ro. sponsa ad dexteram Regis, ut consors regni, ac potestatis collocatur. Salomon rex matrem suam ergo ad dexteram suam iussit sedere, 1. *Reg.* 2. 19. *Dicitur ponam &c.* Caue parientiam *dones* in hac sententiam accipias, quasi de futurum Christi ad dexteram Patris sedere, quando posuere Pater inimicos eius scabellum pedum eius. hoc est, quando omnes illius hostes pedibus ipsius conculcandos subierit: sed quod interim duos debet Christus ad dexteram Patris, postquam *Patris* inimicos eius &c. Nam in eadem particula *dones*, ita pertinet ad tempus praecedens, ut de futuro non inferat contrarium. ex. gr. *Gen.* 28. 15. *non*

Tom. II.

disseram tibi, donec compleretur (seculo) uisita quae dexta tibi. *Psalm.* 112. *R. non inimicus, donec uideat in cunctis suis.* *Matth.* 1. *Et non cognoscet eum, donec populus filium suum promissione uiuat.* Similis loquendi modus 1. *Saue.* 6. 13. *Kimhi*, qui parat hunc Psalmum ab aliis, quo Canonicum in gratiam Dauidis scriptum sub iussu regis elius, quem nimirum Philistaei et rores facti Dani de in omnium Tobum regem ciuitatis, aduersus ipsum expeditionem parant in valle Raphaim: iste inquam, Kimhi ad hunc ferre modum hunc versum exponit, *Dicit Dominus Deus Domini mei Dauid, sede à dextera mea* ad dexteram meam: siquidem dexteram aubi opulabierit, nec quiescam, *dones ponam inimicos tuos &c.* Drusus hunc itine licet indere in sacris litteris? Quid? Ergo *sedere ad dexteram Dei* hoc loco nunc loquendi genere ruit secutum esse ac quiescere frenum Dei auxilio?

1. *Praeget uirtutis tua &c.* Expositio Dei Patris oraculo, ipse Dauid Christus nunc alloquitur. Significate autem vult hoc versum, Christum inueni ex Hierosolyma, ubi inuentum cepit, in uirtutum et actuum orbem esse derinandum, ac propagandum. *Non synecdochice* ponitur hic pro uerbo Hierosolyma, enim erat praecipuus patris. Apud *Esaia* cap. 2. 3. simul Prophetia de Christi regno ac lege, *de Sion exiit Lex, & uerbum Domini de Ierusalem.* Eadem & ideo uerba uerba legitur *Mic.* 4. 2. *Dominare.* Verbum hoc non tam impetantis, quam bene omnibus, & uancianis, *In medio.* Emphaticum habet hae particula Si ex occasione, quam praeterea Kimhi, scriptus est hic Psalmus, Dauid potest competere quod dicitur in hoc versu, quasi dicitur, *E Sione Dominus suscepit inae potestate longe laeque profecti.* Iam tunc enim arcem Sionis subegerat, & inibi domicilium, ac regiam posuerat, 2. *Sam.* 5. Extra, quomodo de Abrahama accipiat hic Psalmum, voce Sion, quae fuit ciuitas Dauidis, affirmat se impedire. Certe nulla Sionis inuenio Abrahami aetate.

3. *Populus tuus* (supp. cognominis aliquod uerbum adert, uenit) *in dextera tua*, id est, quoniam tibi erit cogendus exercitus, & educendus copiae. Ecclesia Christus hae in rebus militans uocatur. *In splendore* (emphaticum in nomen, multitudine) *santitatis* ab omni re super. quasi diceret, quidem uti dicitur in re conuuant, cum iam inde ex quo natus est, splendore sanctitatis uocatur *sus* (Ab) *uenerit*, uia sit throni. Metaphorice significat idem quod *ab omni*, quasi diceret, ex quo tanquam auctori obsequiis. Potest exponere, & fuisse

T

David autem Christum appellavit *Dominum*, quod unum est ex duobus nominibus, quia sciret Christum Deum futurum. Mirabuntur fortasse aliqui, quod tam subito David, omisso Christo, ad populum se converterat. Sed mirari desinere, si animaduertant eiusmodi subitas mutationes creberrimas esse apud Vates sanctos, atque ita inreidum larentes, & difficiliter ad observandum, ut vel acutus, & perspicacissimus fugiant, nisi diligenter advertant. Mirro brevisatque ergo aliorum interpretationes, quaru est sunt auctoribus potenter reperere.

6. *Indurabitur natiuitas*, &c. Sensus, Inpetitum adeoque ius in omnes Gentes obtinebit, atque ita exercebit, ut si querebiles esse voluerint, & arma aduersus ipsum ceperint, repletur sit cadaueribus totas illas gentes, ac decussitis capitibus *terris multa*, hoc est, longe lateque. Vno verbo, significare vult illam horribilem stragem edituram. *Implebitur cadaueribus*, vel *implebit*, hoc est, cumulabit, cadaueribus. verum *implebit riuus*, ex Graeco dicitur ambiguitate, *implens* & *impletum* nam *rius* & *riuum* de cadaueribus significat. D. Hieron. vertit *implens vallis*: quia legit *תלם* *glebaus*, id est, *vallis* pro *אנף* *ghraus*. *Capite*. In Fonte caput, colligitur.

7. *De torrente* &c. Sensus, Non illius potius aut cibi delicta vaquam retardabunt, sed ex obvio quoque fluuiio, ac torrente bibet: atque idcirco caput erit sustollit, illustres victorias referent. Depingit scilicet Christum sub imagine strenui ac generosi ducis, quæ nullas res remoueat, quin summo ardore victorias persequatur. Ita

A sententia Christo facile accommodari potest, Deo pon. Ad hunc porro versum referendum, quod Gedeon Iud. 7. honor milites aquæ potu explorauit, sicut à Domino iussus fuerat, eos solui cernens, qui manu lausam e flumine aquam lambent, dimissit & ceteros quosquor flexo poplite bibent. Suor qui hoc versu signifi- cari putent tantam & tam horribilem hostium stragem edituram Christum, ut è riuo etiam per vias passim manantibus, quasi è torrente, bibiturus sit, hoc est, satietandus sit hostium suorum sanguine. Simile quid obliuiscuntur Num. 13. 24. *Ecce populus* (Israeliticus) *ut in magno fuerit, & quasi leuantes erigunt, & erigunt se*: non accubabit donec deuora prædant, & in infernum sanguinem bibet. Nec est cur quærat ubi totiens ille singulis è quo bibent Christus. Nè quod in hoc versu dicitur, non corpore aliter, sed spiritaliter est accipiendum (ut inuisibilia per corporea & visibilia solum designant) de elade Diaboli, & cæterorum Christi hostium, quemadmodum iam observatum ad vers. 3. Alii sunt huius versus li expositio- nes, piz sanè, ac mysticæ. R. Apollonius, Ezra, & Kimhi fingunt, esse Ezra tribus modis conetur hunc versum interpretari, & quidem de Dauid. Ecce ubi ex tribus inter- pretationibus probabilior. Sunt qui dicant, inquit, quod propter multam uidentem suarum copiarum necesse habebit per iter proficisceri quo sit situm, (nam *אנף* *ghraus* *flumen* potest significare) siquidem illi non satis futuri sint fontes. Conspicio de alijs duobus, si hæc iam frigida est.

PSALMVS

CXI.

CX.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

LLELVIA.

Confitebor Domino
in toto corde, in con-
cilio ² iustorum &
congregatione.

1 Magna opera Domini, explorata
omnibus volentibus ea.

3 Gloria, & magnificentia opus
eius, & iustitia eius manet in aternum.

*h vel verb
mirabilis
fecit*

4 Memoriam fecit ^h mirabilem
suorum, misericors & miserator Do-
minus.

*h vel Pe-
don
h pte*

5 ^c Escam dedit timentibus se: me-
mor erat in seculum ^d testamenti
sui.

*h virtute
dedit*

6 ^c Virtutem operum suorum an-
nuntiavit populo suo, dando illis
hereditatem Gentium.

*h vel fide-
lis*

7 Opera manuum eius veritas &
iudicium: ^f fidelia omnia mandata
eius:

8 Confirmata in perpetuum (&) in
aeternum: facta in veritate & aequi-
tate.

*h pte
dedit*

9 Redemptionem misit populo suo,
mandavit in aeternum ^h testamen-
tum suum: sanctum & terribile no-
men eius.

h ten

10 Initium sapientiae timor Domi-
ni; intellectus bonus omnibus fa-
cientibus ea: ^h laudatio eius manet in
aeternum.

LLELVIA.

Confitebor tibi Domine
in toto corde meo; in con-
cilio iustorum, & congre-
gatione.

2 Magna opera Domini: exquisita in
omnes voluntates eius.

3 Confessio & magnificentia opus eius:
& iustitia eius manet in seculum sa-
culi.

4 Memoriam fecit mirabilem suo-
rum, misericors & miserator Domi-
nus: escam dedit timentibus se.

5 Memor eris in seculum testamenti
sui: virtutem operum suorum annun-
tiabis populo tuo:

6 Ut dei illi hereditatem Gentium:
opera manuum eius, veritas & iudi-
cium.

7 Fidelia omnia mandata eius: con-
firmata in seculum seculi, facta in ve-
ritate & aequitate.

8 Redemptionem misit populo suo:
mandavit in aeternum testamentum
suum.

9 Sanctum, & terribile nomen eius:
initium sapientiae timor Domini.

10 Intellectus bonus omnibus facienti-
bus eum: laudatio eius manet in secu-
lum seculi.

COMMENTARIUS.

Apostolus.

Hic psalmus fuit ad notandam eius prefationem, fuit ad innuendam incrementum ordina alphabetice conscriptus ipse, sic vix singulis versibus littera exprimebat littera, in duobus posuerunt littera. Cum sic legatur littera, breuitatem causam Karola affirmat. Sed vnde de hac re ad vers. 9. In hoc psalmo David, quem eius auctoritas testatur, exemplo suo prout amones, ac subter celebrare, arguit non obere perpetuam Dei admirabilia arguit ingratia facta, qua etiam studiis consumplacabilibus universum summam eius manifestum, qua in quotidianis operibus vices, & perpetuam iustitiam. Max verbo perstringit amara illa prodigia a Clementissimis Dei apud Aegyptios edita. Harum postea ut Israelitas Deum in deserto parenti minus fecerit tam Abrahamo iustis; ut illis multatum Gentium terrae non sint evidenti immortale suo potestate argumens posuendae tradiderit. Inde dum ea leges veritatem, iustitiam ac stabilitatem praedicat, docens in eius oblationem possum esse veram prudentiam, & amoris Deum sapientia esse iudicium. Tandem hoc firmo breui ipsephismat rationem, adque Dei laudes ornando, Lau denique non petenti futura est, quamvis ab impet negligens.

1. Altitudo seu Hallelub, id est, Laudatio Dominum Confitebor Dominum &c. Exordium, quo ceteros ad Dei laudes hortatur, prout ceteros se exemplo praerurum. **Laudatio,** inquit, id quod quocumque est, **Dominum.** Equidem ego **confitebor Dominum in iustis cordis,** hoc est, nunquam desinam celebrare Deum omnibus animi modis, totisque virtutibus, in carnis asserunt, prop. iustitiam, & congregant totum mundum, hoc est, palam in Ecclesia. **Commendatio,** seu, **congregatio iustorum,** seu, **testamentum** dicitur Israelitica Ecclesia, non quod omnes & singuli iusti essent ac recti, sed quod taliter esse deberent. Ad hoc enim à Deo erat instituta, in certis re essent, qui pie ac iuste, & ex praescriptis legibus viuendo Deum colerent. Apposito Kimhi per **rectos** docet intelligendos Israelitas, quod illi, inquit, recti sunt in suis operibus iuxta iudicia sua iuxta à Deo Oper. Max. praescripta, hoc est, si uiuant, iustaeque exigant ad honorem ad Dei legem. Cuius in exemplum illud Balaam Num. 23. **morantur anima mea iuxta iustitiam,** heb. **rectitatem,** id est, Israelitarum. Sic D. Paulo **santhi Christiani** vocantur, quod vocatione, baptismi, & professione tales sint, hoc est, quod sancti esse debeant, si vocationi & professioni responderet voluerit. Sic Ecclesia in Symbolo dicitur sancta, non quod quocumque sunt in Ecclesia, sancti sint, sed quod sancti esse debeant, ac nunquam illi desint qui piam & sanctitatem colant, cum extra illam nihil sanctum, ac sanctum nemo esse possit, ita ut Ecclesiae secundum Deum propria sanctitas dici possit. Quam ut enim in Ecclesia multos partibus plures semper existant, qui carpit & flagitiose uiuant, quibus qui pie ac probe, uo tamen propterea Ecclesia desinit esse sancta, nec suum amittere nomen. Nam quando in ea inest

A sanctitatis aliquid, sancta dici potest, non secus atque arbor viuere dicitur, quando aliquid habet vitae, licet rami sine arbori rami. Scio ac didici ex **Institutione Christiana Magni illius Cardinalis, Galliae nostrae Genij,** (Illustrissimi Card. Richelium nunc intelligere palam est) Ecclesiam sanctam esse, quia Iesus Christus, qui eius est caput, **Sanctorum Sanctorum** est, tunc quia Deo consecrata est omnis auctoritas sanctitatis; quae etiam eius doctrina, fides & disciplina tota sancta est; quia denique ab eius Sacramentis emanat gratia, quae ipsa est sanctitas. Sed addit Illustrissimus, quem dixi, Cardinalis, Postremo, quoniam infinito Sanctorum numero decoratur, qui nusquam alibi nisi in ipso sine & getano reperitur. Verum ed teneramur, unde minus longe fortasse, errare praeter morem nostrum, digni si videbimur. Pro eo quod versus à nobis in cunctis, ex eae mente vertendum in **arcum,** **id est,** **commendam, consilium,** & **commendam** significat) quod ipse exponit prout, & secundo: cum à in congregatione explicet palam.

2. Magna opera Domini, &c. Incipit celebrare Dominum. Nonnihil obscurum est hic versus propter vltima membra, quod alij aliter vertunt & exponunt. Kimhi sic se habet ad hunc versum, Magna sunt Dei opera, quae fecit in rebus creatis, etiam verò sunt magna, tamen **quae sunt in rebus creatis sunt omnia volumus** id est, perinde ac si diceret, quicumque vult ac studet illa intelligere, eaque perquirat, fuit illi explorata. **Explorat** **לעצור** **thephsichem,** esse tota à sing. **לעצור** **thephsichem** id est, **voluntas.** Vocem **לעצור** **thephsichem,** quae propterea sonat **quae sunt,** interpretatur inuenire. Sed, censu more suo, exemplo non probat Ego verò confirmo ex illo **לעצור** **thephsichem** **T II**

intraſſet, id eſt, quaſi ſuſum (Gaſc. *intraſſet*) *ys qui* (ant) *non interrogabam.* Sed andi quid illic innox ſequatur, *invenies ſum ys qui non quaſiſſet me.* Porro poſterius membrum interpretari ſic, *explorata*, hoc eſt, in promptu ſunt ys qui dñr delectantur i quaſiſſetiam illis ſunt, vt opus non habeant cauereſtigare. Si quis hic conentioſus velit agere, ac ducere *Q̄ſiſſet*, *chepleſet*, à ſubſt. *Q̄ſiſſet*, quod eſt voluntas, propter i ſub p, vertat, *quaſiſſet*, ſeu, *inquaſiſſet*, (ſi hic in Fonte renia virgulae noſſet reſpondere) *ad omniſſi voluntas eorum*, hoc ſcilicet ſenſu, Ita magna ſunt Dei opera, vt perueſtigata ſufficiant ad explendas omnes hominum voluntates ac deſideria. Verum hominum nondum facta eſt mentio. Igitur ſequi malo Kimhi, neque vereor admodum, vt peccem, ſi præſtantiſſimo o omnium Rabbinoꝝ Grammatico de re Grammatica ſidendi habeam. Non reſcio tamen aliarum interpretationeꝝ.

3 *Gloria & magnificentia opus eius*, id eſt, Quicquid agit, glorioſum & magnificum eſt. Kimhi *aperitur* intelligit celos & terram. Et *iſtaſtatur* in admiſtrando mundo *manu* ſeu *ſtat in altum*, id eſt, perpetua eſt, nec vniquam deſinit, licet iocundum latent, & occulta mortalibus & corporeis oculis. Senſus igitur huius verſus, Agit Deus non ſolum magnificè, ſed etiam iuſtè, & quidem ſemper. Poſterius i membrum opponit iſte quæſit, *Quare via impiorum præſertitur*, beus iſt omnibus qui præſertitur, & *ſuper agunt* Ier. 12. 1. & ceteris enuſmodi.

4 *Memoriam fecit &c.* Ab openibus tot mundo communibus tranſit ad illa, quæ populo Iſraëlico erant peculiaria, & mirabilia illa videtur velle intelligere, quæ edita ſunt in Ægypto. Ita ſentiunt Ezra, Kimhi, & alij. *Memoriam fecit mirabilium ſuarum*, ad verb. *mirabilibus ſuis*, hoc eſt, Ea edidit prodigia in Ægypto, quibus æternam memoriam comparant: talia & tanta ſunt ſcilicet, vt eorum ſempiterna ſit ſintra memoria. In Deas hoc ſic explicatur, *Memoriam ſic ſecit iſtaſtatur* ac præſertitur beus Iſraëlis, in quibus illa mirabilia commemorantur, ac ſolemnitè celebrantur. Prior expoſitio magis ſe meliꝝ probat. *Myſterioſi & iuſtatur Dominus*, qui mirram miſeros Iſraëlitæ operi ipſius imploꝝantes exaudire pœ ſua immenſa miſericordia.

5 *Eſciam deſertum iſtaſtatur ſi*, hoc eſt, Iſraëlitæ naminè ſuſcelto iſtne, in deſerto, conoſ quadrageſa annos: *memor erat*, vel *ſui* ſcilicet (in Fonte verbum ſur. reuocatur pro præ. *iſtaſtatur*, hoc eſt, poſt longum tempus, *iſtaſtatur*, ſeu *paſſiſſet* cum Abrahamo

A iſti, quo promiſerit ſe illis poſterior in terram Chanaan inducitur, Gen. 15. At niſi illos paſſiſſet in deſerto, promiſſio illa erat furna iſta. Quam autem ait *memor erat*, hoc videtur velle ſignificare, perpetuè ad ſuam ſedem reſpicebat, non ad indiſgnas conqueſtiones & rebelliones, quibus ipſum quotidie gent ingrata pronocabat. Poſtè *via iſtaſtatur*, in Fonte *Q̄ſiſſet*, id eſt, *proſum* propter, per quam intelligere præſertitur videtur eibꝝ, qui ſemelicit veluti præda fuerit obiectus, mannam ſcilicet. Sunt qui hunc verſum accommodant ad eſum Agni Paſchalis. Ezra & Kimhi prædam iſtaſtatur præſertitur vaſa argentea arque aurea, necnon veſtes, quibus Iſraëlitæ Ægypto excedentes Deoſ Moſyſi inſin Ægyptioꝝ ſpoliauerunt, veditur Exo. 12. 37. & 36. Ad hanc ſententiam optime conuenit poſterius membrum, & id obſervant Ezra & Kimhi. Nam in ſuſdere cum Abrahamo Patriarcha iſtaſtatur hoc erat, & poſt hanc *iſtaſtatur* cum magna ſubſtantia, Gen. 15. 14. Vide ſimile in calce 3. cap. Exo. Chald. & Raſi ſimiliter expoſunt *eſciam*, *iſtaſtatur*. Græciſ ſollicitè reddidit *memor*, quam vocem ab Hebræo natam eſſo palam eſt.

6 *Præſertitur* (Fortitudinem) *operum &c.* Senſus, At verè tum maxime populum Iſraëliticum docuit, quanta eſſet iſta potentia, quoniam illi ſeptem Gentium terras poſſidendas tradidit. Magnam quidem potentiam Deus oſtendit, quoniam populum ſuum à ſeruitute Ægyptiaca eduxit, ſed maiore maiorem, quoniam eundem in terram Chanaan introduxit, hoc actum validiſſe Gentibus expulſis. Idcirco dicebat Moſyſes Dent. 9. 28. *Ne forte dicam habitata terra de qua adduxiſti me, Propterea quid non potuit Dominus intraducere iſt in terram, quam poſſeditus erat iſt, &c.* Kimhi obſeruat ſingularè pondus habere, magiſque inſimul arguere id quod ait, *annuntiant*, quod ſcilicet ante opus prædiſſet ſe facturum, ne forteſſe eſſent qui illud eaſi factum dicere. Idcirco ante prædiſſet ſe facturum, ac fecit. Sic ſerè Kimhi, in cuiꝝ ſententia verendum, *Præſertitur ſententiaſtatur operum &c.* vt daret &c. Priorè modo puo accipiendum.

7 *Opera manuum iſtaſtatur & iſtaſtatur*. Neque verò dicat aliquis in iſto aliquid ſeſſe Denai in iſta Gentium eſſe reſtè ſuſ expulſione. Quæquid enim iſtaſtatur eger, *terraſtatur* ſuit, quia fecit id quo d promiſerit Abrahamo Patriarchæ, & *iſtaſtatur*, quoniam non erat æquum, vt diuini inuenerent homines hoc ſcelenbus polluti in ea terra, quæ ſanctitati erat deſtinata. Huc perinet illud Deut. 9. 5. *Non propter iuſtiam tuam, & reſtendit nem cordis iſt ingredi ad poſſidendi iſtaſtatur iſtaſtatur: ſed propter impietatem Gentium gloriā*

Domini Deus tuus expellat te à facie tua, & ut compleat verbum quod sibi iuramentum posuisti, dicit Dominus Patribus tuis Abraham, Isaac, & Jacob. En vetitas & iudicium. Adde illud Geu. 15. 16. Generatione autem quarta reuertentur hinc: medium enim completa sunt iniquitates Amorrhæorum, & tunc ad presens tempus. Fidelis enim illa mandata eius. Scilicet, & ueritas verò illic tantum veracem ac iustum se exhibuit Deus, sed in omnibus omnium legibus ac mandatis ealem se præfuit: quòd & per totum sequens versic. Sic è Kimhi ferè hanc versum exposuimus. Verùm ego prius membrum latius patere, ac de omnibus Dei operibus accipiendum esse arbitror, vel potius per opera tantum Dei, quas illas Legi tabulas dixit Dei exaratas inrelligimus, de quibus scribitur Exo. 31. 16. Et tabule pæp. Dixerunt: scriptura quoque, scriptura Dixerunt, &c. ita ut quomillas dicit esse veritatem, primam tabulam noret ea continerem, quæ ad fidem præsertim, redèque de Deo fructum dum petitur: cum iudicium secundum designet quæ complectitur ea quæ ad iustè viuendum iuret humanis spectant. Sic posterius membrum, ac sequentem versiculum potantim expositionem esse præcedens membrum, ita ut explicet quæ sint illa Dei maius opera. uimque Decalogi madata. Fauet vox ד'תפד p'kaddim, quæ ea mandata significat, si cui hinc obsecrat, ac loquitur Ezra, quæ in corde omnis hominis sunt plantata, hoc est, quæ ipsa ratio dicat, adeoque firmiter & scata sunt, nec vquam iurantur. Talia sunt præcepta Decalogi. Potest tamen posterius membrum, adeoque sequens versiculus ad omnia præcepta extendi.

§ *Confirmatio seu stabilitas ab ipso Deo &c.* facta quippe in veritate &c. Apparet dici hoc de præceptis Decalogi, quæ sola perpetuasunt.

§ *Redemptionem iustis &c.* Vult iam ostendere quando suam illam legem scripsit, ac voluit esse tam ac firmam. Ac, inquit, quompopulum suum è seruitute Egyptiæ liberauit, tunc suam illam legem fixit æternam mansuram. Quis? Is cuius sanctorum, & terribilis est nomen. Hæc sententia est huius versus, ita quidam opinantur. Igitur hic per testamentum seu pactum legem Decalogi intelligit. Hinc dicitur illa pæp. tabulæ, in quibus Lex illa erat descripta, tabulæ pæp. nominatæ sunt. Hinc quoque Arca iuxta, ut constat ex 2. Reg. 8.

A ver. 9. & 21. sedus illud Domini, seu duæ illæ tabulæ, Arca sedem nuuuparur. Vide ad vers. 14. Psal. Nota cum in singulis suspensionibus versuales fuerint duæ maxime litteræ, in hoc & sequente versu terminasse. Cuius rei hanc causam addert quidam, ut Psalmus deusum uo excederet numerum, perfectum illum, & præcepto cuius numero parem. Nam nisi terzæ litteræ seu duos postremos versus compingueretur, videretur versus existerent. Idem quoque factum est in sequente Psalmo.

B *Initium sapientie &c.* Ostendit quantum momenti in Dei timore, adeoque in mandatorum eius obseruatione positum sit. Basis, inquit, veræ sapientie est timor Domini, & vera ceteraque pæp. deum relligentiæ posita est in mandatorum Dei obseruatione. Initium sapientie, id est, basis seu fundamentum sapientie, vel præcipua sapienda: IV'W' reschith, enim principium ordinis & dignitatis potest significare. Et Ecclesiasticus dixit, Plurimum sapientia est timere Deum, cap. 1. 20. Dixit etiam, Radix sapientie est timere Dominum, ibidem, ver. 25.

C Salomon Rex Prou. 9. 10. eadem usus seu cetera quæ hic legitur, pro IV'W' reschith, dixit IV'W' reschith, quod vocabulum principum tantum ordinis videtur significare. Timor Domini. Sic Salomon Prou. 8. 13. timorem Domini dehuissit, Timor Domini edissi malum, arripuerunt, & superbum, & viam prauam. Nihil ad hoc addendum. Intellectus bonus, seu intelligentia bona, id est, vera prudentia conuenit omnibus facientibus ea mandata: uou enim habeo aliud, quòd pronomen tu referam: & ed refert Ezra.

D *Laudatorem &c.* Nou carere difficultate posterius hoc membrum. Nam ueritas quòd refert pronomen tuum, Ezra refert ad mox præcedens membrum, quasi dicat, laus vniuersi uique illorum, qui scilicet faciente atque exequuntur mandata, perpetua atque æterna futura est. Non est enim promissum in singulari uimero si uiterdem distributiuè accipi. Ezra vult refert quòque posse pronomen eius, ad intellectum bonum. Nou malè profectò, quasi dicat, ac laus eius prudentie atque intelligentie, & quæ illis contingit, perennis futura est. Se mihi licet dicere quòd sentio, credendum esse, ad Deum cuius laudem in hoc carminio celebrantur, pertinere, sic ut vltima hæc totius carminis pars breui veluti epiphonemate omnem Dei laudem complectatur.

PSALMVS

CXII.

CXI.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

LLELVIA.

Beatus vir qui timet
Dominum: in man-
datis eius vult nimis.

1 Potens in terra erit
semen eius: generatio rectorum be-
nedicetur.

2 Opes, & diuitiæ in domo eius: &
iustitia eius manet in æternum.

4 Exoriatur in tenebris lumen rectus,
misericors, & miserator, & iustus.

b dicit non
conuincitur 5 ^b Iucundus homo qui misereatur, &
commodat: ^c disponit res suas in iu-
dicio.

d atque non
conuincitur 6 Quia in ^d seculum non commoue-
bitur: in ^e memoria æterna erit ius-
tus.

f firmum 7 Ab auditione mala non timebit:
paratum cor eius, sperans in Do-
mino.

g 7 cap. ii
notat. 8 Confirmatum (est) cor eius, non
commouebitur, donec videat in
inimicis suis.

9 Dispergit, dat pauperibus; iusti-
tia eius manet in æternum: cornu
eius exaltabitur in gloria.

10 Peccator videbit, & irascetur;
dentes suos fremet & tabescet: desi-
derium peccatorum peribit.

LLELVIA, Reuerſionis
Aggei & Zacharie.

Beatus vir, qui timet Do-
minum: in mandatis eius
vult nimis.

2 Potens in terra erit semen eius: gene-
ratio rectorum benedicetur.

3 Gloria, & diuitiæ in domo eius: &
iustitia eius manet in seculum seculi.

4 Exortum est in tenebris lumen rectus:
misericors, & miserator, & iustus.

5 Iucundus homo qui misereatur &
commodat, disponit sermones suos in
iudicio: quia in æternum non commo-
uebitur.

6 In memoria æterna erit iustus: ab au-
ditione mala non timebit.

7 Paratum cor eius sperare in Do-
mino, confirmatum est cor eius: non
commouebitur donec despiciat inimicos
suos.

8 Disperſit, dedit pauperibus; iustitia
eius manet in seculum seculi: cornu
eius exaltabitur in gloria.

9 Peccator videbit, & irascetur, den-
tibus suis fremet & tabescet: desi-
derium peccatorum peribit.

COMMENTARIUS.

HIC psalmus alphabeticus est, ut patet, nihilque videtur nisi aliud, quam exegisse possent versus eius psalmi, incunum sapientie timor Domini, &c. id quod dicitur propter hunc psalmi initium, quod ad illam versum plane respondet. Expansit in hoc terminum, quam tunc beatus sit, qui Deum reueretur, eiusque mandata summa voluntate exequitur. Flortus, inquit, in terra eius possidet. Namque Deus inferum genere sancti. Opibus abundabit illius domus, nec igitur tamen unquam sese corrupti sint, quoniam perpetuo iustus manebit. Ipsi enim calamentum tenent quasi grata luv affuerit Deo tunc iustus & clemente. Expansit quoniam factus, adeoque hilari tenet, qui pauperum miseretur, iustitiamque dei, ut si quis factus cum iudicio adhibuit. Ipsi enim, inquit, sunt boni iustitiam nunquam, & peccatis beneficentiam tunc apud iustitias futura est recordatio. Nihilis res adversariis de terrarum dicitur deperit potest, omnium finis in Domini, & clemente ac placide capillans animo, quid futurum sit de iustis. Liberabit illi iustitias de re famulari imperium, nec cessat unquam ab illo officio: tunc gloria & degnitate in domo magis ac magis augebitur, firmabit interius tempus, aliqui tunc illa iustitiam tunc iustitiam, ad deum non sit. Ipsi quippe imperium exauferit. Summa enim hanc psalmi, beatus est qui Deum timet, iustitiamque non tenet.

1. Beatus vir &c. Propositio. Beatus, inquit, qui Dominum timet, ac reueretur, eiusque mandata summa voluntate exequitur. Quamvis Dominum quoniam, vult dicere, qui solum Deum timet, non homines, non nefariam, non contumeliam, non potius mercedem, quam ut palam iustitiam bonus. Ezra, Kimbi, & alij Hebreorum hoc membris ad precepta negant restringunt, sicut sequens ad affirmantia. In mandatis eius &c. Explicat id quod dixit, timet Dominum. Sic Eccl. 12. 13. Deum time, & mandata eius aservas, hoc est non omnis homo.

Solus quoniam ait, signatur vult solius Dei amore impulsus, non famae aut patris gratia, aut villo alio respectu mandata servare. Veretres Rabbini explicant, ut mandata eius vult seu delectatus valde, non autem praeparatio mandatorum eius.

2. Potens in terra &c. Describit deinceps patet felicitatis hominis pium, ac Deum reuerentis: ac primum illius posteris ac futuris potentibus in terra. Ac ite quis putaret remere de casu illi contingere, statim subiecit generatio iustorum benedicunt, quibus ex verbis datur intelligi a Deo benedictione esse quicquid pio homini eiusque posteris accidit, non a caeca fortuna. Igitur vir pius non sibi solum, sed etiam posteris promeretur, & quidem bona etiam humanis: patet enim, ut Apollolus ait r. Timoth. 4. ad omnia vobis ista, promissionem habetis, quia quia iustis, & futuris. &c. et quae quicquid primum regnum Dei, & iustitiam eius, ipse Christus omnia ad Deum in expressis verbis pollicetur est, Matt. 5. Ar dicet. Ad has promissiones tantum abest ut semper respondeat euentus, ut omnes ser-

uati pie vult vivere, persecutionem parantur. Respondit afflictiones & passiones huius seculi pium semper cedere in bonum: illos quidem saepe persecutionem pati, sed non derelinque, humiliari, sed non constare, deici, sed non perire: idque, quod in praesentem est mortem, & leue tribulationis, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus in illis operari. Itaque promissiones illae temporalium bonorum sunt semper intelligendae cum exceptione castigationis & crucis, quae longe maius bonum, quam quoduis temporale bonum exstima est, cum per eam ad aeterna & nunquam petitura bona certò perveniant. Nam, sicut dicit D. Paulus r. Corinth. 12. dum iudicantur, a Domino corrumpuntur, ut non cum hoc mundo damnentur. Verum reuertamur ad expositionem versus. **Potens in terra &c.** Accipe hoc, ut sonat. Verum Rabbini illud est dicendum, Quinque res promeretur homo filiis suis, potentiam seu robur, opes, pulchritudinem, sapientiam, annos seu longevitatem. **potentiam**, quia dictum est, **Potens in terra erit semens eius.** Ezra supplendo particulam **sicut**, ita interpretatur, Sicut potens aliquis fama novus est, ita & erit semens iusti.

Generatio, hoc est, tam patet quid filij, ex Ezra & Kimbi. **3. Opes & divitiae &c.** Latius nunc aggreditur explicare, qui generatio rectorum benedicatur. Ad hunc potest versus referri debet illud Prov. 10. 22. **Beneficentia Domini dicitur factus, &c.** **Opes & divitiae**, Duo synonyma quoniam magis, opum copiam vult significare. **Opes**, Graec. & Lat. **gloria**, qui videtur legisse **וְגִדְלוֹ** h. e. p. o. p. i. h. e. n.

*Etiam in aeternum, hoc est ex Ezra, opes iuste partem, non vi, non rapina. Manet in aeternum ei, cuiusque posteris. Accipie, si vis, iustitiam, vt sonat: eodem semper credibile sententia, quasi dicatur, non rãrum opes, sed etiam iustitiam fidissimã opum custodem vir nullus ac pius ad posteror transmutet. Kimhi postea membrũ de futuro seculo vult accipi. Ego sic mihi videor posse hunc versum explicare: Opibus abundar p̃i hominũ domus: neque hoc solum, sed alio propterea premium eius virtutis ac iustitiæ debitum, illum habet in futuro seculo: neque iustitia eius manet in aeternum. Vel potius, Opibus abundar eius domus, nec propterea adducitur vnquam, vt male agat, sed perpetuo iustus manet. Loquitur scilicet de homine verè pio, qui opibus non possit corrumpi, quales, heu, nimium pauci. Io P̃sal̃m o p̃cedente, vers. 3, de Deo eadem phrasia vsurpata fuit, pro, iuste semper agere. Quidam Interpretes Geacur pro iustitia eius veròt iustitiam aut: alius iustitia domus dñi, quasi diceretur, neque verò aliusdẽ vnquam duxit, sed potius rãde æternam benignit facie, adeoque elemosyna vel humanitas seu benignitas eius perpetuo durat. Frequens est apud Hebræorum doctores *צדקה*, pro elemosyna vsurpat. Dan. enim 4. 24. vox illa pro elemosyna ponitur, *petata tua tibi moriens*, ad verb. *iustitia*, id est, *criminationes tuas misere cordis pauperum*: &c. Elemosyna est profectio quæ hominem iustum præsentem declarat, ideoque nomini usque appellatur.*

4 *Exortus in tenebris, hoc est, in angustijs & æritudinib. Sic lobis, 22. Non credit quid venietis post de tenebris. Versu seq. inquit quid putatis si in tenebris in tenebris eratis. Exortus, id est, salus. Sic Mich. 7. 8. gaude se detra in tenebris, Dominus lux mea eris. Lumen autem illud, quod iustus in malis & calamitatibus publicis exoritur, Deus est ille miserator, & miserator, & iustus. Sic scilicet ex Ezra. Similis expositio in Midrach: Ipsemet Deus, si ita dicere liceat, sit illis lumen, iuxta illud Pl. 27. 1. Dominus lux mea, & salus mea: &c. Ad mentem Rasi & Kimhi vtendum esset, *Exortus fuit* (vel salus enim, *Exortus*) in tenebris lumen reddis, miseratori, & miseratori & iusto. Sed optimus est sensus Geacur & Latini Interpretis.*

5 *Inquiescit homo, seu, dormitur, vel, dormit quia quiescit, &c. In primo versu dixit beatum illum esse qui Deum vult, &c. nunc faciem illum pronuntiat qui iustificat dando pauperibus, & iustitiam illi, qui solum mereto, non deo indigent, ut*

9. *Dispergit, & pauperibus, &c.* Liberalitatem in pauperes, de qua iam egit vel su. iterum iuculcat, statimque de uedictione adiungit. *Dispergit*, inquit, ac liberaliter impertitur indigentibus de re familiari. Verbo *dispergit* de largitate benignitatis, atque effusim liberalitatem uult notare, sed diligentem tamen, & moderatam, & quæ tali dignis & idoneis non pareat. Quid enim à ratione, ad eoque ab officio vii p. alienum magis quam bona sua effundere, in consilium largiendo? Modus igitur adhibeatur, siquæ elevarur ad facultates. Omnino inueniisse oportet illud Apost. 2. Corinth. 8. *Si voluntas prompta est, secundum id quod habet, accipiet, non secundum id quod non habet. Non enim ut alijs sit temptatio, vobis autem tribulatio: sed ex equalitate.* Kimhi vni verbi *dispergit* sic explicat, quasi significet dare huic & illi pio ratione facultatum, noui uigentia dona, quæ totum fundum exhaustaur: esset enim hoc, inquit, ab officio vii iusti alienum. Cerat vetus Hebræorum dictum, *Qui prodiget, ne prodiget ultra quædam partem (bonorum).* Non placet restringere adeo verbum illud, quod importare videtur profusionem. Patet hoc ex illo Prov. 12. 24. *Est qui dispergit, & addit amplius: & qui perit plus aquæ, sed ad tempus.* Insuper alius manet in æternum, seu, seculum, id est, iustitiam illam & charitatem erga pauperes exerceat, quæ diu viuit: neque enim ynquam exhaustio fructus illius liberalitatis: omnemque gratiæ abundantia facit Deus in eo, ut in omnibus semper omnem suffi-

CUM, C. E.

cientiam habeat, abundet in omne opus bonum. Lege D. Paulum 1. Corinth. 9. Docet hoc in eum esse accipiendum, vidimus. Sunt tamen qui ita exponant, *castus aut*, hoc est, primum de meritis iustitiae eius, manet in æternum, cuiusque posteris, iuxta illud Exo. 20. 6. *fecimus misericordiam milibus, scilicet generationibus.* Ac sic Kimhi, qui & ad alterum seculum affert hoc posse pertinere. *Communis estaliquæ &c.* En benedictio, cuius lize sententia, atque idro futurum est potius, ut ille caput sublimè & gloriolum attoliat, & potentia, dignitate, & gloria augeatur. Sic Anna 1. Sam. 2. 1. *exaltatus est cor meum in Domino.* Simile Ps 73. 17. *exaltabitur cor meum.* vbi contrarium de impijs pronuntiatur, *Et innotabit in tempore confusio.*

10. *Peccorat (Impius) cedet illam p. hominis felicitatem.* *Dentes sui sicut seu frondes p. æni dolore atque impatentia, perditum illum cupiens, cui Deus adeo facit, si adspiciat.* *Et taliter p. mendia, iuxta illud Prov. 14. 30. putredo osium, contrita.* *Desiderium peccatorum &c.* Concluditur Psalmus generalis sententia, quæ antithesis continet possessionis membris præcedentis versus. *Desiderium,* quo scilicet realè voluit pio homini, vel illi ipsi bene cupiunt. Coarctam de pijs sententiam pronuntiant Sapient. Proverbiorum 10. 24. *desiderium iustis dulcori: vbi de impio, Quod in eis impijs ventis super eam.*

PSALMVS

CXIII

CXII.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

LLELVIA.

Laudate serui Domini,
ni, laudate nomen
Domini.

2 Sit nomen Domini
benedictum, ex nunc & usque in
seculum.

3 A Solis ortu usque ad occasum
eris, laudabile nomen Domini.

a super
b super
4 Excelsus ^a super omnes Gentes
Dominus: ^b super ceteros gloria eius.

5 Quis sicut Dominus Deus noster?
qui in altis habitat:

6 Qui humilia respicit, in celo & in
terra:

c prop.
pauperem
7 Suscitans à ^c terra inopem, de ster-
core erigens pauperem:

d sterco-
rit
8 Ut ^d collocet eum cum principibus,
cum principibus populi sui:

e domum
9 Qui habitare facit sterilem ^e in
domo, matrem filiorum letantem.
Alleluia.

LLELVIA.

Laudate pueri Dominum:
laudate nomen Domini.

2 Sit nomen Domini benedictum, ex hoc
nunc, & usque in seculum.

3 A solis ortu usque ad occasum, lauda-
bile nomen Domini.

4 Excelsus super omnes gentes Domi-
nus, & super ceteros gloria eius.

5 Qui sicut Dominus Deus noster, qui
in altis habitat, & humilia respicit in
celo & in terra?

7 Suscitans à terra inopem, & de ster-
core erigens pauperem:

8 Ut collocet eum cum principibus, cum
principibus populi sui.

9 Qui habitare facit sterilem in domo,
matri in filiorum letanti in. Alleluia.

COMMENTARIVS.

Argum-
tum.

IN hoc psalmo, qui nihil aliud esse videtur quàm publica confessio prudentia diuina, pri-
mò omnes Dei cultores ad hymnos illi canendos adhortatur, ipsi sui exemplo precen-
tibusque Dei nomen iam nunc & in æternum predicare, ceteris predicandi ac celebrandi ius,
tamque preclara per vniuersum terrarum orbem perpetuè sese afferunt argumenta. Exclama-
tiones ad ipsum ferme modum. Equi uerò Deum Domino Deus noster simili? qui supremum
illud calum incolit, & inde aonia, quæ infra se sunt, ac geruntur, cum in celis, tum in terra,
propè omnia ac cetera: quæ capem & regnum è pulvere, imò stercore uelut suscitai, quem
sedere faciat totis principes, & quidem populi sui principes: qui diuque facit ut mulier sterile
auiat, fiat secunda, dique numerosa prole tandem lateatur.

1 *Laudate firmi Domini, &c.* Propositio, quæ est exhortatio ad celebri idem Deum. *Serm.* Græ. & Lat. *parvi*, id est, serui: ne putes ætate pueros notari. Aquila, Syni. & Theodotio *firmi* vesterunt. D. Hieron. *serui*.

2 *Sit nomen Domini &c.* Ipso exemplo præter, sequæ dramaturum laudum *argu* & ducem præber.

3 *A solis ortu &c.* Ratio cur optet æternum celebrari Deonomen, quod per totum orbem terrarum eius celebrandi oculis nostris quotidie tot ac tam præterlata se ingectant argumenta. Kimhi observari dicit *a solis ortu usque ad occasum eius*, quod illud spatium supralineam æquinoctialem præcipuum sit præterterre habitabilis. Quidam exponunt *a solis ortu usque ad occasum eius*, à mane ad vespertinam, id est, perpetuò. Malè. Nam *מזרח* *mizrach*, locum orientem ortus significat, non terminus. In sententia Kimhi non laudabile, sed terribile est verendum. Atque ille sic ferme interpretatur hunc versum, Mortales omnes, quotquot sunt ab Oriente ad Occidentem, Deum laudant. Erunt enim in ijs sunt, qui colant stellas & planetas, omnes tamen farentur dari primam ac supremam causam: quo sensu putat dixisse Malachiam cap. 1. 11. *Ab ortu enim solis usque ad occasum noster magnus (est) nomen meum in Gentibus*. Sed illud Malachiæ de vocacione Gentium esse intelligendum demonstrat id quod in eodem versu statim sequitur, *Et in orientem sacrificatur (est) offerretur mihi mero, & oblatione munda*. Frustra nunciant illi se expedire Hebræi, etiam nullam partem non se vertunt.

4 *Excelsus super omnes gentes &c.* Sensus, Deus omnibus simul gentibus sublimis dominatur, & supra cælos ipsos gloriam suam attollit. Extra & alij sic ferè explicant, Excelsus est Dominus omnium Gentium,

A imò & cælorum ac cælium laudibus.

5 & 6 *Quis sicut Dominus &c.* Quoniam Genesim meminit, quæ pro dijs habebant cælorum exercitum, idcirco nunc ait, quis verò in omnibus dijs populorum similis Deo nostro, quam supremo cælo supra omnia habitans, omnes qui infra se sunt, omnesque illorum actiones, cum in cælo, tum in terra, videt ac cernit? *Quia in altis habitas: &c.* In Fonte cum singulari emphasi, qui exaltas te, vel locum ad habitandum. *Qui humilis ac demittit se ad videndum.*

7 *Suscitans à terra inopem, &c.* ex gr. Ioseph, Moysen, Davidem, Danielem, & alios. *A terra, prop. pulvis.* *Dei inope*, id est, ex infima conditione, & humiliori fordido loco.

8 *Et cæcos, seu sedere facis &c.* Nō tantum inopē è pulvere ac stercore erigit, sed etiam adsciscit & sedete illū facit inter principes, & sui populi principes quidē, quæ maxima est dignitas. Simile in Anaz Cananeo, 1. Sam. 2. 8. *Suscitans de pulvere egenum, de stercore levat pauperem, visitans faciem tuam principibus, & salum gloriatur faciem tuam.* Subditur ibi ratio, *Domini enim sunt cæcætes terra, & posui super eos orbem.*

9 *Qui habetere facit &c.* Qui facit ut ea quæ antea sterilis fuerat, & solitaria, habetere in domo, hoc est, in familia, multorum liberorum mater, & quidem gaudio cumulata. Deus est qui aperit vulvam, & claudit, & facit ut sterilis pariat septem, & quæ multos habebat liberos, infirmetur. Id profecta est Anna fecunditatem experta, 1. Sam. 1. 5. Huius rei exemplum in Sara, Rebecca, Anna, Elisabetha Ipsi loquutioni *habetere facit sterilem in domo seu domum*, par occurrat Ps. 68. 7. *Deus habetere facit sterilem in domo*. Haud dissimile illud 1. Sam. 7. 11. *domum faciet habi domum.*

PSALMVS

CXIV.

CXIII.

VERSIO

NOVA.

VETUS.

Nexitu Israël de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro:
 2 Fuit Iuda^a sanctificatio eius, Israël
 potestas eius.

a ad verb
 in fin. tot
 tem. tot.
 b. d. m. m. m.

c ad verb
 d. m.

d. m.

e. f. m.

3 Mare vidit, & fugit: Iordanis conuersus est retrorsum.
 4 Montes subsilierunt vt arietes: colles sicut^c agni ouium.
 5 Quid tibi, mare, quòd fugisti? Iordanis, (quòd) conuersus es retrorsum?
 6 Montes, (quòd) subsiliisti sicut arietes: colles, sicut^d agni ouium.
 7 A facie Domini contremisce terra: à facie Dei Jacob:
 8 Qui còuertit petram (in) stagnum aquarum, & rupem in fontem aquarum.

Nexitu Israël de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro:
 2 Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israël potestas eius.

3 Mare vidit, & fugit: Iordanis conuersus est retrorsum.
 4 Montes exultauerunt vt arietes: & colles sicut agni ouium.
 5 Quid est in mare quòd fugisti: & in Iordanis, quia conuersus es retrorsum?
 6 Montes exultasti sicut arietes, & colles sicut agni ouium.
 7 A facie Domini mota est terra, à facie Dei Jacob.
 8 Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.

COMMENTARIVS.

Atque me
 tunc.

EST totus Psalmus historica quedam narratio, in qua breuiter exponuntur miracula, quæ Deus edidit, cum Hebræi ab Ægypto in terram Chanaan traducerent.

1 & 2. *Nexitu Israël* &c. Huius & sequentis versus hæc est sententia, quum Israël ex Jacobo videlicet pollet, ex Ægypto, & barbara gente exeeretur, tum illos præsentem Deos separatos à prophanis populis sibi consecrauit, voluitque esse gentem cui peculiariter dominaretur. quoniam sensus illis ex Ægypto egressis dicebat Deus Ex. 19. 5. & seq. *Quia ergo si audiendo audieritis vocem meam, & vobiscum iussu meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra. Et vobis eritis mihi in regnum sacerdotale, & gentem sanctam.* Nomina Iuda & Israël, quia hic collectiue vsu ponitur pro gente Iudæa & Israelitica, hebraicè conuincuntur cum verbo gen. 28. *Israel* peculatiue accipitur, quòd illa Tribus inter ceteras principatum quendam iam tum obtoneret. Vide cum per desertum sibi si-

gnis castramoueret Israëlita, prima ceteras antecessibus Iuda, vt est Num. 10. 14. *Eni.* Relatiuum absque antecedente. Referendum esse ad Deum facile ex circumstantijs orationis colligitur. Præterea connexionem fortasse habet hic Psalmus cum precedente, quem Kimhi putat veluti exordium huius præmitti.
 3. *Mare vidit, & fugit.* Protopopone, qua significat Rubrum mare, vltio Israëlitarum exetitu perterritum, ei cessisse, & sicutum ac libeum iter perbuille. *Iordanis conuersus est retrorsum*, quum Sacerdotibus, qui Arceas præferebant, ingressis Iordanem, & pedibus eorum in extrema aqua inclis, testiterunt supernè desiliences aque, & in cumulum assu exetum, insitque montis iurum acruum quàm longissimè. Lege Ios. 3. 15. & 16.

4 *Montes subsisterunt* &c. Mihi respicere videtur ad montem Sinai, quem contremisse, mirandūque in modum concussū fuisse legimus, quoniam Deus datus testem eū descendit. Vide Ex. 19. 18. *Montes* dicit, vel montes monti Sinai vicinos volens significare, quos quoque probabile ad Dei aduentum contremisse: vel monti Sinai colles subiectos montium nomine appellans; & huc cōvenit posterius membrum. Verbum *subsistendi* videtur metrum potius hīc dicere, quā in latinitate, quod probat præteritū vers. 7. & optimē anctibus & agnusquadrae, qui currentes ac frangentes subsistunt.

5 *Quid tibi mare,* &c. Interrogatione, in qua est propositio, narrationem amplificat.

6 *Montes, (quid) subsistit* &c. Quid vobis, o montes, &c. In hoc & superiori versu posuerunt verba, quæ in fonte suae temporis futuri præteriti reddi, quasi res, quæ adhuc hanc, represententur: id quod à Porris per sepe fieri videmus ad maiorem emphasim exprimendam.

7 *A face Domini* &c. Ipse responderet ad interrogationem terræ factam: & concisa

est responsio, sic dilatanda, Oportuit proferre, o terra, te sic contremiscere. & nunc ad Domini conspectum contremisce. Se verba in superioribus versis, acceptis in præsentia, plana est sententia: Et verò habes eura ad Domini conspectum contremiscas. Sunt qui verbum *in facie*, non exponant in imper, sed in iussu. & id pro proprio nomine primæ personæ accipiant, hoc sensu, *A face Domini contremiscas* &c. terra: ad verb. *contremiscere meum* (ego) terra: &c. quasi sit ipsius terræ responsio. Vltimo modo accipit Kimhi. Magis est in promptu prædictam vocem accipere in imper. Vocibulo *terre* completitur mare, Iordanem, montes, & colles.

8 *Qui convenerunt* (in præf.) *petram* &c. petinde ac si diceret, Quidni contremiscas, o terra, vel, Quidni contremiscam ego terra ad conspectum eius, cuius tanta est vis & potentia, ut termini carnis nullo negotio possint mutare, adeo quæ petras & tupes durissimas in magna & fontes converterere. Illud quoniam ait, respicit dubio procul ad historiam Ex. 17. & Num. 20, quæ iam haud semel exposita sunt.

PSALMVS

Græco & Lat. est consilium præcedenti.

CXV.

VERSIO

VERVS.

NOVA.

NON nobis Domine,
non nobis: sed nomini
tuo da gloriam.

Super misericordiam
tuam, & veritatem tuam:

nequando dicant Gentes: Vbi est Deus
eorum?

Deus autem noster in caelo: omnia
quæcumque voluit, fecit.

Simulachra Gentium argentum &
aurum, opera manuum hominum.

Oculus habent, & non loquuntur: oculus
habent, & non vident.

Aures habent, & non audiunt: nares
habent, & non odorantur.

Manus habent, & non palpant:
pedes habent, & non ambulant: non
clamabunt in gutture suo.

NON nobis Domine,
non nobis, sed nomini
tuo da gloriam: propter
misericordiam tuam;
propter veritatem tuam.

Nequid dicant Gentes, Vbi (est)
nunc Deus eorum?

Deus autem noster in caelo: omnia
quæcumque voluit, fecit.

Simulachra earum argentum &
aurum, ² opera manuum hominum.

Oculus ³ habent, & non loquuntur:
oculus habent, & non vident.

Aures habent, & non audiunt: nares
habent, & non odorantur.

Manus habent, & non palpant:
pedes habent, & non ambulant: non
mullant in gutture suo.

8 Similes illis fiant qui faciunt ea,
(&) omnes qui confidunt in eis.
9 Israel spera in Domino: adiutor
eorum, & protector eorum est.

10 Domus Aaron sperate in Domi-
no: adiutor eorum, & protector
eorum est.

11 Qui timeis Dominum, sperate in
Domino: adiutor eorum, & prote-
ctor eorum est.

12 Dominus memor fuit nostri: be-
nedixit, benedixit domui Israel, be-
nedixit domui Aaron:

13 Benedixit qui timeat Dominum,
pusillis cum maioribus.

14 Adiuuat Dominus super vos, su-
per vos, & super filios vestros.

15 Benedicti vos Domino, qui fecit
caelum & terram.

16 Caelum, caelum Domino: terram
autem dedit filijs hominum.

17 Non mortui laudabunt Domi-
num, neque omnes qui descendunt
in silentium.

18 Sed nos benedicemus Domi-
no, ex nunc & usque in seculum.
Alleluia.

8 Similes illis fiant qui faciunt ea: &
omnes qui confidunt in eis.

9 Domus Israel speravit in Domino:
adiutor eorum & protector eorum est.

10 Domus Aaron speravit in Domino:
adiutor eorum & protector eorum est.

11 Qui timeat Dominum, speraverunt
in Domino: adiutor eorum & protector
eorum est.

12 Dominus memor fuit nostri: & be-
nedixit nobis.

13 Benedixit domui Israel: benedixit
domui Aaron.

14 Benedixit omnibus, qui timeant Do-
minum: pusillis cum maioribus.

15 Adiuuat Dominus super vos: super
vos, & super filios vestros.

16 Benedicti vos à Domino, qui fecit
caelum, & terram.

17 Caelum caeli Domino: terram autem
dedit filijs hominum.

18 Non mortui laudabunt te Domine:
neque omnes, qui descendunt in infer-
num.

19 Sed nos qui vivimus, benedicimus
Dominum, ex hoc nunc & usque in se-
culum. Alleluia.

COMMENTARIUS.

VELGO Hibeas hic novum Psalmum facimus. At Græci & Lat. cum precedente can-
iungunt. Et Kimchi vocat in quodam libro non esse hic initium Psalmi. Peccaten
in libro, cui titulus Lament, idem est hic Psalmus cum precedente. Sed, si modo literæ discern
quod sentit, novus hic incipit Psalmus. Hoc persuadet argumenti diversitas. Deinde & ma-
ior pars Hebraeorum codicum, in quibus hinc ducitur unum Psalmi. Accedit Eusebius, que
testis est in quodam libro tituli Græci codicibus eodem se reperisse. Perre videtur hic Psalmus
conscriptus in Græci: & publicæ calamitatis populi Israëlitis. Quod enim Psalmi Deum erat ver-
su 2. ne potius suum nomen iudicis haberi inter Gentem, illud verò argumentum est, tunc
impetris hostes istius populi in errorem fuisse, ac vehementer ille insulsi, presentem quam in Deo
spem posuerit. Ad qua tempora referendus sit hic Psalmus, non liquet. Quidam Hebraeorum
censent à Moysi & Israëlitis precibus, que continentur hoc Psalmi, factæ tunc, cum iuxta Ka-
labrum mare ab Ægyptiorum exercitu obsiderentur, & conclusi undique, timuerunt valde, clama-
veruntque ad Dominum, ut est Exo. cap. 16. Alij à Chanaan, Mesopotamia & Azaria, cum
essent in servitute: alij denique à Mardochæ & Estere, cum Aman cedere Iudeorum gentem ma-
luerat. Fieri esse hic Psalmus à Davide isti censent, quam enim regis hostes populo aggressi
fuerint, ista, aut singulare aliquod periculum à Gedeone imminuerit. Iam ista, hoc situs &
contextus huius carminis. Primum, inducuntur Israëlitis eorum Dei implorantes, & precantes
Gentibus omnem videns Deum necessitatem precibus postulantes, ac sese aduersus hostem in-
solantes, & omnia omnia confirmantes contemplatione potentie veri Dei, & à regione va-
nitatis dolorem, & dolulaturarum, quas optant dolorem fieri similes. Inde igitur comen-

dom transiunt ad exheredationem, quod se invicem, et apostatam Aaronis familiam, ut Deo peculiariter sacram; & omnes alios religioſos homines, reſpondens, ac tribuens à Domino ſolis, certe ſuo ſtiper et propinquitati perpetuo quum expectare. Domine, inquam, qui habuiſti noſtre tantum gratiæ, perge dabo proci beneſacere et ſonare: tam angeli in dictis magis ac magis ſuam legem vult, deſiderio reſpondet beneſacientiam, à Iſrahel, quos ille ſolis & terre condidit in gratiam receptis, quod ſolum ſolum ſit iudicandis, terram adeo habitandam hominibus, à quibus ſacrosanctum ſuum nomen celebratur. Quod ſi nri gentem tuam, à Deus, inſigne cunctis nuntiis ſacram à propinquo, ſiqui ignorantibus populi deſeri permiſſo, qui xam ſancti tuius inter mortales gloriam celebrantur. Serua nos igitur, ut ſuperſites tam nunc, & perpetuo tanto nomen in terris predilectum.

1. *Nex nobis Domine, &c.* Sensus, Et ipso tyrannidi hostis, non gloriæ nobis omnium, sed tui causâ. Ipse Deuridich Esa. 48. 11. *Propter me, propter sui causâ, non veni blasphemare:* ad verb. *nam quomodo possum tur sub nomine meo?* & gloriam meam alteri non dabo. Hauc igitur causam p[er] se semper in suis precibus adfere æque allegari debet, non sua merita, Daniels exculp[ati]o, qui cap. 9. 18. sic orat, *neque tamen tuas gratias attendas nisi in præsentatione preces auct[orit]atis tuæ, sed in misericordiam tota multa.* Verfus Job. Exaudi Domine, placui Domine, attende Domine, & fac me iustum, propter iniquitatem in qua inveni: &c. *Nex nobis Repentini ardorem in dicit.* Propter misericordiam tuam, quâ erga omnes estis, propter clementiam, seu fidem tuam, quâ præstas semper promissa: nobis autem opem totos pollicuit es. Kimhi videri velle cōcedere stulticiam huius versus cum Psalmi præcedente, si enim fecisse habet, Sicqu[am] fecisti in misericordiam tuam maioribus vobis, quos ex Aegypto educaisti, sic facies vobiscum in omni generatione, & generatione. Et licet indigne sumus, faciet tamen, ut vobis æquifit quilibet, sed solus tui vivitur. Nam etiam illi indigni fuerunt, ac solum in libe-
randis gloriæ tui omnibus, & fœderis cum Patriarchis tui rationem habuisti.

2. *Pe quid dicunt &c.* Senſus, Da gloriam
nomini tuo, ue forte per ludibrium rogi-
tent prophetam illi populi. *Plē (g)* *ann.*
Deus tuum, cui ſe ideo charos, & qui cum
illi fuerdis eſſe iactant: Ad te ſem illud
Moſis Num. 14. 19. & ſeq. dicunt *Genes.*
que audierint ſanctum tuum, in ſane modum.
*Quia non potuit Demetrius introducere populum
ſuum &c.* Deut. 9. 28. *illi ſiſt dicunt ha-*
bitauerit terre, unde idcirco nos, Pſoppere
quid non potuit Demetrius introducere inter-
num. *an quid dicunt &c.* &c. Impio ſuit vix
illa Rablani a. Reg. 18. 34. *vellet audire*
Eſayum, qui vos deceptus, dicunt, Dominus li-
berabit nos.

3. *Deus autem* inquit emphaticè &c. Quasi dicat, Infelices erant uerò & infans populi, qui uelabant quærere in meos Deum uostrem, & suorum Deorum, si tamen aduocati De di-

^A ceudi sunt Dij, discriminis iustitiae: Deum enim iustitiae docet. Deum iustitiae in oculis

quum ait, vult inferre occulta propheti
deor Gentium, de quibus dicitur res, non
esse in celo: indeni quum dicit, *Quippe
quatenusque vultis, fecit*, vult inferre tantum
abolle ut illi possint quæ velint, et etiam
velle nihil possint, quippe qui tantum sine
meta simulacra ex argento & auro confa-
ta: *Ne.*

4. *Simulachra earum* Géricum argenteum &c. Hoc & tribus frequentibus vesiculis gra-
pantur depropter Idolorum, in quibus Gen-
ter seducuntur collocahant, vanitati. Ac
primam illa vocat אֲשֵׁרָה *ascherah*, quæ vox
deserere, seu dolorem afferentem sonat, quod il-
la fuit cultoribus nihil aliud eandem quam
dolorum afferatur. Quamvis ex argenteo aut
auro efflata, & quidem hominum mani-
bus, inferre vult illa vix posse vilius bene-
ficium in homines conferre, quam quod

Deum operâ cœlantes, ut homines potius illorum diâ dicendi sint. Deinde *opera magna hominum* quomodo ait, videt eorum per æfem iustitiam, qui iustis atque iuribus simulachris cultum atque honorem deferunt. Quis Iohannem, Iunam, & cætera eiusmodi illius Dei opera pro diis colunt, non ita magnam Deo iniuriam facere videntur: at qui sua aut aliorum magni honoris Deum fingunt, multo minus, quæ par est, de Deo sentiunt, de se autem nimis magnificet, qui Deum se facere possunt: imò Deo ac sibi iniuriam faciunt, dum suo opera inquam dominus supplicent.

j. 6. 7. *di habens* &c. Significat his tribus
verbis idola videntium quidem esse ima-
gines, & simulachra, sed omnino sensus ex-
plorata, ideoque frustra illorum opem im-
plorari. *Nam moriens* &c. Senfus, tan-
tūm adest vt ore loquatur ac voce distincta
& articulata, vt vel mutis in ipso gutturo
non valeat. Hanc vni esse verbum ^{אֵלֶּהֶם} *hæhū*,
piohar Kimhi ex illo Esa 38, 14. ^{אֵלֶּהֶם} *hæhū*
et hæc sicut moribundæ columbæ.
8. *Seniit tibi pater qui facient ea*, aut fieri
curant, &c. Imprecatio, cuius hæc senten-
tia. Idolorum arduos & cultores, sicut

orant scilicet expectent se probant, dum idolis fabricandis, ac colendis inanibus & sensibus carentibus summi lacrimas dant operam, ita, uti digni sumi, sensui piiscentur, ac destituantur, videntes non videant, audientes non intelligant, cerum & consilium semper incerti, atque ignari, nescientes ipsi quid agant. Ezra & Kimhi hunc versum imprecantem volumi accipi. Alij accipiunt enuntiatiuū, quasi diceretur, Idolorum artifices & cultores non minur sumi stupidi, quā idola ipsa. In horum sententia verendum *Sentes ubi sunt* &c.

9. *Isra' Israhel* &c. Sensus, Cum igitur israhel, confidat impijs Gentes idolis suis: ait, o, Israhel, sperare atque expectare opem a Domino, qui cecidit est Israhelitarum elypeur, atque propugnator. Sic se invicem adhortantur Israhelites, quos Vates in toto Psalmo loquentes inducit. *Isra'el spera* accipit nū collectiuū. Graecini & Lat. verbum *ἠσπασα* *basach*, in his versibus clarum est alijs punctis legisse, quā quæ hodie extant.

10. *Domus Aaron*, hoc est, Sacerdotes, qui soli ex omnibus nomination compellantur, ut peculiariter Deo dicere & consecrari, & qui vi doctrina, sic etiam exemplo ceteris omnibus debent præcipere. *Eorum*, qui sumi domus Aaron.

11. *Qui timetis Dominum*, &c, hoc est, Et vos omnes peculiariter, qui erga Deum omnis religiosi, &c.

12. *Domus memit suis iustis* &c. Sensus, Dominus, qui habetis iustitiam cutam magnam abiecit, quæ sua est misericordia, pergecudis procul benefacere. *Benedicti, benedicti* &c. Repetitio eiusdem verbi ingentem obtrinet emphasim. Ex Kimhi poterit etiam verti e *benedicti*. Sic & in sequentibus versibus. Porro eādem sententia distributione virtutis, quā mox antea, ac primo loco Israhelitas omnes ponit, deinde scilicet Sacerdotes, & Lenitas, ac pios omnes & religiosos Dei cultores.

13. *Puisti sen parvorum matrem* &c. Sensus, Non est personarum accipio apud Deum, qui pusillum & magnus fecit æqualiter est eura de omnibus, cum nobilibus, tunc vilestis quibuscumque: ac neminem, modo dignum, inorum beneficiorum expectem esse patitur.

14. *Adiuverit vel Adiuverit bona* sup. *Domini* &c. Sensus, Augebit vel augeat in dies magis ac magis suam beneficentiam erga vos, erga vos, inquam, & libet or vestror.

15. *Benedicti vos* &c. Ratio precedentium versuum in modum exclamationis. *Qui fecit celum* &c. atque adeo nostrā causā quodcumque libitum est, facere nullo negotio poterit.

16. *Celum, celum Domini* &c. Ex occasione, quia celi & terræ in mox precedente versiculo mentio facta est, nunc dicat, Celum Domini tibi rennat, terram verò hominibus habitandam concessit, scilicet efficit in terris, qui diuinum nomen venerantur, cuiusque laudes predicarent. Scilicet igitur inferi, & ad terrā, *Non mortui laudabunt*, in tertis nuntiam, &c. consensu qui mox afferretur. *Celum, celum*, inquam. Græc. & Lat. *Celum* vel. *lia* & Child.

17. *Non mortui laudabunt* &c. In celis quidem nunquam defunt, qui Deum celebrant. sed voluit Deus gloriam suam non tantum in alio seculo prædicari, sed etiam in his terris, in quibus idcirco suam Ecclesiam collocavit: quod fieri non posset, si pī omnino ab impijs delecerentur. Hæc igitur sententia est huius versus, *Non mortui* &c. Si, Domine, permittit nos gentem tuam ab impijs nationibus deleri, quæ raris lauder in terris prædicabit? An mortui nos tamen nomen in Ecclesia celebrabunt? Vide ad vers. 6. Pl. 6. necnon 10. Pl. 30. *Inflexum*, id est, sepulchrum, sic nominatum, quod ibi perpetuum sit silentium, & ut ait Kimhi, in sepulchro corpore si ita sepulchris inui. Hinc etiam Latini *silentes* pro mortuis dicunt. Ex Ezra vertendum *in exesum*, id est, locum excisionis, eodem sensu.

18. *Sed vos benedicti* &c. Sensus, At nos si imperitantes esse volueris, (debet enim ius obquid suppleri, ut hæc versus respondeat ad præcedentem) etiam profecto cum nū laudem assidui præconet in terris, nec cessabimus vagari, quoad vita suppetet, etiam nomen inter homines celebrare. Scilicet nos igitur non nostrā, sed tui nominis causa. In his postremis versibus latet atque includitur etiam modi aliqua petitio, quæ cum principio Psalmi coniungitur.

PSALMVS

CXIV.

CXVI.

VER S I O

VETVS.

NOVA.

ILEXI, quoniam ex-
audiet Dominus vo-
cem orationis meae.

2 Quia inclinavit au-
rem suam mihi: & in diebus meis inuo-
cabo.

3 Circumdederunt me dolores mortis:
& pericula inferni inuenerunt me.

4 Tribulationem & dolorem inueni: &
nomen Domini inuocaui.

5 O Domine libera animam meam: mi-
sericors Dominus, & iustus, & Deus
noster miseretur.

6 Custodiens paruulos Dominus: hu-
miliatus sum, & liberaui me.

7 Conuertere anima mea in requiem
tuam: quia Dominus benefecit tibi.

8 Quia eripuit animam meam de morte,
oculos meos à lacrymis, pedes meos à
lapsis.

9 Placebo Domino in regione uiuo-
rum.

10 Credidi, propter quod locutus sum:
ego autem humiliatus sum nimis.

11 Ego dixi in excessu meo: Omnis ho-
mo mendax.

12 Quid retribuam Domino, pro omni-
bus quae retribuit mihi?

13 Calicem salutaris accipiam: & no-
men Domini inuocabo.

14 Vota mea Domino reddam coram
omni populo eius: pretiosa in conspectu
Domini mors sanctorum eius.

15 O Domine quia ego seruus tuus: ego
seruus tuus, & filius ancillae tuae.

16 Dirupisti vincula mea: tibi sacrificabo
hostiam laudis.

ILEXI, quoniam ex-
audiet Dominus vo-
cem meam, (&) de-
precationes meas.

2 Quia inclinauit au-
rem suam mihi: & in diebus meis in-
uocabo.

3 Circumdederunt me dolores mor-
tis, & pericula inferni inuenerunt
me: tribulationem & dolorem in-
uenui.

4 Et nomē Domini inuocaui, Quo-
so, Domine, libera animam meam.

5 Clemens Dominus & iustus, &
Deus noster misericors.

6 Custodiens simplices Dominus:
attenuatus fui, & liberaui me.

7 Reuertere anima mea in requiem
tuam: quia Dominus benefecit tibi.

8 Quia eripuisti animam meam de
morte, oculos meos à lacrymis, pe-
des meos à lapsis.

9 Ambulabo coram Domino in
regione uiuorum.

10 Credidi, propter quod locutus
sum: ego oppressus eram valde.

11 Ego dixi in precipitatione mea,
Omnis homo mendax.

12 Quid retribuam Domino pro
omnibus quae retribuit mihi?

13 Calicem salutaris accipiam, &
nomen Domini inuocabo.

14 Vota mea Domino reddam nunc
coram omni populo eius.

15 Pretiosa in conspectu Domini
mors sanctorum eius.

16 O Domine, quia ego seruus tuus,
ego seruus tuus, filius ancillae tuae: di-
rupisti vincula mea.

17 Tibi sacrificabo hostiam laudis.

& nomen Domini invocabo.

18 Vota mea Domino reddam nunc
in conspectu omnis populi eius :

19 In atrijs domus Domini, in medio
tui, Ierusalem. Alleluia.

Et nomen Domini invocabo.

17 Vota mea Domino reddam in con-
spectu omnis populi eius, in atrijs do-
mus Domini, in medio tui Ierusalem.
Alleluia.

COMMENTARIUS.

Arguunt
DEUM.

H F N C Psalmus aly ad illam historiam referendum videtur, quae descripta est 1. Sam. 23. quando à Zophai proditus David, patris obfuit, quem à Saulis exercitu comprehendere-
runt. Sed in istius versu mentis fit verbum H misit, quae temporis Saulis ad hunc prout Iobis
erat, videtur Deo, ut ipse saltem, iussisset. Alij igitur ad historiam Alsaloni asserunt, quae
descripta est 2. Sam. 14. 25. & sequens. Igitur, ut dicitur quid sit, patet hunc Psalmum
muni à David conscriptum, statim ob illata AITA Dei in iustitiam David, quoniam sedisset Rex
in domo sua, & Dominus dedisset ei requiem ab universis inimicis eius, ut ista 2. Sam. 7.
1. Id est credam, facie similitudo, et praesentis praesentis versus, in quo asseritur deum Dei,
& H misit, ut sit iustitia. David porro in his Psalmis arceam primam disposuit, qui, ap-
planctus vocem semper exaudiat, qui utitur ante totos praebens praestantia si eius opem
implorat, quoad vivit. Inde exponit si non sicut ut maxime periculis fuisse, sed semper
ad Deum confugit, cuiusque elemosinis, iustum, benignum, & simplicem confertur. Ex-
ponit, qui sibi ad extremum tribuit nungam deservi. Et quoniam summa tam libertate po-
tuitas, sit sicut compitis, Enge igitur, à mea anima, fratre tuo ac libertate tibi à Deo
concesso : non deum per illam tibi huius sicut versum in his teris, ei qui servare. Equi-
dem ego Deo praestitum certis castris nungam, ut quoniam maxime urgebant pericula,
semper statim, nec dubitavi etiam dicere, mentis quoniam regni me nungam pericula co-
sisterem. Praestitum Deo si obstringit ad gratitudinem, praestitum praestitum pericula tam se
vota, et celebratum H misit in patris consuetudine pericula tuas beneficia, cui quilibet
sit p, ut eis huius temere nungam moris thysat, ex suo exemplo nungam deducit.

1 Dilecti vel potius Dilige (significatur enim continui actus) Dominum sup. hoc est, Iure merito diligo Dominum totius amoris meus est Dominus. Propositio totius Psalmi uno verbo continetur. Simile est exordium Psalmi 18. Quoniam exaudiat (in Heb. est verbum fut. temporis ad notandum conditionem actum) Dimittis ille vocem meam, (&) deprecatus sum meum. Ratio propositio. Ad mentem Kmh & aliorum vox Domini, non ad exaudis, sed ad dilecti seu dilige pertinet, ad istum modum, Dilige Dominum, quoniam exaudiat vocem meam &c. Ad mentem Rali & Ezra vettedum esset, Dilige summo pete desiderium quid (er) exaudiat Dominum &c. Faciem meam, &c. Ex quibusdum, qui, teste Ezra, putant Iod m. 17 p. kal, esse paragogicam, verum posset vocem deprecationem meam. Ac sic accepere Graeci & Latini. Ezra oculus exponendum vocem meam (m) deprecationem meam. Alij putant per appositionem dici vocem meam, deprecationem meam, quasi dice-
retur, vocem meam supplicem ac deprecatorem. Dicitur etiam, peccata mea quae sunt propterea impetanda

2 Quia toties misit me ante &c. & idcirco

A in omnibus diebus meis invocabo eum in opem, non alium, quia habemus nihil bene successu.

3 Circumsiderunt me dolores &c. Sensus, Toties me obsecraui moris bonos & pericula, ac sanibus iam veluti constan-
tiam tenuerunt. Nam 17 p. cheul, dolores funium testar constingentes significat, adeoque ad rem est notandum verbum.

Pericula infirmi, ad verb. angustia spalechri

B mutaverunt me. Idem alijs verbis repetit. Simile est initio Pl. 18. Addit tribulationem & dolorem meum, promittit ac si diceret, non solum me pericula invenerunt & comprehenderunt ingentem, sed hanc semel etiam non cogitans quasi vtero me illis obiecti. Refert Rod 11

C huiusmodi suam, sed sunt passus capientur bonum, & aut laqueis comprehenduntur, sit capientur bonum tempore malo, quoniam in ista simile sequuntur, hoc est, quoniam eos impii omnes calis ebraunt. Huiusmodi bonum rem, sapienter omni ratione invenerunt, ac iustis & ignorant calis iustitiam sequuntur, & in illam meam, & quasi ipone praeciperetur, dum nungam istud vicio. Tamen est illud Hebraeorum sermone Proverbum, Pides bonum non spondens per 11

et ubi queritur, illud dicitur. Cuius proscripti
sententia est, Homo enim sepe iniprudenti
currere in flammam exitum, dumque fu-
mum vitat, in flammam, quod dicitur,
seipsum coniohere. Ea enim vis est fusi, si
tamen hoc vocabulo fusi vi hominis Chri-
stiano, vel hominem sequentem commo-
dum atque vulgarem plerumque in duct-
um profinis partem trahati non secus atque
videmus orbis caelestes, dum ab alto in
occasum sponte ac proprio motu feruntur,
à prima & suprema sphaera in ortu rapi. Vnde
Epictetus in Enchir. in quoniam incepto
hæc aptanda esse ait: Disc me, d' Inpiter,
& tu, Fatum, eò quò sum à vobis destina-
tus: sequar enim alacriter. Quòd si nolue-
ro, & iniprobns ero, & segnar nihilomi-
nus.

4 Et tunc, quum effemini illis periculis,
 scripet *patres Domini in urbane*, his verbis,
 Q. 1/8, Domine, &c.

y & 6. *Clementis Domini &c.* Sic compe-
 dendus hic, & sequens versus cum præce-
 dendis, Dicam igitur id quod & ipsa in
 me nunquam non sum expertus, Deum
 verè elementem esse & nullum, qui non su-
 am innocentes opprimat, neque vquam
 obliuiscatur operis eorum, i ipsi lingue eu-
 ram gerere eorum, qui candido ac sincero
 sunt animo. Quoties enim profusum adma-
 erat de me, nil oportuè mihi fuisset opo-
 siturus *Simplex*. In Fonte est *GRÆCÆ*
præham, quæ voce Kibbi valere intelligitur
 eos qui rerum imperiti nulla arte aut in-
 dolentia depellere possint penam, sed
 totos se Deo rursus committunt, cum
 eos qui erit prudentia & experientia valent,
 non tamen igitur utitur. Ad sensum viden-
 tur Græcæ & Lat. interpretari *potius*, vo-
 lentres eos significare, qui toti à Deo pen-
 dent, quemadmodum puer adhuc pet-
 æntem libi consilium non valentes, à pa-
 rentum cura.

7. *Reuertere ad uia mea* Sec. Agendum nunc, inquit, David uidens & Sauli tyrannide proflis liberatam, & in regno confirmatum, & mox amantia, nunc conqueſce, & primum liberare uero, siſque iam læta & tranquilla. *Id requiescit in me, lib. cum ſingulari energia in nunc. ut intelligamus, id requiescit, id eſt ſuſcipe laboribus. Quia Dominus beneficit tibi.* Potes uertere *tribulatio tibi fecundam iuſtitiam tuam.* Quo ſenſu dixit Pf. 18. 21. *Tribulatio multa Dominus ſuſcipiens inſiſtitum meum.* Sec. Ibi eſt uerbum *תָּסֵב* *gamal*, ſenſu hic: de cuius quodam uerbi ſignificatione dictum eſt ad uerſ. 6. Pf. 2 & alia.

‡ *Erupisti amaram lucem* &c. Solita, & triumphica ad Deum apostrophia, quem

A seniebat praesentem tibi adesse. Per eam
antem explicat posterius meumum prae-
cedentis versus. *Antemum meum*, id est,
me, vel vitam antem. Vide ad verba Pl. 6.

Oculus meus (hebr *ayalim rocam*) = *lachrymas*, quibus cogebat deplorare meas miseras.

Pedes meus (heb. *pedem meum*) a lapsu,
hoc est, reuocasti ne tuerem, ac succumbere-
rem. Simile est Ps. 56. 14.

9 *Ambulabo coram Domino* &c. Sensus, Designat deinceps securus firmam administrationem in hac vita. Quid sit *ambulare coram Deo* seu *Domino*, dictum est iam ad veti. 14. Pl. 56. ubi hanc simile occurrir.

10. *Credidi populi quod seu propheta locutus
fuit: &c.* Lat. interpret. Cuiusmodi securus
lunae & sequentes versus ad praecedentes
disiungit, & alim ad inspectore Plalmum fa-
cie. Verum Hebraei, atque etiam Syrus, con-
iungunt. Distingunt, vel no, parum re-
ferre. Sanè enim, si alius est Plalmus, vni-
tamen & idem habet argumentum, & quæ
hic dicuntur, facile colligunt cum iis quæ
praecedunt. Agellius, Episc. Aterentis,
exillat quæ sequuntur, Hebraeos cum su-
periore Plalmo coniungere, & vnum pu-
tare, & rectè: nam & inquit, idem argu-
mentum est, & superior versus ita cum hoc
nexus est, vt vnum esse coniungat. Ra-
bbinus & sequentes vtrumque ad istum
modum exponit: *Credidi* hoc quod Siba re-
ferebat de Philistinis, *quoniam locutus sum*, ac
dixi, *Tua signamenta, quæ facturus es philis-
tini.* 2. Sam. 16. 4. Ego dixi in precipua-
tione tui festinationem meam, quoniam scilicet ce-
lesti tua declarare Abialoni impetum.

Omnis homo mendax, hoc est, fallax, proinde ac si diceret, Exponat certissime Absalom filium me, & omnem Israelitarum, quos maximis beneficiis deinceps perfidiam: idcirco facile fidem habeo verbi Sibae, ac credo ipsum etiam Miphiboseth à me defectur. Si ferè Rati. Sed hæc explicatio fortassis nimis longè pectora videbitur, angustiorque. Si ergo exploro: *Credula* semper Samich, qui Dei verbum regnum mihi fuerat pollicitus, & quandoque omni ex parte mihi pericula imminuerent, nunquam tamen vacillavi: eam ob rem infamia semper eum fiducia loquutus sum in quod legimus in mox sequente versu. etiam si veritatem maximè angustius & misceat. Hæc sententia videtur esse huius vetus. Ergo *2a*, non sit casualis parocula, sed collectiva, & rationalis, significans *religionem, prophetam*: sic enim acciperent Græc. Lat. D. Hæc enim, & alij, & operemur qualiter ad hunc locum ista significatio, cuius tamen nolumus esse exemplum. Potest tamen esse solùm vox affinitatis. Quid? si accipias pro-

est, id quod interdum valet, hoc sensu, *A credidi*, nec vacillavi inquam, *et si loquutus fuero* credidit inprudens: verum maxima calamitas, id quod *eram*, extorquebat eas voces; hoc significabit posterius membrum, *ego oppressus eram inimici seu valde*. Quid autem loquutus sit, nrox dicit.

17 *Ego dixi in praecipitatione mea* hoc est, quam praecipiti fuga confulebam, sed quod facile arguit me nunquam vacillasse, Meconuenerunt omnes qui regno ire nunquam poterant passim iactantiae. Arque hae sententiae consentiunt cum priora praecedentis versus interpretatione.

Vel David in hoc versus significare vult, se in casibus multis rodendum aliquando, verba cogitatione obreperet, unde etiam interdum diceret, Samuelem, quippe bonum, falli potuisse, atque adeo frustra fortasse regni promissis. Annū legimus de Davide i. Sam. 17. c. *Et ait David corde suo*, Tandem absit ut dicitur per manum suam, &c. Hae incipit ratio praeteritae cōuenit cum postrema praecedente versus interpretatione. Nimirum sic exprimit David, quid illud sit verbi, quod vitae periculi exponeret. Nūnulli existimant significare hac phrase, *omnes homines invidet*, se nihil & nullum esse momentum, atque adeo non esse curae Deo; ut congruatur ver. 11. *Ps. 37. Et ego dixi in praecipitatione mea*, *Procellis sum a conspectu principum terrarum*. Porro hae versus fortasse eodem spectant, quibus ille. Vide rigetur ad illum.

18 *In praecipitatione mea*. *Genes. in vi domus meae*. *Luce. in excessu meo*. *Aquila in vi domus meae*. *Synt. ad quoniam D. Hieron. in stupore meo*. Nempe hi existimant hoc loco significari stuporem seu perturbacionem mentis, qua interdum correpietur David, ac veluti obstupescerebat ad periculorum magnitudinem.

19 *Quid retribuam Domino* &c. Narrationi periculorum, ex quibus se diuinitus extraxit, uidet, subiicit proleam pollicitationem gratitudinis.

(*Pra*) *omnibus quae retribuit michi*? Ad verb. (*Pra*) *omnibus retributionibus suis super me*. Quamquam veteres potius ac distinguere, *Quid retribuam Domino? Omnes retributiones suas super me*: peccinde ac si diceret, teneor enim omnia eius beneficia, qua potero ratione, agnoscere. Vel sensus est, non enim vno aut altero tantum beneficio ab eo assistitur sum, sed nullum est beneficij genus, quo me sibi non deum extiter. Obseruandum *retributiones* dici pro beneficij, more sacrarum litterarum, ne quis existimet Deum aliquid nobis dare, quod propter aliquid eo cum conuulerimur.

20 *Calicem salutaris*, heb. *saluum*, cui scilicet, quod nūllis Deus attulit in corpore periculis,

acceptam, seu *eleuabo*. Quoniam inuicem lae-
cus celebrabo, attollam vine calicem gra-
tias agere Deo publicè pro salute mihi con-
cessa. Istum calicem *salutem saluum* vocat.
Sic Kimhi. Respiciebat dubio procul ad
mentem vltimam in populo Iudaico. Sole-
bant, quae ex grau aliqua calamitate aut pe-
riculo euaserant, post victimas oblatas sa-
era celebrare conuiuia, in quibus gratias
agebant Deo. Rati interpretatur, *Calicem
salutem eleuabo*, pro offeram libandina. Le-
bandina autem ex vino propriè fiebat.
Et nomen Domini iussit, hoc est, Deum
orabo ut pergat suare, & propitius ad-
desse.

21 *Peta mea*, quoniam scilicet eurus sunt, &
quae ille in periculis & exilio occupat, si
me saluum & incolumem domum reducere-
ret.

Neque seu innox eram. In Forue
12. 17. 22. *nepheliana*, hoc est, *eram innox*.
Sed passim est *innox* ad verbum reddem,
non ad *eram* pertinere, & *eram* trahen-
dum ad id quod sequitur, ad istum mo-
dum, *eram enim populo eorū*. Nota quod
ait *eram enim populo eorū* neque enim satis
esse putabat David, se penitentem, &c. ut ita
dicam, in uno Deo de beneficiis acceptis
gratias agere, nisi etiam palam & publicè
apud omnes gratitudinem cessaretur suam.

Sed apud quos praecipue? Apud fideles &
Dei populum, quos sciret isto exemplo vel
confirmandos, vel ad pietatem adducen-
dos. Exemplum hoc ac factum Davidis do-
centem cuique esse debet, quemadmo-
dum non accendit lucernam, ut ponatur
sub modio, sed super candelabrum.

Lucet omnibus qui in domo sunt: sic luce-
re debet lucem nostram coram homini-
bus, ut videant opera nostra bona, & glo-
rificent Patrem nostrum, qui in caelis est.
Aliud est si quis solum ut ostentet suam vir-
tutes & iustitiae opera, prodit in lucem,
non ut exemplo proficiat: et enim ut vici est,
nullamque proorsus laudem praeferent
apud Deum, qui tantum apud homines au-
cupatur. Idcirco quaequid agimus, ab hac
pelle bonorum operum humana gloria ca-
uere debemus, quae facit ut omnino illa pe-
teant, & coram sua mercede. Danda po-
tuit opera est, ut, quod in nobis est, laeta-
mus, ac nesciat nostra sinistra, quid faciat
dextera, tantummodo expectant ab eo
prezentium, qui videri in abscondito, interit
amici nostri, & cogitationibus me deus in-
tequenter.

22 *Propterea in conspectu seu oculis* &c. Ra-
tionem addit cui Deo sit seruatus ac li-
beratus, quod in se experiri sit esse Deo
premiis propter eorum mortem, qui ipsum re-
ligione & sancte colunt, hoc est, non temere

ac faciliè illos in mortem proicere, nec si-
nere penite ante tempus. Hoc sensu Pl. 72.
14. *Quod precor utis si in die totum in oculis tuo.*
16. *O Domine, quia ego servus tuus, &c.*
Præcedentem sententiam ad se restin-
git, eiusque veniæ suæ exemplo con-
firmat. O. In Fovea Nigra una, quam
vocem Ezra & Kimbi voluit esse consi-
derat, vt & Exo. 31. 31. Locum consule.

Ego servus tuus, ego &c. Repetitio valde
ad exaggerandum. *Filius ancillæ tuæ.* Vi-
de ad vers. 16. Pl. 86. *Derapsisti seu filius*
ancillæ tuæ, hoc est, idcirco quia servus
tuus sum, asseruisti me in libertatem, ac
veluti rupisti vincula, quibus adstrunge-
bar, nec passus es me perire. Metaphorica
est loquutio. Nunquam enim legimus Da-
uid fuisse in vinculis, sed interdum perim-

de fuit, ac in vinculis, vt in aula Achis 1.
Sam. 21. & in Petra diuidenie, 1. Sam.
23. quando parum absuit quin caperetur
ac vinceretur.

17. *Tibi sacrificabo hostiam laudis seu sacrifici-*
fium: &c. His tribus verbis repetitio poli-
ticationem gratitudinis, & quidem pu-
blicæ, vt autè. Hostia seu sacrificium
confessionis erat, quod quis offeribat
Deo gratitudinis ergo pro adepta salute,
aut alijs beneficijs.

18. *Pax mea &c.* Versus 14. de alijs vo-
tis, hic solum de votis sacrificiorum intel-
ligendus est.

19. *In atrijs domus &c.* Intelligi portam
domus, in qua erat Arca Domini. *In*
mediis tuis, &c. Apostrophe potèntia ad vi-
bem Hierosolymam.

PSALMVS

CXVII.

CXVI.

VERSIO

NOVA.

VETUS.

LAUDATE DOMINUM
omnes Gentes:
laudate eum omnes
populi.

1. Quoniam confirmata est super nos misericordia
eius, & veritas Domini in æter-
num. ^b Alleluia.

LAUDATE DOMINUM OM-
nes Gentes: laudate eum
omnes populi.

1. Quoniam confirmata est super nos
misericordia eius: & veritas Domini
manet in æternum. Alleluia.

COMMENTARIVS.

Epiphania
1800.

REVERENDO hoc hymnus prædicatur vocatis Gentium, interpreti Apostolo ad Rom.
15. Kimbi istum hunc psalmum ad tempora Messie vult pertinere, quando veniet Do-
minus ad populos labium eiecitum, vt innocent omnes in nomine Domini, vt sec-
utur ei humero suo, et isti depl. 3. 9. aliqui ex duobus tantum versibus consistere, quod
tunc tantum duo sint futuri populi, hunc Israhel cum sua lege, illic Gentes cum septem præ-
ceptis, quæ sibi et Hebræi credunt accepisse filios Noe. Is igitur, et ceteri, negat in duobus
Gentes cum Israhel in unum omnium populum. Nos duobus distinctis versibus hic carmen con-
sistere arbitramur, hoc factasse de iussu, quid Christus pax nostro fuerit utique, id est, In-
dus & Gentes, unum, & medium patrem in matre soluerat, immutatis mutans sua, legem
mandatorum decrevit inactum: ut duo fuerat populi videret in singulis in unum novum
hominem, faciens pacem, et reconciliaret omnes in uno capite Deus &c. Data potest David
simpliciter in hoc carmine hærere Gentes omnes, et Dei clementiam et fidem erga gentes He-

Eph. 2.

hanc agnoscent ne praevalent. Neque repugnavit avaritia Apostoli ad Rom. cap. cii. Nam eius consilium fuit mysticum & allegoricum sensum, qui est de Christo, indicare, non literalem & simplicem, qui est de Davide. Patet ex illo versu, Propterea confitebor tibi in Gentibus Domine, &c. quem eodem illo loco ex Ps. lxx. citat: qui quidem versus ad invocationem Gentium non pertinet, nisi in mystico sensu, quatenus David, qui ibi loquitur, ut ex Tit. & serie Psalmi perspicue constet, typus erat Christi.

1 Laudate Dominum &c. Propositio Psalmi, qua David spiritu prophetico afflatus omnes Gentes, ut Deum celebrent, hortatur, & quidem quali praesens praesentis: etiam ad futurum tempus spectat hic Psalmus.

2 Quoniam confirmata seu roborata est, hoc est, excelluit & magna fuit, misericordia tua, &c. Ratio propositionis quod Gentes per Christum ad veri Dei cultum vocatae sunt, fuit Dei misericordia: quod verò Christus non sit nullus nisi ad oves quae petierint domum Israel, ut patet ait Matt. ix. ex Dei promissa fuit, ad eoque ex veniente prestan-

te promissa. Hoc videtur significari hoc versu, ad quem dubio procul refertur de-ber illud Apostoli ad Rom. ix. Duo enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisos propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum: Gentes autem super misericordia honorare Deum, &c. quo quidem in loco graece citat Apost. primum huius Psalmi, versiculum, prorsus ut est in codice Graeco. quod superius ait David, seque Gentibus accenset, idcirco ab illo factum, quod intelligeret nullam futuram distinctionem Iudaei & Graeci, quemadmodum loquitur Apost. ad Rom. ix.

18 Castigans castigavi me Dominus,
& morti non tradidit me.

19 Aperit mihi portas iustitiae: in-
gressus in eas confitebor Domino.

20 Haec porta Domini: iusti intra-
bunt in eam.

21 Confitebor tibi, ^m quoniam exau-
disti me, & factus es mihi in salutem.

22 ⁿ Lapidem (quem) reprobaue-
runt aedificantes, (hic) factus est in
caput anguli.

23 A Domino factum est istud, (&)
est mirabile in oculis nostris.

24 Haec (est) dies (quam) fecit Do-
minus: exultemus & letemur in ea.

25 Obsecro, Domine, saluū fac nunc:
obsecro, Domine, bene prospera nūc.

26 Benedictus qui venit in nomine
Domini: benedicimus vobis de do-
mo Domini.

27 ^o Deus Dominus, & illuxit no-
bis: ligare agnum in funibus usque ad
cornua altaris.

28 Deus meus (es) tu, & confitebor
tibi: Deus meus, (&) exultabo te.

29 Cōfitemini Domino, quoniā bo-
n^o: quoniā in saeculū misericordia ei⁹.

18 Castigans castigavi me Dominus:
& morti non tradidit me.

19 Aperit mihi portas iustitiae, ingressus
in eas confitebor Domino:

20 Haec porta Domini, iusti intrabunt
in eam.

21 Confitebor tibi quoniam exaudisti
me: & factus es mihi in salutem.

22 Lapidem, quem reprobaui rursus aedi-
ficates, hic factus est in caput angule.

23 A Domino factum est istud: & est
mirabile in oculis nostris.

24 Haec est dies, quam fecit Dominus:
exultemus, & letemur in ea.

25 O Domine saluum me fac, o Domi-
ne bene prosperetur: benedictus qui venit
in nomine Domini.

26 Benediximus vobis de domo Domini:
Dei Domini, & illuxit nobis.

27 Constituite diem solemnem in con-
densis, usque ad cornu altaris.

28 Deus meus es tu, & confitebor tibi:
Deus meus es tu, & exultabo te.

29 Confitebor tibi quoniam exaudisti
me: & factus es mihi in salutem.

30 Cōfitemini Domino quoniam bonus:
quoniam in saeculū misericordia eius. Allel.

COMMENTARIUS.

Augustinus
rom.

HOC psalterium carmen cecisse videtur David, quā confecto Ithobab Saulis filius ab iu-
daisa Israele Rex evanesceret, de bellis hinc Philistinis & alijs, qui tunc illū novū regē oppressū
atque oppugnatū necesse, magna & frequenter agerent. Lantū multitudinis comitatus Tabernaculo adgi,
ut Deo gestas ageret. Porro plerique de se David hic scribere, nō dubitū est quā ad Christū, cuius esse
typus: cui, postquam portus est, quēdam modū suis locis observabimus. & ex offens Clementi esse mōdo
demonstrabimus. Imō nihil est in isto Psalmō, quod ad Christū non passim optemū uti, omni daret. Et Re-
butorū cūm cecenteurā, cum uterū non paucē hūc Psalmū de Messia accepit. testatūq; D. Hier. illū
apud veteres Indos de Messia fuisse explicatū, atq; enter eas pices, quēbus i dūctus eius patebat,
relatus quod manifeste confirmatur later illis populi acclamatio nō ex hoc carmine desūptis, quibus
Christus vultus in verbis Hierosolymū ingressu exceptus est, quēdam modū dicitur postea. Porro haec
ferē serēs & synagoga hūc Psalmus: Prīmū, omnes, sed nominatim Sacerdotes, & religiosi homines
hanc autē David, ut Dei benigneat & ingratitudine agnoscit ac celebrat, & q; eius benigneatā exem-
pli singulare propositū, affirmat: non sensisse si Deo quē implorasse, sed ab eo exaudiri, & ex angustijs
in amplissimā lucē eductū, & itaq; re confirmatū ita pulvis & hominis veres aut minus deinceps
reformaturatur, q; ab soluti triplici expertus sit scire d suis partibus Deum, & longe extensū se fidere,
quāvis sit quantūvis potestetur. Inde, ut beneficium, quod celebrat, hūc esse suū, pericula, q; ex-
bat hactenus versatus fuerit, sit ex prolixē enumerat, & exaggerat, atq; effimat fuisse in usu suū, &
sola sola Dei ipse potestate emergere, idēq; in celebranda Dei partia in illius ipsi plenitū, ore in gaudent
actionē sese fūdit. Porro dramaturgus hūc Psalmū quo David usq; ad versū: ad loquū v. i. necesse v. v.
et populus, post Sacerdotes, ac deniq; David, Obscuro Ezechiā in eūm videt debere, quid a u-
trūq; peccatoris quosq; qui loquatur, sequit in Cantico peccatoris gloriā in elegētia. Quibus hūc per-
spicit Came. Cant. ubi nūc spūsus, autē sponsa loquetur, nūc iam indicat: qui praefico nomen
personae, loquentes. Fide enim cap. f. extēplū in hūc m.

1. *Confitemini Domino, &c.* Propositio, qua aperitur & clauditur Psalmus. Hortatur autem subditos David, ut agnoscant ac celebrent beneficia diuinitus in ipsius enlata.

2. *Dicit nunc Israel omnis inuicem. Confitemini Domino.* Vel, *Dicit nunc Israel, quod in seculum &c.*

3. *Dicit nunc domus Aaron, &c.* Peculiariter & lectioni nominat Aaronis sacerdotalis, ut quoniam dignitatem ac munus aliis in celebrando Deo debere praeire. Adfert hanc rationem Kimhi, cur familia Aaron debeat Deo gratias agere ob Dauidem regem inauguratum, quod Saul Nobis Sacerdotum ciuitatem deleuisset.

4. *Quiescent montes, hoc est, quorquor synceri & religiosi Deum ut eorum ac colunt.* Eadem hoc vitit distributio, quae Ps. 115.

5. *De angustia montium &c.* Ex suo exemplo probat Deum benignum esse ac clementem. *Quiescent montes in latitudine,* hoc est, exaudiant me ex angustis educendo, & restituendo in libertatem, ac veluti statuendo in loco lato & spatioso, ubi iam libere respirare, & in quiete degere possum. *Excedite in latitudinem,* nihil est aliud quam educere in latitudinem. Similis est phrasia Eccl. 3. 59. *Deus excedit (eum) in latitudine cordis eius,* hoc est, largitur ei Deus latitudinem cordis. Eundem sensum rbi habent Graeci & Lat. Haud dissimilis est illa loquutio Ps. 11. 22. *Deus excedit in latitudine cordis eius,* id est, exaudiat me.

6. *Domus mea est, &c.* Ille David denuntiat se Deinceps nullis hostium nimas aut vires reformidaturum, quod expectus sit Deum se habere propitium. Simile est Ps. 55. 5. & 11. *Meus domus mea est.* Ad verb. *mea,* hoc est, statum me. Graeci & Lat. optime explicarunt, vertentes *mea aduersus.*

7. *Domus mea est, sicut mecum est in aduersis meis,* id est, adiuuat mea causa etiam aduersus meos, mecum est & cum aduersariis meis. Sic ferè Ezra & Kimhi. Sicut qui exponant *Domus mea est, sicut mecum est in aduersis meis* sicut aduersus meos, hoc est, vnus est mecum aduersus meos. Alij sic, Solus Dominus mihi est in omni aduersis, non moror alios aduersos, qui absque illo mihi me nauare possunt. Neque hanc, neque illam interpretationem probat Ezra. *Et ego Dei fulsore meo semper illud quod operauero, in omni die,* heb. *ofaribus meis,* eorum scilicet eadem & ruinam. Nolo de hoc Hebraismo te obtundere laepius.

8. & 9. *Domus mea est, sicut mecum est.* noniam aduersorum mentionem fecimur in precedenti

A versu, nunc aut multò melius esse ac tutius Domino fidere, quam hominibus, quantum potètia & auctoritate excellat. Verè, Nam ut baculos arundinens confectus in manu meorum perfector, sic homines plus tandem in eorum modum quam commodi adferunt omnibus qui sperant in ipsis ponunt. Vnde Ierem. 17. 5. *Et alius homo qui confidit in hominibus, & ponit carnem brachiorum suorum, & de Domino recedet totum.* Ecce. Verè. 7. *Quid dicitur tibi qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia tua.* Ecce. Obferuam in Fonti aliud esse verbum, quod est in principio huius versu, quàm quod in secundo hemistichio. Nam *quid dicitur tibi*, quod est in principio, leuiter spei videret significare, & vt potè quod cum vmbra soleat coniungi, quasi dicat ad vmbra confugere alicuius, sub qua tutus sis: sed *quid dicitur tibi*, quod in altero hemistichio, firmiorem fiduciam & solutius cin videret notare: prout de ac si diceretur, melius esse vel leuiter spei in Deo reponere, quàm firmam in omnibus vel etiam principibus fiduciam collocare. Hoc breuiter annotat Rashi.

B. *Domus mea est, ad verb. Domus mea, hoc est, Meus.* Sed Graeci & Lat. nonnullè expresserunt. Nam particula *quid* apud Latinos comparatione ponitur interdum pro magis, vel potius quàm. Apud Plaurum in Rud. *Tatua bona est mulier semper, quàm loquens.*

C. *Domus mea est, sicut mecum est in aduersis meis.* Nunc, vt illustrior appareat liberatio, de quò agitur, pericula in quibus latitauerat versatus fuerat, simi longa narratione persequitur, & exaggerat, eaque ralia fuisse ait, ex quibus, nisi ope diuina, non fuisset elusus. *Omnes Gentes* quomodo, omnes intellige quibus Iudaea ingebatur, Philistaeos scilicet, Syros, Ammonitas, Moabitas, & Idumaeos, à quibus David, tutro regni p̄sertim, infestatus est. *Sed in nomine Domini.*

D. *Et ego Dei fulsore meo semper illud quod operauero, in omni die,* id quod versu 7. & alibi significat, & restituit in suum locum & ordinem, qui in Hebraeo videtur confusus, atque periturbatus, fortè, vt sit, metri necessitate. Alij Chaldæum & Kimhi eueni, supplicando aliquid, sic exponunt *in nomine Domini* (sperans) quod excedere me. Optimè hanc interpretationem quidem cum ad precedentia, tum ad sequentia quadrat. Verunt eiusmodi eclipses vitandas euenio, quantum potè: nisi sint interpretandi verbum non tam longè videtur peritiam, nimirum ex mox precedente versu. Lactius habet, & in nomine Domini, qui vultus sumus esse: quod explicat Genebrardus, ait, aduersariis esse particulam, quasi diceret, ac nomine Domini, ut-

eure, auxilio (sup. est, seu, factum est) A
quia, vel, quod vltus sum eos. Exillimae
etiam Genebrardus posse dici vacare quia.
Alij, recte eodem Genebardo, *in nomine
Deorum*, idem esse putant quod, *benedictum
sit nomen Domini*: vt sit gratiarum actionis
formula: quasi diceret, benedictum sit no-
men Domini, quia vltus sum, vel, excu-
sus, vel, potius est, uimur gentes. Ve-
rùm id duntaxat esse affirmat Genebrardus,
quod & mihi videtur, & præter Hebræum
plurimum. Exodi, vel, (si vis subaudi-
re) *exaudierunt me*. In Fonte est *אמר
אמר*, quod est fur, temp. pro præc. præ-
teritum enim postulat argumentum, & lo-
ci contextus.

11. *Circumdederunt me, etiam*, hoc est, ite-
rum, & subinde, *circumdederunt me*. Cre-
bra, & continua repetitio eiusdem ver-
bi frequentia & continua pericula deli-
gnat. Cætera, quæ ad hunc pertinent
versum, ex superiore repetitur.

12. *Circumdederunt me velut apes*, magno fa-
cilitate, ac vehemendi impetu, & sum-
ma vindictæ cupiditate. Similis est compa-
ratio Deut. i. 44. *Et persequamur uti apes, sicut
solent facere apes*. Huc pertinet illud Poëtæ
de apibus,

*Illic ira modum supra est, Lasque venenum
Morsibus inspirant, Et specula cæcis relinquant
Affixa vultu, aciemque in vulnere ponunt.*
Sedemini si verum est quod tradit naturæ
genus Aristoteles, aculeo animo aut statim
morti apes, aut saltem desinere exercere
mellificum, sanè similitudo ab apibus ducta
opernè Davidis hostibus conuenit, quibus
lethales fuerunt plagæ, quas Davidi satere
cogitabant. *Extincta sunt gentes illæ*

sicut igne spinarum, qui edū ingentem cro-
pitem, maiorisque flammam emittit, vt vi-
cina quæque consumpturus videatur, ta-
men subito desagitat vix cineres reli-
quens scillarum gentium conatus, quæ in
initio acres, itaem languerunt arque
incassum desagrarunt. Græc. & Lat. ver-
terunt *exarserunt sicut ignis spinarum*, eodem,
vt videtur, sensu, si propius inspicias, &
animum aduertas, petinde quasi diceret,
exarserunt subito, adeoque extinctæ sunt,
non secus arque spinarum ignis mox exar-
desit, ac desagrat, seu extinguitur. Chald.
vertit, *ardent ut ignis in spinis*. Eici sanè
potest, vt, quod plerisque verbis accidit in
Psal. & Pual, verbum *אשך* *aschu*, Pual
coocurrant significationem obineat suo
themati. Syrus tamen, Aquila, Symm.
D. Hieron. Pag. Felix & alij acceperunt in
significatione *extinguende*. Sic quoque Ezra
& Kimhi. Quo modo si placet accipere,

13. quod in præcedentibus versibus ver-

sum est *sed*, exponendum iam erit *quis*, vt
perspicuè videre est. Ac si accipias *exarserunt*,
vt sonat, pro in me vehementer in-
flammati sunt, & sauerunt, vt solet ignis
spinas comburere, quo modo interpretatur
Genebrardus, paniscula prædicta erit rec-
tenda, vt in superioribus duobus versibus,
per *sed*.

14. *Impellendus impleat me* &c. Apostrophe
ad pecularem aliquem hostem, quem posito
Salem. Et (pro at) *Domine suscipe*,
Heb. *adunus me*, ne cadere.

15. *Fortitudo mea*, &c. Sensus, Nulli rei
aut fortitudo, qua hostes superasti, aut vi-
ctoris laus ascribenda est nisi Domino,
non meæ industria, aut virtus. Vel ex
Kimhi, Fortitudo & salus mea Dominus,
ideoque teneor illum laudare, & carmini-
bus celebrare. *Lani me*. Heb. *אניני* *ani-
ni*, quod R. Moses & Kimhi affirmant
esse pro *אניני* *ani-ni*, *lani me* seu po-
tius *tantum meum*, repetitio scilicet hoc ex
mox præcedente dictione negant verò ef-
fe in regimio, liquidem non tur, non
parach. Kimhi tamen observat fortasse in
ista voce *ni* esse pro *ni*, vt interduci sit.
Oratio habens aliorum sententias. Hic
versus sumptus est ad verbum ex Exo.
15. 3. vbi solū est hemistichium. Re-
petitur etiam Esai. 22. pro hemistichio tan-
tum.

16. *Vox exultationis* seu *ubilatio* &c.
Sensus, Non solum ego illa Deibeneficia,
per quæ mihi salurem attuli, agnosco ac
celebro, sed etiam iusti quique ad se illa
pertinere arbitranes suis in tabernaculis
lati mihi succinunt. Quam aut in *taberna-
culis iustorum*, vult significare non publicè
tantum, sed etiam privarim à singulis, quod
est argumentum magnæ acce huius lætitiæ,
illa beneficia celebrari. *Dextera Domini*
&c. Postiore hoc membro, & sequente
versu continetur vox illa ubilationis & sa-
luts, quæ in tabernaculis iustorum exau-
ditur. *Dextera Domini* quum dicit, uo-
tæ vult insignia diuinæ potentis ope. a dex-
tera enim validior est sinistra.

17. *Dextera Domini* &c. Ter repetit *dex-
tera Domini*, vt ostendat non semel, sed mul-
totes se Dei opem expertum. *Exaltata*
seu *exaltata*. Dextera Dei dicitur exaltata,
quum nobis videtur exaltari. Nihil enim
Dei potentis accedere aut decedere po-
test.

18. *Non moriar*, &c. Nunc ad se redit Da-
uid: & quantum videt se Dei ope elin-
ctum è tot periculis, lætus exclamat, *Non
moriar*, quod vnum tanto impetu ratho-
stet moliti sunt, *sed vivam*, illis munus: &
insere narrata opera Domini erga me, ne-

que illorum nunquam oblitiscat, perpetuo memor in eis vnos beneficio esse servatum, &que mortis sanctibus extraxim. Oculum in posteriore membro in quera i finem vita esse debet.

18 *Castigans castigant me &c.* Ratio cur castigatus sit libens opera Domini. quoniam illum agnosco, inquit, idcirco me duxit & fenei iornialis afflixit, solum vi me castigaret ac corrigeret: cui rei augmento est, quod me non passus est perire, sed ab interitu & exilio tandem liberauit. *Castigans*, seu, *castiganda castigans*, hoc est, fenei admodum castigant: hanc enim vim habet repetitio eiusdem verbi apud Hebraeos.

19 *Aperite mihi portas &c.* David stans vel veluit stans in vestibulo Tabernaculi optat, & inbet sibi recludi fores, ut iugiter Deum posset celebrare. *Aperite* dicit ianitoribus, quasi essent clausae fores Tabernaculi, & in ore Puertarum loquunt, qui ad ornandam & illustrandam possum eifinendi figuras solent usurpare. Vel ait *Aperite &c.* perinde ac si diceret, Reclinate portas illas, quae tanta molit extant, & huiusmodi distractio clausae fuerint. *Portae iustitiae* nominat portas Tabernaculi, per quas scilicet quovis die iusti intrant in Tabernaculum, quemadmodum in eo explicat.

20 *Hae portae aditus &c.* David in ipso portae aditu, vel saltem quasi esset in ipso portae aditu, hoc canebat: Hae, inquit, portae, portae, cuius limen meis pedibus calcio, portae est, per quam ad Domini aditus patet, id est, per quam intravi in tabernaculum Domini. *Porta iustitiae*, emphatice, pro, portae aditus seu tabernaculi Domini, per metonymiam.

Iusti intrant: id est, iusti, seu intrare debent, *in eam*, seu *per eam*, quasi dicat, ad solos iustos pertinet per eam intrare portam. *Quis ascendit in montem Domini, & quis habit in locis sanctis eius? Inveniens manibus, & munda corde:* &c. Ps. 24. Simile legitur Ps. 15.

21 *Castigator tibi, &c.* David medium Tabernaculi, iugiter hoc videtur oculis.

22 *Lapidei (quem) reprobaurent &c.* Hae videntur esse vestra populi (est enim chanaanem hoc carmen) Davidi inveniunt, ac liberis enim, qui in caran- gnare lapis mulli, & nulle aduicij loco adonens ab edificationis, id est, regni pietatibus relictis sit, Dei benignitate collocatum esse in capite anguli, ornatum in portae ac dignitate aduicij parte, ut factus sit rex & caput in populo Dei.

A Proceres regni nominat *adificantes*, quorum quippe labor omnis in edificando populo, & consecrando publico statu occupatus esse debeat. Quod dicitur hic, ad Christum praecipue pertinere, quem tantum David adombrant, testis est & Christus Matth. 21. qui hunc versiculum Principibus sacerdotum & senioribus populi obiecit. Et Marci 12. ubi allegat hunc & sequentem versum. Testis est & D. Petrus, qui Act. 4. Principes populi & seniores alloquens, *Ita est lapis*, inquit de Christo, *qui reprobatos est a vobis edificantes, qui factus est in caput anguli.* Et Dionysius, qui Epist. 2. Christum *summum angularem lapidem* appellat. Accedit quod Elias cap. 28. 16. Christum vocat *lapidem munitissimum*, seu *probatum, angularem, pretiosum, in fundamentis fundatum.* Christus autem lapis angularis est dictus, quia, ut innotuit D. Hieronymus & Calixtus, duos ad se populos venientes, Gentilium scilicet & Iudaeorum, tamquam geminos parietes, vnum de Circumcisione, alium de praenitio in vno nono homine, hoc est, in semetipso, in vnam soliditatem gratiam collocavit. Nam *lapid anguli* fieri dicitur lapis, quando in eo loco ponitur, ubi totius aedificij iocutura sustinet.

Adificantes Lyranus exponit Sacerdotes Iudaeorum, & Doctores, ad quorum spectabat officium edificare in fide, & moribus populum. Rati hunc versum ad Messiam spectare agnoscit, quoniam citat illud Mich. 7. 2. *Et in Beth-lehem Ephrata, parvulus es in milibus Iuda: ex te (tamen) mihi exspectatur &c.* Messias scilicet filius David, ut ipse exponit, lux illud, *Lapis, (quem) reprobaurent adificantes, &c.*

23 *A Domino factum est &c.* Populus admiratur cum stupore Davidem humilem locum natum, qui regnante Saule multos annos vitam vagam ac nesciam vixerat, & post eius obitum, imperante decem Tribubus Isobese, gentissimo odio omnium sed procerum regni laboravit, tandem ad tante dignitatis fastigium divinitus esse euectum, ut esset Rex duodecim Tribuum. Sed de Christo hoc potius accipiendum. Quis enim non miraretur Christum, qui a Principibus sacerdotum in evicem actus fuerat, paucis post diebus coli pro Deo?

24 *Hae (est) dies (quam) &c.* Hae, dicebat populus Davidi siquid gratulans, dies est salus Domini: neque enim ab alio, quam ab illo esse potest totum, tamque stupendum salutaris opus: igitur

BREVIS ET PARAPHRASTICA PRÆCEDENTIS

PSALMI EXPLANATIO.

DAVID ab universis Tribubus Rex consalutatus statim Tabernaculum adijt magna comitatus gratulantiū multitudine, ac tunc iuxta vias omnes ordines honorabatur his seculi verbis: *Eia Deum laudibus celebrate, bonitatem atque æternam eius misericordiam predicantes, vos, inquam, Israëlita omnes, ac præsertim genus Aaroni, et quotquot pietatem colitis. Ecce me vobis singulare ditina bonitatis exemplum, qui ex ianite, ut noscitis, angustis in hunc amplissimum locum sum euectus, solum quia eius vine opem imploravi. Uaque ego expertus sum me esse immortalem Deum, absit, ut cuiusquam mortalis vires auectus deinceps reformidem. Omnes licet in me conspirent, siquidem Deus meo paribus faueat. Spero inmensæ insigne pœnis affectos me semper visurum. O quam præstat Deo fidere, quam hominibus, quantumvis potentibus? Expertus loquor: non una gens, sed orantes propemodum vicina Gentes non semel adorti me sunt. Verum non alia re, quam diuini nominis freque clementia facile universas debellavi ac prostravi. Tot Gentes apud instar summo impetu atque ardore me undique obsessum quoties appetere? Verum ille ardor iam subito contudit, quem spiritum ignis deflagrat. Et tu dux hostium ita me impuleras, ut tantam ruinam videres. Verum me Dominus sustinuit. Hinc igitur unicum robur meum, unicum meorum laudum argumentum, unicum mea salutis auctorem agnosco: neque ego solus: sed etiam audire est passim apud domos iustorum laus hæc voce, Deus est solus tantum ac tam mirificum edere opus: verè potens est Dei dextera. Igitur adhuc vivam in iuris hostibus, ac celebrabo magnifica Dei opera, qui me aliquandiu quidem duriter satis exerceat, non petere passus est. Ad Tabernaculum quum pervenisset, Agite, aiebat, o quibus ineumbit, recludite mihi illas fores, quærunt ianua quoties iustorum pedibus ictantur, ut Tabernaculum ingressus, illic Deo servatori meo gratias agam. Dein David in limine positus, Hæc porta, inquiebat, per quam aditus pater ad Dominum, salus iustorum pedibus caleanda. Uterius paulum progressus in Tabernaculum, sic ferme, Gratias ago tibi, Domine Deus, servatori meo. Tum universus populus Davidi lætus succinuit, Ecce quem procerece regebam, nunc factus est regni caput. Verè hoc est divinum opus, quod nunquam satis admirari possumus. Hunc æquum est itaque hilarem sumamus diem, quem Deo tanto miraculo exornavit. O Domine, serva ac fortuna Regem. Hic demum Sacerdotes populi acclamationi sua vota adiungunt, Bene sis illi, inquit, quem divinus constituit Regem agnoscamus: bene sis vobis omnibus. Verè potens est Dominus, qui foedas belli tenebras nunc eandem incunda pacis luce defecit. Jam tempus est, ut victima funibus divinis altari cornibus admoveantur. Ad exitum David Psalmum claudit his festis verbis, Deus meus tu, cui nunquam cessabo gratias agere: Deus meus tu, quem celebrare nunquam desinam. Voc autem, qui quod est, moneo atque hortor, Deum ut celebret, bonitatem ac perpetuam eius clementiam predicantem. Ne tot porro tamque subitæ personarum mutationes dux fortè videantur: cogita eam esse deamatum, sicut iam dictum est in Argumento.*

PSALMVS

CXIX.

CXVIII.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

N

ALEPH

a heb. me-
gruam**B**EATI ^a immaculati in
via: qui ambulant in Le-
ge Domini.2 Beati qui custodiunt
testimonia eius: in toto corde exqui-
runt eum.3 Multò minùs operantur iniquita-
tem, (sed) in vijs eius ambulant.

b vultu.

4 Tu mandasti mandata tua custo-
diti ^b nimis.5 Vtinam dirigantur viæ meæ ad cu-
stodienda statuta tua.c pudor est
fieri.6 Tunc non ^c confundar, quum res-
pexero ad omnia præcepta tua.7 Confitebor tibi in rectitudine cor-
dis, quum didicero iudicia iustitiæ
tuæ.d a
c vultu
de8 Statuta tua custodiam: ^d non me
derelinquas ^e usquequaque.

3

flecti. ....
dicit9 In quo ^f corrigit adolescens viam
suam? in custodiendo secundùm

sermones tuos.

g vultu
tuum10 In toto corde meo exquisivi te: ne
errare sinas me à mandatis tuis.h heb. de-
gruam11 In corde meo abscondi ^h eloquia
tua, vt non peccem tibi.12 Benedictus tu Domine: doce me
statuta tua.i p. vultu
tuum13 In labijs meis ⁱ pronuntiaui om-
nia iudicia oris tui.14 In via testimoniorum tuorum de-
lectatus sum, sicut in omnibus di-
xitijs.k p. vultu
dicit15 In mandatis tuis ^k exercebor, &
considerabo vias tuas.l a. de-
gruam
tuum16 In statutis tuis ^l meditabor: non
obliuiscar ^m sermones tuos.**B**EATI immaculati in via:
qui ambulant in lege Do-
mini.2 Beati qui seruantur te:
testimonia eius: in toto corde exquirunt
eum.3 Non enim qui operantur iniquitatem,
in vijs eius ambulauerunt.4 Tu mandasti mandata tua custodiri
nimis.5 Vtinam dirigantur viæ meæ, ad cu-
stodiendas iustificationes tuas.6 Tunc non confundar, cum perspexero
in omnibus mandatis tuis.7 Confitebor tibi in directione cordis, in
eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ.8 Iustificationes tuas custodiam: non me
derelinquas usquequaque.

B E T H.

9 In quo corrigit adolescentior viam
suam? in custodiendo sermones tuos.10 In toto corde meo exquisivi te: ne re-
pellas me à mandatis tuis.11 In corde meo abscondi eloquia tua: vt
non peccem tibi.12 Benedictus es Domine: doce me iusti-
ficationes tuas.13 In labijs meis, pronuntiaui omnia iu-
dicia oris tui.14 In via testimoniorum tuorum dele-
ctatus sum, sicut in omnibus dixitjs.15 In mandatis tuis exercebor: & con-
siderabo vias tuas.16 In iustificationibus tuis meditabor:
non obliuiscar sermones tuos.

G I M E L.

17 Retribui seruo tuo, *u*nificamē: & *u*odiam sermones tuos.

18 Reuela oculos meos: & *u*onfultrabo mirabilia de lege tua.

19 Incola ego sum in terra: non abscondas à me mandata tua.

20 Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.

21 Increpasti superbos: maledicti qui declinant à mandatis tuis.

22 Aufer à me opprobrium, & *u*on timoratum: quia testimonia tua exquisiui.

23 Etiam sederunt principes, & aduersum me loquebantur: seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.

24 Nā & testimonia tua meditatio mea est: & consilium meum iustificationis tue.

D A L E T H.

25 Adhæsi pavimento anima mea: uisita me secundum uerbum suum.

26 Vias meas enuntiaui, & exaudivisti me: doce me iustificationes tuas.

27 Viam iustificationum tuarum instrue me: & exercebor in mirabilibus tuis.

28 Dormiuit anima mea præ iudio: confirma me in uerbis tuis.

29 Viam iniquitatis amoue à me: & de lege tua miserere mei.

30 Viam ueritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus.

31 Adhæsi testimonijs tuis Domine: noli me confundere.

32 Viam mandatorum tuorum curri, cum dilatasti cor meum.

H E.

33 Legem pone mihi Domine uiam iustificationum tuarum: & exquiram eam semper.

34 Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam: & custodiam illam in toto corde meo.

35 Deduc me in semitam mandatorum tuorum: quia ipsam uolui.

36 Inclina cor meum in testimonia tua, & non in uarietatem.

I

17 Retribue seruo tuo (ve) uiam, & custodiam ^uermones tuos.

18 Reuela oculos meos, & confide-
rabo mirabilia de Lege tua.

19 Incola ego (sum) in terra: non
abscondas à me ^u mandata tua.

20 Confracta est anima mea deside-
tando iudicia tua in omni tempore.

21 Increpasti superbos: maledicti qui
declinant à mandatis tuis.

22 Aufer à me opprobrium & con-
temptum, quia testimonia tua custo-
diui.

23 Etiam sederunt principes, aduer-
sum me loquuti sunt: seruus (autem)
tuus ^u exercebatur in statutis tuis.

24 Etiam testimonia tua meditatio
mea (est,) & uiri consilij mei.

J

25 Adhæsi pulueri anima mea: uiu-
fica me secundum uerbum tuum.

26 Vias meas ^u enuntiaui, & exau-
disti me: doce me statuta tua.

27 Viam præceptorum tuorum in-
strue me: & ^u exercebor in mirabili-
bus tuis.

28 Dissiuit anima mea præ iudio:
confirma me secundum uerbum
tuum.

29 Viam mendacij amoue à me: &
lege tua dignare me.

30 Viam ueritatis elegi: iudicia tua
proposui.

31 Adhæsi testimonijs tuis, Domi-
ne: ^u noli me confundere.

32 Viam mandatorum tuorum cur-
ram, quum dilataueris cor meum.

K

33 Doce me, Domine, uiam statuto-
rum tuorum, & custodiam eam sem-
per.

34 Da mihi ^u intellectum, & obser-
uabo Legem tuam, & custodiam il-
lam in toto corde.

35 Deduc me in semitam mandatorum
tuorum: quia ipsam uolui.

36 Inclina cor meum in testimonia
tua, & non in uarietatem.

37 Auerte oculos meos, ne videant
vanitatem: in via tua vivifica me.
38 Statue sermo tuo eloquium tuum,
* qui timore tuo.
39 Aufer opprobrium meum, quod
timui: quia iudicia tua bona.
40 Ecce concupivi mandata tua: in
* aequitate tua vivifica me.

41 Et veniant super me misericordiae
tuæ, Domine: salutare tuum secundum
eloquium tuum.
42 Et respondebo * exprobrantibus
mihî, verbum: * quia speravi in ser-
monibus tuis.
43 Et ne auferas ex ore meo verbum
veritatis vsquequaque: quia in iudi-
cijs tuis speravi.
44 Et custodiam Legem tuam sem-
per, in seculum & sempiternum.
45 Et ambulabo in latitudine: quia
mandata tua exquisivi.
46 Et loquar de testimonijs tuis in
conspectu Regum, & non erubescam.

47 Et * meditabor in præceptis tuis,
quæ dilexi.
48 Et leuabo manus meas ad præcep-
ta tua quæ dilexi, & * exercebor in
statutis tuis.

49 Memor esto verbi sermo tuo, in
quo mihi spem dedisti.
50 Hæc mea consolatio (est) in af-
flictione mea: quia eloquium tuum
vivificauit me.
51 Superbi deriserunt me vsquequa-
que: a Lege (autem) tua non declinaui.
52 Memor fui iudiciorum tuorum à
seculo, Domine, & consolatus sum.
53 * Defectio tenuit me, pro pecca-
toribus dereliquentibus Legem
tuam.
54 Cantiones mihi fuerunt statuta
tua in domo * peregrinationis meæ.
55 Memor fui nocte nominis
tui, Domine, & custodiui Legem
tuam.

37 Auerte oculos meos ne videant va-
nitatem: in via tua vivifica me.
38 Statue sermo tuo eloquium tuum, in
timore tuo.
39 Amputa opprobrium meum, quod suspi-
catus sum: quia iudicia tua iucunda.
40 Ecce concupivi mandata tua: in
aquitate tua vivifica me.

41 Et venias super me misericordia tua
Domine: salutare tuum secundum elo-
quium tuum.
42 Et respondebo exprobrantibus mihi
verbum: quia speravi in sermonibus tuis.
43 Et ne auferas de ore meo verbum ve-
ritatis vsquequaque: quia in iudicijs tuis
speresperavi.
44 Et custodiam legem tuam semper, in
seculum & in seculum seculi.
45 Et ambulabam in latitudine: quia
mandata tua exquisivi.
46 Et loquebar in testimonijs tuis in
conspectu regum: & non confundebar.

47 Et meditabar in mandatis tuis, quæ
dilexi.
48 Et leuavi manus meas ad mandata
tua, quæ dilexi: & exercebar in iustifi-
cationibus tuis.

49 Memor esto verbi sermo tuo, in
quo mihi spem dedisti.
50 Hæc me consolata est in humilitate
mea: quia eloquium tuum vivificauit
me.
51 Superbi iniquè agebant vsquequa-
que: a lege autem tua non declinaui.
52 Memor fui iudiciorum tuorum à se-
culo Domine: & consolatus sum.
53 Defectio tenuit me, pro peccatoribus
dereliquentibus legem tuam.
54 Cantabiles mihi erant iustificationes
tuæ, in loco peregrinationis meæ.
55 Memor fui nocte nominis tui Domi-
ne: & custodiui legem tuam.

56 *Hac facta est mihi: quia iustificationes tuas exquisivi.*

Н Е Т Н.

57 *Portio mea Domine, dixi, custodire legem tuam.*

58 *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: miserere mei secundum eloquium tuum.*

59 *Cogitavi vias meas: & conuertis pedes meos in testimonia tua.*

60 *Paratus sum, & non sum turbatus: ut custodiam mandata tua.*

61 *Funes peccatorum circumplexi sumi me: & legem tuam non sum oblitus.*

62 *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustificationis tuae.*

63 *Particeps ego sum omnium inimentium te, & custodientium mandata tua.*

64 *Misericordia tua Domine plena est terra: iustificationes tuas doce me.*

Т Н Е Т Н.

65 *Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine, secundum verbum tuum.*

66 *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me: quia mandatis tuis credidi.*

67 *Præquam humiliarer ego deliqui: propterea eloquium tuum custodiam.*

68 *Bonus es tu: & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.*

69 *Admultiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde meo seruabor mandata tua.*

70 *Coagulatum est sicut lac cor coram: igo verò legem tuam meditatus sum.*

71 *Bonum mihi quia humiliasti me: ut discam iustificationis tuas.*

72 *Bonum mihi lex oris tui, super milia auri & argenti.*

І О Д.

73 *Manus tuae fecerunt me, & plasmaverunt me: da mihi intellectum, & discam mandata tua.*

74 *Qui timent te videbunt me, & letabuntur: quia in verba tua super speravi.*

56 *Hoc factum est mihi: quia mandata tua custodiui.*

Н

57 *Portio mea, Domine, dixi, custodire verba tua.*

58 *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde: miserere mei secundum eloquium tuum.*

59 *Cogitavi vias meas, & conuertis pedes meos ad testimonia tua.*

60 *Festinaui, & non tardaui custodire præcepta tua.*

61 *Funes peccatorum circumplexi sunt me: (at) Legem tuam non sum oblitus.*

62 *Media nocte surgo ad confitendum tibi super iudicia iustitiae tuae.*

63 *Particeps ego (sum) omnium timentium te, & custodientium mandata tua.*

64 *Misericordia tua, Domine, plena est terra: statuta tua doce me.*

В

65 *Bonum fecisti cum seruo tuo, Domine, secundum verbum tuum.*

66 *Bonitatem sensus, & disciplinae doce me: quia præceptis tuis credidi.*

67 *Præquam humiliaret, ego deliqui: nunc autem eloquium tuum custodio.*

68 *Bonus (es) tu, & benefaciens: doce me statuta tua.*

69 *Concinnauerunt aduersum me mendacium superbi: ego (autem) in toto corde custodiam mandata tua.*

70 *Impinguarum est sicut adeps tot eorum: ego (verò) Legem tuam meditatus sum.*

71 *Bonum mihi quod humiliatus sum: ut discam statuta tua.*

72 *Bonum mihi Lex oris tui super milia auri & argenti.*

І

73 *Manus tuae fecerunt me, & plasmaverunt me: da mihi intellectum, ut discam præcepta tua.*

74 *Qui timent te, videbunt me, & letabuntur: quia in verbo tuo speravi.*

1 vel 2
ad 2
g. circumplexi
derunt

h. timent

1. est
ad 2. est
omnis

in vel ad
2. Lex tua
delictatus
sum.

2. est
ad 2. est

2. operatus

2. hab. ad
videt me

² *infirmus* 75 Cognoui Domine, quod ² æquitas iudicia tua, & (in) veritate affluxisti me.

¹ *vel quasi* 76 Sit ² nunc misericordia tua ad consolandum me, secundum eloquium tuum seruo tuo.

² *delictorum* 77 Veniant mihi miserationes tue, & vitam: quia Lex tua ² meditatio mea (est.)

² *invidiosus* 78 Confundantur superbi, quia falso peruerterunt me: ego ² exercebor in mandatis tuis.

79 Conuertantur ad me timentes te, & qui nouerunt testimonia tua.

² *inimicus* 80 Sit cor meum ² immaculatum in statutis tuis, vt non confundar.

C

⁷ *ad* 81 Defecit ad salutare tuum anima mea: ² in verbum tuum speraui.

82 Defecerunt oculi mei ad eloquium tuum, dicendo, Quando consolaberis me?

83 Quia factus sum sicut vter in fumo: (attamen) statuta tua non sum oblitus.

84 Quot (sunt) dies serui tui? quando facies de persequentibus me iudicium?

85 Foderunt mihi superbi foueas: quod non secundum Legem tuam.

86 Omnia mandata tua veritas: iniquè persequuti sunt me, adiuua me.

87 Paulominus consumpserunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.

² *velis iustitiam* 88 Secundum misericordiam tuam viuifica me: & custodiam ² testimonia oris tui.

L

89 In æternum, Domine, verbum tuum permanet in celo.

² *inimicus* 90 In generationem & generationem veritas tua: fundasti terram, & ² permanet.

² *inimicus* 91 Ad iudicia tua ² perseverant homines: quoniam omnia seruunt tibi.

75 Cognoui Domine quia æquitas iudicia tua: & in veritate tua humiliasti me.

76 Fiat misericordia tua vt consoletur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.

77 Veniant mihi miserationes tue, & vitam: quia lex tua meditatio mea est.

78 Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis.

79 Conuertantur mihi inuenientes te, & qui nouerunt testimonia tua.

80 Fiat cor meum immaculatum in iustificacionibus tuis, vt non confundar.

C A P H.

81 Defecit in salutare tuum anima mea: & in verbum tuum supersperaui.

82 Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me?

83 Quia factus sum sicut vter in pruna: iustificaciones tuas non sum oblitus.

84 Quot sunt dies serui tui? quando facies de persequentibus me iudicium?

85 Narrauerunt mihi iniqui fabulaciones: sed non viderunt te.

86 Omnia mandata tua veritas: iniquè persequuti sunt me, adiuua me.

87 Paulominus consummauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.

88 Secundum misericordiam tuam viuifica me: & custodiam testimonia oris tui.

L A M E D.

89 In æternum Domine, verbum tuum permanet in celo.

90 In generationem & generationem veritas tua: fundasti terram, & permanet.

91 Ordinatione tua perseverat dies: quoniam omnia seruiunt tibi.

92. Nisi quod Lex tua meditatio mea est : tunc forte perissem in humiditate mea.

93. In aeternum non obliuiscar iustificationes tuas : quia in ipsis uiuificasti me.

94. Tuus sum ego, saluum me fac : quoniam in iustificationibus tuis exquisiui.

95. Me expectauerunt peccatores ut perderent me : testimonia tua intellexi.

96. Omnis consummationis uidi finem : laudem mandatorum tuorum nimis.

M E M.

97. Quomodo dilexi legem tuam Domine ? tota die meditatio mea est.

98. Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo : quia in aeternum mihi est.

99. Super omnes docentes me intellexi : quia testimonia tua meditatio mea est.

100. Super senes intellexi : quia mandata tua quasiui.

101. Ab omni uia mala prohibui pedes meos : ut custodiam uerba tua.

102. A iudicijs tuis non declinaui : quia tu legem posuisti mihi.

103. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo !

104. A mandatis tuis intellexi, propterea odi omnem uiam iniquitatis.

N V N.

105. Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis.

106. Inuani, & statui custodire iudicia iustitiae tuae.

107. Humiliatus sum usquequaque Domine : uiuifica me secundum uerbum tuum.

108. Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine : & iudicia tua doce me.

109. Anima mea in manibus meis semper : & legem tuam non sum obliuiscus.

110. Posuerunt peccatores laqueum mihi : & de mandatis tuis non erraui.

92. Nisi (quod) Lex tua meditatio mea (est), tunc perissem in afflictione mea.

93. In aeternum non obliuiscar indata tua : quia in ipsis uiuificasti me.

94. Tuus sum ego, saluum me fac : quoniam mandata tua exquisiui.

95. Me expectant peccatores, ut perdant me : testimonia tua confidero.

96. Omni perfectioni uidi finem : laudem praeceptum tuum nimis.

li. ualde

97. Quomodo dilexi Legem tuam ! tota die meditatio mea (est).

98. Super inimicos meos prudentem me feci praeceptum tuum : quia in aeternum mihi est.

99. Super omnes docentes me intellexi : quia testimonia tua meditatio mea est.

100. Super senes intellexi : quia mandata tua custodiui.

101. Ab omni uia mala prohibui pedes meos : ut custodiam uerba tua.

102. A iudicijs tuis non declinaui : quia tu docuisti me.

d. uisus

103. Quam dulcia * fauibus meis eloquia tua, super mel ori meo !

explanatio

104. Ex mandatis tuis intellexi : propterea odi omnem uiam mendacij.

f. uel uisus
hys.

105. Lucerna ³ pedibus meis uerbum tuum : & lumen ² semitis meis.

g. hab. p. d.

106. Inuani, & statui custodire iudicia iustitiae tuae.

h. hab. fr.
ma. mea.

107. Humiliatus sum usquequaque Domine, uiuifica me secundum uerbum tuum.

i. agnosc.

108. Voluntaria oris mei ¹ beneplacita habet quae Domine, & iudicia tua doce me.

li. ualde

109. Anima mea in ^m manibus meis semper : & Legem tuam non sum obliuiscus.

m. h. b. uisus
ma. mea.

110. Posuerunt peccatores laqueum mihi : & a mandatis tuis non erraui.

111 Hereditate acquisivi testimonia tua in æternum: quia exultatio cordis mei sunt.

112 Inclinaui cor meum ad facienda statuta tua in æternum ^{propter} retributionem.

D

113 ^{Iniquos odio habui} Iniquos odio habui, & Legem tuam dilexi.

114 Latibulum meum, & scutum meum (es) tu: in verbum tuum speravi.

115 Declinate à me maligni: & custodiam præcepta Dei mei.

116 ^{Suscipe me secundum eloquium tuum} Suscipe me secundum eloquium tuum, & viam: & non confundas me ab expectatione mea.

117 Adiuvans me, & saluus ero: & meditabor in statutis tuis semper.

118 Conculcasti omnes ^{discedentes} à statutis tuis: quia mendacium dolose eorum.

119 (Vc) scortas cessare fecisti omnes peccatores terræ: ideo dilexi testimonia tua.

120 Horrui præ timore tuo carnica: & à iudicijs tuis timui.

V

121 Feci iudicium, & iustitiam: ^{non tradas me opprimentibus meis} non tradas me opprimentibus meis.

122 ^{Suscipe servum tuum in bonum} Suscipe servum tuum in bonum, ne oppriment me superbi.

123 Oculi mei defecerunt ^{in salutem tuam} in salutem tuam, & ^{in eloquium iustitiae tuae} in eloquium iustitiae tuae.

124 Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, & statuta tua doce me.

125 Servus tuus (sum) ego, ^{da mihi intellectum} da mihi intellectum: & sciam testimonia tua.

126 ^{Tempus faciendi Domino} Tempus faciendi Domino: ^{dispaverunt Legem tuam} dispaverunt Legem tuam.

111 Hereditate acquisivi testimonia tua in æternum: quia exultatio cordis mei sunt.

112 Inclinaui cor meum ad faciendas iustificaciones tuas in æternum, propter retributionem.

S A M E C H.

113 Iniquos odio habui: & legem tuam dilexi.

114 Adiutor & susceptor meus es tu: & in verbum tuum supersperavi.

115 Declinate à me maligni: & servata est mandata Dei mei.

116 Suscipe me secundum eloquium tuum, & viam: & non confundas me ab expectatione mea.

117 Adiuvans me, & saluus ero: & meditabor in iustificationibus tuis semper.

118 Sprenti omnes discedenti es à iudicijs tuis: quia iniusta cogitatio eorum.

119 Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ: ideo dilexi testimonia tua.

120 Conspice timore tuo carnes meas: à iudicijs enim tuis timui.

A I N.

121 Feci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me.

122 Suscipe servum tuum in bonum: non calumnientur me superbi.

123 Oculi mei defecerunt in salutem tuam: & in eloquium iustitiae tuae.

124 Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam: & iustificationes tuas doce me.

125 Servus tuus sum ego: da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.

126 Tempus faciendi Domine: dissipaverunt legem tuam.

117 Ideo dilexi mandata tua, super aurum & topazion.

118 Propierea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.

P H E.

119 Mirabilia testimonia tua: idolo seruata est ea anima mea.

120 Declaratio sermonum tuorum illuminat: & intellectum dei paruulus.

121 Os meum aperui, & attraxi spiritum: quia mandata tua desiderabam.

122 Aspice in me, & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.

123 Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: & non dominetur mei omnis iniustitia.

124 Redime me à calumnijs hominum: ut custodiam mandata tua.

125 Faciem tuam illumina super seruum tuum: & doce me iustificaciones tuas.

126 Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non custodiunt legem tuam.

S A D E.

127 Iustus Domine: & rectum iudicium tuum.

128 Mandasti iustitiam testimonia tua: & veritatem tuam nimis.

129 Tabescere me fecit zelus meus: quia obliui sunt verba tua inimici mei.

130 Ignitum eloquium tuum vehementer: & seruus tuus dilexit illud.

131 Adolecentulus sum ego, & contempnus: iustificaciones tuas non sum obliui.

132 Iustitia tua, iustitia in æternum: & lex tua veritas.

133 Tribulatio & angustia inuenerunt me: mandata tua meditatio mea est.

134 Equitas testimonia tua in æternum: intellectum da mihi, & viam.

C O P H.

135 Clamavi in toto corde meo, exaudime Domine: iustificaciones tuas requiram.

117 Ideo dilexi præcepta tua super aurum & obryzum.

118 Ideo omnia mōdata omnis (rei) recta duxi: omnem viam mendacij odi.

h

119 Mirabilia testimonia tua: ideo custodit ea anima mea.

120 Ostium sermonum tuorum illuminat, intellectu dei paruulus.

121 Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia præcepta tua desideravi.

122 Aspice ad me, & miserere mei, secundum iudicium erga diligentes nomen tuum.

123 Gressus meos dirige in eloquio tuo: & non dominetur mei omnis iniustitia.

124 Redime me ab oppressione hominum, & custodiam mandata tua.

125 Faciem tuam lucere fac super seruum tuum, & doce me statuta tua.

126 Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt Legem tuam.

h

127 Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.

128 Mandasti iustitiam testimoniorum tuorum, & veritatem valde.

129 Tabescere me fecit zelus meus: quia obliui sunt verba tua inimici mei.

130 Repurgatum est eloquium tuum valde: & seruus tuus dilexit illud.

131 Paruulus (sum) ego, & contempnus: mandata tua non sum obliui.

132 Iustitia tua, iustitia in æternum, & Lex tua veritas.

133 Tribulatio, & angustia inuenerunt me: præcepta tua meditatio mea (est).

134 Equitas testimonia tua in æternum: intellectum da mihi, & viam.

p

135 Clamavi in toto corde: exaudime Domine; statuta tua custodiam.

146 Clamaui ad te, saluum me fac: & custodiam testimonia tua.

147 Præueni in crepusculo, & clamaui: in verbum tuum speraui.

148 Præuenerunt oculi mei vigilas, ut meditater^a eloquia tua.

149 Vocem meam audi secundum misericordiam tuam: Domine, secundum iudicium tuum viuifica me.

150 Appropinquauerunt sequentes scelus: a Lege tua longè facti sunt.

151 Propè (es) tu Domine: & omnia præcepta tua veritas.

152 ^b Initio cognoui de testimonijs tuis, quòd in æternum fundasti ea.

153 Vide afflictionem meam, & eripe me: quia Legem tuam non sum oblitus.

154 Iudica iudicium meum, & redime me: propter eloquium tuum viuifica me.

155 Longè à peccatoribus salus: quia statuta tua non quæsierunt.

156 Misericordie tue multæ, Domine: secundum ^c verbum tuum viuifica me.

157 Multi, qui persequuntur me, & tribulant me: à testimonijs tuis non declinaui.

158 Vidi prauaricantes, & ^d tabui: quia eloquia tua non custodierunt.

159 Vide quòd mandata tua dilexi: Domine, secundum misericordiam tuam viuifica me.

160 (A) principio ^e verba tua veritas: in æternum ^f omnia iudicia iustitiæ tue.

161 Principes persequuti sunt me gratis: & à ^h verbis tuis formidauit cor meum.

162 Lætare ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.

163 Mendacium odio habui & abominatus sum: Legem (autem) tuam dilexi.

146 Clamaui ad te, saluum me fac: ut custodiam mandata tua.

147 Præueni in maturitate, & clamaui: quia in verba tua supersperaui.

148 Præuenerunt oculi mei ad te diluculo: ut meditarer eloquia tua.

149 Vocem meam audi secundum misericordiam tuam Domine: & secundum iudicium tuum viuifica me.

150 Appropinquauerunt persequentes me iniquitati: a lege autem tua longè facti sunt.

151 Propè es tu Domine: & omnes viæ tuæ veritas.

152 Initio cognoui de testimonijs tuis: quia in æternum fundasti ea.

R E S.

153 Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam non sum oblitus.

154 Iudica iudicium meum, & redime me: propter eloquium tuum viuifica me.

155 Longè à peccatoribus salus: quia inquisitiones tuas non exquisierunt.

156 Misericordie tue multæ Domine: secundum iudicium tuum viuifica me.

157 Multi qui persequuntur me, & tribulant me: à testimonijs tuis non declinaui.

158 Vidi prauaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.

159 Vide quoniam mandata tua dilexi Domine: in misericordia tua viuifica me.

160 Principium verborum tuorum, veritas: in æternum omnia iudicia iustitiæ tue.

S I N.

161 Principes persequuntur me gratis: & à verbis tuis formidauit cor meum.

162 Lætare ego super eloquia tua: sicut qui inuenit spolia multa.

163 Iniquitatem odio habui, & abominatus sum: legem autem tuam dilexi.

a heb. de
quatuor
tuum

b 2^a ed. in

c heb. in
omni

d 1^a ed. in
da. afflicti
sum

e heb. ver-
bata
f heb. omni
iudicium

g 2^a ed. in-
ta:
h heb. ver-
ba tua

164 *Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ.*

165 *Pax multa diligentibus legem tuam: & non est illis scandalum.*

166 *Expectabam salutare tuum Domine: & mandata tua dilexi.*

167 *Custodiuit anima mea testimonia tua: & dilexi ea vehementer.*

168 *Servavi mandata tua, & testimonia tua: quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.*

T A V.

169 *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine: iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.*

170 *Intra postulatio mea in conspectu tuo: secundum eloquium tuum eripe me.*

171 *Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me iustificationes tuas.*

172 *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum: quia omnia mandata tua æquitas.*

173 *Fiat manus tua ut salvet me: quoniam mandata tua elegi.*

174 *Concupivi salutare tuum Domine: & lex tua meditatio mea est.*

175 *Vivat anima mea, & laudabit te: & iudicia tua adiuvabunt me.*

176 *Erravi sicut omnis qui perit: quare servum tuum, quia maculata tua non sum oblitus.*

164 *Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ.*

165 *Pax multa diligentibus Legem tuam, & non (est) illis ^{scandalum} scandalum.*

166 *Expectavi ^b salutare tuum Domine, & præcepta tua feci.*

167 *Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexi ea vehementer.*

168 *Servavi mandata tua, & testimonia tua: quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.*

n

169 *Appropinquet ^c deprecatio mea in conspectu tuo, Domine: iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.*

170 *Intra postulatio mea in conspectum tuum: secundum eloquium tuum eripe me.*

171 *Eructabunt labia mea laudem, cum docueris me statuta tua.*

172 *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum: quia omnia mandata tua ^e æquitas.*

173 *Sit manus tua ad adiuvandum me: quoniam mandata tua elegi.*

174 *Concupivi salutem tuam Domine: & Lex tua ^f meditatio mea (est).*

175 *Vivat anima mea, & laudet te: & iudicia tua adiuvant me.*

176 *Erravi sicut omnis qui perit, quare servum tuum: quia præcepta tua non sum oblitus.*

COMMENTARIUS.

ARGUMENTUM.

In hunc Psalmum varia congesta sunt, quæ ad pietatem alendam & confirmandam faciunt. hincque scripti isti versibus (quoniam Davidis missi non dubio) præcipimus, ut deus sit etiam in observatione diuina leges esse possumus. Et quantum humanarum vitam non ista tantum vitam ad legem diuinam regulamus exigit, sed etiam si Deus precatur, ut legis deus sit & amice animorum sumus imbuatur. Hinc Psalmus est tantum præstantius, quantum præstantius, viginti duobus videlicet versibus conscriptus, tametsi hinc, ut primum esse versum omnia à prima alphabeti littera incipiunt: ut secundum est illud hinc à ב, tertium à ג incipiat, & sic deinceps. quod, ut aliter diximus, tantum ad memoriam inuadendam & libetis factam. Porro nullus est versus, si scilicet, incipias, in quo non sit in hunc modum vocum non repetitur, וורה tota, id est, Lex. ורה detech, Viâ, ורה edhuh, Testimonium, ורה pikhudhim, Mandata, ורה mitsoth, Præcepta, ורה imra, Eloquentia, seu Dictum, ורה Verbum, seu Sermo, ורה makhparim, Iudicia, ורה isedek, Iustitia, ורה chukkim, Statuta, ורה emua, Veritas: quæ scilicet omnia partes quodam sunt aspernes diuine legis. Atque haec non videmus simpliciter applicanda, & estiam nonnulla ad Ps. 19. sunt exposta, & in primis quidem ut ad singulas & ipsas idem scriptas legimus repetere. Igitur Lex Domini in genere significat doctrinam à Deo institutam & perfectam, & quæ verbum est generale, quod omnis pars istius doctrinæ implebitur. Via Dei est Dei exemplum, quod quisque studere debet assidue, ut quæ ad bonum est, & ut in istis, sic quæque optima duci debet ut talis sit. Via deinde in genere significat eundem salutem & iustitiam Testimonium significat doctrinam illam, quæ inus habet aduersa testimonia, & sacramenta seu ritus, quod fuerunt in lege Moysi Circumcisio, Sabbatum, Spiritus annui, Iubilus, & alia ad exortationem. Mandata seu sunt præcepta, inquit Kimhi hebreæ, quæ in istis delectat, & sunt in istis deposita in cordi hominis, atque idcirco nominantur ורה pikhudhim, quasi dicas Deposita. Præcepta desunt Kimhi alibi quod dicitur Deus præceptis ad sui salutem & amorem. Eloquentia, Verbum seu Sermones promissionis & præcepti non sunt, quantum & hac significantur vniuersum omnia præcepta. Iudicia desunt Kimhi rationis rationis tam dicitur. Nonnulli putant iudicia proprie significare leges illas, quarum usus erat in fœderis & iudicii publici. Iudicia & præcepta, quibus iudicatur Deum castigare, & superantur, versu 120. Iustitia in istis illud designat, quod omnibus præceptis inest. Statuta denique, seu cerimonie Kimhi, & sunt præcepta, quoniam satis significatur: ex. gr. fœderis inuadenda, & versu 121 luna & luna mixta præhibetur, aliisque similia. Veritas præcepta lege panitur: quæquam in illorum & versu aliud significat. Verbum quoque in primo versum est illorum versu peribit non habet usum. Vnde ibi. Porro quæquam hac sermo omnia in istis videtur differre significat, tam in hoc Psalmus tanquam fœderis promissum & factum, & doctrinam à Deo institutam in genere significat, teste istius Kimhi. Fœderis solum. Autem ista caritatis appellatum est plus reuerentia & dignitate doctrinæ diuinæ considerari. Est facilius hoc Psalmus: sed non modo in explicando præstat.

N

1. Deus immaculatus iustus, ad verb. integris est, hoc est, qui integris sunt moribus: per viam enim intelligit mores & viam instructionem. Qui ambulat in lege Domini. Explicat qui verè sunt integre moribus, oblique esse autem, qui ex Legis diuine præscripto viuunt.

2. In iustis cordis, sic videlicet nihil præter eum querant, non precium, non laudem. Vel in iustis cordis, id est, verbo, & factis ab his qui hypocritis.

3. Noluerunt (vel Quærit magis non) sperantes iniquitatem, peccando in præcepta uegetas, & custodiunt testimonia eius (sed) in iustis cordis, hoc est, Deus studem iustitiam, & eius quasi vellegit iustitiam, ut quemadmodum Deus ceruix esse iustitiam eodem, sic iustitiam eodem se præ-

A beant, & alia eius facta per se sancta remuneratione assequi cernunt. quo sensu Christus Dominus apud D. Lucam, cap. 6. discipulos suos sic hortabatur, Fœdes iniquitatis, fœdes & fœdes iustitiam in istis, & apb, significat hic quærit magis, ut Job 4. 19.

4. Tu mandasti mandata &c. Mutatio personæ per apostropham ad Deum. Hic vox illa, de qua in Arg. quæ sit illa deposita. Per eadem scilicet est hunc versum sequentem, Tu iussisti ut iustitia mandata, quæ in corde hominis velut deposita omni cura & custodiunt custodiamus.

5. I iustitiam diligantem seu desponsam viam meam &c. Quod sit diligens non posse hominem per se solum obedire legi, quæ a ratione adeo accuratè Deum iustitiam feruat,

optat cœlis iuvai, atque ita finastio-
ues, ter, ac mores à Deo componi, ac regi,
legem ut possit ipse adimplere.

6 *Tunc non confundar* seu *pudescam*, &c.
Tunc scilicet cum te mores mei ad ob-
secrationem tue Legis fuerim conposui,
nihil non succedet, quodcumque e-
rit præceptis veneni atque aggrediar. Kimhi
sic Kimchabei ad hunc versum: *Tunc non
confundar*, &c. qui enim non servat præ-
cepta, non potest non erubescere, quum
illa respici ac legi nam si furto renetur, &
furē incedat in alios, *Non furaberis*, tunc
proculdubio erubescet, & pudore suffundetur.
In huius ergo sententia sensus est. Si vi-
tæ meæ digne sumus &c. tunc non afficiar pu-
dore, ad quodcumque de iustis præceptis re-
spexerim.

7 *Confitebor tibi* &c. Proimicium scilicet deum
num iure & sincere celebraturum Deum,
quod Legem, optimam scilicet celebrandi &
colendi Dei regulam, bene fuerit doctus.

8 *Statuta mea custodiam*: &c. Ceterum, in-
quit, mihi tuam Legem perperam servare:
tu ne me unquam deserito, absque culur
ope ipse nihil possum. *Esquequique*, ad
verb. *Esquequique*, quod nos hic exponimus
volumus. Czra hoc sensu vult accipi *Esque-
quique*: Ego custodiam statuta tua: tu verd
me distinguas *Esquequique*, hoc est, ea
relinquas, ut non possim illa servare.
Kimhi refert ad verb. *Esquequique*, vult que hoc
respondere ad illud versum 4. *Custodiam man-
data tua* & perinde ac si diceret, Ceterum
est mihi custodire *Esquequique* statuta tua,
hoc est, omnibus animi & corporis viribus
nunc veteris *Esquequique* me, sed ad nova
liberaveris. Si sic sentire vult, includenda
videntur parenti huius, *non distinguas*,
quasi diceret, modo ne me deseras.

9 *In quo eras*, in Fonte mundobis adolesci-
tiis &c. Verbo *mundando* significare vult
iucundum etiam multas laetare fordes & ma-
culas, quas, nisi Lex divina, nihil possit
elovere. *Esquequique* statuta tua, quo-
rum mox factus est mœtus. *Servatus in te*.
In Fonte *Esquequique*, id est, in tam
sancto vel *Esquequique* nam Massura noie
hoc vnum esse & credendum quæ amittunt
sed plur, cum outam. Nihil sunt alia
cuiusmodi in hoc Psalmi. Vide vers 37.
Esquequique, Sed hoc est grammati-
cale.

10 *Ne irascaris* &c. neque deserte
comitantem, sed ad nova tua gratia, ut ex-
pisti.

11 *In corde meo abscondi eloquia tua*, lib.
eloquium tuum, &c. Sensus, Hæret mihi
semper in animo tua lex, ne vquam male di-

A la declinem, & qua in rete offendam. Fa-
cilis in errorem & procaciam labitur, cui ex
animo lex divina exodit. Dulcis & meta-
phora in verbo *abscondi*, ab ipso sumpta
qui thesaurum inveniunt abscondum, ne
pereat. Significat igitur vult legem Dei
ipsi hominibus esse locum thesauri.

12 *Benedixisti mihi* &c. Sensus, Ego benedi-
co & confiteor tibi, quod me docueris, &
peto à te vime docere pergam. Kimhi. Ale-
tei Ezra: Propterea quod confiteor esse
benedictum, doce me statuta tua: atque
hæc merces est, quam à te postulo.

13 *In laqueis meis perambulavi*, prop. *in viis*
&c. Quoniam dixi *In corde meo abscondi*,
nunc ait, Eri abscondi in animo meo, nam
quam cœlium tenuis illa ore meo enarrate,
tum ut eò magis illis assuefaciens, tum vi
alior ea edocuerem. Sic patet Kimhi. Ezra
dicit colere eum superiorem versu. *Esquequique*
statuta tua, quia tu scilicet solium esse me curar-
e & quæ edocere alios tua iudicia. Si in-
dicia in hoc versu accipere vis pro legibus
iudicialibus, quemadmodum dictum est in
Arg. sanè vox hæc est regia, iudicium, &
semper illis labijs sententiam in foro pro-
muntiaui ex legibus ore tuo sanctissimo di-
ctatis. Scit apia profectio sententia.

14 *In via testimonium deditur* &c. Sententia hu-
ius versus hæc est, Lex tua observatio
mihi iam iucunda est, tamquamque volupia-
tem adferi, quam capere aliquis ex om-
nibus mundi opibus simul congegit. Vel
simpliciter, Tam mihi iucunda est tua Le-
gis observatio, quam omnium divinarum
possessio. Confetti scilicet voluptatem,
quam capi ex Legis observatione, cum
voluptate, quæ maxime ex rebus terrestribus
capi potest. Huc congruit versus 11. Psalm.

15 *Disiderabilia super aurum & argentum mas-
tati*, &c.

16 *In mandatis tuis* &c. Diligentiam suam
in Legis studio commendat, non vi tam
iactet, sed ut alio exemplo excitet. *Con-
siderabo vias tuas*, per quas nunc sequi iu-
bes. Possunt in hoc & sequente versu ver-
basur, per præsens exponi, nisi putas Da-
videm hic statueri, non tam quid adhuc
fecerit, quam quid in posterum facturus
sit.

17 *Meditator*. Alj *Esquequique* *Esquequique*,
vulgo exponunt *delictabar*: ac propterea
non *Esquequique*, vapore quæ animo sunt &
condi. Rati à Græco & Lat. facti, qui in-
ceptiarius *Esquequique*, & probat hanc signifi-
cationem ex duobus locis. Sed quid hoc re-
fert ad sensum?

18 *Adiuvans spiritus tuus* &c. *Esquequique*, hoc
est, Cōser mihi hoc beneficium ut vivam,
Y III

tandem verbum tuum illud, Ego occidam & **A** ego vivificabo peccatorem, & ego sanabo.

Deuter. 31. 30. auferendum verbum tuum, quia me per Nathan hunc sperare iussisti, dicens, Quamvis completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis. 2. Sam. 7. 12. Fortasse nihil aliud David dixit verbis, Adhuc plures animantes, vult significare quid se hunc prostratum & velut terræ affixum, ut vix anelli queat, suppliciter orare. Sic videtur accepisse Græc. & Lat. quæ pro pulvere pauperum verterunt. Theodosius imperator senellus in statuta in templo, & veniens à D. Ambrosio preens, emisit hanc vocē, Adhuc pauperum meos meos: &c.

16 Fias mea tranquillitas seu tranquillitas, &c. Sensus, Tū ego rer omnes meas & necessitates, ne enim peccata exponere consuevi, neque tu mihi opor & mihi recordam implorari inquam defuncti. Nollegitur nunc mihi decessi postulant ut tu me doceas statuta.

17 Fiam præceptor tuorum &c. quasi diceret Nū polis asequi mente & cogitatione adnihil illis sapiētiā, quæ Legi tuæ subest, nisi tu vivam præces. Quidam posterius membrum reddunt, & loquar de meritis tuis: quasi per David in hoc versu & doceri, & posse alios docere Legem Dei.

18 Diffusi sunt anima mea &c. Repetit sententiam præcedentis, & ostendit, Scilicet, inquit, merore, quem ex aduersariorum contumelia capio, eo sumor, & veluti diffuso: tuum est mihi vires addere, qui dixisti precantem, & ego sanabo.

Kimbriciæ diffusi sunt verbum ad lachrymas posse etiam pertinere. Lat. habet Dormitavit ex Græco

verbum, quod fortasse obrepit pro incho, scilicet: vel certe incho, incho, quo modo Græci ut Job 30. 25. verbum, quod hic posuit Chaldaeus, reddidit. Rursus porro hinc erant versum testis, sic, confirma me in regno, sicuti promissisti per Nathan Prophetam, 2. Sam. 7. 16. thronus tuus tuus firmus.

19 Fiam mendacis, id est, falsi & pravi dogmata, erroris. Et Legi tua dignare me, seu Legem tuam largire mihi, id est, instrue me 1. Lege tua. Nota syntaxis & significationem in verbo *thronus*, quod hoc loco est *dignare* & *gratia*. Simile obtinet constructionem & significationem Iud. 22. 22. vbi dixit *YHWH thronum suum*, id est, *dans nobis ex gratia illius*, vel *dignamini nos illi*.

20 Fiam veritatis, legem tuam scilicet. Opponitur hoc præcedenti præcedente versu. Inducit *tuam* propositi tui semper ante oculos. Græc. & Lat. seorsum tantum videntur sequi.

31 Adhuc firmamenta, &c. Postquam tui legi addidit de tam perniciat adhaere, tu facito ut ne sit irritus meus labor, neve operæ & instrumini perneat. Vel sensus, Tui doctrinæ studium in amo & amplector, ut nulla res me ab eo possit auellere: tu ne perneat ut conomine sum apud hostem probro. Adhuc. Emphaticè in Græco *adhauc*.

32 Fiam mandatorum tuorum &c. Scilicet, Non lentè, sed alacriter, & eelriter amplum illud mandatorum tuorum spatium ac studium decurram, si tu mihi mentem tanze rei capere largitus fueris. *Latins* corat pro mento anularum rerum capere usurpatur. Reg. 4. 29. Dedit quique Deus sapientiam Salomon, & prudentiam multam mentis, & latitudinem cordis, quæ sit artem qua (est) in litare mentis.

33 Semper, & quando viuam. Ezra 7. 23. *Ecce*, interpretatur (propter) metum, iuxta illud Pl. 19. 12. *in iudicando* ut res in hunc (mentis) mentis. Hanc vocem versu 12.

Græci & Lat. reddiderunt propter resolutionem. Kimbri Ezra sententiam refellit, quod pugnet cum illo Veterum magistrorum dicto, Ne esset seruis similis, qui stant mercedis ergo. Cuius parentem hanc, ut solet, edimque ait exponere (pro) mercede, hoc sensu, merces, quid me docens vram statutorum tuorum, hanc etiam, quid inchoam in me. Sensus ipse exponendum esse inchoam usque vix inchoam. Aliiter Græc. & Lat. prædictam vocem hic, aliter ad vers. 12. interpretantur: hinc semper, illic propter resolutionem.

34 Da mihi intellectum seu intelligentiā Legi tuæ, &c. Repetit sententiam præcedentis versu, nisi quod pro semper dicit inchoam, quasi diceret, non solum semper, sed etiam omni animæ intentione.

35 Deduc me &c. Illustrando mentem, & mouendo voluntatem, ut nunquam possit neque mens, neque voluntas aberrare.

Quæstus valde, & lux sunt mea delicia, decurrere iter mori mandatorum. Supra, versu 14. exposuerat tam libere esse cordi diuine Legi obseruationem, nunc petit ut quid dedit velle, det & perficere.

36 Inclina cor meum &c. Intelligens David nihil tam officie studio pietatis quam auctorem, unde etiam cor meum inclinat esse i. Tereb. iudicatum, operat animum suum ab opum cupiditate auersum ad Dei Legem iudicet, quin omni auxilio preloretur & clariorum libeat.

37 Auert oculos meos &c. Vulgo Hebræi dicunt *oculos* & *cor*, seu *præsentia* esse presentia: quod eum oculos vider, cor con-

cupiscit: atque inde peccatum: & notum est illud cuiusdam, *in te habeo vitam et hunc.* Venabat idcirco Deus Num. 15. 39. aspice: reposit eor & oculos. Et B. Inb sic dicebat, *Si desideraveris gressus meos in via, & non peribis in malis ubi est mortem, &c.* Inb 31. 7. Operiuntur Deus precatus ne sinat oculis divagari ad res vanas, quæ prævas cupiditates in corde exsistent, unde nascuntur peccata.

In via tua vivifica me. Nam, inquit Ezra, eius hominum dies prolongantur, qui non ambulat nisi oculo suo. Et peccatum, ait Kimhi, interducit in mortem. Huc pertinet illud Deut. 30. 15. *Potes, propius hodie in conspectu tuo vitam, & bonum, mortem vero & malum.* Legendum totum illud caput.

33 *Sicut servus tuus &c.* Sensus, Mihi servus non promissum servus, hoc est, da gratiam & opem, quam facienti, quod in se est, eamque ex animo postulanti, cuique timenti pollicitus es. *Sicut seu confirmatio antiquitatis:* vern. *hinc in parolle.* Qui moritur, sese adduxit. Exegesis est in *stigma*. Potes tamen veritate & exponere, quod, neminem eloquium seu promissum, ad *timorem tuum* pertinet, id est, ad iuramentum & timorem adducit. Ezra sic explicat, Sciat omne decretum, quod me ad iuramentum adducet.

39 *Aufer opprobrium meum &c.* Sensus est, non rudior: Noli permittere vt in te ac tuas leges peccem, quod mihi summo esset probro, quodque adeo semper veritus sum: nane leges tuas, quippe bonas, vehementer delector. Posteriur membrum est ratio horum verborum quod *timor*. Eodem pertinet prius membrum sequens versum. Kimhi Davidem existimat in hoc & præcedente versu petere à Deo, vt quemadmodum sibi pollicitus est, regnum posteris conferret, tandem eius timore adhaereant, pro condicione regni promissum addita: neve se apud posterum in probro esse videret, si ob patris peccatum à regia potestate excluderetur intelligant. Peccatum cum Bethsabee intelligit, quod sciet quidem David sibi condonatum, sed vereretur ne poena ad posterum perveniret. Posteriur membrum huius versus sic autem exponit, quia iudicia tua bona sunt, neque iudicas & punit hominem, vt dignetur, tunc bonum & iustitiam. Si hanc explicationem sequi vis, vide *vt servus tuus* accipias collectivè. Possint hic versus pertinere ad tempus conisationis Absalom referri, quasi petat David, prius iuxta Dei per Nathan promissum à morte servari: deinde non desinit regem, quod ille esset probrosum, & id pro bonitate ac lenitate diuinitus iudiciorum. Ad hanc explicationem optime congruent

A sequenter versus.

40 *Ece, concupiscit &c.* Sensus, Nihil mihi inquam fuit cuius mandatis antiquas ante optatus: tegitur om, qui iustor ex, vt mihi vitam largiar, quod possum scilicet omnia illa exequi. Kimhi iuxta præcedentium versuum explicationem sic sensu habet, Quamquam peccavi, nihilominus semper magis feci & magni facio tua mandata. ac propterea te *confiteor* tua *verba* me, quasi dicit, propterea vitam meam, vt exequar mandata. Ego, si referre placeat ad conisationem Absalom, sensu exponendum hunc versum, Conserua me in vita, nec parete me tunc petre, qui tantopere delectat tuis mandatis.

41 *Et veniam super me &c.* Apparet exposcit in membro super me versus, & duntaxat primis humanis donatq; versibus Davidem in vita diffinisse fuisse, quum hæc cecinit. Ego puto hæc ad conisationem Absalom esse referenda. *Salvare tuum seu salutem tuam*, per quam servet ex his periculis. *Secundum legem tuam*, hoc est, quemadmodum dixisti & pollicetur et miserefaciarum, per Nathan, qui tuis verbis fecurum me esse iussit de vita, 2. Sam. 12. 13.

42 *Et respondebo exprobrantibus* (heb. *exprobrantibus* mihi, &c. Sensus, Vebaciam quod respondeam exprobrantibus mihi, quodm tuis verbis & promissis acquiescam, & dicantibus, *Non (tibi) salus ipsa tua.* Verbum pertinet ad respondendo. Nam similis constructio. Paral. 22. 12. *nunc igitur vide quod respondeam iustitiam me, &c.* sic enim in fronte. Posteriur membrum referendum ad exprobrantes mihi. Potes veterere *quis*, vel *quid*.

43 *Et ne auferas ex ore meo &c.* Quoniam mox dicebat, *Et respondebo exprobrantibus meis*, verbum, tunc vt explicet quod verbum, Deum rogat ne sibi ex ore auferat verbum illud verbum, scilicet Deum promissum semper præsitare, suisque laborantibus semper adesse. Subiungit rationem, quia in iudiciis iustissimus, seu iudicium tuum spectant, tediq; tuum est me iudicet, ac defendete, qui opem iudicis ad te confugerentur promissum. Ego pum sic exponendum hunc versum: etiam aliter accipitur. *Iudicio accipio* hoc pro roga Legge Dei & doctrina, vel certe stridit pro patris, quas Lex inuocat.

44 *Et tunc custodiam &c.* Promittit se ad finem vsque vite Legem observaturum, si liberetur. Non est, mihi crede, nuda congerier illa tot vnicuique idem significanum, sed ad vehementem affectum exprimentum pertinet.

45 *Et umbilicem luto dicit, id est, in luto*

via, &c. Sensus, Tunc liberentur factus, & ex angustis, quibus nunc coarctor, eductus, non amplius mihi erunt querenda diuer- ticula, sed regiam & latam viam: Legis viam ingredietur, & quidem summa voluntate, quandoquidem nihil aliud unquam illa fuit antiquius. Sic mihi videtur exponendus hic versus.

46. *Et ita quæ de testimonio* &c. Ostendit se latam viam ingressurum, & palmam ac publicè Legis studium & professionem amplecturum. Ac nihil dubitabo, inquit, neque ei ubi sciam tunc, si opus sit, vel apud ipsos Reges, qui res regni solènt curare & tractare, de Lege tua disserere. Exempla Davidis vir pius debet imitari, & coram ipso Regibus de Dei doctrina liberè atque audacter loqui, si opus sit, & cogita- te se ante illos adductum propter nomen Dei in testimonium. Pores interpretari *nomen regium*, id est, facilius illis argumen- tis & rationibus remoueam, neque me, sed illos pudebat.

47. *Et medietur vel delectabitur seu oblectabo me* primum.

48. *Et habebit manus meas ad præcepta tua, quæ duxerit*, id est, Præcepta tua, vt rem mihi longè charissimam audè tunc complectar, & obuijs veluti mandis excipiam. Pro- uerbialitèr est locutio, cui latina extat si- militudo, ducta ab ijs qui potestatis manu* propèant in complexu coru, quorum magno delidenonebantur, Latini etiam dicunt, *Pro tua littera obuijs veluti excipiam*. Exa- hui sensu accepit. At Kimhi & alij vulgo *leuare manus ad præcepta* pro adiuuare ma- nus operi, & factis expruere præcepta im- interpretant, quod non apud admodum cauenit posteriori membro, vbi solum me- ditationis mentio fit. *Exercebat*, prop. *meditabatur*, vel loquar secundum Kimhi.

49. *Memor factus* &c. Intellego hoc de promisso Dei verbi cum Dauid per Na- than Prophetam mto, quod scilicet non esset mortuurus ob peccatum. Vide 2. Sam. 12. 13.

50. *Et ac mea consolatio* (est,) quod nimirum bene me sperare iussisti: nam promissum illud ruri quonies mihi de salute despera- uerit, ac pere examinatè tantu periculi vitam reddidit: Hoc significat posterius membrum.

51. *Superbe derisus* &c. Sensus, Non cessant haec superbi illi quaru legum contempores potestati in me insul- tare, eo potissimum nomine quod illarum adeo libi studiosus: nec tamen propterea quicquam ab illis deservi. Testis est sacer contextus custodiuisse Dauidem, mandata

A Domini, & ambulantem post illum in toto corde suo, faciendo tantum, quod rectum esset in oculis eius, 1. Reg. 14. 8. nec non fecisse Dauidem rectum in oculis Domini, neque declinasse ab omnibus quæ præce- perat ei, cunctis diebus vitæ suæ, præter- quam in re Vitz Herthæ, 1. Reg. 15. 5.

52. *Memor factus ac sum semper consolatorum tuorum*, hoc est, precarum, quas tibi sum- les olim homines dederunt. Sic Ezra. *Et consolatus sum* palliis, (i. prop. *missum con- solatus sum*) spei habens te idem hoc tem- pore facturum. Kimhi sic fortè exponit, Ego in meis malis redeo in recordationem, quæ olim mala, quas calamitates seu afflictio- nes pje hominibus inuaserunt, quor postea varijs hominibus occurrerit, atque maximum in- de capio consolationem, ac spero meliora. Rati eodem ferme modo, *Memor factus* *inducto- rum tuorum à seculo*, quod tu numerata- tus mihi dum indigis penas seu calamita- tes, moxque itam murtis, & pæcis: idèq; ipse me consolari soleo. Sic fortè ille.

53. *Desidero*, prop. *Tremor*, seu *Hauris tremor me* &c. Horrore, inquit, inuadit me, totuque corpore contremisco, quoties in tu eorum venit quæ pæce in ijs tuarum le- gum de feronibus impendunt.

54. *Caribus meis fuerunt* &c. Redi ad commendationem diuine Legi, Huius viæ, inquit, quam ego solum peregrina- tionis loco habeo, tedium & molestias can- tantes consularis leuare soleo. *Diutius pe- regrinationis seu peregrinationum* videtur ap- pellare metaphorice pro vita, quæ degit in terris, in quibus non habet homo ciuitate- rem permanentem. Hoc sensu supra, versu 19. dicebat *Incola ego (sum) in terris*. Simili- ter & Ps. 39. 13. Et Iacob Gen. 47. 9. *Dei annorum peregrinationis meæ*, heb. *peregrina- tionum mearum* &c. Deus Leuit. 25. 25. prohibens terram vendi in perpetuum, hanc adferebat causam, *quia terra est terra: vestram advena & voluit mei usus*, heb. *estis apud me*, Pluroni *inquidit* &c. riu. Atque etiam animaduertendum, *Quid miror* & expro posse peregrinationum simul & pauonum seu famulatum mearum, quod hæc vita simul & peregrinatio sit, & varijs vndique pauonibus, qui peregrinationem solent comitari, obfessa. Habet igitur vir pius quod letetur se in vita, quasi in domo seu loco peregrinationis, tam iam versari. Potest illud in domo peregrinationum, refert ad vana Davidis exilia, rura propter Saulem, tunc propter Absalomum. Prius tamen magis se mihi probat, quia dicit in domo.

55. *Memor factus ac sum vestre* &c. *Pot uellem* Rati intelligi videretur angustia & calig- gias. Ego accipio, vt sonat, hoc sensu,

Tanta est voluptas, quam ex recordatione tui nominis capio, ut quod crepus alij somno & quiete tradunt, ego lebori gloriæ tui nominis exoremparior, & si forte occasio, tux etiam Legis observantiaui impendam.

56 *Hoc factum est mihi*: &c. Sensus, iuxta quidem iudicio, Hoc meui, ut uocis etiam tuæ Legi vacarem, quid tuorum mandatorum semper fuerim studiis observator. Huc pertinet illud Rabbiuorum, *Mentes præceptis præceptum*, vel, *Præceptum trahit præceptum*. Quorum hæc sententia est, quæ unum præceptum obseruatur, ei Deus quasi præmio loco hanc gratiam concedit, ut aliud, & difficultius obseruare possit. Cōtrarium est illud eorundem Rabbiuorum, *Mentes peccati peccatum*, vel, *Debellum trahit debellum*.

¶

57 *Portio mea Domine, dixi*, &c. Sensus, Habeas sibi alij suas opes, honores, & cetera cuiusmodi: æ ego, ô Domine, sic flauo, pars & portio mea est, (uec aliud opto) ut uis dæti parcam. Hæc simplicissima sententia.

58 *Aspicere mihi secundum eloquium tuum*, quo dixisti Exo. 33. 19. & miserere cuius miseror, id est, cuiuscumque uolueris miseri.

59 *Cogitavi seu Aspiravi*, & diligenter quidem, nam uerbum est Piel) facilitate mihi primum dara, quum duas cernerem vias, tuam voluptatis, seu peccati, alteram uirtutis, & tuorum mandatorum, ueram iugredi melius esset, tandemque supputato damno præcepti cum præmio, & contrā peccati præmio cum damno, in uiam me tuorum mandatorum dedi.

60 *Exstinxi*, &c. Sensus, Re cognita, nihil sum euocatur, sed mox præceptis tuis seruandis incubui.

61 *Tuus peccatorum* &c. Nihil causæ esse potui cur hæc discederent à Græca & Latina versione, quæ optimam & perspicuam sententiam reddunt, cum uoc inter Hebræos constet quid hoc loco significet, ut 727 *thende* alique, ut Chald. & Rasi ceterum, alij uerò, ut Exra, *delere* interpretantur: neque quod 777 *incedit*, quod alibi quàm hæc haud repetitur, alique, ut Meuachem, in *spoliandi* seu *prædandi*, alij uerò, ut Chald. & Rasi, in *secundo* seu *conuentione*, alij denique, ut Exra, in *apprehendendi* significati exponant. Sed 727 *thende*, cum parate sub 71, est *sanctus*, uocem item 727 *thende*, cuius segol. Elio hoc sileat fieri. Verum potius facili vox sanctis cum simili confusio, & uita pro alia usurpata. Deinde fortasse David hæc uocem ambigua, quæ & *sanctus* & *ceterum* mutatione uincit punctuli potest significare, ad 71 uiam seruatus uisus est

A de industria, & utrumque uoluit designare.

Quod attinet ad 777 *incedit*, cum hæc duntaxat occurrat, neque adeo de eius significatione certo constare possit, non male profectò ad summum significatum *conueniendi* uerbum adiuuatum Græcis & Lat. præsertim cum Exra illud reddere *apprehenderunt* iuuat B. Hieron. qui interpretatur est, *Sancti impiorum implicauerunt me*. Sensus porro in Græca & Lat. versione planus, Non semel ab improbis fui obfessur, & quasi suisibus implicatus, nequam tamen uoc Legis tuæ memoriam abieci, sed perpetuò illi operam dedi Eodem sensu ex Chald. & Rasi potes vertere, *Ceterum impiorum conueniunt aduersum me*. Potes uetice *Delere impiorum apprehendunt me*, hoc sensu, Multa mihi mala & ærumnae scelerum ratione uia.

62 *Media nocte surgit* & lectulo, &c. Hinc didicisse Ecclesiam surgendum esse media nocte ad nocturnam Psalmorum mouer. Card. Bellarminus: hunc eum, inquit, in cum allegare audores, qui de diuinis officiis scripserunt. Media nocte surrexerunt uirgines, ut obuiam irent Sponsi, quæ intrauerunt cum eo ad uinptiam, & clausa est rana, Marc. 13. Si Christo credere uolumus, uigilandum nobis est, (nescimus enim quando Dominus domum ueniat: serò an media nocte, an galli cauru, an mane) ue eum uenerit repente, inueniat nos dormientes, Marc. 13. *Iudiciu insulsiu*, id est, iustissimas uoc leges. Exra, & alij de peccis, quibus improbus Deus iustis afficit, intelligunt.

63 *Particeps*, prop. *Socius ego (sum)* &c. Sensus, Improbos odi: sed ut uimenter, & tuarum legum religiosos obseruatores ita colo arquo amo, ut ego cum iis societatem & amicitiam uocem. Vinam Regem regiam hanc uocem attendere.

64 *Miserordia tua plenat* &c. Quia intelligebat hominē per se parū posse proficere in studio pietatis, nisi à Spiritu sancto regatur & instruatur, ideo nunc Deum precatur, ut se pro infinita misericordia, cuius ueniam in terris experiri esse parit, suam Legem edoceat.

E 65 & 66 *Numquid fecisti* &c. Sensus iuuat & sequente uerbo, in multis tam rebus, ac præsertim quod ad iustas doctrinam attinet, neque fecisti, facior, mihi sermo tuo, quemadmodum es pollicitor: scilicet quid à te petere te petam, neque ut quicquid boni scius, & scientia Legitux inest, edoceas, ac uilid tam in me edet: semper enim tuæ Legis idem habui, ab eique sola noue pendere terram est.

67 *Prinſquam hamiliſſime ſeu affigeret, ego deliqui ſeu erravi.* &c. Sensus, Ance-
quam ſit malis, & calamitatibus, quaſi fe-
cula, à te caſtigaret, ſane me ignorante
& locoſedem mole peccatiſſe in tuam
legem: nunc autem admonituſae domi-
tur, cautior & diligentior ſum in ea ob-
ſervanda.

Ego deliqui. Ad verb. *ego
erravi*, hoc eſt, *extrahi*. *וְשִׁבְחָהּ*
ſignificat tantum imprudentem & inconſi-
derantem peccare.

68 *Domine (e) tu erga eor qui minime pe-
cavit, & benigniſſimus qui petunt.* Sic hæc
duo diſtinguit Ezra. *Domine igitur &c.*

69 *Conamenerunt aduſarum mi &c.* Sen-
ſus, Nun ſine officio mendacia menda-
cijs veluti aſſuerunt contra me ſuperbi-
li tuarum legum contemptores boſter mei:
quod probare eor me eſſe hypoſentem, aliud-
que habere in fronte, aliud in peſtore:
qui tamen nunquam efficior, quia totis
animi viribus tuis exequendis mandatis
ſtudeam. Job 13. 4. ſimilis eſt locutus ei, quæ
eſt hæc, *At qui vos conuincaturis in iudicio.*

70 *Impugnatum eſt &c.* Sensus, Illi, ſa-
ſa volupſare veluti adipe obſtructi ſenſi-
bus, nulla æ Legit tui ſtudio volupſa-
re afficiuntur: ego (verò) Legem &c. Si-
milis eſt loquutio Deut. 32. 15. *Et ſagina-
tus eſt Iſrahel, & recalcitravit: impugnatuſ,
intraſit, abſoluit (adipe:)* & diſſoluit
Deum ſuſcitorem ſuum, & deſpectuſ Deum &c.
Vide ſimile Pl. 17. 10. Job 15. 27. Græ-
cus & Lat. legerunt *וְשִׁבְחָהּ* *id eſt,*
hæc, pro *וְשִׁבְחָהּ* *id eſt, adipe*. Ideo
etiam interpretati ſunt *וְשִׁבְחָהּ* *aphaſch*, quod
hic tantum accutit, *Conſolatus miſt.* D.
Hic, veritè, *intraſitum iſt veluti adipe &c.*

71 *Domine mihi quidd &c.* Idem huius ver-
ſus ſenſus, & 67. Eadei de re hic gra-
tias agit, tanquam de maximo beneficio.
Significanter atque efficaciter vertere
Græc. & Lat. *humiliſſi me*. Kimhi hoc
ſenſu accipit hunc verſum: Bonus mi-
hi & succundus labor, quem tuis edifice-
dis ſtatim impendi: atq; toti in diuinar
Incumbant: ego proſectus habens in tuiſe
Legis ſtudio animus & corpus ſangeti
quia *Domine mihi* &c. Sic ſereille,
in cuius ſententia verbe poſitè quid *affi-*
xi me.

72 *Domine mihi Lex &c.* Hunc verſiculum
quidam R. Ioseph protulit, cuius ſpe ingent
ſuæ, vt addit locum, vbi nulla erat Sy-
nagoga, ſertur addidiſſe, vt ſe excuſa et.
Memoramus nos Chriſtiani.

73 *Manus tua fecerunt me, &c.* Sensus,
Tu me feciſti, & veluti tuis manibus ef-
ficiſti: ſed hoc parum eſt, niſi etiam
Tome II.

A animum meum cor Legi ſcientia im-
buat. Origenes & alij omnium verbum
ſciendi de anima, *plasma* vero de cor-
pore diu volent.

74 *Qui timet te, &c.* Sensus, Quam rui-
tinentes videntur in creptum ex his malis,
(nam puro ad hoc eſſe referendū hūc verſ,
enimvero tunc ſerò laxabitur, & empha-
tunt, quod ego in verbo & promiſſo tuo
ſperem ſemper habueim. Interpretabuntur
enim certè in tua ope ſeruatum, ac ſc in
ſua ſpe meo exemplo conſirmabuntur
Quia enim te, habui mi. In Fune eſt pa-
romaron elegant, *וְשִׁבְחָהּ* *metechi or-*
um. In *וְשִׁבְחָהּ* &c. Emphaticè in
Fune ad verbum *num ſperam ſeu xpeſtam.*

75 *Cognoui Domine, quod &c.* Sensus,
Quum ipſe in excuſio, & quæ in te admi-
ſi, conſidero, agnoſco, ſi Domine, facie-
que me iuſſe at caſtigatum, & pro rei ve-
ritate, ac ſicut ipſe me ebat, nam hoc ſi-
gnificat *Ch. 118* *veritate*. Huiusmodi iudi-
cium iuſtum interdum eſſe poſeſt, nec ta-
mè vctum; vt quum aliqui ex falſis reſti-
bus damnatur: *iudicium Dei ſemper eſſi-*
candum veritatem, vt loquitur Apoſt. ad
Rom. 2. Deurenna falſi non poteſt. Non-

C nulli verrune poſſeſſus membrum, & veri-
tas, *(quibus) aſſiſtiſti me*; ſicque ordinant
conſtruccioem, *equat & veritas iudicia*
tua, (quibus) &c. Sed Kimhi vult ſupplet
id eſt, *io*, & ſupplet Chaldaus; nec non
Græc & Lat. quorum hæc præter Foneam
addit *id eſt.*

76 *Sic nunc vel quaſi miſericordia &c.* Vt
ſanctus opat ſieri tandem modum & finem
malorum, ne tandem moriatuſ, contrè
quàm pollicetur ipſi fuerat Nathan Dei
verbuſ, *non morietuſ*. 2. Sam. 12. 13. Huc &
peruenit ſequens verſus.

77 *Friviam, ſeu mihi per Nathã promi-
ſiſti.* Quia hæc tua mactatio ſeu deſectatio
mea eſt. Quasi diceret, Non ab a de cauſa
capio viuere, quàm vt in tua Legge perpe-
tuo mediter ac ore oblectia. Vel, hoc peto
à te, non vt aliquid à me petiſſim ſit quod
illà gratiā merear, niſi forte quod habeo
nūm Legiæ tui ſtudiū me oblectauit.

78 *Confundantur ſeu Pudore afficiantur ſu-
perbiſu tuarum Legum contemptores, (vè
dicitur hic boſter notato) quia ſaliſ perne-
rant me, hoc eſt, ſuſtra me toties tenuerunt
aut ortere à te ſta via. Ego enim rãd pro pe-
ſiore animo deinceps tui Legi meditando
incumbam. Huc ſpectat poſſen ſuſmembuſ.
Ex Kimhi & Raſi hic eſt ſenſus, Pudore af-
ficiantur, quia falſo me accuſauerunt, ac per
verſum dixerunt, eum ego totus ſim in me-
ditandis tuiſe mandatis. Priore modo acces-
ſit Ezra.*

79 *Conuerterunt ad me &c.* Sensus, Ad iungant se mihi, deserta superborum rhorum societate, quotquot tuum nomen venerunt, & colunt. Elegans est paronomasia in voce *וָשׁוּבִי מִשִּׁיבָה*, id est, *puđore afficiantur*, quæ est in superiore versu, & *וָשׁוּבִי מִשִּׁיבָה*, id est, *conuerterunt*. Saepe aliàs hæc duo simul consumuntur.

80 *Sic cor meum immaculatum sicut integrum &c.* Superbi pudore afficiantur: at ego minime. Testiguit me adiutus, ut synecro corde in obseruandisq; statuis perpetuò versari possim, ac sic nunquam pudore afficiar.

3

81 *Defecit ad salutare tuum &c.* Sensus, Tuam opem animo præ desiderio desiderans expecto, opem, inquam, quam promissisti: expecto, ut mihi sis auxilio, meque è manibus hostium eripias, quemadmodum furti polliceris. Hoc, ait Ezra, argumentum est tunc tibi inuasisse ab hostibus.

82 *Defecerunt oculi mei assidue in cælum intenti, & aspicientes donec veniat salus à te promissa, hoc significat ad eloquium tuum.* Vultur figura sermonis sumpta à communi hominum consuetudine, qui auxilium expectantes, identidem huc illuc respiciunt, dum interdum oculi deficiunt. Similis locutio Psal. 69. 4. Sic B. Iob dixit, cap. 31. 16. *Si prohibet à voluntate pauperes, & oculos vedua deficere feci, longa scilicet expectatione. Quando consolaberis*, hoc est, tecterebis, ut ab his malis?

83 *Quis similis sum sicut uir in fumo: &c.* Suam eutem comparat vtri fumo exsiccatu ac macerato: proinde quasi diceret, Tempus est ut adis mihi, qui præ magnitudine calamitatum ita confectus sum, ut vtri ad fumum suspensio similis videri possim: nec adhuc tamen legum tuarum oblitus fui.

84 *Quot (sunt) dies &c.* Sensus, Quantum mihi superflue vitæ vides: parum absum à morte: quando igitur tandem de aduersarij meis supplicium sumes? Dixit emphaticè *dies serui mei* pro dies mei.

85 *Fuderunt milia superbi &c.* Significat hostes non tantum aperta ut, sed etiam dolis & fraudebus se oppugnare. Similitudinem adhibet sumpam ab yr, qui fetis foueas parat, ut in eas mearum nudant. Simile est Psal. 57. 7. *fuderunt ante faciem meam foueam.* Quod non faciendum *Legem tuam*, quæ fraudes unpro-

mit prohibet. Couatur Deum ad operi ferendam magis extimulare, dum hostes affirmat non sibi tantum iniurios esse, sed etiam ipsius regi. Kimhi *superbi* interpretatur consiliarios Saulis, ac Absalom: *foues* consilium malum, quod exitiosum est: insit profundæ foueæ. *Quod me secundum Legem tuam*, qui prohibuisti effundi sanguinem innocentem. Sic ad hoc Ezra & Kimhi. Gize & Lac. pro *foues* verterunt *fabulantes*, quia legunt *וָשׁוּבִי מִשִּׁיבָה* pro *וָשׁוּבִי מִשִּׁיבָה*, & sinistra pro *de dextero*. Narraverunt vobis acceperunt, nescio.

86 *Omnia mandata tua veritas: tu autem prohibuisti ne tenuioribus & imbecillis vis vlla inferretur: eoque viodicas aduersus potentiorum iniurias, iuxta illud Deut. 10. 17. Fuit tuiusmodi populo & viduis, & amos peregrinam, dando et villam atque vestium.* Hoc si ita est, nec mihi opem indignè oppressio. Ita fere Kimhi.

87 *Psalterium (Feri) consumpsimus &c.* Optima ratio impetrandi auxilij à Deo. Parum absit quin me à terra penitus sustulerint, neque tamen adhuc defueri tua mandata. Immandum Davidis exemplum, ac robur, nec ad vocem ancillæ trepidandum, & negaudur Christus. *In terra* quum addit, ostendat aliam in cælo vitam se expectare.

88 *Secundum misericordiam tuam, quam adhuc semper expertus sum, vincisti me, hoc est, vitam mihi quasi emortuo & exanimato restitue.* Declarat innox car optet viuere, quum ait, & *iustitiam &c.* quoad vitam.

5

89 *In æternum Domine, &c.* Ezra huic versum de Dei decretis intelligit, quæ firma & stabili sunt in cælis. Kimhi de verbo, per quod cælos Deus condidit, quod quidem verbum æternum in cælis persistat: siquidem cæli, eorumque exercitus nunquam deserturi sunt. Hæc quoque res, quod cælum & terra Dei verbo sunt creata, & nunc persistent, pars est Legis.

90 *In generositatem & generositatem &c.* Sensus, Illud, quod in terris esse ac fieri voluisti, est, critique in omnia secula, & generatioer: et si enim in terris singulæ pereunt, in illorum generatium præteritum succedit altera semperque ipsa estque moles à Deo fudata manet & subsistit, quod perit uero postmodum membrum. De cælo dicitur mox *In æternum &c.* Ac detecta,

In generationem & generationem &c. goia, ut an Ecclesiastes cap. 5. 4. Generationes peccant, & generationes advenit, terra autem in æternum stat.

91. Ad iudicia & decreta tua exequenda perseverant seu perficiunt huius, id est, ad hanc usque dicat, & perlabunt, celi nimirum, & cetera: quoniam omnia, quæ terrarum & celorum ambitu continentur, firmant tibi, ad verb. *fieri tui*, hoc est; tanquam seruis obediunt & adfunt tibi ad nutum. Posterus meum tibi rationem continet illorum verborum, ad iudicatos. Ad hunc verum reuertit illud Eia. 48. 13. *Murus quoque mihi fundavit terram, & dicitur mea pulvis mea est calcei: ego vincti tui, adfunt firmi.* Græc. & Lat. alij acceptum hunc versum. Chal. quoque, qui interpretatur est, *Ad iudicia tua reverterent dicitur iustit.*

92. *Nisi (quid) Lex tua &c.* Commendat Legem divinam, quod memorat se eius meditatione, & voluntate quæ ex illa percepit, olim graves arumar & eius superat. Tunc quoniam ait, reuocat in memoriam superstitiosa tempora.

93. In æternum igitur non abstinuit &c. Quia tempore viuisi affert me. Mox enim dixit sunt perissimæ &c.

94. Tuus sum ego, quippe qui totus sum in tua Legi studio: igitur saluam me fac nunc, quoniam in maximo periculi versor. Quoniam mandata tua exquisivi semper, id quod ostendit verum esse, quod dixi, me tuum esse.

95. Ne expectant (verbum enim *וְפָקַדְנָא*, præt. temp. significat continuum actum) perseverantes &c. Ratio est cur dixerit saluam me fac: siquidem mihi opus est tua salute, quem hostes omnibus viribus studeo perdere. Testimonium tua &c. Interne dum vitæ negotiis induratur. Quidni verò totum me, etiam quoniam maxime vergit pericula, in te consideranda Legi adducant, cum ea, adeoque ejus studio tam laetè pascat, ut caueat termino? Huc perueni sequens versus.

96. Omne periculum &c. hoc est, Nihil reperiret videri vniquam tam absolum, tamque perfectum, quod sicut & terminum non habet, sed terminum acceptum tam ex parte, nec est finis aut terminus illius perfectioni. Sic scilicet R. si, & Kimhi, quoniam hic illud addit: si enim p. acceptorum est finis quædam accertur numerus, nihilominus tamen, qui ex illis proficiuntur, sunt infiniti. Præterea, inquit idem Kimhi, accipiunt hoc de preceptis, quæ infinita sunt, non de p. acceptis corpore, quorum est certus numerus. Monet item vocem *preceptum* sumendum esse collectivè, ut Dent. 30.

11. preceptum hoc, quod ego præcipi tibi habet, &c.

97. Quando (Quam) dilexi &c. Sensus, Vtique adeo amo tuam Legem, ut totos dies in ea meditata consumam. Vir pius debet meditari tuam Legem Domini die ac nocte, ex Ps. 1. 2.

98. Super immortales meos &c. Rati intelligit nominationem Dneq & Achuroplecl. Interpretum suum. Ad verb. *precepta tua*, id est, vnumquodque præceptorum tuorum: unde idèque verbum est ling. mini. Nam quando nomen plurali nomen distribuitur est exponendum, adiungitur illi verbum singulare. Etia adfert ex. græc. illud Gen. 48. 12. *וְיִשְׂרָאֵל בְּרָכָה וְשָׁאֵלָה*, id verb. *shah* necat, p. b. utaqueque filiarum &c. *etia tu æternum in ling. ob oculos*, mihi que semper animo haret in omni.

99. Super omnes dolentes me &c. Tanti David Doditor, qui Legi studium negligentes alij disciplinis operantur, dicit, alij inque se ex iugis & assidue soluit Legis meditatione doctorem illi equalis.

100. Super senes, quibus alioque maior est ætas vltis & prudentia, &c. Ostendit huc verus verum esse quod dicebat Eia, Job. 32. 8. & 9. *Et videret, spiritus isti in hominibus, sed inspiratio omnipotens datur intelligentiam. Non sunt longæ sapientes, nec senes intelligunt iudicium.*

101. Abstinentia mala &c. Sensus, Abstinent omni vitio, non quod malis iunctam ab hominibus, aut aliquid mali metum, sed tantum ut cuiusdam virtutis.

102. Docuisti me ita, ut ab ejus nunquam recessum aut declinarum: quasi dicat, monstraisti me illorem viam, ut aberrare non possem.

103. Quam delecta &c. Simile Ps. 89. 21. & dicitur super me, & gloriatur in seculo.

104. Ex mandatis tuis, illis scilicet, quæ, ut loquitur Ezra & Kimhi, plantata sunt in corde, (est enim tit. *וְיִשְׂרָאֵל בְּרָכָה וְשָׁאֵלָה*) extitit, & in iugis, &c. *Præmissa*. Opponit hoc mandata illis, quæ uera sunt, ut *Quia quæ Legem non habet, naturaliter ea quæ leges sunt, fuerunt & ceteris* hęc non habentes, *quæ sunt sunt leges: quæ sunt sunt leges sunt in omni bus suis, testis meum reddiderit: hoc consuetudo est legum, & ceteris si uerum existat in his accipientibus, aut etiam defendentibus: quemadmodum loquitur Apost. Rom. 2*

105. Lucerna pedibus &c. Quod uisentibus ambulati est lucerna, illud in illi est Lex tua, necubi offendat, ut ab heri. Quia sic Legē esse lucernā, unum ex attributis in hac vi.

dēfissimas effere nebras. Hoc sensu dicebat Salomo Prov. 6. 23. *Quia mandatum lucerna (est), & lex lux*, Et D. Petr. 1. epist. 2. habemus *firmamentum prophetiarum firmamentum, et bene factus existentes quasi lucerna lucens in caligantibus, domus dicitur edificata. & lux in cordibus vestris.*

106 *Iuravi* &c. Plana est huius versus sententia. Minor quid in mentem venerit Genesbrardo, ut sic exponeret, *Iuravi in Circumcisione, Baptismo, Confirmatione, &c.* quasi veritatem essent Baptismus, & Confirmatio. Deinde cur restringatur sic & *Iuravi*?

Et statim. Malè qui verunt, & *Ita in seculo perasile.* Nam ante verbum est, cum, ideoque concessum fuit in præf.

107 *Humiliatus* (afflictus) sum usquequaque seu volentius sum adeo ut mortuum proximis: *confitebor tui*, quemadmodum mihi tuis verbis Nathan pollicitus est. Ezra & alij interprecantur, *secundum verbum tuum*, quod dixisti, Levit. 18. 5. *Conserves leges meas in quibus iudicatus fueris homo vivens in eis.* Ego Dominus. Ego autem cuiusdò iudicia iustitiae tue.

108 *Voluntaria* seu *spontanea oris mei* &c. hoc est, Preces & laudes quas ego coram te sponte ac liberaliter effundo, gratias atque acceptas habeo: & *iudicia tua doce me*, pro quate nunc etiam. *Voluntaria* seu *spontanea*, sacrificia scilicet, *me* pro laudibus & precibus eleganter dixit: quo modo Osè. 14. 3. *& reddemus in malis labiorum nostrorum, vel potius labia nostra.* Nota obiter in Lege Moïsa illa dicta esse voluntaria sacrificia, quæ non cogente Lege, sed ex cuiusvis sententia, & arbitrio offerebantur. Festasse per *voluntaria oris* intelligit iuramentum illud, quo se ad servandam Legem obstringerat, verbi altero ab hoc. Præclatus est sensus, Gratum habeo votum, quo ipse meos servanda tua iudicia sponte obstringi: eaque in me doceo.

109 *Animam meam manibus tuis* (Heb. *manibus meis*) &c. Sensus, Etsi semper votor in summo vitæ discrimine, nondum tamen legum tuarum oblitus sum. quid pertinet & sequens vers. Apud Hebræos *animam ponere vel esse in manu*, est vitam ad omnes casus ac pericula habere expolitam. Similem loquendi modum habes Job 13. 14. Iud. 12. 3. Sam. 18. 21. Fama autem hæc sermonis videtur impetrantis qui cum hostibus egrediuntur. His, ut puro animæ seu vitæ dicitur esse in manu, quia tandem tantò mihi tam feriant, quando fortiter manu periculum depellunt. Alij tamen formam loquendi inde sumptam existimant, quid quicquid in manu est, non satis tutum, cum facile auferri, & excidere possit.

110 *Persequeris percuties* &c. Exegesis præ-

cedentis versus,

111 *Hariditate acquisivi* *sempiternam suam &c.* Sensus, Illa mihi sunt propter hereditatem: illa teneo & possideo quasi perpetuam hereditatem: nulla enim res animo meo voluptatem addere poterit illa.

112 *Propter retinuitatem.* Nonnulli censent gratiam reddi posse *visque ad finem*, scilicet vitæ: quod sensu ferme id videatur, Dei legem amplecti, atque illius in hac tene doctis, spe tantum præmij, sicuti ad hunc locum ait Polegius, Monachus Cassinas. Er erit servitium Deo, quoad hoc creati sumus, etiam si nulla præmia nobis proposita forent: quod pertinet illud Antigoni Socratici Perce *Amali, Ne effugis servum famule, qui Dominum servitum mercedis ergo.* Vide ad vers. 33.

113 *Iniquus odio habeo* &c. Prima huius versiculi vox *וְיָשָׁר* *sepius*, variè ad Hebræos etiam, exponitur. Chald. interpretatur est *Qui cogitant cogitationes iniquas*: Rasi, *Cogitationes cogitationes iniquas*: Ezra *Cogitationes aut Corruptiones*. Græcus & Lat. veterunt *Iniquos*. Kimbi vult eam vocem non esse nomen adiectivum: sique exponit hunc versum, Omnes alias cogitationes odio habeo, sed Legem tuam dilexi, omnisque tuas cogitationes ad illam retuli. In hunc ergo sententia vertendum illud vocabulum *Cogitationes*.

114 *Latibulum meum*, &c. ut non possit maleficere, qui mihi insidiantur. *In verbum tuum*, id est, penitulum tuum, *speculi*, & ipsum me ab ipso liberabit. Sic Kimbi, qui tamen in verbum suum exponit etiam in Legem tuam, quæ qui custodit, insules mali evadere potest. Ad hanc interpretationem pertinet illud Deut. 30. 15. & seq. *Constituta quid habetis propositum in corde, vel in voluntate & bonum, & contrarium mortis & malum: Quando ergo præcipia ista habetis, & dicitis Domine Deum tuum, & ambulas in iustis tuis, & custodias mandata ista &c.* Arist. locum.

115 *Detinuit* (Retinuit) *à me* &c. Sensus, Ne detinere te, sed sine Dei mei præcepta observare Kimbi.

116 *Suscipe* (prop. *Confirma*) *me secundum eloquium tuum*, per quod me bene sperato ac securum esse iudicis. *Et vivam.* Secus, ac noli permittere et ut à malignis illis interficiat. *Et non confundas* (pallare afficiat) *me ab expectatione mea*, quæ expectatio me ab ipso liberatorem. Sic ferè Kimbi, qui etiam sic explicat. *secundum eloquium tuum*, quo dixisti, *quia factus homo tuus tuus*, Levit. 18. 5.

117 *Michi dabo.* *וְיָשָׁר* *esit*, Rasi exponit *Indico, occupabo me* nonnon *merito*: alij

communiter delectabor, & sic Chaldæus.

118 *Conculcavit omnes desiderantes*, ad verb. aberrantes &c. Sic colizet cum peccode nite, Adversaria te, tu qui semper conculcavit &c. Neque enim affectio Kimbi, qui vult in hoc versu esse præc. pro fut. Quia ascendendum de las carum, hoc est, eos fallunt, ac decipiunt, quoties vis, suæ artes, & fraudes, quibus pros optimece &que evectere cogitavit, & in fumum tandem evasuefunt: perleque sapientia sapientum, & intelligentia intelligentum abscondit se. Similis est loquendi modus Psal. 32. 17. *Mendacium* (Grec. & Lat. *Fallax*) equus ad saltem, id est, fallit equus, & illi fidatius, Provoc. 31. 30. *Mendacium* (Grec. & Lat. *Fallax*) grana, & vana (ana) pulchritudo.

119 (11) *flarum effusum* &c. Quoties, inquit, vidi te o terra renouisse sceleratos, tanquam scotias? *Idem dilecti* scripserunt *testimonia tua*, quæ hominem expurgant ab omni scotia. Est paronomasia in voce *עונו* sibi huius, id est, aberrantes, præcedentis versus, & hac *עונו* signum, id est, finitas. Grec. & Lat. veterunt *Paenitentia*, *Prænitentia* *repentam*, quia leguntur *עונו* *עונו* signum elapsibilem, id est, *Recedens repentam*, pro *עונו* *עונו* signum, *lysthatia*, & pro ה, & alij punctis. Aquila vertit *hominum* Symm. *hominum*: uterque enim eam legit *pro* ה. Quam pie omnes peccatores &c. vi omnes ex Kimbi non est sumendum peccatores. Citat Kimbi exempli gratia illud Gen. 41. 57. *Omnesque terra veniebant in Aegyptum*.

120 *Hominum prænitentia* &c. *Quam iudicia tua* aduersus sceleratos illos in memoriam reuocet, totat timore tui cohortescet, si uilla iudicia inueniens, si te ad uiam propitiocem, pro *Hominum* vertentur Grec. *Ενοχον*, Lat. *Cogit* quasi elatus: qui videntur legisse *עונו* *summit*, pro, *עונו* *summit*, & interpretati esse ex *עונו* *masine*, quod *claram* significat. Certè Atahibus *עונו* *summit*, est *clara* *figere*. Aquila vertit *in*, Theod. *aduersum* At D. Hieron. *Hominem*.

2

121 *Fecit inimicum aduersus te* sceleratos, & *inimicum* erga bonos, nihilque in querquam præter ius & æquum admittit: ne me ignotum hostium libidini perennet.

122 *Suscipe seruum tuum* (Sponde pro seruo tuo) tu beniam. Hoc sic explicat Rali, Si mea causa fidelis iur aduersus malum: obsecratque verbum *עונו* *arau*, idem esse quod *iudicare*, vern. *garant*. Verbum hoc occurrit Gen. 43. 9 *Ego עונו* *arau* *tu*, *spondi pro isto*: ubi, vt hic: à *Grati*

A & Lat. verbo *suscipiendi* reddidit.

123 *Oculi mei defecerunt* &c. Sensus, Oculi impidem defecerunt in opem te promissam tuerent. Vide simile ad vers. 32. *Eluquium iustitiae tuae dixit pro promisso*. Sed cur addidit *iustitiae tuae*? Quia in promisso tria ex Theologis debet repenni, Veritas, Fidelitas, & Iustitia. Veritas ad hoc obligat, veritatem promittas: Fidelitas ad hoc, vt promissum serues: Iustitia ad hoc, vt eum promissum, cuius ius suum, quod illi debet ratione promissi. *Flagrum* ergo *iustitiae* dixit pro promisso, à quo non potest abesse illa iustitia.

124 *Faciam misericordiam* &c. Hæc principalis precatio, quæ subinde repetitur. *Secundum misericordiam tuam*, quam toties expetimus sum.

125 *Serui tuus* (sum) ego, &c. Sensus, Cum ego tuus sum seruus, tuum est me tuam Legem ac voluntatem docere. Repentio eiusdem sententia, quæ iugent desiderium expetit. Ezra sic explicat hunc versum, Premaum hoc esto mihi seruus & cultus, vt des mihi intelligentiam.

126 *Tempus faciendi* &c. Sensus, Tempus est vt faciat Dominus id quod peto, nempe vt det mihi intellectum, &c. quandoquidem isti conantur omnibus modis labefactare tuam Legem. Deum alloquitur in hoc versu in tertia & secunda persona. Latius emendat in eualligen, & vertit *Domine*. Ezra sic fecit iurei precatur hunc versum, Hoc solum opto, vt intelligere facias me, & sciam testimonia tua, contra ac mei aduersary, qui tentant fecerunt Legem tuam tempore seculi, aut angustia, quau te maxime opus haberant. Iuxta hanc lenitatem vertendum esset, *Tempore faciendi Domine*, hoc tibi, quem maxime Deo suam operam dare debuisse. Ita me bene Deut amec, vt non dissideat hæc explicatio. Kimbi exponit, Tempus Domino vt faciat viuendum, quam nempe illi *irritam* *fieri* *Legem tuam*. Sunt, Ezra testis, qui eodem sensu sic interpretentur, Tempus est Domino faciendi iudicia (de qd qm) *irritam* *fecerunt* &c. E nostris suus qui accepit in hac sententiam, Tempus est nobis Dei feruit æquoculoribus faciendi & dandi operam Domino, ei que obtemperandi & seruendi, siquidem passim ab impijs violatur, & prophoatur Lex tua. Chaldæis hoc politimo modo accepit, & interpretatus est *Tempus faciendi & seruati Domini* &c.

127 *Idem dilecti* &c. Sensus, Propterea quod ego video illos violare tuam Legem, iura & opes sedantes, idcirco mihi auro elanota sunt tua præcepta. Poterit facile

iuxta postremam superioris versus expositionem sic conuenire hunc verum, Propterea quod tempus est dare topetam Domino, ideorū quoniam auro pretiosiora sunt nuntia precepta.

128 *Ideo nuntia mandata &c.* Refertur & hic versus ad 126. Nota illam loquutionem *amala mandata munt* sup. rei, per quam nempe significat se absque ulla difficultate omnia omnino mandata probare, neque facere, ut faciunt ij, qui eas duodecim Dei leges approbant, quæ genio ac ingenio suo congruunt & placent, ceteras teneantes, quæ suæ libidine aduersantur. Hinc loquutioni similis est &c. Ecce. 44. 30. ubi hebraicè sic legitur וְיִשְׁמַח בְּכָל־חֻמּוֹתָיו כִּי־כָל־חֻמּוֹתָיו עֲרֵשְׁתִּיבֵם וְלֹא־יִשְׁמַח בְּכָל־חֻמּוֹתָיו כִּי־כָל־חֻמּוֹתָיו עֲרֵשְׁתִּיבֵם hoc est, Et primæ omnium premittuntur omnia seu amara totum, vel, fructuum sup. & omnia oblectamenta, seu, amara &c. Omnia tuam &c. Errores intellige pugnantes cum doctrinâ Legis. Kimhi explicat omnia mandata omnium mandatorum: tam lo Legge scriptorum, quam non scriptorum, exempli gratia, quod in redemptione & commutatione, ad confirmandum quoddam negotium, detrahebatur calceamentum suum, & dabat proximo suo: hoc enim, ve scribitur Ruth 4. 7. (erat) testamētum (hoc est, iudicium) in iustis: & alia similia videntur Israelitis, & more recepta pro legibus & statutis. Sic ferè ille, cuius mentem quàm potui propius expressi. Non potui, nec debui hoc prætere. Et vitium considerarent, qui nihil, nisi quod in Sacris literis continetur, voluit admittere. Vnde quæ iam notata sunt ad vers. 8. Pl. 19.

129 *Mirabilia* (prop. *Res mirabiles*) *testimonia tua* &c. Mirabilia quoad intelligentiam, & latentis sensus, ac mysteria, sed factu possibilia, & quoad hoc haud mirabilia. Hac adhibita distinctione facile conciliabis hoc Dáuidis dictū cum illo Deuter. 30. 11. *Nam præcipuum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non super te est, (ad verbum non admirabile est tibi) neque præcipuum possit.* Nam in illo Deut. versu *admirabile* pro arduo, difficili, antipossibili usurpatur, ut ex contextu & loci circumstantiis patet, ubi de exequendis mandatis agitur: in hoc verbō versu *mirabilia*, hoc est, continentia varia & sublimia mysteria, quæ non omnibus obuia sunt: quo modo dixit vers. 8. *Non oculis meis, & non considerabo mirabilia de Legibus.* Hoc sensu usurpatur perichlithum verbum Deut. 17. 8. *Et non apparet, admirabile fuerit aut aliquod in iudicio, &c.* li. c. est,

A Salarum tunc aliquid in iudicio, &c. vel, ut Lat. vocit, *si difficile & ambiguum quod in iudicio esse perspexeris, &c.* *Ideo testificatus &c.* Sensus, quoniam tam admirabilia sunt, tamque sublimia mysteria includunt tua testimonia, idcirco libens & ex animo (hoc importat *anima mea*) me iustobreviandis totum addico. Multo plus Legis mandata habebam in recessu, ut ita dicam, quàm in fronte, & sub cortice latere ingenio altiusque mysteria munda erant. An putas quom vellem Deus prohibuit ex lana simul & linorexere, agrum inserio semine & conserere, arate bonæ & alio, nihil aliud spectare quàm vestem aut agrum? Posses simpliciter moraliter exponere præstantissima, & supra omnes leges humanas perfecta: quo sensu Deut. 4. 6. dicitur, *Et obseruabis, & impleris ipse: haec estiam vestra similia & iustitiam coram populo, ut audieris & iustitiam præcepta tua, dicit, haec populus spernit & iustitiam, ut magis illa.* Et altero post versu, *Et quæ est alia tibi sic intellexi, & habetis etiam monita, statuta vestra in iudicio, sunt ipsi universi Lex ista, quam ego præparavi hodie ante oculos vestros: Quod si verum de Legge Mosata fuit, quom magis de Christiana, cuius illa vmbra tantum fuit, & quam qui in nouo teste domos accipiunt, suspiciunt, miranturque, quàm illa æquitas plena sit, quàm vera, quàm rectæ rationi consentanea: suasque suspensiones ac leges ad illam nihil esse vitio: & verè facientur, sed vanas solum species, 130 *Optimum seruandum* &c. Probat id quod dixit, *Mirabilia testimonia tua:* quasi diceret, Vel ipsa tuorum vethorum præcepta, ipsa Legis tuæ rudimenta quantum lucis eorum alioquin hominum mentibus adferunt: quorūque & quanta mysteria recludunt atque aperunt? Ex Hebræis alij per ostium seu ianuum verborum Dei intelligi volunt prima illa Decalogi verba, *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra ægypti, &c.* Non habebis Deos alios terram meam. Hæc profecto verba optime dicuntur illuminare, quibus scilicet tales hominum animi ad verum Dei cultum informantur. Ac bene ad hanc sententiam contentet posternis membrum, *intellectum dei simplificationem*, hoc est, intellectum uiam & ignarum. Alij ex ipseis Hebræis putant Dáuidem respicere ad prima illa Dei verba, *Propterea, Gen. 1. 1.* per quæ etiam animus illuminatur. Verum simpliciter accipere hunc versum, ut nunc dictum est, Nun modum tiquis in adyta tuæ Legis penetras, sed etiam si velletum ac limen an ingit, in uiam in modum tuæ mens quæ tuum uis uis illustrat.*

131. *Os unum apertum*, &c. Figura loquendi formula, qua significat e vultu se per Legem desideriosius veluti aperire, & a se em attrahere; sicut dum elucenti offeruntur cibis, hic patet desiderio aperit os, prout qualem cibis illud contingat, aeremque a se attrahat, qualem cibum. Sic hunc versum exponimus ex Kimhi, qui hoc sensu iustum fuisse Exechielem observat voluminem comedere, hoc est nimium, sicut legere. Vide Ezech. 2, & 3.

132. *Respice ad me*, &c. *sicut dicitur Iudith 10, DEUS RESPICE AD ME*, id est, iuxta morem. Sic LXX. 21. 9. *iuxta iudicium*, hoc est, iuxta & confusum iudicium, *Abraham facit illi*. Sensus igitur huius versus est, Pro tuo more & confusione erga eos qui tuum nomen colunt, respice ad me, &c.

133. *Gratiis meas darge*, &c. Sensus ex Ezr. 2 & Kimhi, Fac digne vix me ad observanda precepta tua assumantia, neque perimere ut multi dominetur prava concupiscentia, & in preceptum aliquod negativum peccet, quod spectat postem membrum, *Gratia domini mei summa*, &c. Kimhi simile huic esse ait illud Ps. 19. 24. *Etiam si superis prohibe servum tuum, ne dominetur in me*. Quia ait omnis, id est, vel levis transgressio, inquit Kimhi. R. Moses explicat omnis iniquitas pro omne vicio iniquitatis: quo modo dicitur Psal. 109. 4. *וְהָיָה לְךָ נֶגְמָה קַמְּנוּ מִלְּפִלְלָה*, & igitur, pio, & ego vi otiosus, in. Græc. & Lat. *secundum ex 2 pro 2*.

134. *Redime me*, &c. Sensus, Facito ut me homines opprimant ac desinant, tuncque *custodiam*, &c. quia tunc mihi liberum perit opum, nunc vero non licet. Rasi interpretatur *ab opprobrio hominum*, id est, à prava concupiscentia & somite peccati, qui homines opprimunt.

135. *Faciem tuam lucere*, &c. hoc est, Facie sereno tuo, meque sereno vultu aspice, & quam erga me benevolentiam declarat. *Interim enim facies in facis licetis probentur* appellati mos est: ut Pioner. 16.

136. *In luce vultus Regis iusta*, & *benevolentia* *inter quas in iustis iustis*. Hoc sensus dicitur Num. 6. 25. *Lucere faciat Dominus faciem suam super te*, & *conseruetur tibi*. Et dicitur me, &c. Explicat quia in repositus velis expectare Dei benevolentiam.

136. *Exius aquarum*, &c. Hæloquendi formula vim lachrymarum uocat. *Non in potuerunt*, oculi meis hæc, &c. Oculi dicuntur non custodire Legem Dei, quia multorum peccatorum causa sunt, iuxta illud Num. 15. 39. *Et non aspicitur post caritatem*, & *in malis vestris*, post quas vos formidatis. Hoc sensu Kimhi accipit hunc ver-

A sum, At gara vult pendere ab istis verbis *ab opprobrio hominum*, huncque habere sensum, Ili omnibus modis conancur me opprimere, ut non valeam exequi mandata tua: ego vero doleo, & lachrymosus, quod illi tuam Legem non custodiant: siquidem non male perituros. Ad hanc sententiam conueniet versus 39. Potes vertere in posteriore membro, *propter eas qui non custodierunt*, &c. tuncque sententia erit plana, Lachrymosus, mihi quæ dolet vehementer, quum video Legem tuam violari. Aequum est igitur vultum me celos, *Faciem aquarum diduxerunt oculi mei*. In Fonte Rinos aquarum aspicierunt oculi mei, pio descenderet fecerunt oculi mei, vel iuxta alios, *Rinos aquarum descendunt*, *ut ex eis manet*, & iuxta Meiserum in Thes. Pagn. rad. 77. *ut ad hunc aquarum descendunt oculi mei*. D. Hier. vertit, *Rinos aquarum fluxur de oculis meis*. Similes occurrunt loquutiones Thren. 1. 16. *Interim*, p. 18. *וְהָיָה לְךָ נֶגְמָה קַמְּנוּ מִלְּפִלְלָה*, *ut liberatus es*, & *desideras*, Chald. interpretatus est *וְהָיָה לְךָ נֶגְמָה קַמְּנוּ מִלְּפִלְלָה*, & *interim*. & alibi, Vetus *discindendi* vernacule in actus significatione interdum usurpatur.

3

137. *Iustitias Domine*, &c. Sensus, Iustitias es, & leges tuas iustas. Nam hoc iudicium pro lege accipio. *Et iustitiam iudicium tuum*, ad verb. *iudicatus*, hoc est, vnumquodque è iudicis tuis. Nomen enim plurale substantiuum iunctum cum verbo adiectiuo singulari distributivè est exponendum, vti iam saepe observatum. Kimhi autem posset etiam exponi *peccatum seu rectitudo*, *fonti* *iustitia tua*. Nota porro quod ait Deum iustum esse, & recta iudicia eius. Nam fieri potest ut homo sit iustus, hoc est, iustitiam amet & colat, nec tamen semper recta sint eius iudicia, quia falli ac decipi potest: ac Deus ut nunquam, & Deum nemo fallere potest: unde fit ut ipse non modò sit iustus, sed etiam semper recta sint ipsius iudicia. Potes tamen simpliciter dicere, Deum esse iustum, & recta iudicia eius, idem esse.

138. *Mandasti iustitiam*, &c. Excegitur præcedentiuersus. Posuisti, inquit, leges iustas, ac veras omnes ex parte, *Quia seu valde ad iustitiam & veritatem pertinet*: quamquam referri potest ad *mandasti*, quasi dicat, seu erit & districte iussisti: quo sensu supra, vers. 4. *Tu mandasti mandata tua custodiri*.

139. *Tobisere me fecit* (heb. *su. iudic me*) *etiam*, &c. Simile Ps. 69. 10. *Quia zelus domus tue comedit me*. Sensus huius versus, quum video legem tuam violari ac prophanari à ius hostibus, tum pro offensa non

tam inefficaciter mala, quæ ab illis patitur, A
quàm Legi tuæ contemptus. Quotusquis-
que est hodie qui Davidis zelum æmuletur?
Nunus proinde verum est illud Amon
Prophetæ, (cap. 6.) *Per quam opulenti illi in
Sion, & confidunt in manu Saisaria, &c.*
Qui habent vinum in phialis, & spiritum vin-
gerum in unguitis, & nihil prouident super cen-
turiam Ioseph. Nemo sci est, qui ex publi-
cis malis dolorem capiat, quique exemplo
Loth sui Davidis ex iniquis operibus ani-
mam suam ciuciet, afficiaturque, quoniam
Deum vides pro nihilo duci, aut etiam ig-
norius omnibus aspecti.

140 *Repurgatum est ipsi flagitiorum tuorum &c.* In
hoc versu causâ adfertur cui ratio zelo flagiei
ob contemptum Legis, quæ scilicet tota
pura sit, ideoque sui sibi cordi. *Repurgatum.*
In Fonte *עֲפָרָה* *ephra*, id est, *Consta-*
tum seu defecatum igitur in quo est meta-
phorâ significans tibi Dei nihil inesse vitij,
sed totam puram esse instar auri & argenti
probe defecati. Similis est metaphora Ps.
12. 7. *Fluxus Domini, aqua iussu, argenti*
igne animatum, &c.

141 *Peruolus sum iugo, &c.* Scelus, Eri
contemptor, quod tuas leges plurimi facio,
nunquam tamen illarum obliuiscar. *Per-*
uolus hoc loco minore conditione, non
erare, significat.

142 *Iussus tua, &c.* Scelus, Quomodo
enim obliuiscer possem tuarum legum, qua-
rum utilitatem & veritatem perpetuo expe-
ctoi?

143 *Tribulatio & angustia &c.* Sensus, Nul-
la me haec tuas calamitates depellere potuit
studio tuæ Legis; quia ea in aduersis sem-
per est mea meditatio, & delicta. *Piceum*
vires vna pulchra, & unius semina erit pax.
Prov. 3. 17.

144 *Et erant iuxta illud Provi. 4. 4. custo-*
di præcepta mea, &c. vna. Vers. 13. custodi il-
lum, quia iussu (ist) vita tua. Huc apte qua-
drat illud quod de sapientia Salomo pro-
ponitur Provi. 3. 16. *Longitudo dierum in dex-*
tera tua, in sinistra iussu dextra & gloria. Ver-
18. Longum vita est his qui apprehenderint
eum.

P

145 *Clamavi in toto corde. &c.* Sensus, Clam-
avi ad te in his malis, & quidem toto pe-
ctore, quia uouui non esse qui respondeat &
seruet præcepta tua: igitur exaudime, ut per
namus hostium meorum uon moriar, quod
tua valeam obferuare statui, quasi diceret,
viam non alia de causâ postulo, nisi ut ob-
feruem tuam statui. Sequens uersu eadem
sententia repetitur ad affectum magis ex-
primendum.

147 *Procurator epistula. &c.* Sensus,

A Summo mane & sub ortu auctore ante
alios omnes te adeo, ubique supplico, cer-
tus te mihi, quemadmodum pollicitus es,
scilicet. *Fertum* pro promisso & fide sibi
per Nathan data sumit, aut pro eo quod di-
citur in sacris litteris, Deum nunquam in desu-
tu uoluptus operi implorantibus, exempli
gratia, Deut. 4. 7. *Quia enim natus (iam)
grandis, quæ habent Deum appropriantem sibi,
sunt Damiani Dei iussu in iustitia pro quibus
iam in actum iam? Potest epistula uo-*
matum in hoc versu intelligi. Nam 973
in scribis, uti unque exemplum significat.
Chald. uenit hic in actum.

148 *Præcurator uolus me vigilas, &c.*
quas vigilas au? Nam cum noctem con-
stet distribuam fuisse in tres vigilas ex He-
braeorum Magistis, uel potius in quatuor,
scilicet Mart. 14. & Mai. 6. quatuor vigi-
liæ fiat mentio, dici non potest David præ-
uenisse omnes uocis vigilas, alioqui totas
noctes insonnas dixisset. *Kinhi* pura pi-
nam duos uox noctis pariter diuitem im-
pendisse somno, ut quatuor studio ac

C mediatori diuini uerbi, idque præferma
ac sapientissime, quo tempore noctes longio-
res sunt. In huius igitur sententia David
affirmabit se prius se somno exierant,
quàm secutus vigilas. Ego puto de illi-
ma uigilia esse hoc intelligendum, quia in
præcedente uersu crepusculi mentio fit.
Chald. interpretatus est, *Præuenit uolus*
me vigilas meditare, & uigilantia, &c.
Tenemus potius hoc, quod à Dauide di-
citur in hoc uersu, ad nostram doctrinam Rom.
scriptum esse, adeoque decere uos eius
exemplo ad similes studiis diligentiam ex-
citari. Doleam uos, si quando opificum an-
telucana vincamur indolentia.

D 149 *Secundum iussuriam tuam, quoniam*
tones expertus sum: fac mecum, quemad-
modum antea fecisti. Secundum iudicium
tuum, heb. etsi deest iud., secundum iudici-
um, hoc est, pro more tuo, & quemadmo-
dum soles eos qui te pie colunt, &c.
me, hoc est, serus me in uia. Iudicium
hic accipitur, quo modo uers. 131.

150 *Appropinquauerunt ad me sicuter fel-*
les, hoc est, studebant sceleris: quo modo
Els. 31. 1. יָדָהּ יִשְׁכֵּחַ יִשְׁכֵּחַ יִשְׁכֵּחַ, id
est, si quidem iussu meo & alia similia passum.
Optimè coheret hic uersus cum præceden-
te, *Fac mecum* &c. Vides enim quàm ex-
propinquo me adueniunt &c. Græc. & Lat.
uenerunt, ille uero me non inuadit, hic per-
sequuntur me erigunt: quia pro יִשְׁכֵּחַ *ishepe,*
legerunt יִשְׁכֵּחַ *ishepe.* Sym. sic legebat,
qui uenit in uia meum. Sic D. Hieron. qui
uenerit, *Appropinquauerunt persequentes me*
felles. Sic Felx. *Longè filii sunt tui*

*elongaverunt se. Opponitur hoc verbi ut ap-
propinquaverant.*

151 *Peipe (12) tu Domine, &c.* Illi cum me
appropinquaverunt, sed tu mihi propior
ales. *Et omnia precepta tua veritas, hoc*
est, cum maxime, cum promissiones, quas tuas
præceptis adiunxisti, veræ sunt. Ratio est
pneus membri, cur Deus suis adsit, quia
facile est promittere.

152 *Intus (Pridem) agnomi &c.* Probet
quod in ore dicebat, *Et omnia precepta tua ver-
itas.* Pridem, inquit, mihi exploratum de-
testationis tui, quod illa sunt æternæ ve-
ritatis, æque immutabilia. Verbum *fundum*
non habet emphaſim.

153 *Pride afflictiorem meam, &c.* Suo more
Græcos & Lat. humilitatem pro afflictione
posuerunt. *Quia legem tuam &c.*
propter torum aia.

154 *Indus iudicium tuum, seu Languis tuus
meum, hoc est, Agentiæ causam.* Pro-
pter id agnam tuam, id est, propter promul-
siones tuas, &c. Kimhi tamen hoc sic ex-
plicat, perinde est ac si diceret, ut custo-
diam eloquium tuum, vitam postulo, non
vi indulgram voluptatibus huius mundi.

155 *Lange a peritioribus &c.* Accipio hoc
impetrant, quasi diceret, Procul absint
isti se clerici salutem, qui statuta tua nihil
morantur, Kimhi sic interpretatur absque
impetratione, Ego expello salutem mihi
propinquam, qui statuta tua quævis: ac
longe abest salus ab errantibus, qui non fue-
runt in angustia, quia statuta tua non quæse-
runt: nihilque mihi illis est, propter quod mo-
reantur libertati.

156 *Miseri corda tua &c.* Similis est hic ver-
tus verbi 149.

157 *Moli, qm &c.* & tamen i testumens &c.
Kimhi reitringit posterius membrum ed-
illum modum, nihilominus a *affirmo-
nibus non delectum*, quia non merita-
tus sum illis perniciosum, sicut illi mihi hoc
autem vnum est testimonium seu præceptis
tuis. *Non quæris ultionem, nec minor eris*
&c. *Leuit. 19. 18. Si i iudicis affluam adu-
erſe &c.* Exo. 23. 1.

158 *Pedi prævaricationem, &c.* Zelus suum
in contempores diuine Legis, ut antea,
verſu 136, necnon 139, exponit. *Et ta-
men, ptop, teſtis afflicti sum.* Ad memini
Kimhi vertendum, *Et iustitiam*, hoc sensu,
magis cum illis contendit, quod non senie-
rit tua eloquia, quæ quod nulli malete-
cerint.

159 *Iste quid &c.* Scelus, Vnde quibus
dicitur, de quorum contempu adco mihi
doluit, aut quorum causa, non nec, tam
grauiter eum in pignus expoli ulumque pro

A soluta erga me misericordia serua me in vita,
nec patere ut veniam in peribitum ho-
stium. *Iste est cor &c.* Fuit superioris ver-
sus: *vanitas intus &c.* & *toler.*

160 *(14) Principis &c.* Senſus hic, meo
iudicio, Semper verbum tuum verum fuit,
atque æternum per me nabit in omni om-
ne illud raze iustitiae æque æquatis iudi-
cium: quali dicar, Fuit tu semper verax,
atque omni eris iustus: itaque serua me.
In præcedente verſu petebat seruari pro
Dei misericordia, nunc petit pro eiusdem
B veritate, & in perſeſtendis penitus constan-
tia, proque iustitia.

161 *Principis perſequenti sum &c.* Triplicem
huius verſus expolitionem adfert Kimhi, ac
sic feruie debet: *Principis* Iſtaſtatum cum
Saul aut cum Abſalomo &c. *Et i verbo*
tuo magis firmidant cor meum, ne ſcilicet
ruotum præceptorum aliquid transgrede-
ret, inegis, inquam, quæm cum ab illis
perſeſtibus. Aut ſenſus est, Ipsi perſequu-
ti sunt me, ac voluerunt à tua lege diſtra-
here: quo ſenſu dicebat. *Sam. 26. 19. mo-
leſtiſſimi in conſpectu Domini, quia perſecutus
me habet ut non habuerim in hoc dieſte Domini,*
dicentes, *Vade, ſerui dñi abſeſte.* Verum
ſemper à verbo tuo firmidant cor meum, &
veritas sum ego legem transgredi. Ac ſe
Abſalom placeat accipere, hæc erit ſententia,
*ſeſtadant cor meum, ut venirem in iſto-
rum perſeſtiam, ac veritas sum ego legem transgredi.* Ac ſe
Abſalom placeat accipere, hæc erit ſententia,
ſeſtadant cor meum, ut venirem in iſto-
rum perſeſtiam, quod mihi dixiſti, 2. *Sam. 12. 11.*
Ece ego ſuſtinebo ſuper te malum de domo tua,
& tollam uxores tuas in alius tuas, & dabo pro-
prium tuum, & dabo cum uxoris tuis in alius
tuas ſola huius. Sic ſeſt ille

162 *Latet ego super elegiam tuam, quum illa tu-
dio de cepio, ſicut qui &c.*

163 *Mendacium &c.* Mendacij vote intel-
ligo omne præſentis & perſeſtum ſtudium,
inſtitutum quodvis Legi repugnans. Extra
per mendacium vult intelligi præcepta nega-
tina, hoc est, in omne quod præceptis ne-
ganus prohibetur, i per Legem præcepta
adſt mania.

164 *Septies in die loquens &c.* *Septies*, hoc
est, ſequenter & ſepe: ſepties enim in ſac-
tis licetis indefinitam multitudinem ſig-
nificat. Sic *Prov. 24. 16. Septies enim cadet
iustus, & reſurgit, ut est, multoties.* Huius
rei paſſim in ſacris literis extant exempla.
Iſta porro loquendi ratio inde oritur, quod
illic numerus apud Hebræos perfectionis
ſit, neque orbes ſeptem, in quibus ſeptem
ſtellæ errant, & dies mundi ſeptem, quia,
vniuerſo orbe ſex diebus condito, ſep-
timo die quies ſeu ſabbatum fuit. Hæc id-
circo aliqui myſtici ſeptenarius nume-

rus Iulius Deus seprena animalla tantum in A
Aicam admuu, Gen. 7. 2. & 3. Iulie sepre-
nis vicius Sacri dorem spargere sfguamem
coram Domino contra velum faulitatis,
Leuit. 2. 6. Sed enim illud animaduersione
dignum, quod legitur Ios. 6. quam Iosue à
Deo iussus cum suo exercitu semel per sin-
gulos sex dies Hicemuarhem urbem cir-
cumambulasset, iadē die septimo, septies
Arcū Dei circumlatā, pexenubus septem
sacerdotibus totidem tubis clangentibus,
sienim Deus praeceperat, vrbum muros ac tur-
res spoute concidisse. Rati *septies* in hoc ver-
su praecise accipie, vsonar, ac sic explicat,
bis manū autē lectioem Decalogi, & se-
mel post, bis vespere ante eandem lectio-
nem, & bis post.

165 *Pax multa* &c. Nam quicquid illis in
hac vita eueniat, accipiunt in bonam par-
tem, utē ut quā animo iubilant, ac ouli-
bilibi offendant, quippe qui rectam viam fini
ingressi, & pro nihilo habeant opes, hono-
res, carēque omni malis huius mundi bona

166 *Expellat salutare tuum* &c. Hoc de
animae salute interpretatur Kimhi. Pores
accipere de salute corporis, quasi diceret,
Expedaui adhuc tuam opem, seruandis
ioierim tuis praecipiis ioierim.

167 *Custodiat anima mea* &c. illis studeu-
do: an propterea *dulci ea vehementer*. Sic
Kimhi. Accipio *custodiat anima mea*, pro,
custodio ex animo, *quo modo dicitur* Esa.
1. 24. *Calenda vestra, & silentates ves-
stra adiat (odio habetis) amica mea*. Simile
est Psal. 11. 5.

168 *Securum mandata* &c. Sensus, Teueoi
ego omnia illa seruare, quoniam tibi per-
spicit sunt omnes meae cogitationes &
actiones, tibi que ielariet potest. Intelligo
quicquid fecero, dixero, vel etiam cogi-
taro, vno verbo, omnes vias meas tuis oculis
parere, idcirco tu omnibus vijs meis te
cogito, tuāque semper seruo mandata.

169 *Appropinquet deprecatio mea*, prop. *ila-
mus meus* &c. Quae illa deprecatio? Hae,
sacra eloquium tuum da michi intelligere, hoc
est, ut legis intelligentiam mihi largire: da

mhi intelligentiā, vt faciam secundum
verbum tuum. Sic Kimhi. Ego interpretor
sacra eloquium tuum, hoc est, promissum
tuum.

170 *Intret passio* &c. In precedente ver-
su petri ducen, atque instrui, in hoc seruari
ab hostibus: quauquam in hoc versu Kimhi
putat non esse intelligendam liberationem
corporis à uialo, sed animae à peccato.

171 *Erantabant seu Secuturum*, hoc est, Lo-
quentur continuo & sine intermissione.
Metaphora est in hoc verbo ducta à forare
perenniter fluente. Simile est Psal. 9. 3.

172 *Premuntibus seu Loquentur alta* & clara
voco: Rati enim norat *Psalmus*, semper
dicere altam vocem. Obseruat Kimhi au-
diorē Massorū interpretari hoc loco, nec non
ex. 15. 21. Prou. 26. 4. id verbum in laudibus signi-
ficatione: quasi hic diceret, *Laudabit lingua*

mea eloquium tuum, quia visuerfa sunt iustitia.

173 *Sit manus tua* &c. Sensus, quando
tua ego mandata cecens omniū rebus
praeuli, tu mihi opimilior, tu me defen-
dit ab hostibus. Kimhi exponit ad istum
modum, quando elegi mandata tua, adiu-
uante ijs.

174 *Concupiat salutare* &c. Sensus, Iam-
diū à te opem & saltem expedit: interim-
quei ut Legis meditatione animum meum
oblecto. Kimhi salutem animae in altero se-
culo intelligi, si que exponit, propterea
Res tua delectationes mea: ipsa enim nos ad
ad salutem adducit.

175 *Fecit anima mea* in hoc mundo, &c.
Optat viuere, sed vt Deum celebret. *Et*
iudicia tua in hostes intos adiument mea id
laudandum. Sic Ezia. Sensus, pumi ac per-
de hostes, qui me à tuis laudibus abstrahūt:
mihi te laudare cupienti fer opem aniu ad-
uertendo in hostes. Vel simpliciter, *iudici-
cia tua adiument me*, hoc est, succurre mihi
pauendo hostes.

176 *Erratus sum* &c. Sensus, Huc &
illuc profugus oborto, veluti peridra ou-
cula: tu igitur, qui meus es pator, me ser-
uandum tuum require, ac re due in caulam,
qui iudiciū semper praceptorum inemor
fui.

PSALMVS

CXIX.

CXX.

VERSIO

VETVS.

NOVA.

ANTICVM graduum.

Ad Dominum cum
tribularet, clamaui: &
exaudiuit me.2 Domine libera ani-
mam meam à labijs iniquis, & à lingua
dolosâ.3 Quid detur tibi, aut quid apponatur
tibi ad linguam dolosam?4 Sagitta potentis acuta, cum carboni-
bus dissolatoris.5 Hei mihi, quia incolatus meus pro-
longatus est, habitans cum habitanti-
bus Cedar: multum incolâ fuit anima
mea.6 Cum his qui oderunt pacem, eram pa-
cificus: cum loquebar illis, impugnabant
mihi gratis.

ANTICVM graduum.

Ad Dominum cum
tribularet, clamaui: &
exaudiuit me.2 Domine, libera ani-
mam meam à labio mendaci, à lin-
gua dolosâ.3 Quid dabit tibi, & quid apponer
tibi lingua dolosâ?4 Sagittæ potentis acutæ, cum car-
bonibus ruperorum.5 Heu mihi, quia exulo in Mesech,
habito cum tabernaculis Cedar.6 Multum habitauit anima mea cum
his qui oderunt pacem.7 Ego (vir) pacis: & quum loquor,
ipsi ad bellum.

COMMENTARIVS.

Argumentum.

QVINDECIM. Psalmi sunt hoc titulo, שיר השירים, id est, Schir hamo'aloth, id est, Canticum graduum. Hebraeorum Doctores quidam existimant Canticum graduum appellata, quod à LXXII fuerint distans in quindecim gradibus, qui erant in monte Dominus Dei, inter atrium Israelitarum, (seu quærnam,) & atrium iudeorum, quibus sacerdotes ab atrio iudeorum ad altum viderunt ascendebatur. At putant singulos Psalmos in singulis gradibus fuisse recitatos. Hæc sententia est Rashi, Saadia, & aliorum, nec præfati abens, si fuisse tales gradus omnino existens. Saadiaz putat etiam illam vocem posse esse mysticam, ut distans Canticum Ascensionum, (ita enim verti debet ad hanc mentem) quod alia voce, scilicet, acuto tono fuisse distans. Eius putat certum melodia genus ista vocis significari, ad quod hi Psalmi essent decantandi. Alij denique putant fuisse fortasse tam vocem inorum vultuosa translatam tantum, ad cuius modulos hæc cantica essent decantanda. Ego sanè nihil certi habeo quod affirmem. Virtute posui, nec incommode, mea quidam iudicio, Canticum dignitatum, hæc est, Canticum præstantissimum & excellentissimum. Sed de hac re non debemus admodum laborare, cum ad Psalmi argumentum nihil videtur pertinere. Paræ his Psalmis vel a Davide scriptis istis, ut tunc quidem, quum exortus patris propter Saadiaz egeretur inter homines profanos, & fraudulentos vitam agere, vel ab aliquo alio pio viro inter sanctos gentis, aut sancti ac verisimiles quosdam homines degentis: non enim ex Tit, translati de ar-
tore.

Ad Dominam quam tribulaveris in angustia mea &c. Confitear se recordatione superiorum liberationum quoniam extimarum Kimb & exaudiet diem pro & exaudiet. more prophetico.

2. *Dromius, libera* Bee. Petit se défendre & libérer à l'écophaque, quos multos in aula habebat Sainl. *Labea mendat*. Intelligit linguam calumniatricem. *Lingua dolosa*. Intelligit linguā quae fucata specie amicis sine fide & iustitia. David copiam alloquendi Saulem nactus ante omnialud querebatur, Quare audis verba hominum loquentium, Etce David querit malum adversum te? Sam. 14. 10.

3. *Quid debet tibi, Soc.* Exposculæ cum
sum calumniaroribus. Quid tibi, inquit,
lucet me calumniari & fallere, ð quisquis
id facis.

4. *Sigitta praeceps* Bce. sup. ex lingua uia
doloſa. Conſert mendacis & calumnioſis
cum ſigittis exarctis, & quidem à valiſſiſſimo
homine conſortis: item cum car-
bonibus conuenienter, qui ceteris vehemen-
tius aduocant, & diuerſi ſignificati ſunt: imò
cum videntur exincti, & nil aliud quàm
eiſe, tamen inſuſarcent. Tales ſunt ſycoph-
antæ: nam eo præſente, quem volunt
laedere, ſcitè ſinguloræ diſſimulant ſuam
maleuolentiam, de ille ſibi cauere: ſed ubi
abſeſt, tunc vero liberrimè inuehuntur, ac
ſua lingua virulentiam exerunt. Dicitur enim,
quia hæc duo, & *Sigitta* & *carbones* ſimul in
lingua fraudulentæ includuntur. Ita ſerò
Kimbî. Addo ego conſerti calumnias cum
ſigittis à valiſſiſſimo homine conſortis, &
quidem exarctis, quòd velut vulnus alius
inſigrit & granis læditur, & incautos quidè,
ita mēdacia & calumniae ſcitè & attē ſitæ
incautos homines grauius vulnerēt. Raſi
hanc addit expōſitionem, quæ eſt etiam
Chald. Paphraſiſti, *Quid dabit tibi, &c.*
*Quid tandem Deut Opt. Max. in te decer-
net, ſi lingua doloſa? Sigitta* Bce. hoc eſt,
ſigittas ſuas deſuper, ſingula ſcilicet, nec
non carbones ſeu prunas inſuperiorum in
gelennâ, ſeu inferi. Pro inſuperiorum ex-
actè eſt *in p̄nā*, ſcilicet ante ſeu ſubterditi aut de-
ſecti, *in inferis*, ſcilicet ex athoribz in de-
ſectis occidentibus, qui propet matre-
denſitatem vehementer aduocant, & ignem
renocant diurnis. Lat. exſpedit, non adno-
dum conueniēdè *de glator*.

ſ. *Iſta mihi, quæ (vel quid) exulo ſeu peregrinar* &c. Eni, apud quos exul agebat, obſequium & crudelitatem Moſeos & Cedarom appellat, quæ Gentes ſcilicet apud Iſrahelitas ſummarie noſine male audire: iuſſum enim David, Graeco Da-

A nid autor est huius Psalmi) legitur apud Moschos & Cedarenos egisse, Moschos voce מֹשֶׁכֶּח *Moshech*, necnon Cedarenos voce קֶדֶר *Keder*, esse intelligendos perspicue probat ipsa vocum similitudo. Moschos videlicet, qui à Moscheeh, vulgò Mosch, filio Iapheth, (Assyrii interpretati Chald.) Cedarenos, qui à Cedar Isaac filius nomen obnuerunt. Ex Hebraeo sunt, teste Kimhi, qui Cedareos eodem dicit Moschos autem, à מֹשֶׁכֶּח *moshech*, quod est trahere, q. d. trahores arcus. Sed non placeat hoc, quia dicitur mo-

eum. Sed non placet hoc, quia etiam in
 magis est in promptu. Observeatur Ezra & Kim-
 hi Josephum Genosum filium fenize יִזְחָק
Mysech, Testem significare: quod laud-
 se mihi probat. Ex Kimhi ista vox ex-
 ponenda est *pertransire*, quasi diceret, Hei
 mihi tandem exulatio. Verum nomen Ced-
 dar, quod mox subiicitur, & Cedarone
 Arabum populus significat, eouineere vi-
 deretur altero illo nomine *Mysech*, Moschos
 etiam intelligendos, feram ac ferum ge-
 ntem & immensitate infamem. Graecum &
 Lat. qui venterunt, *incelatus meus prolonga-
 tas est*, non dubium est legisse יִזְחָק *masechab*,
 pro יִזְחָק *masechab*, & pro verbo translatio-
 ne accepisse: necnon יִזְחָק *gherath*, id
 est, *incolant meum*, *imponis po*, pro יִזְחָק
gherath, id est, *peregrinatus sum*, seu *peregrin-
 mur*. D. Hieron. certe eodemodo legit,
 qui verdit, *peregrinatus meus prolongatus est*,
et habitans cum tabernaculo Cedar, hoc est,
 cum Cedarenis, qui tabernacula incolunt,
 per metonymiam. Ceterum quoniam eos sic
 circumloquitur, plus significat, quam si
 simpliciter Cedarenos nominaret: eaque
 periphrasi notare vult Genes asperitatem
 ac truculentiam, quæ nulli adhuc certas ac
 fixas sedes haberet, sed ferarum instar in-
 eertis sedibus vagaretur. Ne cui porro fore-
 dum videatur hoc loquendi genus pe-
 regriori seu exulare poter Moschos, & ha-
 bitare cum Cedarenis, pro, agere & versa-
 tiliter homines feris & barbaros, memi-
 nerit Gallicæ loquutionis *de meurt & anis
 affaire avec des Turcs, & Arabes*,
 & *Multum habitant sine* &c. Sensus, tam vi-
 mis diu vectorum hominum alienis à pa-
 ce & concordia. *Sic*. Reduodæ hæc
 particula: sed tamen singularem haberem
 plurimam, varias.

P S A L M V S

CXX.

CXXI.

V E R S I O

V E T V S.

N O V A.

ANTICVM graduum.

*Leuavi oculos meos
in montes, unde ve-
niet auxilium mihi.*

2 Auxilium meum à Domino, qui
fecit celum & terram.

3 Non des in commotionem pedem
tuum: neque dormiet qui custodit te.

4 Ecce non dormitabit neque dor-
miet qui custodit Israël.

5 Dominus custodit te, Dominus
protectio tua, super manum dexte-
ram tuam.

6 Per diem sol non uret te, neque
luna per noctem.

7 Dominus custodit te ab omni ma-
lo: custodiat animam tuam Domi-
nus.

8 Dominus custodiet introitum tuum,
& exitum tuum: ex hoc nunc & vs-
que in sæculum.

ANTICVM graduum.

*Leuavi oculos: Leuavi
meos in montes, unde
veniet auxilium mihi.*

2 Auxilium meum à Domino,
qui fecit celum & terram.

3 Non dabit in commotionem
pedem tuum: non dormitabit qui
custodit te.

4 Ecce non dormitabit, neque dor-
miet qui custodit Israël.

5 Dominus custodit te: Domi-
nus umbra tua super manum dex-
teram tuam.

6 Per diem sol non percutiet te;
neque luna per noctem.

7 Dominus custodiet te ab omni
malo: custodiet animam tuam.

8 Dominus custodiet exitum tuum,
& introitum tuum, ex nunc & vs-
que in sæculum.

C O M M E N T A R I V S.

*T*OTA huius Psalmi oratio militaris est. Itaque existimo hoc carmen à Davide, aut
aliquo Vate scriptum in castris. Eius autem hoc summus est; A solo Deo spem expo-
siciendam, qui pro suorum salute perpetuo excubet.

1. *Graduum.* Observat Kimhi hic solam *למנוח* *lemmoaleth*, pro *למנוח* *hemmoaleth*, *h* pro *h* emphatico, sicut 2. Reg. 7. 2. *Et respiciat dext super cuius manum* *למנוח* *lemmoaleth*, pro *למנוח* *hemmoaleth*, *Rex innubebat*. Observatio sane grammaticæ, sed haud negligenda. *Lenius* vel *Leno* *oculos meos in montes*, vndeque circumspiciens an forte alicunde auxilium affulgeat. Vel *in montibus*, scilicet constitutus: nam qui è longinquo auxilium expectat, soler in montes ascendero, & hoc & illuc oculos circumferre, num aliquid auxilij sese offerat. Posteriore modo accipit Kimhi, & *למנוח* *el*, pro *למנוח* *al*, id est, *super* vel *in* esse vult, ut Ezech. 12. 6. *למנוח* *el*, id est, *in montibus non consideris*. Et aliàs.

2. *Auxilium meum à Domino, &c.* Corripit se veluti, quasi dicat, Quid mihi prodest huc & illuc anxium respectare, cum à solo Deo petendum sit auxilium, *qui fecit calum terram*, atque adeo, quicquid vult, potest efficere?

3. *Non dabo in commotionem &c.* Seipsam aut quolibet è comitibus secutum ac tutam esse iubet, Deo custode. Neque est, inquit, quodd timeas: nunquam enim te sicut vacillare, siue per urbis plateas, siue in muris incedas, uel quæquam vel tantillum dorminabit Deus custos tuus, sed pro te vigil semper excubabit. *Non. למנוח* *al*, pro *למנוח* *lo*, ex Ezra.

4. *Eccce non dormitabit &c.* Sensus, Non dormitabit, ac multo minus dormiet. Argumentum à maiori ad minus, cui simile vide Ps. 1. 1. Contrarium reperitur sententiarum holos versus, Ps. 44. 24. *Exurge,*

A quare obdormis &c. Sed facile istud cum hoc contrahitur, si istud accipias dictum ex impaneutia, vel secundum externam speciem, & *למנוח* hoc verò *למנוח*.

Eti. Habet emphasim hæc parvola, nobisque excitat, quasi coram præfentem monstrans Deum.

5. *Dominus umbra tua*, id est, proteritio tua, *super* vel *iuxta manum &c.* Sensus, Dominum perpetuo tibi ad te pugnantem, & dextrâ rem gerentem.

6. *Per diem sol &c.* Explicat illud, *umbra tua*: proinde ac si diceret, Dominus tibi est umbra, ne te solus calor interdiu lædat, lunæ verò frigus noctu. Nam solis calor humorem exicat, lunæ verò eundem auget, vnde nascitur frigus: calor autem & frigus morborum sunt causæ. Kimhi. Hoc ostendit fuisse tuos Israelitas in castris, ubi sub dio commorarentur.

7. *Dominus custodiet te ab omni malo*, no quid ab hominibus & fessis patris detrimenti: *insudabit aurum tuum*, hoc est, te, vel vitam tuam.

8. *Dominus custodiet exitum tuum* ad bellum, & *introitum tuum*, hoc est, reditum in domum, confecto bello. Proprie in Sactis litteris *exitus* & *introitus* de expeditionibus dicitur, vnde quis in urbem redit. Ex. gr. Deut. 18. 6. *Remedietis eis introitus, & egrediens*. Hoc modo accipit ad hanc versum Ezra. Potest tamen hic *exitum* & *introitum* ad omnes vitæ actiones refecti, quasi diceret, Deusque faciet Dominum ut omnia tua negotia feliciter cedant. Sic 2. Sam. 3. 25. *Et sciet exitum tuum, & introitum tuum, & naves omnia quæ agis.*

PSALMVS

CXXI.

CXXII

VERSIO

VETVS.

NOVA.

ANTICVM graduum.

*Letatus sum in his,
quæ dicta sunt mihi: in
domum Domini ibi-
mus.*

1. *Stantes erant pedes nostri, in atrijs
tuis Ierusalem.*

3. *Ierusalem, quæ ædificatur ut cini-
tas: cuius participatio eius in idipsum.*

4. *Illuc enim ascenderunt tribus, tri-
bus Domini, testimonium Israël ad
confitendum nomini Domini.*

5. *Quia illic sederunt sedes in iudicio,
sedes super domum David.*

6. *Rogate quæ ad pacem sunt Ierusa-
lem: & abundantia diligenter tibi.*

7. *Fiat pax in virtute tuâ: & abun-
dantia in turribus tuis.*

8. *Propter fratres meos, & proximos
meos, loquebar pacem de te.*

9. *Propter domum Domini Dei nostri,
quæsum bona tibi.*

ANTICVM graduum
Davidis.

*Letatus sum cum
his qui dicunt mihi,
(In) domum Domini
ibimus.*

2. *Stantes fuerunt pedes nostri in
portibus tuis, Ierusalem.*

3. *Ierusalem (quæ) ædificata ut ci-
uitas, (quæ) coniuncta est sibi si-
mul.*

4. *Illuc enim ascenderunt tribus,
tribus Domini: testimonium Is-
raël, ad confitendum nomini Do-
mini.*

5. *Quia illic sederunt sedes ad iudi-
cium, sedes domus David.*

6. *Rogate quæ ad pacem sunt Ie-
rusalem: (dicentes,) Prosperè agant
diligentes te.*

7. *Sit pax in ætemitati tuâ: pro-
speritas in palatjs tuis.*

8. *Propter fratres meos & proxi-
mos meos loquar nunc pacem da
te.*

9. *Propter domum Domini Dei no-
stri quæræ bonum tibi.*

COMMENTARIVS.

A. g. v. c. c. c.

Ad hunc usum a Davide scriptum videtur hoc sermone, ut quædam ad solennia festa populus
Israeliticus Hierosolyma conueniens, publice decantaretur. In hoc igitur Psalmo uniuersus
populus sibi inter se uicem gratulatur quod Domini ad eum uenerit, & ex eo agant laudes rebus Hierosolymo-
rum exhibitis, aliqui optant omnino prospera. Davidus uero esse auctor, eo huius carminis summa in tribuit.

1. *Davidus.* Fieri potest, inquit Kimhi, A
ut ex eadem canticis g. aduim, quibus David
nomen minime est præfixum, alios au-
dores habuerint, quorum nomina silean-
tur: uerò Davidis tui, quæ Davidis no-

meu præfuit in Tu. *Letatus sum, seu,
Latur sum (in) his qui dicunt &c.* Inducit-
ur uerus aliquis adhuc in itinere sibi ne
uiz comitibus congregatis, quod in ædem
Domini proficiantur.

A a ij

2. *Sedes fueris &c.* Sedes, Meninamus stetit nos olim in portis Hierosolymæ, contemplantes mirrosi & portarum pulchritudinem. Vel. Meninamus stetit nos olim in portis Hierosolymæ, quod non possemus ingredi pax nimia ingredientium & egredientium turbata populo ex omnibus partibus confluentem urbem abrodabar. Verum quæ hunc sensum probat Ezra. Est autem in hoc versu subita apostrophe ad urbem Hierosolymam. *Hic porrò unus loquitur omnium nomen.*

3. *Ierusalem (quæ) edificata &c.* Subiicitur nunc narratiuncula, in qua ex occasione celebratur urbs Hierosolyma, quod non iam instar vici domunculæ hinc inde dispersæ, sed connexis & coherentibus ædificijs consistit, iamque amplè urbis formam omnino habet. *Et cunctæ (quæ) tribus eius sibi simul,* id est, quæ perpetuis ædibus rota sibi veluti est coniuncta, ac coherens.

4. *Totus enim ascenderunt &c.* Triplex adfertur ratio superioris versiculi, eum nimirum tam amplè facta sit urbs Hierosolyma: primam in hoc versu, quod ex Dei mandato, quod legitur Exo. 25. 14. solent omnes tribus Hierosolyma convenire ter singulis quibusq; annis ad agendos dies festos & sollemnes alix dñæ in subsequente vers. *Testimonium Israeli,* hoc est, quæ fuit lex, seu quod fuit præceptum Israelitis datum, scilicet vestitus ascenderent, & condescenderent ad confitendum nomini seu ad celebrandum nomen Domini. *Testimonium,* hoc est, præceptum seu mandatum. De hac voce vide ad vers. 8. Psal. 19. necnon in Argum. Pl. 119.

5. *Quia illis sederunt, pro, collocata sunt, seu sedem habent, sedes seu solia ad iudicium,* Græc. *ἀδίκημα*, hoc est, tribunal ad iudicandum reddendum: necnon *sedes seu solia domus David,* hoc est, regia sedes Davidicæ familiæ. Dux igitur rationes rectè versus hæc versus complectitur: vnam, quod Hierosolymis esset Senatus septuaginta duorum, seu Synedrionum, cuius erat scilicet de maioribus & difficultioribus causis cognoscere: alteram, quod ibidem esset regia sedes stirpis Davidicæ.

6. *Regate quæ ad pacem sunt Ierusalem:* ad verb. *Ποσειδων*, seu, *Opate pacem Ierusalem*, quasi diceretur, Agite, salutate Hierosolymam: *ἀντιπαραστήσω*, ut quidam verunt: vel potius, Agite, precamini pro salute ac prosperitate urbis Hierosolymæ: dicentes quisque, *Presepe agant diligentes te, d Ierusalem.* *Ierusalem.* In Fonte est gignendi casus: in Græco *πύργος*, *πύργος*, solium esse ambientem murum: *πύργος*, *πύργος*, verò arces in media urbe. Extra aut. *εὐαγγέλιον*, illud esse quod murum extinsecus arabit, *πύργος*, quod intus fecus.

7. *Antemurali.* Observat Kunli *πύργος*, solium esse ambientem murum: *πύργος*, *πύργος*, verò arces in media urbe. Extra aut. *εὐαγγέλιον*, illud esse quod murum extinsecus arabit, *πύργος*, quod intus fecus.

8. *Propter fratres meos &c.* Sic coheret, dicentes quisque, *Propter fratres meos &c.* id est, Tuorum civium causa, quos ego in fratrum & proximorum loco habeo, precor nunc a precabor tibi deinceps omnia sua & prospera.

9. *Propter dominum Deum Dei nostri,* quæ videetur apud te sedem obtinet, &c. En alia causa, quam obrem bene precamur quæque precor tibi Hierosolymæ, quod in ea urbe sedem habeat templum Domini.

PSALMVS

CXXII.

CXXIII.

VERSIO

VETVS.

NOVA.

ANTICVM graduum.

Ad te leuavi oculos meos, qui habitas in celis.

2. Ecce sicut oculi seruatorum, in manibus dominorum suorum:

3. Sicut oculi ancille in manibus domine sue: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.

4. Misere nostri Domine, misere nostri: quia multum repleti sumus despectione:

5. Quia multum repleta est anima nostra: opprobrium abundantibus, & despectus superbum.

ANTICVM graduum.

Ad te leuavi oculos meos, qui habitas in celis.

2. Ecce sicut oculi seruatorum ad manum dominorum suorum: sicut oculi ancillæ ad manum domine sue: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.

3. Misere nostri, Domine, misere nostri: quia multum repleti sumus despectione.

4. Multum repleta est anima nostra opprobrio abundantium, despectione superbiorum.

COMMENTARIVS.

Argumentum.

EXISTIMO hoc cermen à pio aliquo Vate conscriptum, quem populus apud Babyloniam exularet, (agnosce enim hic exulæ voces) vel forte quum Antiochi tyrannide premeretur, ac tanquam communem precandæ formulam prescriptam, quod dico, propterea quod, excepto primo versu, multis tribuatur sermo.

1. Ad te leuavi seu leuo, &c. Sensus, Quoniam omnia mihi in terra sum infesta, ad te vnum confugio, te vnum inuenio, qui celis insides, indeque, quasi è sublimi, omnia quæ in terris geruntur, vides ac moderaris. Veniat nobis in mentem huius versus, quoties omnia solatia deficiente, nihilque amplius spes celi reliquum in terra: tunc cognemus habere nos in celis, qui parit sit pupillorum & miserorum.

2. Ecce sicut oculi seruatorum &c. Sensus, Quomodo modum ferui, quum ab heris vapilant, ad quem respiciam, haberi nemiueam, nisi cõsidero ipsos à qui-

bns vapilant, si quoniam illos passio ad misericordiam conuocare possim, & exortare, culpam deprecando, ut à se absterneant manum: ita nos in hac captiuitate, ad quem conuertamus oculos profer habereus neminem, nisi Deum nostræ captiuitatis auctorem, quem suppliciter precamur, ut peccatorum, quæ nos in hac in capta nostra traxerunt, obitus candem nostræ calamitatis auferantur, nosque in libertatem restituant. Hoc sensu accipere pariemem suum Ioseph Kura hi dicitur est filius. Quia de captiuitate intelligi, nihil ad nos. Alij, huius versus similitudinem enarrant ad

istum ferè modum: Sicuti serui & ancillæ à potentioribus oppressi & exagitati, ad opem suorum dominorum, ac dominarum respiciunt & confugiunt: ita nunc nos haud secus ad Deum oculos conuertimus, nec priùs desistemus, quam nobis misereatur. In hac posteriore expositione *ad manum*, id est, ad opem: in priore rectè *ad manum*, hanc videtur habere viam, quasi diceretur, ad manum illam quæ credidit ac verberat. Non me fugit laudatum Ioseph Kimhi existimare *ad manum dominorum suorum*, necnon *dominus sue*, nihil aliud valere, quàm ad dominos suos, seu, ad dominam suam. Porro prior illa similitudinis enarratio magis mihi arridet: ad eamque meliùs quadrat illud *donec misereatur nostri*, quàm ad posteriorem, iuxta quam potius dicendum fuisset, donec ferat nobis opem: nam heri, paulò qui mansuetiores sunt, ad primum seuorum clamorem, si fortè quasi illos pulsset, solent sponte accurrere, ne dicam aduolare: nec opus habent serui ad misericordiam eos conuocare.

3 *Misereatur nostri Domine*, &c. Spem suam vbi exposuit, propositionem subiicit, quæ est petitiuæ auxilij, ac statim rationem propositionis in posteriore membro versus.

4 *Multum repleta (prop. saturata) est &c.* Amplificatur & explicatur ratio propo-

tionis. *Animansera*. Emphaticè, *opprobrio*, seu, *subsannatione abundantium*, seu, *tranquillorū*. In Fonte *מְשַׁנְנֵת* *הַלֵּל* *הַבְּשִׁיבָא* *אֲנִי* *וְיָבִי* *אֲדִיעָא* *עֵרָא* & Kimhi desiderari aliterum *מְשַׁנְנֵת* *לֵאמֹר*, absque *הַ*: quia scilicet non enim cum *הַ* emphatico non solet constare cum nomine casus. Ad mentem igitur Kimhi vertendum esset, *subsannatione*, (*subsannatione*, inquam,) *abundantium*, seu, *tranquillorum*: vox enim Hebræa significat prope tranquillitas, & inde per metonymiam diuites & rebus omnibus abundantes, quidam plerumque tranquillè hanc vitam agant: aut certe nihil illis ad tranquillitatem desit, nisi animus, qui tranquillitate frui sciat: nam fortunæ bona, ut opes & cætera eiusmodi potius sunt vtilis animus, qui ea possidet: qui vti sciat, ei bona, illi qui non vti scit, mala. Sed, ut redeam ad vocem *tranquillorum*, ea Anon 6. 1. à Kimhi per diuites exponitur, à Latino verò vertitur *opulenti*. Hic à Græco & Latino *abundantibus* redditur. Per *abundantes*, autem seu *tranquillos* norare vult auctor Psalmi hostes, homines, ut plerumque sunt impij, omnibus rebus affluentibus: quos & *superbos* appellat: nec mirum: nam ferè opum & talium rerum copia factum & superbiam gignit.

PSALMVS

CXXIII.

CXXIV.

VERSIO

VETVS.

NOVA.

ANTICVM graduum.

*Nisi quia Dominus
erat in nobis, dicat
nunc Israel: nisi quia
Dominus erat in nobis,*

2 Cum exurgerent homines in nos, for-
tè viuos deglutissent nos:

3 Cum irasceret furor eorum in nos,
forsitan aqua absorbuisset nos.

4 Torrens eius pertransiuit anima nostra:
forsitan pertransiisset anima nostra
aquam intolerabilem.

5 Benedictus Dominus, qui non de-
dit nos in captiōnem dentibus eorum.

6 Anima nostra sicut passer erepta est
de laqueo venantium: laqueus contri-
ui est, & nos liberati sumus.

7 Adiutorium nostrum in nomine Do-
mini, qui fecit caelum & terram.

ANTICVM graduum
Dauid.

*Nisi quòd Dominus
erat nobis, dicat nunc
Israel:*

2 Nisi quòd Dominus erat nobis,
cùm exurgerent homines in nos:

3 Tunc viuos deglutissent nos,
quum irasceret furor eorum in
nos:

4 Tunc aqua absorbuisset nos:
torrens pertransiisset super animam
nostram:

5 Tunc pertransiisset super animam
nostram aqua superba.

6 Benedictus Dominus, qui non
dedit nos pradam dentibus eo-
rum.

7 Anima nostra sicut passer erepta
est de laqueo aucupum: laqueus con-
tritus est, & nos liberati sumus.

8 Adiutorium nostrum in nomine
Domini, qui fecit caelum & ter-
ram.

. COMMENTARIVS.

Argumen-
tum.

TITVLVS ostendit hunc Psalmum esse Dauidi. Ab eo exultationis compo-
situm post deuilas Philistin, 2. Sam. 5. & 1. Paral. 14. Fel post superos ac caesus Ammon-
itas, eorumque superos, 2. Sam. 10. & 11. & 1. Paral. 19. & 20. Et hoc carmen gradulatum, in
quo Israelitas hortatur Dauid, se solus Dei ipse firmatus agnoscat, vniq; Deus acceptam vi-
ctorem referant.

1 Nisi quòd Dominus &c. Imperfecta est
huius versuli & sequentis oratio, & pen-
det ex ijs quæ sequuntur.

2 Nisi quòd Dominus &c. Repetitione si-
gnificat non semel adfuisse Deum. *Ita-
muni.* In Fone & 7° ad hunc, quod tantum
multitudinis esse accipiendum admonet
Ezra. Ad id per contemptum sic hostes vo-
cat, quasi diceret, homines nihil, & ne-

hil aliud quàm terra. Vide ad ver. 5. Pl. 8.

3 Tunc aqua deglutissent &c. Sensus, Tan-
ta tunc erat eorum rabies, ut nisi Deus ad-
tulisset, nos quasi feri & bellicæ viro impetu
vinos essent absorpturi & deuoraturi. Op-
tate hoc quadra in Philistæos, & Ammo-
nitas, quorum non parum in Israelitas sunt
inflammarabiles. In verbo deglutendi est
metaphora, quæ inflammantis hostium, &

Aca inq.

ferias significanter exprimitur.

4 *Tunc aqua absteruisset &c.* Sensus, Tunc nos hostes aquae exundantis instat abluissent, atque euerissent, instatque lapidibus torrentis protius obruissent. Non est nouum aquae & torrentis nomine hostilem exercitum appellari. Ecce aqua ascendens ab Aquilone, & erant quasi torrentes inundans, id est, exercitus maximus alicuius est à Chaldaea, Ierem. 47. 2. Omitto alia exempla. *Super animum nostrum*, hoc est, super nos. Emphasis habet praepositio *super*.

5 *Tunc pertransiisset &c.* Repetitur eadem sequentia. *Aquam superbam*, hoc est, turbulentam, & elatam, dicitur pro superbo hostium exercitu.

6 *Benedictus Dominus &c.* Refer hoc semper ad *Deum nunc Israel*. *In praedam &c.* Perstat in metaphora, qua usus est vers. 3.

A pingitque hostes quasi feroces belluas, & fame exasperatas, magnaque rabie in praedam irruentes.

7 *Anima nostra sicut passer seu aucula &c.* Pingit nunc alia similitudine hostium dolos & techuas, dum ait *de laqueo aucupum*. Dum verò ait *sicut passer*, apertiè significat eos nulla sua vi aut industria insidias hostium vitasse, sicut passer aut aucula laqueus aucupis inuenta & intenta nulla ratione se potest inde expedire, nisi si fortè rumpitur laqueus: quò spectat quòd sequitur, *laqueus, inquit, est, &c.*

8 *Adiuuatum nostrum &c.* Non temere & casu ruptum esse illum laqueum, quo implicati tenebantur, significari, sed Dei virtute, qui celum & terram condidit, adeoque omnia & suprema & infima habet in potestate.

PSALMVS

CXXV.

CXXIV.

VERSIO

NOVA.

VETUS.

ANTICVM graduum.

Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, (qui) non commouebitur, (&) in aeternum permanebit.

1 Ierusalem, montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui: ex nunc & vsque in saeculum.

3 Quia non requiescet virga improbitatis super sortem iustorum: vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

4 Benefac, Domine, bonis, & rectis corde.

5 Declinantes autem (in) ^b obligationes suas adducat Dominus cum operantibus iniquitatem: pax super Israel.

^a heb. in
medietate
sua
in
terram
sanc-

ANTICVM graduum.

Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion: non commouebitur in aeternum, qui habitas in Ierusalem.

1 Montes in circuitu eius: & Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & vsque in saeculum.

3 Quia non relinques Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum: vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

4 Benefac Domine bonis, & rectis corde.

5 Declinantes vitem in obligationes, adduces Dominus cum operantibus iniquitatem: pax super Israel.

COMMENTARIUS.

Argueretur
eum.

HAET Ec. vñlunt promissiones dulcissimas de perpetuitate Ecclesie, &que gl'ia Dei
presens in populo suo, & continua p'rium defensione.

1. Qui confidunt in Domino, (sunt) sicut
montes &c. Propositiō, cuius sensus est, Si-
cut montes Sion immovēti semper stabit, sic
qui fiduciam collocant in Deo.

2. Ierusalem, montes &c. Sensus, Quam-
admodum vrbis Hierosolyma vudique em-
gitur montibus, ita Deus cingit, & circum-
que cingit Ecclesiam. Vitem igitur Hie-
rosolymam montibus quasi muris & pro-
pugnaculis circumdā quā non facit ab
hostibus adiri posse cogitas, si uel cogita
quibus praedixi Deus Ecclesiam, cuius il-
la typus huius, in hac vita per se totū nuntiat.

Ierusalem, montes in circuitu tuo, pro,
Montes (sunt) in circuitu Ierusalem. Est
cuius antecedens simul cum suo relativo
contra consuetudinem Latini sermonis.

3. Quia non requiescit &c. Sensus, Est
enim iurandum Deus aliquandiu Eccle-
siam suam tyrannide subiacere, id quod ali-
quis obijcere posset, nunquam tamen
paratur opprimi. At enim non requiescit,
dixi scilicet. Atque hoc nomine bono ac
benigno Deo habenda est gratia, qui con-
citat nos, non deiecit: ostendit vultus, &
non impiauit. Vnde, vnde admoneri inter-
dum a summo illi principe, & imperij il-
lius, & fluxu nostrae conditionis.

Requiescit, Graec. & Lat. requiescit, ex
Ieremias, pro Ieremias. Ieremias

A. Ieremias in prophetis pro tyrannide. Ser-
mon in Ieremias, hoc est, Ecclesiam. Et
in extendant &c. hoc est, ne tandem pij
ac iusti homines fractu malis, vel eorum im-
probiorum dominorum exemplo deterio-
res facti desistant a Deo, & ad scelera im-
pellantur. Haec scilicet ratio est, cur non
sinit Deus suos a tyranno deo vexari, aut
regi. Huius loci est illud Deut. 20. 18. Ne
forte doceat vos facere sicut faciunt illi ab-
ominantes suos, &c.

4. Requiescit, Domine, &c. Altera pars Psalmi,
in qua iustus bene precatur, impij imprecatur.
Requiescit, dicitur, dicitur quod recti-
tudo sit in corde, eaque sit fundamentum
seimo auctori & opus veluti aedificium.
Ezra.

5. Declinavit, autem &c. Muti subito
secundam personam in tertiam, id quod in
lingua sancta elegantiā habet. Qui au-
tem, inquit, cum sit intra Ecclesiam, ac
veram fidem proficiantur, a recta via in-
pranam desistant, ad iustus pernas hanc
secus abripit Deus, quā ipsos & sec-
leptandissimos quosque constituit: verus au-
tem Israelita solida certique fruatur tran-
quillitate. Obliqua hinc seu tergiversatio.
Lat. obliqua hinc; Graec. tergiversatio. Verum
Syris. vertit iniquos; Theo. tergiversatio, D.
Hieron. praevertit.

PSALMVS

CXXVI.

CXXV.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

ANTICVM graduum.

CUM REDUXIT Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut somniantes.

2 Tunc repletum est. risu os nostrum, & lingua nostra exultatione: tunc dixerunt inter Gentes, Magnificauit Dominus facere cum eis.

3 Magnificauit Dominus facere nobiscum: facti sumus letantes.

4 Reduc, Domine, captiuitatem nostram, sicut torrentes in Austrum,

5 Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.

6 Eundo ibit & flendo, portans premium seminis: veniendo veniet cum exultatione, portans manipulos suos.

ANTICVM graduum.

IN CONuertENDO Dominus captiuitatem Sion: facti sumus sicut consolati.

2 Tunc riplsum est gaudis ei nostrum: & lingua nostra exultatione.

3 Tunc dicent inter gentes: Magnificauit Dominus facere cum eis.

4 Magnificauit Dominus facere nobiscum: facti sumus letantes.

5 Conuertere Domine captiuitatem nostram, sicut torrentes in Austro.

6 Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.

7 EUNTES ibant & flebant, mittentes semina sua.

8 VENIENTES autem veniunt cum exultatione, portantes manipulos suos.

COMMENTARIVS.

Argum.
628

HIC psalmum grauis iudicis à Davide non esse compositum, sed ab alio quopiam, Induico populo è Babylonia reducere, & in patriam restituere. Quas habet partes hoc cermen. In priore parte inducitur populus suus gratulam di reditura patriam. In posteriore, qui rem patria fruebantur, Deum graui, et ceteris captiuos, qui subiti Babylone remanserunt, aut abhorrerant forte exierant, velis reducere, nam serui malorum repperet.

1. *Quum reduxit &c.* Sinus planus est, Postquam nos in patriam è Babylone Deus rediit, proinde nobis videbamus somnare: tantum fin, & iam inopinatum bonum. Kimbi obseruare patriam suam interpretati sic hunc versum: Illas auolanti somni, cui in oculis nostris angustia capumatis, pro multo gaudio, quod nobis

2. *en,* quum reduxerit nos in patriam. De futura libertate, quam sperant, nimirum accipit. Iuxta hunc possumus nos exponere, Nihil aliud quam somnium fatimur exilij mala, postquam nos Deus in patriam restituit, tuncque videbamus nobis tantum cognosse illa mala. *SAN* *semiter.* Chaldeus verbum שָׁלוֹם *shalom,*

in Chaldaica significatione accepti, interpretanturque est, *sunt agri qui casualiter-
rent. D. Hieron. quasi summae.*

2. *Tunc repletum est &c.* Plena est huius
versus sententia, nec indiget declaratione.
Solum obscura particula *is ac*, id est,
tunc, hic, ut aliis commoiter, ennu-
terere verbum fuit. *scilicet in pecc.* Exem-
plum est Exo. 17. 1.

3. *Magnificavit Dominus &c.* Perinde ac
si diceret, Ac certèra est, vedecunt, ag-
noscimusque misericordiam planè istud esse
Dei etga nos beneficium: atque isto
modo laudati sumus & triumphau-
mur.

4. *Reduc, Domine, captivitatem nostram,*
&c. Gratulationem si quis perit. Non
omnes Hebraei simul in partem ex Ba-
bylone redire, sed alij, regnante Cyro,
alij Dario, alij Xerxe Dary filio. Qui
igitur prius redierant, periret reliquæ
quoque reduci, & sic capitur benefi-
cium perfici & compleri. Igitur sensus lau-
tus voluit est, *Reduc captivitatem nostram,*
&c. id est, Fac ut exteri populi capti-
ui redeant, hancque sollicitudinem ac desir-
tam regionem replent, quod perinde
erit ac si in Austrialem plagam tadis solit
infestam, idèque arentem torrentes in-
doceres. Hæc nuda videtur esse vir
comparatus, qua vult exprimere summam
solitudinem. Graec. Interpretes hunc ver-
sus sic exponunt: Reduc nos in tanta
multitudine, ut impleatur torrentibus abun-
dantes flumines Austri: si enim virtus &

A pluvij gignendi, & nunc liquefacienda
torrentes plurimum augeat. Scilicet Grae-
cant eodem sequuntur, ubi legitur *et* *et*
et. Verùm vox Hebraea *et* *et*, non
significat venturam Austrialem, sed *et* *et*
et Austrialem, ut Iud. 1. 9. *et* *et* Austrialem,
et *et* Austrialem, ut Iud. 1. 17. & hoc loco for-
tasse.

5 & 6. *Qui seminat in lacrimis, &c.* In
hoc & sequente versu generalis sententia
est, & proverbalis quidem, qua signifi-
catur tribui laci solere succedere: idè-
que tempus esse, ut in eis exitus, postquam
tunc mala suor experti, libertatem restituan-
tur. Metaphora autem est in his versibus
ducta ab agricolis, qui eam quidem se-
men trahunt in terram spargit: at idem tem-
pote messit ut reditque latus atque onustus
manipulis. Sed diligentiùs examincentur
singulae phrasæ & voces vers. sexti. *Et*
et *et* *et*, id est, Agricola mte-
dum tr, reditque trahit per arum,
et *et* *et* *et*, id est, semina
magno emptione pretio pretiosius ac spar-
gent in terram dubia evenerit: quanquam
Ezra *et* *et* *et*, quod ex Kimbii veteri-
mus *et* *et*, pro vase, quo deferretur semen,
accipit: idè Chald. *et* *et* *et* interpret-
atur: eodem sensu. *Et* *et* *et* *et*, id est,
idè messit tempore ut reditque, domuta
locus, *et* *et* *et* *et*, vel ex Ezra,
et *et* *et* *et* *et*. In his versibus futu-
ra per præsentia sunt exponenda, ut alià tan-
saepe fieri oportere annotamus in genera-
libus sententijs.

PSALMVS

CXXVII.

CXXVI.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

ANTICVM graduum
Salomonis.

Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt ² qui ædificant eam: nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat ³ qui custodit eam.

² Vanum (est) vobis ^d ante lucem surgentibus, tardantibus sedere, manducantibus panem dolorum: sic dabit dilecto suo somnum.

³ Ecce hæreditas Domini, filij: merces, fructus ventris.

⁴ Sicut sagittæ in manu ^e potentis, ita filij iuuentutis.

⁵ Beatus vir qui impleuit pharetram suam ex ipsis: non confundentur, quum loquentur cum inimicis in porta.

ANTICVM graduum
Salomonis.

Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.

² Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

³ Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.

⁴ Cum dederit dilectis suis somnum: ecce hereditas Domini, filij: merces, fructus ventris.

⁵ Sicut sagittæ in manu potentis: ita filij extensorum.

⁶ Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis: non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.

COMMENTARIVS.

Argum.
Nobis.

VOX מְשִׁלֵּם lischlemo, quæ est in Tit. potest exponi vel Salomonis, ut Psalmus sit Salomonis, vel Salomoni, ut sit Salomoni inscriptus, & Davide factus. Hic Psalmus dicit nihil esse sine Deo suscipiendum, aut designandum, alioquin quicquid æqui non sufficerem.

¹ Nisi Dominus &c. Propositio Psalmi est, Omnes hominum labores esse inanes, nisi diuinitus adiuuentur. Hanc propositionem per distributionem explicat, ac primum ad frustra artifices in extruendis ædificijs laborare, nisi Deus ipse ad. hiet, ac frustra castrorum urbium excubare, nisi & Deus excubet.

² Vanum seu Frustra (est) vobis &c. Secunda distributionis pars, quæ per subitum apostrophæum optice & merces

auaros compellens, ostendit frustra illos manū expergisci ad opus, & merces inani. tū dē & in multam noctem sedere in opere & tabernis, adeoque panem edere mulis eorum dilorum, nisi Deus laboribus li. uet. Sic dabit dilectis suis somnum. Ita connecte, atque ut vos frustra fatigamini, vixyngantur à laboribus & curis quiescentes, sic Deus ipse, quos diligit, liberam ac tranquillam mentem, atque adeo somnum concedat, non otiosis & ignauis illis quidem,

PSALMVS

CXXVIII.

CXXVII.

VERSIO

NOVA.

VETUS.

1 **A**NTICVM gradum.
Beati omnes qui time-
rent Dominum, qui
ambulant in vijs eius.

1 Laborem manuum tuarum certè
manducabis: beatus eris, & bene tibi
(erit.)

2 Vxor tua sicut vitis fructifera in
lateralibus domus tue: filij tui sicut
^{a plantis} novellæ oliuarum in circuitu men-
sæ tue.

4 Ecce certè sic benedicetur homo
qui timet Dominum.

5 Benedicat tibi Dominus ex Sion:
& videas bona Ierusalem omnibus die-
bus vitæ tue.

^{b adverb. sup. tunc} 6 Et videas filios ^b filiorum tuo-
rum, pacem super Israël.

1 **A**NTICVM gradum.
Beati omnes, qui ti-
ment Dominum, qui am-
bulant in vijs eius.

1 Labores manuum tuarum quia
manducabis: beatus es, & bene tibi
eris.

2 Vxor tua sicut vitis abundans, in
lateralibus domus tue.

4 Filij tui sicut novellæ oliuarum, in
circuitu mensæ tue.

5 Ecce sic benedicetur homo, qui timet
Dominum.

6 Benedicat tibi Dominus ex Sion:
& videas bona Ierusalem omnibus die-
bus vitæ tue.

7 Et videas filios filiorum tuorum, pa-
cem super Israël.

COMMENTARIUS.

<sup>Antiqua-
ritas.</sup>

DOGET hic Psalmus in summa prosperitate vitam altissimam, quicumque Deum vere-
runt & ielu: ipsum, si necesse habeat manibus victum comparare, frustra laboratorem
nunquam, imò beati suavitèrque victurum: etiam abundanterque libens fore familiam. Psalmus
concluditur voto, ut non pium à Deo fortunetur, fructuque perpetua pace, & longam libera-
rum ac nepotum seriem constituat

1 Beati omnes &c. Propositio. Per eos A
qui timeant Dominum intelligunt Ezra &
Kunhi illos qui libertatem à præceptis ne-
gatijs, per eos verò qui ambulant in ijs
eius, qui obediunt præceptis affirmatijs.

2 Laborem manuum tuarum &c. Nunc
propositionem distributione explicat,
eopellens per apostrophem quisquis Deum
veretur ac colit. Ac primum, Scito, in-
quit, partem hanc tuæ sollicitatis, o quis-

quis sietis geris, quod nunquam inanis fu-
turus est tuus labor, sed cum silentio ope-
raris, tuum panem sis manducaturus. bea-
tèq; ac suauiter semper victurus. Dicit quis
hunc operæ victum quæritandū, si necesse sit,
neque gratis pacè inducendum ab aliquo,
sed in labore, & in sudatione nocte dieque
nobis operandum, ne quem gravemus.
Teneamus illud Apostoli, 2. Thessal. 3.
Si quis non vult operari, nec manducet.

Theod.

3 *Pax tua &c.* Secunda pars diffinitio-
nis, qua vitropio fecunda vxor promittitur.

Vxor tua sicut vitis &c. Vxorem idcirco
consecram cum vitæ vultu Kimbi, quod vitæ
sola opumque arborum intra domum plan-
tari potest, ita tamē vitæ illius semini soli as-
tantur, quod calore solis gaudeam: ita vxor
domi delitescere, sequi me commorari debeat,
(idcirco hic dicitur in *lateralibus domus tue*)
nec inquam in publicum prodire, sed li-
beros foras ad obeunda domestica negotia
mitte, non secus ac vitis domus suæ iam
foras nūc unum. Simplicius est dicere, con-
secram vxorem cum vitæ propter fecundi-
tatem, quæ maxime in vitæ commoranda est.

Filius tuus sicut &c. Kimbi observat, quom-
modum filij plantulis olearum comparantur, ligni-
ficari, neminem illos omni fore spem: si-
quidem olea nihil exarantem odore, nec
infectionem pariat. Vel, illos perpetuo

vivere, quemadmodum olea nunquam
non figet.

4 *Eccce cerni sic benedictum &c.* Breve epi-
phonema, quo absumptus instituta apo-
strophe.

5 *Benedictus tibi &c.* Aliter pars Psalmi,
in qua bene precatur vitropio, cumque opor-
tuit sic à Deo benedicti, &c. *Et videat bona &c.*
Ad verb. *Et videat bona &c.* hoc est, ut do-
mini tibi inveni florentem statum vires Hie-
rosolymæ: scire, quoad vires, pacem ac
prosperitatem Hierosolymorum. Verbum
et videat, *videndi* enim id constructum
idem esse, quod siui, dictum est alio lo-
co diligentius.

6 *Et videat filius &c.* Precatur vi propo-
res videat, idcirco deus vult vitæ pax.
Pax super Iherusalem. *Et videat ex Ezra.* Alij
tamen vertunt *pax super Iherusalem*: quo modo
claudu Psalmi.

P S A L M V S

CXIIIX.

CXXIX.

V E R S I O

V E T V S.

N O V A.

ANTICVM gradum.
Certe expugnauerunt
me à iuuentute mea, di-
cat nunc Israël.

2 *Sapi expugnave-
runt mi à iuuentute mea: etenim non po-
tuerunt mihi.*

3 *Supra dorsum meum fabricauerunt
peccatoris: prolongauerunt iniquitatem
suam.*

4 *Dominus iustus concidit ceruices
peccatorum: confundantur & conuer-
tentur retrorsum omnes, qui oderunt
Sion.*

5 *Fiant sicut fenestrorum: quod
priusquam euellatur, exaruit.*

6 *De quo non impleuit manus suam
qui metit, & sinum suum qui manipulos
colligit.*

7 *Et non dixerunt qui præteribant:
Benedictio Domini super vos: benedi-
ximus vobis in nomine Domini.*

ANTICVM gradum.
Certe oppugna-
uerunt me à iuuentute
mea, dicit nunc Israël.

2 *Sæpe oppugna-
uerunt me à iuuentute mea: etiam
non potuerunt mihi.*

3 *Supra dorsum meum arauerunt
aratores, prolongauerunt sulcum
suum.*

4 *Dominus iustus concidit funes
peccatorum.*

5 *Confundentur, & conuertentur
retrorsum omnes qui oderunt Sion.*

6 *Et erunt sicut scænum tectorum,
quod priusquam egrediatur, exaruit:*

7 *De quo non impleuit manum
suam qui metit, & sinum suum qui
manipulos colligit.*

8 *Et non dixerunt prætereuntes,
Benedictio Domini super vos, bene-
dicimus vobis in nomine Domini.*

B b 3)

COMMENTARIUS.

Argumentum.

HOC carmen editum est in gravi aliquo Israelitæ populi calamitate, sine tunc sit captivitas Babilonica, sine alia calamitas. Duobus consistat partibus. In prima tabentur Israelitæ redire in metropolim ac publice proficere, ex quo & quantis periculis Dei beneficium ab eis emerferint: in secunda tabentur bene sperare, hostes neminem gentemque plebem Israelis conatus tergi versuros, insurgere herba in seculis nota in natiem statim abitura.

1. *Sape (Mellum) oppugnaverunt (officerunt) me &c.* in 4. primis versibus iubet Israëliti populo in memoria reperere, modo palam proficere, quos & quanta mala vel à primis temporibus perpessus sit, atque è regione admirandas liberationes: ne scilicet in presenti periculo deficeret, sed bene speraret. *Oppugnaverunt me olim. Oppugnaverunt* inspecto qualiter visus erat. *A in otuit me*, hoc est, vel à primis meorum temporibus, quibus etiam in Ægypto. Per metropolis superiora & antiquiora tempora iuventur appellantur. Exemplum habet Os. 2. 15. *& tunc ibi iuxta dicit in eam tuas sua, & tunc dicit alienigenas sua de terra Ægypti.* Dicit &c. huc & quæ sequuntur vique ad finem Psalmi.

2. *Sape (Mellum) oppugnaverunt &c.* Repetitione amplificat pericula. *Etiam non poterunt me.* Sensus, nec tamen inquam nihil prævaluerunt. Chald. exposuit, *verum non poterunt me facere me.*

3. *Supra dorsum meum &c.* Hostes suos Israelitæ metaphorice appellantur, atqueque *supra dorsum suum arasse*, hoc est, suum dorsum verberibus, qualis solam aratro, proficuisse, hoc est, multa mala & plagas sibi inflixisse. Quam addunt *prolongaverunt sulcos suos*, significare voluit longa & diuturna fuisse sua mala. Haud abimilis est figura et quæ est in hoc versu, Ec. 31. 23. *qui dixerunt aratro tuo, Incutere, (Incutere) in transgressionem: & posuerunt in dorsum tuum, & quasi vasum transcurrentibus.* Græc. & Lat. aliter veterunt hunc versum: D. Hieron. *terme, ve not, Supra cervicem meam arabant arantes: prolongaverunt sulcum suum.*

4. *Dimittis hostes &c.* Sensus, Sed semper Deus pro sua iustitia loca ac vires, quibus nos nuseret constrictos scelerati illi tenuerunt, vel, ut persecueret metaphtora præcedentis versus, quibus aratro in dorso nostro traxerunt, concedit, hoc est, omnium illorum consilia, omnes machinas, & conatus elulit atque evertit.

5. *Confunderentur (substernent) &c.* Incipit altera pars Psalmi, in qua, exemplo scilicet superiorum liberationum, iubentur Israelitæ bene sperare, nec deficere in præseuti periculo. *Confunderentur & converterentur retrorsum &c.* perinde quasi diceretur, Nunc quoque, speramus, adversarij nostri Sionis hostes erubescerint et conatibus, ac terga vertent.

6. *Erant sicut fumum &c.* Hæc similitudine hostium potentiam extenuat, eosque de medio tollendos significat, aut equam quicquam perfecerint, non secus atque herba, quæ nascuntur in tectis, penique in aliquam alacritatem assurgant, ardore solis exarescant. *Quid præsequam egredietur, &c.* Hyperbolicè hoc dicit observat Kunhi. Chald. interpretatur est, *quod antequam transierat, ventus Eurus, quod ipsum & ardescit.* Græc. & Lat. veterunt *incutitur*: & ab his facit Rasi & Ezra. Alij verunt, *quod præsequam extrahat quis falcem sup.* hoc est, quod præsequam extrahat quis falcem sup. hoc est, &c. Eodem semper dicit sententia.

7. *Di qui non implent &c.* Periphrasis pro, *Quod vemo metit, ac demessum in manipulos colligit.* Significare vult autem, ut oemo est qui firmum illud in tectis domorum enarum ment, sic qui hostes evertit, ac hostes cernit, forte omnem.

8. *Et non defecerunt &c.* In hoc versu refertur ad consuetudinem viatorum, qui messoribus, quos offeodunt, gratulari ac bene precari solent: quibusque defuisse ac viatores, qui fecerit in tectis enati messoribus benedicere ut significare vult nullus esse eiusmodi fecerit messoribus, ac per hoc, hostium consilia non successura, sicut fecerit illud nunquam metitur, quod in tectis crescit.

Incultis Domus, &c. Verba per Metellum referuntur, quibus qui iter facit, messoribus solent bene precari. Sic Booz legimus è Beth-lehem venientem viellor salutare lris verbis, *Domus valde fiam,* Ruth 2. 4.

P S A L M V S

CXXIX.

CXXX

V E R S I O

P E T V L

N O V A.

C ANTICVM graduum.
De profundis clama-
ni ad te Domine: Do-
mine exaudi vocem
meam.

2 Fiant aures tuae intendentes, in vo-
cem deprecationis meae.

3 Si iniquitates observaueris Domi-
ne: Domine quis sustinebit?

4 Quia apud te propitiatio est: & pro-
pter legem tuam sustinui te Domine.

5 Sustinuit anima mea in verbo eius:
speravit anima mea in Domino.

6 Custodia matutina usque ad no-
ctem: speret Israël in Domino.

7 Quia apud Dominum misericordia:
& copiosa apud eum redemptio.

8 Et ipse redimet Israël, ex omnibus
iniquitatibus eius.

C ANTICVM graduum.
De profundis clama-
ui ad te Domine.
2 Domine audi vocem
meam: fiant aures tuae intendentes
in vocem deprecationis meae.

3 Si iniquitates observaueris, Do-
mine; Domine, quis ^{a p. 101} sustinebit?

4 Profectò apud te venia (est,) ut
timearis.

5 Expectavi Dominum; expectavit
anima mea: & in verbo eius speravi.

6 Anima mea ad Dominum, ma-
gis quàm custodes ad mane, custodes
(inquam) ad mane.

7 Spera Israël in Domino: quia
apud Dominum misericordia, &
copiosa apud eum redemptio.

8 Et ipse redimet Israël ex omnibus
iniquitatibus eius.

C O M M E N T A R I V S.

Argem.

DISTINGUITUR hic Psalmus debet exponi de homine confugiente ad Dei misericordiam, ac
petente subtrahi iniquitatem: a fortiori de Davide, postquam peccasset cum Bethsabea. Idcirco
alium inter Penitentes fuit, id est, inter eos qui cantabantur, quam publicè penitentes Ecclesia re-
conciliabantur. Dicitur habet peris hoc Psalmus. In prece Domini vocat, quiaque ante est huius Psal-
mi, ut de Deum gratiam faciat, simulque spem quam in illo habet, exponit: in posteriore parte
omnes Israelitas hortatur, ut in Deo certam spem collocent, cuius infinita est misericordia, & sa-
luti, quiaque adeo esse, si respiciant, omnia peccata remittantur. Per hoc Ecclesia consuetudine receptum,
ut pro patre defunctis recitetur hic Psalmus, quoniam in eo repleta sit deus misericordiae mentis, qua
si multum indiguit, si adhuc forte in penitus Purgatorij detineantur.

1 De profundis &c. De profundis, hoc est
est, ex altissimo dolorum gurgite, tu quem
me peccata precipitem deduxit. Sicut
qui est Gergisus holys exponens, è profun-
do & iam torde.

2 Domine audi vocem &c. Hic versum non
egredi clausione.

3 Si iniquitates &c. Sensus, Actum
est de me proptus, si tu velis habere
rationem meorum delictorum, & me-
cum summo iure agere, Veni, si vis,
servaueris sup. mihi, hoc est, si seror-
dari volueris peccatorum, quae ante ad-
misi.

B b ij

4 *Profectus apud te* &c. Scilicet, Tui solius est parceret, non ipsorum Angelorum: quæ res impiorum homines ad tui cultum & timorem adducit. Timorem hic intellige non solum alicuius mensuris, sed cultum ac reverentiam. *Psimatis*. Chald qui pro מִלְכָּא *monarcha*, legi מִלְכָּא *verax*, & מִלְכָּא *vera*, quod est *verax*, interpretatus est, *et videtur*. Græc. & Lat. non conveniunt: ille enim veris *iam* si *verax* est; hic *propter legendum*, quia legi מִלְכָּא *vera*, pro מִלְכָּא *monarcha*. Io quibusdam tamen Græcis codicibus legitur *iam* *apud* *te*. Diversam verbum distinctionem nilul motus.

5 *Expectant anima mea*, hoc est, exanimis expectant. *Inverbacius*, quo peccatorum veniam respicientibus pollicetur est.

6 *Anima mea ad Dominum expectat* seu intenta est, *magis quam custodes murorum ad mare*, quidam illis somnum capere liceat. *Custodes* (inquam) *ad mare*. Reiteratione ingens desiderium exprimit.

7 *Spera Israel* &c. Postquam Psalmi auctor suam in Deo fiduciam exposuit, Israëlitas omnes suo exemplo hortatur, ut eandem spem ac fiduciam in Deo collocent, cuius imitatio sit misericordia, qui quo adeo illos ab omnibus delictis, si veniant impetant, sit liberaturus. *Redemptio*. De qua intelligas, mox exponet.

8 *Et ipse redimet* &c. Aptum loco verbum: nam quisquis peccaverit, est dura Dæmonis tyrannide ac servitute tene-

PSALMVS

CXXXI.

CXXX.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

ANTICVM graduum
David.

Domine, non est
exaltatum cor meum,
neque elati sunt oculi
mei: neque ambulavi in magnis,
neque in mirabilibus * super me.

a. supra

2 Si non posui, & filere feci ani-
mam meam, sicut ablactatus super
matre sua: sicut ablactatus, super me
anima mea.

3 Spera Israël in Domino, ex nunc
& usque in sæculum.

ANTICVM graduum
David.

Domini non est ex-
altatum cor meum: ne-
que elati sunt oculi mei.
2 Neque ambulavi in magnis, neque
in mirabilibus super me.

3 Si non humiliter sentiebam: sed
exaltavi animam meam:

4 Sicut ablactatus est super matrem suam,
ita retributio in anima mea.

5 Spera Israel in Domino, ex hoc
nunc & usque in sæculum.

COMMENTARIVS.

a. supra

DAVID a parentibus regni Saulis accusatus, quid regiam potestatem affellaret, & ma-
gnæ moliretur, suam causam agit apud Deum, cuiusque iudicem advocat adversus illu-
rum calumnias, se nihil iniquam tenuisse, quod veres & iure sua statum superaret, nec quic-
quam, ac nullius rei sollicitum semper fuisse, in illar infantili & latere decessi. In postremo ver-
su omnes hortatur suo exemplo, ut in Deo unam spem collocent, ab eoque vni pen-
dant.

† Domine, non est exaltatum det. Pars A
propositionis, in qua David exponit Deo
se neque animum, neque oculos ad res
magnas intendisse, neque res arduas & su-
pra vires positas sequutum esse.

2. Si non posui, &c. Si non. Hæ parti-
culæ locum habent pro confutratione lin-
guæ Hebraicæ in latinentis, & per eccli-
psim imprecationis hoc eam simile aliquid si-
gnificans. Ita atque iis mihi coenari,
non ira facti, fatis, aut facturus sum: quo
modo Ruth i. 17. hac mihi facias Dominus.
Et hoc addit, si non sola mors me & te separa-
verit. Sensus igitur huius versus est, Dile-
xisti, aut male mihi à Deo cootungat,
(supponitur enim, ut dictum est, de io-
dustria imprecatio) si non posui animam
meam, & filie feci animam meam, hoc est,
nisi animum meum iussu quiescente, nullam
sui curam agerem, sicut ablatum sup. po-
nit de filie facit animam suam super matre
sua, hoc est, non secus arguit infans à lacte
depulsus, totus à cura matris pendet, de
nulla re prorsus sollicitus. Sicut abla-
tus super me vel apud me, anima mea. Idem

repetis, quasi diceret, animum meum apud
matrem quiescere, oculi sollicitus, non secus ar-
guit infans à lacte depulsus. Nota. Quod
ait super me, non respondit ad super matre
sua - alioquin non quadraret comparatio:
sed d. super me ait emphatice, quasi diceret,
intra me: vultque significare in hoc ver-
su se nullius rei esse sollicitum, infan-
tis inquit, quem mater lacte alere de-
buit: tantum abesse, ut magna molitur -
sed vult à matris utraque pendere, sic omnem
rueum Deo se committere, ab eoque
totum pendere. Salve feci. Græc. &
Lat. exaltavi, ex ὑψώθη remanente, pro,
ὑψώθη diuinitas. Minto Græc. & Lat. in
posteriore membro pro ὑψώθη gemat, quod
est ablatum, legisse ὑψώθη gemat, quod si-
gnificat reprehensionem: nec non ὑψώθη ale, su-
per, pro ὑψώθη ale, super me. Facit à Græco
& Lat. qui utriusque ita redditus in anima
mea. Symon. qui utriusque ita redditus in
22. 22.

3. Speret Israël &c. Sui iam exemplo om-
nes Israelitæ hortatur, ut in Deo omnem
spem ponant ac quiescant.

P S A L M V S

CX XXI.

CXXXII.

V E R S I O

V E T U S.

N O V A.

ANTICVVS gradum.
Memento Domine Da-
uid, et omnis mansuetu-
dinis eius:

2. Sicut iuravi Domino, votum vo-
caui Deo Iacob:

3. Si introiero in tabernaculum do-
mus meæ, si ascendero in lectum strati
mei:

4. Si dederò somnum oculis meis, et
palpebris meis dormitationem,

5. Es requies temporibus meis: donec
inuniam locum Domino, tabernacu-
lum Deo Iacob.

6. Ecce audiuimus iam in Ephraïm:
inuimus iam in campis sylue.

7. Introibimus in tabernaculum eius:
adorabimus in loco, ubi steterunt pedes
eius:

ANTICVM gradum.
Memento, Domine, Da-
uid, (&) omnis afflictionis
eius:

2. Qui iuravi Domino, votum po-
tenti Iacob:

3. Si introiero in tabernaculum
domus meæ: si ascendero in lectum strati
mei;

4. Si dederò somnum oculis meis,
palpebris meis dormitationem:

5. Donec inueniam locum Domi-
no, tabernacula potenti Iacob.

6. Ecce audiuimus illud in Ephra-
tha: inuenimus illud in campis syl-
ue.

7. Introibimus in tabernacula eius,
adorabimus scabellum pedum eius.

8 Surge, Domine, in requiem tuam, tu, & arca fortitudinis tue.

9 Sacerdotes tui induantur iustitiam: & sancti tui exultent.

10 Propter David servum tuum non auertas faciem Christi tui.

11 Iuravit Dominus David veritatem, non recedet ab ea, De fructu ventris tui ponam super ^b sedem tuam.

b. sedem tuam.

c. postea

12 Si custodierint filij tui ^c testamentum meum, & testimonia mea quæ docebo eos, etiam filij eorum usque in sæculum sedebunt super ^d sedem tuam.

d. sedem tuam.

13 Certe elegit Dominus Sion: expetiuit in habitationem sibi, (dicens:)

14 Hæc requies mea in sæculum: hic habitabo, quoniam elegi eam.

15 Victum eius benedicendo benedicam: pauperes eius saturabo pane.

16 Et sacerdotes eius induam salutari: & sancti eius exultando exultabunt.

17 Illic geminare faciam cornu David: paravi lucernam Christo meo.

18 Inimicos eius induam confusione: super ipsum autem efflorescit palma eius.

8 Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tue.

9 Sacerdotes induantur iustitiam: & sancti tui exultent.

10 Propter David servum tuum, non auertas faciem Christi tui.

11 Iuravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eam: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

12 Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos:

13 Et filij eorum usque in sæculum, sedebunt super sedem tuam.

14 Quoniam elegit Dominus Sion: elegit eam in habitationem sibi.

15 Hæc requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo quoniam elegi eam.

16 Viduam eius benedicam benedicam: pauperes eius saturabo panibus.

17 Sacerdotes eius induam salutari: & sancti eius exultatione exultabunt.

18 Illic producam cornu David: paravi lucernam Christo meo.

19 Inimicos eius induam confusione: super ipsum autem efflorescit sanctificatio mea.

COMMENTARIUS.

Angustia.

K I M H I potest hunc psalmum à Davide editum, quando ingressus à Gad propheta altare Domini erectum in arca Aranna Ierusal, atque in ea altari obsecravit holocausta & pacifica: & invocavit Dominum, & exaudivit eum in igne de celo super altare holocausti. Deique David, Hæc est domus Dei, & hoc altare id holocaustum Israël. 1. Paral. 22. 26. necnon 22. c. Remittit ad eum usque dictum David locum, in quo extruendum esset Templum, ignoravit. Consecrat hoc locus 2. Paral. 3. c. Et cepit Salomon edificare domum Domini in Ierusalem, in monte Moria, qui demonstratus fuerat Davidi patris eius, in loco quem paraverat David in arca Ornan Ierusal. Ego existimarem quidem à Davide dictum hoc carmen, sed verum deinceps, tunc in Templum in loco ipsius loci extruendum Arca Domini inferretur. Persuasit hoc sensus Psalmi, ac præterea vers. 7. 2. 9. & 10. Sed enim aperte nostram sententiam tuas, quod Salomon, illam in Templum à se extructum attulit, huius Psalmi vers. 8. 9. 10. panis immolatio usqueque, 2. Paral. 6. in fine. Peda quo ad versum 10. manamus.

1 *Memento Domine* &c. Inducitur in primis verbis vniuersis populus Deum obsecrans, vt delectaret sententiam esse Dauidis, omniumque eius laborum, qui voto se oblitinuerat, nisi arca edificando Templo reperta, lunem domus iterarum ac quietum nunquam. Tabuitur hoc laudis Dauidi solum quod de querenda Templi sede fuerit sollicitus. Non enim Dauid per Deum licuit Templum extruere, vt constat ex 2. Sam. 7. 13. & 1. Paral. 17. 12. *Assistuntur*, Græc. & Lat. *manifestantur*, qui legerunt *וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים*, pro *וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים*, quæ vox, in eadem sententiâ, est inus. *Pual*, & significat ad verbum *assistuntur*.

2 *Qui iurauit* &c. His quatuor verbis declaratur Dauidis pietas & religio, qui iurauerat ac vouisset se Templi locum, quem scilicet Deus destinaret Deut. 12. 5. quæ siturum donec reperisset. *Pars*. Iurauit scilicet adhibere voto, quod duobus sequentibus versiculis refertur. *Pars* seu *fuit* *Iacob*, hoc est, ei quem Iacob *fuisse* appellabat, ex. 19. Gen. 28. 24. quippe qui illi nunquam desuit laborans, cuiusque à Labane & Esau defudit: & cuius ope Angelo superior exiit, quæ quidem se nihil ab hominibus sibi esse timendum inuebatur, Gen. 32. 18. Sic ferè ad hoc Kim 11, qui præterea addit, Meminit ipse Iacob, quod illi scilicet domus Sanctuarii, seu Templi locus secundum quæritur visus esset, quando nimirum ostensa illi est scila illa, de qua pauens ac territus dixit Gen. 28. 17. *Quam mirabilis est locus iste! Non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli*. Id quod quidem de Sanctuario dixisse, nota de Beth-el, ubi iacebat, intelligendum est. At quoniam illic contigerat iam grauis momenti somnium, ei exarbitratum seu titulum, & postquam reuertetur ex Haran, altare, ac dixit, *Erit domus Dei*, hoc est, domus orationis seu preceationis ad Deum, quandoquidem vidit hoc ipso in loco (hoc non concederem, sed nihil arriuerit nos de ista re disputare) edificatum in Templum. Multa alia adfert Kimi ex Rabbini quæ omitto. Tantum hoc ex illo præterea visum est annotare, quod ex veteribus Rabbini obseruat Noo, inquit R. Abahu, dicitur, *quasi facti Abraham aut facti Isaac*, sed *fieri* *Iacob*, quod Iacob pater omnium uocetur, quem admodum dicitur Gen. 28. 20. *Pars*que *Iacob uocem*, dicenda. Quid dicenda? dicen do nuntius, seu docendo omnes uocendum esse in calamitatibus. Nihil miror, nisi bene acceptum illud dicendo, necne: sed tamen hunc euidenter constat, quæ fuerit veterum Hebræorum (est enim

A iste antiquissimus *hæc* votis nuncupandis sententia contra nouam hereticorum opinionem, qui ferè vota improbant.

3 *Si intraret* &c. Per Mimelimum refertur vorum, de quo in præcedente versu. Porro sic Dauid ad Prophetâ Nathan, 1. Sam. 7. 3. *Videte quod ego habuim in domo cæli, & cæli Dei posita sit in medio pedum*. Quibus ex verbis quantum fuerit Dauidi extruendi Templi desiderium haud obsecutur intelligitur. Quod autem dicit *frustrum, frustrum*, Kimi hyperbolicè vult accipi, quasi diceret, sibi haud gratam vquam futuram mansionem in domo, ac dominationem in læto, donec inueniret locum Domino. Sic ferè ille. Sequens etiam versiculus eodem modo est accipiendus. Si. Particula iurantis. *Leidum frustrum*, hoc est, lætum in quo est stratum meum: lætum elegantibus stratum tapetibus, quales Regem dicent. Kimi.

4 *Si dederis solum* &c. Sensus, Tantum abest, vt ego fini dominituros, vt oculus quidem nictituros sim.

C 5 *Domus iuramentum locum Domini*. Chaldæ interpretatur, *Domus iuramentum locum ad edificandum domum Sanctuarii Domini*. *Tavernacula*. Vltus est numero multitudinis ad plures Templi partes indicandas. Nam in Templo, inquit Kimi, domus erant tres.

6 *Ece audiuimus* &c. Refertur & hic per Mimelimum verba, quibus sibi Dauid decepto, quæ quæsierat, loco gratulatur fuerat. *Ece*, inquit, *audimus*, *audimus* in Ephraim vrbem nostrâ, scilicet fore locum electum seu peculiarem Templo seu domui Sanctuarii in perpetuum: neque esse Silo, Nobæ, & Gabao. Solummodo, inquam, olim ex mazombus nare audiuimus in verbo nostra adhuc alium reuelandum locum electum: atque ecce nunc tandem nuntius illud, illud scilicet, de quo acceperamus, in campis silis, hoc est, in arca Ornan Iebusæ, syluoso loco. Per Ephraim, Bethlehem intelligit Dauidis partem. Quod Ephraim significet Bethlehem, mihi verè nihil est dubium. Vis recte. Entibi Gen. 35. 19. in via quæ ducit Ephraim, hæc est Bethlehem. Ex Gen. 48. 7. *Et sepeliui tam iuxta viam Ephraim, quæ alio nomine appellatur Bethlehem*. Arque verumque nomen coniungitur Mich. 5. 1. *Et tu Bethlehem Ephraim*. Ephraim fertilem & fructificanrem, (nam *פְּרָא* *para*, significat fructificat) Bethlehem autem domum panis sonat, quasi dicas frumento & pane abundantem. *Illud*. Sic veretur, quia in Founte pronomen est form. gen. quod quæ

reteras, nescias, ~~et~~ pro nostro genere
versipatim dicas, ex consuetudine Hebraei
sermonis, de qua alibi non semel. *An-*
donus iacobus enim. multitudine, quod
non ipse solum, sed & omnes illud saepe au-
dissent. Airitem *enim* natus, quod ille lo-
cus, ut equidem existimo, palam Dauid
signo aliquo fuisse reuelatus, tum nimis
tum, quum *exauduit eum* Dominus *ex*
de celo &c. 2. Paral. 21. 16. Apparet ita esse.
Atque hæc mea sententia circa hunc ver-
sum, quam ex Kimhi sermone accepi. Alij
alias atque alias huius versus, ut est diffi-
cilissimus, addunt interpretationes, quas
nec probō, nec improbo. Suum cuique
pulchrum videtur.

7. *Intrabimus* &c. Hæc iam ex persona
populi dici videntur Arcam Domini con-
stanter deducen- in templum. *Et*
Domini. *Adorabimus scabellum*, seu, *en-*
im *scabellum* *nostrum* &c. Templum open-
ni scabellum pedum Domini nominat
respecto celestis solij, cui Deus veluti in-
sidet, Vide simile Pl. 99. 7.

8. *Surge, Domine* &c. Fuit id motus Moy-
si, sicut legere est Num. 10. 35. ut quoties
Arca seuaretur in alium locum transpor-
tanda, clamaret, *Surge Domine, & dispen-*
sar inimici tui, &c. quum autem quicquid
deponeretur, *Revertere Domine* (*ad*) *intra-*
di in militem Israel. Similiter Dauid cum
sibi animo proponens illud tempus, quum
ex arce Sion Arca in templum à Salomone
extruendum inferretur, hæc dicebat, *Sur-*
ge, Domine, et regnemus &c. &c. quasi dice-
ret, *Surge, & proficere* nunc demum ad
fixam & stabilem sedem, quam tibi ipse de-
legisti. Hactenus sub pelibus, & quidem
alio arque alio migrando, egisti: nunc ran-
dent in locum quietis proficere. Ceter-
um non est hoc ita intelligendum, quasi
Deus ex loco in locum migrare, & mutare
sedes possit, sed quia Arca, cui ille se quasi
penitenti in terris domicilium adigat, ut ro-
qua & ex qua insignia & illustra imprimis
sue presentia ac potestate documenta edo-
bat, Idem mox se explicans addit, *in*, &
Arca *foris habitans tua.* Hunc porro & duos
seq. versus Salomon solent intelligere preconi-
um in dedicatione Templi, post illam
illuc scilicet Arcam, Deo adhibuit, tou-
dem ferè verbus inseruit, ut videre est in
extremo capite sexto 2. Paral. hinc dubio
procul mutatus. Quæ profectò res kin-
tentionem nostram de argumento omnino
confirmau.

9. *Succedentes incedunt in iustitiam*, hoc est,
iustitiam deinceps perpetuo colant, & qua-
si vestem induant, ita vestra omnium oculis
pareat, sicuti vestis, qua quis regitur. Hanc

vim videtur obtinere *incedendi* vocabulum.
Nisi potius hinc vis esse sensu, iustitia, quasi
veste, toros se induit. Simile legi est Eisa.
61. 10. *Indumento* (*pallo*) *vestitus circumdedit*
(involuit) me. Vide ad versum 16. *Sancti*
tui, id est, quotquot prè & sòdè tuum nu-
men venerantur.

10. *Propter David servum* &c. Scilicet,
Dauidis scrui tui causâ ne auertere Salo-
monem regem mis populi, tuoque nume-
rgantem, neque vquam reuere eum pre-
ces. Sic accepit Chald. qui leuè verbum
sic interpretatus est, *Propter iustitiam* (*in-*
nocentiam) *Dauidis* *serui* *tui*, dum intrat *Ar-*
ca *per medium portarum*, ne auerter faciem *Sal-*
omonis *christi* *tui*. Eodem modo & Rasi ex-
ponit, ne auerter faciem christi tui Salo-
monis Arcam illuc (10 locum scilicet ex-
truendo Templo à Dauid repertum) in-
ferentis. Sed & Salomon ipso pimus om-
nium patrem meritis interpres im expli-
cat, quæ preceationem illam, viam notatam,
quam Deo adhibuit, illarum in Templum
Arcæ, claudit ad istum modum, *Domine*
Deus, ne auerter faciem christi tui *memoria*,
infortiter *dauid* *Dauid* *serui* *tui*, quasi dice-
ret, Ne patiar ego, qui regnum commisi-
sti, repulsum à te: ac memor es illius be-
nignitatis, quæ patrem Dauidem semper
prosequutus es.

11. *Intra Domine* &c. Bene speras
populus de statu regni ob promissa à Deo e-
Dauidem iura. *Intra Domine* *Dauid*
veritatem, id est, verè & ex animo, quum illi
per Nathan Prophetam, dunt, 2. Sam. 7. 12.
Quum complet fuerint dies tui, & dormieris
cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post
te, quod erit rex super Israel. Nam hoc
significant hæc verba, *De fructu ventris*
ponam super sedem tuam, prop. *scilicet tuum*.

Non recedit vquam ab ea veritate, sicuti
loco mox citato dictum est, versu 16. *Et firma*
erit domus tua, & regnum tuum usque in
æternum ante faciem tuam: ibidem *tuus* *eris*
firmus *regis*.

12. *Si euiderint* &c. Nota conditio-
nem. Similis conditio adhibita priores
Paral. 28. 7. *Et firmabo regnum tuum* *Salomo-*
nis usque in sæculum, si perseveraueris facere
(ad verb. si fortiter regis faciendo) præcepta
mea &c. *Qua dicitur* ac monebo *tu*
semper opera Prophetarum, ne Legis ob-
liuiscatur. Sic ad hoc Kimhi.

13. *Certe elegit* &c. Sed nunc gratulatur
populus, quod in Sione fixum Deus domici-
lium struere, constituo inibi Templo,
& in eo Arca. Quum aut Sionem elegisse
Dominum in sedem, noli hac præcise in-
telligere de monte aut arce Sion, in quam à
Dauid Arca iueat illata, sed ille tumulto

Sionimognoadhærente, qui peculiari nomine mons Moria appellabatur, in quo Dei iussu extructum fuerat Templum, in quod transiit peculiaris illud Dein terribis domicilium Atca è Sionis arce transferebatur. Igitur mons Moria appellatione Sionis continetur: atque idcirco hie et alibi sæpe Sionem Deus elegit dicere, ubi habitaret. ex. gr. Ps. 78. 68. *edificauit Iuda, montem Sion quem dixit, Veli-
scq. Et edificauit iussu Sanctissimum fuerit in Sione mons salutaris, cuius appellatione dubio procul ibi mons Moria conuenerat aliquot fallaciter in monte Sion prædicto edificatum Sanctuarium seu Templum Scire ergo oportet Stupor omnium mouens fuisse, sed partes eius montis, quæ in diuersas tegones uergebant, aliquæque nomina sortibus fuisse. Cypri. Patriendam *et* habere conuexus riuos, interpretati uenerunt, quoniam significationem abiecerunt, non *quantum*, quæ significatio loco coponente non uidetur. Non est enim in hoc uerificatione precedentium, veliquæ*

75 *Philum rita* Stonis (sancti Pontepromiser etiam gen.) *hmedicanda* &c. Sen-
tenti, *Ex* m^a habitatione sequefer, v^o m-
mum bonorum copia illa caritas affinat.
Lar. pro *Philum* regie *Pidam*, ex *gem* pro
Soni, v^o appare; effluente nascunt Lano-
pout, dum aliquis, inconfusa Hebraica
veritate, nec inspecto codice Graeco, quod
statum lequeretur *papere*; putant *victum*
esse laudandum, ideoque nihil huiusmodi vi-
dendum respicit.

16. Et facientes omnes Sionis &c. Senſus, Tam paſſim Sionij ſacerdotibus opem & ſalutem adſertam, vix velint inſiſtere videri poſſunt. Significatque v. apertam & manifeſtam ſalutem, quæ omnibus pareat. Vel potius, ſacerdotes Sionis ſalutē, quaſi velle, totos circūdabo, nec illos viquam deſertur. Errare tamen nemo neceſſarium Ezeā & Kimbī. Simile eſt porro 2. Paralip. 6. 47. Sacerdotes ſancti, Domine Deus, exultantur ſalutem. Eſā. 61. 10. Induit me veſtimentis ſalutis. Vide & ad v. 11.

17 *Illic quoddamque factum totum, hoc est,*

A robora vires ipsi David, cuiusque posteris et
in cellonibus. Simile est Ezech. 29. 11. *Iu-
dit de te germinare faciam cornu domus tui.*
Sed hæc et similia loca de Christo presen-
tum esse accipienda, etiam Hebræi, quo-
rum est ipse Christus, agnoscunt de Christo,
inquam, qui est *germen iustitiae*, quod ger-
minare fecit Deus ipsi Davidi, iuxta illud
Ierem. 23. 5. *Eccce dies venturus, dicit Domi-
nus, & suscitabo Davidi germen iustitiae.* Dec.
& 33. 17. *In diebus illis & tempore illo germina-
re faciam David germen iustitiae.* &c. de Chri-
sto, qui est *germen David*, Esai. 4. 2. *Cir-
cus homo germen.* Zach. 6. 12. de Chri-
sto, qui est *cornu salutis*, iuxta illud Za-
charie, Luca 1. *Et erit cornu salutis nobis,*
in domo David patris tui. *Thilo in Strope*

Nomen *monte* *Seon* est *salutare*, & est *sanctus*, Abd. 1. 17. & ibidem, versu vii. *Et ascedent salutatores in montem Seon.* Pag.

na (repete ista) Interamam Chusro uita, hoc
est, Barutha Interam me, ut Davidis, quena
ipse regem vixit, splendor apud Sionem
maneat in posteru. quo scribit, Reg. i. 36.
Felix autem interam dabiturum uicem, ut remaneat
Interam Davidis sine meo uicem dabit
Interam me in Ierusalem, ciuitate quoniam legi mihi
ut, ut sit nomen meum ibi. Sac. 2. Sam.
21. 17. Nam egredietur ultra uicem in bel-
lum, interam Interam, hoc est, splen-
dorem, Ista. Sine alia finis in Sacris
litteris.

rē. *Invictus* enim Davidis, & illius in-
 cecūtorum, *Indians confusione*, seu *podere*,
 hoc est, palam probro afficimur: vel potius
 ignominia compello, arque obtruiam. Vide
 ad vers. 9. & c. 6. *Indians confusione* vnde vā
 veritas cē. *Indians salute*. *Super ipsum*

Davidem, et idque posteris. Non dubitant
tam quin hæc non modò ad Davidem, sed
etiam ad eum in regno successores perti-
neant. *Efferebatur.* Metaphora, pro, nu-
quam inaccessæ. *Davide tam.* Græc.
& Lat. qui vereretur sanctificatio mea, pro
1772 *novis*, legimus 772 *novis*, & signifi-
cationem de sumptibus de 772 *novis*, quod
est separare se ab alijs religionibus aut voto,
sicque se quodammodo sanctificare.

PSALMVS

CXXXIII.

CXXXII.

VERSIO

NOVA.

VETVS.

ANTICVM graduum,
David.Ecce quàm bonum &
quàm iucundum, & ha-
bitare fratres etiam in vnum.ANTICVM graduum
David.Ecce quàm bonum, &
quàm iucundum, & habitare
fratres in vnum:

1. Sicut ^c vnguentum optimum
in capite, quod descendit in bar-
bam, barbam Aaron: quod descen-
dit in oram vestimentorum eius.

3. Sicut ros Hermon, qui descen-
dit in montem Sion: quoniam illic
mandauit Dominus benedictio-
nem, (&) vitam vsque in secu-
lum.

2. Sicut vnguentum in capite, quod
descendit in barbam, barbam Aaron:

3. Quod descendit in oram vestimen-
ti eius: sicut ros Hermon, qui descen-
dit in montem Sion.

4. Quoniam illic mandauit Domi-
nus benedictionem, & vitam vsque in
saeculum.

COMMENTARIVS.

Argemone.
Bona.

E Z R A hunc Psalmum de sacerdoti & collegio Sacerdotum exponit, aliqui mentionem facere
Davidem Aeronis, quod si fuerit summus Sacerdos, caput seu primus cultorum, Iosaph
Kamhi de Israelitis, quoniam sunt fratres, multi. David Kamhi noster videtur de Rege Iosaph
& Summo Sacerdote, quilibet temporis erit, esse explicandum. Duo enim ille, inquit, supremi
sunt inter Israelitas, vtrumque sunt domini. Rex namque, salu indiget & regni infidus, ut prospiciat qua
& quibus usum faceret Sacerdos Legem dicit & praecepta. Fratres inquit, vici, quod utique se in
degitat, neque vnus alteri debet invidere. Atque huius praeceptum est quod Zach. 4. 12. dicitur de
duobus olivis, quos Zacharias in Babilonica captiuitate riuersas ad dextram & sinistram vnde
Iandabab, per quas Zerobabel dux, & Iesus filius Iosaph summus Sacerdos significatur, qui eisdem,
versu 14. duo filii olei, qui assistunt Dominatori vniuersae terrae, dicti sunt, quod vtrique
oleum vtilitatis vobis esset, hinc de Sacerdotum, illi ad regnum. Hoc usum isti ex isto obferunt.
Omitta alia quae habet. Neque verò profectò à altissimis fuerit hunc Psalmum de Rege & Summo Sa-
cerdote inter se insensitibus explicare, quoniam federes & amicitiae, vtrique in salu sua,
essentque tanquam fratres in degitat, amicitiae etiam & voluntati conspicerent, ita ut condignum
pacis inter illos duos esset, quoniam medium dicitur Zach. 6. 13. de Zerobabel dux, & Iesus seu
Iosaph Summo Sacerdote, quoniam illi locus praefertim intelligendus est de Christo, qui vtriusque
fuerit Rex & Pontifex. Alij tamen putant, ut alibi, à Davide tunc dictum hoc carmen,
quoniam post ciuilem istam finem & aequam bella omnes Tribus ad vnum vnguentum regem iunctuissent, 2.
Sam. 5. & 1. Paral. 11. nempe ut illis ad depouenda omnia odio, & mutui offitii vnde amicitiam
hortaretur. Dispersi hoc & si quens carmen à Davide ad hunc usum conscriptum, ut quibus ad
sollemnem festam populus Israeliticus Hierosolymam in Templum conuenerit, decantauerit. Interitum
illud igitur ex qua occasione scriptum sit hoc Psalmus: certum est in concordiam commendari.

1. Erit

1. *Ecce quidem bonum, &c.* Proposito, enim communis scilicet concordie, quod postea exornatur & amplificatur duabus similitudinibus. *Ecce.* Hoc adverbium rem ipsam oculis subieci, ipsamque occasionei commendandae concordie denotat. *Habitare seu fidere etiam in unum seu unum.* Iurclige hoc de coniunctione animorum magis, quam de coniunctione locorum. Nam absque illa melius esset non esse, aut habitare simul. *Etiam* habet emphasim, perinde ac si diceret, Bonum est, ac multo iucundum non modo esse fratres, aut parum dignitatis, sed etiam simul vivere coniunctis animis, & in summa concordia.

2. *Sicut coniunctum &c.* Tam, inquit, bonum & iucundum habitare ac convivere simul fratres, quam bona & iucunda fuit Aaronis Sacerdotis vestitus, quo die factus est summus Sacerdos. Memini autem vestitus Sacerdotis, non aotem regis David, duabus de causis potissimum. Prima, quod vestitus Aaronis fuit prior: secunda, quod publica fuerit & in oculis omnium Israelitarum Aaronis vestitus, Davidis vero, clam facta fuerit, & praesentibus tantum.

3. *In capite, seu super caput, &c.* hoc est, in caput Aaronis iussum, quod iudeum barbam hac illac, & in supremam sacra vestis oram defluebat. Primum enim Moses Aaronem iudat sacris vestibus, ac deinde in fudit oleum in caput, ipsamque vixit inter oculorum supercedit instat caph græci, ut vult Kimhi, vel instat chi, ut voluit Rambam & non nemo in Talmud. Oleum autem capiti affusum defluebat in barbam, indeque in extremam eam vestimentorum partem, quæ barbam attingeret. Nam per eam (arab verbum) vestimentorum intelligebat Kimhi, & alij Hebræorum supremam illam vestium partem, quæ colum cingeret, cuique barba incumbere. Non enim probabile est tantam affusam olei copiam, ut ad extremum vestium limbum pertingere posset. Neque hoc fortè sit decorum fuisse. Accedit quod Rambam alicubi auctor est ad vestitionem, Regis saltem, parè affundendum esse oleum. Quod ait *in barbam, barbam*, aliud nihil est, quam passim in barbani, in hanc & illam

A barbam partem. Repetio enim eiusdem nominis distributionem designat: ex. gr. 1. Reg. 17. 29. *Gens, Gens*, id est, *unaquaque gens*, quo modo exponit Lat. Iunimera suorum rei exempla. Talmudici illud explicant de duabus totum genus speciem margaritarum de barba suspensum exhibebatur. De vestitione Aaronis legendum Levit. cap. 8.

4. *Sicut res Hermon, qui descendit &c.* Sic loquuntur putat Rasi quoddam montem Hermon aliorum fuerit Sionis montis. Eam & Kimhi existimant repetendum his, *sicut res*, ad illam modum, *Sicut res Hermon, (Sicut res) qui descendit &c.* Mons Hermon, & mons Sion dissimilantur: ille ultra Iordanem est, hic eis Iordanem, adeo vi res Hermon defluere haud poterit in Sionis montem: nisi fortè quis dicat orem è vaporibus Hermonis geurum late spargi in montana Iudææ, quæ synecdochicè per montem Sion, seu, ut est in Pome, *montes Sion* in omnium multitudinis propter vastitatem montis colliculos, significatur. R. Moses, Quid, inquit, est monti Hermon cum monte Sion? Exponit gratia, Sicut res, quem oportere descendere in montes Sion. Sed hæc expositio prorsus est coacta. Concordiam potè cum rose comparat, qui montes aliorum siciores suum efflat, ac succudat, quod illi vel muum res exerceant, atque augeretur, sic ut exoni à discordia maxime dilabatur, quemadmodum dixi aliquis. David Kimhi constans est in Argumento, vultque comparationem ab oleo desumptam respicere summum Sacerdotem habentem, quæ à rorepemur, Regem; hucque refert illud Prov. 19. 12. *Sicut fremitus (rugitus) leonis, ita & Regis ira: Sicut res super barbam, ita & benedictio eius. Quoniam ille, utinam in fratre, quicumque tandem i hoc, concordia, mandavit, hoc est, voluit esse, Dominus benedictionem, id est, omne genus bonorum, omnimodum felicitatem, (S) vitam usque in seculum, hoc est, vitam benelougiam & diuturnam: item ut à ipse fertilitas est eorum bonorum, quæ diuturnam vitam præstant. In posteriore hoc membro ratio est propositionis, vel poenit secundæ comparationis.*

P S A L M V S

CXXXIV.

CXXXIII.

V E R S I O

NOVA.

VETVS.

ANTICVM graduum.

Ecce, benedicite
Dominum omnes ser-
ui Domini, qui sta-
tis in domo Domini in noctibus.
2 Extollite manus vestras (in) San-
cto, & benedicite Dominum.
3 Benedicat te Dominus ex Sion,
qui fecit caelum & terram.

ANTICVM graduum.

Ecce nunc benedi-
cite Dominum, omnes
serui Domini
2 Qui statis in domo
Domini, in atrijs domus Dei nostri.
3 In noctibus extollite manus vestras
in sancta, & benedicite Dominum.
4 Benedicat te Dominus ex Sion, qui
fecit caelum & terram.

C O M M E N T A R I V S.

ARGVMENTVM.

CREDIDERIM maris fuisse Leuitas, ut in aduandis Templi excubijs hunc Psalmum canerent, & forsitan quidem in vno graduam, de quibus in Arg. Ps. 120. qui Graduale est prima. Est autem hoc carmen, ut ipsi quidem sentio, dramaticum. Nam in duobus primis versibus Leuitarum, qui excubijs Templi aderant, antiquior, aut dignior ceteros facies fuit hortari videtur, ut dum excubias agunt, laudes Dei celebrent, atque orant, neque se defuncti officio putent, se in Templo priuilegijs suis: in postremo autem versu ceteris respondere, & quae sancta omnia à Deo precari, quae se officij admovent.

1 Ecce benedicite &c. Verba haec sunt alius ex Leuitis, qui ceteros socios hortatur, ut dictum est in Arg. Ecce. Valer ad excubiam. Omnes serui Domini, hoc est, quicumque praeter ceteris diuino cultui estis addicti & consecrati. Sic restringo propter sequens membrum, qui statis in domo &c. ubi intelligendi videntur Leuitae, quorum manus erat in Templo etiam noctu, per vicet sancti, excubiae. Illud Graeci & Lat. in atrijs domus Dei nostri, occurrunt est ex versu 2. sequentis Psalmi, ad complendum versum: nam nescio quomodo aliter distinguam versus.

2 Extollite (Atristite) manus vestras ad Deum scilicet, id est, Orate, in Sanctis, id est, in Sanctuario seu Templo.

3 Benedicat te &c. Hoc est, uti annotatum in Argumento, reliquorum Leuitarum duci suo succincentium, & bene pre-

cantium votum. Qui censent eiusdem esse hoc versum, cuius praecedentes, cogunt dicere, ubi, esse singulare proptiali, vobis, quod satis est violentum. Accusamus Kumbi. Ex Sion suae gloriae domicilio, & vnde manat omnis benedictio.

Qui fecit caelum & terram, ideoque nihil non potest tibi facere, nihil non potest boni in te conferre. Hoc sic enariare ex Kumbi potes, qui fecit cales, qui dant benedictionem mundo, ac fecit terram, quae duc prouentum suum in benedictionem, prout ille vult ac iubet. Ad hanc finem etiam commodè referri potest illud Osee 2. 21. & 22. ex adiam, dicit Dominus, ex adiam cales, & illi ex adiam terram: Et terram ex adiam terram, & vnam, & vicam. & haec ex adiam terram, hoc est, respondebunt votis fidelium, qui terram, hoc est, simin Dei sunt. Notanda protectio in istis vers. gradatio.

P S A L M V S

CXXXIV.

CXXXV.

V E R S I O

VETUS.

NOVA.

LLELVIA.

*Laudate nomen
Domini, laudate ser-
ui Domini.*

1 Qui statis in domo Domini, in
atrijs domus Dei nostri.

2 Laudate Dominum; quia bo-
nus Dominus: psallite nomini eius,
quoniam suus.

3 Quoniam Iacob elegit sibi Do-
minum, Israel in possessionem sibi.

4 Quia ego cognovi quod magnus
est Dominus, & Deus noster præ
omnibus dijs.

5 Omnia quaecumque voluit, Do-
minus fecit in celo, in terra, in ma-
ri, & in omnibus abyssis.

6 Educens nubes ab extremo terra:
fulgura in pluuiam fecit.

7 Qui producit ventos de thesauris
suis: qui percussit primogenita Ægy-
pti ab homine usque ad pecus.

8 Et misit signa & prodigia in me-
dio tui Ægypte: in Pharaonem, &
in omnes seruos eius.

9 Qui percussit gentes multas: &
occidit reges fortes.

10 Schon regem Amorrhæorum, &
Og regem Basan, & omnia regna
Chanaan.

LLELVIA.

*Laudate nomen
Domini, laudate ser-
ui Domini.*

1 Qui statis in domo Domini, in
atrijs domus Dei nostri.

2 Laudate Dominum, quia bonus
Dominus: psallite nomini eius, quo-
niam ^a suus (est.) ^a iuxta

3 Quoniam Iacob elegit sibi Do-
minum, Israel in ^b possessionem si- ^b iuxta

4 Quia ego cognovi quod ma-
gnus (est) Dominus, & Dominus
noster præ omnibus dijs.

5 Omnia quaecumque voluit Do-
minus, fecit in celo, & in terra, in
maribus, & omnibus abyssis.

6 Attollit nubes ab extremo terre;
fulgura in pluuiam facit: educit ven-
tum de thesauro suis.

7 Qui percussit primogenita Æ-
gypti, ab homine usque ad pec-
tus.

8 Emisit signa & prodigia in me-
dium tui, Ægypte, in Pharaonem,
& in omnes seruos eius.

9 Qui percussit Gentes multas, &
occidit reges potentes:

10 Schon regem Amorrhæorum,
& Og regem Basan, & omnia regna
Chanaan.

12 Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israël populo suo.

13 Domine, nomen tuum in æternum: Domine, memoria tua in generationem & generationem.

14 Quia iudicabit Dominus populum suum, & super seruis suis poenitentia ducetur.

15 Simulachra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum.

16 ^{c ad verb} Os habent, & non loquuntur: ^{Os nec} ^{d oculi nri} oculos habent, & non vident.

17 ^{e dant nri} Aures habent, & non audiunt: etiam non est spiritus in ore ipsorum.

18 Similes illis fiant qui faciunt ea, (&) omnes qui confidunt in eis.

19 Domus Israël benedicite Domino: domus Aaron benedicite Domino.

20 Domus Levi benedicite Domino: qui timeatis Dominum benedicite Domino.

21 Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Ierusalem. Alleluia.

12 Et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israël populo suo.

13 Domine nomen tuum in æternum: Domine memoriale tuum in generatione & generationem.

14 Quia iudicabit Dominus populum suum: & in seruis suis deprecabitur.

15 Simulacra Gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum.

16 Os habent, & non loquuntur: oculos habent, & non videbunt.

17 Aures habent, & non audiunt: neque enim est spiritus in ore ipsorum.

18 Similes illis fiant qui faciunt ea: & omnes, qui confidunt in eis.

19 Domus Israël benedicite Domino: domus Aaron benedicite Domino.

20 Domus Levi benedicite Domino: qui timeatis Dominum, benedicite Domino.

21 Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Ierusalem. Alleluia.

COMMENTARIUS.

^{a Argumen} ^{ens.} **I**n hoc Psalmo, sicut in superiore, omnes ac præcipue Sacerdotes, & Levita ad Dei laudes publice celebrandas invitantur, commemoratis aliquot ipsius Dei operibus, quæ digna sunt consideratione & prædicacione istius.

1 Laudate nomen Domini, &c. In duobus A primis versibus est propositio, exhortatio videlicet ad laudandum Deum, quæ deinde multis argumētis confirmatur. Primus versus huius Psalmi idem est cū primo Pf. 113. nisi quod illi dicitur, in verso ordine, Laudate sermo Domini, laudate nomen Domini.

2 Qui statis in domo Domini. Kimhi Sacerdotes interpretatur. In altis domus &c. Kimhi Israelitas interpretatur, qui in altis orabant, nec ingrediebantur Templum.

3 Quia bonus &c. Prima ratio propositio. Quia bonus, addit Kimhi, & benefactorum. Quoniam suavitatem voluerunt dñi &c.

laud nomē, et respōdetur vñ quia bonus. Alii tamen exponunt, quoniam suavitatem (est) psallere &c. quofensu Pf. 147. 1. Laudate Dominum, quoniam bonus (est) psallere Deo nostris &c.

4 Quoniam Iacob &c. Ac vos prae omnibus decet illum laudare, quod vos elegerit ex omnibus populis. Kimhi.

5 Quia ego cognovi, &c. Idcirco hortor vos, ut illum laudatis, quoniam ex eius operibus magnum esse intellexi, ac dysomnibus, quos Gentes communiſcuntur, poterantorem. Deus nominatur ex sententia eorum, qui illos pro diis habent. Sic Hanaanas, obsecrat Ezra, dicitur Propheta Ie-

tegi. 28. r. qui tamen erat pseudopropheta. Sunt alia multa similia in facie literis.
6 Omnia quaecumque voluit &c. An non sic Angelus, & planetae, quos Gentes pro diis colunt, faciunt quaecumque volunt, sed quod Deus vult duntaxat. Hic verius probatio est praecedentis.

7 Educit (Asteris) nubes &c. Probatur sententia superioris versus ex pluviae, fulguribus, & ventis. Ex his autem cetera debent intelligi. Magnum profecto divinae potentiae providentiae opus pluvia. Vnde Jerem. 14. 22. *Nunquid sum in sculptili- bus* (prop. vultu aeris) *Gentium, qui pluviam aut calidum dorem habet? nunciate Domini Deus noster?* Et Job 5. 9. & 10. *Qui facit magnam & inconstabilem, mirabilia absque numero. Qui dat pluviam super faciem terrae, &c.*

8 Ascendit super. Kipshi, à cuius sententia non absum, exponit ab extremo aridae, quod est mare, ex quo accolluntur vapores ac nubes. Hoc sensu vult accipere diad. Amor 5. 8. *qui vocat aquas mares, & effundit eas super faciem terrae. Dominus nomen eius.* Ac sic, loquitur. Elae (sive volens num. plueret) puer suo dicebat. *Ascende nunc, profice contra mare: cur puer, ecce nubecula perae quasi vela habentes ascendit de mari.* Fulgura in planitie facit: id quod mirandum, fulgura, quae miri sunt aliud quidem ignis, in aquam erumpere. Educit ventum de thesauris suis, hoc est, & specubus, & locis absconditis, ubi venti delireseunt, quasi res in thesauris.

9 Qui percussit Gentes multas, videlicet Hebraeos, Amorrhaeos, Chanaanios, Pherezeos, Heuzos, & Iebuzos. Et cecidit reges petrae: quamplurimos, quorum nomina & regna ordine recensitor Jos. 12. 11. *Sibi regem &c.* Declarat quos regerit dicens, ac nominat Sehon & Og quod promissum habere debuit, ut videre est ex Jos. 11. & Num. 21. Addit Kimhi, & praeterea, quod omnia sunt potentissimi, ipso Domino teste apud Auct. 2. 9. *Ego autem exterminabo Amorrhaeos a facie vestra, & reliquos sicut alitudo cedronum, & sicut ispe quasi quercus.* Et cuncta regna Chanaan, & quidem reges cum subditis. Regna per synecdochem pro incolis regnotam.

10 Et de die terram &c. Significat propter

ea percussos esse hos reges, ac populos, ut eorum regiones Israelitis cederent in legem ducere.

11 Deservit, nomen tuum &c. Abrumpit instaurat exhortationem subita hac exclamatio. Ob hoc eius preclara facta, inquit, illustris erit ut nominis memoria in omnibus aeternitatem.

14 Quia iudicabit Dominus &c. Propter hinc versus, ac praefertim postemus membrum, exultantem hoc carmen editorum aliquis populi calamitate, & clade. Videtur enim mihi Auctor Psalmi occurrere hie rati obediens, ac se dicens, conueniens sententiam ad eos, quos antea compellabat. Vnde dixi, *Deservit, nomen tuum in aeternum, &c.* Et si enim nunc Dei nomen, ac memoria tot facinororum videtur quodammodo obliuiscere sibi miseris & calamitatis, in quibus versantur, futurum ex eo est profecto aliquando, ut Deus nos gentem suam vindicet ab hostium iniuria, & nobiscum incipiat melius agere, quod significat & super

ferius satis parententia dicitur. Deur enim dicitur penitentia duci, quoniam sententiam & factum iurat, agiturque quod homines solent, quum cor facti alique penitent. Ceterum subacta mutata secundae personae in tertiam haud parum fuerit tacite illi obediens, quam diximus. Potest porro hic versus includi parentesi. *Parentesia dicitur.* Lat. *apertabatur*, quod videtur passivè usurparum pro exhortatione. Deur. 32. 36. vnde hic versus dubio procul desumptus. Lamentum habet *nusquam*. Hic & illic Graecus veritè *obsequium*.

15 Similiora Gentium &c. Idolorum vanitatem nunc Dei magnitudinem opponit. Hic & tres sequentes versus totidem sententiae vocibus reperiuntur Ps. 115. vnde illorum expressio petatur.

17 Etiam ac nesci spiritum in ore ipsorum. Sentitur, Adeo non loquuntur, ut etiam spiritus & haesit illo, qui motu animantium communis est, perque ore & nates e corde exire, careant. Pro hoc Ps. 115. legitur *natus habens, & natus datur*.

19 Demus Israel &c. Conclusio Psalmi, in qua repetitur propositio, qua iniuriant omnes Israelitae, ac nominatim Sacerdotes & Cantores, omnesque pii Dei cultores, quorumque usum sunt, etiam forer Gentes, ad Dei laudes celebrandas. Et aperit temeriter Dominum, in eum est ad verbum, intelligit quoniam ac Dominum eum ex Israelitis, cum ex Gentibus.

20 Benedixit Dominus &c. Ipse autem Psalmi, postquam aliorum laus horatus est, bene veluti epiphonemata interitum facit divinum laudem.

P S A L M V S

CXXXVI.

CXXXV.

V E R S I O

NOVA.

VETVS.

CONFITEMINI Domino, quoniam bonus: quoniam in æternum misericordia eius.

2 Confitemini Deo deorum: quoniam in æternum misericordia eius.

3 Confitemini Domino domino: quoniam in æternum misericordia eius.

4 Qui facit mirabilia magna solus: quoniam in æternum misericordia eius.

5 Qui fecit celos in ^a intellectu: quoniam in æternum misericordia eius.

6 Qui extendit terram supra aquas: quoniam in æternum misericordia eius.

7 Qui fecit luminaria magna: quoniam in æternum misericordia eius.

8 Solem in ^b potestatem dici: quoniam in æternum misericordia eius.

9 Lunam & stellas in ^c potestatem noctis: quoniam in æternum misericordia eius.

10 Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum: quoniam in æternum misericordia eius.

11 Et eduxit Israel de medio eorum: quoniam in æternum misericordia eius.

12 In manu potenti, & brachio extenso: quoniam in æternum misericordia eius.

13 Qui diuisit Mare rubrum in di-

CONFITEMINI Domino quoniam bonus: quoniam in æternum misericordia eius.

2 Confitemini Deo deorum: quoniam in æternum misericordia eius.

3 Confitemini Domino dominorum: quoniam in æternum misericordia eius.

4 Qui facit mirabilia magna solus: quoniam in æternum misericordia eius.

5 Qui fecit celos in intellectu: quoniam in æternum misericordia eius.

6 Qui firmavit terram super aquas: quoniam in æternum misericordia eius.

7 Qui fecit luminaria magna: quoniam in æternum misericordia eius.

8 Solem in potestatem dici: quoniam in æternum misericordia eius.

9 Lunam & stellas in potestatem noctis: quoniam in æternum misericordia eius.

10 Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum: quoniam in æternum misericordia eius.

11 Qui eduxit Israel de medio eorum: quoniam in æternum misericordia eius.

12 In manu potenti, & brachio extenso: quoniam in æternum misericordia eius.

13 Qui diuisit Mare rubrum in di-

uisiones: quoniam in æternum misericordia eius.

14 Et eduxit Israël per medium eius: quoniam in æternum misericordia eius.

15 Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in Mari rubro: quoniam in æternum misericordia eius.

16 Qui traduxit populum suum per desertum: quoniam in æternum misericordia eius.

17 Qui percussit reges magnos: quoniam in æternum misericordia eius.

18 Et occidit reges fortes: quoniam in æternum misericordia eius.

19 Sion regem Amorrhæorum: quoniam in æternum misericordia eius.

20 Et Og regem Basan: quoniam in æternum misericordia eius.

21 Et dedit terram eorum hereditatem: quoniam in æternum misericordia eius.

22 Hereditatem Israël seruo suo: quoniam in æternum misericordia eius.

23 Quia in humilitate nostra memor fui nostri: quoniam in æternum misericordia eius.

24 Et redemit nos ab inimicis nostris: quoniam in æternum misericordia eius.

25 Qui dat escam omni carni: quoniam in æternum misericordia eius.

26 Confitemini Deo celi: quoniam in æternum misericordia eius.

27 Confitemini Domino dominorum: quoniam in æternum misericordia eius.

uisiones: quoniam in æternum misericordia eius.

14 Et transire fecit Israël per medium eius: quoniam in æternum misericordia eius.

15 Et excussit Pharaonem, & exercitum eius in mari rubro: quoniam in æternum misericordia eius.

16 Qui traduxit populum suum per desertum: quoniam in æternum misericordia eius.

17 Qui percussit reges magnos: quoniam in æternum misericordia eius.

18 Et occidit reges fortes: quoniam in æternum misericordia eius.

19 Sion regem Amorrhæorum: quoniam in æternum misericordia eius.

20 Et Og regem Basan: quoniam in æternum misericordia eius.

21 Et dedit terram eorum hereditatem: quoniam in æternum misericordia eius.

22 Hereditatem Israël populo suo: quoniam in æternum misericordia eius.

23 Qui in ⁴humilitate nostra memor fui nostri: quoniam in æternum misericordia eius.

24 Et redemit nos ab inimicis nostris: quoniam in æternum misericordia eius.

25 Qui dat ⁵escam omni carni: quoniam in æternum misericordia eius.

26 Confitemini Deo celi: quoniam in æternum misericordia eius.

COMMENTARIUS.

Argutus-
sim.

E A D E M fecit est materia huius Psalmi, & quæ præcedentis, in eoque celebratur Deus non modo à tot & tantis operibus, quæ candidè, sed etiam ab his rebus, quas fecit Israelitis & populo suo. Singula resque interales hoc beneficium clauduntur, quocumque in æternum misericordiam eius: quæ quidem significatur omnia Dei erga nos beneficia à mera clementia & clementia proficisci.

1. *Confitemini Deo meo, &c.* Propositio est in hoc versu, nimirum celebrandum esse Deum, quod perpetua sit eius misericordia. In alio versibus additur præterea peculiaris aliquaratio.

2. *Dei iterum*, id est, iuxta Ezram, Angelorum excelsorum, qui neque sunt corpora, neque in corporibus. Kimhi etiam Angelos intelligit, qui, inquit, dii sunt inferioribus, eaque Dei nunc regunt, qui supra illos est.

3. *Deorum dominorum*, id est, iuxta Ezram, Angelorum, qui terræ sunt domini. Kimhi orbis excelsos intelligit, qui horum inferiorum domini sunt, eaque regant.

4. *Qui facit mirabilia &c.* Et scilicet qui facit &c. confitemini: semper enim repetendum hoc verbum. *Mirabilia magna*, quæ nimirum postea exponentur per distributionem. Nam accipio, ut sonat. Kimhi tamen putat intelligendos Angelos, seu, ut ipse loquitur, Formas illas, quæ nec sunt corpora, nec in corporibus, intelligentias nimirum separatas, quæ fugiunt hominis oculum, qui nihil nisi corporeum attingit, imò & mentem fatigant.

5. *Qui fecit calorem in altissimis* &c. intelligit. Sic Ps. 104. 24. *omnis in sapientia fecisti.*

6. *Qui extendit seu expandit terram &c.* Sensus, Qui extare atque emanere voloit terræ superficiem supra aquas, quæ ex natura sua debebant terram obtegere, & posu-
sunt arenam aquis terminum, quem non transgrediaoratur: in quo imptus elucet eius benignitas ac misericordia, quæ hominum & animalium causa aquas è suo naturali situ depulit, & congregari ac coigi voluit ad locum unum, ut esset arida, Gen. 1.

7. Hoc sensu dicitur Ps. 14. 2. *Quis ipse super (supra) maria fundavit eam, &c.*

8. *Qui fecit luminaria magna: &c.* Vide Gen. 1. 16.

9. *Solem in potestatem dei*, ad verbum, in dominum in die, ut luceat, & calfaciat aerem. Vide Gen. loco proximo.

10. *Lunam & stellas in potestatem mensis*, ad verbum, in dominum in mense, ut numerum essent regnorum tenebrarum, ac prodessent nocti

ad facientibus, & nauigantibus: ad hoc, viventibus plantis, aquis, lapidibus & metallis vim atque humentem quandam impertirent. Simile legitur Gen. loco cit.

11. *Qui percutit Ægyptum &c.* Hactenus Deum celebrari voluit ab operibus creationis, quæ omnibus mortalibus communia sunt: nunc ab educatione populi Israelitici ex Ægypto, eiusdemque in deserto gubernatione, & in terram Chanaan introductione, quæ istius gentis propria & peculiaris sunt beneficia, vult celebrari. Ceteram historia, quæ his sex versibus attingitur, iam sæpe aliis pertractata, & legenda in Exodo.

12. *Qui dimisit mare rubrum in diuisiones.* Hic veteres Hebræi, quos, ut solet, sequitur Rasi, nugantur scissum mare rubrum in diuisiones duodecim, quot erant Tribus, ut unicuique Tribui sua pateret via, ne scilicet indistinctum & confusum esset agmen. Hoc illi dixerint, qui propter occasionem vnius verbi longas solent fabulas texere. Nullo autem negotio refelluntur ex Sen-
pturæ textu, qui aquas Israelitis fuisse quasi murum à dextra & laeva, & utriusque stetit mole aquarum testatur, Exo. 14. 22. necnon 5. Vnde datur intelligi continuum fuisse spatium. Kimhi eadem idem co-
dici in diuisiones, quod diuisum sit mare in latitudinem ad medium usque aut amplius, ac postea in longitudinem: siquidem eadem plagâ quâ ingressi sunt Israelitæ mare, ipsæ eadem egressi sunt: nam ex deserto Eriam ingressi sunt mare rubrum, & ex mari rubro exierunt in desertum Eriam. Ita ferè Kimhi, qui occurret obiectioni. Quando, inquit, non fuit illis necesse transire mare iuxta latitudinem, cur illud ingressi sunt, moxque egressi ad eundem locum in quo aut fuerant? Responderet id Dei consilio factum, quod subiungeretur Ægypti, adeoque eius potestati magis conspiceretur. Nos simpliciter interpretamur *diuisiones*, duas illas partes vnius diuisionis, ad dexteram viam, ad sinistram alteram.

13. *Et transgressit &c.* Ex hoc loco, inquit Ezra, intelligere est longè à terra in

mare progressus : & huic rei argumento est *et per medium eius*. Sic ille.

15 *Et percussit Pharaonem &c.* Legenda hæc historia Exo. 14. sub finem. Verbum *excitavit* illic quoque est, versu 17.

16 *Qui traduxit populum suum per desertum* inuisa & nemini homini antea tentatum, & quidem in columna nobis interdu, noctu verò in columna ignis, ut monstraret illi viam, & dux esset itineris utroque tempore. Neque verò in tam fuculo ac horrendo deserto quicquam illi deesse passus est, sed omnia pro sua misericordia nunquam non prædicanda suppeditavit. Historia, quæ breviter in hoc versu tragetur, legenda in libris Exo. Levit. Num. & Deut.

17 *Qui percussit reges &c.* Aliquot huius versiculus canit ut Deus populum suum in terrâ Chanani hæreditario iure possidendam induxerit, occisis potentissimis regibus. Quæ in re profectò insignitet eluxit Dei misericordia, quod cum Israelitis longæ & difficillimæ peregrinationis laboribus scissis adversum potētissimos reges armis fuerit decertandum, ipsi tamen evaserint superiores. Neque enim tantum fuisset miraculum, si illi reges sponte terrescessissent. Historia horum versuum partim exposita est in superiore Psalmo, ad versus 10. 21. & 12. ex quibus tribus hic sex confecti sunt, addito intercalari hemistichio: partim legenda in libro Iosue, & Num. 22. quod attinet ad Schon & Og.

Percussit idem quod *excitavit* sequentis versus.

19 & 20 *Solan Regem Amorrhæorum* : &c. Observat Kimhi nullam hic fieri mentionem regnorum Chanaan, ut in superiore Psalmo, quoniam in hoc Psalmo ea tantum attinguntur, quæ misericordie Dei sunt: regna autem Chanaan non

A misericordie Dei, sed ipsius veritate esse, quæ promissionem dicit, ut aliis sæpe observatum: hæc enim regna, inquit, Patri nostro Abraham Deus promiserat, non autem regna Schon, & Og, quæ idcirco à Dei misericordia, hoc est, à pura liberalitate absque vlla promissione Israëlitis congerunt. Si hæc observatio vera est, quod dicitur, *Qui percussit reges magnos*: item, *Et excitavit reges fortes*, non ad unum & triginta reges extendendum, sed ad Schon, & Og, qui postea nominantur, restringendum.

23 *Qui in humilitate seu desolatione nostra*, hoc est, quomodo opprimemur ab Ægyptis, &c. Huc & pertinet sequens versiculus. Hic tamen & sequens versus ad illa tempora refertur possunt, quando in terram Chanaan introducti Israelitæ sæpe à vicinis Gentibus infestarentur, & nonnunquam victi miseram servitutem paterentur.

C 25 *Qui dat esum (panem) &c.* Hoc ad universalem providentiam spectat.

26 *Consecratis Deo cal, seu, celorum.* &c. Claudicatur Psalmus repetitione propositionis. Ezra & Kimhi putant post *qui dat esum* seu *panem omnibus terris*, subiaci *Consecrasti Domino cal, quod pluvia*, quæ panis, & alius cuiusvis cibi causa est, à celo sit: quo modo dicitur Deut. 28. 12. *Aperiet Dominus tibi thesaurum suum optimum, celum, ut imbuat pluviam terram tuam* &c. Necnon Esai. 55. 10. *Certe quemadmodum descendit imber, & nivis de celo*, hoc est, è summo aëre. Ego hunc versum lacius patere existimo, & per *Deum celorum* Deum omnipotentem significari: quo sensu dicitur in oratione Dominica, *Pater noster, qui es in altis*. Quid necesse est restringere ad præcedentem versum?

D Est in Vulgata adhuc versus, qui in Heb. & Græco deest.

PSALMVS

CXXXVII.

CXXXVI.

VERSIO

NOVA.

VETUS.

SUPER flumina Babylo-
nis, illic sedimus, etiam
flevimus: cum recorda-
remur Sion.

2 In salicibus in medio eius sus-
pendimus citharas nostras.

3 Quum illic rogauerunt nos, qui
captivos duxerunt nos, verba ^acan-
tionum, & qui contumelauerunt
nos, letitiam: (dicentes,) Cantate
nobis de canticis Sion.

4 Quomodo cantabimus canti-
cum Domini in terra ^baliena?

5 Si oblitus fuero tui, Ierusalem,
obliviscarur dextera mea.

6 Adhæreat lingua mea palato
meo, si non meminero tui, si non
proposuero Ierusalem in principio
letitiæ meæ.

7 Minor esto, Domine, filijs
Edom diei Ierusalem, qui dicebant,
Nudate, nudate usque ad fundamen-
tum in ea.

8 Filia Babylonis ^cmiseræ: bea-
tus qui retribuet tibi retribu-
tionem tuam, quam retribuisti no-
bis.

9 Beatus qui apprehendet & al-
lidet paruulos tuos ad petram.

Psalmus David, Ieremiæ.

SUPER flumina Babylo-
nis, illic sedimus ^eet flevi-
mus: cum recordaremur
Sion.

2 In salicibus in medio eius, suspen-
dimus organa nostra.

3 Quia illic interrogauerunt nos,
qui captivos duxerunt nos, verba can-
tionum:

4 Et qui abduxerunt nos: Hymnum
cantate nobis de canticis Sion.

5 Quomodo cantabimus canticum
Domini in terra aliena?

6 Si oblitus fuero tui Ierusalem, ob-
liuioni detur dextera mea.

7 Adhæreat lingua mea faucibus
meis, si non meminero tui:

8 Si non proposuero Ierusalem, in
principio letitiæ meæ.

9 Minor esto Domine filiorum E-
dom, in die Ierusalem.

10 Qui dicunt: Exinanite, exinani-
te usque ad fundamentum in ea.

11 Filia Babylonis misera: beatus,
qui retribuet tibi retributionem tuam,
quam retribuisti nobis.

12 Beatus, qui tenet, et allidet
paruulos tuos ad petram.

COMMENTARIUS.

Arguunt
illa.

SENTIENT habent hunc Psalmum à Levitis cantantibus editum, dum exules agerent apud Babylonienses. Ego verò puto diu in Babylone, sed posteaquam Hierosolymam rediissent, esse compositum. Id multis faciunt verba et imperat prae. sedimus, sicutus, rogauerunt. In hoc igitur Carmine Levitis, quoniam erat psallendo munus, utimus si data opera fluminum ripas ad vitandum, quantum licuit, Babyloni arum conspectum, quassisse, ubique musas sedisse, atque istam fleuisti Sion mirmores, i. vobis citharis, eque salubris suspensis: Ad tam, conueniunt, & forte nobis occurrentes Babylony, qui nos in istam miserrimam captivitate m abduxerunt, nos nostraque omnia contemnant, ut vnam aliquam à Levitis Sionis cantantibus cantaremus, per ludibrium rogauerunt: cum profecto nos, Eia, quomodo possumus Dis laudem canere in terra aliena? Si unquam, à Ierusalem, quassini oblitus, (ita quisque apud se dicit) opera in profana terra sacrae aemula musicae instrumentis ludere, fecit, precor, Deus, utis pulsan di mea ut dextera statim obliuiscatur. Item, si cithara conuincam: nunc regnum huius aliquem à Sionis carminibus decantare, ut statim oblitasam gaudij occasumque miserrimam urbem Hierosolyma statim recordatione excussio, ut aduersi palati lingua mea, Altera & postrema pars carminis imprecatur ut aduersi à Iudaeis & Babyloniis: ac aduersi in illis quidem, quod horum humanitatem deo assanda Hierosolymarum urbe amebat: modo atuerint, tolle uti ut illam ad ipsa usque fundamenta atuerint.

1 Super (iuxta) flumina Babyloni, Tygri & Euphrate, soli, & quorundem leui, ab oculis Babyloniensium scilicet, illic sedimus inuerti, atque istam fleuimus: &c. Prima pars Psalmi, in qua exponunt Levitae merorem suum, ad versum vsque 7.

2. In salubris, quae ad fluminum ripas crescere solent. In medio vint Babyloni, quare Euphrates fluvius mediam incedebat. Suspendimus citharas nostras, quas alioquin nostro solatio futuras alportauimus: adeo omnia letitia respuebar dolor.

3 Quomodo illi rogauerunt nos, &c. Sensus, Ac quomodo illic fortasse occurrentes Babyloni hostes nostri per ludibrium rogarunt nos letas cansiones, his verbis, Cantate nobis de citharis Sion, hoc est, vnum aliquid ex iis canticis, quae canere solebatis in Sion: cum profecto nos, Qui modo citharamus &c. sequente versu. Et qui contumeliamur nos, vel ad verbum magis, & contumeliamur nos. Nam puto tum ret contumelias quibusdam וְלִיְלֵלִי *ibolaki*, nomen esse tota à radice וְלִיְלֵל *atal*, quae significat accumulare, contumelare & sunt et propter contumeliamur nos, qui nos nostraque scilicet in cumulum redegerunt, hoc est, diripuerunt, & funditus euerterunt. Hanc expolitio anthi promptior videtur: eo quod magis ardet, quod Chasidus interpretatus est, & raptores agere: nec ab ealonge discedunt Græc. & Lat. qui vertunt, & qui abduxerunt nos. Alij tamen aliter atque aliter prædictam vocem exponunt. Rati deducit à verbo וְלִיְלֵל *holi*, quod est infanter, quasi significet furentes & insistentes hostes. Rati deducit à וְלִיְלֵל *ala*, quod est

A suspendere, quasi diceret, ut, & in citharis nostris & salubris suspensis. Ad colos mentem vertendum, & (in) tribus in ista suspensis, ad verb. (in) suspensis (sed) suspensis nostris letitiam, ut eos scilicet obliuisceremur. Hunc sequutus est Pagninus. Moses Sacerdos decurac à themate וְלִיְלֵל, hoc sensu, & vultus nostri letitia, id est, pro quo vultus nostris letitia illis fuit, vultusque illud וְלִיְלֵל *atal*, simile esse וְלִיְלֵל *isibek*, à radice וְלִיְלֵל *isibek*, idemque significare quod וְלִיְלֵל *isibek*, id est, vultus. Idcirco vox hæc est difficilis, quod alibi non extet quàm hic. Latium. Græc. & Lat. optime ad sensum hymnam.

4 In terra aliena, ad verb. alieni, scilicet populi, vel Dei & canticum dantem.

5 Et oblitus fuero &c. Levitarum quilibet inducitur apud se loquens, ac dicens hoc, & quæ sequuntur. Et oblitus fuero &c. Sensus, Si tui unquam, à Ierusalem, oblitus fuero, facit Deus meæ ut ego dextere obliuiscar. Hoc tamen obliuiscitur dicit dextera mea, ex Latinis sunt qui sic exponant, dextera mea, quæ scilicet extenra uero pulsare instrumenta, dextera in obtuione, hoc est, cesset ars & usus dextere manus in pulsandis instrumentis. Qui sensus in perem recidit.

6 Adheret lingua mea &c. Imprecatur

est de cruciatu hunc illoguz imprecatus, clamante optat palato adhuc refectio, si ipse vique in immemori Ierusalem sacra carmina in profundi terribili ore canat: ac nisi quæcunque lœtitiæ occasio fuerit oblata, statim initio sibi ob oculos inferturum eiui visibus statum proponat, si que adeo omni gaudium excutiat. *Sanno propofitio &c.* Ad verb. *fi non afunderè fructu Ierusalem faper caput Ianna mra.* quæ verba hunc sensum habere possunt, si non prætulero luctum verbis Ierusalem vel summo gaudio, quod mihi contingere potest. Prior sensus simplicior est.

7 *Memoriffe, Domine, &c.* Altera pars Psalmi, quæ continet imprecationem aduersus Idumæos, & Babylonios. Imprecatio autem in Psalmi vna vaticinijs obnocti, quemadmodum sæpe dictum. Sensus huius versus, Ne obliviscere propter Idumæos fuisse illius dies visus Hierosolymæ: hoc est, Malè per de Idumæos, qui modis omnibus Babyloniorum Hierosolymam vastantiam inhumanitatem acuerunt, subuenies ut illam ad ipsa visque fundamenta diruerent. Non legimus in historia Idumæos fuisse cum Babylonijs, quum Hierosolymam vastarunt. Verum illud aperit constare ex hoc loco, nec non ex Abdiæ propheta, versu 11. Vide etiam Ezech 25. 12. Sunt ex Hebræis qui per Idumæos Titum & Romanos intelligant. Sed eos refellit Ezra, quod Babylon mox fiat mentio, (quæ in latine ad Titum) certumque sit Titum non fuisse Idumæum, siquidem Romanæ a Græci originem duxerit

Adan, madate &c. hoc est, Totam ab imis euerite fundamenti: ne fundamentorum quidem vellugia in ea re huc quito, vi nulla spes ædificandi superfit. Nam usque ad fundamentum apparet ut accipiendum esse, ut vel ipsa fundamenta euerfa intelligantur.

8 *Filia Babylonis misera &c.* Prophetia est in hoc & sequente versic. cui simili legitur Esa. 13. Leicm. 30. & 31. Vide & leg. *Fila Babylonis*, hoc est, ex more Hebrææ lingue, Babylonijs. Sic Psalm. 45. 13. *filia Tyri* pro Tyrijs. Sic versu præcedente *filia Edom* pro Idumæis.

Misera, ad verbum vastata, hoc est, exiit & vastationi cerè es destinata, iamque quasi vastata. More Prophetarum facit Vates, vi rem futuram participio præteritis exprimat. Sic in eisdem Galil dicunt, *Pala va bonome preda*, de eo, qui nondum est perditum, sed quem certum exitum minoret. *Beatus qui &c.* exclamatio bene illis optans, per quos Babylonijs exitum sit futurum. Hoc autem & quod sequitur, ad tempora Darij Medj, qui vastavit Babyloniem, dubio procul est referendum. *Retrahet reimprium &c.* Hinc patet in Hebrææ lingue consuetudine non semper retribuenda vocabula sunt pro reddere. Vi enim prius hoc loco id significet, non tamen duo possetioria, quemadmodum manifestum est.

9 *Inter qui apprehendit &c.* Respondet hoc vaticinium ad illud Esæ, cap. 13. 16. *Et parvuli vatem audientur in oculis eorum.* Ad locum.

P S A L M V S

CXXXVII.

CXXXVIII.

V E R S I O

V E T V S .

N O V A .

Psal David.

Confitebor tibi Domini in toto corde meo: quoniam audisti verba oris mei.

2 In conspectu angelorum psallam tibi: adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo.

3 Super misericordia tua, & veritati tua: quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

4 In quatuorqui dii invocavero te, exaudi me: multiplicabis in anima mea virtutem.

5 Confiteantur tibi Domine omnes reges terræ: quia audierunt omnia verba oris tui.

6 Et cantent in vijs Domini: quoniam magna est gloria Domini.

7 Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit: & alta à longè cognoscit.

8 Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me: & super iram inimicorum meorum exinnuasti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua.

9 Dominus irascitur pro mi: Domine misericordia tua in seculum: opera manuum tuarum ne desicias.

Psalm David.

Confitebor tibi in toto corde meo: in conspectu decorum psallam tibi.

2 Adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo super misericordia tua, & veritate tua: quoniam magnificasti super omne nomen tuum eloquium tuum.

3 In die invocavi, & exaudisti me: corroborasti me in anima mea virtute.

4 Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ: quoniam audierunt verba oris tui.

5 Et cantent de vijs Domini: quod magna (est) gloria Domini.

6 Quod excelsus Dominus, & humilem respicit, & altus à longè cognoscit.

7 Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me: super iram inimicorum meorum extendes manum tuam, & saluum me faciet dextera tua.

8 Dominus perficiet circum me: Domine misericordia tua in æternum: opera manuum tuarum ne deseras.

C O M M E N T A R I V S .

Argues.

V I D E T U R David hunc Psalmum: dū dū, postquam superatus multis armis ac periculis, tandem in alicuius adrogantia dignitatis suffragium esset: nescit. Quod cum constaret partibus hoc carmine. In prima sollicitus David totius animi virtutem in laudem omnium, ac praesertim Magistri alium. In reliquis beneficiis celebratum, quae sibi promissae, ad usque dignitatem excedit, sibi ne elioz operi impleretur: nunquam desit, sed semper innotatam animi robur suppeditavit. Hinc alias velle irritam regem hortatur, ut statim aliquem rem istam: non minus, Dei laudem tribuat, sine scilicet inmensam gloriam praedicat: quod qui licet sublimi salte infidus, agnoscere solum & obliuisci hominum mentem inde adspiciat. In altera parte concipit certam speciem fiduciam in Deo adducit quatinusque discrimina: precaturque Deum, ut pro sua perpetua benignitate captum quoniam elo percutit, & si, quod in regem constituit, faceret, ut irate nunquam desinas.

Tomus II.

Dd

1 *Confitebor tibi &c.* In duobus primis versibus est propositio, qua se Dei misericordiam & veritatem totius animi viribus palam celebraturum pollicetur. *In conspectu deorum &c.* Deorum nomine Rasi intelligit Principes Chald. Ez. & Kim. Iudices, qui Dei vicem in terris gerunt. Cirat Kimhi ex gr. locum illius Exo. 22. 3. *ad deos*, id est, iudices, *varijsq; causis percontati*. Græc. Lat. atque etiam Pagn. Angliæ intellexerunt.

2 *Ad templum sanctum tuum*, ad verb. *sanctificasti eam*, hoc est, ex Ezra & Kimhi, ad locum & domum, ubi est Arca. Sicut tamen ex Hebraeis, teste Ezra, qui etiam hic interpretatur. *Super misericordiam tuam*, per quam fecisti mihi gratias ac liberaliter regnum dignitatem obtulisti, ac promissisti: *& veritatem tuam*, per quam promissum præstisti post multas etiam vias, multisque exalaros labores. Sic ferè ex Kimhi. *Quoniam magnificasti super omne nomen tuum eloquium tuum*, seu verbum tuum. Ratio propositionis, perinde ac si diceret, ira te gessisti erga me, ut fidem tuam in præstatis promissis supra omnes nominis tui orulos videlicet extulisses. Hæc mihi videtur huius loci germana sententia. Alij aliter atque aliter explicant hanc partem. Ex Kimhi quidem putachie esse translationem, ac dici *magnificasti super omne nomen tuum eloquium tuum*, pro, *magnificasti super omne eloquium tuum nomen tuum*: quali diceretur, celestis reddidisti apud omnes gentes nomen tuum, præstando quicquid dixeras ac promisseras. Hæc sententia non displiceret, nisi nova & coacta videretur illa transpositio. Profert tamen Kimhi ex sacerdotibus similes translationes, illam Os. 1. 2. *Me transcabunt, Deus meus cognovimus te, Israel*, pro, *Me transcabunt Israel, Deus meus* &c. & alias. Referunt Ezra & Kimhi esse qui exponant, *quoniam magnificasti super omnia nomen tuum*, (*&c.*) *eloquium tuum*. Refellitur hos Ezra ex eo quod 7 *Israel*, in omnibus exemplaribus habeat kamets chaceph, non eholem, hoc est, coniungatur per Metacaph cum sequente nomine, ita ut ab eo divelli non debeat. Ezra sic interpretatur, *quoniam magnificasti super omne nomen tuum*, id est, super omnia alia tua nomina, *scilicet tuum*, id est, proprium tuum illud nomen, quod scribitur, sed oï legitur, quod ipse Moysi dixisti, cum vocatus profectus esset ignori. Vide Exu. 3. 14. & 15. Hęc expositio subtilior est, nec ad cõcreatum & argumentum quadrat. *Eloquium seu dictum tuum*, Lat. *sanctum tuum*, ex Græco *ἁγία σου*, ubi mendi suspicio, quasi sic pro *sanctum*, quo modo alius iucurpes verus, ut videte est 10 Veterū Interpretū Græcorum fragrantis, quæ collegit Ioh. Drusius.

3 *In die transcabam*, &c. Sensus, Ijs tempo-

ribus, quam me miserum Saul persequeretur, septem mēto imploravi eum, ut opem tuam me semper exaudiret, omnique invidiam animi robur suppeditasti. Ex Ezra, qui eculer *יְהוָה לְאַרְבִּיעָה*, esse translationem in duo, hoc est, bis adiuvi, posterius iocumbum vertendum, *robore fecisti me in auxilia mea fortitudinem*, quasi diceret, efficisti semper ut ego vitili essem animo, fortēque me præberem aduersus quæcumque pericula & mala. *Corroboraisti*. D. Hier. *veritū dilatabis*, & videtur legisse *יְהוָה לְאַרְבִּיעָה*, pro *יְהוָה לְאַרְבִּיעָה*, pro *יְהוָה לְאַרְבִּיעָה*.

4 *Confiteantur tibi, Domine*, &c. Hortatur omnes Reges, ut quoniam ipsam audierint Dei consilio & iussu ad regnum dignitatem euectum, tum Deum laudibus extollant. *Confiteantur*. Potes vettere *Confitebuntur*, & ita deinceps alia verba. *Quoniam audierint eloquium tuum*, hoc est, veritatem eorum verborum, quibus per Semei regnum mihi pollicitus fuisti. Respice ad illud, quod mox dixit, *magnificasti super omne nomen tuum eloquium tuum*.

5 *Et cantet de vijs*, hoc est, operibus, *Domine*, atque hoc præfertur, quod magna (*est*) *gloria Domini*, qui tot ac tanta edidit facinora: & illud quod est in versu qui sequitur.

6 *Quid exultet Dominus*, &c. Sensus, Reges postquam acceperint me à causa, atque ab agendis fœcis a se iunx à Deo, ut sim pastor & dux Israël itici populi, tum pto se quod palam profiteantur Deum licet sublimi solo in gloriā modō sed emitece, ut bo minem etiam obsecrum, & ignobilem cures, ac edidiciat. *Et alius à longe* &c. Repetitur sententia prius incombis. Sune talion qui veeant, *& alius à longe cognoscat*, quasi sit antithesis prioris membri, hoc sensu, superbum autem non deguat propinquior oritur, sed minus respicit. Hunc sensum Græc. & Lat. sequuti sunt. Chald. etiā, qui interpretatus est, *& statim è talis longinquus depressus*.

7 *Si ambulaveris* &c. Altera pars Psalmi, in qua David, quoniam scribar se non esse defunctum omnibus periculis, munere amovum suum spe ac fiducia in Deo. *Si ambulaveris in iustis* &c. Perinde ac si diceret, Cūm habeā explorari me tibi esse curæ, nihil timebo deinceps, certus in asperum quibuscūq; difficultatibus saluū me præstiteris. *ec.* Simile est Ps. 23. 4. *Et si ambulaveris in valle umbra mortis, nō timebo a malo, quoniam tu me cū* (*et.*) *Super ista* &c. hoc est, eo et ceteris ac repetentes sēper hostiū meorū futurō. Ex Ez. & Kim. *super ista* vel *istā iterum iterum*, nihil est aliud quā inuicē & fœcietibus hostibus. Sic *extendes manum tuam*, nihil aliud erit, quā in, mihi opem ferēs.

8 *Expositio versarū 8. querenda in Omnes.*

PSALMVS

CXXXVIII.

CXXXIX.

V E R S I 9

VETVS.

NOVA.

Nunc finem, Psalmus David.

Domine probasti me,
& cognouisti me: tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam.

2 Intellexisti cogitationes meas de longè: seminam meam, & funiculum meum inuestigasti.

3 Et omnes vias meas prauidisti: quia non est sermo in lingua mea.

4 Ecce Domine tu cognouisti omnia, nouissima & antiqua: tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.

5 Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non posero ad eam.

6 Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam?

7 Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.

8 Si sumpsero pennas meas deluculo, & habitauero in extremis maris:

9 Et enim illuc manus tua deducet me: & tenebit me dextera tua.

10 Et dixi: Forsitan tenebra eorum: labunt me: & nox illuminatio mea in delicijs meis.

11 Quia tenebra non obscurabunt à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebra eius, tu & lumen eius.

Recentiori, David uid Psalmus.

Domine scrutans me, & cognoscis.

2 Tu cognoscens sedere meum, & surgere meum: intelligis cogitationem meam de longè.

3 Seminam meam, & accubitus meum circumplectens, & omnes vias meas peruides.

4 Quia non (est) sermo in lingua mea, ecce, Domine, cognouisti omnem illum.

5 Retro & antè obsedisti me, & posuisti super me manum tuam.

6 Mirabilis (est) scientia patris mei: excelsa est, non potero ad eam.

7 Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?

8 Si ascendero (in) caelum, tu illic es, & (si) descendero in infernum, ades.

9 (Si) sumpsero pennas diluculi: habitauero in extremis maris:

10 Etiam illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

11 Et dixi, Utique tenebrae occubunt me: ac nox lumen (est) circum me.

12 Etiam tenebrae non obscurabunt à te, & nox sicut dies lucebit: sic tenebrae sicut lumen.

Dd 4

13 Quia tu possides renes meos: testisti me in utero matris meae.

12 Quia tu possedisti renes meos: suscepisti me de utero matris meae.

14 Confiteor tibi; quoniam mirabiliter multiplicatus sum; mirabilia opera tua: & anima mea cognoscit nimis.

13 Confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoscit nimis.

15 Non fuit occultatum os meum à te, quando factus sum in occulto, artificiosè contextus in inferioribus terræ.

14 Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto: & substantia mea in inferioribus terræ.

16 Imperfectum meum viderunt oculi tui: & in libro tuo omnia ista scripta erant diebus (quibus) formata sunt, & non vnum in eis.

15 Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur: dies formabuntur, & nemo in eis.

17 Itaque mihi quàm pretiosæ sunt cogitationes tue, Deus: quàm multæ sunt summe earum!

16 Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus: nimis confortatus est principatus eorum.

18 Dinumeravero eas, super arenam multiplicabuntur: exurgefactus sum, & adhuc ego tecum.

17 Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur: exurrexi, & adhuc sum tecum.

19 D si occideris Deus peccatores, & viros sanguinum: (declinate à me.)

18 Si occideris Deus peccatores: viri sanguinum declinate à me.

20 Qui dicunt te ad scelus, accipiunt in vanum hostes tui.

19 Quia dieitis in cogitatione: Accipient in vanitate civitates tuas.

21 Nónne qui oderunt te, Domine, odi, & in insurgentes in te tardio affectus sum?

20 Nónne qui oderunt te Domine, oderam: & super inimicos suos tabescibam?

22 Perfecto odio odi illos: pro inimicis fuerunt mihi.

21 Perfecto odio oderam illos: & inimici facti sunt mihi.

23 Proba me Deus, & cognosce cor meum: explora me, & cognosce cogitationes meas.

22 Proba me Deus, & scito cor meum: interroga me, & cognosce semitas meas.

24 Et vide si via doloris in me (est:) & deduc me in viam æternam.

23 Et vide, si via iniquitatis in me est: & deduc me in viam æternam.

COMMENTARIUS.

Argumentum. In hac Psalms David vñm diuine mentis omnia, etiam occultissima, collostrantur, at perspicua, magna verborum pompa, & magnificentia deservit: ut postquam ad facti, interpretatur impij & sceleratis, qui sacrilegij Dei nomine emere, atque etiam ad scelera abutuntur, existimantes se posse Deum latere. Obsequat Extra excellentissimam esse hanc Psalmum, nec in quinque hoc libro vñm esse huius equiparandam. Ea causa, quam obrem mihi visum est faciendum, ut ipsum brevi paraphrasi explanatum ad istum modum.

Propheta. Domine, tu vis esse tux mentis, intus ut me penetres, & scruteris, mihi que adeo totum penitus cognoscas. Nullum vñm mihi mimentum fagi te, sine sedeam, sine surgam: imò omnes meas cogitationes, longè antequam exillant, esse prescitas. Me tam ambulantes, quam cubantes veluti cingis, neque adu coram, qui ego, quicquid amens tibi est obsecro. Quicquid verò quicquid aggredire, habere presciturum, cum ista etiam vocis omnes, antequam à me lingua exproantur, prole culeas. Retra & ante tenes me obsequis, & quasi inexta manu comprehensum, ut me à tuo conspectu progreu nequiam subducere. Prescitur summa ista tua scientia me in admirationem vehementer rapit, & longè mentis mea captum exsuperat. Quòd above posum, ubi te latet. ubi vñm tua mentis, inique conspectum effugiam? Si in calis ostendam, tu illic tu: cunctis, si demerget in inferos, illic & te ostendens. Sa aurora alas indusum, inque volitum usque Occidentem uolem, ne sic tuum conspectum effugeret. Namque tua ipsius manus, sine cuius ope nihil possum, & ed me deducit, & ibi deprehensum corripit. Quòd si si cegas, in tenebris fiesan delatam, longè me fides opus. Nam nax ista clara lux est coram me, ut tui oculis tui etiam pateam totus: neque tenebra quicquam tibi occultant, nixque tibi peruide atque dicit, ut nullum upod te tenebrarum & lucis dissemem. Quid mirum unum quòd sic pateam tui oculis, cum suis rennes me, ut qua gñd carpi in ipso matris mea vñm pelle & carne, quibus & neruis seropereat? Equidem tuum esse proficor (eique nomine illi latus grates ago) suspensum ibid atque admirandum effimationis mea ipis. Tam tuum igitur hanc te latebat istorum meum membrorum corpore, quam ex maternis visceribus antequam emitteret. Imò quom effem embryo, nullique adhuc & indistincta materia, tum me tuum cognoscebas, & antequam vel istam membrorum vñm existeret, omnia pland cernebas. Hæc ium tu fini, quanti mihi faciendu sunt pradeca illa tua cogitationes, & Dei? Et verò innumeros esse oportet, cum te nulla rei poterat. Itaque illas recensere si volueris, imperium plura esse arena metis. Hunc si ut quaquam de us assidud meditantem & loquentem sanus opprimis, expregissentque eandem subit cogitatis, nunquam illas tamen vel vñm ex parte assequi posum. O vitam, mi Deus, male perdas ampos & sceleratis hominibus, qui ad ipso non aduertens, sed in latere se existimantes, sacrilegij tuo nomine emere, imò ad scelera istam abutuntur, palam hostia tui. Ego prescitur non alui causi illas ode, & abominos, quam quon te obsequi, atque in te insurgere animoducti. Alud autem odi, hanc finis atque mea ipsius hostis. Tu, Domine, explere me, cor mentis, mihi que omnia cogitatu, ac ducere un vñm sem alienum rebellem & impurum. Quòd si tu est, statim nullum me modo.

e Domine scrutans &c. Propositis, quæ A sequenibus versibus elegantissimè exornate. Hanc habet sententiam huc versus. Domine scrutans me, adeoque penitus cognoscis. Hebræicè in his versibus preterita sunt pro presentibus. Scrutans porro vsuque pro comprehendere & penetrare: quo modo & Ierem. 17. ro. Ego Domine scrutans cor, &c. necnon 1. Corinth. 2. Spiritus enim omnia scrutatur.

2 Tu cognosces fidere meum &c. Sentus, Nulla vñm mea pars te latec. siue sedeam, siue surgam, tu scis: imò omnes meas cogitationes procul, & nullo autè quom exstant, prescitur. Extra & Kimb de luge inepretantur antequam sit, cogitatio scirec.

3 Scindam inani seu iter meum, &c. Sentus, Tum ambulantes mteadu, quon nudu lecto accubantes cingis,

Dd2j

Dei conspectum fasces effugiam, longè fallat. Nam nox adhuc non egit me, ut potius instar clausinæ lucis detegat.

Genabrant, Græc. *αἰσινος* Lat. *canis* *calens* et quam etiam significacionem habet verbum *חָפֵץ* *chaph*, ut videtur est Gen. j. 15. sed oon hic, ut videretur. *Lumen* Lat. *illuminatio* mea. In Græco deest pronomen *mea*, quod seu sui non oñd officere affirmat Iantheus. *Circum* me. Græco *ἐν* *en* *in* *me*, Lat. *in delapsa mea*, qui absque dubio legeretur, *בְּרִי* *baadhras*, à *o*mine *בְּרִי* *ebri*, pro *בְּרִי* *baadhr*, à *br* *brad*, alij duntaxat ponētis. Folegius quid sibi velit, & *hæc* *illuminata mea in delapsa mea*, non sine exploratori habere ait.

12. *Etiam tenebras* Sec. Plana est huius
veritas sententia, Deo fons luminis tene-
bras ipsas nihil caliginis offundere, eique
perinde locum esse noctem, ac diem, nul-
lumque apud illum tenebrarum & lucis
discrimen. *Offundebant, lucebat.* Futura
per præteritum, ut in generali sententia.
Sic tenebrae sunt lumen, apod se scilicet. Kim-
hi obicit *ut 2 cap. littera similitudinis* bis
pollicum importare et duplicationem, ut ex-
ponendum sit, *sunt tenebrae, sic lumen, sicut
lumen, sic tenebrae, hoc est*, perinde ut sunt
tenebrae & lumen, lumen & tenebrae. In
Græco & Lat. *sicut tenebrae rursus, tamen lu-
men*; quæ pronomina, cum sine gen. fuerit.
In Græco, *ut ad Deum*, sed ad noctem,
& diem referri debent.

13 *Quis te pignat* &c. Optima ratio. Quia rursus oculis pateam totus, cum iure creatus fui tui renes me, quibus nihil me abstrahat & occultans: meque in ipso matris utero, obscuro loco, pelle & carne vestitus, o sublimis & necui comperitis & conperueris me? In hoc versu Hebraice prae verbum est prae. temp. pro pte. posterius fuit, temp. pro prae. v. coniectur docti. In poesi Hebraice frequens est heteroclit. & confusio temporum.

t4. *Confiteri debet, quantum mirabiliter* Sec. Eodem pertinet hic versus, quò p̄ cedent, & perinde est ac si dicat, Planè agnoscō eoque nomine tibi lubens gratiar ago, me tuum esse opus, & quidem mirabiliter ef-
formatum, nihil ut mirum videri debeat me penitus cognoscere. Huc & pertinet sequens versus duo. *Mirabiliter* (ad verb. (tñ) *mirabiliter*) *mirificatus* sum, quod ad mei formationem attinet. *Mirabili opera tua*. Explicat quo modo *mirabiliter* *mirificatus* sum, quòd Deus videlicet in p̄p̄o, & profundè mirabili modo agit in hominū formatione. *Et animus meus confitetur quoniam tuum*, hoc est, & id proferat ac planè laus, nec dubio quia tuus sit admirari

A dum illud efformationis corporis humani
oput. R. Moser & Kuhn *valde* ad *metabola*
refertur.

15. *Nam fuit accitum etiam ea, seu, corpus nuptu-
de. Senfus, iam cum quam formaretur in-
matris in utero, illicque variis & distinctis
membris velud concreveret, nihil re huiusce-
modi compaginare bar. Vobis nunc expli-
cetur significatio. Quia Kimbi exponit cor-
pus. Nihil ce sedit sensum. *Fallax sum*
Ex Kimbi *compagis sum*. Apud. Nam te-
mco in utero mulieris prout aliquo die-
bus conglobatur, insitque lactis coagula-
tioni. Probab ille istam significatiorem ex
Ezech. 3. 1. *In marebus potest, pro, in*
matris utero. Sic potestatem inferni in terra,
pro, in maribus utero, loco sicut oculo-
rum, potestatem ut sunt terre cunctae & seces-
sus. Chald. interpretatur est, *ea ventis ma-
tris*. Potest tamen accipi hoc, ut sonat, quasi
diceres, quum iste infernus in terris effor-
marer, tunc erat videtur, nihilque relin-
bat. *Atque istud, propter phrygiam opere*
contemta. Apud. Nam corporis exitum ex
matris, ostendit, carum, & pelle band abutu-
tus est operi phrygiis. Græc. *in domo per*;
Lat. *substantia mea*, qui videtur legisse
1277 *vekkamatis id est, Status a mea, ad*
DIP Kura, pro 1277 *vekkamatis*, pro 7.*

36 Imperfectum (Informe) membra videntur
 &c. Senius, Imò iam tum me noueras,
 quum adhuc essem embryo, hoc est, infor-
 mis, & meòs nondum indurata materiam quo spe-
 dat & id quod sequitur, & in libro tua uincta
 ego scripta erant &c. quorum verborum hec
 est sententia, placetque tibi iam erant cog-
 nita, &c, si recte loqui, in eundem diuini
 celari ista omnia, ex quibus compingor,
 membra, quum adhuc illa forma non erat
 singereantur, nec vel vnum distinctum ex-
 stiteret. *In libro tua*. Humanitas dicitur
 Deus habere in iudis, quæcumque no-
 uit. Omnis aliorum ad hunc versum inter-
 pretationes.

17 *leques melle quam preceps* &c. Sensus, Hæc omnia cuncta se habebant, licet mihi exclamare, Quam facio subtilitas tua cogitationes quam verò intus in se & multæ sunt, cum nihil omnino refugiat? Grec. & Lat. abierunt multo verterunt hinc versus, Nam *ἡ ἄλυσσις* metha, interpretari sunt *amies* etc. vñ nos sensum & contextum inspiciemus, post Ezram, Kunli, Kabuchaki, & alior Hebræorum vertimur *cogitationes* etc, quam in justificationis vox *ἡ ἀλυσσις* verbi J. Iovis Psalmi obinet Significat quidem hæc vox etiam *amies* & tu hac significatione accipis licet à Chaldo, qui potest præterire, & *le melle quam preceps* sunt *amies* *tas* *(amantes)* *esse* *Dies* necnon à Rasi,

qui sic habet ad hunc versum, Cœtur Israël
 dicit, Quam honorati sunt oculos mei
 isti, qui in omni generatione, & genera-
 tione! *Quam multi sunt.* *וְכָל אֲשֶׁר יִצְחָק*
 pono hic, sicut Ierem. 15. 8. ubi Grexus
 interpretatus est *multitudo*, Lat. *multipli-*
cata sunt. hic autem Grexus verus *legumini-*
mus, Lat. *confortati sunt*; D. Hieron. *quod*
fortis; *Felix quàm multiplicati sumus* Chald.
quàm fortis. *Summa enim.* Post Rasi, Ez-
 ram, Kimhi, Kabueaki, & aliorum Hebræo-
 rum sic vertimus: & *וְכָל רִשְׁתִּי*, *summam* si-
 gnificat, ex. gr. Exo. 30. 12. Græc. & Lat.
 in alia significatione accipientes hoc voca-
 buli interpretatione sunt *principatus eorum*. Sic
 Felix *petrius* *etiam*. Theod. *veritas* *in*
istis. D. Hieron. *proprie etiam*, nimirum
 ex *וְכָל רִשְׁתִּי*, quod *paupe* significat.
 Non potui omittere pro diuersas interpre-
 tationes, præsertim quòd faciunt Vulgaræ
 versioni. Tu mentis tamen selegere melio-
 rem, & argui enim magis accommodatam.
 Folengius iam laudatus sic habet ad hunc
 versum, Videtur in versu, si nostram sequar-
 is litteram, ad ea quæ dicta sunt, non satis
 aptè quadrare. Nam cum Vates de mirabi-
 li corporis humani officio differuisset, undè
 eum nondum quæ dicere cœperat, absol-
 uisset, inepit quodammodo visus est non-
 nullis ita de improviso ad celebrandum Dei
 amicos transisse voluisse. Quare germanio-
 rem fecit Hebræorum interpretationem, sic
 hunc versum ita colere: *Quam pressa*
fuimus apud me cogitationes tuæ, & Deus quàm
seculatorem summa rationum!
 18. *Dinamici autem*, &c. Sensus, Si nu-
 meras illas tentationes, frustra etiam are-
 nam maris, *quæ non mensuratur, neque nume-*
ratur, ut dicitur Os. 1. 10. multitudine su-
 perant. *Experge factus sum*, & adhuc ego
 reus. Est obiectum hoc membrum, quia
 concisum: qualia multa apud poetæ, qui
 interdum zetu quodam abiectione pauca
 supprimunt. Puto cum Kimhi hunc habe-
 re sensum. ita sepe de illi tuis cogitationi-
 bus vigilans cogito, & loquor, ut, sicut sit,
 mihi etiam in somnis semper obfusescenti
 adeo ut *expergefactus ad hoc finitum*, id est,
 quoniam expergefactus es somno, adhuc verseris
 in meditatione tuarum illarum cogitatio-
 num. Vel, quod eadem seminetur, ut me
 de te cogitanti somnus opprimit, ita ex-
 pergescentem eandem cogitatio subit.
 Vult nimirum hoc membro significare se
 de illa admiranda Dei cognitione assidue
 meditari, nec illam tamen vel cogitando
 posse assequi, quòd in mensa sit & usura.
 Præterea aliorum expolitor.

19. *Obsecrans* &c. Altera persequitur,
 in qua male impetratur sceleratus illis ho-

minibus, qui sacro scito Dei nomine abu-
 rantur, exultantes scilicet se Deum la-
 tere, quasi ipse aliquid nesciat. O vitium,
 inquit, malè perdas scelerator, & eximo do-
 gnos homines, *Qui dicunt* &c. *Peccatores.*
 In Fonte *וְכָל רִשְׁתִּי*, id est, *improbum*, quæ
 vox vsui parur collectiuè. *Pro sanguinum*
 intelligo mortis reos ob blasphemiam in
 Deum. Cæterum illud *delictum* & me acci-
 piatur pre potestate dictum inipere ho-
 minibus. Iratus familiares sùr parentibus.
 20. *Qui dicunt te ad seculum* &c. Sensus, Qui
 sacro sanctum tuum nomen ad scelera vsu-
 pant, eoque reuere abutuntur, passim ho-
 stes tui: quippe quare, reipsum lacillant.
 Sed quid istud ad argumētum Psalmi? Quo-
 niam ignorare videntur Dei omiscien-
 tiam, qui sic agunt Chald. interpretati est,
qui iurant in nomine tui super delictum: tui autem
sinistra vincunt eos. *Hostes tui.* In Græc. &
 Lat. *reverti* *tui*, id quod *וְכָל רִשְׁתִּי*, potest
 significare. Aut Sixti correctionem
 Lan nux in plerisq; codic. habuit *tuas*, eum
 apud Græcos esse? R. Moses & alij, testi-
 bus Ezra, & Kimhi, vocem illam hic *conu-*
ertere *tui* exponit, putantque esse *וְכָל רִשְׁתִּי*
 hoc est, occultam appellatioem pro *in me*
ipsum. Nihil istud moror. Sed tantum hoc
 dico, ut ostendam non improbatorem hic
 omnes Hebræos Græc. & Lat. versione,
 21. *Nam qui aduersus te*, &c. Idem his di-
 citur in hoc versu pro more. Obseruat Kim-
 hi hunc versum veteres Rabbinorum intelli-
 gere de hæreticis, qui eum cognoscant,
 cogant.

22. *Perfide adhuc* &c. Repetitur sententia
 præcedente versu, & exaggeratur ho-
 rum verborum additione, *Perfide adhuc*, ad verb.
Perfideant *etiam*, hoc est, maximo odio, &
 cui nihil addi possit. *Pro timore fuerunt*
mihi, id est, habui illos pro inimicis.

23. *Proba me Deus*, &c. Postquam in sce-
 leratos & impios iudicatus est David, ipse se
 Deo examinandum ac ponendum sibi, si-
 quid irreligionis aut impietatis vel moris
 voquam conceperit.

24. *Et vidi sibi latere bellum in me* (est.) Sep-
 sus, Dispero siqua rebellio in me forte la-
 teat. *Rebellant*, In Fonte *וְכָל רִשְׁתִּי*, id est,
delictis, vel luxu Pagnini verbosum *irrita-*
torum, quam Ezra & Kimhi *rebellantem* in-
 terpretantur, ex illo Esa. 63. 10. *Ipsi autem*
rebellauerunt, *וְכָל רִשְׁתִּי* *versificum*, & *delictis* *af-*
fectum, seu *irritum* *etiam* *speciem* *sancti* *in*
teu. Rasi quoque exponit, si via delicti &
 despectu in te me. *Et dedux me tu* *in*
aternam, hoc est, si videris tu in te aliquid
 rebelliones, fac ut moriar protinus. Hæc
 ipsa est via æterna: quo modo 1. Reg. 2. 2.
 Ego ingrediar tuam universa terræ & Eccl. 12.

3. quasi inquit homo in deum aternitatis sue. Sic ad hoc Kimhi. Sic ferè & Ezra, qui addit illud Iob 16. 22. Et servium, per quam non reuertar, ambulabo: nec non 22. 15. Nunquid semitam seculi servabis, &c. Sed postremo hic locus ab alij aliter accipitur. Ego

addo illud, quod David dixit, postquam mortuum puerum audisset, quem ex Bethsabee susceperat, nunquid potero reuocare eum amplius: ego vado ad eum; ille verò non reuertetur ad me.

PSALMVS

CXXXIX.

CXI.

VERSIO

VETVS.

NOVA.

IN finem, Psalmus David.
2 Eripe me Domine ab homine malo: à viro iniquo eripe me.

3 Qui cogitauerunt iniquitates in corde: tota die constituunt praelia.

4 Acuerunt linguas suas sicut serpentes: venenum aspidum sub labijs eorum.

5 Custodi me Domine de manu peccatoris: & ab hominibus iniquis eripe me.

6 Qui cogitauerunt supplantare gressus meos: absconderunt superbi laqueum mihi:

7 Et funes exanderunt in laqueum: iuxta iter scandalum posuerunt mihi.

8 Dixi Domino: Deus meus es in exaudi Domine vocem deprecationis mee.

9 Domine, Domine virtus salutis mee: obumbrasti super caput meum in die belli.

10 Ne irasdas me Domine à desiderio meo peccatoris: cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltemur.

11 Caput circuitus eorum labor laborum ipsorum operiet eos.

12 Cadens super eos carbones: in ignem deiciet eos: in miserijs non subsistent.

RACENTORI, Psalmus David.

1 Eripe me, Domine, ab homine malo: à viro iniquo custo-

di me.

3 Qui cogitant mala in corde, omni die constituunt praelia.

4 Acuerunt linguas suas sicut serpentes: venenum aspidum sub labijs eorum.

5 Custodi me, Domine, de manu peccatoris; ab hominibus iniquis eripe me; qui cogitauerunt supplantare gressus meos.

6 Absconderunt superbi laqueum mihi, & funes extenderunt rete: iuxta iter scandalum posuerunt mihi.

7 Dixi Domino, Deus meus (es) tu: exaudi, Domine, vocem deprecationis mee.

8 Domine Deus virtus salutis mee: operuisti caput meum in die belli.

9 Ne irasdas, Domine, desideria peccatoris: cogitationem eius ne perficias, (ne forte) exaltemur.

10 Venenum circundantium me, petieritis labiorum ipsorum operiet eos.

11 Cadant super eos carbones: in ignem deiciat eos; in fossas, (vnde) non resurgant.

12. Vir linguosus non dirigetur in terra: virum uniusum malum venabitur ad impulsiones.

13. Cognovi quod facies Dominus iudicium inopis, (&) vindictam pauperum.

14. Profectio iusti confitebuntur nomini tuo: habitabunt recti cum vultu tuo.

12. Vir linguosus non dirigetur in terra: virum uniusum mala capient in interitum.

13. Cognovi quia facies Dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum.

14. Veram tamen iusti confitebuntur nomini tuo: & habitabunt recti cum vultu tuo.

COMMENTARIUS.

HOC canticum à Davide editum censet Kimhi aduersus Daeg, & Ziphai, qui ipsum apud Saulum calumniantur. Hystoria Daeg & Ziphaium legende 1. Sam. 21. & 23. Tres habet partes hoc canticum. In prima, quæ versus octo continet, precatur David pro sua salute. In secunda, quæ versus duodecim continet, hostis impetratur. In tertia & postrema canticum solentiam incepti de salute hostis exorat, de qua sua salute.

2. *Expe me, Domine, &c.* Summa propositionis est in hoc versu, quæ postea latius explicatur. Ab homine malo: id est, virum uniusum, ad verb. *uniusum*. Hæc debet fore collectio docent sequentes versus duo, ubi verba num. plur.

3. *Qui cogitans mala &c.* Scilicet, Qui nihil non meditantur in me am perniciem, & quoties coeunt aduersum me in pericula.

4. *Augetur lingua suas sibi se fecerit, dum mordere volunt.* Per canticum apud dom. &c. id est, verba quæ illorum labijs nascuntur, nocentia sunt veneno aspidis.

5. *Custodi me, Domine, &c.* Repetitur propositio. Cogitantur ac cogitantur supplantare seu impellere gressus seu pedes meos, hoc est, vniu hoc moluntur vt me ptecipitem de terra, ac conficiant in manu & perirentem Sauli.

6. *Abfunderunt superbi &c.* Ziphaios intelligit, qui dixerant Sauli, *nostrum autem erit ad tradendum eum in manus Regis.* 1. Sam. 23. 20. Ijs autem Saul, & confiderat locum, ubi superbi dicit, (vel) quæ videtur eum ibi, ibidem, versu 22. Aliud distinguere possit hic versiculus, hinc in modum, *Abfunderunt superbi loquens mihi, & fructus extendendum viderunt avertendi calus posuerunt mihi.* Verum non est res magni momenti, & eodem modo bene sentia.

7. *Deum Domine, &c.* Quum audiui illos mali iudicari, potui non esse meorum virum me illis opponero, aut illorum vim arque impetum effugere, nisi tu, qui solus es Deus meus, succurreres: confugitur ad te. Deum meum fecisti ac potens. Nam 10. Hebræus est *Deus*, quod Deum vt potentem significat, vt saepe alijs obiectum.

8. *Operuit caput meum &c.* Scilicet, fuit aurea instar galæ meo capiti, quando mihi cum impio Goliath fuit decertandum.

9. *Ne iras, Domine, &c.* Repetitur propositio. Ne percutiat vt hostes mei vocorum sunt compotes, si in idero in illorum manus. Eodem perneceid quod sequitur, *cogitantur eum ne perferat.* (Ne ferat) exaltetur. In Fonte exaltatur absque particula deprecandi, quam tamen Ezra vult accessi ex mox præcedere meo membro. Verum et si legat exaltatur absque illa particula, idem erit sensus: Impedi consilia istorum sceleratorum: id enim mihi feceris, ipsi superbiores efficiuntur. Postò vocem periculis sumendum esse collectio ostendit hoc verbum plur. num. et si Chald. & Kimhi ad Daeg restringunt. Gize. & Lat. aliter legerunt hunc versum, quom Hebræi. Nam ubi hi *mauerunt*, id est, *desidera*, legerunt illi *mauerunt*, id est, *desidera meo*, videntur legisse: indicant eum esse propositum, cum sit hec mandata, & postea in id esse affixum, cum sit index regimini pluralis. Deinde ubi Hebræi *mauerunt*, id est, *constatum aut*, Gize & Lat. legerunt *mauerunt*, id est, *cogitantur*.

10. *Venerunt iracundiam me, &c.* Sicut *mauerunt*, *venerunt* seu *fel* exponit. vt Ierem. 2. 24. non caput eum alij, facile ubi erit sensus, Venerunt illud, quo me indicere conantur, qui me vindicare obediunt, labor scilicet seu molestia laborum ipsorum, hoc est, labor ac molestia, quam mihi vi-

valentis suis linguis creauit, operatur eis, id est, recidat in ipsorum caput, eoque obtuat. D. Hier. prædictâ vocē *amaritudinē* interpretatus est. Prædictur scilicet optime respondēbis ad versum 4. Haec igitur plerique interpretum prædictâ vocē *caput* in se pretant: quorum alij hunc verborum in hoc versu ordinem esse volunt. *Lebor laborem ipsorum operatur caput* (id est accus. casus) *circumdans me*: ita ut pro omen eis abundare credant: alij, quibus assensit potius, istud pronomen in dande casu exponunt, satisfacili sensu, in capita obudientium me recidunt calumniae, & capita eis obtuant.

11 *Cadens super os carbines*: &c. His metaphoris dura hostibus supplicia imprecatur, ac certū denūciat. Imprecationes enim sanctorum vim vaticiniorum obtinent. *Depressa* Deo.

12 *Vir linguisus seu delator ne dirigatur seu flabiat*: &c. *Dirig* nominatiuū videtur

velle ostendere hoc versu: *Vir inuictum seu valentem malum* &c. Ordo est, malum veniunt virū inuictū ad impulsiones. Sēsus, exitiū, quod mihi parauit vir inuictus, ipsum persequatur ac veluti veniunt, dum illū aliqūd deratq; impellit, acceptū mala de pericula, quæ mihi creauit, ipsum autē eisdem concludat, ut non possit emergere. *Venerat*. In Fonte præterea legitur *ipsam*, quod pro more huiusmodi sentit abundare.

13 *Cogitans quid faciat Dominus* &c. Scribitur, Certum habeo, fore ut Deus me affligeret, & quousque à meis paribus fuit, vindicta etque videretur. Per *inopem*, seipsum, per pauperem, suos intelligit.

14 *Profectus in se confitebatur* &c. quā eos vindicaueris, & in seclator illos ammaduerit. *Habitabunt recti cum vobis* *semper* ad querendum te, & cognoscendas vias tuas. Sicad hoc Kimhi.

PSALMVS

CXL.

CXLI.

VERSIO

VETVS.

NOVA.

PSALMVS David.

Domine clamaui ad te, exaudi me: inuēde voci meæ, cum clama- uero ad te.

2 Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

3 Pone Domine custodiā ori meo: & osium circumstantia labijs meis.

4 Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.

5 Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non contumunabo cum electis eorum.

6 Corripici me iustus in misericordia, & increpabis me: oleum autem peccatoris non stinguet caput meum.

7 Quamam adhuc & oratio mea in beneplacitis coram: absque sunt iuncti petra iudices eorum.

PSALMVS David.

Domine clamaui ad te, festina ad me: attende voci meæ, dum clamo ad te.

2 Dirigatur oratio mea (sicut) incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum (sicut) sacrificium vespertinum.

3 Pone, Domine, custodiā osi meo: setua ad osium labiorum meorum.

4 Ne inclines cor meum in ^{a non incl.} verba malum, ad operandum in impietate cum hominibus operantibus iniquitatem: & ne comedam ex delicijs eorum.

5 Contrādat me iustus, (erit) misericordia, & increpet me, (erit) oleum præcipuū; non frange caput meum: quoniam adhuc (ego,) & oratio mea (erit) in iudicia eorum.

6 Demiserunt se per loca petrosa iudices eorum, & audierunt verba

- mea, quoniam dulcia erant.
- 7 Sicut quis seindit & findit in terra, dissipata sunt ossa nostra secus sepulchrum.
- 8 Quia ad te, Domine Deus, oculi mei, in te speravi, ne effundas animam meam.
- 9 Custodi me à laqueo, (quem) retenderunt mihi, & tendiculis operantium iniquitatem.
- 10 Cadant in retiaculo eius peccatores, simul ego dum transcam;

- 8 Audient verba mea quoniam potuerunt: sicut crassitudo terrae erupit aestu per terram.
- 9 Dissipata sunt ossa nostra secus infernum: quia ad te Domine, Domine oculi mei: in te speravi, non auferas animam meam.
- 10 Custodi me à laqueo, quem statuerunt mihi: & à scandalis operantium iniquitatem.
- 11 Cadent in retiaculo eius peccatores: singulariter sum ego donec transcam.

COMMENTARIUS.

Argumentum
110

Ad tempus exilij sui fugit Davidis referri debet hic Psalmus. Ad quod patet, dicitur ad vers. 6. In hoc carmine precatur Deum David, ut sic loquatur, & amicum compatatur, ac impendat, nihil est quicquam per impatienciam trahere essulat, neque preceat aliquid hostium, quorum ingratum, & mors deservit, ferocitate & consuetudine. In fine perit se ferari & defendi ab hostium insidiis, quia opta suis ipsorum artibus perire, si solus & inanimi.

1 Damne clamavi ad te &c. Hic & sequens versus continet exortum, qui per exaudiri suas preces, antequam principalem propensionem ponat, quae est in terra & quarto versu, quae perit scilicet & linguam, & animum suum regit illam, ne quid eum per impatienciam effuscat, hunc, ne inprobrium committere, & blandimentis allectur à recto descedat.

2 Dirigatur (Statuerit) matio mea &c. Sensus, Sine tibi accipez proces meos non secus atque incensum. De incenso, quod quotidie manè & vespere fiebat in altari thymianis, vide Exo. 30. *Eluctus manuum mearum*, id est, supplicatio per metonymiam, à gestu externo, (sicut) sacrificium vespertinum, tepete dirigatur in conspectu tuo. Kimbros secuat sacrificio vespertino include & matutinum: ac fieri posse ut vespere consumpserit hoc carmen David. Intelligit potest de sacrificio vespertino, de quo agitur cap. 29. Exo. sub finem.

3 Pone, Domine, &c. Sensus, Conhibe ac veluti frizna entrece os meum, ne quid videtur malis per impatienciam effusum, quod nimis sit recitum. *Serua ad osium* &c. Vide quam familiariter sancti cum Deo agant. Precatur Deum David, ut ad ianuam suorum laborum custodias agat, ne quid verbum scilicet e corde temere exteat. *Optime estam laborem* ait, quod huc veluti ianuam sine, per quam exeant cordis cogitationes: vel quod, ut ait Kimbros, recitandus & claudatur, ut ait: quia res, inquit, nos

commenere debet, ut labia quasi ianuam habeamus, nec illa nisi ad necessitatem aperiamur unquam.

4 Ne inclinas cor meum &c. Sensus, Noli perturbare ut cor meum ad res malas feratur, ac scelera perperes, allectum sceleratorum hominum consuetudine, qui me tam in studia in suam societatem pellere conantur. Huc enim pertinet cum hominibus seorsum per amicitiam iniquitatis, per quos hostes intelligit: necnon, & ne eadem ex delictis coram: quorum verborum sensus est, neque sinas ut quicquam illorum mensas

participem, aequo ad eam communem canuclat, ut sit, contumpat. *Verbum malum*, hoc est, rem malam. *Verbum* pro eo ex consuetudine Scripturae. *Delictis* quanto ait, pertingit luxum alicuius Saulis.

5 Cantuula me iussus, &c. Non parum obscurus est hic versus. Ideo variè explicatur. Sicut à Kimbros: Illorum delictis, & blanditiis mihi non placent: sed e contra à cantuula seu perveritas me iussus, (erat) infirmitas, hoc est, erit mihi beneficii loco: & incipet mi, (erit) deum praeparum, hoc est, valde erit mihi gratum;

non franget, id est, non laedet caput meum illa consilio: quia mihi erit loco olei primum, quo inungitur plaga. *Quoniam ad hoc super, hoc est, quoad ero, & aram mea (erit) in malis eorum*, ut me scilicet ab illorum malis operibus Deus integrum seruet. Qui igitur mihi placebunt illorum delictis: Sicut erit ille, qui ut probet illam loquutionem

etiam

P S A L M V S

CXLII.

CXLII.

V E R S I O

N O V A.

V E T V S.

D I D A C T I C O N D a u i d ,
q u a m e s s e t i n s p e l u n -
c a , o r a t i o .

1 V o c e m e a a d D o -
m i n u m c l a m a b o : v o c e m e a a d D o -
m i n u m d e p r e c a b o r .

3 E f f u d a m i n c o n s p e c t u e i u s o r a -
t i o n e m m e a m : t r i b u l a t i o n e m m e a m
a n t e i p s u m a n n u n t i a b o r

4 I n d e f i c i e n d o i n m e s p i r i t u m
m e u m ; & t u c o g n o u i s t i s e m i t a m
m e a m : i n v i a q u a a m b u l o , a b s c o n -
d e r a n t l a q u e u m m i h i .

5 C o n s i d e r o a d d e x t e r a m , & v i -
d e o , & n o n e s t q u i c o g n o s c a t m e :
p e r i j t f u g a à m e ; n o n e s t q u i r e q u i r a t
a n i m a m m e a m .

6 C l a m a u i a d t e , D o m i n e , d i x i ,
T u (e s) s p e s m e a , p o r t i o m e a i n t e r -
r a v i u e n d u m .

7 I n t e n d e a d ^b d e p r e c a t i o n e m
m e a m , q u i a ^c h u m i l i a t u s s u m ^d n i -
m i s : l i b e r a m e à p e r s e q u e n t i b u s
m e , q u i a ^e c o n f o r t a t i s u n t s u p e r
m e .

8 E d u c d e c a r c e t e a n i m a m m e a m ,
a d c o n s i d e n d u m n o m i n i t u o : ^f m e
c i n g e n t i u s t i , q u a m r e t r i b u e r i s
m i h i .

D I N T E L L E C T V S D a u i d ,
c u m e s s e t i n s p e l u n c a ,
o r a t i o .

2 V o c e m e a a d D o m i -
n u m c l a m a u i : v o c e m e a a d D o m i n u m
d e p r e c a u i s u m .

3 E f f u n d o i n c o n s p e c t u e i u s o r a t i o n e m
m e a m , & t r i b u l a t i o n e m m e a m a n t e i p -
s u m p r o n u n t i o .

4 I n d e f i c i e n d o e x m e s p i r i t u m m e u m ,
& t u c o g n o u i s t i s e m i t a s m e a s .

5 I n v i a h a c , q u a a m b u l a b a m , a b s c o n -
d e r a n t l a q u e u m m i h i .

6 C o n s i d e r a b a m a d d e x t e r a m , & v i -
d e b a m , & n o n e r a t q u i c o g n o s c e r e t m e .

8 P e r i j t f u g a à m e , & n o n e s t q u i r e -
q u i r a t a n i m a m m e a m .

6 C l a m a u i a d t e D o m i n e , d i x i : T u e s
s p e s m e a , p o r t i o m e a i n t e r r a v i u e n s i u m .

10 I n t e n d e a d d e p r e c a t i o n e m m e a m :
q u i a h u m i l i a t u s s u m n i m i s .

11 L i b e r a m e à p e r s e q u e n t i b u s m e :
q u i a c o n f o r t a t i s u n t s u p e r m e .

12 E d u c d e c u s t o d i a a n i m a m m e a m
a d c o n s i d e n d u m n o m i n i t u o : m e e x p e -
c t a n t i u s t i , d o n c e r e t r i b u a s m i h i .

a de anima
mea

b clamarem
meam,
c humiliatus
sum
d nimis
e confortati
sunt super
me

f vultu meo
circumstant
me

COMMENTARIUS.

Argumta.
100.

CONTINET hic Psalmus ardentem precationem, quâ petit David liberari ex peris-
simis periculis, tantummodo, ut Deû obsecrante passus pignus publicè gratiam ageret. Invenitur lau-
datus hic carmen, Edue de carcere animam meam, ad confutendum nuntium tuo: &c. Fuit
quippe semper animus Davidis altius infusa ista sententia, Et fouoca mem die tribulationis
eruum te, & honorificabis me. Ps. 30. 15. Tenuis porro temporis notat, quando à Davide est edi-
tus hic Psalmus, neminem, vel quam in deserto Engaddi tandem ab exercitu Saulis conclusus in
speluncam se cum suis amicis abdidisset, quæ historia legitur 1. Sam. 24. vel quam ex Adonis
Regis Geth manibus clausus in speluncam Odellam se receperat: quæ historia describitur 2. Sam. 22.
Ad illam historiam referunt etiam huius Psalmi Rasi, Kimchi, & alij Hebræorum, & 1. & 2. Lati-
ni mulier: ad hanc Card. Bellarmenus: nam, inquit, quid aliud daret de spelunca Engaddi, nisi
probabile: quia in ista spelunca Saul petens in periculo vita fuit, quum David. Sed non tantum hac
notat. Fuit enim etiam de spelunca Fugit ad in summi discrimine esse David, ut tunc tunc de illa
erat, siquo pacto deprehensus fuisset. Patrum refert ad intelligendum Psalmum, ad hanc an ad illam
historiam referat. Et ut se habet res, probat hic Psalmus esse Davidis constantem exemplum,
qui ad extrema redactus, omniumque humanarum subsidiarum non despexit auxilium, sed in
Deum certasse ac fidei semper reuocavit. At se refert ut quidam Psalmus de spelunca Engaddi,
tandem ut supra annuam admirationem, Davidem, cum Se ulm hysten in se Regium istum habet in
potestate, cumque defangit amicum pericula posset, si oblata occasione crederet, tamen abstinenti
Regis, licet à suis interitum, tantumque lacrimam regis pally obdidisset. Præterea profectum
moderatissimè, & precatur erga Regem exemplum. Ceterum laus commendat istas laus. Psalmum à
Davide esse adnotat spelunca, tam non est dubium quem altius fuisse ad Christum transferri de-
bet, cum, ut inquit Card. Bellarmenus, erat in heret, vel in tract, desertis ab omni homine, & in mortis
presentiissima periculo constitutus. Tenendum tum D. Hieronimo Davidem qualem in spelunca loquit,
sed prophetam in Christo. Nam tamen prophetum hic argumini à Patribus & alijs iam copius
pertractum tantum persequemur.

1. Dididit. Vide et sic. Ps. 32.

2. Fuit nota ad Dominum &c. David, quam
abditus in spelunca audiret Saulis exercitum
appropinquare, sic apud se, Quæ obfugiam
non habeo, nisi ad Domum. Nam quod
voce se articulasse, intelligit de animi seu

cordis clamore & voce, non autem oris:
hæc enim se prodidisset. Bene hinc D. Hila-
rius, Omnis solus vari etiam tacita & spiri-
tuali speclatio Dei clamar est.

3. Effundam &c. Hæret emphasim verbû
effundam, quasi dicere, Prolixè & copio-
se exponam, & veluti effundam ex corde,
Tribulationem meam ante ipsam annuntio.

Est illis nota est, cum tamen annuntio
me peccatore. Sic ad hoc Kimchi. Adde
sic interdum loqui Davidem, magis ut se
ipsius exoneret, quàm ut Deum doceat,
quem nihil latere sciebat.

4. In deserto tu me stratum meum, id est,
nec enim deficio per pericula magni ro-
dine. Et in cognovisti semitæ meam, hoc est,
ac tu eras possi qui in via sum, quo in loco
sint res mee, quibus in penitus vestre:
vel, ut explicat Rasi, tu nosti secretam meam,
id est, quoniam ea sunt iniqua. Eodem speclat
seguis in membrum, in via (quæ) ambulasti,
fiderunt. Liqueam me, id est, undique mihi
hostes invidias struunt, explorantes omnia

A mea itinera. Congruit hoc ad illud 1. Sam.

24. 2. Quamque reversus esset Saul, postquam
persecutus est Philistæos, nuntiantibus, di-
centibus, Ecce David in deserto (est) Engaddi.

Tu cognovisti. Hoc quum ait, videtur coe-
rigere id quod mox dixerat, tribulationem
meam ante ipsam annuntio.

5. Considero ad dexteram, & video, &c.
Sensus, Circumspicio undique huc & il-
lac sed qui me agnoscat, video neminem:
nullum visquam partem effugium, & in quom-
cumque partem me verto, ipsam Solem

offendo: nemini porro est qui de me salute
& vita sit sollicitus. Proinde iterum ad te,
&c. ut est in sequente versu, Habeat qui-
dem David socios exili, sed in nihil opis
adferre poterant, & in eodem, videtur,
erant nani. Posset videri David hoc in loco
præter officium viri iusti facere, quum ab-

stinat se huc & illic circumspicere, oculis-
que undique circumferre ad humane sub-
sidia. Si id faceret David, præterito Deo,
peccaret vehementer qualem non pece-
runt, qui solam quantum liceret, & fas es-
set, confugeret ad illa subsidia, ipsi videri
quali ophitæ à Deo, si aliquem se obrolisset.

Considero & video. Hebraice רָאִיתִי וַיֵּדָעֵם
habent verba, quæ Kimchi affirmat esse infini-
modi, non imper. Idem censet & Est. a.

Et ij

Igitur ad verbum est, *Considerate ad dexteram, & videte*, quasi diceret, Nō cesso huc & illuc circūspicere. Chald. interpretatus est, *Considerate ad dexteram, & vide*. Potest veteri *Considera*, necnon *vide*, & Deus scilicet. Nam quidni illa verba sint imper, modo *Ad dexteram*. *Ad dexteram* quum ait, intelligit & sinistram: vna enim alteram includit. Moyses est Scripturæ, vt ea omittantur, quæ nullo negotio ex prædictis intelligi possunt. Hæc oblativum est ipsius Kimhi, & aliorum. *Peris fuga seu effugium à me*, hoc est, omnis spes evadendi mihi urepta est: quò fugam non habeo: omnia quippe mihi ubi obsecra video: & quocumque me confecto, eò me statim Saul insequitur. Similis loquutio Ieremi. 25. 36. *Et perdis fuga à pascuis*, &c. Amos 2. 14. *Et perdis fuga à vobis*. *Nec ista qua requirit anima mea*, hoc est, inuicem, de me sit sollicitus. Ad verbum legitur, *non est qui quærat*, seu, *non est qui quærat animam meam*, in dandi casu, vbi mihi videor supplere posse. *Non tu*, id est, *beniam*, ex Ester 10. 3. vbi integra est hæc locutio, *quærens hanc populi sui*, pro, *studens commodis populi sui*. Magis tamen est in pionicpe ad verbum verteretur, *non est qui quærat de anima mea*, & pro de, *realitè scire*: quò modo 2. Sam. 11. 3. *et quasi ut* *לַיִשִׁיִּי*, hoc est, *de muliere illa*, in Vulg. *et requisivit quæ iussit mulier*. Ex Ieremi. 30. 17. *non est qui requærat* *לַיִשִׁיִּי*, id est, *de ea*: vbi Graecus *quis in te quaerit*, Lat. *non habet qui requærat in*, Sion videlicet. Illis in locis idem verbum hebraicò, quod hic. Similis est porro locutio, quæ hic occurrat, veterumque isti *persequere me s' inquirere de moy*. Ergo hoc loquendè geour prorsus est diuersum ab illo *quære animam alicuius* pro, *insidiari vitæ alicuius*, vbi verbum *לַיִשִׁיִּי* *לַיִשִׁיִּי*, quod ibi iò malam partem sumitur, & cum accusandi casu constructum, eòdem litè sit *לַיִשִׁיִּי* *לַיִשִׁיִּי*, quod in malam; aliamque obrem constructum, vt dictum. Cæterum non querebatur David de socijs exilijs, quos tunc laud paucos habebat, sed du alijs, qui poruissent ei aliquid auxilij adferre. Nam qui in eodem versabantur periculo, nihil aut parum illum poterant iuvare, & quod in illis erat, dubio procul iuvabant.

6. *Clamans ad te, Domine*, &c. Sic conpede com præcedenti: Cum humanæ operæ obsequi se offerat, *clamans* & clamò ad te solum, *ad te*. *Tu quoniam* *לַיִשִׁיִּי* *לַיִשִׁיִּי*, &c. quasi diceret, *Restat igitur vt à te vno opem tui-*

A plotem, qui solus in terris spes mea er, & vnicum asylium, ad quod possum confugere. *Quum portum aiat*, significare vult suadeli prorsus habere in te, quo nisi possit aur adiuuare, præter Der amonem ac benevolentiam, quam multò plus faciat, quàm quorumcumque amicorum, quos tamen nullor habeat, præter exilijs & calamitatis socios, ita vt solus ille super sit, qui opum & amicorum vicem supplere possit. *Inter tuum*, id est, in hac vita: quasi diceret, in hac etiam vita, vbi frequenter aliqui hominibz subsidij, præsertim si caro consulatur, opus est. Quod si quibz *terra vni-* *alium*, dictum iam copiose satis ad vers. 13. Pf. 27.

7. *Quia humilitatus, prop. attenuatus sum* &c. In hoc versu committitur tonu excidendi gratia suas miferias, & hostiom vires proponit.

8. *Educ de carcere*, hoc est ex Ezra & Kimhi, & spelunca hac, &c. Accipe in hoc latius, pro, *Educ me ex hoc exilio*, quod mihi est in hac carcere, & restitui libertati.

C. *Ad excidendum meminit tua*. Quasi diceret, non aliò ob causis peto in libertatē restitui, quàm vt te palam queam laudare, ac tibi gratias agere do salute accepta, quò omnes ad gloriā tui nominis celebrandam inuenerunt: quò pertinet *in* *ingent* in hac coronæ, (vultum enim *לַיִשִׁיִּי* *לַיִשִׁיִּי*, hoc importat) *isti*, *quoniam retribuisti mihi*: quorum verborum sensus est, quum mihi beneficium, quod rogo, dederis, tunc omnes rehgiosi homines ad me confluunt, seque meritoriarum laudū præcones adiungunt. Obseruatum aliè verbum *לַיִשִׁיִּי* *לַיִשִׁיִּי*, quod exprimitur verbo *retribuere*, significare interdum priorem cōferre beneficium. Potes accipere hic iò sua significatione, quasi dicat, quò tu me pro tua iustitia, & mea innocentia seruatis, ac in libertatē restitueris. Graecus vertit *isti* *deus meus*. De prædicto verbo videt, si vis, ad vers. 6. Pf. 13. Ex Kimhi vertendum, *tu me creuisti in istis*, &c. hoc sensu, quum mihi rependeris, neque liberaueris, gloriantur mea causa iusti, faciēti quum coronam suo capiti, ac dicent, Noone David seruatur est, quoniam in voo Deo spēs posuit: Sic ferme ille. Graecus & Lat. *לַיִשִׁיִּי* *לַיִשִׁיִּי* verterunt, ille *impium*, hic *expectat*, ex significatione verbi *לַיִשִׁיִּי* *לַיִשִׁיִּי*. Sensus haud est in commodus, iusti meam liberationem sollicitè expendant.

PSALMVS

CXLII.

CXLIII.

VERSIO

VETVS.

NOVA.

PSALMVS David, quando persequabatur eum Absalom filius eius.

Domine exaudi orationem meam: auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua: exaudi me in tua iustitia.

1 Et non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

3 Quia persequutus est inimicus animam meam: humiliatus in terra vitam meam.

4 Collocatus me in obscuris sicut mortuos seculi: & anxius est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.

5 Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis: in factis manuum tuarum meditabar.

6 Expandi manus meas ad te: anima mea sicut terra sine aqua tibi.

7 Velociter exaudi me Domine: defecit spiritus meus.

8 Non auertas faciem tuam à me: & similis ero descendenti in lacum.

9 Audiam fac mihi manè misericordiam tuam: quia in te speravi.

10 Notam fac mihi viam, in qua ambulem: quia ad te leuauit animam meam.

11 Eripe me de inimicis meis Domine, ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.

12 Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam:

SALMVS David.

Domine, audi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam: in veritate tua exaudi me, in tua iustitia.

2 Et non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

3 Quia persequutus est inimicus animam meam, attulit in terram vitam meam: collocavit me in obscuris, sicut mortuos seculi.

4 Et ^aanxius est super me spiritus meus: ^bin me turbatum est cor meum.

5 Memor fui dierum antiquorum; meditatus sum in omnibus operibus tuis: in factis manuum tuarum commentatus sum.

6 Expandi manus meas ad te: anima mea, sicut terra ^csine aqua, tibi.

7 Velociter exaudi me, Domine, defecit spiritus meus: ne abscondas faciem tuam à me, quia similis factus sum descendenti in sepulchrum.

8 Audire fac me manè misericordiam tuam, quia in te speravi: notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuavi animam meam.

9 Eripe me de inimicis meis, Domine: ^dad te confugi.

10 Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus (es) tu: spiritus tuus bonus deducat me in terram rectam.

^a desit
^b in medio
mei

^c siccitudo,

^d vel equal
se abscondit.

11 Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me: in æquitate tua educes de tribulatione animam meam.
 12 Et in misericordia tua disperdes inimicos meos, & perdes omnes qui tribulant animam meam: quoniam ego servus tuus (sum.)

propter nomen suum Domine vivificabis me, in æquitate tua.

13 Educes de tribulatione animam meam: & in misericordia tua disperdes inimicos meos.

14 Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego servus tuus sum.

COMMENTARIUS.

Asperges
 MALL

HIC Psalmus vel est cœsilem argumenti, ac procedens, quod patet Kimhi: vel, si vera est inscriptio Græcæ & Latina, in seditione & bello Abisalomis conscriptus est. Ego nihil affirmo. Insurrecta Græcæ & Latina hæc est, Psalmus David, quando persequēbatur eum Abisalom filius eius. Nihil est autem hic Psalmus aliud, quam precari, quâ expostulat hostiam crudelitatis, & sua imbecillitate, petere ab hostibus citò liberari, non sua cæssa, sed quâ magis Dei nomen adhiberi.

1. Domine, audi &c. Ordine à propolitione. In veritate tua, hoc est, pro tua fide, quæ nusquam fallere potest. In tua iustitia, quæ iustis es & æquus, & vides iustam esse meam causam, hostium aures iuvastur. Ezra vult in iustitia tua, hoc significare, ita ut conspiciatur tua iustitia. Simile esse observat illud Ps. 118. 5. exaudiat me in latitudinem, hoc est, ita ut positus fuerim in amplo & claro loco, Domine.

2. Es non intres (in venias) in iudicium &c. Sensus, Nuuc quatinus extremis malis, & periculis versor, noli, quæso, summo iure mecum agere. Si deliqui aut peccavi, ne, quæso, de me seruo tuo hoc tempore pernas suum. Nec vido rationem, quia nunc ta summa miseria sum, sed etiam quia non iustificaber (iustificaber se) in transgressu tuo omnis tuius, si omnium eius operum vis habere rationem: quoniam nimis ego! Sic ex Ezra & Kimhi.

3. Quia persequor me, ac etiam meum persequitur inimicus &c. Exponit iam causam, cur ad Deum cōsogiar, cuiusque opem imploret. Quoniam, inquit, Saul cum suis me ad necem quærit, itaque prostratus in terram vitam meam, cœqueque mem hoc obscurum antrum abdeie, ac vultu defendere, viusque me sub terram, ut insperidem inortuis fraud abemilis videri possum. In absconis quatinus ait, intelligit latera seu interiorum paritum speluncæ, in qua unâ cum suis latebat. Vide 1. Sam. 24.

4. Vel si ad Abisalom seditionem cœses referendum Psalmum, nec absconis lateras intellige, quas cum quærebatur David. Sic autem interpretatur, hoc est, eos, qui mandatu est visa excesserunt, quorum magis def-

perata resurrexerunt, corporis figurâ profusus corrupta: et qui hodie obijt, tam longè à vita abiit, quàm qui antea annos mille. Ita hic verbare sibi hyperbole, cuius similis extat Thren. 3. 6. In tenebris. (eadea vox in Fonte quæ hæc) colligant me quasi mortuus seculi.

4. Et anxietas est seu despectus &c. præ malis & periculis, in quibus versor.

5. Memori sui, seu Memori sum dierum &c. Sensus, Nuuc in tot ac tantis malis & periculis venie mihi in mentem superiorum temporum, quoniam partes nostros duritæ afflictois sæpe liberalit: atque ista præteritis temporis recordatione languentem & debilitatissimum confirmo, ne mo ipse consolator. Meditatus sum, vel me datur in omnibus operibus tuis. Sensus, Equidem ad res illas admirabiliter te tuæ temporis gestas. & egregia ac stupenda illa facinora animatus intendens, me ipse consolator hac spe, eadem te mea causâ facturum. Sic ex Kimhi. Paulò aliter Ezra hunc versum interpretatur, ad hunc modum, Memori sum dierum aliquorum, quibus me servasti.

6. Expande manum meas &c. Sensus, Expansis igitur manibus nuuc te oro: & anima mea sicut terra sine aqua, ad verb. sicut terra, (est) rebe, & quænamadmodum terra sitiens, & dum in solibus exusta pluviâ audissimè expectat, sic ego assiduè laboribus fessis tuum auxilium.

7. Velociter exaudi me, &c. Sensus, Cito auxili ser opem mox mox persequo: ne meas preces auferat: nam proxime alium à morte, simili que sum morituro. Et (pro quia) similis factus sum &c. Græcæ & Lar.

Et simile est de me proptus, & perendum mihi est, cui me respiciat. Verum *אֵלֶיךָ וְעַתָּה*, est preter tempus operis acceptum in penitentia, non fut. est Kimhi accepit in fut. eo sensu, quo mox dicitur.

3 *Audire fac me mane misericordiam tuam.* Sensus, Fac, queso, ut mane benevolum à te responsum accipiam: fac experiar etiam benignitatem: fac te, ut mihi videar tua misericordiae vocē audire. *Mane* cum alicuiuslibet Interpretatur pro matutino, tempestivè bene accipio. Fieri potest ut mane istud à Davide sit dictum, hoc nimirum sensu, Fac hodie mane tuam experiar misericordiam. *Etiam fac mihi viam* &c. Sensus, Ostende quod eam, quod fugiam ab eis qui me persequuntur.

Quia ad te levavi animam meam, hoc est, *quia in te speravi*, ut est in prelo-rite membro. Similitudo occurrat phrasin Deut. 24. 21. *Et ad illud levavi animam suam*, id est, totam spem posui in eo scilicet, prelo-rite. Item. 22. 27. *Et in terram ad quam ego levavi animam suam*, ut reverteretur illuc, id est, ad quam animo eriguntur in spem revertendi illuc, sine ad quam sperant se revertendos. Verè ad vers. 1. Ps. 85.

9 *Ad te confugi.* Hebraicè *אֶלֶיךָ אֶפְשָׁח*, *elicha elichu*, quod R. Marinos, teste Ezra, idem esse ait, arque *אֶלֶיךָ אֶפְשָׁח*, id est, in te speravi, seu ad te confugi: quo modo hinc Grecos & Lat. vertimus. Ex Kimbi vertendum, *ad (4) ad) te abscondi sevelant*, (*אֶלֶיךָ אֶפְשָׁח*),

enim *abscondere* significat hoc seculum, non detexi causam meam hominibus, quia mendacrum est salus hominis, sed tibi vi revelavi, quod hominibus celavi: ad te etiam claram. Sic fecisse ille.

10 *Dare me facere* &c. Pro salute corporis precatus est: nunc orat etiam pro aeternae salute, nimirum ut doceatur ipse Dei voluntatem, etiamque exequatur. Air enim, *Dare me facere voluntatem tuam.*

Quia Deus meus (12) tu - idèque tuam voluntatem in omnibus sequi debeo. *Spiritus tuus bonus deducat* &c. Sensus, tuæ gratiæ spiritus efficiens omnis boni deducta me in rectum iter seu recto uterere poter coim vertere in terram rectam, vel in terra recta. Ex Ezra vertendum (12) *Spiritus tuus deducat me* &c. Nonnulli ex Hebraeis, & testis est Ezra, hoc dicere volunt Davidem, quasi in medio mari positus opret prospero vento in terram perducit.

11 *Propter nomen tuum*, hoc est, non tam mea, quàm tui nominis causa, quò magis celebretur. In hoc versu sent futura pio imperavit.

12 *Quoniam ego servus tuus (13) illi* verò non: idèque tuæ est misericordiae illos perdere, ut me servas, qui tam dux ab illis paor. Severitas, quam in impios Deus exercet, pijs est misericordia. Nec suos potest Deus servare, nisi severum impijs se perbeat. Hinc dicitur Esa. 63. 4. *Dies irae ultionum in corde tua*, & annus redemptionis impijs, uti Vulg. redemptionis meo venio.

P S A L M V S

C XLIV.

CXLIII.

V E R S I O

N O V A.

V E T V S.

DAVID.

Benedictus Dominus rupes mea, qui docet manus meas ad praelium, (&) digitos meos ad bellum.

2 Misericordia mea, & *refugium meum, asylum meum, & liberator meus mihi, scutum meum, & in ipso speravi: qui subdit populum meum sub me.

3 Domine, quid (est) homo, ut cognoscas eum? filius hominis, ut reputes eum?

4 Homo halitui similis est: dies eius sicut umbra praeteriens.

5 Domine, inclina caelos tuos, & descende: tange montes, & fument.

6 Fulgura fulgur, & dissipa eos: emitte sagittas tuas, & conturba eos.

7 Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis: de manu filiorum alienorum.

8 Quorum os ^clocutum est vanitatem, & quorum dextera, dextera mendacij.

9 Deus, canticum novum cantabo tibi: in psalterio decachordo psallam tibi.

10 Qui dat salutem regibus: qui redemit David servum suum de gladio maligno.

11 Eripe me, & erue me de manu filiorum alienorum, quorum os ^clocutum est vanitatem: & quorum dextera, dextera mendacij.

PSALMVS David adversus Goliath.

Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad praelium, & digitos meos ad bellum.

2 Misericordia mea, & refugium mirum: susceptor meus, & liberator meus:

3 Protector meus, & in ipso speravi: qui subdit populum meum sub me.

4 Domine quid est homo, qui innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum?

5 Homo vanitati similis factus est: dies eius sicut umbra praeteriunt.

6 Domine inclina caelos tuos, & descende: tange montes, & fumigabunt.

7 Fulguratoruscationem, & dissipabis eos: emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.

8 Emitte manum tuam de alto, eripe me: & libera me de aquis multis, de manu filiorum alienorum.

9 Quorum os locutum est vanitatem: & dextera eorum, dextera iniquitatis.

10 Deus canticum novum cantabo tibi: in psalterio decachordo psallam tibi.

11 Qui dat salutem regibus: qui redemit David servum tuum de gladio maligno: eripe me.

12 Es erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem: & dextera eorum, dextera iniquitatis.

b. ad verb.
abam seu
aliquem.

c. sequitur

d. ad verb.
e. cum sep
alio genit.
f. sequitur

- 13 Quorum filij sicut novellae plantationes in iuventute sua.
 14 Filiae eorum composuere: euenimorate ut similitudo templi.
 15 Promptuaria eorum plena, fructantia ex hoc in illud.
 16 Oves eorum ferosae, abundantes in egressibus suis: boves eorum crassie.
 17 Non est struxina materia, neque iransusus, neque clamor in plateis eorum.
 18 Beatus dixerunt populus, cui haec sunt: beatus populus, cuius Dominus Deus eius.

- 11 Quia filij nostri sicut novellae plantationes crescunt in iuventute sua: filiae nostrae sicut anguli excelsi, instar templi.
 13 Promptuaria nostra plena, redundancia ex hoc in illud: oves nostrae patientes mille, patientes decem mille in plateis nostris.
 14 Boves nostri crassissimi non (est) ruptura, neque abortiens: neque clamor in plateis nostris.
 15 Beatus populus cui haec sunt: beatus populus cuius Dominus Deus eius.

g vel pal-
la
h vel ala-
tanea de
specum par-
tem vide
elementi m
elementi m

i vel vultu
in (st)

COMMENTARIUS.

Argumentum.

HIC Psalmus Kimhi & alij Hebraeorum valens à Davide scriptum inter initia regni, de-
ditur universis Israelitis, idcirco Philistaei, quibus eius dominus erraverat, secundu praescriptis,
ut sic dicitur 2. Sam. 5. Hinc argumentato cernuntur verba & contextus Psalmi & lectio patet, quom-
od ad duellum cum Goliath à Davide initum refringi debuit. quandoquid sit & in Graeco & in Latino
exemplari hoc haberi, Psalmus David adversus Goliath. Carmin hoc pariter inest & est. Partem autem
laudat Deus David, quod sit in bello adversus Philistaeos adversum, i. Philistaeos, quos res imperio sub-
tulerat: et eodem Deo in aliquibus adjuvatur. Partem autem, ut similes quidam, ut externi Reges, quos tam
fieri audierat arma in se movere, fuerint, a b usq, liberetur, ab eis interfecti: postea in illis gratia-
dinus.

1. Benedixit Dominus &c. Prius pars Psalmi, in qua Deum celebrat David, quod sibi in bello similitur adversus Philistaeos, ut mox dicitur, adfuerit, Israelitisque omnes imperio subiecerit. Qui dicit manus meas ad praesentem, ostendit antea cithara laudare. Vni suam hellecom postmodum in Philistaeos fuerat David expetitur, non adversus Israelitas, qui sponte se dederunt, ut videre est 2. Sam. 5. ut necesse videatur dicere post aduictos Philistaeos hoc carmen esse scriptum.

2. Misertor dicitur me, id est, Benigne ac misericorditer mecum agens, Liberor meum mihi. Mulis observat Kimhi additum ad maiorem emphasim, siquidem aut meum aut meo factus sit: aut certe Iod in מִשְׁפָּחָי mephachai, esse paragogicum, non prothomen, ut in מִשְׁפָּחָי hamephachai, Ps. 123. 5. *Supplicium meum*, hoc est, veni uer for Israelitas populares meos. Kimhi Saulem, & qui ab erat partibus habant, intelligit. Sunc tamen ex Hebraeis qui אמר, pro אמר, אמר, per eclipsin litterae מ esse voluit, & populos exponunt. Kimhi priorem interpretationem praefert: & ego, quia magis est in promptu. Est tamen hinc nota Masoretica res occurrere אמר, pro אמר, אמר, D. Hieron. quoque populus vertit.

3. Domine, quid (st) hunc, &c. Exclamatio ab admirando hoc quod ostendit Dei, quam nec expectus fuerat. *Et cognoscat eum,*

A id est, eum eius gerat, & rationem habeat. Sic Ps. 51. 8. *cognoscat in angustis animam meam.* Verde illic. Osee 13. 5. *Ego cognosce te in deserto.* Et repetit eum. Id est, de eo cogites.

4. *Non habetis simile est:* &c. Causam suam admirationis pete ab hominis fragilitate, qui instar halitus, & praeteritis vmbrae cito evanescit. Veniebat dubio procul tunc in mentem, quum haec diceret, Saulus, qui nuperrime exemplum vmbrae effugacis humanae dederat. *Halitus.* Alij communiter reddunt vanitatem. Ego מְחֵל, quod vanitatem significat, per metonymiam accipio hoc loco pro halitu, ut Esa. 57. 15. & amos 4. 1. *insuper ventus, vellet huius, id est, halitus, in Graeco uapor, in Lat. aura.* Huc consonat illud D. Iacob. c. 4. *Quasi fumus cito dissipatur superfluum ad medium patens, & denique exterminabitur.* A hoc faciunt Theod. qui vertit *dephus*, & Symon. qui *dephus*. *Non vmbra praeteritum, id est, quae cito praeterit, sole se diffundente.* Aut sicut vmbra praeteritum, hoc est, am vmbra, quae ipsa volante praeterit. Vtroque modo Kimhi. Audi hic Kasi. Salomon dixit Eccl. 7. 1. *et sicut visus in vmbra, nec quoniam vmbrae exponitur, num esset palmae vmbra, aut patiens, quae aliquando manet fixa: iam exponitur tunc pater, sicut vmbra praeteritum, hoc est, vmbrae aut volantis.*

5. *Dominus, inclina oculos tuos, &c.* Altera Psalmi pars, in qua Deum orat, ut Reges, quos scilicet tunc audebat aduersum se conspirare, profusus euerat, sequeretur. Atque hæc est propositio. Pingeretur autem in hoc & sequente versu Deum, inclinatus oculis, hoc est, nubibus, descendentem, vique tonitruorum in omnes verberantem, sic ut in furtum abeant. Quæ imagine representare vult Deum iratum, & Reges ipsos, qui inter ceteros quasi montes sunt ob suam sublimitatem, euerentem. Simile habes Pl. l. 10. Quum porro ait, *ranger mentes, & fument*, optat scilicet, ut hostes penitus excipidantur, & consumantur. Kimhi obiter per *mentes* Reges figuratè significat, qui instar montium fortes sunt.

6. *Fulgura fulgunt, &c.* Eodem pertinet hæc versus, quod præcedens. *Fulgura fulgunt.* Verbum suo omnino adhibitum in Hebraei sermonis consuetudine emphasim habet ex. gr. Ezech. 22, 27. Ierem. 23, & alibi. *Sagittæ tunc.* Per sagittas intellige fulmina, quæ sagittarum instar citò & magna vi aërent transuor.

7. *De aqua munitur.* Intelligere se per aquas multas hostes potentissimos declarat mox, addens, *de manu filiarum alienarum*, ad verb. *alieni*, hoc est, exterorum hostium.

8. *Quoniam loquutus es mihi,* seu loquutus sum mihi, dum mihi superbe minitator, sed frustra, quando mihi feci opem. Eodem pertinet posterius membrum, & *quoniam dextera, dextera mendacj*, hoc est, quoniam robur & virtus helica, qua tantopere superbiunt, illis nunciat, cõsequi faliet.

9. *Deus, canticum novum &c.* Abrumpit petitionem, interserens pollicitationem gratitudinis, non scilicet carminis cum voce, tum fidibus canendi, scriptum, ut cepit, petgat Deus defendete, nouòque iterum beneficio afficiat. De psalterio decachordo vide ad vers. 1. Pl. 33.

10. *Quæ dat salutem &c.* Secunda persona subiecta, quod non tardè sit, in Hebræa potè præsertim, in tertiam conuertitur. Exponitur autem in hoc versu, quod potissimum sit futura materia illius canticum, quod pollicetur, nimirum quod Deus regum vindex sit, & assertor, ac nominatim quod Dauid setui sui hostium gladio atque pectus sit propugnator.

11. *Eripe me, &c.* Repetitur propositio. Versus hic autem ex versibus 7. & 8. compositus est.

12. *Quoniam filij nostri &c.* Sensus, Nam res nostræ aliquin bellè se habent. ac resistunt, ut nos assertas è manibus istorum

extraneorum: benedixisti quippe fructui ventris nostri, fructui rectæ nostræ, & fructui nostrorum rumentorum. Hæc tria autem eo ordine in his versibus ponuntur, quo Deut. 28. 4. scilicet in benedictionibus, *Benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, fructus tumentorum tuarum, &c.* Ita Kimhi. *Filij nostri sicut plantule &c.* Ezra ad hoc sic habet, *Ipsi crescant in iuuentute sua sicut plantulæ.* Kimhi sic, *Quemadmodum plantulæ crescunt in loco aquoso & pingui, sic filij nostri crescunt atque augentur in iuuentute sua omni corpora, fide recta, & bonis operibus.* *Filii nostri sicut &c.* Sensus, pulchre sunt, atque eleganter statura filie nostræ, veluti anguli excelsi, hoc est, ex lapidibus excelsis, benè politis, & sculptis, *instar palmarum autem templi*, id est, sicuti esse solet palmarum. Potes accipere eam Ezra *instar palmarum*, ut sit eiusdem repetitio. *Sicut angust.* Chald. qui interpretatus est *instar angust*, id est, *splendens*, significationem *instar angust*, desumpit ex *instar angust*, quod est *splendor*. Græc. qui interpretatus est *instar angust*, id est, *splendor*, idem videntur fecisse.

13. *Præparata nostra plena omnibus rebus ad victum pertinentibus, redundantis* (alij *educantis*, id est, suppeditanis) *ex bos unius, vel ex spectu specum*, hoc est, omne genus annonæ. Ezra, Kimhi, & alij Hebræorum *instar*, pro specie exponunt ex Chaldaica lingua. Alij *instar*, recte Ezra, pro alimentis interpretantur ex teminate *instar*, quod est *alere*. Græcus & Lat. videri possunt legisse *instar*, pro *instar*. Chald. interpretatus est, *suppeditanis*, seu *suppeditantibus* *ex annis in annum*. Hunc, ut ferè solet, sequitur & Rasi. *Paruities decem milia.* Ex Ezra vitrendum in myriadas *enasturum*, nimirum oues nostræ patientes milia. *In plateis nostris.* Sensus, ita multiplicentur ut plateas ac vias compleant. Græc. & Lat. *egressus* pro plateis appellantur.

14. *Bones nostræ carni, heb. anassi, scilicet carne.* Vel *anassi*, id est, sortes, pleni, & ferè potentius onus, cum colendorum agrorum, rum trahendorum curruum. Vt quoque modo Kimhi. Ezra *anassi* explicat portantes (ducentes) plenos currus. *Nam (est) rapina*, id est, orbata. Ac sic Kimhi, qui dicitur locum citat 2. Sam. 6. 8. *ut quod rapinis Domini rapinam tu oras.* Verum non videt quid ille locus sit ad rem. Alij, ut Ezra, explicant *nam (est) rapina* in motu ciuitatis. sed mirè accommodatè ad principium versus. *Yreque (est) abstergent.* Sequor enim eos, qui hie *Yreque*, pro *absterge* accipiunt. Vide Mercurium in Thef. Pag. ad rad. *peradidit*.

Kindū exponit, neque (eff) exiens vlla anima in captiuitatem tam ex nostris hominibus, quā iumentis. Prius expositio magis colitur. Neque clamor in plateis nostris, vi fit in penuria, sed summa vbiq; letitia, vi in magna reiū omnium copia. Clamor ieiunij intellige: hūc de reuelat illud Esa. 24. 11. *Clamor (erit) super ius*, id est, propter iniquitatem, in plateis: &c. Potes explicari secundum Rabi, neque clamor in plateis nostris, id est, vox bellici tumultus, vel secundum Exram & Kunht, clamor, qualis belli tempore audiri solet, clade ab hostibus accepta.

17 *Italus populus cui haec sunt*, ad verb. cui fit illi: &c. Quod melius intelligatur hic ver-

sus, tenendum est Deum non semel in Legemnis gentes bonas Israhelites, modò ac à p̄ceptis deficerent, pollicitum esse. Ergo bonorum copia certissimum erat in isto populo diu. n. beneuolentia signum. Hinc fit, vt postquam Dauid istius temporis felicitatem descripti, hoc veluti epiphonemate & sermonem istum & Psalmum claudat, *Restat populus cui fit (eff): &c.* quod potius est ac si diceret, Beati qui profectò gentem nostram, cui tot contingunt bona: beatam illam, inquam, quae verum Deum tot bonorum auiorem possidet.

Cuius Dominus &c. id est, *cuius Deus (est)* Ps. 137. *religiosa seu Dominus*. Alium relationem hic pro more linguae reducat.

PSALMVS

CXLIV.

CXLV

VERSIO

VETVL

NOVA.

AVDATIO ipsi David.

Exaltabo te Deus meus rex: & benedicam nomini tuo in seculum & in seculū seculi.

2 Per singulos dies benedicam tibi: & laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi.

3 Magnus Dominus & laudabilis nimis: & magnitudinis eius non est finis.

4 Generatio & generatio laudabit opera tua: & potentiam tuam pronuntiabunt.

5 Magnificentiā gloriæ sanctitatis tuæ loquentur: & mirabilia tua narrabunt.

6 Et virtutum terribilium tuorum dicent: & magnitudinem tuam narrabunt.

7 Memoriam abundantiae suauitatis tuæ crastabunt: & iustitiam tuam exultabunt.

8 Misericors & misericors Dominus: patiens, & multum misericors.

AVDATIO David.

Exaltabo te, Deus meus Rex, & benedicam nomini tuo in seculum & perpetuum.

2 Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum & perpetuum.

3 Magnus Dominus, & laudabilis nimis: & magnitudinis eius non (est) finis.

4 Generatio generationi laudabit opera tua, & potentiam tuam annuntiabunt.

5 Deoerent gloriæ magnificentiae tuæ, & mirabilia tua loquar.

6 Et virtutem terribilium tuorum dicent: & magnitudinem tuam narrabo.

7 Memoriam abundantiae suauitatis tuæ crastabunt, & iustitiam tuam exultabunt.

8 Misericors & misericors Dominus: patiens, & multum benignus.

3 vale:
4 heb. mi-
sericors
5 heb. (eff)
6 magnitudinis
7 heb. fateri
8 eadem

4 heb. mi-
sericors
5 eadem

6 heb. mi-
sericors
7 eadem
8 eadem

9 ^a ² Suavis Dominus uniuerſis : & miſerationes eius ſuper omnia opera eius.

10 Conſequantur tibi Domine omnia opera tua, & ſancti tui benedicant tibi.

11 Gloriam regni tui dicant, & ^h potentiam tuam loquantur.

12 Ut noſciam faciant filijs hominum ^h potentiam tuam, & gloriam magniſcentiæ regni ^h tui.

13 Regnum tuum, regnum omnium ſeculorum, & dominatio tua in omni generatione & generatione.

14 Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & benignus in omnibus operibus ſuis.

15 ⁱ Allevat Dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes incurvatos.

16 Oculi omnium in te ſperant, & tu das illis eſcam illorum in tempore opportuno.

17 Aperis manum tuam, & ^m imple omne animal beneplacito.

18 Juſtus Dominus in omnibus vijs ſuis, & benignus in omnibus operibus ſuis.

19 ^a Propt̃ eſt Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate.

20 Voluntatem timentium ſe facit : & deprecationem eorum exaudit, & ſaluos facit eos.

21 Cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe, & omnes peccatores diſperdit.

22 ^a Laudationem Domini loquitur os meum : & benedicat omnis caro nomini ſancto eius in ſeculum & perpetuum.

9 ^a ² Suavis Dominus uniuerſis : & miſerationes eius ſuper omnia opera eius.

10 Conſequantur tibi Domine omnia opera tua : & ſancti tui benedicant tibi.

11 Gloriam regni tui dicent : & potentiam tuam loquentur.

12 Ut noſciam faciant filijs hominum potentiam tuam : & gloriam magniſcentiæ regni tui.

13 Regnum tuum regnum omnium ſeculorum : & dominatio tua in omni generatione & generationem.

14 Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis : & ſanctus in omnibus operibus ſuis.

15 Allevat Dominus omnes, qui corruunt : & erigit omnes eliſos.

16 Oculi omnium in te ſperant Domine : & tu das eſcam illorum in tempore opportuno.

17 Aperis tu manum tuam : & implet omne animal benedictione.

18 Juſtus Dominus in omnibus vijs ſuis : & ſanctus in omnibus operibus ſuis.

19 Propt̃ eſt Dominus omnibus inuocantibus eum : omnibus inuocantibus eum in veritate.

20 Voluntatem timentium ſe faciet : & deprecationem eorum exaudiet : & ſaluos faciet eos.

21 Cuſtodit Dominus omnes diligentes ſe : & omnes peccatores diſperdet.

22 Laudationem Domini loquetur os meum : & benedicat omnis caro nomini ſancto eius in ſeculum, & in ſeculum ſæculi.

COMMENTARIUS.

А. Г. Шенников

[illegible]

1. *Exaltatio*, &c. Exordium & propositio in duobus primis versibus. *In faciem & perperam*. Hocum verborum triplicem Kimhi addit expositionem. Prima est, *benedictam nominans*, quod in *alternum & perperam* perambulans est. Secunda, *benedictam a faciem* &c. hoc est, omnibus diebus vixit necesse: quantum vivam. Tertia, *Exaltatio in hoc mundo*, & *benedictam nominans* in mundo seu saeculo venturo, quod eternum est & perpetuum. Secunda explicatio triplicior est, atque ideo melior. Kimhi observat idem esse in hoc versu, & *in faciem & perperam*, quod idem Deus in nomen suum, & nomen Dei filii. Intelligatur autem vulgare nomen Dei illud, quod scribitur quidem, a nobis legitur: quodque nomen est proprium, & essentialia, cetera vero non, sed adiectiva seu nominalia, velut loquimur.

2. *Per singulas dies* (ad verbum: *In omnes dies*) *benedicti sitis*, &c. Repetitis eisdem sententiis paulum mutatis verbis: quare repetitione vehementer affectu ardensq; studiū laudandi ac celebrandi Deum exponit David.

3. Magna Domini, & c. Ordine Dei laud-
 at. Et magnitudinis nomen (1us) fuit. Heb.
 & magnitudinis nomen (1us) eius illigatio. Si-
 mile est Job 1. 9. Qui scit magni & insula-
 bilitatis, ad verbum & non (est) inefficitia.

4 *Generis generis in laudibus* &c. Etiam longa esset hominis vita, nunquam tamen posset homo attingere vel minimam partem diuinum laudum. Quare minus in carum breui uita? Quid ergo homini faciendum? Quia, uellegue Eccl. i. *generis praesentis, & generis futuri, praesentis aetatis homines, ante quam parierint, succedenti aetati nauabunt, quia ipsi oculus sui uidentur. De opera, uel illa quae celebrat ea, quae non uidentur, cum non ex uigila &c. Sic fidei Rumbi.*

1 *Discretinglona* Bee. Sensus, Nō definiam
Tomus II.

A igitur vnaquaeque ipse predicare preciosa & fortis tua facta. *Dei ari in gloria magnificet tua.* Tot synonymorum congeries valde ad amplificandum, neque est superflua, ubi de Deo agitur, cuius nimis est & infinita gloria nunquam satis conipi, nedum verbis explicari potest. *Mirabilia tua,* ad verb. *verba,* seu, *per multa munera inuocant.* Potest et verba accipi, vt sonat, vt loqui verba sibi habere sermonem. Palimpsest. Graec. & Lat. Interpretatur *legisse* 1771 *sed habere,* pro 1771 *veduisse,* 1771 & 1771 *lod.*

B 6 *Et visistam (fortunadum) terram illam*
 rum, hoc est, terrarum illarum potestatem,
 dicti, ac predicabitur generatio generationis
 apque ego magnitudinem tuam semper apud
 alios celebrabo. *Magnitudinē tuā.* Hebr.
 גְּדֻלַּתְךָ *gedulath'cher*, semitru per fod
 plur. num. notā. עֲדָרְךָ *gedulath'cher*,
 legatur numer. sing. quā, inquit Kimba,
 eum plures sint ac recipientē, (hoc est,
 apud eos qui Dei beneficia experiuntur)
 omnes tamen inquit viui sunt apud Deum
 C Ope Max. Obseruatio grammatica simul
 & Theologica. Nam Theologi docent
 apud Deum, qui actus est potus & simpli-
 cissimus, omnia esse vnum.

7 *Memoria abundantia (multitudo) futuritatis seu bonitatis tuae eleganter ad verbum figurative facta, generatio generacionis felicitate, vana est. Memoria autem non in figurative facere, esse digne memorare rem aliquam, & quidem copiose & proluxè. Nam singularem habere emphasis figurative vocabulum. Ex Ezra videntur multa bonitatis tua. Exultamus enim hoc esse, sicut illud in magna bonitatis tua, in brachio tuo magno: in cōsuetudine enim in brachio sermonis subtilis non antequam debet adici Quoniam. Verum Kimhi קִימְהוּ, vult esse substantivum, non adiectivum. Satis de grāmāzais, pax ferebat quia in illa dē sensum*

Ff

8 *Miseratur & misericors* &c. Hoc & quod est in sequente versu dictura est scilicet generatio generationi: id est quod hic mutatur secundam personam in eternam: quamquam potest hoc à Davide dictum accipi. Kimhi sic explicat hunc versum, *Miseratur*, quia miseretur hominum, usque largitur necessitatibus, & *miseratur*, quia coram deum miseretur, usque peccata condonat, eòque à rebus noxijs, variisque fortunæ casibus defendit: *patet seu lenius tra.*, quia aliquandiu fert scelerator, necin eos statim animaduertit, & *multam benignas*, ad verb. *magnus misericordia seu benignitas*, quia magis ac magis, & longè supra merita, hominibus se benignum præbet. Sic fert ille.

9 *Smeas (Bene) J' Damians universis.* Etiam bestijs, iumentis, & auibur bonum est, eorumque miseretur. Quod exemplum par est hominem imitari, neque animam tota destrueret, nisi neccisarius ei ego, aut ad depellendas noxas & damna quæ nobis inferunt. Sic Kimhi, qui refert hoc historiam, fuisse Rabinum, *Sanctam* cognomine, qui simul monuisset, ne parius multas eum sordibus domus auferet, sed eas sines in fundamentis versari: quod diceret, & *miserationes eius super omnia operum.* Scio, & hoc fuit Satorcorum dogma, nulli nobis efficui esse beatus, nec vniuersi societatis. Sed non proboramen ut in bestias quis seneret, nisi utilitatis, neccisariis, securitatis, oblectationis etiam, aut alteras conuincit causas, præsertim in eas, quarum opera viuunt, & quæ nobis aliquot usus præstant. Nunquam dixisset aliquot hominum spirituum, Prou. 12.

10. *Non est talis iumentorum suorum unius:* hoc est, eorum gerit iumentorum suorum. Optime R. Hai in carcere quod interpretatur *Eruditionem in bestias*, cecinit.

וְיָרֶם תַּעֲשֶׂה לָךְ אֶת בְּלִאֲחָךְ
וְאֵת צִיִּיךָ רָעָה נֶפֶשׁ בְּחַיִּיךָ
hoc est, *Et antequam facias opus tuum, & quod tibi necessarium est, pacis animam iumentis tuis.* Et *miserationes eius* &c. Repetur pro more eadem sententia, quasi diceretur, *miserationes eius non erga homines solum, verum etiam erga omnia opera & creaturas eius elucere.* Distinguenus omnia quæ sunt, & nihil eorum quæ fecit: nec enim odiens aliquid constituita fecit. Et quomodo posset aliquid permanere, nisi ipso veller: aut quod ab illo vocatum non esset, conseruaretur: Sicut quæ postea in hoc membrum se interpretentur, quasi Deum misericordia omnibus alijs eius operibus superior dicatur. Sed neque ita interpretatio prior membro admodum conuenit, neque cum Græca vers. quæ habet *וְאֵת צִיִּיךָ רָעָה נֶפֶשׁ בְּחַיִּיךָ*, non *וְאֵת צִיִּיךָ רָעָה נֶפֶשׁ בְּחַיִּיךָ*, vel *וְאֵת צִיִּיךָ רָעָה נֶפֶשׁ בְּחַיִּיךָ*.

11 *Confitentur tibi* &c. Sensus, Cum ita res habeat, debent omnia, quæcunque sunt, etiam rationis expertia, celebrare te, hoc est, homines ipsos, quia ipsa per se non possunt, ad te celebrandum inuitare: sed præsertim hoc munus est aliorum, qui te potest sanctè venerant & colunt. Verba in hoc & seq. vers. alij per præsentem Induc. exponunt.

12 *Gloriam regni tui* &c. Sic coleretur, Tui illi faciunt ac pij cultores regni tui deus, tuamque potentiam prædicant, te videlicet omnium esse regem, & quidem gloriosum & potentem: quod exterius homines, qui te laudant nunc, ipsi instruant; atque hoc spectat sequens versus.

13 *Tuum, tu.* In Fonte utrobique citat, per coallagen personæ familiarem potest hebraice præsertim. Sed ea à Græco & Lat. optime est correpta, quod nos sequimur sumis, ne tam subita enallage latior aures forte offenderet.

14 *Regnum tuum, regnum* &c. Non solum, inquit David, illustre est & viribus insignis regnum tuum, sed hoc habet præsertim, quod cum hominibus regna morte ipsa finiuntur saltem, tuum æternum duret.

15 *Fidelis Dominus* &c. Etiam hic versus deest in Hebræo & Chaldaeo, non dubitauimus tamen meæ versionij inferere. Namque mihi prolixius uenisse sit ex Hebræo textu aliquo casu excidisse, aut ab Hebræis de doctura sublatum. Literarum enim ordo postulat, ut hie sive sit qui incipiat à littera 3. It, quatenus licet ex versionibus Græca, Latina, Arabica, Syriaca etiam, coniecturam facere. Sic habuit, וְאֵת צִיִּיךָ רָעָה נֶפֶשׁ בְּחַיִּיךָ. Huius sententiæ plana est, Deū fideliter præstare quod promissit, imò facere benignè, & supra quam promissit, hoc enim significat, & *benignus in omnibus operibus suis.* Denique uerū, ubi Græce *Ime*, Latine *suus*, quæ uerbo 18. ubi etiam legitur hoc possetur membrum, est וְאֵת צִיִּיךָ, quæ vox benignum sonat.

16 *Aduenit, prop. Sufficit Damians omnes qui torquent, seu omnes cadentes*, &c. Sensus, Omnes eos, qui tam ruunt ac labant, sustinet, ne cadant: eos autem qui iam occiderunt, erigit. Vult significare eandem hac metaphora Deum rebus aduersis afflictis erigere, & laborantibus succurrere, quando capere nouit.

17 *Oculi omnium* &c. Explicus est hic versus iam ad uers. 27. Pl. 104.

18 *Aperit manum tuam*, &c. Simile est Pl. mox cit. uers. 28. *Imple (emphaticè) omne animal benedictis, seu, uoluntate*, hoc est, vnumquodque iuxta eius uoluntatē ac desideria, & prout fert cuiusque natura, quam

ille optimè nouit, qui uenerit eternum natiuitate auctore. Vide ad vers. 17. Psal. 104. Etia hoc explicat, quantum sapiens est. Verum Kimhi priorè modo. Concinnata est in hoc uersu imago, quò pingitur Deus quasi paternifamiliar uiuere in animantium genibus largitur cibum distribuens, ac velunde manu prebens.

18. *Insuper Danthos &c.* Plana est sententia, Deus, quicquid agit in gubernando hoc mundo, iustum se probat: in omnibus, & erga omnes iustum se ostendit, ius & benignum, dum plur concedit, quàm pollicetur se aut debet, acque hoc significatur potiori memoria. Kimhi restringit hanc uersum, ac eodemque ad præcedentem, (in unis apertè quidem, nam latius pater haud dubie,) quasi Deum dicatur iustus, quòd ex iusto & æquo suam singulis animantibus tribuat cibum. Etenim, inquit, quòdam animalia sunt, quæ ex rapto uiuunt, & aliarum animantium caribus vescuntur, ex gr. felles, leones, uis, iardi & alia, ac sic aurum quoddam sine rapaces: nihilominus istud uerbo iustus est à Deo. Paucis interiectis pergit, Atque hæc magna contritio est inter Sapientes: quidam enim affirmant, quoniam felis murem rapit, & leo ouem, aut aliud animal, pernam esse rapti animalis, à Deo Opt. Max. Ac iorta hoc inueni, inquit, apud Rabbim seu Magistrum nostrum *maime*, Rabbir lochanan seu Ioannem, quum uulset me iugum ad captandos piscem mare se immergere, exclamasse, *uideris tam alijus multa*: quidam uerò censent neque murem, neque pernam conuenire omnibus animantium generibus, præterquam uis homini. Vcium non, inquit, dicimus reliquis animantibus generibus mercedem & pernam esse hominis causâ, propterea quòd legitur Gen. 9. 5.

Quicumque erit in carnibus uestram requirit, de manu uestra requiritur sanguis eius. Et Habac. 2. 17. *Uastitatem metrum seu perdam feratim* (hoc est, vastitas seu perdam feratim & illata à feris) *emittet eis &c.* Nagat Pernam aut mercedem in bestiam non cadit. Genes. 2. quidem citatur hoc referre odus uideatur ad legem hanc posita, Exo. 21. 31. *Si ferum autem iniqui uis affert, (sermo perit), & regna filius argenti domus datus, hoc uero lapidum appropinquat.* Sed lex illa lata est non tam in pernam bestie, quæ sensu caret, & rationis est expertis, quàm in exemplum, ut doceretur homines, quareis Dominus abhorret atque execrat eum humani sanguinis effusionem, propter quod non tantum quidam & mente carentibus animantibus parci uult. Locus uerò ille Ha-

Ac hac quid aliud significat, quàm vastitatem, quom facit feræ rapiendo, eandem amare in illarum perniciem hominibus? Atque hanc istius loci expolitionem docuit me ipse Kimhi, Commentarij in Habacuc, ex R. Iona. Deinde per *feram* ferri homines figurare ibi possunt intelligi, & intelligit ipse Kimhi. Sed conatur Kimhi probare suam sententiam, cadere nimirum mercedem seu præmium in bestias, ex eo quòd cum immundorum animantium primogenita Domino uiuimè esse consecranda, soli asinorum primogeniti ex omnibus animantibus immundis non consecranda Domino esse quidem, sed tamen permutandi ac redimendioue, vel, heredo, ut constat ex lege Exo. 13. 13. & 34. 20. nimirum, quia, ut ipse confirmat ex suis Rabbis, spolia & prædæ illi adlectum, quum illi Aegypto excederent argento & auro Aegyptiorum onusti, asini potassent. Non possum facere quò hic exclamem cum Poëta, *resonant tremit amicit.* Non quæio quæ illius legis in iusto: nec fortasse opus est quætere. Multæ extant eiusmodi leges, quarum rationes petes Denim sunt, qui blas culic, & ab hominibus profusi ignotantur. Ridiculum omnino quòd idem Kimhi præterea adnotat ex suis Rabbis, legem esse, scilicet Exo. 32. 31. quæ carnem à bestiis raptam edere prohibetur Israelitis, sed eam iubentur prociacere, quòd non muerit seu non mouerit linguam suam eam, hoc est, non allaturit cuiquam Israelitarum, ut dicitur Exo. 22. 7. Tandem collatij loco addit Kimhi aliam esse opinationem, sed quæ non sit scribenda. Vnam prouiderit. Habemus profectò, quòd asinum uideremus, quando quæ hæcenus anulus tam sunt in opia. Præter morem suum sanè fecit Kimhi, qui natis non solet delectari, sensu literalis & historico planè additus, idèoque dignus est Christiani detest operam. Ignosce, si hic prolixior fui: necesse fuit: quòd istas Rabbitorum sententias, uel potius ineptias, quando res ferebant, ibi laudicarem ac refutarem.

19. *prope (est), hoc est, statim adest.* Domini animantibus inuicantibus eum, quicumque, & ex quacumque genere fuit, sed omnes duntaxat, qui inuicant eum in ueritate, hoc est, ut explicat Kimhi, pari corde, atque ore, nec tentandi ei quò, ut Extra exponit. Non sperant igitur se exaudiendos, quibugur Dei honorant, cum eor eorum longè ab eo sit. Quomodo enim illi Dominus propinquat esse perest, à quo ipsi sponte se subducunt ac remouent? Multi petunt, & non accipiunt, eò quòd malè præstare, ut in concupiscentijs suis infundant.

20 *Voluntatem timentium se fecit: &c.* A Nam qui eum timent ac vereorur, inuocant in veritate, atque idcirco digni sunt quos exaudiat, quorumque voluntati satisfaciatur. Quid? Deū sine timentium se voluntatem semper facit? Ita, si quod petuerit ac volunt, fieri expediat, & secundum voluntatem Dei est. Tam erga misericorditer non exaudiscuntur infiri, quā misericorditer exaudiuntur. Quid enim infirmo sit utile, magis nouit medicus quā agrotus.

Deprecationem. Voluntatem enim dixit pro honorum consequendorum desiderio: nunc deprecationem, *dixit* ait, quæ clamorem eorum, qui aduersis rebus premituntur, significat. Idcirco subiungit, *& saluos facis eos*, emipique ex malis, & ærumnis, si expedire iudicet: semper enim adhibenda hæc exceptio.

21 *Custodit Dominus omnes diligenter se.* Quos dixit timentes Deum, timore nimirum

filiali, eos nunc appellat diligentes Deum.

Et omnes peccatores disperdit, ubi ultionis tempus apperijt, nec amplius eorum scelera ferre potest. Antithesis est prioris membri.

22 *Laudationem (Laudem) Domini laque-
tratis meum: &c.* Epiphonema, & conclusio totius Psalmi, respondens initio. Et prior quidem membro ipsa propositio repetitur. Cū inquit, tot causæ laudandi Deum suppetant, nunquam ego desinam Deum laudibus extollere: & verò opco, atque hortor omnes mortales, ut sacrosanctum eius nomen perpetuo celebrent. *Omnia caro*, id est ex Kimbri, omnes homines solum, non item cetera viuenna inferiora. Extra exponit, *omnia caro*, quæ apta est benedicere. Sic obseruat Kimbri Euam dei matrem cunctorum viuencium, Gen. 3. 20. Regulam hanc quidam ponit, Carus vocabulum, ubi cumque sine adlectione vsurpatur, ad homines tantum referri.

PSALMVS

CXLVI.

CXLV.

V E R S I O

NOVA.

VETVS.

LLELVIA.

Lauda anima mea
Dominum.

1 Laudabo Dominum in vita mea: psallam Deo meo quamdiu fuero.

3 Nolite confidere in principibus: in filio hominis, ² in quo non (est) salus.

4 Exit spiritus eius, reuertitur in terram suam: in illa die percutunt cogitationes eius.

5 Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius: spes eius in Domino Deo ipsius.

6 Qui fecit caelum & terram, mare & omnia quæ in eis (sunt): qui custodit veritatem in ⁷ sæculum.

LLELVIA, Aggei, & Zacharia.

Lauda anima mea
Dominum, laudabo
Dominum in vita mea:

psallam Deo meo quamdiu fuero.

2 Nolite confidere in principibus: in filijs hominum, in quibus non est salus.

3 Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

4 Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in Domino Deo ipsius: qui fecit caelum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt.

5 Qui custodit veritatem in sæculum,

facit iudicium iniuriarum patientibus :
dat escam esurientibus.

6 Dominus solus compeditos. Do-
minus illuminat cecos.

7 Dominus erigit cecos, Dominus di-
ligit iustos.

8 Dominus custodit aduenas, pupi-
llum & viduam suscipies : & vias pec-
catorum disperdes.

9 Regnabit Dominus in secula,
Deus tuus Sion in generationem &
generationem.

7 Qui facit iudicium iniuriarum
patientibus, dat escam esurienti-
bus : Dominus solus compeditos.

8 Dominus illuminat cecos ; Do-
minus erigit incuratos : Dominus
diligit iustos.

9 Dominus custodit aduenas, pu-
pillum & viduam ^d suscipit : & ^{d, sustinet}
vias peccatorum peruerit.

10 Regnabit Dominus in seculum,
Deus tuus Sion, in generatio-
nem. Alleluia.

COMMENTARIUS.

AVGUSTINUS.
SERM.

SERPSIT hac carmine excitat David ad celebrandas Dei laudes, in quo non homines, sed be-
neficio velut fiducia ponere debent, quippe quae condidit omnia, solusque nihil non potest edere, ne
peremptus est tenacissimus, quo opem ad se confugientibus praestitum est : qui una reddidit omnia, ut per se
familicos pesser, et apertum vinctus erigit, cecis oculos restituit, cecis lassos erigit, cecis complectitur,
aduenas tector, pupillum & viduam cum curam gerit, cunctaque scelera cunctos & confusa
erudit : cuius domus regnum sempiternum futurum est, non licet aliorum regum, quorum potestas
morte finitur, adeo frustra in alleluia collectur. Et summa est haec Psalmi.

1 Landa anima mea &c. Propositio in hoc A
& sequente versu.

2 Noli considerare &c. Affirmatorius &
probarius David, siue quisque est autor
huius carminis in Deo solum fiduciam esse
reponendam, (quae ceteris propositioibus)
breuiter antea debetur omnes, ut ne vel
ipsis principibus fidant, qui quantum pro-
cipies, & in principibus facti, nihilominus
mortalis sunt, & que mortalibus prognati,
qui neque se, neque ipsos adeo seruare
possunt, nisi forte Dei, cuius vnus est sa-
lutar, nunc ac voluntate. Ergo, dicet aliqua,
non licet vnquam in homine sperare. La-
cet, multo radix sper, ut loquuntur He-
braei, in Deo figatur, nec à Domino re-
cedat cor. Quo modo ipsius Dei verbis ait
Ieremias cap. 17. 5. Male dixit homo, qui
confidit in homine, & ponit carnem brachium
suum, & à Domino recedit cor eius. Felix
homo, in Fonte ^{Dei} additum, hoc est,
natus & educatus hominis, ut alius saepe ob-
seruaram. In quo, seu in me (est) so-
lus, ut quencumque queat seruare vel, ut sci-
psius possit seruare. Posteriore modo Ezia,
priori Kimhi: ego vtroque inodo, sic, est
non (est) solus, ut scipsium, medium alios
posuit seruare.

4 Ego speraui in eis filij hominis &c.
Innegis istorum verborum praecedentis

versus, in quoniam (est) solus, quasi diceret,
Et quomodo homo sibi aut alijs salutare ad-
ferre possit, cum egressus illo mundo, anima
è corpore, reuertatur ipse in terram suam,
vnde erat, omneque illius cogitationes, &
consilia saepe in medio cursu assumpanitur,
atque euascent. Reuertatur, non spiri-
tus, sed ille filius hominis. Vnde cum ver-
bum ^{Dei} erige, id est, exi, in Heb. sit fixum,
gen. ut conueniat cum nomine ^{Dei} reuer-
te, id est, spiritus, quod plerumque est form.
gen. verbunt ^{Dei} reuertere, hoc est, reuer-
tur, est mascul. Likud muti vsus est admo-
nere, ne breu locus forte, ut huius seculi in-
genia sunt, errorem obliueret : qui ex il-
lo Eccl. 12. 7. Et reuertatur pulvis in ter-
ram, quemadmodum erat, & spiritus re-
uertetur ad Deum, qui dedit illam, explicandus est.

5 Beatus, cuius Deus &c. Ratio propositio-
nis. Iure merito, inquit, extollendus
ac celebrandus à me Dominus, eo quo spei
qui ponit, is demum felix est censendus.
Aptè & in loco dicit Deus Iacob, ille scilicet
Deus fortis & potens, (in Fontem esse
et) qui vna fuit spes patriarchae Iacob,
dum à paterna domo exularet : quippe qui
secutus ipsum esse iussit illi verbis, Et
exceget eum, & custodiet eum quomodo per-
rexit, &c. Gen. 28. 15.

humiliat autem peccatores usque ad terram.

7 Precinuit Domino in confessione: psallite Deo nostro in cithara.

8 Qui operit celum nubibus: & parat terræ pluuiam.

9 Qui producit in montibus fenum, & herbam seruiunt hominibus.

10 Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis cornuorum inuocantibus eum.

11 Non in fortitudine equi voluntatem habuit: nec in tibys viri beneplacitum erit illi.

12 Beneplacitum est Domino super timens eum: & in eis, qui sperant super misericordia eius.

13 *Psalmus CXLVII* Lauda Ierusalem Dominum: lauda Deum tuum Sion.

14 Quoniam confortauit seras portarum tuarum: benedixit filiis tuis in te.

15 Qui posuit fines tuos pacem: & adipe frumenti satiat te.

16 Qui emisit eloquium suum terræ: velociter currit sermo eius.

17 Qui dat niuem sicut lanam: niuem sicut cinerem spargit.

18 Mitiit crystallum suum sicut bucellas: ante faciem frigoris eius quis sustinebit?

19 Emitte verbum suum, & liquefaciet ea: stabit spiritus eius, & fluens aquæ.

20 Qui annuntiat verbum suum Iacob: iustitias & iudicia sua Israel.

21 Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis. Alleluia.

humiliat (autem) peccatores usque ad ierusalem.

7 Precinuit Domino in confessione: psallite Deo nostro in cithara:

8 Qui operit celum nubibus, qui parat terræ pluuiam: qui ¹producit ²in montibus herbam.

9 Qui dat iumentis escam ipsorum, pullis cornuorum ³inuocantibus (eum.)

³ ad verb.
inuocantibus,
sicut dicunt.

10 Non in fortitudine equi voluntatem habet, nec in tibys viri beneplacitum est ei.

11 Beneplacitum est Domino super timentes eum, in eis qui sperant super misericordia eius.

12 Lauda Ierusalem Dominum: lauda Deum tuum Sion.

13 Quoniam ⁴confortauit ⁵velles ⁶portarum tuarum: benedixit filiis tuis in medio tui.

14 Qui posuit fines tuos pacem: adipe frumenti satiat te.

15 Qui emisit eloquium suum terræ: velociter currit sermo eius.

16 Qui dat niuem sicut lanam: pruinam sicut cinerem spargit.

17 Proiecit glaciem suam sicut bucellas: ante faciem frigoris eius quis ⁷sustinebit?

⁷ sicut

18 Emitte verbum suum, & liquefaciet ea: ⁸stabit spiritus eius, ⁹fluens ¹⁰aquæ.

⁹ vel fluens
sicut ueni
tem suum.

19 Annuntiat ¹¹verbum suum Iacob, statuta sua & iudicia sua Israel.

¹¹ in uerbis

20 Non fecit taliter omni nationi: & ¹²iudicia sua non manifestauit eis. Alleluia.

¹² ad verb.
iudicia sua
manifestauit
eis.

COMMENTARIUS.

Argenta-
rum

EST hoc quoque *terminus interpretamentum*, Dei laudes continens multas ex argumentis hinc inde desumptas. Suaeque autem versus secundas, redolens Hierosolymam & Babylonem caputis, est compositum, & quomodo tam unum illis esset à vicinis gentibus, postea ac immo esset restituit, ut ex versu 13. & 14. constare possit.

1. *Laudate Dominum.* Propositio, cui subiacet iterum ita ratio, quae multis argumentis hinc inde peritis postea confirmatur, atque amplificatur. *Quoniam tantum repetere praebent &c.*

2. *Aedificans Ierusalem &c.* Quoniam Israelitas praesertim compellabatur, idcirco proponit iuxta beneficium ad solos illos spectans, quod dnm. scilicet aduersantibus omnibus vicinis gentibus, Deo adiuuante, imò extruente, urbs Hierosolyma, quae à Nabuchodonosore fuerat diruta atque euerſa, tandem sit instantata, redderet à Babylonia caputis. *Cogitant.* In Fonte verbum est fur. temp. pro praet. vialis sepe in Psalmis: quod ut asserem, facit versus 3. pars prior. ex qua manifestè patet Neemae temporibus, aut post illius tempora edum esse hoc carmen, quemadmodum ad illum versum observabitur.

3. *Qui sanat &c.* Hic versus referendus videtur ad praecedentem. *Qui sanat rantes corde.* Perinde ac si diceret, Miseros illos exules collegit Dominus, ut scilicet qui mederi solet animi & corporis doloribus: nam sequitur, & *alligat dolores*, id est, plagas, *coram.* quae phrasia à Chirurgo est sumpta, qui vulnere fasces ligant. Huc refer illud Esa. 61. 1. *ut alligarem contritus corde*, in Graeco & Lat. *ut mederer contritus corde.* Neque illud Iob 5. 18. *Quia ipse vulnerat, & alligat*, pro quo Lat. *medetur.*

4. *Numerat numerum &c.* Ecce aliud argumentum diuinae laudis ab ipso Dei scieat petendum: quod numerum tam maiorem, quam minimum stellarum numerum ad vnguem teneat, ita ut eas omnes omnino sciat appellare. Potest & hic versus ad secundum referri, quasi diceret, Potuit Deus facit hunc iode dispersos Israelitas congregare, quem nullus fugit, adeo ut stellas vniuersas suo superiore orbe dispersas nullo negotio numeret, vel ipsas nominatum ciens. Kimhi Theologum hile, & Astrologum ager. Audiamus illum. Ecce, inquit, consensuunt Astrologi omnes stellas numero censuile & nonaginta octo. Si ita est, cur hic dicitur? *Qui numerat numerum stellarum.* Ad hoc, Esa. 40. 26. legimus, *quid edo in numerum calculum caelum.* Deus ipse

Abraham Patriarchae dicebat, Gen. 15. 5. *Sospice nunc caelum, & numera stellas, si poter.* Et Baldad Sathires, Iob 25. 3. *Nunquid est numerus multum (extremus) eius?* Sapienter princeps (vide ut mulos mulum scilicet) Rabbi Abraham filius R. Chaias dicit, maiores stellas, quae nullum terre lumen praebent, esse multas, nec illas videri, multoque minus numerari, & in summam earum posse, neque esse conditas, ut loquantur, sed ut certis docuerentur solum, iuxta illud Gen. 1. 16. *Et praefecerunt (dominantur) dies ac nocti.* Est illis quoque, quae sub oculis cadunt, una interdu videntur stella, eum sint plures, ob ingentem scilicet illud spatium, quod oculos & stellarum interiacet.

5. *Magnus Dominus noster, &c.* Alio sequeoibus versibus celebrandi Deum argumenta proponit. Kimhi autem sic habet ad huc versum, Rex immortalis, cui multar incumbunt gubernandae prouinciae, quarum pluraque procul distant, tanto muneri vix par esse potest. Si enim vicinas prouincias bene & feliciter regit, non item remotiores, quia illi aut vires deficiunt, aut prudentia. Ac Dominus noster vniuersum mundum nullo uogoso, & recte quidem gubernat, quia & vixit illi & prudentia est: nam *maius (est) & multas virtute*, & *intelligentia* seu *sapientia* (in dandi casu) *non habet (est) numerus*, hoc est, recum, quatum ille habet prudentiam atque intelligentiam, nullus est numerus: de prudentia

6. *Qui creauit mare, &c.* Hic versus referendus videtur ad praecedentem. *Qui creauit mare, &c.* Perinde ac si diceret, Miseros illos exules collegit Dominus, ut scilicet qui mederi solet animi & corporis doloribus: nam sequitur, & *alligat dolores*, id est, plagas, *coram.* quae phrasia à Chirurgo est sumpta, qui vulnere fasces ligant. Huc refer illud Esa. 61. 1. *ut alligarem contritus corde*, in Graeco & Lat. *ut mederer contritus corde.* Neque illud Iob 5. 18. *Quia ipse vulnerat, & alligat*, pro quo Lat. *medetur.*

cum non dicitur numerus: nam prudentia seu intelligentia est de specie seu categoria qualitatibus: numerus vero de categoria quantitatis: ideoque necesse est ad prædictum modum hoc accipere. At verbū sapientia seu intelligentia propriè dicitur intelligi: ac sic Eia. 40. 18. *non (cū) intelligitur sapientia tua.* Secus fere ille.

6 *Suspirat* (prop. *Subleuat*) *mansuetos*, seu *humiles* aut *afflictos* &c. Secus, *Etiā autem magnus est*, & multæ virtutis, prospicit tamen super mansuetos, humiles, & afflictos, eosque subleuat humiles vero ac denique peccatores sustinentes visque ad terram.

7 *Prædicat* ore *Domino* &c. Iteratur propositio, & alia adferuntur argumenta. *Prædicat in confessione*, seu, *laude*, seu, *gratiarum actione*. Obserua pro *Prædicat* tu Foute esse *Urgens*, quod reddi potest *Respondet*, (respondere enim prout & prope id significat verbum *Urgens*, & inde *exere*, vel potius cantum alterum exerpere, seu *ekermicare*) elargiri & commodo seu suā, quod dicitur, Vestrum est Deo, qui tanta in vos contulit beneficia, parem, quod in vobis est, gratiam referre, atque eius in vos voluntati verbis saltem & grati animi testificatione respondere.

8 *Que spiritus salum* &c. In Sacris litteris frequenter, tamquam Det insignie opus, prædicatur pluvia. Elphas Job 5. 9. postquam dixisset, *que facit magna & confutabiles, mirabilia ubique, numera.* subiicit verbum. *Quæda pluvia superfaciem terræ, &c.* Eius autem eiusdem Job 37. 6. *Quia nunc dicit, Esto (super) terram, & imbris pluvia, hoc est, tenuissimum imbrē & imbre pluviosū fortitudinis sua, id est, impetuoso imbre.* Igitur celebrauit Det argumentum hoc loco, ut aliis in Psalmis, ponam pluviam, quippe cuius beneficio, si repellitur est, hoc autem à Deo est solo, iurantibus visus paratur, quod peruenit sequens versiculus. *In montibus,*

siccis aliquando & aridis, & qui annuibus nulla arte irrigari possunt. In Græc. & Lat. est aliquod id præter Fontem adiectum est autem ex versu 24. Ps. 104.

9 *Dat timentes* &c. Timentes ū meminit, quibus deest ministris paradi visus. *Pulvis corruum iumentorum*, sup. cum ex versu 3. cap. 39. Job, qui hinc profus germanos est, *Quis præparat curruum suum, seu ipsum, quando pulvis clauis ad Deum, vapantes, id quid in habent cibos?* Quæritur Hebræi cur pullum, um corruum mentio fiat potissimum. Hinc adferte sollicitationem, quod 11. statim veniunt sunt, & parentibus deferantur, qui filios, quippe albos, pro suis non agnoscant. Oniteo quod Rati ē Veteribus

finis Rabbini addit, tuos ē stercoreibus natus muscas aut vermes (nam *וְעָרָא* *intus-fusca*, quod significet, ambiguit) in eorum os diuina regere providentia, se se ingerere. Ista vera sunt, neque, in medio relinquere. Certè aliquid oportet esse, quod sententia ex libro Job allata locum dedit. Plinius oco longe abest ab Hebræi, qui in natur. historia obliuiofos esse cornos scribit, & plerumque maxime ad micos suos reuocet: sed quadam ratione inchoatque paratur hæc congerere ad suos micos, que vermes possint creare: ex quibus reliqui eorum pulli aliorum iuratum. *Ad censetur*, id quod fortasse magis est in promptu, synecdochicè ex corat vniuersum volnerum genus esse intelligendum.

10 *Non infortitudinē* &c. Summa linus & sequentis versus, Deum non delectari uce fauere ipsi hominibus, qui sunt veribus aurunt, sed ipsi & religiosi, qui & ipsa uolunt, & à sola eorum clementia pendere volunt. Vide simile Ps. 39. versu 6. & sequentibus. In hoc quoque uerbi nō solum sententia, maxime delectari Deum equi fortitudue: ipse enim est, cuius bene seio contingit equo fortitudo: ac sic Deus ipsi Job aiebat, cap. 39. 22. *Quidquid prædixit equo fortitudinem?* quasi diceret, quemadmodum ipse præbat: sed vult dicere, non delectare un hominem, qui equi robori fidet, neque eo, qui cunum velocitate sperat posse se ebello aut aliquo alio periculo seruare: quo sensu dixit Amos Propheeta cap. 2. 15. *& velox pedibus suis non saluabitur, & asinus qui non saluabit animam suam.* Sic ferè Kunth explicat hunc versum.

11 *In eis qui sperant in misericordia eius,* uon in fortitudine equi, neque in sua. *Lauda Ierusalem* &c. Græc. & Lat. hoc loco diuidunt Psalmum, ita ut duo sint illi Psalmi, qui Hebræi & ipsi D. Hieron. unus est. Contrungas, vel diuidas per me licet: quoniam & facile quod hic dicitur, corroborate possunt cum præcedentibus, & specie quoque pro nouo Psalmo accipit, & noua adhortatione, eiusdem tamen argumētum cum superiore adhortatione.

Lauda Ierusalem &c. Terzū repetitur propositio, vel, si nouus est Psalmus, ipsa est propositio, qua per apostrophē compellat atque hortatur urbem Hierosolymam, hoc est, ipsos cives Hierosolymitanos. *Lauda Deum tuum Sion.* Idem repetitur. Nam Sion, vtriusque pro Hierosolyma ponitur synecdochicè: *Quemadmodum constant (roborent) vestes portantes in iram aduersus externos hostes.* Ex his verbis maxime editum cunctis hoc

carmen Neemix temporibus, aut post Neemix tempora. Primus enim Neemias natus est post exilium, unde docet caput Neemix tertium. *Benedixit filijs &c.* Hoc, & quod dicitur in sequente versu ad tempora Neemix referri potest, quando satis pacata & tuta Israëlitarum Respublica, cum domi, cum foris, præsertim in superiora tempora inspicerebatur. *Benedixit filijs tuis*, hoc est, civibus tuis, qui murum in modum murorum & opibus augentur, & bene ac fortunatè vivunt: hæc enim omnia importat *benedicens* verbum. *Tuis*, hoc est, intra murorum tuorum

14 *Quæ pax fuit tuis pacem*, hoc est, Qui longe tuos hostes accevit, ita ut de domi, & foris late sine pacata omnia. Pacum est verbi mœnibus ac portis bene esse munitam, & magno civium numero, quod firmum est civitatis munimentum: pacum est hoc, loquam, si forte turber hostis. Ideo commodum versu præcedenti hoc subiunxit de pace ab extero. *Adipe frumenti &c.* En effectus pacis, de qua sermo fuit in præcedentibus membris. *Adipem frumenti*, ad verb. *truncum* dixit, pro pingui, medulloso, atque adeo optimo tritico. Quæquid optimum est in suo genere, id Sacris litteris vocant adipem. Num. 18. 12. *Omnem adipem* (Vulg. medullam) *olis, & conentem adipem olei*, &c. Deut. 32. 14. *com adipem renam*, id est, granorum, tritice. Ps. 37. 17. *Et effluat oleum de domo tua adipem frumenti*.

15 *Quæcunctis eloquium suum* &c. En autem aliud celebritatis Dei argumentum ex eo ductum, quod statim atque aliquid in terris fieri Deus præcipit, vno momento, & quàm eeleritè eum mandatum, quod opus est, perficitur, & perficitur illico: id quod exemplis in tribus sequentibus versibus confirmat. Malo hunc versum sic accipere generaliter, quàm cum Kimhi per Dei eloquium & verbum pluviam interpretatur, quæ Dei verbo, id est, nutu & voluntate fiat: est enim hoc coactum. *Emitte sermoneum seu eloquium suum* igitur alius est aliud, quàm, educit, impetrat. *Veluciter*, vel potius *velacitè*, seu *eeleritè*: nam est libere *עָרֵב עָרֵב* *ad libere*, quod plus significat quàm *עָרֵב עָרֵב* *libere*, simplicitet, ve observat Mercerus in Thes. Pagn. ad *ad lib.* Aliquis existimare posset *ad libere*, simplicitet verendum, & exponendum ad celum, hoc est, *eeleriter*, ut *ad lib.* tantum sit pro *libere*, quemadmodum Deut. 4. 30. Pagninus hic accepit particulam *ad lib.* in altera significatione docet, sed non sapienti, ut videtur.

16 *Quæ datus nomen fuit lanam*. Tibi exponat Chaldee, *Quæ datus nomen candidam fuit*

lanam. Addendum ex Kimhi *fuit lanam candidam*. It dicit simile ex Esa. 1. 18. *Si fuerint rubra quasi vernacula, velut lana, alba scilicet, erant*. Non potuit eie poeta nobiliter candorem nuius melius confectere, quàm eum candida lana, quæ nihil in terra candidior. Potest & nix cum lana obstantem conferri. Ad rem est quod Enlathur, quemadmodum ad hunc locum obstat Agellur, Episcopus Accentrosit, testatur, suis in Dionysium commentariis, profanos etiam auctores pro nixe *lanam*, hoc est, *lanam* agnam dixisse. Mihi videor posse eodem modo exponere ad istum modum: *Quæ datus nomen fuit lanam*: quippe quæ trilem aduerit frigoris vim sese defendit, sicut qui lana hyeme operatus est. *Prænam seu gela fuit nomen* &c. prænam enim quasi cinere solum minutatim confectum hyeme videtur. Huc refer illud Dei ad Job cap. 38. 22. *De tunc tunc exordatur gela, & prænam sale quis egredietur?*

17 *Prænam glaciis suum* &c. Per glaciem post multos inaeperum intelligendam celestem glaciem grandinem, quæ frustularem in terram dicitur: id quod de glaciæ dici mihi potest. *Prænam*. Verbum hoc grandini aptum, ut quæ magna vi in terram fertur. De nixe vi superaretur *lanam* verbum, quod dandi actio, ut quæ leuore motu perficitur, nix, cuius descensus leuior est, opime conueniat: prænam autem seu gela *spargere* de vocabulo tribuitur, siquidem prænam reuerit in terram spargatur: grandini *prænam* verbum commodè admodum adhibet. Atque hoc verbum est, quod, ut alia exerceamus, admonuit.

Glaciem suam. Græc. & Lat. *crystallum suum*. Crystallus aliud nomen est quàm glaciæ & gelu vehementius concretum. *Ante faciem frigoris sui*, pro, coram frigore eius, quæ sustinetur seu statit? Sensus, Deur incedum frigoris tantum terris inuicet, nix ut homine exire domum, atque suos exercere possint, & se se ipse agnoscit se in sua iustia abdere. Kimhi ad hoc accommodat cap. 37. Job versum 7. & 8. qui, meo iudicio, de pluvia vehementiore, quæ bestias & homines elatus tenet, potius intelligendi sunt: quin quam ad præfens iustitiam tamen haud ineptè accommodari possunt. *Glaciem suam* aut, necnon *frigoris sui*, & utrumque Deo tribuit, ut ea ostendat Dei nutu, non temere & casu fieri, & gubernari. Quo modo Eliu Job 37. 10. *Flans Deus contritus gela*, &c. Pauld aliter illic in Fonte. Idem iudicium de aëre, & pruina, quæ à Deo sunt, & gubernantur, nempe ut in bouem hominem cedant, aut in deminutionem & pacem. Verè Eliu iam

nominatus est. cap. versu 12. & sequente, *Ipsi quoque (nubes) per circuitus voluntaria-
chitis tunc (Dei), versificati illa, omnia nimirum,
qua preceptis illius super faciem orbis in
terram. Sicut in flagellum. Sicut propter terram
suam, sine propter misericordiam existeret facti
iam. In Vulg. paulo aliter, sed eodem
fetine sensu, Quo (nubes) infranti per circuitum,
quocumque eas voluntas gubernantis
duxerit, ad omne quod precepit illis super
faciem orbis terrarum. Sicut in una tribu. (WJW
sclerit, flagellum & tribum significat) sicut
in terra sua, sine eo quocumque loco misericordia
sua eis differens transire.*

18 *Emitte verbum suum, &c. Repetendus est huius versiculi sensus ex preceden-
tibus duobus versiculis. Deus est, qui
nivem, pruam, grandinem, & conglaci-
claras aquas in retas demittit, & roscum,
ubi visum est, inducit atque exierit ven-
to, aut pluvia, ea in aquas fluentes dissolvit.
Emitte verbum suum, id est, Edic-
cet ac iubet. Chald. interpretatus est,
Emitte Eorum calorem suum. Kimhi exponit
calorem solis, aut pluviam. Eodem semper
redit res. *Stabile spiritus eius, vel flatus
facit ventum suum.* Rasi Occidentalem
ventum intelligit. Verba sunt temporis pro
presenti habent in hoc versu elegantie
aliquid & venustatis.*

19 *Annuntiat verbum suum &c. Epilogus
ad beneficium spirituali, & quod ad solos*

*Israëlitas spectet: quod ipsi solis Deus sua
erediderit eloquia, ipsi solis Legem & Pro-
phetas tradiderit, ipsi solis loqui digna-
tur sit: eorum, ut verba Apostoli usur-
pem, sit adeptus filium, & gloria, & se-
flamentum, & legatum, & aliquem, & pro-
missa.*

Ad Rom. 9.

20 *Non fecit taliter omni natione. id est,
Nulla cum gente sub caelo sic egi, ut honeste
ac pie vivendi leges ei prescriberet. Illud
Israelitarum singulare privilegium
est, legem habere non ab homine, sed à
Deo latam, atque adeo Deum ipsum le-
gislatorem. Interroga enim nunc de diis
antiquis, qui fuerunt ante te, à diis quo
creavit Deus hominem super terram, & ab
extremo cali usque ad extremum cali, sit an
falsa est aliquando huiusmodi res, aut un-
quam audita tale: Nonquid audires (Lat.
Fecit audires) populus vocem Dei loquentis de
medio ignis, sicut in audisti, &c. Deut. 4.
vers. 32. & 33. Et tradita sunt &c. Idem
repetitur. Ad verb. & iudicia, illa scribitur,
de quibus in superiore versu, non ta-
guntur ea vilia gentes natio. Graeci &
Lat. voces non respexerunt, sed sensum,
& commodè vertebant. Ac fortasse pro
WJW scilicet, taguntur ea, legatur
WJW traditum, sicut fecit eis, fut. He-
pbil pro præt. Sic & Chaldeus videtur
legisse, qui interpretatus est, & iudicia non
sine fecit eis.*

PSALMVS

CXLVIII.

CXLVIII.

VERSIO

NOVA.

VETVL

LLELVIA.

Laudate Dominum
de cælis: laudate
eum in excelsis.

1. Laudate eum omnes
angeli eius: laudate eum omnes
exercitus eius.

3. Laudate eum sol & luna: laudate
eum omnes stellæ luminis.

4. Laudate eum cæli cælorum, &
aquæ, quæ super cælum sunt.

5. Laudent nomen Domini: quia
ipse mandauit, & creata sunt.

6. Et statuit ea in æternum, in per-
petuum: statutum posuit, & non
preteribit.

7. Laudate Dominum de terra: dra-
cones, & omnes abyssi.

8. Ignis & grando, nix & vapor:
spiritus ^a procellarum faciens ver-
bum eius:

9. Montes & omnes colles: arbor
fructifera, & omnes cedri:

10. Bestiæ, & vniuersa pectora: re-
ptilia, & volucres pennarum:

11. Reges terræ, & omnes populi:
principes, & omnes iudices terræ.

12. Iuuenes, & etiam virgines: se-
nes cum iunioribus:

13. Laudent nomen Domini: quia
exaltatum (est) nomen eius solius:
gloria eius super terram & cælum.

14. Et exaltauit cornu ^b populi sui:
^c hymnus omnibus ^d sanctis eius, fi-
lius Israel, populo ^e appropinquanti
illi. Alleluia.

^a biberi p.
^b pectus dicitur
^c laus
^d p.
^e c. d. v. b.
propterea
dicitur.

LLELVIA.

Laudate Dominum
de cælis: laudate eum in
excelsis.

1. Laudate eum omnes
angeli eius: laudate eum omnes
exercitus eius.

3. Laudate eum sol & luna: laudate
eum omnes stellæ, & lumen.

4. Laudate eum cæli cælorum: & aquæ
omnes, quæ super cælum sunt, laudent
nomen Domini.

5. Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse
mandauit, & creata sunt.

6. Statuit ea in æternum, & in sæ-
culum sæculi: præceptum posuit, &
non preteribit.

7. Laudate Dominum de terra, dra-
cones, & omnes abyssi:

8. Ignis, grando, nix, glaciæ, spiritus
procellarum: quæ faciunt verbum eius.

9. Montes, & omnes colles: ligna fru-
ctifera, & omnes cedri.

10. Bistia, & vniuersa pectora: ser-
penes, & volucres pinnate:

11. Reges terræ, & omnes populi: prin-
cipes, & omnes iudices terræ.

12. Iuuenes, & virgines: senes cum
iunioribus laudent nomen Domini:

13. Quia exaltatum est nomen eius
solius:

14. Confessio eius super cælum & ter-
ram: & exaltauit cornu populi sui.

15. Hymnus omnibus sanctis eius: fi-
lius Israel, populo appropinquanti
sibi. Alleluia.

COMMENTARIVS.

COMMENTARIUS.

Argu-
notum. **A** *Piber hinc cernitur omnia, quae sunt tam in mundo superiore, quam inferius aut*
causantur. De laude hinc dicitur. Ita autem sunt haec carmen distributa, ut eas pri-
mus creaturas, quae in caelo sunt, ad versum usque 7. deinde quae in terra & circa ter-
ram, compeller. Haec incipit quidam annotavit hinc Psalmi istum titulum praefigi pos-
se, Physica Christiana.

1. *Laudate Dominum &c.* Propositio est, Abus vinci nos patiamini.

Omnia creaturae laudate Dominum. Po-
tea sit distilatio: ac ptinam caelestia, de-
inde terrestria nominantur. *Laudate Domi-*
nium de caelo. *Laudate* quoniam ait, inquit
Kimbi, non percipi, sed vult dicere, De-
cet vos laudate. *De caelo, in excelsis* quoniam
dicit, videtur hoc sentire, & caeli Deum
laudate quoniamque in caelis estis, Cdm
enim supremum locum in sermone natura
obtinuit, equum est, ut alibi ebucomi-
bus in predicandis Dei laudibus, qui vos in
isto dignitate gradu collocavit, praecet.

2. *Omnes angeli &c.* Caelestia nomina-
tu in genere: & speciatim nunc ea locup
enumerat, ac primo loco quidem ipso
angelos omnium creaturarum, etiam ce-
lestium, nobilissimas atque excellentissi-
mas creaturas, quae ideo in hoc officio
celebrandi Deum debeant alie praecae.
Omnes exercituum. Angelos sic nominat,
(nam ad illos hoc testrango propter praecae-
dens membrum) omnem sciunt illum
exercitum caeli, quem Dominus sedenti
super solium suum assistentem & dexte
& & sinistra vidu Michaz, 1. Reg. 12. 19.

3. *Laudate eum sol &c.* Nominat duo illa
magna luminaria, ac postea reliqua quae
que placent, quos *stellae luminis* vocat,
quoniam terrae magis locantur, quam stel-
lae quae in octava sphaera existunt, quod
terris propterea sint. Sic Kimbi, *Rati stel-*
lae luminis stellae nobis exponit. Porro
in hoc verso est ptolopopetia, ut & in ali-
quot ex sequentibus verlibus, ne quis for-
tasse potest subscibere Davidem, aut
alium quentis hinc carminis auctorem,
eorum sententiae, qui existimant corpora
caelestia vivere, & ratione esse praedita. Lau-
dantur Deum sol & luna, laudant plane-
tae, atque eiusmodi & non intelligenti-
um modo, sed etiam sensu expertes quod
visu pulchritudine & vicine homines
ad laudandum Deum impellunt. Taciti
sunt, sed assidui, atque indefessae divinae
potentiae praecones, ac laudatores. Hoc
nobis identidem veniunt mentem me hic,
quod plerisque hominibus modis igno-
vis connotat, & creaturae rationis experti.

4. *Laudate eum caeli colorum, &c.* Audi hic
Kimbi, quod ego dicis, ceteri nihil habeo.
Sunt inquit, ex Sapientibus nostris, qui ex-
ponant *caeli colorum*, seu, *caeli colorum*, *caeli*
colorum enim est quemadmodum na-
pae apud Latinos (supremum colorum)
quemadmodum dicitur *Res regum*. Ac in
illorum sententia erit illud incorporeum,
quod supremum dicitur gradu, non loco,
est quo mundus animatum. Iste autem,
& aquae, quae super caelo sunt, erit de aqua
incorporea intelligendum, locum scilicet
formatum, ex quo exeunt alie formae: ac
de ea etiam similiter accipiendum illud Gen.
1. 7. *Ab aqua quae erant* supra firmamen-
tum. Pergit. Est et alie, (Exeam, credo in-
telligit) qui dicit *caelum caeli* esse infra cae-
los, esseque sphaeram ignis, quae vicina est
orbilunae: *caeli* autem nihil esse aliud quam
aeris, qui eplum vocatur, ex. gc. Gen. 1. 20,
& volante (quod) velut in superficie fir-
mamenti (expansionis) caeli: at vero aquae
quae super caelum sunt, esse *caeli* *caeli*
caeli *hakkerech*, id est, *sphaeram frige-*
ram, quam alij vocant *caeli* *caeli* *caeli*
hakkerech, id est, *sphaeram pluviae* (fri-
gidam nimirum aetiae regionem, ubi gi-
gnunt pluvia) intersphaeram ignis, & ac-
cerem nobis proximam medium: & hunc
extremum locum esse, ad quem possunt
nubes pertingere. Sed Philosophi nova
sententia. Nam affirmant inter hoc & oc-
them luor orbis esse perier aerem & ignem
naturale. Si ita est, dicendum aquae quae su-
per caelum sunt, esse formam aetiarum, lo-
cum illum vltimum scilicet in aere, quod no-
bes possunt attingere, ubi ex in aquae re-
solvuntur, ac postea natura sua in terram
decedunt: non quod illic aliud sit corpus,
quam aer, nisi distilatum qualitate. Ac de
illo loco intelligendum, *& aquae quae super*
caeli (sunt.) Haec Kimbi. Sui qui
Chrysalium seu aqueum, quod vocant,
caelum per aquae quae super caeli (sunt,) &
per caelum caeli ipsum Empyreum intelli-
gat: quae expositio optime quadraret, si
de aquo illo caelo coulatet: nam ut qui
sint aquae super caelestes, nemo ambigit.

Caeli 20m
per ex
caeli
de quae.

D

debet, *ut in eis*, sic vbi, & quoniam sunt, valde est incertum. Ego mihi videor per *celos colorum* seu *celum coloris* (est enim, ut iam observatum, nomen hebraicum quoniam admodum latum *nuptis*) posse intelligere orbem seu sphaeram celestem omnes, quae dicuntur *celum coloris*, vel *color colorum*, (quidem vox hebraica est numeri multitudinis) quasi tu diceres celos illos excellentissimos, inquit aëter, quod *celum*, vel, *celi* nominatur, sublimes. Iuxta hanc expositionem recte fluit postea membrum, *Et aqua qua super celos*, seu, *celum*, hoc est, aërem, (sunt.)

6 *Laudant nomen Domini*: &c. Summarum omnia caelestia complectitur, secundum peritiam maiorem in terram, additque rationem desumptam à potentia Dei verbo creatis. *Laudant nomen Domini* omnia illa haec sunt commemorata, & illum creatorem suum potentissimum agnoscant: quod significat sequens membrum, *quia ipse mandavit*, hoc est secundum Ezram, decrevit vel voluit, &c. Verba illa *laudant nomen Domini*, ut Grego & Lat. peruenit ad precedentem versum: haec autem, *quia ipse dixit*, & *facta sunt*, ex versu 9. psal. 33. propter Fontem addita sunt, ne videlicet, parte relictis, brevis esset hic versus.

6 *Et statum ea* &c. non enim illa se habent, sicuti haec inferiora, quorum singularia percurrunt, & corrumpuntur, manentibus inueterabilibus: superiora enim illa & quoad vniuersalia & quoad individua manent ac praeterita statum de legem vnicuique eorum imperium initio creationis, quae percurreret iniquitas, sed inuoluntate persistit, eodem semper ordine. *Et non praeteribit statum illud*. Potest tamen exponi, & non praeteribit illud statum, illam legem eorum aliquid. Vt quomodo Extra.

7 *Laudate Dominum de terra*. A caelo ad terram descendit. Facite, inquit, ut de terra personet vox vestra in Dei laudem, & quae degit de celsis in terris. *Dracones*, & *omnes abyssi*. Obseruat Kimhi ordinem sequonem creationis prius aquae, & in his degentes dracones & cetos compellare, quam aridam. Ex arida autem & aquis vnus globus efficitur. Idcirco has cum illa coniungit.

8 *Ignis & grandis*, &c. Ea mox recenset, quae conueniunt in aere, sed rament à terra originem ducunt, fulmen scilicet, quod ignem appellat, grandinem, niuem, & exhalationem, quam fumum nominat, quae omnia à terra nasci aperte demonstrat Phisicet. *Ignis* Fulmen interpretatur Extra & Kimhi. Post fulmen grandinem nominat, quae est ex causa frigida, cum il-

A lud ex calida. Sic enim quae frigida est, *summam* subiungit, quo Extra & Kimhi voluit significat exhalationem calidam & siccam, & terra ascendentem instar fumum.

Spiritus procellarum, hoc est, turbo vehemens; quo synecdochice omnes alii ventorum species significatur. Ventos porro Philosophi & siccioribus terrae exhalationibus procreant vulgo docent. Quom addit *faciem ventum eam*, docere vult non temere & casu ventos excitari, coarctare & diluere et arbores, domos, frangere naues,

B aliaque eiusmodi mala & damna mortalibus impositare, sed Dei iura & voluntate. Quo sensu legitur psal. 107. 25. *Et dixit, & flare fecit spiritum procella*, & *exaltant fluctus eam*. Ibidem, versu 29. *Statuit procellam in silentium*, &c. Ezech. 13. 13. *Propterea hoc dicit Dominus Deus*, *Et erumpere faciam spiritum tempestatum* seu *procellarum in ira mea*: & *imber inundans in furor meo erit*, & *lapides grandinis in ira in consumptionem*. Quibus ex locis, aliisque similibus apparet manifeste Deum ventos, imbres, grandines, & reliquas eiusmodi, prout vultum est, moderari. Quod igitur de vento peculiariter dixit, idem & de fulgure, grandine, nix & exhalatione dictum accipere debet.

9 *Mouet* &c. Nunc compellat ea, quae in ipsa terra, & ad terram solam pertinet. Quom dixit, & *omnes cedro*, compellit vult vna specie, eaque praecipua, omnes arbores, quae fructum non ferunt.

10 *Bestia & vniuersa* &c. Vegetabilibus, quorum in posteriore membro mox praecedenti versum meminimus, subiicit animalia, ac primò irrationalia, syluestria & domestica animalia, &c. Syluestria dico & domestica animalia: nam quando *Asinus*, & *capra*, & *herbena*, coniungitur, ut hoc loco, illud sciam, hoc verò domesticum animal significat.

et *Reget terra*, & *omnes* &c. Postremò homines compellat, & quid omnes conditiones, aetates & sexus, ne forte offer aliquis, qui huius officij immunem se putaret. Postremo, roquam, loco homines nominat, seruato, ut apparet, ordine creationis: homo enim vltimus animalium creatus est. Inter homines autem prius loco Reges appellat, ut qui suis populis exemplo praere debeant: & adducto mox subiectis, & *omnes populi*, qui regibus praerit: deinde principes & magistratus peculiariter nominant.

12 *Et tuam virginem*. Viri facit Kimhi in voce *eam*, quam de industria Poetam vult usurpasse, quod virgines ornando

corpori tantum studeant. Sed fallium. **Arians**) *populi sui*, hebr. *populo suo*: &c. Non virginum modò, sed etiam matronarum hæc cura, quæ amantibus vi placeant, & virorum oculos ad libidinentem sollicitant, auro, gemmis se ornant, furore eiusmodi rebus mulieribus malis expoliunt, cunctis contorquent, & quibus artibus possunt, pulchritudinem adinuicem, atque, vi ille duabus, *dum molantur, dum conantur, amicus est*: cum ea sit præcipua virginum laus castitatis, ut Christo placere: matronarum verò sibi & maritis, ut instantibus & Christo placeant. Decretum est Apostoli i. Timoth. 2. ut mulieres cum verecundia & sobrietate ornentur, non in totius corporis, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosas: sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. *Sensit amantibus*: ut cum hi per pietatem Deum, ut patet, laudant adhuc non possint, ab illis doceantur.

13. *Laudant nomen Domini* omnes illi inferiori huius mundi creaturæ: perinde ac si diceret, inquit Kimbi, Qui sunt mente & ratione præditi, laudem suam de aliarum creaturarum nomine. *Quia exaltatum est* &c. Ratio prioris membri ab ipsam Dei maiestate petita.

14. *Et exaltatur, corpus* (Chaldaicus glo.

Sensit, Et hæc materia diuina laudis, quod Deus suum populum è servitute toties liberatum ad tantam precantiam, tantumque dignitatis fastigium euegit sed illud argumentum ad Israelitas potissimum spectat, & huc hymnus seu laus convenit omnibus sanctis seu pijs eius, adhiuc, hoc est, iis qui ipsam sanctè ac pie colunt. Alij verò miserationibus eius, passivè, hoc est, iis qui ab eo amantur & misericorditer foventur. Quos intellegat, exprimit postea, dum ait, *filii Israel*, &c. *Populi Israel*, hoc est, Israelitis. *Populo appropinquanti tui*, hoc est, eius cultui adducto. Ad verbum legitur, *populo propinquum tui*, quod exponi potest passivè, populo cui ille est propinquus, ex illo Deuter. 4. 7. *Quia enim est gens tam magna, cui sunt dii propinqui*, hoc est, qui præsto adfuit in afflictionibus, sicut Dominus noster adest cunctis afflictionibus nostris: Chaldaicus & Kimbi priore acceperunt modo, postiora Ezra, qui simile profert ex Deut. 33. v. 8. *ubi* *in filiis chafisbecha*, hoc est, *in misericordia tua*, passivè, qui à te scilicet amatur ac misericorditer fovetur.

P S A L M V S

CXLIX.

CXLIX.

V E R S I O

NOVA.

VETVS.

^{149.}
LLELUIA. Cantate
Domino canticū no-
uum: laus eius in ^a ec-
clesia ^b sanctorum.

^a Letetur Israel in
eo qui fecit eum: filij Sion exul-
tent in Rege suo.

³ Laudent nomen eius in choro: in
tympano & cithara psallant ei.

^a Quia beneplacitum est Domino
in populo suo: ^a exaltabit ^a man-
fuetos in salute.

⁵ Exultabunt ^a sancti in gloria:
letabuntur in cubilibus suis.

⁶ Exaltationes Dei in gutture eo-
rum, & gladij ancipites in ^a manibus
eorum:

⁷ ^b Ad faciendam vindictam in
nationibus, increpationes in popu-
lis:

⁸ Ad alligandos Reges eorum in
compedibus, & nobiles eorum in
^a maoicis ferreis:

⁹ Ad faciendum in ^a eis iudicium
scriptum: gloria hæc (erit) omnium
^a sanctorum eius. Alleluia.

Lleluia, Cantate Domino
canticum novum: laus eius
in ecclesia sanctorum.

² Letetur Israel in eo, qui fecit
eum: & filij Sion exultent in rege
suo.

³ Laudent nomen eius in choro: in
tympano & psalterio psallant ei.

⁴ Quia beneplacitum est Domino in
populo suo: & exaltabit mansuetos in
salutem.

⁵ Exultabunt sancti in gloria: let-
tabuntur in cubilibus suis.

⁶ Exaltationes Dei in gutture eo-
rum: & gladij ancipites in manibus
eorum:

⁷ Ad faciendam vindictam in na-
tionibus, increpationes in populo.

⁸ Ad alligandos reges eorum in com-
pedibus: & nobiles eorum in maoicis fer-
reis.

⁹ Ut faciant in eis iudicium conscri-
ptum: gloria hæc est omnibus sanctis
eius.

COMMENTARIUS.

Argo-
mentū.

Videtur hic Psalmus, cuius author quis sit, incertum, ad intra regni Davidici referendus, quem consilium rebus, & culis Dei iustitiam, inciperet Hebraei bene sperare: namque post subactam Sionis arcem, id quod perspicui indicat versus 1. *para* pesserat, quem plus plásque promoueret Dauid, & in dies maior fieret, sicuti narratur, 2. Sam. 5. Ad hoc argumentum omnia conveniunt huius carminis verba.

1 *Cantate Domino* &c. Primi tres versus habent propositionem. *Cantate Domino* canticum *nonum* pro tota novis beneficiis, quibus nos affecit. Vide simile ps. 33. 3. & 96. 1. Alii explicant *canticum novum*, canticum magnum, minime vulgare: quo modo Poeta, *Pellio & ipse fecit nova carmina*. *Lext eum* celebravi, audiam in ecclesia seu intra sanctam, seu priorem, hoc est, Israelitarum, qui sancti & p. colunt Deum, ut verso postremo psalmi precedentis. *Pet sanctos*, quos intelligat, explicat in sequente versu. Ceterum qui sancti seu sanctorum Ecclesia vel coetus dicatur vide ad versum. psal. 21.

2 *Lextur Israel* &c. Nihil in hoc versu notandum, nisi ubi videmus, in eo qui fecit eum, seu in factore suo, hebriae ad verbum legi, in *facturibus suis*, in numero multitudinis pro singulari, boona ergo, sicuti observat Kimhi, qui simile profert ex Job 35. 10. *Phis est Deus qui fecit me seu factor meus*, ad verbum *factores mei*? Idem censens fixa & alij. Genes. in veritate Hebraica assumat apertum esse mysterium S. T. inhiatis. Sed de hac ac adeas, si voles, appendicem nostram ad syntaxin hebraicam Card. Bellarmini, quae extat in eiusdem Institut. hebriae. Quae potest quid intelligendum in hoc versu per factorem, num factor seu creator absolute, oom factor secundum quid, hoc est, exempt. graui, autor salutis, & pacis, & boorum dator: quo sensu 1. Sam. 12. 6. dicunt, *Dammur qui fecit Moysen & Aaron*. Parum istam, siue hoc, siue illo modo accipiat haec loca, quoniam malum posteriore: quia magis est ad argumentum. *Pely* (male filius in quibusdam exemplaribus latius) *Sion*, hoc est, Sion, elegans & sequente hebraico, cui simile habent Galili loquendi geous, *les enfans d' Orleans*. Quippe *pely* nomen ciuium, & locolas significat virum nominatum. Sionem peculiariter nominavit autem psalmi, quod inter cate-

102 Israelitas primatum & dignitatem quodam obtineant propter Sionem, ut praeogatiuum, quod iam cum ibi esset regia Davidi sedes: vnde ciuias David dicebatur 2. Sam. 5. *Exultent in Rege suo* Deo vel, ut ego quidem arbitror, Danide, quasi diceretur, exultet ac triumphet Sion, ciues se habere talem regem, à Deo palam constitutum, sua non temere Sion nominantem, quippe apud quos degeret Rex David.

3 *Laudent* Israel ac Sion *nomen eius Domini*, à quo scilicet talem habent regem, sub quo haud dubie florebit ac mirum in modum amplificabitur ea publica.

4 *Quia beneplacitum est* &c. Ratio propositionis. Deceat praefertim Israel laudibus extolletis, quod dicitur, quippe quos in peculiarem populum selegit, magis quam cetera populi delectavit, eoque deinceps victoriis ornatus sit. *Mansuetus* seu humilis, vel potius affluens quom aut, significare vult oppressos vel acrios olim varia bellis, & cladibus.

5 *Exultabunt sancti* &c. Sequentes versus nihil aliud sum quam exegesis praecedentis versus. Hanc autem sententiam habet hic versus, Deinceps Israelitae gloriose triumphabunt, & secuti suis in lectis dormiant, aliusque fruente pace.

6 *Exultationes Dei* &c. Ratio praecedentis versus, perinde ac si diceretur, Deinceps enim laudando Dei potentiam deque ea gloritando, & praecipuum primum aduersus hostes telum est fiducia in Deo & diis armis, quae significantur *gladiis ancipitibus* seu *duarum acierum*, scilicet peragando, viscignitur *foedus gentibus*, eorumque Reges & proceres caenis ferreis vincula trahent, ut in sequentibus versibus dicitur. *In quatore an*, quia vox d. gurnura per inuicem exit, ac *quore* in hoc sermo perfectus. Aut in *gurnura* aut, & significet aliorum vociferationem & gurgure prorumpentem, quae maiorem scilicet fiduciam arguit: ac sic Isa. 58. 1.

clama in gutture, hoc est, summa & alta A

voco.

7 *Ad faciendam seu Faciendo* (scilicet alia,

quæ sequuntur, verba) *vindictam* &c.

His verbis describitur, nec sine hyper-

bolis, quæ haud raris sunt in Sacris lite-

ris, victoriæ illæ, quas ex tot Gentibus

David obtinuit, regni finibus ad Euphra-

tem usque prolixis, tom demum im-

pleta promissione Abraham dicta. Qui

volet integram illarum victoriarum histo-

riam legere, adeat præfatum 2. Sam. ca-

put octauum. *Vindictam, interpretationes*

est, quoniam illi scilicet Davidem, aut

Israelitas pœni lacefferant.

8 *Ad alios Reges* &c. Hoc videtur

hyperbolicè à Poeta dictum. Nihil enim

simile in tota Davidis historia legere est.

Iodem, quod facilius miseras, in quibus

randi agunt, fallant, hæc & eiusmodi ad

tempora Melior, quem quotidie ac frustra

expectant, pertinere sibi perscudent, quao-

do, ut ipsi quidem sperant, totius orbis

domini, principes ac Reges ipsos in compe-

ditibus sunt habituri, & quasi quadrupes,

si opus aut lobitum fuerit, construari,

Ridiculi, qui vix famulos, quibus impe-

rent, habentes, Regibus ipsis ditam ser-

uitatem, & pistrinum, ubi molant, sicut

fortis ferat, non diu sibi superbi quæsi stut-

idè minuantur. Scilicet miseri terrenum

Christi regnum imaginantur, nescientes

non esse illud ex hoc mundo,

9 *Ad faciendum in eo, seu, in eis indi-*

cium scriptum, hoc est, sumendo de iis

omnibus supplicium, de quo scriptum est

Deut. 32. 41. *Si aueris fulgorem acciem) gla-*

di mei, & eripueris iudicium manus meas,

reddam ultionem heptibus meis, &c. Versu

43. *Laudate Gentis populum eius, quia san-*

guinem servorum suorum vindicavit: & vin-

dictam retribuit hostibus suis, & propitius

erit terræ suæ, populo suæ. Gloria hæc

(est) &c. Epiphonema. Atque hæc, in-

quit, erit gloria omnium Israelitarum.

P S A L M V S

CL

CL

V E R S I O

NOVA.

VETUS.

LLELUIA. Laudate Do-
minum in ^a sancto eius:
laudate eum in firmamen-
to virtutis eius.

Laudate eum in ^b virtutibus eius:
laudate eum secundum multitudi-
nem magnitudinis eius.

Laudate eum in ^c sono rubæ:
laudate eum in ^d psalterio & ci-
thara.

Laudate eum in tympano, &
choro ^e laudate eum in ^f chordis,
& organo.

Lleluia. Laudate Dominum
in sanctis eius: laudate eum
in firmamento virtutis eius.

Laudate eum in virtutibus eius: lau-
date eum secundum multitudinem ma-
gnitudinis eius.

Laudate eum in sono sube: lauda-
te eum in psalterio, & cithara.

Laudate eum in tympano, & choro:
laudate eum in chordis, & organo.

5 Laudate eum in cymbalis bene sonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis spiritus laudet Dominum. Alleluia.

5 Laudate eum in cymbalis bene sonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis.

6 Omnis spiritus laudet Dominum. Alleluia.

COMMENTARIUS.

Argu-
mentum.

Hic psalmus, quo Psalterium liber clauditur, atque obsequatur, adhortatio est ad celebrandam Dei sanctitatem & potentiam in omnibus instrumentorum musicorum generibus. Nam in hoc brevissimo carmine decem musica instrumenta nominantur. Probabile est autem hanc adhortationem peculiariter directam ad Levitas, quorum erat officii instrumenta psallere. Unde etiam apparet hoc carmen Levitas sibi morem iucunditatis soluti. Mirra id quod observat Kimhi, in hoc psalmo tredecim laudandi vocem usurpari respectu attributorum tredecim, quibus Deus mundum gubernat. Illa attributa non recenser.

1 Laudate Dominum &c. R. Moses, &c. A
sic Ezra, per sanctum seu sanctitatem Dei
celum intelligit, similiter & per firmamen-
tum virtutis seu fortitudinis eius
quo sensu dicitur psal. 68. 35. super Israel
magnificatus eius, & virtus eius in calu.
R. Iudas Levites, eodem teste, sic ex-
ponit, Laudate Deum, qui est in sancto
suo, hoc est, adyto & templo, & in fir-
mamento virtutis suae, hoc est, Arcæ.
Kimhi per sanctum Dei intelligit vultum mun-
dum amatum, ut ipse loquitur, hoc
est, celum Emptum; per firmamen-
tum autem virtutis eius supremam ac no-
nam sphaeram, & in eam omnem mundum,
siquidem illa arcet & continet universa;
proptereaque addit virtutis eius: siquidem
in ipsa Dei Opt. Max. potentia maximè
conspiciatur. Existimo non absistere, &
fortasse simpliciter, si prius membrum ex-
plicet, Laudate Dominum in sanctitate
eius, hoc est, propter sanctitatem eius,
Dominum videlicet, qui solus per se est
sanctus, & cui vni cetera omnia, quod
sancta sint, acceptum referre debent. Ad
hanc expositionem quadrabit sequens
membrum, ubi sermo de potestate, ut sit
sonitus, Laudate Deum cum oblatione, in
tu ob potentiam, quæ in firmamento seu
celo præsertim elucet. Facto tamen tuum
iudicium. Græc. & Lat. vererunt in san-
ctis; D. Hieron. in sanctis; Aquila & iano-
pulus; Symon. & ἁγίων. Sept. Exo. 15. 11.
in hebraeo magnificus ὁ ἁγίων baxxodeseb,
in sanctitate, (eodem vox quæ hic) ver-
terunt & ἁγίων, in sanctis, in neu-

tro genere scilicet; ubi Lat. in san-
ctitat.

2 Secundum multitudinem &c. hoc est,
multum cum laudare, quemadmodum
multum magnos est. Ezra.

3 In suis tuba: &c. Recenset nunc va-
ria istius temporis instrumenta musica,
quorum plerique hodie ignorantur. Ἰσ
sophar. hoc est, tubam cornem quam
nominat, intelligi etiam, uti observat
Kimhi, מִצְפָּחַת חַסְפָּסִים, id est, buc-
cinæ argenteæ, aut ex alia quavis ma-
teria, quàm ex cornu.

4 seu, nabla. Decem chordis consistere hoc
instrumentum notat Ezra. Obsequialit
à Græco & Lat. exponi nallam. Et cerit
vox hebraea נָחַל נָחַל, Latine originem
videtur dedisse.

4 Tympano. Hebraici נָחַל שֹׁפָר, a sono.

Chordis. Alij verunt ἰδibus, Hebraeo
נָחַל נָחַל, quod vale quidem Kimhi
nomen esse instrumenti musici, sed igno-
ri. Saadias explicat tanquam נָחַל נָחַל, id
est, species, seu, genera, quasi diceret-
ur, in variis generibus musicorum in-
strumentorum. Ezra ait esse varia in-
strumenta, quorum una sympho-
nia

5 Cymbalis bene sonantibus, ad verb
cymbalis audens. Cymbala enim ma-
gnum edunt sonum: qua sensu dici-
tur 1. Paral. 15. 19. in cymbalis amen
conrepentes, ad verb. ad audire facien-
dam seu resonandam. Ponitur ab Ezra
hec egeula ad hunc locum. Nullo pacto
possunt cognosci hæc instrumenta musica.

quia instrumenta musica reperiantur A quod ~~non~~ nesciamus, spiritum seu ani-
 apud * Ismaëlias * Idumæis incogni- mam hominis propriè designat. *Alle-*
 ta, ac sic quoque ea apud Idumæos, lus, seu, *Laudate Dominum*. Non alia
 de quibus ne auditum quidem peritioribus voce potuit melius obliquari Psalmo um
 Ismaëliarum. Hoc mihi visum est aono- seu Laudum liber quàm hæc, quæ perpe-
 tare, ne putes de eiusmodi rebus anxie esse tud admoneret nos, nunquã vi de Dei lau-
 laborandum.

6 *Omnia spiritus* hæc. Psalmi, sive totius operis (nam hunc versum puto eius esse, qui Psalmos in hunc ordinem digessit) brevis conclusio, quã iubetur quicquid vi- quam spiritus, Deum celebrare. Sunt qui hunc versum ad hominem restringunt.

B *idibus* celebramus, quosque consumma- uctimus, et iterum incipiamus. Nã quis sufficit enarrare opera Dei? Neque ego alia voce hos Commentarios obliquabo quàm hæc, *Alleluia*, æternæque laus Deo omnium operum authori. Iterum atque iterum

Eccl. 1.

LAVS DEO, EIVSQUE MATRI VIRGINI.

HÆC, QUÆ SCRIPSI, ET SCRIPTURVS SVM
 nunquam, omnia S. R. E. & Summi Pontificis iudicio submitto.

fit, iuxta illud Gen. 3. 22. *Ecce lignus Domini-
nus Deus Adu & uxor eius tunc car prili-
ceat, & induit eos: inuoluit agrotus, iuxta il-
lud Gen. 28. 1. Apparuit autem ei (Abt huius
scilicet recedens circumciso, ideoque agrotan-
ti) in cannella (Quercubus) Membrum:
lucens ac melior consolatus, iuxta illud
Gen. 35. 11. Et post obitum Abraham bene-*

*dixit Deus Isaac filio suo: mortuus sepeli-
iuxta illud Deut. 34. 6. Et sepeluit Deus
eum (Moyfen) in ualle, seu, in Gai, &c. ut
quia, inquam, Deus est clemens & misere-
coros, faciens misericordiam, iudicium
& iustitiam in terra: ita & omnibus facien-
dum sit. Ita ferre ex laudato R. Mose.
Ceterum*

pag. 263. col. 2. lin. 45. post ipsum uoluit, addi,

Vide simile femine ad vers. 75.

pag. 187. col. 2. lin. 13. post commendatorem, addi,

Quam autem in lateribus domus tue, hoc
est, in penetralibus adium tui, significare
vult sapientem uxorem & consiliariam do-
mi se continere clausam, & esse inuoluit:
non quemadmodum meretricies faciunt,
quæ quietis impatientes, oes valentes con-
sistere in domo pedibus suis, nuces suris,

nunc in plateis vagantes, (vide Chaddo
Paraphrasi & Rabbini meretricis מְרִיצָה
מִפְּרָאִתְהָ בַּרְא, id est, egrediens foras do-
citur) aut pro foribus sedentes: nam specta-
culum suorum corporum virorum oculis
præbere. Quæ de re legendur Salomon
Prou. 7. & 9.

pag. 109. col. 2. lin. 30. post chelentis, addi,

Concinna est allegoria, ad quam detorquet
D. Aug. illud, *fulgura in pluviam fecit*.
Minas, inquit, ad misericordiam flexit, de
terroribus irrogauit. Quando tibi minatur Deus per
Prophetam & per Apostolum, & nunc,
nonne confusio terroris? Sed cum per-
ueniendo cottigeris & agnoscis hoc miseri-
cordia fieri, in pluviam vertitur fulguris
teror. Femine eodem modo Cassiodorus,
qui sic habet, Prædicationem Prophetarum

fulgura sunt, cum percussunt inimicos:
pluviam, cum deuorant peccatis diluunt, &
imbrem eum salutaris infundunt, unde spiri-
tuales germinant fructus, & in matrem
messem, Domos præstant, coelestium.
Possem eiusmodi multa nunc proferre, nisi
essent præter institutum nostrum. Sufficiat
hoc obire ut indicasse, qui rebus istius-
modi delectantur, ut de reliquis versibus
debeat, si lubet, ipsos fontes, & quam-
visicos seos persequantur.

pag. 125. col. 2. lin. 10. uoluit, addi,

8. *Domus perficiet circum me ad quod
cepit. Hanc enuntiatio nem istam resoluit
in precationem, qua claudit platenum. Do-
mus, inquit, misericordia tua in æternum
&c. perinde ac si diceret, eum tu benigni-
tatem non sit vnus temporis, sed perpetua at-
que æterna, quemadmodum tu ætemus,
ne defectio cepitum tuæ erga me benig-
tatis opus, sed me, quem tuæ populi regem*

constituisti, foue & cætero, ut hæcenus
fecisti. Opera istam numero multitudinem,
ut non vnum, sed plura beneficia à Deo ac-
cepta designat. Perficiet. Gtze. & Lat.
retrahet, ex שָׁמַיִם יִשְׁמַח, pro יִשְׁמַח
יִשְׁמַח, & pro יִשְׁמַח: quo modo legit &
Cuald. qui interpretatus est, *Domus red-
det malum illis propter me.*

COMMISSA.

pag. 14. col. 1. lin. 15. uiam pag. 27. col. 2. lin. 18. quousque pag. 38. col. 1. lin. 10. filium pag. 38. col. 2. lin. 17. uoluit
pag. 27. col. 1. lin. 10. uoluit
pag. 27. col. 1. lin. 11. post sedebat
pag. 28. col. 1. lin. 24. per uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 10. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 11. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 12. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 13. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 14. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 15. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 16. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 17. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 18. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 19. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 20. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 21. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 22. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 23. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 24. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 25. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 26. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 27. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 28. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 29. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 30. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 31. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 32. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 33. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 34. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 35. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 36. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 37. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 38. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 39. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 40. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 41. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 42. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 43. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 44. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 45. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 46. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 47. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 48. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 49. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 50. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 51. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 52. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 53. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 54. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 55. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 56. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 57. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 58. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 59. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 60. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 61. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 62. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 63. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 64. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 65. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 66. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 67. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 68. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 69. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 70. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 71. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 72. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 73. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 74. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 75. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 76. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 77. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 78. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 79. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 80. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 81. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 82. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 83. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 84. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 85. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 86. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 87. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 88. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 89. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 90. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 91. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 92. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 93. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 94. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 95. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 96. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 97. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 98. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 99. uoluit
pag. 29. col. 1. lin. 100. uoluit

I N D E X

PSALMORVM ALPHABETICVS.

*Quo quisque existat loco paginarum inscriptiones docebunt, si juxta Latinorum
quatuor numerum, quem, ut familiarem magis, unicuique Psalmo
ad latius hic appingi volumus.*

A D Dominum eum tribularet Ps. 12	Deus stetit in synagoga Doorum	1
Ad te Domine Ierusal.	Deus uenerunt gentes in heredia.	78
Ad te Domine clamabo	Dei uisionem Dominus	93
Ad te Ierusal. oculos meos	Dilexi quoniam exaudivit Dom.	114
Afferte Domino	Dilegam i e Domine fortitudo	17
Attendite popule mee	Dixi custodiam uias meas	38
Audite huc omnes gentes	Dixit Dominus Domino meo	109
B eatissimi omnes qui timeant	Dixi sepius, ut delinquam	57
Beati quorum remissa sunt	Dixit sepius in corde suo	33
Beatus vir qui eor. obijit	Dixit insipiens in corde suo	52
Beatus qui tra. eligit seper	Domine clamaui ad te exau.	140
Beatus vir qui timeet Dominum	Domine Dices meus in te speraui	7
Benedic anima mea	Domine e Deus saluus me	87
Benedic anima mea	Domine Domine nescit	8
Benedixit Domine terram	Domine exaudi orationem meam, & clamor	101
Benedixit Domine Deus meu	Domine exaudi orationem meam in auius	142
Benedicite Dominum	Domine in uirtute tua letabitur	30
Psalmus est confiteor Domino	Domine ne in furore tuo arguas	6
C antate Domino	Domine ne in furore tuo arguas	37
Cantate Domino	Domine non est exultatione cor	130
Carli exultant gloriam Dei	Domine probasti me, & cog.	138
Confitebor tibi Domine	*Domine quid multiplicau	3
Confitebor tibi Domine	Domine quam habitabit	14
Confitebor tibi Domine	Domine refugium salus ei nobis	39
Confitebor tibi Domine	Domini est terra & plenitudo	34
Confitemini Domino & uocare	Domini illecebras mea	26
Confitemini Domino quoniam	Domini regni me	32
Confitemini Domino quoniam	Domini regitui decorem	92
Confitemini Domino quoniam	Domini regitui, exultet	96
Confitemini Domino quoniam	Domini regitui, exultet	98
Confirma me Domine	E cce mane benedixit Domine	158
Credidi, precepit quod locutus	Ecco quoniam hoc est	132
Cum iusticiam exaudivit me	Erpe me de inimicis	58
D e profundis clamaui	Erpe me Domine ab homine	139
Deus auxilium nostrum adiuuauit	Exultauit cor meum uerbum	44
Dei Deus meus respice	Exultabo te Domine & quoniam	29
Deus Deus meus respice	Exultabo te Deus meus Rex	144
Deus Deus meus ad te de sece	Exultat te Domine in die	19
Dei in conuinc. teo saluum me	Exaudi Deus deprecationem	60
Deus in adiutorium meum	Exaudi Deus orationem	54
Deus iudicium tuum rego da	Exaudi Dei orationem meam	63
Dei iudicium meum oc. tuentis	Expectans expectans Domine	16
Dei iustitiam nescis, & benedixit	Exultate Deo adiutoris nostri	29
Deus oculus refugium	Exultare iusti in Domino, rectos	31
Deus qui simul est tibi	Exultat Deus, & dissipat	67
Deus repulsa tui de deserto.	F undamenta ejus in tractibus sanctis	

Incлина Domine aurem tuam
In conuertendo Domine exortationem
In domino confido, quoniam
In erui Israel de Aegypto
In te Domine speravi, non confundar
In te Domine speravi, non confundar
Iubilare Deo omnis terra
Iubilare Deo omnis terra, fletum
Iudica Domine nocentes
Iudica me Deus, & differas causam
Iudica me Domine, quoniam
Latus sum in his que deſta
Lauda antea mea Domine
Lauda Ierusalem Deum
Laudate Dominum de celis
Laudate Dominum in sanctis
Laudate Dominum omnes gentes
Laudate Dominum quoniam bonus
Laudate nomen Domini
Laudate patris Dominum
Leuati oculos meos in montes
Misere mei Deus secundum
Misere mei Deus, quoniam
Misericordiam de iustitia
Misericordias Domine in aeternum
Magnus Dominus & laudabilis
Memoro Domine David
Nu Domine adhaerere

83 Nu quia Dominus erat in 129
123 Noli amulari in malignantibus 16
60 Nonne Deo subiecta erat 61
123 Nonne in Iudra Deus, in Israel 75
30 **O** Mnes gentes plaudite manibus, jubilate 75
70 Deo 46
65 **P**atrem coeternum Deus, parcam est meum 75
92 **Q**uam dilecta tabernacula 83
34 Quare irascueris gentes 1
41 Quam bone i Israel Deus 71
13 Quam modum desiderat cecus 44
147 Qui confidunt in Domino, sicut 124
147 Quid gloriare in malitia 51
147 Qui habitant in aduersario Alastina 90
130 Qui regit Israel intende 79
126 **S**epe expugnauerunt me à iuventute 11
146 Saluum me fac Deus, quoniam def. 11
134 Saluum me fac Deus, quoniam in. 68
102 Si verè vique iustitiam loquimur 57
120 Super flumina Babylonis illic 96
30 **T**e decet hyrnus Deus in Sion de tibi de de 64
35 **V**enit erasformis Domino 94
36 Verba mea auribus percipe 1
100 Voce mea ad Dominum 76
47 Voce mea ad Dominum 741
47 Viquequo Domine obdormis 11
116 Ve quid Deus repulisti in Sion 71

RERVM, LOCVTIONVM, VERBORVM,
quæ hisce in Commentarijs explicantur,
I N D E X.

PRIOR NVMERVS PSALMV, ET IUXTA
Hebraeorum numerum quidem, alter verò Psalmi versum notat.

A

ABSOLVTEM cognomen om-
nium Regum Philistorum.

pl. 14. 1.

Abraham semen in Isaac
Scriptum est semen Israel, ad
quod pertinet reprobatus.

pl. 107. 6

Abraham blandius cor virorum Israel fordo-
ni.

pl. 55. 4

Abraham voc solitudinis praeceptum Hebraei
cum adscitis, consultationem contra patrem in-
solat.

pl. 4. 6

Abyssus abyssum vocat quid.

pl. 41. 8

Abcondum Dei.

pl. 17. 14

Acerum habere in pedore.

pl. 71. 11

Accipere opprobrium ore vel aure.

pl. 11. 1

Accensum Hebraeorum dissensum non levi mo-
mento ad ineligenam facit *Scriptura. pl. 88. 2*
in omni pag. 83. col. 1.

Achitophel princeps David idemque consili-
arius prudentissimus.

pl. 55. 14

Achitophel qual intelligatur defensoris in infer-
num viam, quoniam linguam mortem sua confici-
unt.

pl. 77. 16

omnem interpretationem, quæ Accipitui non
est consona, ut videtur.

pl. 46. 6

Adem hoc nomen vi terrarum de ex argilla factum
significat.

pl. 1. 1. de passim.

Adjectivum aliquando includi ipsam substanti-
vum.

pl. 72. 9

Adoptio concludere quid.

pl. 17. 10

Adipem vocat sacra lutea quaedam opum
in suo genere.

pl. 127. 14

Adorat principes osculo manuum sua etiam in
Palestina.

pl. 111

Adorat in amore Dei.

pl. 7. 8

Adoratio debet esse conjuncta cum timore, & le-
ritate.

pl. 26. 9. & pl. 99. 1

In Adversis difficile discernere quid oportet re-
qui.

pl. 27. 4

quo huc ab Adversis liberari cupere
debemus.

pl. 129. 17

Adulterium cum Bethleem commissum David

voca delictum cognovit, notum.

pl. 15. 10. & ver. 11.

Adulteri in profectum infamia decedunt, seu
delictum inferiunt.

pl. 25. 11

Agar cum Eliazle adolefcentulo in solitudine Be-
thleem exierat aquam impetrat.

pl. 107. 6

Agarum qui.

pl. 83. 2

Agar solamen visum ab auguribus.

pl. 48. 12

Agroci interitum vel ab imeni defecerunt. Quia
in Agropis Deus beza fuerit, iussu tempe hoc

pl. 78. 30

plagis inflicti sunt aduenerunt.

pl. 72. 31

Agropyra Chari & Metam progredi.

& pl. 107. 21

Agropyri man rubro, pluma, grandine, & fulmine
lucis oppellit.

pl. 77. 18

in Aemulatu ad pigritiam aut futurum. pl. 1. 7

nomina Aemulatum & victoriam significantes
proponunt.

pl. 1. 4

Afflictione, inflicto maris rubri fons, mali ex-
tinguit, bonus saluat.

pl. 14. 11

Afflictio, quæ animo suspensio.

pl. 6. 1

Adueris rebus Deus iustus probat, ut metalla
per fornacem probantur.

pl. 11. 1. & pl. 66. 10

Afflictio hominem facit.

pl. 45. 4

Afflictionem per alia immolationum recitatio in
notis i dom afflicti solatio est.

pl. 112. 11

Afflictionem à Deo cum sequi ibi deo vapula-
bus compariet elegans.

pl. 112. 1

Afflictionem fructum qui cupit per cupere, Job Pa-
triarum chor patientiam debet imitari.

pl. 77. 14

valde Afflicti cura mortuo extrema comparatio.

pl. 83. 6

ab amicis defertur rebus Afflicti extrema mife-
ria.

pl. 11. 19

in Afflicti rebus Deum habere factum, magnum
solamen.

pl. 26. 11

Alamab instrumentum musicum.

pl. 45. 1

Alamagnum nomen quoniam intelligendi in
Psalmis.

pl. 112. 10

Alamagnum, Allophyli & Palestini idem.

pl. 78. 3

Alamab Labin quod significat.

pl. 9. 1. & pl. 11. 1

Alphonbus Rex condidit opum mortui esse
dicebat.

pl. 119. 14

Ale esse radica Dei quid. *pl. 10. 5*
Al-tajcheb id quid significat. *pl. 12. 3*
Ambolant in vis Dei qui. *pl. 12. 3*
Ambulare coram Deo. *pl. 12. 14*
Ambulare ad Deum, cum Deo. *ibid.*
Ambulare in veritate Dei quid. *pl. 14. 3*
Ambulare in consilio impietum quid. *pl. 14. 1*
Ambulare alius perperam motum, ut *g. 19*; *metu* in loco. *ibid.*
Ammonitis qui reperti sunt in Rabbath, terra se-
 culari de carpendis fœnalis proceri iussit David.
pl. 14. 14
Ammonitarum bellum in Davidem quantum fue-
 rit. *pl. 14. 14. 19.*
Angelus disperdens vocatur Ixa. *pl. 7. 2*
Angelus facinorum de vitium quod potest homo in
 hac vita, ut ad Cerasotem sic edat. *pl. 18. 3*
Amethes omnium populorum, quos Ithaciter
 debellavit, potentissima. *pl. 13. 11*
Angelorum plura nulla interdu mitti Deus in
 eundem potest aliorum. *pl. 34. 8*
Angeli ex Hebræorum sententia mandantur
 Eliseo Deo exequi. *pl. 6. 2*
Angeli mirabiles magna. *pl. 4. 6. 4*
Angeli potentes virtute. *pl. 10. 1. 10*
Angeli reliquas creaturas ad continentias Dei
 laudes prout debent. *pl. 14. 16. 1*
Angustia dilatare, id est amplificare. *pl. 6. 17*
is qui in Angustia sunt positi Deus facile exor-
 tur opem ferit. *pl. 14. 6*
Aniim inopes de afflictis significat. *pl. 11. 6*
Animum calidare post Deum quid. *pl. 6. 2*
Anima sua beatificare quid. *pl. 42. 2*
Accipere in vultum animum suum quid. *pl. 4. 4*
Anima de corpore et animo estunditur. *pl. 14. 1*
Animato esse vel ponere in manibus quid.
pl. 11. 102
Animum scire ad Dominum quid. *pl. 12. 3*
Anima in corpore velut sopita de sepulta. *pl. 17. 17*
Anime unica vocatur, quare. *pl. 1. 11*
is *pl. 3. 17*
Anima voluntatem se desiderium significat.
pl. 7. 14
Anima sumpta pro ealeptis. *pl. 10. 10*
Anime orbi, qui corpore casu. *pl. 11. 15*
Anima effundere in se. *pl. 4. 5. col. v. 19. 19*
Anima pro quo sumatur. *pl. 3. 17. 19*
de *pl. 3. 10*
Anima in his cogitatione Dei plena à corpore velu-
 ti decerpit ad vitam gemitum circa Lertum.
pl. 7. 13
Anima mea. *pl. 6. 5*
Anima bonitas simili Angelis, iuxta canem An-
 gelos est. *pl. 14. 1*
Abrenno vagabundo de delinquenti qui scitis de pro-
 ditis peccata, dicitur adnotare rebellionem in
 Deum. *pl. 6. 7*
Anni dextera Ecclesi. *pl. 7. 11*
Annis olim solibus in aestate et hyemem diui-
 sus. *pl. 7. 17*
Ante cedere super curritur in secum litteris. *pl. 13. 8*
Antemural est quid. *pl. 4. 14*
Antes quid significet, de quo cum visus in p. e. ubi.
pl. 4. 14
Antes Hebræi triplex papulum, capum, sedum.
ibid.
Apes in terra Chanaan in petris de robus melli-
 ficant. *pl. 8. 17*
Apostate mulieri addicere comparat. *pl. 7. 37*

Aque multo creatores, terra infat vestimenta cu-
 cum fuisse. *pl. 10. 6*
Aquas amaras Moyses in deserto injectis quodam
 ligno dulces reddidit. *pl. 10. 23*
Aquarum divinum fontes in mari Ithaciter ephe-
 tois vult Rafi. *pl. 7. 17*
Aque pota bonos mulieres exploravit Gedecum.
pl. 10. 7
Aque in sacris litteris pericula de calamitate si-
 gnificat. *pl. 17. 17. 14. 6. de pl. 6. 12*
Aqua superba, id est extenuis hostibus superbi.
pl. 11. 4
Aquilam decimo quoque anno tenocari affertur
 Rabbini. *pl. 10. 1*
Aquile enim vivacissima. *ibid.*
Aram, id est, Syria. *pl. 6. 1*
Aras et angustiam elicitur; dicitur res. *pl. 17. 5*
Aras hanc asylum proderet cautionem, qui hominem
 in ore deprehendens occidit. *ibid.*
Arborum ad aquarum fluenta confectum foliis do-
 cendum, sed non in summis et arboribus. *pl. 3*
Arbor es Domini, quare à terra sponte producantur,
pl. 1. 14. 16
Arbores infestissime radis aquila tandem iustit-
 uentur. *pl. 10. 4. 12*
Arce fœderis, Dei nomine interdu occupantur.
pl. 4. 6
Arca quocumque leuatur, ut in alium locum asporta-
 retur, sui quocumque dependebat, quod dicitur so-
 lebat Moyses. *pl. 11. 1*
Arca fœderis varia in loca subinde translata, tan-
 dem in templo Salomonis sive in illius domo collo-
 catur. *pl. 4. 7*
Arca quoniam in bellum de fœderis, victoriam Ithac-
 ter sequebatur, deportare. *pl. 4. 3*
Arca ex quo in templo illa, in bellum non fuit
 translocata. *pl. 24. 10*
Arca fortitudo, virtus, gloria Ithaciter dicitur.
pl. 6. 3. pl. 7. 6
Arctus seu Arctus locus et e Karib infat scilicet, quod
 ortus fœderis in eodem. *pl. 18. 1*
Arctus addeps in Arctus quid. *pl. 11. 6*
Arctus sumpta pro lance. *pl. 11. 1*
Arctus Platonographus, iussit de Davide preside, et
 sublimis in scribendo Ithac. *pl. 7. 2*
Arctus etiam aliter ceptus et Babylonica.
pl. 7. 4. 10. 19. de 7. 10. 19.
Arctus Platonographus de Propheta. *pl. 10. 1*
Arctus secundum Karib quid significat. *pl. 11. 1*
Arctus aduocatum Karib significat. *pl. 11. 1*
Arctus pectus genit, hanc animalia sumenda,
 cum voluerebantur. *pl. 14. 18*
Arctus etiam dicitur, et incantationibus vincantur.
pl. 18. 5
Arctus dicitur de pectus. *pl. 11. 16*
Arctus Hierosolymam obliuiscens, quare fœderis
 indoluit, morte excepti sunt. *pl. 7. 6*
Arctus recentis distinguitur, in Platon quando
 distinguitur, quando verbum non. *pl. 17. 1*
Arctus semper distinguitur in Platon, Ithac, Ithac.
pl. 20. 10
Arctus nunquam fuit. *pl. 37. 16*
Arctus quid. *pl. 18. 11*
Arctus aquae natura. *pl. 10. 4*
Arctus de dispositionis varietates intendit man-
 cupagant. *pl. 31. 2*
Arctus firmare virtus calamitas, sicut superbia
 de conuocant. *pl. 11. 19*
Arctus annus de solibus. *pl. 11. 19*

Aulici in celsis in quas res, solum aus amorem
facile encephalit. *pl. 61. 4*
Aulici splendidi mendaces. *pl. 5. 7*
Aulici Aulicos & nobiles principes amorum
viri. *pl. 22. 11*
Aures resili dicuntur à Dio plantare. *pl. 24. 2*
Aures alios fodere quid. *pl. 40. 7*
Aures feruere in feruente spoute permanentibus
subula perfodichamur. *pl. 40. 2*
Austro flante torrentes augentur. *pl. 26. 4*
Auxilium Dei nunquam frustra impetratur, quod ei
se ex animo commendatur. *pl. 16. 1*
Auxilium Dei veloc. *pl. 10. 3*
Auxilium Dei sufficiens vnum, iustitia alterum.
pl. 7. 11

B

Babylonem vastam Darius Medus. *pl. 17. 8*
Basilis regis sui in terra Iherosolima, optimi
piscis abundantia. *pl. 23. 11*
ex Basilis reducere procerbalis loquendi formam.
pl. 61. 14
ex Basilis Iherosolima multam pecuniam abegit. *pl. 61. 14*
Beatum esse qui Deum tunc. *pl. 10. 1010*
de in arg.
Beatum esse qui obsequia ministrat diuina.
pl. 12. 1000. pl. 11. 3. passim.
Bellum. *pl. 12. 7. pl. 41. 2*
in bellum quomodo homo se gerere debeat.
pl. 14. 9
in bellum cadit iustitia. *pl. 14. 12*
Benedicere se in aliquo quid sit. *pl. 21. 7*
de *pl. 21. 12*
Benedicere iustitia ventris, lictis, iocunditatem,
pl. 14. 12
Benedicere Deo, & Deum aliam benedicere quid.
pl. 10. 11
Benedicere fecerunt populo nomen Dei ad-
iungere debebant. *pl. 11. 16*
Benedicere Deo quomodo creatura omnes, etiam
iustis iocundis, possunt. *pl. 10. 12*
Beneficium Dei quomodo retributiones appellen-
tur. *pl. 10. 1*
Beneficentia de fide in pi est communis. *pl. 11. 1*
pro Beneficio à Deo accipis saltem gratias
actione & laudem eius celestione responde-
re debebas. *pl. 14. 7. 2*
Benedicere Dei à beneficiis, & benedictio bo-
narum accipit. *pl. 62. 6*
Beneficio nouo accepto preteritis tenetur homi-
celebrare. *pl. 2. 2*
tribus benedictis prima omnium mart ingressa,
ultrique prima regni prerogatiua donata.
pl. 61. 12
Benedictum, id est domus patris. *pl. 11. 4*
Bona opera. *pl. 11. 7*
Bona pro malis inimicis retribuenda. *pl. 11. 11*
Bona opera quomodo palmam, quomodo clam fa-
cienda. *pl. 11. 14*
Bona omnis generis Iherosolima Deus promissum, à
eius mandata seruare. *pl. 14. 11*
Bona virum vere esse beatos. *pl. 1. 1*
Bona vnum tantum genus non ad beatitudinem
satis. *ibid.*
Bona letantur de malorum opibus, & quomodo.
pl. 4. 1

Bonum nostrum hic ad Deum.

pl. 61. 1

C

Academorum opera vixit Deus in celebra-
tis pueris. *pl. 71. 49*
delectos Cades quare. *pl. 12. 1*
Cacina oculorum & cordis simul quales *pl. 9. 2*
Cecitatem peccatoribus quomodo Deus ostin-
dat. *ibid.*
Calumnies & penas quoniam Deus nobis immu-
at, quasi de iustis distribere dicitur. *pl. 60. 3*
Calumnies calumniam addere sicut bellum.
pl. 62. 17
Calumnies huius cuiusque rei appellentur. *pl. 42. 6*
Calumnies ponit in aliquo terram.
pl. 60. 10.
Calix solutus. *pl. 116. 11*
Calumnies & prouidentiam Dei negant. *pl. 64. 6*
Cancer pro quibus sanis. *pl. 21. 17. & 11*
in Cancer quoniam sint personis vana quib-
queatur, et ceteris tamen ex elegancia canis
petulanti. *pl. 116. 11 arg.*
Cancer gradum quoniam. *pl. 11. 10. in arg.*
Cancerum nomen quid. *pl. 14. 1*
exaltat Ceteri meum. *pl. 1. 4*
Cepus crebro signum tranquillitatis animi & fi-
delitatis, delecto verò capitis cunctis signum utilita-
tis. *pl. 1. 4*
Capitula Babylonica tertiam partem capitulorum
Aegyptiacorum dicitur. *pl. 80. 6*
Carbonem ignis quid. *pl. 12. 17*
Carcere vmbre, vmbre mortis dicuntur.
pl. 102. 10
de Cerecere clamante Deo exaud. *pl. 107. 11*
de seq.
Carnis nomen, ubi posuit sine adiectione, homi-
ni in eliguntur. *pl. 61. 3. pl. 11. 11*
Carnem requiescere in ipso quid sit. *pl. 11. 11*
Carnem Iherosolima in deserto concessit maciem in-
diceretur. *pl. 116. 11*
Castigationis finis eruditio. *pl. 11. 1*
Castrensis quid. *pl. 11. 1*
Castellum. *pl. 11. 1*
Cerasrum fovea innotat meta facile excutitur.
pl. 10. 2
de Cerui pictas quoniam nunguntur Rabboni, & quid à
Deo impetret equum. *pl. 41. 1*
Cervus qui distulente parui leuante ex Rado, ibid.
luminis dare Cervicem quid. *pl. 11. 11*
Comperat eleganti aonem Deum desiderantia
cum Ceruo equis desiderant. *pl. 41. 1*
Cherub Ezechielis animal abiectionem. *pl. 11. 11*
Cherubum cum arte operculo impositum signa
quid. *ibid.*
Cherubum quid significet. *pl. 1. 1*
Chorus filius Dei. *pl. 1. 1*
Christus se filium hominis vocat. *pl. 1. 1*
Christo vix caput in opem primò quicquid de ho-
minis dignitate dicitur. *pl. 1. 1*
Christus non videt corruptionem. *pl. 11. 11*
Christus stella. *pl. 11. 11*
Christus ceruus mutua. *ibid.*
Christus qui se à Deo derelictum clamabat.
ibid. 1
Christus delicta nostra vocat sua. *ibid.*
Christus verus, despectus, & hominum infestus
mali. *pl. 11. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100*

Hh ij

Christus Christianos vocat fratres. *pl. 22. 33*
 Christus suus Messias lux. *pl. 42. 3*
 quod ad Christi prænuntiationem pertinet, illi se
 in Genesi litterari aperte affirmabat iustis Ma-
 nuchæis. *pl. 45. in arg.*
 Christus pulcher et in pace & amica. *pl. 47. 3*
 Christus gessit bellum Legi. *ibid. 4.*
 Christus gladius quis. *ibid.*
 Christus Dei in probatui contra Iudeos. *pl. 46. 7*
 Christus victus. *ibid. 8*
 Christus cornu salutaris, germen iustitiae, germen
 Domini, &c. *pl. 62. 2. pl. 112. 17*
 Christus lapu angulatus, quem edificam ex hoc est,
 Sacerdotes & Scribæ reprobandi. *pl. 118. 23*
 Christus vi plura illam super herbam locum.
pl. 72. 6
 post Christum natum iustitia & pax perpetuum du-
 rantur. *pl. 74. 7*
 Christus unitas pura indur totis iustitia.
pl. 110. 3
 euangelii Christi lux amicitiae, doctoris et tot
 comparata. *ibid.*
 Christi principatus Sacerdotum. *pl. 110. 3. 4. 5. 6.*
 Christus veritas & terra orta. *pl. 51. 12*
 Christus ex Virgine, tanquam filius de terra iustitia
 neque terra, ortus. *pl. 81. 13*
 quicquid aduersi plus qualibet parte contrarij, ad
 Christum passioem allegorice, quod fieri potest,
 est referendum. *pl. 49. in arg.*
 Christus inuentus pater iust.
pl. 62. 3
 Christus iudex terre. *pl. 95. 13*
 in Christo regno ingenti presentis & corporis digni
 verbi, sicut in regno Salomonis ingens hono-
 rum & fragrantia opia. *pl. 71. 16*
 Christus in periculis de quibus virgines solibera-
 tum in terra Ierona, Hieronymus de carnisu-
 te, se solabant qui à periculis erepti, in fine ex
 corpore & sanguine suo. *pl. 12. 37*
 Christum cuius regni quomodo dicuntur ado-
 rare. *pl. 71. 31*
 Christus habuit iudici Dei. *pl. 71. 1*
 Christus natus ex patre & filio terra cognoscant Domini.
pl. 72. 5
 Christus in eadem ascensio perhibet. *pl. 63. 19*
 bibant passionem Christi fidem ut labellum
 Iudeorum versat. *pl. 11. 21. de quibus*
 sed eorum se eloi voluit argumenti communi-
 catione. *pl. 12. 17*
 in Christo quomodo bene dicuntur omni gratia.
pl. 71. 17
 Christus ad Iudeos missus et promissio, ad Gentem
 verò ex resurrectione. *pl. 17. 3*
 Et hoc quod significat. *pl. 71. 1*
 Et partitio vel gratia vel sententia.
pl. 70. 14
 in Circulo semper ambulans. *pl. 12. 9*
 Qui in manu patris est quod. *pl. 149. 6*
 Christus natus & signum Dei presentis. *pl. 12. 16*
 Claudens semper pro et quod uisum.
pl. 12. 17
 Celi ex terra de tem, quorum virtutem est solus
 gloriæ sine eodem Euphyratum. *pl. 8. 4*
 Caelum et cetera qui sunt futuri. *pl. 15. in arg.*
 Celi inclinat. *pl. 18. 10*
 Celi dicuntur enacare gloriam Dei per prospo-
 riam. *pl. 12. 1. pl. 48. 3*
 Celi vitam, intelligentiam, & Dei cognoscen-
 tiam quodam quibus angelis et maiorem,
 quibus hominibus tribuit Rabbi Moses. *pl. 19. 2*

Celi in eis du per solent, uocatur per humani & tel-
 luri Deum presencem. *ibid.*
 Caelum thesaurus Dei. *pl. 116. 36*
 Celi colorum quid. *pl. 12. 3*
 Celi Empyreæ & Rabbini descriptio. *pl. 48. 4*
 Celi est mero loquuntur. *pl. 19. 7*
 in Celi tanquam in voluntate gloria Dei legenda
 proponitur. *ibid.*
 Celi & terra quomodo penitus dicuntur.
pl. 102. 17
 Celi consuetudo ventis in Dei. *pl. 8. 6*
 Caelum & terram testes adhibere mox est in la-
 ceti litteris, cum de aliquo te grati arguit.
pl. 50. 4
 Celi antiquitatis. *pl. 68. 14*
 Canonica quid. *pl. 75. 11*
 Corporis uel locutionis in Dei thesauris. *pl. 39. 15*
 Cognoscere sumptum pro curare. *pl. 51. 8*
 Cognoscere Deus omnia mirabili modo.
pl. 112. 1010.
 in Collibus excelis sine alicuius idolorum extra so-
 lita. *pl. 72. 16*
 in Coloribus terre mala, eandem verò prosperitatem
 designat in sicis ingens. *pl. 68. 14*
 Coma pinnula ferream indicem. *pl. 68. 22*
 Comparationes à rebus maxime obuiis in Genesi
 litteris uide frequenter & facite. *pl. 72. 6*
 Concreta conueniunt. *pl. 121. 1010.*
 Concordia in comparata. *pl. 71. 3*
 Conspicua bona pueri propter sapientiam, mala
 verò Regi sem Rudio comparant. *pl. 51. 7*
 Conspicua reia. *pl. 12. 13*
 Conspicua pinnula, oppellio humanum.
pl. 119. 113
 contra Conspicua, Deus in corde hominis ex-
 tranecti. *pl. 81. 10*
 Confessio ingentia peccatorum Deum ad iustifi-
 candum mouet. *pl. 105. 6*
 Confessio, uisus labiorum. *pl. 70. 14*
 Confessione sincera se à peccatis liberum Da-
 uid affirmat. *pl. 31. in arg.*
 Confessione corde, id est, qui à peccatis relapsi sunt.
pl. 14. 13
 Confessio corde & contriti spiritus qui. *pl. 4. 19.*
 in omni pag. 155. col. 1
 Confessio pro pudet in sole respicere Latius *pl. 11.*
 motum in corpore. *pl. 12. 6*
 Conspicua de consuetudine differtentia. *pl. 4. 16*
 Confessio ita que fecit Deus, ut verò semper pos-
 sit dici licet. *pl. 13. 7*
 Consulatus ceteris secundum fundamenta. *pl. 12. 3*
 Consulatus filii inueniuntur potius quidem pater.
pl. 31. 14
 Consulatus abundantes passionibus.
pl. 94. 10
 Concupiscentia operum Dei ad eius cultum perti-
 net. *pl. 12. 5*
 Contradictiones populi quid. *pl. 11. 44*
 Contritus & penitentia acceptor Deo quibus la-
 crificia. *pl. 12. 18. de 19*
 nisi uis Conuenerit ad se Deus, nunquam ad illam
 conuenerunt. *pl. 120. 4*
 Conuenerit fuit in uisus balneo, aut alii uiguen-
 ti fragrantibus perfumebant, si quando ei
 lauit exprobat. *pl. 11. 5*
 Conuenerit fuit post oblatas victimas celebrare so-
 lebant periculi atque defuncti. *pl. 116. 13*
 Cor Aegyptiacum, ut illas litteras haberent odio, quo-
 modo conuenerit Deus dicunt. *pl. 116. 13*

Cor viueret, cor vulnerari. *pl. 12. 17*
 to Corde & corde loqui. *pl. 16. 1*
 Cordis & animi eloqui. *pl. 14. 1*
 Coru, Dathan & Abiron vult in sepelire, non in infernum descendi. *pl. 6. 6*
 Coru & Dathan in Moysem & Aaronem conjurantes, an eodem inualui supplicio ac Abiron, & Dathan. *pl. 106. 57*
 Coru janitores templi. *pl. 8. 10*
 conuerti ad Cui quid. *pl. 11. 9*
 Coenu vincuntis loogum duos ebitos. *pl. 25. 11*
 Corpus solium. *pl. 2. 3*
 Corruptioe experire & dulcedini, vno fla. *pl. 6. 6*
 Corruptio iusti misericordiae loco. *pl. 141. 3*
 Cornuorum pulle csum fimo dicit Deus preparare dicitur. *pl. 47. 9*
 Cornu pullos defecant. *pl. 47. 9*
 Cornu oboluit. *ibid.*
 Cornuque iusti flante delata in castra Iherusalem in defensa, cum carnis, alio flante, prae humido eis non voluit. *pl. 5. 26*
 Creatorem mundi precessit res legem ex Rubrica, quatuor vna uocem Metu. *pl. 73. 17*
 Creatur omnes fuit Dei. *pl. 119. 25*
 Creatur omnia exarum sensu careret quomodo Deum laudare. *pl. 148. 3. pl. 69. 37*
 Creon interpretum sacra scripturae Platonis sexagesimo octavo. *pl. 63. 16*
 Cum sola, eorum nomo, ante tantum, id est, flante sole, templum, luna. *pl. 70. 8*
 Capitulum de libidine obsequium hominis defecit. *pl. 36. 4*
 Custodie vnam gratia, huius, &c. quid sit. *pl. 17. 4. pl. 67. & 69*
 Custodie ut populum filium oculi. *pl. 17. 8*

D

D Agon Deus Philistinum quomodo fecit potentiam Dei ad cruciandum Arcem. *pl. 95. 4*
 Daniel ex illope Davidis. *pl. 64. 11*
 Daniel quicquid erat eorum praeclat David. *pl. 64. 11*
 Danieli reuerentia machinam fuit Esarachi & Satepe Regie Babylonis. *pl. 64. 2. & 6. pag. 15. 6*
 Daniel de ecclesiis corce subita ruina inuoluti. *pl. 64. 8*
 David ex ade Saulis cum crudelitatem, rerum omnium in opus valde laborabat. *pl. 64. in arg.*
 David in omnibus periculis peruenit. *pl. 102. 14*
 David partem vnam noctis, vigiliam scilicet primam, foras impendit, reliquam meditatione diuina verbo, ex Kimid. *pl. 109. 148*
 David & Ceila, Saul ut exderetur, angores plura. *pl. 109. 148*
 David in deserto Moab & Saade petre comprehensit. *ibid.*
 David fame de vna sepe periculis, ut cum panes faceret ab Achimelech accepit. *pl. 10. 10*
 David post oculum Goliath Sauli vehementer odio fuit. *pl. 91. 12*
 Fuga David ad Achis regem Geth deponit. *pl. 14. in arg.*
 David apud Achis simulavit insaniam. *pl. 34. 1*
 David quid fecerit in foribus Achis. *ibid.*
 David pro turmis agros iustis iurauit, & faciem indur. *pl. 87. 13*
 David qui imperat vique ad terminos terrae.

pl. 2. 8
 David peccet, quos scilicet in mediis periculis conceperit, libertatis velis cruciatus est. *pl. 3. in arg.*
 David fugiens Absalon ascendit per clium Olivarum, unde mox Morta cruciabantur, Deum inde adorantur. *pl. 3. 8*
 David non emendat à Deo recusat & corripit, se & in furore de ira. *pl. 6. 2*
 David mortuum fuit à Deo immolatum agnoscit. *ibid.*
 David ex sub nomine alieno in Sacerem inuectus sit. *pl. 7. 1*
 David prae Educia ante vestitiam emendatam capiti. *pl. 18. 16*
 David omnes fecit plures, in quibus Dei auxilium implorat, gratiam & dicitur claudit. *pl. 10. 16. D.*
 David perducit capitolium in Babylonicam. *pl. 64. 7*
 David vult corruptionem. *pl. 16. 10*
 David domus obsequii à muliere Saulis plerumque edit. *in arg. pl. 19*
 David pro à Deo otium & peccet, ut liberis lacrimis adora fuit Tabernaculum adire possit. *pl. 67. 4*
 David in praelio lassus pene ab Iesu-benob est confusus. *pl. 18. 7*
 David, qui in omnibus fuit typus Christi, multis sepe dicit, quae vno tam sibi conveniant, quidem Christus. *pl. 6. in arg. & pl. 16. in arg.*
 David est grauius à Saul vegetior, nunquam tamen adduci potuit, ut ei volentes manus inferret. *pl. 10. 12. & 14*
 David ariet & tot habebat, quos tenebat, & 17. *pl. 18. 17*
 David mendicium se se praeperem dicit. *pl. 40. 18*
 David exasperata igne calidus multo in holocaustum. *pl. 91. in arg.*
 David de mactatione ab angelo locum deliquit à Iherusalem templi. *ibid.*
 David in synclitica loquitur, sed prophetat in Christo. *pl. 143. in arg.*
 David ad auxilia humana qui confugit. *pl. 144. 8*
 Davidi familiare est plures, in quibus liberationem pene, gratiam actione claudere, passim, ut pl. 19. 17
 David subterfugit Moabitis, Philistinis, Syris interuentu, de Syria Soba, idumaeo in Valle salmarum eorum deuenit, quae vicloque quomodo Iosab & Absalon tribuere, vide *pl. 60. 3*
 David, viuentis etiam Saul, se egerem appellat. *pl. 61. in arg. pl. 69. 12*
 David exulans uisus ex re tantum dolens cepit, quibus quid abesse dei Dei Tabernaculo. *pl. 61. 4*
 David quod apud vchem Noben ab Achimelech panem & arma accepit, uicatio fuit causa illius & eorum quorum Sacerdotum. *pl. 75. in arg.*
 Davidi regnum fuit in omnibus exemplis regni Christi. *pl. 2. in arg.*
 David, ut de typo, si fieri potest, prae omni sunt intelligenda, quae dantur de Christo. *ibid.*
 Davidem optant dici à Deo acceptum in filium, quod dicitur est in regem, Hebraei continent. *pl. 1. 7*
 Davidem persequitur ipse plures, in quibus David

refertur se diuinitus colligati. *pl. 37. 1*
Dauid uocem Achis insulianum *fundens co-*
se exoparet. *pl. 16. 1*
Dauid mandata diuina semper obseruauit, de toto
 corde post Deum ambulauit, persequitur in te
 Viri Hebrei. *pl. 112. 31*
Deborah de Barac ductoris Salara de Iabon confidit.
pl. 81. 10
Deus peccati totum quid. *pl. 3. 2*
Debagi ad uolubum, contemni. *pl. 15. 4*
Derelictus qui dicitur. *pl. 17. 1*
Deus Deuotionibus oculis peius maior esse potest.
pl. 1. 1
Descendere in infernum uocantes cum animi suis
 quid significet. *pl. 15. 16*
Desiderium humilium quid sit. *pl. 10. 12*
Desiderabile hominum, id est, carum, deo. *pl. 19. 12*
Diuites & *Ketia* uocantur diuitem.
pl. 91. 6
Deus de bono & malo laudandus.
pl. 75. 11
Deus cum letitia de omni et colendus.
pl. 26. 2 & *pl. 22. 1*
Deus misericors, misericors & paciens, quomodo.
pl. 145. 2
Deus queritur. *pl. 114. 25* & seq.
Deus lentus ad iram. *pl. 105. 2*
Dei in homines beneuolentia qui parentis, quid ma-
 trita. *pl. 153. 14*
Deus ab Hebrais locus appellatur. *pl. 144. 2*
Deus propter merita suum saluauit Israelitas ab
 Agypto. *pl. 106. 2*
Deus in Aera de uariis homines habuisse dicitur.
pl. 78. 20
Deus piaz adhibis operi letitiam crepulo vi sui-
 etis ac peccentis agentis compariatur. *pl. 75. 65*
Deus iurat per semetipsum, iurati semel.
pl. 12. 16
Dei apus propinqua suos diuinitate, excitantur
 punit. *pl. 92. 16*
Deus ad operi nobis sciendum uelut excitandus.
pl. 91. 15
Dei gloria apud homines multatula & beneficii
 crescit. *pl. 45. 12*
Deus post uariis Melliam non dicitur peccata in
 iudicio, propter peccata omnino aliam.
pl. 14. 10
Deus seu Dominus exercituum uariis explicatur.
pl. 14. 10 & *pl. 35. 6*
Dei bonus & iustus, qui intelligendum.
pl. 16. 2
Deus pater. *pl. 28. 1*
Deum orandi, laudandi, gratiarum actione prose-
 quendi uariis determinatum tempus, sed om-
 ne. *pl. 14. 3*
Deus eum pingit animatus, deo. *pl. 15. 1*
Deus, quoniam aliquem de se in malis, dicitur ab eo
 laudem recedere. *pl. 37. 22*
Dei in uariis De cognouit diuinitatem. *pl. 112. 31*
Dei semper est iustus, de iustis cum iudiciis. homo
 iustus esse potest, nec tamen iustus erum tunc in-
 dica. *pl. 102. 117*
Deus in illo suscipiendum. *pl. 112. 100*
Deus de locis in locum non migrat. *pl. 112. 2*
Deus peruenit dicitur quomodo dicitur.
pl. 112. 16
Deus Dei cognouit patre. *pl. 112. 100* & in arg.
Dei est deprimi re de castitatis. *pl. 75. 2*
Deus in Deum uiam aperit operi Dei obliuio.
pl. 75. 11

Deus iustus mea, quid significet. *pl. 4. 1*
Deum eleuare seu amollire super aliquem letum
 uoluit, quid sit. *pl. 42. 7*
Deum adiuuare uocantem, vi se mouet, quid sit.
pl. 4. 2
Deus namquam non magis respicit, quoniam in rebus
 aduersis. *pl. 4. 22* & *pl. 22. 1*
Deus cum dicitur opem, tam dormire, uocet ac
 sedere oculus uidetur. *pl. 7. 7* & *pl. 12. 6*
Deus in dicitur regredi quid sit. *pl. 7. 2*
Deus dissimulanda peccata descendit, punitur
 exagit. *ibid.*
Deus fugit in opportunitatibus in tribulatione.
pl. 2. 10 & *pl. 102. 22*
Deum stare longe & propius accedere quid sit.
pl. 10. 1
Deus preparat cor hominum. *ibid. 17*
Deum non esse i cogitat insipient. *pl. 14. 1*
Dei avaritia in gubernando inuadit. *pl. 12. 18*
Deus in operibus misericordie inuadit oportet.
pl. 119. 1 & in uersis pag. *116. v. 3*
Dei misericordie opera est exequens. *pl. 102. 1*
in uersis pag. 115
Dei filius dicitur potest quidquam dicitur Deum, de ab
 eo diligere. *pl. 1. 7*
Dei filius primogenitus, sic ad dicitur. *ibid.*
Deus ueritatem, ita de misericordia. *pl. 62. 12* & *pl. 12*
Deum esse em casum uos est qui negat, sed in-
 dicem de uocare ree humanas. *pl. 14. 1*
Deus in casto dicitur prospicere, quare. *pl. 14. 2*
Deus est uolens, quoniam uos dicitur. *pl. 16. 1*
Deum in dextera esse quid sit. *pl. 16. 1*
Dei uocem ac fortitudinem. *pl. 14. 2*
Deus cypens, propter gratiam, coram suis. *ibid.*
Dei in egressu depicta. *pl. 12. 6* & seq.
Deus adhibet suis, dicitur eos peruenit et emat. *pl. 12. 2*
 & *pl. 102. 22*
Dei cum iusto sanctus, qui sedet per dicitur, per-
 uento per uetus. *pl. 12. 22* & seq.
Dei perfecta via quid. *pl. 16. 1*
Dei ex terno naturalium, de terno praeceptu-
 rum, quales sunt codicibus cognoscitur.
pl. 12. 2
Deum lenificare aliquem cum uolui suo quid.
pl. 12. 2
Deus Pater. *pl. 14. 2*
Dei cuncta. *ibid. 3*
Dei dicuntur principes. *pl. 12. 1*
Dei genitum inuadit. *pl. 12. 4*
Dei sedere ad Dextera quid. *pl. 12. 1*
Dei holus peccatorum auctor. *pl. 102. 6*
Dei opes quidam vi dicitur sententia in laetitia
 uocet, vi vna explicanda. *pl. 45. 15*
Dei uerbum, uocet laetitia uocet, de quare.
pl. 12. 4
Dei mala quare. *pl. 42. 1*
Dei dicitur emat uerbum quid, de quomodo, uariis
 expantur. *pl. 12. 3*
Dei de uos in celebrando Deus uelut choros ad-
 iunt. *ibid. 3*
Dei mali diu s horis seculi, semel dicitur. *pl. 45. 6*
Dei ad diu s alium adici quid sit. *pl. 62. 2*
Diligere ree, opere. *pl. 75. 16*
Diuicium huius longa, et longa, potest illa.
pl. 75. 12
Diuicium faciant uigilantem coctis, mercuria,
 eloquentia. *pl. 75. 7*
Deus quoque modo parui cur non est spe-
 randum. *pl. 62. 11*
 De

Filicite, aut Filij Cae, in cunctis Platonem quod
significet. pl. 4. 1. 1
Filius aut, arx, quid. pl. 4. 1. 1
Filij procienda seruant in more matris, quam
patris. pl. 8. 6. 16
Filius ancillae femineum maiorem dicit, quam
seruum. pl. 8. 6. 16
Filius mortis. pl. 10. 1. 11
Fecunditatem dicit Deus. pl. 11. 9. & pl. 17. 3
Fecunditatem victimarum, & apud Israelitas, & apud
Ethiopes iunguntur. pl. 10. 1. 11
Felicitas permodicam comparata. pl. 14. 9
Felicitas atrox emphatica descriptio. pl. 16. 2
Felicitas proborum & improborum comparatio,
& quodam vniuersae exiit. pl. 17. 11. 12. & 13. 12
de Felicitate & infelicitate, tum proborum, tum
improborum in hac vita questio à Moyse Deo
proposita nec soluta. pl. 19. 7
Felicitas & gloria huius, locum autem acutius terribili
comparatur, & quare. pl. 19. 4
Fomes peccati, immundicia. pl. 19. 4
Fomes peccati, sapientia. pl. 19. 12
Fornicari à Deo quid. pl. 19. 12
Fornicari à Deo, id est, Arce. pl. 19. 12. & pl. 19. 6
Fornicari qui fodit, incidit in eam: prouerbium.
pl. 7. 16. pl. 9. 16. & pl. 19. 8
Fratres veteris tibi inuicem cariores. pl. 20. 1
Fratrem quid significet. pl. 20. 1
Fugam porce ab aliquo emend. pl. 14. 5
Fugere interdum non est ignis, sed potius prae-
dentes ducit. pl. 14. 5
Fulmen significatur vocibus carbas, ignis, lul-
phuris, & fortiori procellarum. pl. 11. 6
Fulmina tela divina. pl. 18. 3
Furno rebus comparantur in impij. pl. 6. 8
Fundamenta orbis quid. pl. 18. 16
Funes tendere in amantia quid. pl. 16. 6
Funes olim in Palæstra adhibebant ad agros di-
mittendos. pl. 16. 6. & pl. 7. 31
Funes sunt pri pro iugo. pl. 2. 1

G

Gallad Tribus Gad & dicitur hic Tribus Manaf-
sis. pl. 60. 9
Gedeon quomodo Madianitas debellauit.
pl. 31. 10
Gehenna quid. pl. 17. 13
Generi sumptum pro creatis, educant, iudicant.
pl. 1. 7
Generatio quæ reuocatur eum (Deum,) Iacob.
pl. 14. 1
Generi ante Christianissimam pauperes. pl. 11. 17
Gera idola addit, quoniam agnosce esse Deum in-
capiam, dum possunt Dei sensuati ac recordari.
pl. 21. 18
Generi omnes Deum aliquando adorant. pl. 10. 1
Generum omnium Generationes à Deo. pl. 10. 1
Geras, id est, iniquitatem propriam significat. pl. 17. 13

Gladio tribuatur os, manus. pl. 61. 12
Gloria Israel, id est, Arce. pl. 61. 12. & pl. 7. 6
Gloriam in pulcherrimo decore. pl. 7. 6
Gloria sumpta pro anima. ibid.
Gloria & honore hominem coronatum esse à
Deo quid sit. pl. 8. 6
Gloria seu diuina Mactas in templo post capu-
ritatem Babyloniam exueto non inhibita-
ur, sed in templo, ex Hebræorum sententia.
pl. 14. 9. & pl. 8. 10
Gloria sumpta pro lingua. pl. 15. 8
Gloria, id est, Deus, in templo terro, quæmadmo-
dum olim in potio, habebat, ex Hebræis.
pl. 14. 9
Golath cotis ferro armatus in fronte ad ad-
itum patente percutit. pl. 9. 5
Golathis uomen muner ad hanc tempora, sed igno-
rantur exemplum. pl. 9. 5
Gratia aquæ comparata.
dare Gratiam alicui quid. pl. 8. 12
Gratia spiritualis benedictionis tempore illi com-
parata. pl. 14. 5
Græci à Græcis.
Gulius in esophore rationem, iudicium, sensum,
consilium significat. pl. 14. 1
Gonius sepulchrum patens. pl. 14. 10

H

Habitus, id est, habitus coram deo et tribuatur. pl. 1. 1
Hæpitis quid sit. pl. 8. 8
quid Deus Habitus in hominibus. pl. 1. 12
Hebræi doctores de luteratione scripturarum
consulenti in epistola peritab. pl. 1. 12
Hebræi eras non eodem semper modo legunt
& distinguunt. pl. 7. 17
Hebræi lingue Eclipses familiæ.
Domina pars Hereduitate quid sit. pl. 1. 6
& pl. 1. 6
Hereditas Dei quæ sit. pl. 9. 14
mona Hermon ultra Iordanem. pl. 11. 4. & pl. 1. 7
Hierosolyma boro clauis, & maxime salubri-
tate, & ad sapientiam conferunt. pl. 18. 3
& pl. 8. 3
Hirudo Hebræis à libertate ducta. pl. 8. 4
Hierosolyma commendatur. pl. 18. 3. & pl. 8. 3
pl. 12. 4. & seq.
Hierusalem vide dicta. pl. 7. 6
apud Hierusalem nullus hostis cladem accepit
ter Seuchenb. pl. 7. 6
Hierusalem sui è Tribu Iudæ. pl. 7. 6
Holocaustum uide dictum. pl. 10. 1
in Honores benedicta censeat censetur Deus.
clam in ueritatem censeat. pl. 8. 3
Homo omnia subiecit. pl. 1. 7
Homo in seipso subiecit si non vi, saltem cordis
& ante impemum exeret. pl. 8. 8
Hominem in iniquitate concipi quid sit.
pl. 1. 7
in Homine efformatione Deus suspendit.
pl. 11. 14. & seq.
Homo restituit in terram amantem corporis, nob.
amantem. pl. 10. 4
Hominem cum uirtute in balancem inopulenti-
um egregium magis. pl. 11. 10
Homo è natura formatus membrorum cor-
poris laudat creatorem. pl. 15. 10
Homo Dei quid. pl. 1. 1

K

Kimhi Rabbinorum omnium grammaticis
peritissimus. pl. 121. 1
Kimhi sensus literalis de iusticiis additus.
pl. 143. 18.

L

Labra nostra nobiscum sint. pl. 11. 4
Laetitia accipit deus iustis, cum non inibus
propetis & pusillitorem significantes est nota
genitum calus. pl. 3. 1
Lament significat de, super. ibid. 5.
Lamentationes quod significet. pl. 4. 3.
Lapides & puluerem Hierosolymam in Babylo-
niam ab exilibus asportatos, à quibus Synago-
ge illic extructus, legitur in Midra. pl. 103. 11
Lapido cordis. pl. 119. 31
Laudari iustis sacra scripta sacerdotibus & popu-
lus. pl. 16. 6
domus Laudis, id est, domus spiritualis.
pl. 78. 61

Laupnes Laudari, id est oppro- pl. 78. 63
brianda quæ ingratia de sanctis. pl. 92. 1
Lauri lumen quod. pl. 13. 4
Lauri quid significet, aduersus Genebrardum.
pl. 3. 8

Lex ab Israelitis à pecc accepta, adhibito scdere
de sacrificio. pl. 50. 5

Legis diuina iudicio quæsi totum applicuit, illam
sua fecit. pl. 1. 1

Leges multæ in veteri Testamento, quantum ra-
tiones ab hominibus ignorantes. pl. 145. 18

tabule Legis, opus dei. pl. 116. 7
tabulam Legis altera recte dicitur veritas, alie-
ra iudiciam. pl. 111. 7.

Lex domini quod significat. pl. 119. 10 arg.
Lex dei in corde abscondenda veluti thesaurus.
pl. 119. 11

Lex diuina ut iohis difficilibus consiliari loco.
119. 14

Lex rectis est dei sapientiæ atque equalitas.
pl. 19. 8.

Lex in genere quod significet. pl. 19. 8.
aduersum Legem in Synagoga quidam Rabbi lo-
quuntur ingenuo loco propterea. pl. 119. 71

Lex dei manifesti, de Legis mandata plus in re-
cessu, quàm in fronte habebant. pl. 119. 119

Lex Medica de sex generis mirabiles. ibid.
Legem gratiæ de Christo fidem in totius orbe qui
subleuante, etiam. ibid.

Legis voluntas ut cylindri maris contemplante
iudex. pl. 40. 8

Leones qui querant à Deo effera sibi.
pl. 104. 11.

Leuare amara sua quod. pl. 141. 1. pl. 86. 4. & pl. 145. 8
Leuathan quod significet. pl. 111. 11

Leuare in templo noctu per vices exercebant.
pl. 114. 1

Libamina de sanguine quod. pl. 116. 4
Libet pro sermone sumptus. pl. 11. 6
Libet vice quod. pl. 69. 10
delecto de libro viii quod. ibid.
Liberalitas in pauperes qualis esse debet. pl. 111. 9

Lingua de coram celebrandis Dei laudibus consue-
tute debent. pl. 71. 23

Lingua delosa & calumniaria carbonibus impu-
ratorum comparata. pl. 110. 4

Lingua, quæ dolorem struit, similis sagittæ.
pl. 11. 3

Lingua delosa & gladii. pl. 64. 4

Lingua roborare. pl. 11. 3

Lingua optare dicitur. pl. 11. 4

Lingua uocatur comparata. pl. 11. 4

Lingua, quæ instrumentum diuine gloriæ cele-
brandæ, ideo in facris litteris dicitur gloria.
pl. 17. 9

Liquefieri in sanctis litteris dicitur pro periculo ef-
se animo. pl. 45. 7

Literalis & grammaticus sensus ceteroquin om-
nium fundamentum. tom. 2. pag. 108

Loqui dicitur. pl. 73. 6

Loqui veritatem in corde. pl. 11. 3

Luctum uicem illam quid. pl. 18. 10

Luctum sumptum pro dardanis. pl. 104. 26

Luna facta ad distinguenda tempora. pl. 69. 13

Lumen positum pro Luna. pl. 104. 29

Luxet magnam, lumen uicem illam. pl. 74. 16

in Lamine Dei uidere lumen quod. pl. 10. 10

Lux facit, id est beneuolenda. pl. 119. 11

Lux letitiam significat. pl. 96. 11

M

Magnificari salutes. pl. 18. 30

Magnitudo in Deo uia, in teptis combus, &
loci creuit, multiplex. pl. 147. 6

Maligni quædam impietatem ejus, phrasia Hebraica
explicata. pl. 10. 18

Mali à Deo uicem illam subest aliquid boni. pl. 94. 11

non raro homines in id, quod minus suspicant,
Malum occidunt. pl. 116. 3

Mali oppressi alienas opem implorantes me-
moriam & alij aque alij uerbi precantur.
pl. 5. 1

Malum miris dicit, quia non bonum. pl. 36. 8

Malum, quo improbi plethuntur, abyssi compara-
tur. pl. 116. 7

Mala pjs cum innoxie Deus, eorum ualere & con-
sule. pl. 71. 1

Maledicta peccatum fraus. pl. 14. 14

Maledictio ex Rabbinis his tribus equipollet,
idololatris, cantibus contra naturam, & ho-
manticis. ibid.

Maledictio uicem illam. ibid.

Maledictio lanceis, sagittis, gladiis comparata.
pl. 77. 5

Maledictio leonibus, & incendiariis comparata.
ibid. 1

Maledictio & conuulsa ex templo Davidis des-
picere dicuntur. pl. 109. 18

Mare magis aliter commodi fieri non potuit.
pl. 8. 1

Manifestum quod. pl. 119. 10 arg.
ad manifestum diuini obseruationem opus
est diuina ope. pl. 119. 1. & 111. 11

Midra fuit præcepce diuina quomodo loca ualde.
pl. 119. 36

Mandata diuina in corde hominis plantata.
pl. 119. 104

Deum Mandare misericordiam quid. pl. 68. 19

Mandata Domini recta, cur. pl. 119. 9

Mane vocatū status beatissimi post hanc vitam.
pl. 49. 25
Mane tantum apud dei iudicio capitalis tueretur.
pl. 4. 4. pl. 102. 8
Mane orandū.
pl. 3. 4. & pl. 21. 3. pl. 62. 2
Mane iudicium de improbis.
pl. 3. 4. & pl. 102. 8
Manus vinculis agra i opia dante.
pl. 27. 25
Manus manuum eadē.
pl. 78. 24
Manus iugiter iugiter.
ibid. 25
Manus sub locis oculis colligendum significat.
solum parandum esse ad beneficiū.
ad adorationem Dei.
pl. 2. 4. & pl. 61. 4
Manus, si sequatur ea, in eandem partem, & lo-
quatur. *supra*, nec quibus particula alia, verbo-
rum partem finit.
pl. 86. 25
Manus ad eum attollere in adversū naturale &
gentibus omnibus committit.
pl. 23. 2
Manus elevare, id est, iurare.
pl. 106. 26
Manus levare ad precepta, proseribulis loquendi
forma.
pl. 39. 38
Manus Dei per plagas.
pl. 30. 4
ascendere in Manu qui dicitur.
pl. 107. 23
Manus ubi dicitur fuisse us duodecim vias pro
numero trabum vincularum suarū fuisse.
pl. 77. 25. & pl. 66. 2
an sit fortis aliquando, ut sit sit Manu, ubi
nōne cū terra.
pl. 46. 3
Manu superlegens.
ibid. 4
Manu comparatio cum viro.
pl. 11. 7
Manu tota manu debent sit. *supra* coram Do-
mino.
pl. 39. 6
ex Manu profundis redocere, proseribulis loquen-
di forma.
pl. 68. 23
Manu quod.
pl. 11. 2
Manu & Merba quid.
pl. 95. 8
percurrere aliquando in Manu dodecotelem.
pl. 13
Medicū quomodo adhiberi.
pl. 31. 10
Medici ad curandum volunt ab homine usi-
tatem solam adhibere. Exia optima.
pl. 31. 10
quid Medicus, non aequum Deo confidit, Alia
dignitate regis dicitur.
ibid.
Medici & deus idem ac Sem filius Noe, iuxta Kimi
& alios Hebræos.
pl. 76. 3
Mendaci nante quid intelligendum.
pl. 109. 26
Mendici inmeridiz, quare propter mandatum
dignitatem dēfervet dēfervet.
pl. 37. 25
Mendici alia quid.
pl. 11. 4. pl. 66. 3. pl. 86. 16
Mendicari leuicula comparat.
pl. 34. 12
Mendici propter preceptum.
pl. 109. 26
Merces peccati peccatum.
ibid.
que vox calancum, eadem Mercedem significat,
quia calancum extenuitas corporis, merces opo-
rit.
pl. 42. 36
Merba, locus in quo vinculis penura acoela
heratōr Deūo tenentur.
pl. 30. 8
Merba dicitur iugiter resistentia, vnum filium
Epheum, cuiusque de Christi humilitate dicitur,
tribuitur: aliorum filium David, cuiusque de
Christi sublimitate legimus, assignant.
pl. 30. 28
Merba nomen *Imperii*, quod filium significat.
pl. 21. 17
de Merba sui veniens i regno multa sanitate so-
det.
pl. 140. 8
in Merba, ut pluma, fulgibus, vnde, Dei

potentia pētrātibz elocet.
pl. 45. 2. &
seq. pl. 147. 26. & seq.
qui Merba concurre, acq. eūdem & eūdem liques-
cū comparat.
pl. 27. 17
Merba quid sit.
pl. 26. 1
Merba Dei, fulgus & consiliorum, que in so-
lūm, sūt in meritoribus veniunt reliqui-
entibus.
pl. 107. 7. in omni pag. 109. col. 2
Merba Dei quod sit.
pl. 77. 25
Merba significat aliquando ardorem & ardorem,
aliquando committit vana & sublimis ostendit.
pl. 119. 119
Merba Dei sapit omnia opera eius, quo-
modo intelligenda.
pl. 146. 9
Merba Dei utra conditio.
pl. 77. 10
Merba hominis extenuis formi Dei non agi.
pl. 31. 13
Merba Dei in meritoribus peccati.
pl. 103. 12
Merba Dei pētrānda, quicquid nobis so-
cietate.
pl. 107. 49
Merba Dei oppositū veniunt, & est quid
nobis libere libere, pētrānda agi. pl. 146. 3
Merba Dei esse ante oculos quid.
pl. 136. 1
propter Merba Dei suam Deus optulit af-
flictis.
pl. 42. 27
Merba, que Deus venit erga impiebo,
non alia quā ea que vult erga impiebo.
pl. 107. 7
Merba & vana oblatione sibi in Verbo
Incarnato.
pl. 61. 12
ad Merba Dei Deum pētrānda hominis mis-
cra.
pl. 78. 19
Merba Dei omnia erga nos eius beneficia
adhibenda.
pl. 116. 6. tota
Merba Dei acceptum, eūdem debent
quicquid nobis bona committit.
pl. 31. 8
Merba mei vel vni vna ea vni vni.
pl. 42. 7
Merba cor emortuam.
pl. 69. 11
Merba & Theophili idem ex Rati.
pl. 106. 6
17. pag. 139. col. 1. A.
Merba idem erat Solis.
pl. 106. 17. pag. 190
Merba hereditatis Dei, Sanctuarium.
pl. 78. 14. & pl. 79. 1
de Merba sancto suo sūt sancti sui.
pl. 31. 5
Merba Sicut & Merba merba sancti, & quare.
pl. 87. an agi.
Merba pētrāda pētrāda iuxta Gigantes signi-
cant.
pl. 76. 5
Merba nomen i reges & principes nomen par-
tium.
pl. 76. 5. & pl. 97. 5
Merba, eūdem ostendit.
pl. 76. 4
Merba comparat auxilium & suar Dei.
pl. 106. 7
Merba notham pētrāda solent.
pl. 67. 7
Merba pētrāda eūdem ostendit.
pl. 30. 7
Merba aut pētrāda vice interpretatum, & quare
adhibet Deum inter & homines.
pl. 136. 12
Merba ut pētrāda peccatorum immissi.
pl. 107. 7
Merba impliciti, dum clamant ad Deum, erro-
rānt.
ibid. 19
Merba Deus verbo sanat.
ibid. 20
qui ex Merba consolatur, vna pētrāda per-
finit quā alia pētrāda perfinit.
ibid. 21

- Oculus & cor prosequeretur peccati. *pl. 29. 17*
 Oculos deficiente quid. *pl. 29. 32*
 Ope signi fundit. *pl. 37. 26*
 Ophe terra aurea. *pl. 45. 10*
 Opus sumptum per mercedem. *pl. 109. 10*
 Orante exultantibus, qui manserunt domo exultantibus. *pl. 66. 28. pl. 97. 8*
 Oratio fandi incensum in etc ex Terra. *pl. 14. 4*
 Orare rei in die decet, quod ter dicta varietur, et Hebraei. *pl. 75. 28*
 in Oratioe & precibus vis Deo grata. *pl. 74. 1 & pl. 77. 8*
 radix Oratioe inuenitio condit. *pl. 73. 27*
 Oratioe quali orium à Deo non exaudiantur, quia cum non moueant in ventate. *pl. 141. 19*
 Oratioe nullorum quomodo exaudiantur à Deo. *pl. 141. 20*
 Oratioe exaudire est Dei misericordia. *pl. 66. 20*
 in Oratioibus per peccatum suam rationem gloriam Dei ponere debent. *pl. 116. 1*
 Oratio concilia frequens in lingua Hebraica. *pl. 10. 25*
 Oratioem reuerti in aliam sinum quid. *pl. 15. 19*
 in Oratioe quid est, quasi in specula est. *pl. 5. 4*
 Orientalis ventus, ventus Dama, id est, vehemens nifitius vocatur. *pl. 48. 2*
 Oranda concupis via virginum & matronarum cura. *pl. 143. 12*
 Olla conuoluit. *pl. 6. 3*
 Olla piumm von tontetendo, quid significat. *pl. 25. 22*
 Olla, corporis firmamentum. *ibid.*
 Ollaum verborum De. *pl. 89. 19*

P

- Palatum Domini quid. *pl. 37. 14*
 Palpebre cubiles oculorum. *pl. 27. 5*
 Pann dicunt fulcra cor hominis. *pl. 104. 15*
 Panni firmamentum, fulcimentum vite. *pl. 74. 26*
 Pann vinctus baculus, qui sustentamentum vite. *pl. 105. 28*
 Paraly description. *pl. 11. 28*
 Parture in parturire, parere mendacem, concipere dolorem. *pl. 7. 15*
 Palsere veritate quid. *pl. 77. 3*
 Patet signi rei quomodo proferretur. *pl. 112. 2*
 Potentia peritiam fructus in posterum retribuat. *pl. 107. 17. & 18*
 Patrum doctores & rationatores domestic. *pl. 47. 1*
 Patriarcha peregrinatus in pluribus locis. *pl. 105. 28*
 Patriarcha, quia Prophetie, idcirco vtrius & elutit dicuntur. *pl. 107. 15*
 Patrem & matrem derelinquere aliquem quid. *pl. 27. 11*
 Patrum iniquitatem Deo visitat in filios, patrum subire vestigijs insipientes. *pl. 22. 12*
 quibus Patres seu parentes improbi calamitatem. *pl. 107. 15*
 boni, quidem patribus tunc inuolunt, non tamquam punit, se & emendat. *pl. 22. 12*
 Patrocinia, sole uisitata interia, quae scilicet non possunt. *pl. 14. 22. A*
 Patru, qui auxilium ferre iusto, prestant multas opumibus qui impium adiuuant. *pl. 37. 16*
 Pauperes plebs Dei. *pl. 73. 2*
 voce suae significat Pauperes & mansuetos, valde amant. *pl. 22. 17*
 Pax incolumitatem significat. *pl. 13. 11*
 moueri affe re Pacem quid sit. *pl. 24. 5*
 Pericula morborum castre. *pl. 41. 5*
 Pericula cum rubro colore comparat. *pl. 31. 9*
 Peccata quoniam luminem latet. *pl. 19. 15*
 Peccata nominibus tribus desolationis, abominatio, & peruerfio: auncupia ad designanda peccatorum genera. *pl. 12. 2*
 in Peccato originali hominis concepti. *pl. 31. 7*
 Peccatorum vox quid significet. *pl. 1. 1*
 gloriam Peccator, si has cupiditates expleant. *pl. 10. 5*
 à Peccato cogitationibus longe abest Deus. *pl. 10. 4*
 propeid succedat vig Peccatorum. *ibid. 5*
 Peccatoris os plenum male dictione. *ibid. 7*
 Peccatum cognoscere quid. *pl. 21. 5*
 Peccante se soli Deo qui abest Dama. *pl. 21. 6*
 per quae quia Peccat, per hoc & punitur. *pl. 10. 5*
 Pedes laque mori Hebraei designant. *pl. 18. 11*
 Pedes quasi censuram. *pl. 18. 14*
 Penitentiam non esse timentiam Deum qui intelligendum. *pl. 34. 10*
 Perditi sepulchrum. *pl. 30. 10*
 Peregrinanti humiles in terra. *pl. 9. 12*
 Peregrinantes Dei providentia sustentantur & confortantur. *pl. 107. 2*
 Pestis crepusculum habent ad significationem conuoluit vocat multos. *pl. 22. 17*
 Perficitur non est qui à malo quidem desinit, sed bonum habet. *pl. 2. 2*
 Petrus Persona pluribus hebraice aliquando ponitur sine antecedente conuoluit. *pl. 6. 22*
 Persing fobis metapo in lingua Hebraica frequenter & emphatica. *pl. 19. 2*
 Petrus signum optime conuenit. *pl. 31. 5*
 Petrus in vinctu in scelerum uinctus. *pl. 31. 6*
 Pequeones nostras cedet, inque vi decet, conuoluit Deum exaudire. *pl. 12. 2*
 Pharaeo conuoluit Aegyptiorum regem nomen. *pl. 74. 13*
 Philistinum non facit plures reges, sed Saurap. *pl. 2. 1*
 Philistinum Saurap per nomen superbus regem nomen sed vindicasse vult Kamhi. *ibid.*
 Philistinus Dauidi duodecim tribum regis decem riuose opponentibus reges absumt genitum se adiungunt. *ibid.*
 Phineas rebus sacerdotio manentem. *pl. 106. 10*
 & seq. *ibid.*
 Phisica Christum. *pl. 14. 2*
 Phis manum in sub abscondit. *pl. 74. 11*
 Ph de Dei in puoribus piglandis fide gaudent inuoluitur p si fin, & proposit. *pl. 47. 19. & seq.*
 Ph de pium calamitibus, & impiorum felicitate exacerbat aliquando spm Deum. *pl. 74. 2*
 & seq. *ibid.*
 Philibetale erga pauperes pigrent. *pl. 37. 24*
 Porum filii ad pauperem plurimum non te augentur. *pl. 2. 2*
 Peccata ad omnia vult. *ibid.*
 Petrus illud debet, hebraei qui cogni esse superpon. *pl. 17. 11*
 Porum

- Taciturni hostes & dolentissimi habet in oculis stantia
 exarscentem comparantur. *pl. 127. 6. & seq.*
 quomodo conculcanda illa utopia, *Beatus qui*
invenit Domum meam, &c. etiam qui Filii debent habere
in Clivio Iesu, perfectissimi in patientia, 3. Ti-
moth. 1. *pl. 122. 2*
 Paucum unprobis, quia in eodem loco veritatem
 seque plectuntur. *pl. 121. 11*
 Paucissimi quoque sunt distinctio ratione adhibitorum
 & afflictionum. *pl. 127. 24*
 Pauci viti conspurcatis eam habere. *pl. 1. 3*
 Pauci sunt ceteri similes. *ibid. 4*
 Paucissimi & in laudem Deo unanimum credunt, &
 de vnoquoque gratias agunt. *pl. 33. 4*
 Pauci quicquid aduerti accidunt, à Deo est.
pl. 69. 37
 Patiens hec est conditio, ut in hac vita affligantur.
pl. 128. 23
 Pater interitum Deus deprimat, ut postea iudicet
 aeternum. *pl. 91. 11*
 Pater de se modestè seuit. *pl. 17. 4. C*
 Pater filios seculum, pater, &c. *pl. 17. 4. D*
 Patruum odii repleantur plebs iudicium dicitur.
pl. 91. 16
 Pater dicitur & seculi distinguuntur. *ibid.*
 Plebs iudicet utique quid. *pl. 142. & 129. 12*
 Plebs pro simplici usurpatur hominis scripta.
pl. 29. 7. & pl. 129. 2
 Plebs pater Deus. *pl. 104. 11*
 Plebs à Deo concessit cognoscenda. *pl.*
est. 101. & seq.
 Plebs tanquam insignis Delapsum sepe in hunc
 lumen possident. *pl. 63. 7. pl. 147. 3*
 Penitentiam in Deum qui cadit. *pl. 106. 45*
 Penitentia vni à diebus oculis condita à Deo mon-
 strata. *pl. 127. 3*
 Persecuti Deus non denegat vnum. *pl. 31. 6*
 Pater pater veniens Ecclesie reconciliandus
 est, Pater pater entia caritatem.
pl. 129. 1179
 de Pater Patrum Rabbi nobiscum festinat.
pl. 31. 4
 qui plectuntur Patri à Deo, sicut ad illum sepe
 conuertuntur. *pl. 78. 36*
 qualis est Pater eius, talis est vna *pl. 78. 18*
 hominum quoniam Deos ad Patrem rapit, &que in-
 fectur, egressi desiderio. *pl. 35. 5. & 6*
 Pater aliquem beneficiat. *pl. 12. 7*
 Pater aliquem humectat, seu dolum. *pl. 31. 13*
 Pater timorem super aliquem effundit. *ibid.*
pl. 9. 12
 Pater super et quod. *pl. 50. 32*
 Pater in liquem locum in accitum lapidum.
pl. 79. 1
 Pater aliquem locum in pomarum custodiam.
ibid.
 dicitur tanquam aliquando senex Populus, in iudicium
 cum Lege, Genes cum septem præceptis si-
 bi Not tradidit, Hebraei exalant.
pl. 117. 10. 1179
 Populus Dei. *pl. 3. 9*
 Populus à preceptoribus dicitur cum pane com-
 paratur. *pl. 14. 4*
 Populus pater, gratia vltimatur de seculi & in na-
 turam quidam dicit. *pl. 74. 24*
 Populus ceteri vni Dei in Veteri lege, & fide Chri-
 stiana post Verbum incarnatum à dicitur.
pl. 102. 35
 qui Populus Dei inuenerit scit, Deo facit. *pl. 83. 3*

- Pater iustitiae quæ. *pl. 121. 12*
 Pater seculi, æternitatis quid. *pl. 14. 7*
 in Pater consuetudine agere, iudiciumque exer-
 cebatur. *pl. 91. 6. & 125. 5*
 Pater & prodigia, quæ Deus in Ægypto effe-
 ctum curia potant, etiam in Ægypto *pl. 78. 12*
 & seq. *pl. 107. 25. & seq.*
 Pater aliquem scilicet & vicia, allegorica locutio.
pl. 69. 12
 Pater Dei in eo magis eluces, quod tot gen-
 tibus, quæ in terra Chanaan degent, ei pulis,
 & in eis in eo collocant, quoniam quod ex Ægy-
 pto educunt. *pl. 104. 6*
 Pater qui à signis et. *pl. 119. 9*
 Pater Domini quid. *pl. 19. 9*
 Pater Domini illam in oculis. *ibid.*
 Pater Domini qui in tuum vide. *pl. 119. 96*
 Pater septem in terra filii Noe, ad quos Genes
 reuertitur. *pl. 129. 10. 1179. & in omnibus pater 147*
 Pater affertur & ueritatem. *pl. 142. 5. & 37. 17*
 Pater in his illud in omni bono edocet.
pl. 27. 6
 in Pater in his affectum vni vici. *pl. 78. 8*
 Pater quid significet. *pl. 49. 9*
 Pater in his pater, robore, formidinis
 pater. *pl. 78. 51. pl. 107. 36*
 Pater est non raro pro sua, quoniam in his
 pater. *pl. 4. 4*
 Pater vocatur Dal. *pl. 129. 1*
 Pater in his seculi terræ. *pl. 142. 5. & 37. 17*
 Pater in his & ceteris. *pl. 107. 40*
 Pater à transcursu vici purgare de omni
 in. *pl. 12. 13*
 Pater electio pater Deum. *pl. 78. 70*
 Pater populi sui Deus à casta omnia & cura
 pater in simplici. *ibid.*
 Pater subditos suos familie nunc gratias
 vixere non debent, sicut nec pater oues ferat.
ibid. 72.
 Pater officium pater officium. *ibid. 74*
 Pater, ut filius, in his de quibus cunctis Deus,
 in proborum, ut vnum, in cunctis, in cunctis.
pl. 75. 5
 Probans proga pater. *pl. 12. 2*
 Pater & vni à Deo sunt, & exaltant. *pl. 14. 8*
 Pater à magis ad magis frequenter in his
 scriptis. *pl. 1. 1. pag. 3. col. 2. C*
 Pater in Deum ex vtero quid sit. *pl. 22. 11*
 Deum Proprietate aliquem à facti sua. *pl. 33. 13*
 in Pater vni fidelitas, & vna. *pl. 119. 113*
 Pater affia, in cunctis propter non com-
 paratur. *pl. 31. 14*
 Pater ex vni in his & Hebraei leguntur
 non in pater. *pl. 12. 11*
 Pater in his nomen pro plurali in his
 not acceptum. *pl. 11. 10*
 Pater in his in his vel passus. *pl. 6*
 Pater in his sepe abduci in his He-
 braei. *pl. 10. 15*
 Pater in his in his in his in his
 de his. *pl. 74. 9*
 Pater in his in his in his in his
 in his. *pl. 2. 1*
 Pater in his in his in his in his
 in his. *pl. 31. 14. & 31*
 Pater in his in his in his in his
 in his. *pl. 10. 15*

- pl. 80. 3
Procula propitius non usurpator libere inter-
dicta, ut pl. 45. 5
Procurator seu psalms Hebraice dicitur à do-
minando, quòd velut ne oratione dominetur,
pl. 47. 5
qui Pundendum Dei negare, debetur ch He-
brais fortis, scientiam excellens. pl. 64. 6
Provincium nomine gerit intelligenda. pl. 15. 1
Provinciam in hoc tributa. pl. 57. 4. &
 78. vella vie.
Psalmi quidem Alphabetici, sed non omnes co-
struitur modo, & quomodo cum ea componi.
pl. 67. in arg.
Psalmi Alphabetici inter alios eminent. ibid.
in Psalmi vbi leguntur cantum nonum, de futuro
intelligenda est Rati. pl. 96. in arg.
in Psalmis mutationes sicut latentes & obsec-
vatu difficiles. pl. 100. 5
de Psalmorum titulis Hebraei sciendum se non scire.
pl. 4. 1
in Psalmis possidente pars versas priorem explicat.
pl. 1. 9
in Psalmis qui de Christo sunt intelligenda, ea
primò, si hinc potest, de Deo, ut Christi expa,
sunt exponenda. pl. 2. in arg.
Psalmi nomine cuius utitur David etiam in usui-
bis. pl. 3. in arg.
Psalmi Denarii, Hebraismus. pl. 3. 1
medietate Libri Psalmorum psalms - 8. in 1. & 2.
san 35. & 36. pl. 78. 17
Psalmorum centum auctores Davidem esse, &
in eum ordinem, quo nunc sunt, abesse non
est probabile. pl. 47. 14
Psalmorum libri quinque altera Pensavimus,
ibid.
Psalmi quare in eum ordinem, quem habemus,
intelligenda. ibid. & pl. 71. 10
Psalmorum auctores extra propositum mutuum
sepe à Spiritu sancto abstrahuntur, & de se ex se
hinc ac dicunt quæ non cogitant. pl. 67. 8.
 & pl. 69. in arg.
Psalmos alios omnes qui titulum aurea nomini
perferunt, Davidis esse volumus Ezra & Rathi.
pl. 49. in arg.
Psalmi autem se coherere, etiamque servare ordi-
nem, qui scripti sunt, non est necesse.
pl. 17. in arg.
Psalmus 4. quomodo Caput Centurionum.
pl. 46. in arg.
postquam Psalmus quem scripsit David, est
seguagesimus secundus omnia Hebraeos,
pl. 72. 20. & in arg.
Psalmorum quæque libri puer sed modo primi
cantur. pl. 46. 14
qui Psalms salus Deo quare agere scripti de-
bet. pl. 66. 16
Pœnie in sacerdotie inter alios signi-3. tem
que veltione e egypto. pl. 45. 15
Palmi seu palmam adhibere quod,
pl. 69. 15
*Pupilla Hebraice dicitur *shet*, & ch *shet* quod vi-*
rum fens denunciat signat: quasi hominu-
lus. pl. 17. 8
Pueri etiam dicitur, pl. 68. 12

Q

- Quare amorem elicitur & in bonam & in*
malam partem sumitur, sed dicitur verbo
Hebraice, ac syncreti. pl. 42. 5
Quarels apud Hebraeos negationes. pl. 9. 2
in Quinque libris distribuitur psalmi, & cur.
pl. 41. 14
Qui debet, est opatus, non dubitans. pl. 14. 7

R

- Rab idem ac Aegyptus.* pl. 87. 4
Rabbi in omnibus locis, qui sunt de Chri-
sto, misere cecidit. pl. 4. 1
Ragat quid significet. pl. 4. 5
Rati, id est, Rabbi Salomon Rathi, Galles Lu-
menis aut Terecis. pl. 5. 17
Rati qui insignem doctrinam Caput in bonam & in
malam partem cognominant. pl. 18. 57. & pl. 42. 2
Redundant aut Redundant verbum oblique propo-
sitione cum shet & verbo lendum quod adue-
lunt, &, utrum significet. pl. 71. 10
Redundare se de more nemo potest. pl. 49. 8
adversus ad Legem, quia non, qui bonum in or-
atione, Dominus scilicet debet vultu se & de-
libat per uno à Intra impotenti, maxime si pa-
teret aut iugum hominis vultu & vultu,
& consilium, aut certe more psalmorum,
Marie hoc in Commentariis fuisse explicat-
um. ibid.
Deus Redundant amorem in se. pl. 49. 15
Reperitione elidens sententia vel versa arguens
animi motus seu sententiam designat psalmi, ut
pl. 18. 1. & 11
Redde exprecit. pl. 81. 13
*Redde, quod à Lat. *emp* verba sunt, *arguens**
proprie sententia, & quos. pl. 1. 3
Vox tamen illa de quibuscumque Ecclesiasticis
ut vultu. ibid.
Respicere Deum siqui aliquem quod. pl. 66. 7
Reverentia frequenter in literis literis.
pl. 67. 15
Reverentia utitur apud, ibid.
Reverentia nobis Deum quid. pl. 69. 2. &
 pl. 69. 17
Reverentia Dei imper choram, quid. pl. 36. 14
Reverentia abundantem facit abundantem superbi-
am abundantem cura facit abundem, pl. 36. 14
Redde reverentiam in se. pl. 7. 5
Reverentia non tempus par pan reddere. pl. 12. 6
Reverentia in se. pl. 95. 1
Reverentia quid significet. pl. 39. 7
Reverentia alius de psalmi. pl. 1. 3
Regnet Deus multo fortius quam Regece-
rit. pl. 96. 10
Reges, presertim in, filii Dei, pl. 1. 7
in Regibus in actum David propter asser-
tu, & Ecclesia motibus dissipa colligant.
pl. 7. 1. in arg.
Regem commotum cum leone sacre littere so-
lent consistere. pl. 7. 1
Regibus opem fert Deus misere pauperum exci-
tatur. pl. 11. 6
Reges in libe ac periculis defuncti Davidem, non
Nabuchodonosorem unum debent. pl. 11. in arg.

T

Tabernaculo pro Tabernaculo in singulari,
quod erat plures pariter unus Tabernacu-
lu. *pl. 82. 2*
per Tabernaculum Dei quid intelligendum. *pl. 5. 1*
habitatio Tabernaculus est vibrationem visum du-
cere. *pl. 31. 10*
Tania vbi Ægypti regia. *pl. 78. 12*
in Templo ubi stabat populus Israeliticus, nec
vltimus ei prodigium erat. *pl. 34. 3*
in Templo seu domo Sanctorum manuum adula-
re sunt auct. *ibid. 4*
Templa seu Sanctorum locos in quiete Jacob Pa-
manche vidit. *pl. 12. 1*
Templum non in Sione prædictum, sed in Monte pro-
ximo monte edificatum. *ibid. 14*
Templa sumptum pro Tabernaculo conuenit,
vel pro loco Accæ. *pl. 27. 4*
Templa Hierosolymitanum à Chalæis dicitur.
tum. *pl. 74. 6*
Templa in Gallia ab hereticis dicitur. *ibid.*
Tempos sumptum pro calamitate, & exitu dicitur.
pl. 82. 16
Tempos sanctis Domino quid significat. *pl. 119. 16*
Tempos inueniendi. *pl. 12. 6*
Temporarium bonorum promissiones intelligi-
de cum exceptione caliginis & creuit. *pl. 12. 2*
Tentare Deum quid. *pl. 78. 11. & pl. 35. 3*
Tentatus Deum ab Israelitis deus per desertum.
pl. 78. 40
Tentatus Iherosolymis terra Israel. *ibid. 54*
Tentans, quomodo regem aduenit Orientales & Aben-
et, calidat solent. *pl. 72. 9*
Terra accincta leuiis, & ultimis, sicut & in pla-
tus suis accincta dicitur. *pl. 65. 13*
Terra omnia induta, frumento aperta. *ibid. 14*
Terra basit gratia & signa prophetica. *pl. 104. 3*
Terra qui inuoluit Deum super uisum. *pl. 14. 2*
Terra obscurum sepulchrum, aut. *pl. 10. 10*
de *pl. 33. 13*
Terra iocundis quid. *pl. 2. 8*
Terra proposita iocundis. *ibid.*
Terra extremum quid. *ibid. & pl. 135. 7*
Terra uentum quid. *pl. 17. 13*
veteris Testamenti verba pariter primum & lute-
ram sensum quid habent, significam cum
aliquid ad Christi histoniam & fidem pertinent.
pl. 69. in arg.
nouum Testamentum cultus interior & spiritualis.
pl. 96. 8
Testamentum in sacra si ripera quid significet.
pl. 19. 3. & pl. 119. in arg.
Terra Hebræorum cum predictis pariter manu
adueniendi. *pl. 24. 4*
Tharab, quare quod Cilicium dicitur. *pl. 72. 10*
Theodosius Imperator huius signa veniens à D.
Ambrosio petens ut ille, *Adhuc pariter uisum*
ibid. *pl. 119. 15*
Theodulphus carmen passionis, sc. *Parallela Regis*
pro dicit, compositum. *pl. 96. 10*
Thophet & Moloch idem ea Rati. *pl. 106. 37*
pag. 182. col. 1. A
Thophet ea Xanthi romæ loci, vbi à parentibus
tradebantur liberi in gratiam Moloch.
ibid. col. 2. B
vel ex Abrahama excelsum Moloch. *ibid.*

pag. 190. B
Timere Domini quid. *pl. 12. 8*
Timere Deum qui dicitur. *pl. 12. 1*
Terror Domini principum & aliorum preceptorum.
pl. 19. 10
Tutus Domini pertinet ad ea, que quis dicit omni-
nes homines fieri. *ibid.*
Timor Domini precepta negatius significat, ut ob-
que in eternum permanent dicitur. *ibid.*
Tolima, Dei vox. *pl. 124. & pl. 129. 3*
Touitua vehemens terra concultura.
pl. 77. 19
Tophet. Vide Thophet.
Torres inopis. *pl. 12. 7*
Tradere in manus. *pl. 102. 4*
Traditiones apud Iudeos. *pl. 9. 2. & pl. 129. 18*
Tribu cum peccatoribus. *pl. 12. 3*
Tranquillitas est diuina. *pl. 129. 3*
affluentes præteritis, vbi foret Tranquillitas,
locum nullus. *pl. 126. 1*
Trinitas mystica iam indicatur. *pl. 67. 7*
Tribui terra succedunt. *pl. 116. 6*
Tubarum clangore apud Hebræos monitionis
signum. *pl. 81. in arg.*
Tubanus scutum. *ibid. & v. 6*
Tubaron scutum, in finem anni cunctis apud He-
breos. *ibid.*
Tubaron clangore sciti omnia apud Israelitas ce-
lebrabantur. *ibid.*
Tyrannus ecclesiam subiacet, sed non dicitur,
& cum. *pl. 125. 1*
Tyranni Ecclesiam opprimunt nunquam. *ibid.*
Tyrannus vixit seu seipsum improbitate appella-
uit. *ibid.*

V

Valens vmbra in omni quid. *pl. 12. 4*
Valens vmbra, scilicet, monitionis. *pl. 12. 4*
Valens vmbra, scilicet, monitionis. *pl. 74. 4*
Venerabile ecclesie dicitur occidi, quia ipsi iusti
animi vixerunt. *pl. 78. 47*
Veni nunc & moniti Dei. *pl. 104. 4*
Verbum apud Hebræos idem quod moniti signifi-
cat. *pl. 74. 4. & pl. 12. 4*
Verbum Domini idem, quod intelligendum. *pl. 12. 4*
vbi Verbum pro dei vultu & iudicio.
Verbum Dei lux, scilicet, cunctis. *pl. 129. 108*
Verbum Dei quid. *pl. 129. in arg.*
Verbum Dei inueniendum. *pl. 129. 4*
quomodo Verbum apud Hebræos inueniendum ab ip-
sorum monitione ponuntur, per ad-
uocatum reddi solent. *pl. 106. 13*
Verba præcedunt temporis in generalibus tem-
poris, & finitæ, per præfens exponenda. *pl. 12*
Verba quando sunt pariter præteritis temporis, par-
tem futuræ, præfens, hoc est, in eodem tempore
commode cogi possunt. *pl. 12. & pl. 67. 10*
Verbum primum iuste quomodo pect se et alia, & ad-
struunt ad idem tempus, nisi quod fortis obierit.
pl. 1. 1
Verbum futurum temporis sepe significat con-
tinuum actum, ac præfens & præteritum includit.
pl. 3. 5
Verba tertie & secundæ personæ sepe mixta in
Psalmis, habentem elegitum & creptum. *pl. 4. 2*
Verbaque tempora in Psalmis distinguenda & ex-
ponenda magis ex filo orationis quam ex litteris
Kk luj

1-6-2

